



GLASILO

INŠTITUTA ZA SLOVENSKI JEZIK FRANA RAMOVŠA ZRC SAZU

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI 7. I-2

ISSN 0354-0448

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

7 • 2001 • 1-2

Z A L  Ž B A
Z R C

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

7 • 2001 • 1–2

Uredniški odbor

Metka Furlan, Janez Keber, France Novak, Vera Smole

Urednik

Janez Keber

Prevod angleških izvlečkov in povzetkov

Nanika Holz

Prelom

Brane Vidmar

Oblikovanje

Milojka Žalik Huzjan

Tisk

Littera picta, d.o.o., Ljubljana

Naslov uredništva

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Gosposka 13, 1000 Ljubljana

Slovenija

Telefon: 01 4706160

Faks: 01 4257796

<http://www.zrc-sazu.si/isjfr/jezikosl.htm>

E-pošta: isj@zrc-sazu.si

Naročila

Založba ZRC, p. p. 306, 1001 Ljubljana

Telefon: 01 470 64 64

Faks: 01 425 77 94

E-pošta: zalozba@zrc-sazu.si

Cena posamezne številke: 1500 SIT

Cena dvojne številke: 2800 SIT

Jezikoslovni zapiski so uvrščeni v mednarodno bazo podatkov MLA International Bibliography of Books and Articles on the Modern Languages and Literatures, New York.

© 2001, ZRC SAZU

*Tiskano s podporo Ministrstva za šolstvo, znanost in šport
Republike Slovenije.*

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

Glasilo

Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša

7•1-2

2001

Ljubljana 2001
Znanstvenoraziskovalni center SAZU



OB 80-LETNICI

AKADEMIKA

FRANCA JAKOPINA

V **Jezikoslovnih zapiskih 7 (2001) 1-2** sodeluje 23 avtorjev z 29 prispevki. Ti so razvrščeni v tri razdelke: **I. IZ ZGODOVINE INŠTITUTA ZA SLOVENSKI JEZIK FRANA RAMOVŠA** (dva prispevka), **II. RAZPRAVE IN ČLANKI** (15 prispevkov), **III. GRADIVO, OCENE, POROČILA** (12 prispevkov). Tokratna – dvojna – številka **Jezikoslovnih zapiskov** je posvečena 80-letnici akademika Franca Jakopina, ki je bil upravnik Inštituta od 1982 do 1989. Voščilu iz uvodnega članka se ob sodelujočih avtorjih in avtoricah pridružuje tudi uredništvo.

Avtorji in avtorice so:

I. prof. dr. *Varja Cvetko Orešnik* (predstojnica ISJ), *Milena Hajnšek Holz* (ISJ);

II. *Janez Keber* (ISJ), dr. *Majda Merše* (ISJ), *Jakob Müller* (ISJ), dr. *Andreja Žele* (ISJ), dr. *Irena Stramljič Breznik* (Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru), mag. *Polona Gantar* (ISJ), *Nataša Jakop* (ISJ), *Helena Jazbec* (ISJ), dr. *Jožica Narat* (ISJ), dr. *Jožica Škofic* (ISJ), *Katja Šuštar* (Filozofska fakulteta Ljubljana), dr. *Peter Weiss* (ISJ), mag. *Melita Zemljak* (Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru), mag. *Tjaša Jakop* (ISJ), dr. *Mihaela Koletnik* (Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru);

III. dr. *Vladimir Nartnik* (ISJ), *Silvo Torkar* (ISJ, dva prispevka), dr. *Primož Jakopin* (Filozofska fakulteta Ljubljana, ISJ), dr. *Peter Weiss* (ISJ, dva prispevka), mag. *Alenka Gložančev* (ISJ), *Janez Keber* (ISJ), dr. *Irena Orel* (Filozofska fakulteta Ljubljana), dr. *Jurij Rojs* (Maribor), dr. *Jožica Škofic* (ISJ), dr. *Andreja Žele* (ISJ).

VSEBINA

I. IZ ZGODOVINE INŠTITUTA ZA SLOVENSKI JEZIK FRANA RAMOVŠA

- Varja Cvetko Orešnik, *Voščilo akademiku Francu Jakopinu ob osemdesetletnici* 11
- Milena Hajnšek - Holz, *Sedemdesetletnici Zvonke Leder-Mancini in Marte Silvester* 15

II. RAZPRAVE IN ČLANKI

- Janez Keber, *O strukturi rojstnih imen v Sloveniji* 21
- Majda Merše, *Glagolski vid v povezavi z načinom in naklonom v Trubarjevih in Dalmatinovih biblijskih prevodih* 113
- Jakob Müller, Riglerjeva teza o začetkih slovenskega knjižnega jezika v številkah 129
- Andreja Žele, *Tipologija pridevniške vezljivosti* 163
- Irena Stramljič Breznik, *Besedne družine predlogov in veznikov v besedotvornem slovarju* 197
- Polona Gantar, *Slovenska frazeologija v dosedanjih slovarjih glede na aktualna slovaropisna načela* 207
- Nataša Jakop, *Pomenska kvalifikatorska pojasnila s pozivno vlogo v SSKJ: grožnja, svarilo* 225
- Helena Jazbec, *O besedi foksar* 243
- Jožica Narat, *Kdo je avtor prvega slovenskega prevoda Baragovih Indijancev* 251
- Jožica Škofic, *Besede za semenj, žeganje (farni praznik) in blagoslov v slovenskih narečjih (po gradivu za SLA)* 267
- Katja Šuštar, *Sodarska terminologija v Zagradcu na Dolenjskem* 299
- Peter Weiss, *Fonološki opis govora kraja Spodnje Kraše (SLA 314)* 321
- Melita Zemljak, *Fonološki opis posavskega govora v Stržišču* 349
- Tjaša Jakop, *Fonološki opis govora Ložnice pri Žalcu* 365
- Mihaela Koletnik, *Fonološki opis govora pri Sv. Ani na Kremberku v Slovenskih goricah* 381

III. GRADIVO, OCENE, POROČILA

- Vladimir Nartnik, *K osnovnim mehanizmom glagolsko-imenskega pregibanja v italijanščini in slovenščini* 395

Silvo Torkar, <i>Nekatera aktualna vprašanja poknjiževanja in razknjiževanja zemljepisnih lastnih imen</i>	403
Primož Jakopin, <i>Slovenski nacionalni korpus – idejni osnutek projekta</i>	411
Peter Weiss, <i>Slovenski nacionalni korpus Maks na Inštitutu za slovenski jezik ZRC SAZU: utemeljitev</i>	419
Alenka Gložančev, <i>Joint International Meeting on Geographical Names (Združena mednarodna konferenca o zemljepisnih imenih)</i>	429
Janez Keber, <i>Alenka Gložančev, Imena podjetij kot jezikovnokulturno vprašanje</i>	435
Irena Orel, <i>Dr. Nikolai Mikhailov, Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine – rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)</i>	443
Jurij Rojs, <i>Razlagalni slovarji ruskega jezika</i>	447
Jožica Škofic, <i>L. Olivová-Nezbedová, J. Maleniňská, Slovník pomístních jmen v Čechách</i>	451
Peter Weiss, <i>Prvi zvezek Slovarja srbskih govorov Vojvodine</i>	455
Andreja Žele, <i>Pomemben prispevek k slovenski leksikologiji</i>	463
Silvo Torkar, <i>Vasilij Abajev 1900–2001</i>	469

**I. IZ ZGODOVINE INŠTITUTA
ZA SLOVENSKI JEZIK
FRANA RAMOVŠA**

Voščilo akademiku Francu Jakopinu ob osemdesetletnici

Varja Cvetko Orešnik

Akademik dr. Franc Jakopin, znanstveni svetnik SAZU, se je rodil 29. septembra 1921 v Dramljah pri Celju. Zaradi vojnih razmer se je šele jeseni 1945 lahko vpisal na slavistični oddelek Filozofske fakultete v Ljubljani in leta 1949 diplomiral iz ruskega in slovenskega jezika s pomožnimi predmeti: indoevropsko primerjalno jezikoslovje, francoščina, nemščina, srbohrvaščina in narodna zgodovina. Strokovno se je izpopolnjeval na univerzah v Göttingenu, Krakovu, Varšavi in Moskvi. Na Filozofski fakulteti v Ljubljani je promoviral z disertacijo Poglavlja iz slovenske antroponimije. Tu je tudi v letih 1949–1982 predaval ruski jezik, bil predstojnik katedre za ruski jezik in predstojnik Oddelka za slovanske jezike in književnosti. Leta 1982 je kot znanstveni svetnik postal upravnik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in ga vodil do upokojitve leta 1989. Leta 1985 je postal dopisni, leta 1989 redni član SAZU. Na Filozofski fakulteti v Ljubljani je še nadalje imel predavanja iz ustroja beloruskega in ukrajinskega jezika ter predaval slovanško filologijo na univerzah v Celovcu (1981) in Trstu (1982–1986). Imel je številna vabljenja predavanja na tujih univerzah, tako v Ann Arboru in State Collegeu (ZDA), v Parizu, Minsku, Münstru, Kölnu, Mannheimu, Marburgu, Giessenu, Regensburgu in drugod. Bil je oz. je dolgoletni sopredsednik Lingvističnega krožka Filozofske fakultete v Ljubljani, urednik za jezikoslovje pri Enciklopediji Slovenije, član uredniškega odbora mednarodne revije *Russian Linguistics* (Dordrecht) in član upravnega in knjižnega odbora Slovenske matice. Med drugim je bil član treh medakademjskih odborov: za onomastiko, za leksikografijo in za nacionalne manjšine; glavni in odgovorni urednik Jezika in slovstva ter sourednik Slavistične revije.

Akademik Franc Jakopin je sodeloval pri izdelavi koncepta za *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, v letih 1972 do 1974 je bil član glavnega uredniškega odbora, tako nadalje pri 4. in 5. knjigi, pri 5. knjigi tudi njegov predsednik (obravnavala naglasa, pravopisa, pravorečja in oblikoslovja; izbor gesel za dodatke A–Š), ter član komisije za pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo. Prav tako je bil član in predsednik komisije za obravnavo pripomb javne razprave k *Načrtu pravil za novi slovenski pravopis*, kjer je sodeloval pri končni redakciji dela *Slovenski pravopis 1 – Pravila* (SAZU, Lj. 1990) in pri sledečih ponatisih. Sodeloval je v komisiji SAZU za izdelavo slovarskega dela slovenskega pravopisa in v odboru za pripravo nove izdaje Brižinskih spomenikov, kot urednik pri ureditvi in natisu Nahčigalovega zbornika (1977), Logarjevega zbornika (1989) ter kot sourednik pri ureditvi in natisu simpozijskega gradiva za Miklošičev zbornik (1992). Izbral in uredil je zbornik J. Riglerja, *Razprave o slovenskem jeziku* (1986), ter kot urednik sodelo-

val pri natisu monografije L. V. Kurkine, *Narečna struktura praslovanskega jezika v luči južnoslovanske leksike* (1992). Uredil je več zbornikov simpozijev Obdobja Filozofske fakultete v Ljubljani ter predavanj in referatov Filozofske fakultete in SAZU (1977, 1981). Bil je tudi soavtor in sourednik znanstvenih publikacij *Slovenska krajevna imena*. (1985) in *Besedišča slovenskega jezika I–II* (1987) ter znanstveno kritične izdaje *Brižinski spomeniki* (1992).

Strokovna in znanstvena bibliografija akademika Franca Jakopina je bogata. V izboru je treba omeniti izvrsten in obsežen *Rusko-slovenski slovar* (1965), izdelan po principu frekventnosti v živem govoru najbolj uporabljenih besed, ki se je v dolgoletni rabi pokazal kot tudi semantično zanesljiv in uporaben. Isto velja za njegovo *Slovnico ruskega knjižnega jezika* (1968) in delo *Sodobni ruski teksti – z jezikovnim komentarjem* (1964). Njegova bibliografija s področja rusistike obsega med drugim nekaj temeljnih razprav, ki kažejo avtorjevo temeljito poznavanje problematike ruskega in beloruskega knjižnega jezika (gl. *Vprašanje beloruskega jezika in jezikoslovja* (1969), *Vprašanje norme in kulture ruskega knjižnega jezika* (1975), *Ruski pravopis na razpotju* (1964)). Še številnejše so njegove kontrastivne slovenistično-rusistične razprave (npr.: *K tipologiji slovenskega in ruskega glagola* (1969), *O deležu ruskih elementov v razvoju slovenskega knjižnega jezika* (1968), *Primerjava adaptacije tujega besedja v ruščini in slovenščini* (1971/72)). Avtorjev pristop izkazuje suvereno poznavanje problematike in strukture tako slovenskega kakor tudi ruskega knjižnega jezika.

Razen s kontrastivno se je akademik Franc Jakopin ukvarjal s čisto slovenistično problematiko (gl. *O v in u v slovenski knjižni izreki* (1955/56), *Raba pogojnih veznikov* (1960), *O glagolskih naglasnih dubletah* (1963), *K razvrstitvi moških samostalnikov na -r* (1964), *Slovenska dvojina in jezikovne plasti* (1966), *K vprašanju substantivizacije pridevniških besed v slovanskih jezikih* (1973), *Pogled na starejše in novejša obravnave slovenskega jezika* (1974), *Vprašanje naglaševanja priimkov v slovenščini* (1976), *Fonološki sistem knjižnega jezika slovenskih protestantov* (soavtor, 1992, 1996)). Že zgodaj (1962) je izdal učbenik slovenščine za tujce, ki je izšel v francoski, angleški, španski in nemški verziji. Sredi sedemdesetih let se je njegovo znanstveno zanimanje razširilo na preučevanje zgodovine slovenskega jezikoslovja in filologije ter na onomastiko, še posebej na preučevanje slovenskih priimkov, od najstarejših zabeležb do danes. Iz zgodovine slovenskega jezikoslovja je napisal vrsto razprav in prikazov in v tem okviru odmevno sodeloval na številnih mednarodnih simpozijih in kongresih. V svojih študijah o slovenskih priimkih je prikazal nekatere značilnosti slovenskih priimkov, njihovo naglaševanje, obravnaval priimke z določenimi sufiksi, prikazal strukturo slovenskih priimkov v statistični osvetlitvi, obravnaval osebna imena na Slovenskem ob prehodu v 16. stol. idr. Nadalje je na slovenskih in mednarodnih simpozijih in znanstvenih posvetovanjih govoril o aktualnih vprašanjih slovenskega in slovanskega jezikoslovja (kot: slovensko in slovansko narodopisje, stilne oznake v slovenskem in drugih slovanskih slovarjih knjižnih jezikov, naloge slovenske sociolingvistike, starejša slovenska leksikografija, usoda slavizmov v slovenskem knjižnem jeziku 30. in 40. let, slovenska toponimija, pokrajinski tipi slovenskih priimkov, jezikovna podoba priimkov na Slovenskem, SSKJ in slovenska leksikografija in drugo).

Iz navedenega sklopa jezikoslovne problematike kaže poleg navedenih omeniti še razprave, kot: *Pomen Jana Baudouina de Courtenaya za slovenistiko* (1973/74), *Slovenski priimek Sovre* (1975/76), *Priimek Škerlj v sestavi današnjih slovenskih priimkov* (1975), *Kopitarjevo izročilo v Miklošičevem delu* (1980), *Kopitar in slovanska filologija* (1981), *O nalogah slovenske sociolingvistike* (1985), *Vprašanje dvojezičnosti v zgodovini slovenskih imen* (1985), *Najpogostejši ruski priimki in vzhodno krščanstvo* (1990), *Iz spominov Rajka Nahtigala in Frana Ramovša* (1991), *Slovenski knjižni jezik in njegov slovar* (SSKJ 1–5) (1991), *Miklošič – utemeljitelj slovenskega imenoslovja* (1992), *Slovanske izposojenke v slovenskem knjižnem jeziku* (1992), *Jezikovna podoba priimkov na Slovenskem* (1992), *Tipologija nove leksike* (ob Slovarju slovenskega knjižnega jezika) (1993), *Maks Pleteršnik – mojster slovenskega slovaropisja* (1994), *Slovensko knjižno besedišče v stiku z drugimi slovanskimi jeziki* (1996), *Prevajanje aorista in imperfekta v Brižinskih jezikih* (1996), *Skrb za znanstvena in strokovna besedila* (1997), *Pleteršnikovo mesto v sočasnem slovaropisju* (1997), *Ženskost v slovanskih priimkih* (1997), *Slavistična vrstnika Miklošič in Sreznovski v Jagičevi osvetlitvi* (1997), *Vatroslav Oblak kot kritik v Jagičevem Arhivu* (1998), *Sledi jezikovnih stikov v slovenski antroponimiji* (1999).

Akad. Franc Jakopin je s svojim znanstvenim delom pomembno razširil poznavanje ključnih problemov starejših slovanskih besedil in jezikovnih fenomenov, pogosto dosegljivih le s primerjalno metodo, kakor tudi jezikovne problematike modernih slovanskih jezikov v najširšem smislu. Njegovo izjemno obsežno in natančno poznavanje slavistike z vseh njenih vidikov je razvidno in širokemu krogu bralcev dostopno tudi v strnjjenih in izredno zanesljivih enciklopedičnih prispevkih, ki jih objavlja še danes.

Znanstveno in strokovno delo akademika Franca Jakopina, znanstvenega svetnika SAZU in dolgoletnega upravnika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, na področju rusistike, slovenistike in slovanskega jezikoslovja sploh, obravnavano s sinhronega in diahronega vidika, njegovo vodstveno delo pri inštitutskih projektih, na čelu z dokončanjem *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* I–V, njegovo mentorsko delo pri oblikovanju mladih raziskovalcev, še do danes aktivno delo v znanstvenem svetu inštituta, vključujoč pisanje recenzijskih poročil, ocen ob izvolitvah v nazive ter strokovnih poročil o magistrskih nalogah in doktorskih disertacijah, kakor tudi navezava in ohranitev širokih mednarodnih stikov v strokovnih krogih, so bistveno prispevali k delu in ugledu Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša in s tem tudi celotnega ZRC SAZU. S svojim znanstvenim, strokovnim in pedagoškim delom je akademik Franc Jakopin – morda še bolj v tujini kakor doma – zarisal vidno in trajno sled v slovenistiki, rusistiki ter slavistiki sploh.

Spoštovani gospod akademik, dragi gospod profesor, naj Vam bo ob tej priložnosti z voščili izrečena tudi iskrena zahvala za Vašo nenehno vitalno strokovno sodelovanje, človeško vzpodbudne in poživljajoče stike, iskrivo misel in globoko znanje in da bi jih bili – mi in mlajše generacije – še dolgo deležni. Bog Vam naj zdravje, se je vedno reklo.

Sedemdesetletnici Zvonke Leder - Mancini in Marte Silvester

Milena Hajnšek - Holz

Poleg osemdesetletnice rojstva akademika dr. Franca Jakopina, nekdanjega predstojnika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, letos praznujemo še sedemdesetletnici dveh slovarskih sodelavk: Zvonke Leder - Mancini in Marte Silvester.

This year the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language celebrates not only the 80th birthday of its former head, i.e. the academician Franc Jakopin, PhD, but also the 70th birthdays of two dictionary compilers: Zvonka Leder - Mancini and Marta Silvester.

Zvonka Leder - Mancini

Rodila se je 12. februarja 1931 v Vrnjački Banji v Srbiji. Po 2. svetovni vojni je prišla s starši v Ljubljano, kjer je obiskovala gimnazijo in se po maturi 1950 vpisala na slavistiko univerze v Ljubljani. Po diplomi 1958 je krajši čas poučevala slovenski jezik na Srednji tehniški šoli, nato pa je do konca leta 1963 delala v Narodni banki v Ljubljani.

Od januarja 1964 do upokojitve avgusta 1994 je delala v Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša. Do leta 1985 je bila članica Leksikološke sekcije, potem pa je prevzela vodenje Sekcije za terminološke slovarje in bila pomočnica predsednika Terminološke komisije. V letih 1982 do 1985 je bila pomočnica upravnika Inštituta. Po upokojitvi sodeluje kot zunanja sodelavka pri terminoloških slovarjih.

V Leksikološko sekcijo je prišla Zvonka Leder - Mancini v času pospešenih priprav za izdelavo Slovarja slovenskega knjižnega jezika, v letu 1964, ko je izšel *Poskusni snopič Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, ko sta potekala seminarja za obdelavo in redakcijo gesel in so bili narejeni prvi slovarski sestavki, hkrati pa se je zbiralo in urejalo slovarsko gradivo, tako leposlovno kot strokovno. Od sodelavke Jože Meze je prevzela delo v zvezi s strokovnim izrazjem, namenjenim za Slovar slovenskega knjižnega jezika. Sprva je pri tem delu prevladovala organizacijska stran. Pri terminologiji v Slovarju slovenskega knjižnega jezika je sodelovalo več kot sto strokovnjakov za različna področja. Najti je bilo treba ustrezne sodelavce za posamezna področja, ki so predlagali strokovne izraze in jih razložili v pisni obliki, ali pa pomagali z nasveti oz. odgovori na pisna ali ustna poizvedovanja. Ker vsa področja niso bila enakomerno zastopana in obdelana, je bilo potrebno manjkajoče nadomestiti tudi z izpisovanjem strokovnih del. Pri izboru terminov je bilo potreb-

no upoštevati načela za sprejem strokovnih izrazov v splošni slovar knjižnega jezika, pri obdelavi pa poskrbeti za ustrezne razlage ter jih razmejiti od enciklopedičnih razlag oz. definicij v strokovnih slovarjih. Posebna pozornost je bila posvečena izdelavi sistemskih razlag strokovnih pojmov. Delo v zvezi s strokovnim izrazjem v Slovarju slovenskega knjižnega jezika je Zvonka Leder - Mancini opravljala od prve do četrte knjige; pri četrti in peti knjigi je bila članica glavnega uredniškega odbora za terminologijo.

Pri delu za Slovar slovenskega knjižnega jezika si je Zvonka Leder - Mancini pridobila bogate izkušnje in razširila leksikološko znanje, kar je kot jezikovna in leksikografska sodelavka uveljavljala pri nastajajočih strokovnih slovarjih, v letih od 1985 do 1994 pa tudi kot vodja Sekcije za terminološke slovarje, kjer je organizirala in usmerjala delo na posameznih strokovnih področjih. Kot leksikografska svetovalka ali sourednica je sodelovala pri *Urbanističnem terminološkem slovarju* (1975), *Statističnem terminološkem slovarju* (1993), *Meteorološkem terminološkem slovarju* (1990), nadalje pri delu za *Pravni terminološki slovar* (1999), *Bibliotekarski slovar* (Alfabetarij bibliotekarskih terminov, 1997, Bibliotekarsko terminološko gradivo, 1998) in *Geološkem terminološkem slovarju* (v pripravi).

Zvonka Leder - Mancini je v letih 1980 in 1981 sodelovala pri pripravi internega priročnika za urednike s prispevkom *Terminologija v SSKJ*. Z referati o vprašanih strokovnih izrazih je sodelovala na domačih in tujih posvetovanjih, tako o sprejemanju terminov v slovar knjižnega jezika, o medicinski, šolski in prometni terminologiji ter o terminologiji v znanosti. Posebej moramo poudariti njen članek *Terminološka prizadevanja na Slovenskem* (Jezikoslovni zapiski I, 1991), v katerem popisuje slovensko strokovno izrazje v delih od Trubarja do Erjavca in Tuška ter v novejših terminoloških slovarjih. S tematiko o strokovnem izrazju je sodelovala tudi v radijskih oddajah.

V okviru strokovnih izmenjav je leta 1969 obiskala inštitut v Pragi, kjer se je seznanila z delom čeških leksikografov na področju terminologije.

Zvonka Leder - Mancini je lektorirala številna, zlasti strokovna dela in odgovarjala na jezikovna vprašanja.

Poleg vodenja Sekcije za terminološke slovarje in pomočništva upravniku Inštituta je zlasti v času ustanavljanja Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU opravljala tudi druga strokovna in organizacijska dela. Posebej je treba omeniti njeno intenzivno sodelovanje s prevajalsko službo pri Zveznem izvršnem svetu v Beogradu za verifikacijo slovenske terminologije v 80. letih.

Za svoje delo je bila leta 1983 odlikovana z redom zaslug za narod s srebrno zvezdo.

Delo za Slovar slovenskega knjižnega jezika in terminološke slovarje, druženje in sodelovanje s strokovnjaki za najrazličnejša področja je bilo v središču njenega življenja. S svojo široko razgledanostjo, s svojimi strokovnimi in organizacijskimi izkušnjami je pomagala mnogim, s svojo neposrednostjo, vednostjo in poslušom za težave drugih je širila krog kolegov in prijateljev, z močno voljo in trdnim značajem je premagala veliko hudega.

Ob življenjskem jubileju ji kolegi in prijatelji želimo vse dobro, pri slovarskem delu pa še veliko uspehov in zadovoljstva.

Marta Silvester

Rodila se je 4. julija 1931 v Ljubljani, kjer je obiskovala gimnazijo in se po maturi leta 1951 vpisala na ljubljansko slavistiko. Po diplomi leta 1957 je šest let poučevala slovenski jezik na osnovni šoli v Trziču. Septembra l. 1963 je prišla v Leksikološko sekcijo Inštituta za slovenski jezik, kjer je delala do upokojitve junija 1986.

Marta Silvester spada v prvo generacijo urednikov Slovarja slovenskega knjižnega jezika. Najprej je urejala slovarsko gradivo, ki se je v tistem času iz različnih kartotek združevalo v enotno kartoteko za slovar sodobnega knjižnega jezika. Pri urejanju kartoteke izpisanih besedil je bilo poleg abecednega razvrščanja treba paziti na besednovrstnost, enakopisnice, pisne dvojnice, neknjižne oziroma napačne oblike. Pri urejanju gradiva se je naslanjala predvsem na Slovenski pravopis 1962, glede pisave -alec, -ilec na Slovenski pravopis 1950, Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar, Bunčev Slovar tujk in Slovensko slovnico 1956. V dvomnih primerih se je posvetovala z uredniškim odborom.

V Letu 1964 se je udeležila seminarjev za obdelavo in redakcijo gesel. Osnovno redakcijo gesel je opravljala pri štirih knjigah slovarja, pomemben pa je tudi njen redaktorski prispevek v peti knjigi.

Osnovni redakciji je pri vsaki knjigi sledil vsebinski in tehnični usklajevalni pregled, ki je prispeval k poenotenju slovarskih sestavkov in enovitosti celotnega slovarja. Marta Silvester je že v prvi knjigi slovarja opravljala tehnični usklajevalni pregled. Pri tem delu sta ji bili v pomoč koordinacijski kartoteki: kartoteka sinonimov oziroma označenih besed in besednih zvez ter kartoteka razlag oziroma nadpomenk.

Ob redakciji gesel in tehničnem usklajevanju pridobljene izkušnje je strnila v *Priročnik za tehnično stran redakcije gesel*, ki je leta 1978 izšel kot interna publikacija Inštituta na 109 straneh. Priročnik je vsebinsko usklajen z Uvodom v Slovar slovenskega knjižnega jezika; razdeljen je na dvanajst poglavij z napotki za zapis gesla (glave in zaglavja), vrstni red homonimov, obravnavo sestavljenk in zloženk, kazalk in vodilk, prikazan je odnos med gesli in podgesli, shematično so prikazane razlage glede na vrsto (polna, posredna oz. sklicevalna razlaga), posebej je prikazano frazeološko in terminološko gnezdo ter ponazarjalno gradivo, ki ga izjemoma lahko nadomeščajo citati, podani so primeri kvalifikatorjev in kvalifikatorskih pojasnil ter opozorila za rabo ločil v slovarskem sestavku. Ob delu za tretjo in četrto knjigo Slovarja je svoja opažanja še razširila in poglobila, zlasti glede poenotenja tipskih razlag.

Marta Silvester je v letih 1980 in 1981 sodelovala pri izdelavi internih priročnikov za redaktorje. V tehnično-usklajevalno delo je uvedla mlajše sodelavke.

Poleg redakcijskega in tehnično-usklajevalnega dela je vodila delo zunanjih sodelavcev, ki so tipkali za slovar izbrana (podčrtana) besedila in jih opremljali z gesli. Za pisanje gesel je sestavila ustrezna navodila.

Marta Silvester je s člankom *Tehnična stran slovarja* sodelovala pri predstavitvi 1. knjige Slovarja slovenskega knjižnega jezika v Naših razgledih. Posebej se je posvečala sistematičnemu reševanju rastlinskih imen; članek *Prikaz rastlinskih imen* v *SSKJI* je objavila v Jeziku in slovstvu. O vrstah razlag je za Naše razglede

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI 7 • 2001 • 12

napisala članek *Posredne ali sklicevalne razlage v Slovarju slovenskega knjižnega jezika III*.

Ko govorimo o dolgoletni sodelavki Slovarja slovenskega knjižnega jezika Marti Silvester, ne smemo pozabiti na njeno popolno in odgovorno predanost delu, njeno požrtvovalnost, njen tovariški in prijateljski odnos do sodelavcev in ne nazadnje na njeno nesebično delo za sočloveka.

Martine plemenite lastnosti – razdajati se drugim, storiti vsak dan komu kaj dobrega, trpeti s trpečimi – so se še posebej pokazale po njeni upokojitvi. Ostala je zvesta slovenski besedi, le da je pisanje slovarskih sestavkov in razglabljanje o pomenih besed zamenjala s prevajanjem in pisanjem leposlovnih del ter razmišljanjem o človeku in življenju. Izšle so tri njene knjige: *Skupaj na poti*, *Pot k veselju*, *Tema in luč trpljenja*, ki so marsikomu pokazale novo pot in mu prinesle svetel žarek v sivino vsakdana.

Kolegi in prijatelji ji ob življenjskem jubileju čestitamo in ji želimo, da bi jo še naprej spremljala optimizem in vedrina.

II. RAZPRAVE IN ČLANKI

O strukturi rojstnih imen v Sloveniji

Janez Keber

IZVLEČEK: Razprava o strukturi rojstnih imen v Sloveniji, ki temelji na statističnih podatkih iz leta 1994, je sestavljena iz dveh delov. V prvem so po splošnem uvodu obravnavana zložena moška in ženska imena po abecednem redu njihovih sestavin. Pri tem so upoštevane tudi tuje imenske podstave, ki jim je dodana slovenska sestavina (npr. morfema **-mir** in **-slav**), a tudi nekatera druga, predvsem germanska zložena imena, ki so skupaj s tvorjenkami pri nas najbolj v rabi. V drugem delu so po uvodu, v katerem je govor o oblikovanju glasovne podobe rojstnih imen, obdelana moška in ženska imena glede na končaje oziroma priponska obrazila. S slovenskimi sestavinami, morfe-
mi in priponskimi obrazili so se izvirno tuja imena preoblikovala in se vključila v slovenski jezikovni in kulturni prostor.

ABSTRACT: The discussion on the structure of first names in Slovenia is based on the statistical data from the year 1994 and consists of two parts. The first part brings a general introduction and discusses compound masculine and feminine names according to the alphabetical order of their component parts. An account of the foreign bases to which a Slovenian component was added (e.g. the morphemes **-mir** and **-slav**) is given, but also some other compound names were taken into consideration – especially those Germanic compound names which are, together with their derivations, frequently used in Slovenia. After general introduction on formation of the phonetic realization of first names the second part discusses masculine and feminine names according to their suffixes. Slovenian component parts, i.e. the morphemes and the suffixes transformed the originally foreign names so that they became part of the Slovenian linguistic and cultural systems.

0 UVOD

V letu 1996 je izšla druga dopolnjena izdaja mojega *Leksikona imen*. Izbor dodatnih imenskih gesel je temeljil na statističnih podatkih o vseh uradno zapisanih imenih v Sloveniji z dne 31. 12. 1994. Po izidu dopolnjene izdaje *Leksikona imen*

so na Mohorjevi družbi Celje omenjena uradno zapisana imena uredili po končajih kot nekakšen obrnjeni slovar. Pri tem so iz tehničnih razlogov izpustili dvojna imena, saj besedotvorno ne prinašajo nič novega.¹ Njihova želja je bila, da bi te podatke uporabil za kako zanimivo objavo. S tem prispevkom izpolnujem njihovo željo, obenem pa jo posvečam 80-letnici svojega univerzitetnega profesorja akad. Franca Jakopina, ki je že napisal razpravo o strukturi priimkov.²

Za ponazoritev produktivnosti posameznih imenskih podstav in priponskih obrazil bom navajal njihovo pogostnost oziroma frekvenco. Iz frekvenc posameznih imen znotraj skupin, ki jih tvorijo imenske podstave ali priponska obrazila, pa je mogoče ugotoviti stopnjo zakoreninjenosti imen, ki so v rabi v Sloveniji.³ Da bi si bolje predstavljali številčne podatke o imenih, naj navedem nekaj osnovnih podatkov. Dne 31. 12. 1994 je bilo v Sloveniji skupno 34707 uradno zapisanih imen, od tega 16199 moških in 18508 ženskih. Za našo obravnavo je bistven tudi podatek, da je bilo v Sloveniji 18348 (8454 moških in 9894 ženskih) *dvojnih imen*⁴ (npr. **Ana Marija, Ana-Marija; Anamarija** je *zloženo ime*⁵) in celo 31 (17 moških in 14 ženskih) *trojnih imen* (npr. **Daniel Peter Martin, Rudi Rok Anton, Feliks-Srečko-Anton, Ana Marija Reza, Jelka Marija Pavla, Lea Ada Jožefa**). Ker dvojnih imen zaradi že omenjenega razloga ne bom upošteval, bo v moji obravnavi upoštevano preostalih 16.359 imen.

Moje obravnavanje strukture imen v Sloveniji je po uvodu sestavljeno iz *dveh* delov. V *prvem* bom razporedil, obdelal in komentiral moška in ženska zlože-

¹ Tu jih navajam samo v primerih, ko kako za obravnavo zanimivo ime nastopa samo kot dvojno ime.

² Gl. Franc Jakopin, *Struktura slovenskih priimkov v statistični osvetlitvi, Slavistična revija* 25 (1977), kongresna, 5–25.

³ O d celotnega rojstnoimenskega fonda v Sloveniji imata namreč skoraj dve tretjini frekvenco 1 (leta 1994 natančno 22676 ali 65,3 %, tj. 10496 moških in 12180 ženskih imen). Med temi je večina tujejezičnih imenskih tvorb, med katerimi so opazna imena priseljencev iz nekdanjih jugoslovanskih republik. Zaradi varstva osebnih podatkov že v *Leksikonu imen 1996* nisem smel navajati frekvenc 1, 2, 3 (opisno sem jih poimenoval unikatna, skoraj unikatna, skorajda unikatna), prav tako ne v dodatnem *Seznamu vseh uradno zapisanih imen s frekvencami v Sloveniji z dne 31. 12. 1994*. Tudi tokrat se bom tega držal. V spiskih in tabelah, kjer navajam frekvence, bodo torej imena s frekvencami 1, 2, 3 brez številčk.

⁴ Izraz *dvojno ime* pomeni 'ime, ki ga tvorita dve narazen ali z vezajem pisani imeni'. V veliko modo so prišla v novejšem času, sicer pa jih je možno najti že v starejših matičnih knjigah. Večimenskost je bila v zgodovini v glavnem privilegij vladarskih in plemiških oseb, a tudi posebnost menihov, redovnic itd. Iz koledarskih vzrokov so dvojna imena nastala zato, ker so nesvetniškim dodajali svetniška imena, npr. **Alojz Slavko, Branko Franc, Milena Emilija**. Opazna je skupina dvojnih imen, ki jih tvorijo polne in skrajšane oblike imen ali tvorjenke, npr. **Aleksander Sašo, Žane Janez, Žan-Jan, Janez Janko, Jernej Nejc, Ana Nuša, Danijela Danica, Natalija Nataša**. Zanimivo je, da je dvojnih imen le malo manj kot vseh ženskih imen skupaj.

⁵ Izraz *zloženo ime* uporabljam za 'ime, zloženo iz dveh ali več imen, pisanih skupaj'. Običajna zložena imena, imenovana tudi dvočlenska, ker so zložena iz dveh sestavin ali členov, so imeli že stari Grki, Germani in Slovani, a tudi Arabci.

na imena glede na njihovo prvo in drugo sestavino. Pri tem bom upošteval predvsem imena slovanskega izvora, a tudi hibridne tvorbe, tj. ko se tuji imenski podstavi doda slovanska sestavina, npr. **-mir**, **-slav** s funkcijo morfema, ki ji omogoči lažjo vključitev v slovenski jezikovni sistem. Nadalje bom prikazal nekatere tuje imenske podstave in imena, ki so sestavine zloženih imen in podstave za tvorjenke s priponskimi obrazili, ki so na voljo v slovenskem jeziku. Vzorčna primera za to sta imeni **Ana** in **Marija**, ki se pojavljata skupaj ali vsaka zase v številnih zloženkah, tvorjenkah in sprejetih tujih oblikah (gl. tabeli v nadaljevanju). Kot primer dolgega imena, ki je bilo krajšano na različne dele, iz katerih so potem nastajale tvorjenke, navajam ime **Elizabeta**.⁶ V drugem delu bom razporedil, obdelal in komentiral moška in ženska imena glede na njihove končaje ali priponska obrazila. Tudi v tem delu bom upošteval predvsem slovanska priponska obrazila, s pomočjo katerih so se izvorno tuja imena organsko vključila v slovensko okolje. Iz končajev so prepoznavna tudi nekatera tuja priponska obrazila in drugi deli zloženih imen, od katerih so nekateri obdelani že pri zloženih imenih.

1 ZLOŽENA IMENA

Zložena imena so značilna za staro grščino, hebrejščino, za germanske in slovanske jezike in celo za arabščino. Za mojo obravnavo pridejo v poštev ob slovanskih še germanska oziroma nemška, delno še starogrška in starohebrejska – odvisno od tega, katera imena pri nas izhajajo iz njih. Na stranska vrata prihajajo v slovenski prostor s priseljenci iz nekdanjih jugoslovanskih republik tudi muslimanska imena arabskega in turškega izvora. Pri teh sem moral upoštevati njihov izvor, da bi jih ločil od drugih, kadar je prišlo do sovpadanj nekaterih sestavin oziroma končajev. Sicer pa v tokratni razpravi teh imen, ki jih je kar precej, a so večinoma unikatna, zaradi nepoznavanja arabščine in turščine nisem upošteval.

Stari Grki so imeli imena večinoma iz vzdevkov in metafor. Po indoevropskem vzorcu so mnoga starogrška (tako tudi staroslovanska in starogermanska) imena zložena iz dveh sestavin, členov ali morfemov. Od 5. stol. pred n. št. so bila pogosta zložena imena z metaforičnim ali simboličnim pomenom, npr.: **Agēsilaos** ‘voditelj množice’ (prim. hebr. **Abraham** ‘oče množice’), **Aléxandros** ‘mož, ki brani (pred sovražnikom)’, **Dēmsthénēs** ‘moč ljudstva’, **Periklēs** ‘zelo slaven’, **Nikostrátos**

⁶ Ime **Elizabeta** je hebrejsko, kjer se glasi **Elišeba** s prvotnim pomenom ‘moj bog je polnost, moj bog je prisega’. Ime je zloženo iz sestavin *El(i)*- ‘bog’ in *šeba* ‘sveto število sedem’, na katerega so prisegali. Tako dolgo ime se je že v svoji osnovni obliki precej spreminjalo, kar dokazujejo različice **Alžbeta**, **Ažbeta**, **Elisabeth**, **Elisabetta**, **Elisaveta**, **Elizabet**, **Elizabete**, **Elizabeth**, **Elizbeta**, **Elžbieta**, **Erszebet**, **Erzsebet**, **Eržebet**. Po krajšanju posameznih delov tega imena pa se pri nas pojavljajo naslednje skrajšane oblike in tvorjenke: **Beta**, **Beti**, **Betika**, **Betina**, **Betka**, **Betti**, **Bettina**, **Ela**, **Eli**, **Elica**, **Elis**, **Elisa**, **Eliza**, **Elka**, **Elza**, **Elzana**, **Elzi**, **Elzina**, **Iza**, **Izabeta**, **Jalža**, **Jelica**, **Jelisava**, **Lešpeta** (Josip Jurčič, Klošterski žolnir), **Lili**, **Liza**, **Lizabeta**, **Lizelota**, **Lizika**, **Lizoga** (Prežihov Voranc, Požganica), **Ošpeta** (Janko Kersnik, Postna premišljanja), **Špela**, **Špelica**, **Špelka**.

‘vojska zmagovalca’, **Philippos** ‘ki ima rad konje’, **Theódōros** ‘božji dar’ (prim. še **Apolodor**, **Artemidor**, **Izidor**, tj. ‘dar Apolona, Artemide, Izide’). Vrstni red nekaterih grških sestavin se je dal obrniti, npr. **theós** ‘bog’ in **dóron** ‘dar’ v imenih **Theódōros**, **Dōrótheos**, slovensko **Teodor** in **Dorotej** z bolj znano žensko obliko **Doroteja** (gl. tabelo **Dor-**). V slovenski etnični prostor so grška imena prišla večinoma prek latinščine, deloma tudi prek ruščine ter srbsčine ali hrvaščine.

Hebrejska, natančneje starohebrejska imena, ki so prek grščine in latinščine prišla tudi k nam, se zaradi omenjanja v Svetem pismu imenujejo tudi *svetopisemska* ali *biblijska*. Ta imena so glede na svojo zgradbo večinoma skladske zveze, tj. misli, stavki z versko vsebino. Povezanost z božjim imenom je značilna za mnoga hebrejska imena. Sestavino **El-/el**, ki je skupno ime za Boga, imajo npr. imena: **Elizabeta**, hebr. **Elšeba** v pomenu ‘moj Bog je prisega’; **Emanuel** ‘Bog je z nami’; **Danijel** ‘Bog je moj sodnik’, **Gabrijel** ‘božji mož; božji junak’; **Lazar**, hebr. **Eleazar** ‘Bog je moj rešitelj’; **Elija**, hebr. **Elijáhu** ‘Jahve moj Bog’ itd. V imenu **Elija** se kot druga sestavina pojavi **Jahve**, ime Boga v stari zavezi. Iz strahu pred tretjo božjo zapovedjo si ga Judje niso upali izgovarjati. V zloženih imenih se zato kot prva sestavina uporablja skrajšana oblika, npr. v imenih z začetnim **Jo-**: **Johan**, starejše **Jehohanan**, v pomenu ‘Bog je milostljiv’, gr. **Johánnes**, lat. **Joannes**, sle. **Janez**; **Jožef**, hebr. **Joséf** ‘Bog lahko pomnoži’; **Jonatan** ‘Bog je dal’ (podobno **Natanael** in gr. **Theódōros**, sle. **Božidar**). Kot druga sestavina se **Jahve** pojavi (tudi skrajšano) v imenih: **Jeremija**, hebr. **Jirmejáhu** ‘naj Jahve dvigne’; **Matija**, hebr. **Mattitjáhu** ‘moj dar je Bog’; **Tobija**, hebr. **Tóbijah** ‘Jahve je dober’; **Zaharija**, hebr. **Zaharjáh** ‘Bog (Jahve) se spominja’. Božje je tudi ime **Jezus**, hebr. **Ješua**, skrajšano iz **Jehošua** ‘Jahve je rešitelj’. Svetopisemska imena so prišla v slovenski prostor večinoma prek latinškega, v manjši meri iz grškega z ruskim ali srbskim posredovanjem.

Germanska, tj. predvsem *nemška* imena so se na slovenskem etničnem ozemlju uveljavljala v dolгих stoletjih nemške nadvlade in so močno zaznamovala slovenski imenski fond. Velika večina germanskih imen je nastala iz zloženih samostalnikov. Te zloženke so imele čustven ali simboličen pomen, večinoma pa so simboli ali metafore, ki izražajo moč, slavo, boj, božje varstvo. To velja tudi za ženska imena, čeprav se razlikujejo po drugi sestavini. Značilne za položaj in značaj ženski so sestavine **gard** ‘bivališče’, **lind** ‘kača’, **trud** ‘zvestoba’, npr. **Berelinde** ‘medved kača’, **Brunhilde** ‘oklep vojaški’, **Ermengarde** ‘Arminovo bivališče’, **Gertrude** ‘kopje zvesto’, sle. **Jedrt**, **Jera**. Sestavine, ki so tvorile nekdanja germanska imena, niso posebno številne. Po Förstemannu se 464 germanskih osebnih imen končuje na **wulfo** ‘volk’, 372 na **hari** ‘vojska; sovražnik; ljudstvo’, 389 na **berhto/beraht** ‘bleščeč, svetel, jasen’, 347 na **waldo** ‘vladar, vodja’, 254 na **riko** ‘vladar; mogočen, silen’, 199 na **baldo** ‘pogumen’. V nadaljevanju navajam še nekaj bolj znanih germanskih sestavin v imenih, ki so uveljavljena tudi pri nas: **got** ‘bog’: **Gotfrid**; **arn** ‘orel’: **Arnwald**, sle. **Arnold**; **bern** ‘medved’: **Bernhart**, sle. **Bernard**; **hiltja** ‘boj’: **Hiltigart**, sle. **Hildegarda**, skrajšano **Hilda**; **Mathilt**, sle. **Matilda**; **wīg** ‘boj’: **Hlutwig**, sle. **Ludvik**; **sigu/sigi** ‘zмага’: **Sigifrid**, sle. skrajšano **Žiga**; **hart** ‘močen’: **Leonhart**, sle. **Lenart**; **Rikhart**, sle. **Rihard**; **kuoni** ‘drzen, pogumen’: **Kuonrat**, sle. **Konrad**; **ōd/ēd** ‘lastnina, imetje, bogastvo’: **Otmar**, **Edmund**, **Edwart**, sle. **Edvard**; **fridu** ‘mir’: **Fridrik**, sle. **Friderik**; **rīchi/rik** ‘vladar; močen, silen’:

Erik; hröd/hruod 'sloves, slava, slaven': **Hrodberht**, sle. **Robert**; **munt** 'obramba': **Edmunt**, sle. **Edmund**. Nekdanji pomen germanskih zloženih imen se je sčasoma pozabljal, nekateri deli imen so se bolj ali manj skrajšali, zato so nastale številne različice. Del tega procesa se je odrazil tudi v našem imenskem fondu, kamor so prišla tudi nekatere nemške različice krščanskih imen, ki so sicer v Nemčiji pomenila osvežitev v izboru imen. Protestanti so ohranili spoštljiv odnos do starih nemških imen. Te so še naprej uporabljali tudi vladarji in plemstvo. Katoličani so bolj dosledno in hitro uveljavili krščanska imena, ki so se kmalu prilagodila nemškemu jeziku.

Ko govorimo o *slovenskih* zloženih imenih oziroma o zloženih imenih v slovenskem prostoru, bi lahko izpostavili dve obdobji. Prvo je obdobje od naselitve do pokristjanjenja Slovencev, po katerem so bila slovenska imena tja do 16. stoletja polagoma izpodrinjena s krščanskimi. Drugo obdobje je po večstoletnem zatonu slovenskih imen slovanskega izvora, ki so bila kot poganska uradno prepovedana na tridentskem koncilu, nastopilo ob koncu 19. stoletja, začenši s čitalniško dobo ter v odporu proti germanizaciji in v političnih bojih med liberalci in klerikalci. Naprednjaki so se tedaj zavedeli majhnega izbora in tujosti svojih imen, zato so začeli sprejemati slovanska imena od drugih slovanskih narodov, zlasti od najbližjih južnih. V tem oziru so nam po prvi, še posebno pa po drugi svetovni vojni "pomagali" tudi priseljenci iz drugih jugoslovanskih republik, kar je dobro razvidno iz prikazov v nadaljevanju. Današnji delež imen slovanskega izvora je torej glede na stanje pred tisoč leti precej podobno, obnovljeno, morda je nekoliko več neslovensko slovanskega, kajti v teh stoletjih so se tudi slovanski jeziki razvijali vsak po svoje in se bolj razlikujejo med seboj kot npr. pred 1000 leti.

Prvo obdobje je glede imen razmeroma dobro raziskano, tako da je verjetno evindentirana večina slovanskih, torej staroslovenskih imen, ki so bila v rabi na slovenskem etničnem ozemlju. Zgodovinar France Kos v razpravi *Ob osebnih imenih pri starih Slovencih* našteva iz listin 367 imen. Johann Scheinigg v razpravi *Slovenska osebna imena v listinah omenja* 190 imen. Avstrijski imenoslovec Otto Kronsteiner pa v knjigi *Die alpenlawischen Personennamen* obravnava 260 slovanskih imen. France Kos je veliko pozornost slovenskim osebnim imenom posvetil tudi v delu *Gradivo za zgodovino Slovencev* v petih knjigah, ki so izhajale od 1902–1928. Lušči jih iz včasih zelo popačenih zapisov v latinskih ali nemških listinah in jih razlaga v opombah. Navaja jih tudi v seznamih na koncu vsake knjige, kar je za raziskovalca zelo prikladno. Otto Kronsteiner je *Gradivo za zgodovino Slovencev* kritično upošteval, pri čemer se je na nekaterih mestih odločil za drugačno branje in prebral tudi kakšno ime več, kot je navedeno v Kosovih seznamih. Za to je našel potrdila tudi v drugih virih, ki so mu bili na voljo v avstrijskih arhivih. V obravnavi imen po abecedi je iz zapisov v listinah rekonstruiral izhodiščno slovanskoimensko obliko in imensko podstavo oziroma sestavine zloženih imen. Za zapisi v listinah je dodal komentar dotlej raziskanega in analiziral primerjalno tudi priponska obrazila. Prispevek k raziskovanju slovenskih dvočlenskih osebnih imen pomeni članek Maje Košmrlj z naslovom *Dvočlenska antroponima v slovenskih krajevnih imenih*. Sicer pa je temelje tvorbi slovanskih osebnih imen postavil Fran Miklošič v delu *Die Bildung der slavischen Personennamen*, Dunaj 1860, pri čemer je upošteval tudi slovensko gradivo. Ker pa je po tej objavi izšlo še več del s

slovenskim imenskim gradivom (gl. zgoraj), je ta glede slovenskega imenskega fonda nepopolna. Kosovo gradivo je mnogo kasneje (tj. leta 1964) primerjalno slovansko v poglavju o zloženih imenih upošteval npr. tudi Jan Svoboda v delu *Staročeská osobní jména a naše příjmení*. O zloženkah, tudi o imenskih in priimkovnih, pa je pisal Anton Breznik v razpravah O zloženkah v slovenščini, *Razprave AZU II*, 1944, 55–76, in Zloženske v slovenščini, *Jezikoslovne razprave*, 1982, 315–333, ur. Jože Toporišič. V slednji v prvem odstavku zapiše o osebnih imenih tele besede: "Slovenščina nima toliko zloženk kakor drugi slovanski jeziki, npr. ruščina in srbohrvaščina, vendar pa njih število ni nezatno; zlasti številne so zloženske v krajevnih in osebnih imenih." Da to velja tudi za rojstna imena, dokazujem v nadaljevanju.

Pomen zloženih slovanskih imen se da ugotoviti iz sestavin, vendar ta ni vedno običajna vsota njihovih pomenov. Upoštevati je treba mišljenje, predstave in čustvovanja naših prednikov, o katerih lahko dandanes samo ugibamo. Ob znanih sestavinah lahko torej domnevamo poimenovalne predstave, motivacije npr. za imena: **Vladimir** 'kdor obvladuje mir', **Branimir** 'kdor brani ali se bori za mir', **Branislav** 'kdor je slaven po branjenju ali brani slavo', **Vladislav** 'kdor je slaven po vladanju, obvlada slavo, je slaven', **Borislav** 'kdor se bori za slavo', **Stanislav** 'postani slaven', **Gojmir** 'kdor goji, se zavzema za mir', **Motimir**, **Kazimir** 'kdor moti, kazi mir', **Miroslav** 'kdor je (naj bi bil) slaven v miru, po miru'.

Najbolj pogosti sestavini (morfema) **-mir** in **-slav** v slovanskih zloženih imenih sta se zaradi pogoste rabe pomensko izpraznili in se v funkciji sufiksa začela dodajati tudi sestavinam, s katerimi ju ni vedno mogoče povezati v logično, smiselno celoto, npr. **Bojmir**, **Zmagomir**, **Vojnomir** (gl. tabelo **Mir/-mir**). Morfem **-slav** je bil produktiven še več stoletij po pokristjanjenju Slovencev. Dodajal se je tudi tujim krščanskim imenom, kar potrjujeta v 13. stoletju izpričani imeni **Juroslav**, skrajšano **Jurko**, obstajajo pa tudi **Danislav**, **Daniloslav**, **Francislav**, **Janeslav**, **Janislav** (gl. tabelo **Slav/-slav**). Podobno velja za morfem **-mir**, npr. v imenih **Danimir**, **Hugomir**, **Pavlimir**. Leta 1994 je bilo v Sloveniji 119 različnih moških imen na **-mir** in 129 na **-slav** ter 50 ženskih imen na **-mira** in 95 na **-slava**. Med njimi je precej imen priseljencev s hrvaškega in srbskega jezikovnega področja in njihovih potomcev, ki so po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 dobili slovensko državljanstvo in bili tako vpisani v Centralni register prebivalstva. To velja tudi za mnoga druga imena slovanskega izvora v Sloveniji. Med značilnimi sestavinami slovanskih imen v Sloveniji so še **bor**, npr. **Borislav**, skrajšano **Boris**, **Borko**, **Borut**, **bran**, npr. **Branimir**, **Branislav**, skrajšano **Branko** z žensko obliko **Branka**, **drag**, npr. **Dragoljub**, **Dragomil**, **Ljubodrag**, **Predrag**, skrajšano **Drago** z ženskimi oblikami **Draga**, **Dragica** itd., **ljub**, npr. **Ljubomir**, **Slavoljub**, skrajšano **Ljubo**, **Mirko**, **Slavko**, **mil**, npr. **Miloslav**, **Ljubomil**, **Dragomil**, **Ljudmila**, izpeljanke **Milan**, **Milica**, **Milka**, **Milko**, **rad**, npr. **Radomir**, **Radoslav**, skrajšano **Rado** z ženskimi oblikami **Rada**, **Radojka** itd.

1.1 PRIKAZI S KOMENTARJI

V naslednjih prikazih so večinoma v tabelah (izjeme so podstave z majhnim številom imen) podane imenske podstave, ki nastopajo kot prvi deli zloženih imen. Skupaj z zloženimi moškimi in ženskimi imeni so navedena skrajšana imena in

tvorjenke iz zloženih imen oziroma imena in tvorjenke iz podstave v tabeli. Razen tega so v tabeli navedena imena iste podstave, kadar je ta uporabljena kot drugi del zloženih imen. V prikazih so navedena tudi imena, ki se začenjajo z nikalnico **Ne-** in predponami **O(b)-**, **Pre-** in **Pro-**. Za imeni so v prikazih razen frekvenc 1, 2, 3 navedene tudi frekvence imen, ki kažejo njihovo rabo konec leta 1994. Te so namreč najbolj zanesljiv pokazatelj vraščenosti v slovenski jezikovni prostor. Unikatne ali nizke frekvence sicer veliko število različnih imen znatno reducirajo, tako da je vtis o velikem številu različnih neslovenskih oblik imen praviloma zelo varljiv. Kljub temu pa to veliko število imen in njihovih oblik kaže na veliko prožnost, prilagodljivost in odprtost slovenskega jezikovnega in kulturnega prostora. Te značilnosti so namreč odločilno vplivale na glasovno podobo rojstnih imen v Sloveniji, o čemer pa podrobneje v drugem poglavju.

Adal-/Adel- (16):

ADALBERT 75	ADEL 20	ADELBERT	ADELINO
ADELKO	ADELMAR	ADELMO	ADI 60
ADO 24	ADOLF 1488	ADOLFO	ALBERT 1163

Starovisokonemška sestavina **adal** pomeni 'plemenit' in je npr. v imenu **Adalbert**, v kateri druga sestavina **-bert** izhaja iz stvn. **beraht** 'bleščeč, slaven'. Sestavina **adal** se je v imenu **Albert** skrajšala v **Al-**, v imenu **Adolf** pa v **Ad-**. Slednji je nastal iz starejšega **Adalwolf** in je torej prvotno pomenil 'plemeniti volk'. Sestavina **wolf** 'volk' spada med najbolj produktivne nemške imenske podstave, saj se nanjo po Förstemannu končuje 464 germanskih imen.

An(n)-a(-e/-i) (85):

ANA 33755	ANABEL	ANABELA 8	ANABELLE
ANABRITA	ANAELA	ANAIA	ANAJDA
ANALIDIJA	ANALIJA	ANALINA	ANALIZA
ANALOT	ANAMARI 23	ANAMARIA 12	ANAMARIE 4
ANAMARIJA 572	ANAMARINA	ANAMARY	ANCA
ANČA 5	ANČI 4	ANČICA	ANČKA
ANE 16	ANEKA	ANELA 106	ANELI
ANELIJA	ANELISE	ANELIZA	ANELIZE
ANELKA	ANEMARI 49	ANEMARIA	ANEMARIE
ANEMARIJA 21	ANEMARY	ANESA 5	ANET 11
ANETA 38	ANETE	ANETT	ANETTA
ANETTE	ANI 55	ANICA 7904	ANIČKA
ANIKA 41	ANIKO	ANIMARIJA	ANIMIRA
ANINA 19	ANINJA	ANITA 3872	ANITKA
ANJA 5362	ANJES	ANJETA	ANJEZA
ANJUŠA	ANJUŠKA 6	ANJUTA 4	ANJUTKA
ANKA 1045	ANKICA 315	ANKUŠA	ANMARI
ANNA 80	ANNABEL	ANNABELLE	ANNALISA
	KRISTINA		

ANNAMARIA	ANNAMARIJA	ANNEGRET	ANNELI
ANNEMARIE 18	ANNEMARY	ANNEMIT	ANNET
ANNETTE 4	ANNIE	ANNMARIE	ANNY
ANOKA			

Drugo najpogostejše žensko ime **Ana** je zaradi svoje kratkosti izredno primerno za zlaganje z drugimi imeni. Imenske zloženke so se v primerjavi z drugimi pri nas uveljavile v novejšem času, in to predvsem zaradi vpliva tujih imenskih oblik, čeprav jih najdemo sem in tja zapisane že v 19. stoletju. Zloženka z najpogostejšim imenom **Marijo** – **Anamarija** – ima največjo frekvenco med zloženimi imeni. To dokazujeta tudi dvojni imeni **Ana Marija**, ki je še številnejša (1117) in **Ana-Marija** (94). Kot drugi del imenskih zloženek je ime **Ana** možno domnevati v imenu **Marijana**, **Marjana** (prim. **Marija Ana** 529, **Marija-Ana** 32), pri drugih številnih imenih na **-ana** pa je zelo težko prepoznavna. Kratkost imena **Ana** je bila tudi zelo ugodna za nastajanje tvorjenk s številnimi priponskimi obrazili, med katerimi po pogostnosti izstopajo **-ica** (**Anica**), **-ja** (**Anja**), **-ita** (**Anita**), **-ka** (**Anka**). Zaradi velike pogostnosti omenjena obrazila izgubljajo svoj prvotno manjšalno-ljubkovalni pomen, kar bom ugotavljal tudi pri drugih imenskih podstavah..

Bald-:

BALDOMIR 22; ž: **BALDOMIRA** 3; **-bald**: VIDIBALD, VILIBALD 261, WILIBALD, TEOBALD 8, UBALD 4.⁷

Ber(i)-:

BERISLAV 22, BERKO; ž: **BERISLAVA**, BERKA.⁸

Bern-/ Bero- (12):

BERN	BERNAD 6	BERNARD 916	BERNARDI
BERNARDIN 6	BERNARDO 21	BERND 5	BERNHARD 5
BERNI	BERNIE	BERNO	BERO

-björn

AMBJÖRN

Bern- ž (19):

BERNADA 19	BERNADET	BERNADETT	BERNADETTA
BERNADETTE 4	BERNADICA	BERNADIKA	BERNADKA 36
BERNARDA 3325	BERNARDETA	BERNARDETTE	BERNARDICA 29
BERNADIKA 46	BERNARDINA 64	BERNARDIS	BERNARDIT
BERNARDKA 836	BERNARTKA 5	BERNATKA 6	BERNHILDA

⁷ Sestavina **bald** izhaja iz stvn. *baldo* 'pogumen, drzen'. V imenu **Baldomir** naj bi **-mir** zamenjal nem. **-mar**, ki izhaja iz stvn. *mari* 'slaven'. Različica imena **Ubald** je nemško **Hugbald**, v katerem sestavina **hug** izhaja iz stvn. *hugu* 'misel, zamisel'. O zloženem imenu **Vilibald** gl. tabelo **Vili**.

⁸ Sestavina **beri-** izhaja iz velelnika *beri* glag. *brati, berem*. V hr. jeziku je bolj produktivna, saj tvori zloženke na **-goj**, **-mir**, **-sav**, **-slav**, **-voj**, ki imajo ustrezne ženske oblike, npr. **Berigoj**, **Berigoja**.

BERNICA

BERNISA

BERNITA

Sestavina **bern/bero** izhaja iz stvn. *bern, bero* 'medved'. Sestavina **björn** je nordijska različica stvn. **bern, bero**. Drugi del imena **Bernhard**, ki je izhodiščna oblika za vsa imena v tabeli, je **-hard**, ki izhaja iz stvn. *hart* 'močen, trd'. Ta se kot prva sestavina nahaja v nem. imenu **Hartmann**, ki je pri nas priimek. Ime **Bernard** je fr. in angl. različica imena **Bernhard**. Ženska oblika **Bernarda** je precej pogostejša od moške, v rabi pa je tudi več tvorjenk. V nekaterih oblikah je drugi *-r-* zaradi lažje izgovarjave izpadel: **Bernada, Bernadka**. Zanimiva zloženka z *medvedom* in *volkom* kot sestavinami je nem. ime **Bernulf**.

Bert- (8):

BERT 5

BERTHOLD

BERTI 7

BERTL

BERTO 34

BERTOL

BERTOLD 6**BERTRAM****-bert** (24):

EDBERT

EGBERT

SIEGBERT

ZIGBERT

LIBERT

HERIBERT 10

VOLKBERT

ALBERT 1163

ADELBERT

ANGELBERT

ENGELBERT 98

GILBERT 6

ŽILBERT

LAMBERT 13

REMBERT

UMBERT 23

HUMBERT 16

DAGOBERT

NOBERT

ROBERT 10849

HERBERT 103

NORBERT 55

HUBERT 158

RUPERT 127

Bert- ž:

BERTA 918

BERTEIDA

BERTICA

BERTKA

-berta (13):

ALBERTA 128

ADALBERTA 15

ADELBERTA

ENGELBERTA 8

EtelBERTA

GILBERTA

ŽILBERTA

UMBERTA

ROBERTA 71

HERBERTA

NORBERTA

HUBERTA

RUPERTA

Sestavina **bert** izhaja iz stvn. *beraht* 'bleščoč, slaven'. Po Föstemannu se tako končuje 389 germanskih imen. Tudi pri nas se precej več imen končuje na **-bert**. Med njimi po pogostnosti bolj izstopajo **Albert, Herbert, Hubert, Rupert, Robert**. Zadnji je bil v 80-ih letih med modnimi imeni. Nastal je iz starejšega **Rodebert**, to pa iz **Hruodperaht**, v kateri je prvi del stvn. *hruod* 'slava'. Gornjenemška oblika imena **Rodebert** je **Ruprecht**, sle. **Rupert**.

Blag- (13):

BLAGOJ 23

BLAGOJA 23

BLAGE

BLAGO 6

BLAGOJE 67

BLAGOMIR 5

BLAGOJČE

BLAGOJČO 4

BLAGOTA 4

BLAGUN

BLAGON

BLAGOSLAV

BLAGUTIN

Blag- ž (9):

BLAGA 13

BLAGICA 32

BLAGOJKA

BLAGOMIRKA

BLAGORODKA

BLAGORODNA 7

BLAGUNA

BLAGUNJA

BLAGUŠA

Pridevnik *blag* ima po Skoku (ER I 168) vlogo tudi v onomastiki, toda videti je, da ta tip ni star, ker se ga ne da potrditi. Verjetno je krščanskega porekla (proti gr. *euharistós*). S to ugotovitvijo bi se morda dalo tudi pojasniti, zakaj *blag* ne nastopa kot druga sestavina zloženih imen. F. Bezlaj (ES I, 23) ima *blag* za imensko podstavo krajevnih imen **Blagovica**, **Blagovec**, priimkov **Blagajna**, **Blagajne**, **Blagšič**, **Blagovšek**, **Blagovič**, **Blagotinšek**, po Ramovšu (Kratka zgodovina, 32) pa omenja tudi zlož. ime iz 11. stol.: 1070 **Blagozont** (< **blagosqđъ*). O. Kronsteiner (Die alpenslawischen Personennamen, 25) navaja imeni **Blagoča** (990 *Blagadsa*) in **Blagoj** (1259 Pilgrimus cognomine *Vlagoy*). Stari zapisi dokazujejo, da so imena z začetnim **Blag-** na slovenskem ozemlju obstajala že od 10. stoletja naprej.

Blaž- (9):

BLAŠKO 9

BLAŽ 4463

BLAŽAN 4

BLAŽE 12

BLAŽEJ 3

BLAŽEK

BLAŽIMIR

BLAŽKO

BLAŽO 21

Blaž-ž (7):

BLAŠKA 12

BLAŽA 10

BLAŽENA 20

BLAŽENKA 236

BLAŽI

BLAŽICA 4

BLAŽKA 143

Imena v tabeli je nedvomno večinoma lahko povezati z imenom **Blaž**, lat. **Blasius**, vendar je možno domnevati tudi povezavo z že omenjeno slov. imensko podstavo **Blag**, **Blaž** (gl. F. Bezlaj, ES I, 25). To velja za imeni **Blažena**, **Blaženka**, medtem ko je ime **Blažimir** prek velelnika *blaži* možno povezovati z glagolom *blažiti* (gl. M. Šimundič, 37).

Bodi-:***BODIGOJ, BODIN.**⁹

⁹ Imenska podstava **Bodi-** izhaja iz velelnika *bodi* glag. *biti*. Ime **Bodin** je lahko tvorjenka na **-in** iz te podstave. Možna pa je tudi izpeljava iz skrajšane oblike imena **Bodigoj**, ki je izpričano v listinah: 1075–1090 **Bodigoj** (Bondigoiz), svoboden posestnik v Zasipu na Gorenjskem; **Bodigoj** (Bodigoy), neki podložnik, ki je okoli 1070. leta živel v Simici na Koroškem (gl. GZS III, št. 312, 231), **Bodigoj** (Fondegoy), neka moška oseba (12. stol.; gl. GZS IV, št. 927). Ime **Bodigoj**, tj. **Bodigoy** omenja tudi O. Kronsteiner, 26) in ga razlaga iz velelnika *bytil/bōdi* "sei" in **-goj**. Za zapise **q* z *o/on* primerja tudi **Sēmibqđъ** (945 Zemibond). Slednji se kot lužiškosrbski z enakim zapisom pojavlja v drugih nem. srednjeveških virih, npr. **Sēmibqđ**, 945 Zemibond MG DO I 67, razen tega pa še **Viršebqđ**, 1354 herrn Virseband CDB A 19 S. 142, in **Žegobqđ**, 1300 Segebandus de Bergehe (famulus) CDB A 12 S. 284 itd. (gl. G. Schlimpert, 43). G. Schlimpert, prav tam, 76, ugotavlja, da se med sestavinami slov. imen v srednjeveških nem. virih, ki nastopajo samo kot drugi del, pojavlja tudi **-bqđ** k **bōdi** (Imperativ 2. P. Sg.). J. Svoboda, 72, pa piše, da so v polab. in pol. jeziku imena, ki kažejo na podstavo **Bqđ-**: polab. **Bandegast** (Rost 184), ***Bandemer** (ibid.), pol. ***Będziemysl** (Karaś, Onomastica II/2, 263), pol. **Bandeslaw**, pol. **Bądzieciech**, **Zdziebąd**, **Wszebąd**.

Hrvaško **Bodin** razlaga M. Šimundič, 37, iz imena **Balduin**, stvn. **Baldwin**. Zaradi sovpada *biti/budi* in *buditi/budi*, bi pričakovali **Budin**, ki za podstavo **buditi** tudi obstaja kot skrajšana oblika iz **Budimir**. Zanimivo pa je, da v hr. ni zlož. imena **Budigoy**, ki bi lahko

Bog- (14):

BOGDAN 2597	BOGO 44	BOGOJA	BOGOLJUB 97
BOGOMIL 281	BOGOMIR 1761	BOGOSAV 8	BOGOSLAV 40
BOGUMIL 13	BOGUMIR	BOGUSLAV	BOHUMIL
BOHUN	BOHUSLAV		

***-bog:**

DA(J)BOG	DAŽ(D)BOG	STRIBOG
----------	-----------	---------

Bog- ž (12):

BOGA	BOGDANA 354	BOGDANKA 30	BOGI ŽIVANA
BOGICA	BOGOLJUBA 4	BOGOMILA 246	BOGOMIRA 256
BOGOSAVA	BOGOSLAVA 6	BOGOVOLJKA	BOGUMILA
BOGUSLAVA			

Glede na sestavini **bog** in **dan** sle. **Bogdan** ustreza gr. **Teodoros**, sle. **Teodor**, rus. **Fedor**. Podobno je možno povezovati **Bogoljub** z gr. **Teofilos** in **Bogoslav** z gr. **Teokles**. V grščini se vrstni red sestavin obrne v imenu **Doroteos**, medtem ko danes obstajajo v slov. jezikih samo imena bogov **Da(j)bog**, **Daž(d)bog**, **Stribog**. Glede na to, da se v starih zapisih pojavlja priimek **Dajbog** (npr. Bertold **Daybog**, 1337, IMK 1895, 16, gl. A. Breznik, Zloženske v slovenščini¹⁰), je mogoče domnevati, da je obstajal tudi vzdevek **Dajbog**. Imeni **Bogo**, **Boga** tako pomensko ustrezata po izvoru gr. **Teo**, **Tea**. Glede na pomen je imenu **Bogdan** zelo blizu **Božidar** (gl. v nadaljevanju).

Boj- (11):

BOJ	BOJAN 11028	BOJC	BOJČE
BOJČI	BOJESLAV	BOJIN	BOJKAN
BOJKO 6	BOJMIR	BOJO	

-boj:

VLADIBOJ	MILIBOJ	SANIBOJ
----------	---------	---------

Boj- ž (10):

BOJA 54	BOJANA 2879	BOJANCA 13	BOJANKA 87
BOJCA	BOJČENKA	BOJISLAVA	BOJKA
BOJKICA	BOJMIRA		

Imena z imensko podstavo **Boj-/boj**, ki je povezana z glag. *bojevati se*, so danes sorazmerno redka. Po pogostnosti ob večini zelo redkih zloženkah in tvorjenkah izstopata ime **Bojan** in njegova ženska oblika **Bojana**. Ime **Bojan** je tvorjeno s prip. obr. **-an**, ki naj bi imelo izboljševalni pomen (gl. P. Skok, ER I, 30, geslo **-an**²),

izhajal iz obeh podstav. V sle. obe obliki obstajata in se tudi razlikujeta. Sicer pa pri drugih slovanskih narodih obstaja ime **Budigoj**, npr. luž. srb. **Budigoj**, 945 in loco Butisdorf ... *Butigoj* MG DO I 67 (gl. G. Schlimpert, Slawische Personennamen, 13), ki ga razlagajo iz glag. *buditi*.

¹⁰ Gl. Anton Breznik, *Jezikoslovne razprave*, izbral in uredil Jože Toporišič, Ljubljana 1982, 316.

kot pri imenih **Milan** (iz **Miloslav**), **Stojan** (iz **Stojislav**). Skoraj unikatni **Bojc** nadomešča skoraj 100-krat številnejši priimek **Bojc**. Nekdanji pomen zlož. imen **Bojeslav** in **Bojislava** je dobro razviden, ker se povezuje s slavo v boju. Težje je pri imenih **Bojmir** in **Bojmira**, saj je pomensko nasprotni sestavini nemogoče povezati z neko predstavo. Zato je mogoče domnevati, da je zloženska novejša oziroma iz časa, ko se je sestavina **-mir** pomensko že izpraznila in se je dodajala prvim delom zloženih imen ne glede na smiselnost skupnega pomena ali predstave.

Bor(i)- (28):

BOR 149	BORA 14	BORAN 6	BORČE 5
BORČI	BORČO	BORE 18	BORIGOJ
BORIJ	BORIN	BORIS 9091	BORISAV 13
BORISLAV 370	BORIŠA 4	BORIVOJ 68	BORIVOJE 50
BORJA 8	BORJAN 6	BORKO 49	BORNA 7
BORNI	BORO 185	BOROSAV	BOROSLAV
BOROT	BOROVT	BORUŠ	BORUT 4442

-bor (8):

SVEBOR	DALIBOR 538	VELIBOR 60	MILIBOR
DANIBOR	DARIBOR	ZLATIBOR 9	RATIBOR 4

Bor- ž (16):

BORA 16	BORENA	BORI	BORIANA
BORICA 12	BORINA	BORINKA 4	BORISA
BORISLAVA 83	BORISLAVKA 16	BORIVOJKA	BORJA
BORJANA 7	BORKA 203	BORKICA	BORUTA

-bora:

DALIBORA

Glede na število imen je imenska podstava **Bor-/-bor**, ki izhaja iz glag. **boriti se**, precej produktivnejša od podstave **boj**. V imenu **Borivoj** je združena s tretjo podstavo **voj** (prim. *vojak, vojna, vojska, vojščak, vojevati se*). Prvi del imen **Borislav**, **Borivoj** je velelnik *bori* glag. *boriti se*. Ime **Borislav** je bilo uporabljano na slovenskem ozemlju, saj je krajevno ime *Borislavci* izpričano že v začetku 13. stol.: 1207 *Brizlausdorf* (gl. F. Bezljaj, ES I, 34). Iz imen **Borislav**, **Borivoj** je po krajšanju s prip. obr. *-ut* tvorjeno danes pogosto ime **Borut**. To je po O. Kronsteinerju, 26, izpričano v 9. stol. (IX *Boruth*, *Boruch*, *dux Carantanorum* im VIII. Jh., *Conversio* 7, 15, GZS I 263). O. Kronsteiner, 25, navaja še imena **Boranъ**, **Borigoјъ**, **Borinъ** iz 9., 12. in 13. stol.: IX *Poran* (vir religiosus; Salzburg/S; XII *Porgoy* (Bergknappe; Leoben/St); 1120 *Porin* (liberus), 1160 *Porn* cum uxore sua Perlauch. Po krajšanju iz imena **Borislav** je nastalo ime **Boris**, ki smo ga sprejeli od Rusov približno na prelomu 19. v 20. stoletje. V 70. in 80. letih je bilo celo modno in je še danes najpogostejše ime s podstavo **bor**. Iz ženskih oblik **Borislava** in **Borivoja** sta izpeljanki na **-ka Borislavka**, **Borivojka**.

Bož(ji)- (15):

BOŽA	BOŽAN	BOŽE	BOŽEK
------	-------	------	-------

BOŽEN	BOŽENKO	BOŽIČ 6	BOŽIDAR 2076
BOŽIMIR	BOŽIN	BOŽINA	BOŽISLAV 7
BOŽKO	BOŽO 753	BOŽOSLAV	
Bož(ja)- ž (13):			
BOŽA 535	BOŽANA 132	BOŽANKA 8	BOŽENA 800
BOŽENKA 54	BOŽESLAVA	BOŽICA 466	BOŽIDARA 223
BOŽIDARJA	BOŽIDARKA 24	BOŽIJANA	BOŽINKA
BOŽISLAVA 66			

Imenska postava **božji** tvori zlož. imena **Božimir, Božislav, Božoslav** in **Božidar**. Slednje je najpogostejše in je, kot sem že omenil, pomensko blizu imenu **Bogdan**. Zelo pogosti sta tudi skrajšani obliki **Božo** in **Boža** ter tvorjenki na **-ica** in **-ena** **Božica** in **Božena**.

Bran(i)- /Bron(i)- (11):

BRANČE	BRANE 150	BRANIMIR 563	BRANISAV
BRANISLAV 636	BRANIVOJ 22	BRANIVOJE 4	BRANJO
BRANKEC	BRANKO 12190	BRANO 7	BRONIMIR
BRONISLAV 26			

-bran:

SRBOBRAN	DRAGOBAN	VIOBRAN	SIMOBAN
----------	----------	---------	---------

Bran- /Bron- ž (17):

BRANA 15	BRANIBORKA	BRANICA	BRANIMIRA 41
BRANIMIRKA	BRANISLAVA 179	BRANISLAVKA 11	BRANKA 3452
BRANKICA 152	BRONA	BRONCA	BRONI
BRONIJA	BRONIMIRA	BRONISLAVA 304	BRONJA 25
BRONKA 13			

-brana:

MIROBRANA

Imenska podstava **Bran- (Bron-)/-bran** (prim. *bran* 'obramba' in *braniti*) je dobro zastopana, pri čemer imajo moške oblike večje frekvence, ženskih oblik pa je več. Različica **Bron-** je delno zahodnoslovanska (luž.srb., pol.) in je zastopana z zlož. imeni na **-mir, -slav, -mira, -slava**, ter s tvorjenkami **Brona, Bronca, Broni, Bronka**. Pri ženskih oblikah je opazna še tvorjenka **Branislavka**, najpogostejša pa je **Branka**, pri moških oblikah pa je najpogostejše ime **Branko**. Zaradi velikih frekvenc se je pri imenih **Branko** in **Branka** izgubil prvotni manjšalno-ljubkovalni pomen prip. obr. **-ko** in **-ka**.

Ime **Branimir** se pojavlja v listinah, npr. kot ime romarja v Štivanu pri Devinu na Primorskem v 9.–10. stol. (gl. GZS II, št. 328). V približno istem času so pri nas izpričana tudi imena **Branislav** in **Branka**. Pri Hrvatih je ime **Branimir** izpričano v 9. stol., ime **Branislav** pa v 13. stol. (gl. P. Skok, ER I, 190).

Brat- (6):

BRATIMIR 4	BRATISLAV 33	BRATKO 7	BRATOLJUB
-------------------	---------------------	----------	------------------

BRATOMIL JOSIP BRACO**Brat-** ž:

BRATICA

BRATISLAVA

ANA

BRATOSLAVA

Pri nas je zelo malo imen z imensko podstavo **brat**, čeprav so pri moških oblikah uporabljene najbolj znane druge sestavine: **-mir**, **-slav**, **-ljub**, **-mil**. V starih zapisih se po O. Kronsteinerju, 26, v 11. in 12. stol. pojavljata **Bratrějъ** (XII *Bratrei*, laicus) in **Bratrica** (1030 *Bratreza*, mancipium, UbSt I 56, GZS III 15).

Brun-:BRUNO 1014, BRUNON, **BRUNOSLAV** 7; ž: BRUNA 245, BRUNICA, BRUNETA, **BRUNHILDA**, **BRUNILDA**, **BRUNISLAVA** 5, **BRUNOSLAVA** 6.¹¹**Bud-**:BUDE, **BUDIMIR** 56, **BUDISLAV**, BUDO, **BUDOMIR**; ž: BUDIMIRKA, BUDIMKA, BUDINKA.¹²**Burg-**:**BURGHARD****Burg-** ž:

BURGA

-burga/-purga:

FRIDBURGA

INGEBURGA

VALBURGA 138 NATBURGA

NOTBURGA 7

VALPURGA

Imenska podstava **burg** izhaja iz stvn. *burg* 'zaščita, varstvo, obramba'. Pogostejša je v ženskih imenih, zlasti kot druga sestavina. **Burghard**, ki ima v nemščini različice **Burgard**, **Burkart**, **Burkert**, **Burkhart**, ima kot drugo sestavino stvn. **hart** 'trden, močen'. Ime naj bi torej prvotno pomenilo 'trdna, močna zaščita, obramba'. Z **Burg-** se npr. začenjata nemški ženski imeni **Burghild**, **Burgunde**. Med imeni, ki se končujejo na **-burga**, je pri nas najbolj znana **Valburga** z različico **Valpurga**, ki jo poznamo tudi v izrazu *Valpurgina noč* 'pri Nemcih noč čarovnic pred 1. majem'. Po cerkvi sv. Valburge je poimenovan kraj (*Sv.*) *Valburga*, ljudsko *Šentomprga* pri Smledniku.

¹¹ Imenska podstava **brun** izhaja iz stvn. *brunja*, *brunna* 'oklep', npr. v imenu **Brunhild**, ali iz stvn. **brun** 'rjav', npr. v imenu **Brunolf**.

¹² Imenska podstava **Budi-** izhaja iz velelnika *budi* glag. *buditi*. Ime **Budimir** naj bi torej pomenilo 'vzpodbujaj mir, mirobljubnost', **Budislav** 'obujaj slavo, prizadevaj si za slavo'. V hr. se z **Budi-** povezujeta še sestavini **-mil** in **-voj**, tj. **Budmil**, **Budivoj**. Obstajajo tudi slov. zlož. imena, v katerih je **-bud** drugi del zlož. imena, npr. hr. **Radobud**, stč. **Bohobud**, **Čábud**, **Čiebud**, **Dobrobud**, **Drahobud**, **Chotěbud**, **Milobud**, **Nezabud**, **Ponebud**, **Sdebud**, **Zabud** (gl. Svoboda, 72). Imena z imensko podstavo **Budi-** so pri nas zapisana že v 10. stoletju, npr. **Budigoj**, **Budislav**, **Budislava**, **Budiš** (gl. Leksikon imen, 1996, 149).

Cvet- (8):			
CVETAN 12	CVETIN	CVETKO 912	CVETO 133
CVETOGOJ	CVETOMIR	CVETOSLAV	CVETOZAR
Cvet- ž (17):			
CVETA 169	CVETANA 54	CVETANKA 8	CVETINA
CVETISLAVA	CVETKA 4214	CVETNA	CVETOSLAVA 8
CVIJA 40	CVIJANKA	CVIJETA 149	CVIJETANA 2
CVIJETE	CVIJETKA	CVITA	CVJETA12
CVJETKA			

Imenska podstava **Cvet-** izhaja iz samostalnika *cvet* oziroma glag. *cveteti*. Zložena imena na **-goj, -mir, -slav, -zar** so bolj v rabi na hr. ali srb. jezikovnem področju, prav tako tvorjenke na **-an** in **-ana**. Pri nas sta ob oblikah **Cveta, Cveto** najbolj pogosti tvorjenki na **-ka** in **-ko**, tj. **Cvetka** in **Cvetko**. Prvotno manjšalni pomen suf. **-ka, -ko** se je zaradi pogoste rabe izgubil. **Cvetko** je v Sloveniji pogost priimek, celo nekoliko pogostejši kot ime (1997: 986 oseb).

Ča-:

ČASLAV 17.¹³

Čast-/Čest-:

ČASTISLAV, ČESLAV, ČESTIMIR.¹⁴

Čedo-:

ČEDO 97, ČEDOMIL 7, ČEDOMIR 139; ž ČEDOMILA 4, ČEDOMIRA, ČEDOMIRKA.¹⁵

Črt-:

ČRT 149, ČRTO, ČRTOMIR 211; ž: ČRTOMIRA.¹⁶

Da(j/š)- (7):

DAJMIR	DAMIL	DAMIR 1537	DAMIRE
DAMIRJAN	DAŠMIR	DAŠO 4	*DAJBOG

Da- ž:

DAMIRA 22

¹³ Imenska podstava **Ča-** je iz glag. *čajati* 'čakati'.

¹⁴ Imenska podstava **Čast-/Čest-** izhaja iz glag. *častiti*. Prvotni pomen imen **Častislav, Česlav** in **Čestimir** je bil torej 'časti slavo, mir'.

¹⁵ Imenska podstava **čedo** izhaja iz hr. ali srb. *čedo* 'otrok'.

¹⁶ **Črt** je imenska podstava, ki lahko izhaja iz sam. *črt* starinsko 'sovrašstvo, mržnja' (prim. *črtiti, črteti* 'sovražiti') in mitološko 'zli duh'. **Črtomir** je glavna oseba Prešernove pesnitve *Krst pri Savici*. Kot izvorno slovensko ime se je uveljavilo v novejšem času, prav tako skrajšana oblika **Črt**.

Imenska postava **Da-** izhaja iz glag. *dati*. Domnevni vzdevek **Dajbog** je izpričan v že izumrlem priimku **Dajbog** (gl. komentar k tabeli **Bog-**). Velelnik glag. *dati* je tudi v imenu slov. boga **Daž(d)bog**.

Dal- (8):

DAL	DALČI	DALIBOR 538	DALIBORČO
DALIBORKO	DALIMIR	DALIVOJ	DALJO

Dal-ž:

DALI	DALIBORA	DALIBORKA 155	
------	----------	---------------	--

Dal- je imenska podstava, ki jo najdemo v besedah *dalj*, *daljava*, *daleč*. Prvotni pomen imen **Dalibor** (to je najpogostejše) in **Dalivoj** naj bi bil 'kdor se od daleč bori, vojuje'. Ta imena so prišla k nam s priseljenci s hrvaškega ali srbskega jezikovnega področja.

Dan(il)- (18):

DAN 25	DANČE	DANČEK	DANČI
DANČO	DANE 128	DANEJ 6	DANEK
DANI 118	DANIBOR	DANIEL 1661	DANIJEL 3776
DANILO 2338	DANIMIR 22	DANISLAV 4	DANILOSLAV
DANJEL 156	DANKO 59		

-dan:

BOGDAN 2597	PRODAN		
-------------	--------	--	--

Dan-ž (16):

DANA 119	DANI 4	DANICA 6817	DANIELA 1006
DANIJELA 3173	DANIJELKA	DANIKA	DANILO 305
DANILKA	DANIMIRA	DANJA 7	DANJELA 158
DANKA 55	DANUŠA 6	DANUŠKA 15	DANUTA

-dana:

BOGDANA 354	PRODANA		
-------------	---------	--	--

Imenska podstava **Dan-** je lahko nastala po krajšanju imen **Danibor**, **Bogdan** in se lahko iz nje tvorijo vse naštete moške in ženske tvorjenke. Enaka podstava pa lahko nastane po krajšanju imena **Danijel**, zato se naštete tvorjenke in zlož. imena lahko povezujejo tudi s tem imenom. Izjema so imena **Danila**, **Danilo**, **Danijelka**, **Danilka** ter zloženo ime **Daniloslav**, ki so nedvomno povezani z imenom **Danijel(a)**. **Danimir** je zapisan v listinah v 10. stol.: **Dannamir** (Danimir), neki romar, omejen v Čedadskem evangeliju (gl. GZS II, 428).

Dar- (13):

DARC	DARČ	DARE 21	DARI
DARIBOR	DARIN 15	DARINKO 50	DARISLAV
DARKO 6310	DARO	DAROMIR	DAROSLAV 7
DARJOSLAV			

-dar:

TIVADAR 5	BOŽIDAR 2076	MILODAR	KRASNODAR
MIRODAR			

Dar- ž (17):

DARA 53	DARI	DARIA 18	DARICA 17
DARIJA 657	DARIJANA	DARINA 21	DARINKA 5060
DARIVOJKA	DARJA 6340	DARJANA 7	DARJANKA
DARJENKA	DARKA 218	DARKICA	DAROMIRA

DAROSLAVA**-dara:**

BOŽIDARA 223	MILODARA		
--------------	----------	--	--

Imenska podstava **Dar-/dar** izhaja iz besede *dar* 'darilo'. Med zlož. imeni po pogostnosti izstopata **Božidar** in **Božidara**, med tvorjenkami pa **Darko**, **Darinka**, **Darja**, **Darka**. Nekatere od naštetih tvorjenk je možno povezovati tudi z **Dar-**, ki je nastal po krajšanju tujih imen, kot sta **Darij**, **Darijan**, **Darjan**.

Ded-:

DEDA, DEDO 9	DEDOMIR . ¹⁷		
--------------	--------------------------------	--	--

Deli-:

DELIBORKA, DELICA, DELJA 5, DELJKA, DELJKA.			
---	--	--	--

Des(i)-:

DESAN 4	DESIMIR 47	DESMIR	DESOMIR
---------	-------------------	---------------	----------------

Des(i)- ž (9):

DESA 65	DESANA	DESANKA 253	DESI
DESICA	DESIMIRA	DESIMIRKA 5	DESISLAVA
DESMIRA			

Sestavina **Desi-** v imenu **Desimir** izhaja iz velelnika hr. ali srb. glag. *desiti* 'naleteti na, srečati', *desiti se* 'pripetiti se itd.'. Med tvorjenkami je najpogostejša **Desanka**, sledi pa ji **Desa**. V hr. je izbor skrajšanih in tvorjenih oblik iz podstave **Des(i)-** večji, med zlož. imeni npr. **Desivoj**, ni pa npr. različic **Desmir**, **Desmira**, **Desomir**. V bolg. jeziku je razen zlož. imen **Desimir**, **Desislav** tudi **Desirad**.

¹⁷ Imenska podstava **Ded-** izhaja iz sorodstvenega naziva *ded* (gl. zgoraj **Brat-**). Na hr. ali srb. jezikovnem področju so razen zlož. imena **Dedomir** še **Dedisav**, **Dedoljub**, **Dedomil**, **Dedoslav** in tvorjenke **Deda**, **Dedan**, **Dediša**, **Dedo**, **Dedoje**, **Dedoš**, **Dedun**, **De-dunko** (gl. Prosvjetin imenoslov, 230). Imena s podstavo **Ded-** najdemo zapisana v listinah, npr. **Dědovitъ** – 1147 *Tediwit* (Grundbesitzer; Oblarn/GB Gröbmng/St), UbSt I 281; **Děslavъ** (**Dědoslavъ*) – 1065–75 *Diezla* (rusticus; Lurnfeld/GB Spittal an der Drau/K), MC III 143, Tb Brixen 78 (gl. O. Kronsteiner, 31).

¹⁸ Sestavino **Deli-** v imenu **Delibor** povezujejo s tur. *deli* 'junak, silak' (gl. M. Šimundić, 71). Ta je tudi v hr. imenu **Delija**.

Dobr- (16):

DOBRAČ	DOBRAN 5	DOBRE 5	DOBRI
DOBRICA 10	DOBRILLO	DOBRIN	DOBRINKO 7
DOBRISAV	DOBRISLAV	DOBRIVOJ 15	DOBRIVOJA
DOBRO	DOBROMIR 4	DOBROSAV 16	DOBROSLAV 7

Dobr- ž (14):

DOBRANA 4	DOBRENKA	DOBRICA 12	DOBRILA 112
DOBRINA 8	DOBRINKA 40	DOBRISLAVA	DOBROJKA
DOBROMILA	DOBROSAVA	DOBROSLAVA 3	DOBRUNKA
DOBRUŠA	DOBRUŠKA 6		

Imenska podstava **Dobr-** izhaja iz prid. *dober* in je precej produktivna, a v imenih z majhno pogostnostjo. Najdemo jih že v naših najstarejših virih, npr. po GZS II, 429 v 10. stol.: **Dobrablaste** (Dobrovlasta), neka romarica, omenjena v Čedadskem evangeliju; **Dobresit** (Dobrožit), omenjen v solnograški bratovščinski knjigi; **Dobrodei** (Dobrodej), neki romar, omenjen v Čedadskem evangeliju; **Dobronega** (Tako sta se zvala dva nesvobodna človeka, ki sta leta 945 živela na Koroškem); **Dobrosisne** (Dobrozizna), neka romarica, omenjena v Čedadskem evangeliju. Precej teh imen za obdobje od 8. do 12. stol. omenja O. Kronsteiner, 32–37: **Dobreľka**, **Dobrenь**, **Dobrějъ**, **Dobrica**, **Dobrik'**, **Dobrina**, **Dobrogoďъ**, **Dobrogojъ**, **Dobromyslъ**, **Dobroněga**, **Dobronegъ**, **Dobroslavъ**, **Dobrostъ**, **Dobrošica**, **Dobrovlastъ**, **Dobrožitъ**, **Dobruča**, **Dobruta**, **Dobrъ**, **Dodragъ**, **Dol'ubъ**.

Doma-:**DOMAGOJ** 14.¹⁹**Dor-** (18):

DORAN 4	DORČI 4	DORE 7	DOREJ
DORI	DORIAN	DORIANO	DORIČ
DORIJAN 22	DORIN	DORIS	DORJAN 32
DORJANO 8	DORKO 6	DORO	DORON
DOROTEJ 15	DOROTEO		

-dor (9):

FEDOR	ISIDOR 5	IZIDOR 1050	FEODOR 4
THEODOR 5	TEODOR 362	HELIODOR 8	FJODOR
TODOR 54			

¹⁹ Prvi del imena **Doma-** izhaja iz besede *dom* oziroma njegove sklonске oblike na vprašanje kje?, ki je v prislovu *doma*. V hr. jeziku obstajata še zlož. imeni na **-mir** in **-slav** z ženskima oblikama. Imena z začetnim **Doma-** se pojavljajo v listinah v 12. stol.: **Doma-gojъ**, **Domaněga**, **Domaslavъ**, **Domomyslъ** (gl. O. Kronsteiner, 35–36). Po GZS II, 429, je zapisan **Domamir** (Domomir), neki romar, omenjen v Čedadskem evangeliju, po GZS III, 264 pa **Domoslav** (Domozla), neki romar, ki je živel okoli 1080. leta, in **Domoslav** (Domeszlau), svobodni posestnik na Poljanah pri Vintgarju, okoli 1090. leta.

Dor- ž (14):

DORA 386	DORI 4	DORIANA 5	DORICA 159
DORIJANA 10	DORINA 34	DORIS 473	DORJA
DORJANA 38	DORKA	DOROSLAVA	DOROTEJA 30
DOROTEJA 1382	DOROTHEA 6		

-dora (9):

ISADORA	IZADORA	FEDORA	ISIDORA 4
IZIDORA 109	FEODORA	TEODORA 260	HELIODORA
TODORA 5			

Imenska podstava **Dor-/dor** izhaja iz grškega *dōron* 'dar, darilo' in se pojavlja s sestavino *theós* 'bog' kot prvi ali drugi del zlož. imen, npr. v imenih **Dorotej(a)** : **Teodor(a)**. Oblike **Fedor** itd. so rus. različice imena **Teodor**, namesto sestavine *theós* (tj. **Teo-/tej**) pa v zlož. imenih nastopata še bog *Helios* (**Heliodor**) in boginja *Izida* (**Izidor**).

Drag-/Draž- (39):

DRAGAN 1765	DRAGANČO	DRAGAŠ	DRAGE
DRAGEC 9	DRAGI 42	DRAGIČ	DRAGIČ 16
DRAGISLAV	DRAGIŠ	DRAGIŠA 132	DRAGO 6833
DRAGOBRAV	DRAGOJA 21	DRAGOJE 11	DRAGOJLO
DRAGOLJE	DRAGOLJUB 251	DRAGOMAN	DRAGOMER
DRAGOMIL 27	DRAGOMIR 383	DRAGON	DRAGORAD 7
DRAGOSAV	DRAGOSLAV 182	DRAGOŠ 4	DRAGOTIN 360
DRAGOVAN 7	DRAGUN	DRAGUTIN 816	DRAŽA
DRAŽAN 11	DRAŽE	DRAŽEN 186	DRAŽENKO 28
DRAŽESLAV	DRAŽIGOST	DRAŽO	

-drag (16):

LJUBDRAG	PREDRAG 348	LJUBIDRAG	VESELKO
			TIHIDRAG
ŽELIDRAG	MILIDRAG	ROK MILDRAV	LJUBODRAG 10
VIDODRAG	ZVEZDODRAG	TEGODRAG	MIODRAG 311
MIJODRAG 16	VUKODRAG	MILODRAG 8	VITODRAG 19

Drag- ž (25):

DRAGA 840	DRAGANA 569	DRAGE	DRAGI 8
DRAGICA 7346	DRAGINA	DRAGINJA 111	DRAGISLAVA 4
DRAGMILA	DRAGOJILA	DRAGOJKA	DRAGOJLA 27
DRAGOLJUBA	DRAGOMANA	DRAGOMILA 10	DRAGOMIRA 107
DRAGOMIRKA	DRAGOSAVA 7	DRAGOSLAVA 64	DRAGOSLAVKA
DRAGOTINA 114	DRAGOTINKA	DRAGUNA	DRAGUŠKA 10
DRAGUTINA			

-draga:

MILODRAGA	VITODRAGA
-----------	-----------

Drag-/drag izhaja iz prid. *drag* in spada med najbolj produktivne slovanske imenske podstave, kar je razvidno tudi iz popolnega seznama imen v tabeli. Pri moških imenih je močno zastopan tudi kot drugi del zlož. imen. Glede pogostnosti izstopajo imena **Drago, Dragan, Dragutin** ter **Draga, Dragana, Dragica**. Slednja je tvorjena z manjšalno-ljubkovalnim prip. obr. **-ica**, vendar se je prvotni pomen zaradi pogoste rabe izgubil (**Draga : Dragica – ljuba : ljubica**). Imenska podstava **Draž** izhaja iz primernika prid. *drag*: *draž-ji*: **Dražen, Dražimir, Dražigost**.

Imena s podstavo **drag** so zapisana v listinah od 8. do 12. stol., npr.: **Dragъ** – IX *Trago* (Salzburg), LCv 33; **Dragoča** – XII *Tragotsa* (Seckau/GB Knittelfeld/St), N Seckau393/119, GZS IV 473), **Dragojъсь** – XII *Tragaiz* (zwei Personen; Leoben), LC Seckau 402/139, GZS IV 475; **Dragomirъ** – 1050–65 *Dragmer* (rusticus; Longholz/GB Spittal/K), MC III 117, GZS III 104), **Dragovanъ** – IX *Dragabon* (Salzburg), LCv 36/90, GZS II 257; **Dragožitъ** – 990 *Dragosid* (mancipium; St. Andräi. L./GB Wolfsberg/K), MC III 71, GZS III 100; **Dražica** – XII *Drasizze* (Bergknappe; Leoben/St), LC Seckau 401/137, GZS IV 474; itd. (gl. O. Kronsteiner, 36–37).

Duš-(a):

DUŠAN 9199, DUŠKO 339, **DUŠOMIR**; ž: DUŠA 46, DUŠANA 34, DUŠANKA 1343, DUŠI, DUŠICA 429, DUŠKA 127, DUŠKICA.²⁰

Fran(ci)- (40):

FRAN 22	FRANC 43976	FRANC FRANČIŠEK	FRANC FRANJO
FRANC FRENK	FRANC FRENKI	FRANCE 531	FRANCEK 6
FRANCEL	FRANCELJ 29	FRANCI 2011	FRANCIJA
FRANCISLAV	FRANCK	FRANCL	FRANCO 17
FRANCOIS	FRANČEK 77	FRANČI	FRANČIŠEK 4140
FRANČIŠEK	FRANČIŠEK	FRANČIŠEK	FRANČIŠKO
FRANC	FRANJO	FRANKO	
FRANČKO	FRANE 33	FRANEK 15	FRANJA 4
FRANJO 1824	FRANK 34	FRANKI	FRANKO 422
FRANO 50	FRANTA	FRANTIŠEK	FRANUSH
FRANZ 12	FRENK 38	FRENKI 5	FRENKO

Ime **Franci** se povezuje s **-slav** v zlož. ime **Francislav**. Zanimiva so še dvojna imena **Franc Frančisek, Franc Franjo, Franc Frenk, Franc Frenki** ter **Frančisek Franc, Frančisek Franjo, Frančisek Franko**. Sicer pa ima najpogostejše slovensko moško ime veliko različic oziroma tvorjenk z različnimi priponskimi obrazili.

²⁰ Imenska podstava **duš-a** izhaja iz besede *duša* s prvotnim pomenom 'dihanje, življenjska sila' in se izpeljuje iz besede *duh* ter je sorodna z besedo *dih*. Slovensko *duša* pomeni tudi 'oseba, človek' (npr. zlata duša; tam ni bilo žive duše, tj. nikogar). Poimenovalna predstava za ime **Dušan** je torej več kot očitna. Poimenovalnemu so z njim dali življenjsko silo, oznanili drugim, da se je rodil nov človek. Zanimivo je, da pri Hrvatih ni zložene imena **Dušomir**, so pa **Duševlad, Dušovlad, Duševlada, Dušovlada, Dušimir, Dušimira** (gl. M. Šimundić, 91).

Goj- (7):

GOJAN	GOJJC	GOJČO	GOJIMIR
GOJISLAV 4	GOJKO 212	GOJMIR 45	

-goj (9):

DOMAGOJ 14	RADIGOJ 5	MILIGOJ	BORIGOJ
VITIGOJ	MILOGOJ	CVETOGOJ	VITOGOJ
ŽITOGOJ			

Goj- ž:

GOJA 20	GOJISLAVA	GOJKA 7	GOJMIRA
---------	------------------	---------	----------------

-goja:

NEGOJA

Imenska podstava **Goj-/goj** izhaja iz glag. *gojiti* (prim. *gojenec*, *vzgoja*, *vzgjajati*). Pogosteje se pojavlja kot druga sestavina, tudi pri primkih, pri katerih je pogosto edina razumljiva sestavina. Imena z obravnavano podstavo so zapisana v listinah od 9. stol. dalje, npr.: **Gojica** – 1030 Gohza; **Gojinъ** – 1002–18 *Goin*; **Gojъmirъ** – IX *Comiz*; **Gojъslavъ** – 1130 *Goizla*; XII *Goizlau*; XII *Goyzla* (gl. O. Kronsteiner, 40–41).

Gor- (10):

GORAN 2603	GORANČE	GORANČO	GORANKO
GORIJAN	GORISLAV	GORJAN	GORJANČO
GOROLJUB	GOROSLAV		

Gor- ž (7):

GORA	GORANA 41	GORANKA 26	GORISLAVA
GORJANA 4	GORJANKA	GORKA 5	

Imenska podstava **Gor-** je povezana z besedo *gora*. Imena s to podstavo so k nam prišla s priseljenci s hr. ali srb. jezikovnega področja. Glede na pogostnost v primerjavi z drugimi izstopa ime **Goran**, medtem ko sta ženski obliki **Gorana**, **Goranka** precej redki.

Gost-:**GOSTIMIR** 22, **GOSTO** 8; **-gost: DRAŽIGOST**.²¹

²¹ Imenska podstava **Gost-/gost** se povezuje z glag. *gostiti* oziroma sam. *gost*. V hr. jeziku je razen imena **Gostimir** še **Gostislav** z ženskima oblikama **Gostimira**, **Gostislava**. Zanimivo je, da imena **Dražigost** ni v hrvaščini. V stč. so imena **Hostibor**, **Hostimil**, **Hostmil** (sch **Gostumil**), **Hostirad** (pol), ***Hostivar** (sch, MJ), v ostalih slovanskih jezikih: sch **Gostidrag**, pol **Gościwuj**, pol. **Gościmiar** SO 16/87 (gl. J. Svoboda, 76). Za **-gost** navaja J. Svoboda, 76, stč. imena **Blizhost**, **Bolehost**, **Budihost**, ***Čahost**, **Častohost**, **Črnhost**, **Dobr(o)host**, **Domahost**, **L'ubohost**, **L'utohost**, **Malohost**, **Mil(o)host**, **Rad(o)host** itd. Obstajajo tudi krajevna in vodna imena na **-gost**, npr. v pol. **Bydgość** (gl. V. Šmilauer, ZMK II, 243–244, III, 265). Imena s podstavo **gost** so zapisana v listinah od 11. stol. dalje, npr.: **Gostějъ** – XII *Gostev*; XII *Gotsteu*; **Gostibylъ** – 957–993 *Gostibil*; **Gostičajъ** – 957–993 *Goztizai*; **Gostinъ** – *Gostin* (gl. O. Kronsteiner, 41–42).

Grad(i)-:GRADIMIR 20, GRADISLAV, GRATKO; ž: GRADIMIRKA, GRADISLAVA.²²**Grozd-:**GROZDAN 37, GROZDE, GROZDENČO, **GROZDIMIR**, GROZDO;
ž: GROZDA 39, GROZDANA 103, GROZDANKA, GROZDENA.²³**Her- (12):**

HERBERT 103	HERI	HERIBERT 10	HERKO
HERMAN 876	HERMANGON	HERMANN	HERMIN
HERMINIJ	HEROLIND	HERVIK	HERVIN

Her- ž (11):

HERA	HERBERTA	HERIZANDA	HERLANDA
HERMINA 1298	HERMINCA	HERMINE	HERMINE- GILDA
HERMINIA	HERMINIJA 7	HERMINJA	

-har(i)/her(i)

LOTAR	WALTHER	RAINER	REINER
RAJNER	WARNER	VERNER 28	WERNER 9
WALTHER	VALTER 1108	WALTER 32	GÜNTER 6
GÜNTHER	GINTER	GUNTER	

Nemška imenska podstava **Her-** izhaja iz stvn. *heri* 'vojska'. Po pogostnosti izstopajo v primerjavi z drugimi precej redkimi imeni **Herbert**, **Herman** in **Hermina**. Kot druga sestavina se **-heri** skrajša v **-er**, npr. v imenu **Walter** z različicama **Walthari**, **Walther**, sle. **Valter**. Ta je zložen iz stvn. **waltan** 'delovati, opravljati (funkcijo), ukazovati' in stvn. **heri**, **hari** 'vojska'.

Hild-:

HILDERIH HILDO

Hild-/Hilt- ž (6):

HILDEBRANDA	HILDEGARD 20	HILDA 969	HILDE
HILDETRAUT	HILTRAUT	HILDEGARDA 142	HILDEGARDE 4

²² Imenska podstava **Grad(i)-** izhaja iz glag. *graditi*. V hr. jeziku obstajajo razen zlož. imen **Gradimir**, **Gradislav** še **Gradibor**, **Gradomir**, **Gradimira**, **Gradomira**, **Gradisav(a)**, **Gradoslav(a)**, **Gradivoj**, **Gradivoje** in tvorjenke **Gradimirka**, **Gradomirka**, **Gradoje**, **Gradojka** (gl. M. Šimundić, 132–133), v rus. **Gorodislav** (12. stol., Seliščev, 143), pol **Grodzislav**, v stč. samo skrajšano ***Hradeš** (MJ *Hradešice*, Pf), kot druga sestavina stč. **Nahrad**, **Nehrad**, **Podhrad**, ***Senhrad** (gl. J. Svoboda, 76).

²³ Imenska podstava **Grozd-** izhaja iz besede *grozd*. V hr. jeziku je zlož. imen in tvorjenk s to podstavo precej več, npr. **Grozdimir**, **Grozdomir**, **Grozdimira**, **Grozdomira**, **Grozdislav**, **Grozdoslav**, **Grozdislava**, **Grozdoslava**, **Grozdojuba**, **Grozdojuba**.

-(h)ild (20):	KLODHILDA	TRUDHILDA	KRIMHILDA
IRMHILDA	REINHILDA	BRNHILDA	BERNHILDA
GUNHILDA	BRUNHILDA	GERHILDA	ROMILDA 12
ERMILDA	RENILDA	LEONILDA	BRONILDA
BRUNILDA	EVERILDA	MATILDA 3620	MEHTILDA 8
KLOTILDA 62			

Nemška imenska podstava **Hild**-/**-hild** izhaja iz stvn. *hiltja* 'boj'. V sle. moških imen s to podstavo skoraj ni, v nem. pa jih je več, npr. **Hildibert**, **Hildibrand**, **Hildifrid**, **Hildigar**, **Hildiman**, **Hildowald**, **Hildiwin**, **Hildulf**. Med ženskimi imeni s to podstavo sta najbolj pogosti **Hilda** in **Matilda**.

Hoti-:**HOTIMIR** 16, **KAJTIMAR** 5.²⁴**Hrabr-:****HRABRO**, **HRABROSLAV** 11.²⁵**Hrani-:****HRANIMIR**, **HRANISLAV** 16.²⁶**Ing-:****INGEBORG** **INGENUIN** **INGMAR** **INGO** 10**Ing-ž** (15):

INGA 38	INGBRITT VERA	INGE 134	INGEBORG 71
INGEBORGA	INGEBURG	INGEBURGA	INGI

²⁴ Sestavina **Hoti-** v imenu **Hotimir** izhaja iz glag. *hoteti*. Označuje torej osebo, ki naj bi hotela, se zavzemala za mir. Ime s prvotno nasprotnim pomenom je **Kazimir** (gl. v nadaljevanju). Ime **Hotimir** je zapisano v listinah: po GZS II, št. 142 **Hotimir** (Chotemir), navzoč leta 850. v Blatogradu. Pri Prešernu (Krst pri Savici) je ime **Hotimir** spremenjeno v **Kajtimar**, ki je lahko rezultat besedne igre (Kaj ti mar). Vsekakor pa je **-mar** nem. imenska sestavina, ki je pomensko soodnosna s slovanskim **-mer** 'slava', ki se je zaradi omejenosti rabe samo v imenih v večini imen (ljudskoetimološko) zamenjal z splošnejšim in razumljivejšim **-mir**. Na stari **-mer** kaže npr. krajevno ime *Dragomer*, hr. *Črnomerrec*. Tudi v hr. so imena s sestavino **Hoti-**: **Hotimir**, **Hotimira**, **Hotislav**, **Hotislava** (gl. M. Šimundić, 142), v drugih slov. jezikih še **Chotěbor**, 1238 *Chotebor* de Copitz; **Chotěmēr**, 1285 *Chotemar* (dictus *Dargaz*), **Chotěmir**, 1285 *Chotemir* Dargaz (dominus), **Chotimēr**, 1227 *Gotimerus* (gl. G. Schlimpert, 24), **Chotěbor** (pol. RKJW III, 11), **Chotibor** (pol) – **Cotěbud**, **Chotibud**, ***Ch(o)cěbud** (luž. MJ *Khoćebuz*, pol. MJ *Kocobędz*, *Chociebaż* (Słow. IV 235, Onomastica II/2, 263) itd. (gl. J. Svoboda, 76).

²⁵ Imenska podstava **Hrabr-** je iz prid. *hraber*. Bolj produktivna je na Hrvaškem: **Hrabar**, **Hrabra**, **Hrabren**, **Hrabrena**, **Hrabri**, **Hrabrimir**, **Hrabromir**, **Hrabromira**, **Hrabromira**, **Hrabro-mira**, **Hrabrislav**, **Hrabroslav**, **Hrabrislava**, **Hrabroslava**.

²⁶ Imenska podstava **Hrani-** izhaja iz velelnika *hrani* glag. *hraniti* 'prizadevati si, da se kaj ohrani'. Več imen s to podstavo je na Hrvaškem: **Hranimir**, **Hranimira**, **Hranimirka**, **Hranisav**, **Hranisava**, **Hranislav**, **Hranislava**, **Hranislavka**, **Hranivoj**, **Hranivoje**.

INGILIN	INGREED	INGRID 774	INGRIDA
INGRIT	INGRITA	INGVALD	

Nem. imenska podstava **Ing(e)-** izhaja iz stvn. *Ingi, Ingwio* 'germanski plemenski bog'. Med imeni s to sestavino je najpogostejše **Ingrid** z unikatnimi različicami **Ingreed, Ingrida, Ingrit, Ingrita**, dalje **Ingeborg**, med skrajšanimi imeni pa **Inge** in **Inga**. Drugi del imena **Ingrid** izhaja iz stvn. *fridr* 'lep' ali *rid* 'jahalka'.

In-:
INOSLAV.²⁷

Ir-:
IRISLAV.²⁸

Jan- (45):

JAN 2364	JAN JANEZ	JANČA	JANČE
JANČEK	JANČI 7	JANEJ	JANEK 8
JANESLAV	JANEZ 32656	JANEZ IVAN 19	JANEZ JANI 8
JANEZ JANKO 10	JANEZ ŽAN	JANEZ-ANŽE	JANEZ-JAN
JANEZ-JANI	JANEZEK	JANI 774	JANI JANEZ
JANIJ	JANIK 7	JANIN 5	JANIS
JANISLAV 30	JANKO 5058	JANKO IVAN 4	JANKO JANEZ
JANN	JANNE	JANNI	JANNICK
JANO 16	JANOS 42	JANOSCH	JANOŠ 69
JANUS	JANUŠ 46	JANUZ	JANVID
JANVIT	JANŽ 8	JANŽA	JANŽE 14
JANŽEJ			

Jan- ž (31):

JANA 3382	JANA IVANA	JANCA	JANČI
JANDA 5	JANDICA	JANE 4	JANET 7
JANETA 11	JANETE	JANETTA	JANETTE 7
JANI 12	JANICA 47	JANICITA	JANIDA
JANIJA 4	JANIKA 16	JANINA 57	JANINE 11
JANIS	JANISLAVA 23	JANITA 17	JANKA 125
JANKI	JANKICA 6	JANNET	JANUŠA 44
JANUŠKA 17	JANY	JANŽA 6	

²⁷ Imenska podstava v imenu **Inoslav** lahko izhaja iz prid. *in* 'alius, drugačen' (gl. Maretič, 120) ali iz skrajšanh *juno* > *jino* > *ino* 'mlado, junior, novum' ali iz *nino* (gl. **Ninoslav**, pol. **Ninogniew**) 'nov, mlad; hiter, ognjevit' itd. (gl. J. Svoboda, 82; M. Šimundič 149, 255). V hr. obstajajo še **Inosav, Inosava, Inoslava**, ki jih razlagajo iz **Ninoslav** (gl. M. Šimundič, 149).

²⁸ Imensko podstavo **Ir-** za hr. imena **Irislav, Iroslav, Iri斯拉va, Iroslava** povezuje M. Šimundič, 150, z lat. *ira* 'jeza', kar ni preveč prepričljivo. Morda bi prišlo v poštev sle. *ir* 'tolmun' oziroma *iriti* = *jeriti* = *jariti* 'poditi, vzvaloviti'.

Imenska podstava **Jan-** izhaja po krajšanju iz imena **Janez**, za ženske iz imena **Jana**. Ime **Janis** je skrajšano iz **Janislav**, kot npr. **Boris** iz **Borislav**. Imeni **Janislav**, **Janislava** sta tudi na Hrvaškem.

Jar- (6):

JARE	JARO 22	JAROMIL	JAROMIR 5
JAROSLAV 80	JAROŠ 19		

Jar- ž (8):

JARA	JARINKA	JARMILA 24	JARMINA
JAROMILA	JAROMIRA	JAROSLAVA 11	JARUŠKA

Imenska podstava **Jar-** izhaja iz prid. *jar* 'mlad nov' ali 'jezen, razdražen'. Zadnji pomen je tudi v izrazu *jara kača*. Misliti je mogoče tudi na zastar. *jaren* 'hiter, uren'. Nekoliko pogostejši od drugih je samo **Jaroslav**. Ime na **Jar-** najdemo zapisano v 12. stol.: **Jarončga** – XII *Iarenega* (GZS IV 474; O. Kronsteiner, 42).

Jek-:

JEKA 19, JEKICA, **JEKOSLAVA**.²⁹

Jel-:

JELISLAV JELKO 61

Jel- ž (17):

JELA 306	JELCA	JELENA 1197	JELENCA
JELENKA 26	JELICA 307	JELIKA	JELINA
JELISAVA 47	JELISAVETA 26	JELISAVICA	JELISAVKA 48
JELISLAVA 48	JELISLAVKA	JELKA 2883	JELKICA
JELUŠKA			

Imenska podstava **Jel-** je nastala po krajšanju imen ki se začenjajo na **Jel-**, npr. **Jelen**, **Jelena**, **Jelisaveta**. Ob zloženih imenih **Jelislav**, **Jelislava** z različico **Jelisa-**va in tvorjenkami **Jelisavica**, **Jelisavka**, **Jelislavka** po pogostnosti izstopajo tvorjenka na **-ka Jelka** in **Jelena**, redkejša je tvorjenka na **-ica Jelica**. Ime **Jelisaveta** je tako kot **Elisabeta**, **Elisaveta**, **Elizaveta**, **Elizabeta**, **Jalžabeta**, **Jelizaveta** hr. ali srb. različica imena **Elizabeta**. Razen imena **Jelka** in **Jelko** imajo vsa tu obravnavana imena v glavnem priseljenci s hr. ali srb. jezikovnega področja ali njihovi potomci.

Jer- (7):

JEROLIM 4	JEROLIN	JEROMAN	JEROME
JERON	JERONIM 16	JEROSLAV	

Jer- ž (14):

JERA 282	JERCA 125	JERČKA	JERENA 9
----------	-----------	--------	----------

²⁹ Zelo redka imenska podstava **Jek-** izhaja iz besede *jek* 'odmev; kratek, oster, bolečino izražajoč glas'. Imeni **Jekoslav**, **Jekoslava** sta tudi na Hrvaškem.

JERENCA	JERENKA	JERICA 1033	JERINA 8
JERISLAVA	JERKA 5	JERKICA	JEROMILA
JEROSLAVA	JERUSLAVA		

Imenska podstava **Jer-** je lahko različica podstave **Jar-** (gl. zgoraj) ali pa je nastala po krajšanju imena **Jeronim**. Ta ima različico **Jerolim**, obe pa izhajata iz imena **Hieronim**. **Jer-** pri ženskih imenih bi lahko izhajal tudi iz **Jera**, ki je nastala iz **Gera**. Ta je skrajšana oblika iz nem. imena **Gertrud**, v katerem prva sestavina izhaja iz stvn. *ger* 'kopje', druga iz stvn. *trud* 'moč, sila'. Izpeljavo imena **Jeroslava/Jeroslavъ** iz *jerъ /jarъ* 'močen' dokazuje O. Kronsteiner, 44, z zapisi iz 12. stol.: XII *Ierazlawa* (drei Personen; Leoben/St); XII *Gerozla* (Seckau/GB Knittelfeld/St); XII *Ierazla* (Leoben/St).

Jug-:

JUG, JUGAN, **JUGOMIR**, **JUGOSLAV** 28; ž: **JUGOSLAVA** 4, **JUGOSLAVIJA**, **JUGOSLAVKA**.³⁰

Jur- (13):

JUR 5	JURA 9	JURAJ 168	JURČE 6
JURČEK 139	JURE 4868	JUREJ	JURI 12
JURICA 30	JURIJ 3057	JURKO 27	JURO 81

JUROSLAV**Jur-** ž (8):

JURICA 5	JURIJA	JURIJANA	JURINA
JURISLAVA	JURKA 41	JURKICA 8	JURUŠA

Imenska podstava **Jur-** je nastala po krajšanju iz imena **Jurij**. Imeni **Jurislav** in njegova skrajšana oblika **Jurko** sta zapisani v listinah: **Jurislavъ** – 1280–1315 *Jurislaw* (Steiermark); **Jurъko** – 1216 *Jurko* (Admonter Zeuge; Steiermark). **Jurislav** je kot zloženka krščanskega imena in **-slavъ** dokaz za obstoj in tvornost imenske sestavine **-slavъ** po uveljavitvi krščanstva (gl. O. Kronsteiner, 44).

Kazi-:

KAZIMIERZ, **KAZIMIR** 256, **KAŽIMIR**; ž: **KAZIMIERA** TERESA, **KAZIMIRA** 34.³¹

³⁰ Imenska podstava **Jug-** izhaja iz besede *jug*. Ta je služila tudi za priimkovno podstavo, ki je pri nas dosti bolj pogosta (gl. priimke **Jug**, **Jugovec**, **Jugovic**).

³¹ Sestavina **Kazi-** imena **Kazimir** je iz velelnika glag. *kaziti*. Miklošič je mislil najprej na glag. *kaza-ti* 'docere' in *kaz-iti* 'uničiti, (s)kaziti'. Na prvo možnost bi kazala oblika **Kažimir**, če ni to vpliv poljskega izgovora imena **Kazimierz**. Druga sestavina pol. imena **-mierz** je rezultat novejšega razvoja *i* ob *r*-u. in ne iz **-mēr**. Ime je še v hr. ali srb. ter polab. in rus. Po J. Svobodi, 77, obstaja tudi ime **Kazislav**.

Kras-(a):KRASIMIRKA, KRASNA, KRASNAJA, **KRASOMILA**.³²**Krist- (13):**

KRIST	KRISTAN 10	KRISTEFOR	KRISTEL
KRISTI	KRISTIAN 228	KRISTIFOR	KRISTIJAN 1014
KRISTIN	KRISTIVOJ	KRISTJAN 1193	KRISTL 13
KRISTO 5			

Krst- (8):

KRSTA 16	KRSTAN 16	KRSTE 10	KRSTEN
KRSTIVOJ	KRSTIVOJE	KRSTO 36	KRSTOMIR

Krist- ž (14):

KRISTA 126	KRISTI 10	KRISTIJAN	KRISTIJANA 9
KRISTIKA	KRISTIN	KRISTINA 7783	KRISTINCA
KRISTINKA 5	KRISTJA	KRISTJAN	KRISTJANA
KRISTJANE	KRISZTINA		

Krst- ž (6):

KRSTA 5	KRSTANA 9	KRSTANKA	KRSTINJA
KRSTINA 18	KRSTINJA 4		

Krist je skrajšana oblika za **Kristus**, lat. **Christus**, gr. **Hristos** v pomenu 'maziljenični'. Sestavina **Krst-** izhaja iz besede *krst*, možna pa je (za hrvaščino) tudi izpeljava iz **Krist** po izgubi *i*-ja v sklopu *ri* (prim. nem. **Christ** in sle. *krst* v zvezi *noben* (*živ*) *krst* 'nihče'). Zamenjavanje obeh podstav dokazujeta imeni **Kristivoj**, **Krstivoj(e)**. Iz podstave **Krst** je tvorjeno še ime **Krstomir**, iz podstave **Krist-** pa sta unikatna **Kristefor**, **Kristifor**. Pravilna gr. oblika je **Hristoforos** s pomenom 'Kristusa noseč', lat. **Christophorus**, sle. skrajšano **Krištof**. Med imeni s podstavo **Krist** sta najpogostejša **Kristijan** in **Kristjan**, ki izhajata iz lat. imena **Christianus**. To povezujejo z gr. *hristianos* 'kristjan, pravzaprav Kristusov'. Med ženskimi imeni iz iste podstave je najpogostejša **Kristina**.

Krun-:KRUNE, **KRUNISLAV** 4, KRUNO 10, **KRUNOSLAV** 53;ž: KRUNA 4, KRUNČICA, KRUNICA, **KRUNISLAVA**, **KRUNOSLAVA** 4.³³

³² Sestavina **Kras-** v zlož. imenu **Krasomila** izhaja iz slov. *krasa* 'lepota', iz katere je sle. prid. *krasen*. Imeni **Krasa** in **Krasanъ** sta zapisani v listinah: 957–993 *Krazza* (mancipium; Lurnfeld/GB Spittal/K); 1128 *Grazan* (Zeuge; Friesach) (gl. O. Kronsteiner, 45). O imenu **Krasan** Kronsteiner pravi, da je to tvorjenka na **-anъ** iz glag. *krasiti* in primerja imena **Воганъ**, **Вѣланъ**, **Вѣтанъ**. Imeni **Krasna** in **Krasnaja** sta nastali iz prid. *krasna*, ime **Krasimirka** pa je tvorjenka na **-ka** iz **Krasimira**. Tu je prvi del imena iz veleznika *krasi* glag. *krasiti*.

³³ Podstava **Krun-a** v imenih **Krunislav**, **Krunoslav** je iz hr. *kruna* 'venec, krona', lat.

Lad(i)- (8): gl. Vlad(i)-:

LADI 6	LADIMIR 7	LADISLAV 1879	LADIVOJ
LADKO 22	LADO 225	LADOMIR 5	LADOSLAV
Lad- ž (7):			
LADA 23	LADI 8	LADICA 10	LADIMIRA
LADISLAVA 320	LADKA 8	LADOJKA	

Lav-:

LAV, LAVOSLAV, LEV 23, LEVKO 5; ž: LAVOSLAVA 8.

Lep- (9):

LEPA 17, LEPOSAVA 51, LEPOSLAVA, LEPŠA, LJEPA, LJEPOJKA 4, LJEPOSAVA 45, LJEPOSAVKA, LJEPOSLAVA 5.³⁴

Ljub- (25):

LJUBAN 44	LJUBČO	LJUBDRAG	LJUBE 5
LJUBEN 6	LJUBENKO	LJUBIDRAG	LJUBIMIR
LJUBINKO 40	LJUBISAV 21	LJUBISLAV 6	LJUBIŠA 196
LJUBIŠKO	LJUBIVOJ 6	LJUBIVOJE 6	LJUBKO 12
LJUBO 580	LJUBODRAG 10	LJUBOJA	LJUBOJE
LJUBOMIL 7	LJUBOMIR 659	LJUBOSAV	LJUBOSLAV 18
LJUBOŠ			

-ljub (18):

TALJUB	SRBOLJUB 17	SLADOLJUB	RADOLJUB 13
SREDOLJUB	VIDOLJUB	RODOLJUB 18	PRAVDOLJUB
DRAGOLJUB 251	BOGOLJUB 97	MIOLJUB	MILOLJUB
VEROLJUB 7	MIROLJUB 54	GOROLJUB	BRATOLJUB
SVETOLJUB	SLAVOLJUB 68		

Ljub- ž (23):

LJUBA 533	LJUBANA	LJUBANKA	LJUBE
LJUBENKA 41	LJUBICA 1997	LJUBIMKA 4	LJUBINA
LJUBINICA 11	LJUBINKA 164	LJUBISAVA	LJUBISLAVA 46
LJUBKA 14	LJUBOČICA	LJUBOJKA	LJUBOMILA
LJUBOMIRA 132	LJUBOMIRKA 5	LJUBOSLAVA 35	LJUBOSLAVICA
LUBICA 4	LUBINKA	LUBISLAVA	

-ljuba:

DRAGOLJUBA	BOGOLJUBA 4	MIROLJUBA	SLAVOLJUBA
------------	-------------	-----------	------------

corona. V hr. so še imena **Krunimir, Krunomir, Krunimira, Krunomira, Krunisav, Krunosav, Krunisava, Krunosava**.

³⁴ Imenska podstava **Lep-a** izhaja iz prid. *lepa* in je uporabljena samo za ženska imena. **Leposlava** bi torej nastala na osnovi želje, da bi bila njena nosilka slavna po lepoti oziroma *lepa sploh*, kot ime **Lepa**. To je zapisano že od 9. stol. naprej: IX *Lepa* (zwei Personen; Salzburg), LCv 15 / 36; GZS II 256 itd. (gl. O. Kronsteiner, 47).

Ljub-/ljub je ena od priljubljenih slovanskih imenskih podstav in izhaja iz prid. *ljub*. Po pogostnosti izstopajo imena **Ljubomir**, **Ljubo**, **Dragoljub**, med ženskimi **Ljubica**, **Ljuba**, **Ljubomira**. Ljubkovalno-manjšalni pomen prip. obr. **-ica** v imenu **Ljubica** se je v nasprotju z besedo *ljubica* zaradi pogostnosti izgubil. V pisanih virih najdemo imena s podstavo **Ljub-/ljub** že od 9. stol. naprej. Tako O. Kronsteiner, 47–50, navaja naslednja imena: **L'uba** – 957–993 *Liupa*; XII *Liuba*; itd.; **L'ubidragъ** – XII *Liubidrago*; **L'ubika** – XII *Livbicha*; **L'ubina** – 1298 *Lubinâ*; **L'ubiněga/ L'ubiněgъ** – XII *Liubnega* itd.; **L'ubinъ** – 827 *Liupin*; **L'ubisěmъ** – XII *Luzem*; **L'ubišъ** – IX *Luisinus*; **L'ubišъ** – 827 *Liupisco*; **L'ubišina** – IX *Lupisina*; **L'ubita** – XII *Lubitte*; **L'ubosta** – XII *Liubozta*; **L'ubota** – IX *Liupota*; **L'ubotunъ** – IX *Liupotun*; **L'ubъčъsъ** – IX *Liubzez*; **L'ubъlъ** – XIV *Lewblinus*; **L'ubъnikъ** – 827 *Liupnic*; **L'ubъrějъ** – 1293 *Lubrej*.

Ljud-:

LJUDEVIT 51, LJUDMIL 5, LJUDOMIL; ž: **LJUDEVITA, LJUDIMILA, LJUDITA, LJUDMILA 7964, LJUDOSLAVA, LUDMILA 166.**³⁵

Ljut-:

LJUTOMIR; ž: **LJUTOMIRA.**³⁶

Maks- (13):

MAKS 1268	MAKSE	MAKSEL	MAKSENCIJ
MAKSI 21	MAKSIM 55	MAKSIMILIAN 12	MAKSIMILIJAN 554
MAKSIMILJAN 1580	MAKSIMIR 4	MAKSMILI JAN	MAKSMILJAN
MAKSO			

Maks- ž (7):

MAKSA 24	MAKSI	MAKSIMA 22	MAKSIMILENA
MAKSIMILJANA 8	MAKSIMILJANA 151	MAKSIMIRA	

Sestavina **Maks(i)-** je nastala po krajšanju imen **Maksim**, **Maksimiljan** itd. in pomeni 'velik'. Glede na pogostnost v primerjavi z drugimi izstopajo **Maksimiljan**, **Maksimilijan** ter **Maks**, pri ženskih imenih **Maksimiljana**.

Mar- (18):

MARE 6	MARI	MARIAN 15	MARIANO
MARIJ 114	MARIJAN 4033	MARIJANČEK 1	MARIJANO
MARIJO 226	MARIN 102	MARINKO 198	MARINO 379
MARIO 1164	MARISLAV	MARJAN 15193	MARJANČO 3
MARJANKO	MARJO 123		

³⁵ Imenska podstava **Ljud-** izhaja iz besede *ljud* v pomenu 'ljudstvo, narod'. Ta je še v besedah *ljudje*, *ljudstvo* (podrobneje gl. Leksikon imen 1996, str. 308, pri **Ljudmila**).

³⁶ **Ljut-** izhaja iz prid. *ljut* zastar. 'divji; hud; zelo jezen, besen'.

Sestavina **Mar(i)**- v zloženem imenu **Marislav** je nastala po krajšanju iz imen **Mar-rij**, **Marijan**, **Marin**. Njen pomen izhaja iz pomena teh imen.

Mar-ija (77):

MARA 858	MARE 29	MACA 9	MACA MARIJA
MARIANA 20	MARIANNA 5	MARI 20	MARIA 250
MARICA 1930	MARIČA	MARIANNE 8	MARIBEL
MARIEKE	MARIEL	MARIČKA 15	MARIE 4
MARIELOUISE	MARIENA	MARIELA 4	MARIELLA 12
BIBA		MARIENKA	MARIJA 97495
MARIJAGRA-CIJA	MARIJELA 10	MARIJICA 9	MARIJKA
MARIJOLA	MARIJONKA	MARIJUČA	MARIJUČI
MARIKA 38	MARIKE	MARILEN	MARILENA
MARILINA	MARIOLA	MARION 7	MARIONETA
MARIONKA	MARISA 41	MARISOL	MARISTELA
MARISTELLA	MARIŠA 17	MARIŠKA 4	MARITA 6
MARIZA 82	MARIZELA 6	MARIŽAN	MARJA 163
MARJALIS	MARJELA 13	MARJEN	MARLEN 16
MARLENA 36	MARLENCA	MARLENE	MARLENINA
MARLENKA 19	MARLIES	MARLIN	MARLINA
MARLIS	MARLISA	MARUSIJA	MARUSJA
MARUŠA 1082	MARUŠKA 236	MARY 9	MARYAM
MARYANA	MARYLENE	MARZENKA	MARŽENKA
MASCHA MARIA	MASHA	MAŠA 1388	MAŠENJKA
MAŠENKA 8			

-mari(j)a/ -mari(e) (23):

ANAMARIJA 572	TINAMARIJA	ANNAMARIA 7	ANNAMARIJA
SARITAMARIJA	EVAMARIJA	ROZAMARIJA 6	ROŽAMARIJA 16
HAJDEMARIJA	ANEMARIA	ANEMARIJA 21	AVEMARIJA
ROZEMARIJA 5	ANIMARIJA	ANEMARIE	ROSEMARIA
ROSEMARIE 12	ROSEMARI	ROSEMARY	ROZEMARI
ANEMARI 49	ANAMARY	ANEMARY	

Število zloženih in tvorjenih imen s sestavino **Marija** v različnih (tujih) oblikah je zelo veliko. Najpogostejša so prav zložena imena z imenom **Ana**, čeprav se z **Mar-rijo** povezujejo še druga znana ženska imena. To velja tudi za dvojna imena, v katerih nastopa **Marija** kot prvo (512-krat) ali drugo ime (620-krat). To je za najpogostejše ime v Sloveniji tudi pričakovano.

Mil-/Mio- (79):

MIJODRAG 16	MIJOSLAV	MILADIN 120	MILAK
MILAN 14389	MILANČE	MILANČO	MILANKO 60
MILAŠIN	MILČE	MILČEK	MILČI

MILČO	MILE 392	MILEN 5	MILENKO 522
MILENTIJE	MILETA 27	MILETIJA	MILETIJE
MILI 4		MILIBOJ	MILIBOR
MILIĆ 25			
MILIDRAG	MILIGOJ	MILIJA 20	MILIJAN 16
MILIJANKO	MILIJO	MILIKA	MILINKO 24
MILISAV 49	MILISENKO	MILISLAV	MILIVOJ 323
MILIVOJA	MILIVOJE 118	MILIVOJKO	MILJAN 31
MILJEN	MILJENKO 73	MILJKO 5	MILJO
MILJOJKO	MILJUTIN 7	MILKAN	MILKO 240
MILO 22	MILODAR	MILODRAG 8	MILOGOJ
MILOICA	MILOJA	MILOJE 36	MILOJICA 6
MILOJKO 40	MILOLJUB	MILOMIR 78	MILONJA
MILORAD 602	MILOSAV 46	MILOSIJE	MILOSLAV 12
MILOŠ 1633	MILOT	MILOTIN 4	MILOVAN 294
MILOVUK	MILUN 10	MILUTIN 151	MIO
MIODRAG 311	MIOLJUB	MIOMIR 32	
-mil (22):			
DAMIL	RADMIL 6	LJUDMIL 5	PREMIL
VLADIMIL	VOJMIL	LJUBOMIL 7	VLADOMIL
RADOMIL	ČEDOMIL 7	VIDOMIL	LJUDOMIL
DRAGOMIL 27	BOGOMIL 281	TUGOMIL	TIHOMIL 8
JAROMIL	ŽAROMIL	BRATOMIL	VITOMIL 6
BOGUMIL 13	BOHUMIL		
Mil- ž (71):			
MILANCA	MILANDA	MILA 119	MILANA 75
MILANKA 271	MILAŠA	MILANIJA 4	MILANJA 6
MILENCA 65	MILENICA	MILAVA	MILENA 9002
MILETA	MILEVA 206	MILENIJA 11	MILENKA 456
MILI 8	MILICA 1510	MILEVICA	MILEVKA 7
MILIJANKA 7	MILIKA 12	MILIJA 27	MILIJANA 87
MILISAVA	MILISAVKA	MILINA 7	MILISA
MILIVOJKA 15	MILJA 69	MILISLAVA 15	MILIVOJA
MILJENA	MILJENKA 19	MILJANA 138	MILJANKA 7
MILJKICA	MILJUTINA	MILJEVA 8	MILJKA 29
MILKICA 12	MILOČKA	MILKA 1821	MILKANA
MILODARKA	MILODRAGA	MILODANKA	MILODARA
MILOMIRKA 22	MILONKA	MILOJA	MILOJKA 640
MILOSAVA 56	MILOSAVKA 18	MILORADA	MILORANKA
MILOSLAVKA	MILOŠA 7	MILOSIJA 4	MILOSLAVA 7
MILOVANKA 6	MILOVINA	MILOŠKA 9	MILOVANA 5
MILUNKA 23	MILUŠA 5	MILOVINKA	MILUNIKA
MIOMIRKA		MILUŠKA 7	MIOMIRA 5

-mila (27):

ROZAMILA 8	RADMILA 535	VIDMILA	LJUDMILA 7964
LUDMILA 166	SVEMILA	DRAGMILA	VLADIMILA
RADIMILA	LJUDIMILA	VLASTIMILA 4	LJUBOMILA
RADOMILA	ČEDOMILA 4	DRAGOMILA 10	BOGOMILA 246
TUGOMILA	TIHOMILA 5	JAROMILA	DOBROMILA
JEROMILA	PETROMILA	KRASOMILA	VITOMILA
JARMILA 24	JERMILA	BOGUMILA	

Imenska podstava **Mil-/Mio/-mil**, ki izhaja iz prid. *mil* (hr. ali srb. *mio*), spada med najpogostejše v slovanskih jezikih. Podobno je s pomensko sorodnimi **Drag-/drag** in **Ljub-/ljub**. Glede na pogostnost je daleč spredaj tvorjenka **Milan**, sledi mu **Miloš**, med zlož. imeni **Milorad** ter **Bogomil**. Pri ženskih imenih je najpogostejša tvorjenka **Milena**, sledijo ji **Milica**, **Milojka**, **Milenka**, **Milanka** ter **Ljudmila**, **Bogomila**. Tudi tu pogostnost vpliva na izgubo ljubkovalno-manjšalnega pomena priponskih obrazil **-ica**, **-ka** v imenih **Milica**, **Milojka**, **Milenka**, **Milanka**, **Milka**. Imena s podstavo **Mil-** so zapisana v listinah od 9. stol. dalje: 9.–10. stol. **Milei** (Milej), neki romar, omenjen v Čedadskem evangeliju; **Millas** (Milaš), neki romar, omenjen v Čedadskem evangeliju; **Millena** (Milena), neka romarica, omenjena v Čedadskem evangeliju; **Milo** (Mil), neki romar, omenjen v Čedadskem evangeliju; 925 **Milo**, neka priča, ki se večkrat omenja v listinah solnograškega nadškofa Adalberta (GZS II, št. 328, 328, 328, 363, 364, 365; gl. tudi O. Kronsteiner, 51).

Mir- (15):

MIRAN 5807	MIRANKO	MIRAŠ	MIRČA
MIRČE 8	MIRČETA	MIRE 7	MIRISLAV 6
MIRIVOJ	MIRKO 5295	MIRO 780	MIRODAR
MIROLJUB 54	MIROSAV	MIROSLAV 5160	

-mir (119):

DAMIR 1537	BENJAMIR	VELEMIR 26	LJUBIMIR
LADIMIR 7	VLADIMIR 5856	ZNADIMIR	RADIMIR
GRADIMIR 20	BUDIMIR 56	JEZDIMIR 8	GROZDIMIR
ŽELJIMIR	GOJIMIR	STOJIMIR	VOJIMIR 6
DALIMIR	CELMIR	SELMIR	VELIMIR 190
ZELIMIR	ŽELIMIR 45	PAVLIMIR	DANIMIR 22
BRANIMIR 563	HRANIMIR	SANIMIR	STANIMIR 52
VOJNIMIR	BRONIMIR	ZVONIMIR 809	STOIMIR
TRPIMIR	ŽARIMIR	HORIMIR	SPASIMIR
DESIMIR 47	MAKSIMIR 4	NAŠIMIR	KREŠIMIR 72
ZLATIMIR 4	RATIMIR 21	BRATIMIR 4	KAJTIMIR 5
HOTIMIR	VLASTIMIR 50	RASTIMIR	ČESTIMIR
GOSTIMIR 22	GUSTIMIR	SLAVIMIR 8	KAZIMIR 256
KAŽIMIR	BLAŽIMIR	STRAŽIMIR	BOŽIMIR
DAJMIR	BOJMIR	GOJMIR 45	MOJMIR 129

VOJMIR 76	LJUBOMIR 659	LADOMIR 5	MLADOMIR
VLADOMIR	RADOMIR 253	ČEDOMIR 139	ČEDOMIR
DEDOMIR	VIDOMIR 6	ALDOMIR	BALDOMIR 22
VALDOMIR	RODOMIR	BUDOMIR	VEOMIR
BLAGOMIR 5	ZMAGOMIR 13	DRAGOMIR 383	BOGOMIR 1761
HUGOMIR	JUGOMIR	TUGOMIR 37	TIHOMIR 163
MIOMIR 32	MIJOMIR 4	TIJOMIR	ŽELJOMIR
VOJOMIR	VOJKOMIR	VELKOMIR	VUKOMIR 6
MILOMIR 78	MOMIR 96	STANOMIR	VOJNOMIR
DAROMIR	JAROMIR 5	DOBROMIR 4	DESOMIR
DUŠOMIR	ZLATOMIR 19	RATOMIR 38	TATOMIR 7
SRETOMIR	CVETOMIR	SVETOMIR 16	VITOMIR 310
SVITOMIR	ČRTOMIR 211	KRSTOMIR	LJUTOMIR
SLAVOMIR 18	ZDRAVOMIR	ŽIVOMIR 6	DESMIR
VESMIR	DAŠMIR	BOGUMIR	
Mir- ž (21):		MIRA 2962	MIRANA 12
MIRE 4	MIRI	MIRICA 270	MIRIJANA 41
MIRISLAVA	MIRISLAVKA	MIRIŠA	MIRITA
MIRJA 26	MIRKA 158	MIRNA 59	MIROBRANA
MIROLJUBA	MIROLJUBKA	MIROSAVA	MIROSINKA
MIROSLADA	MIROSLAVA 1454	MIROSLAVKA 13	
-mira (50):			DAMIRA 22
NAMIRA 6	BEGMIRA	LADIMIRA	VLADIMIRA 496
RADIMIRA	LEDIMIRA	VALDIMIRA	VOJMIRA
VELIMIRA	ŽELIMIRA	DANIMIRA	BRANIMIRA 41
STANIMIRA	BRONIMIRA	ZVONIMIRA 103	CASIMIRA
DESIMIRA	MAKSIMIRA	RATIMIRA	VLASTIMIRA
SLAVIMIRA	KAZIMIRA 34	BOJMIRA	GOJMIRA
MOJMIRA	VOJMIRA 7	LJUBOMIRA 132	RADOMIRA 15
ČEDOMIRA	BALDOMIRA	DRAGOMIRA 107	BOGOMIRA 256
TUGOMIRA 8	DIOMIRA 7	MIOMIRA 5	MOMIRA
DAROMIRA	JAROMIRA	TOMIRA	ZLATOMIRA
TRATOMIRA	SVETOMIRA	VITOMIRA 15	ČRTOMIRA
LJUTOMIRA	DESMIRA	RATMIRA	

Imenska podstava **Mir-/mir**, ki izhaja iz besede *mir*, spada zlasti kot druga sestavina med najbolj produktivne, saj je takoj za podstavo **-slav**. Zaradi tolikšne pogostnosti se je sestavina pomensko izpraznila, saj je mnoga zložena imena na **-mir** težko razložiti s smiselno povezavo glede na prvi del. Prav pomenska izpraznitev in pridobivanje funkcije morfema, sufiksa pa je sestavini **-mir** omogočilo povezovanje tudi z neslovanskimi imenskimi podstavami.

Glede na pogostnost sta pri moških imenih najbolj opazna **Miran** in **Miroslav**, pri ženskih imenih **Mira** in **Miroslava**, med moškimi imeni z **-mir** kot drugo sestavino

Vladimir, Bogomir, Zvonimir, Branimir, Ljubomir, med ženskimi imeni pa **Vladimira, Bogomira, Zvonimira, Dragomira**.

Imena s podstavo **Mir-** so zapisana v listinah od 9. stol. naprej: 784–907 **Mirica** (Miriza), omenjena v solnograški bratovščinski knjigi; **Mirogoi** (Mirogoj), neki romar, omenjen v Čedadskem evangeliju (9.–10. stol.) (gl. GZS II, št. 329, 328); **Miroslav** (Mirzlav), neka moška oseba (12. stol.) (GZS IV, št. 927); **Mirogojъ** – 1239 rusticus nomine *Myrugoy* (Suetschach/GB Ferlach); **Mironěgъ** – XII *Miren-gen* (Bergknappe; Leoben/St); **Mirovlastъ** – 1030 *Mirlaz* (mancipium; Scheifling/GB Neumarkt/St) (gl. O. Kronsteiner, 51).

Mlad- (10):

MLADAN 5	MLADEN 1115	MLADENČE	MLADENKO 17
MLADIMOR	MLADINKO	MLADJAN 4	MLADJEN 17
MLADJO 4	MLADOMIR		

Mlad-/Mlađ- ž (9):

MLADENA 11	MLADENKA 59	MLADJA	MLADJENKA 10
MLADŽANA	MLAĐA	MLAĐANA	MLAĐENIJA
MLAĐENKA 6			

Imenska podstava **Mlad-** izhaja iz prid. *mlad* (hr. ali srb. *mlađan*). V 9.–10. stol. je v Čedadskem evangeliju zapisana **Mlada**, neka romarka, ki je obiskala štivansko božjo pot (gl. GZS II, št. 328).

Modr-:

MODROSLAV; ž: MODRA 13.³⁷

Moj- (6):

MOJMIR 129	MOJSLAV JANEZ	MOMIR 96	MOME
MOMKO	MOMO		

Moj- ž (8):

MOICA	MOJCA 11089	MOJCEJ	MOJICEJA
MOJKA 4	MOJMIRA	MOMIRA	MOMIRKA 21

Imenska podstava **Moj-** izhaja iz zaimka *moj*, ki se tudi sicer lahko uporablja v funkciji samostalnika, npr. *moja* 'moja žena'. Sicer pa je najbolj znano ime iz te podstave **Mojca**, ki jo prek **Maca** razlagajo tudi iz imena **Marija**. Pri moških imenih je najbolj pogosto **Mojmir** z različico **Momir**. Imena s podstavo **Moj-** so zapisana v listinah od 9. stol.: okrog 1155 **Mojca** (Moyza), neka vdova; 1190 **Mojgoj** (*Mogoy de Gestnich*), priča v Mariboru; (GZS IV, št. 362, 779); 925 **Mojmir** (Moymir), grof slovenskega rodu kot priča v Baumburgu na Gor. Bavarskem; 925 **Mojmir** (Moimir), grof kot priča v Solnogradu (GZS II, št. 362, 363).

³⁷ Zelo redka imenska podstava, ki izhaja iz prid. *moder* 'preudaren, pameten', se je bolj uveljavila v priimkih **Moder, Modre, Modrec, Modrej, Modri, Modrič, Modrijan, Modrijančič, Modrinjak**. O. Kronsteiner, 52, navaja iz podstave **modrъ** 'moder (barva)' ime **Modrikъ** – 1170 *Mo/v/drich* (laicus; St. Lambrecht/GB Neumarkt/St).

Moli-**MOLISLAV**.³⁸**Mor-****MORAN**; **-mor**: **MLADIMOR**; ž: **MORANA**, **MORANKA**.³⁹**Nad(i)- (6):**

NADAN 8	NADE	NADI	NADIJ
NADIN	NADISLAV 4		

-nad:**NENAD** 778**Nad(i)-a ž (15):**

NADA 7171	NADEŽDA 76	NADI 5	NADIA 37
NADICA 279	NADIJA 80	NADIKA	NADIN 5
NADINA 18	NADINE 11	NADISLAVA 4	NADJA 1433
NADJEŽDA	NADJUŠA	NADKA	

-nada:**NENADA**

Imenska podstava **Nad-** izhaja iz besede *nada* 'upanje', rus. *nadežda*. Najpogostejše ime iz te podstave je **Nada**, opazna je rus. **Nadežda**, zelo modna in pogosta pa njena skrajšana oblika **Nadja** s tujo različico **Nadia**. Ime **Nadija**, ki je lahko različica imena **Nadia**, je možno razlagati tudi iz tur. **Nādiye**, kar izhaja iz arab. *nādiyyā* 'nežna, tankočutna'. Kot druga sestavina je **-nad** v imenih **Nenad**, **Nenada**.

Neg-a:

NEGOS, **NEGOSLAV** 4, **NEGOVAN** 18, **NJEGOSLAV**, **NJEGOŠ**; ž: **NEGA**, **NEGICA** 4, **NEGOJA**, **NEGOSAVA**, **NEGOSLAVA**, **NJEGICA**, **NJEGOSAVA**, **NJEGOSLAVA**.⁴⁰

Ne- (6):

NEBOJA	NEBOJŠA 6	NEBOJŠA 210	NENAD 778
NEVEN 66	NEVENKO 22		

³⁸ Imenska podstava **Moli-** je najverjetneje iz velelnika *moli* glag. *moliti*, možna pa je izpeljava iz hr. imena **Mola**, ki naj bi bila skrajšana oblika imena **Milovan**.

³⁹ Imenska podstava **Mor-** izhaja iz glag. *moriti*. Pomen zlož. imena **Mladimor** je nejasen. Ime **Moran** je tvorjenka na **-an** in mu ustreza žensko ime **Morana**, obe pa se pojavljata tudi na Hrvaškem. Povezujeta se s slovansko boginjo zime in smrti **Morano**. Jan Svoboda, 95, navaja **MORI-** pol *Morzysław* (morzyć, zabijač).

⁴⁰ Imenska podstava **Neg-a/Njeg-a** izhaja iz besede *nega*, hr. ali srb. *njega*. Ime **Negovan** je nastalo iz glag. *negovati* prek deležnika *negovan*. V listinah so zapisana tudi stisle. imena z **-neg(a)** kot drugo sestavino zloženih imen, npr. 945 **Dobroneg** (GZS II št. 392), 1150 **Dobronega**, **Domnega** (12. stol.), **Jaronega** (12. stol.), **Ljubdrag** (12. stol.), **Ljuboneg** (12. stol.), **Ljubonega** (12. stol.), **Stinega** (12. stol.), **Zemineg** (12. stol.), **Zverinega** (12. stol.) (gl. GZS IV, 603–604)

Ne- ž (6):

NEVA 452 NEVEN NEVENA 60 NEVENKA 3837
NEVICA 39 NEVKA

Nikalnica **Ne-** se kot imenska sestavina pojavlja v redkih imenih, in sicer pri glagolskih podstavah: *bati se, nadejati se, veneti*. A. Breznik (Zloženke v slovenščini, 318) navaja med sklopi priimek **Nebojse**, **Nebojs** Mathia **Newoiffe**, u. Štanga 1595, vd. a. I, 63; **Nebuisse**, trikrat, u. Pleterje 1683; Vrban **Neboise**, Stari trg pri Sl. Gradcu 1754, kap. a. v Ljubljani 118/4. Obstoje priimka **Nebojs(e)**, dokazuje, da je pri nas obstajalo tudi ime. Ime **Nebojša** s sufiksom **-ša** je verjetno nastal po analogiji z drugimi imeni na **-ša**, ker se je zavest o delih zloženega imena izgubila.

Nin-:

NINA, NINKO 12, NINO 358, **NINOSLAV** 17; ž: NINA 6656, NINETA 5, NINETTA, NINETTE, NINKA, NINOČKA, **NINOSLAVA**.⁴¹

Nov-:

NOVAK 81, NOVICA, NOVKO, NOVO 24; ž: NOVINKA, NOVKA 30, **NOVOSLAVKA**.⁴²

O(b)-:

OBRAD 56, OBREN 13, OBRENKO, OSTOJ 4, OSTOJA 82, OSTOJE.⁴³

Ogn(j)-:

OGNEN, OGNJAN, OGNJEN 19, OGNJENKO, **OGNJESLAV** 9; ž: OGNJENKA.⁴⁴

Or(i)-:

OROSLAV 7, OROŠ; ž: ORICA, ORINA, **ORISLAVA JURICA**, **OROSLAVA**.⁴⁵

⁴¹ Sestavina **Nin-** v zloženem imenu **Ninoslav (a)** lahko izhaja iz imena **Nino** oziroma **Nina**. Slednja je zelo pogosto žensko ime. Imensko podstavo **Nin-** pa je morda umestneje povezovati s praslovanskim *нынъ* v pomenu 'nov mlad' (prim. imensko podstavo **Nov-**).

⁴² Ime **Novoslavka** je tvorjenka na **-ka** iz imena **Novoslava**, ki pa pri nas in na Hrvaškem ni več v rabi. Na Hrvaškem pa obstajajo še imena **Novimir**, **Novomir**, **Novimira**, **Novimira**. Med imeni z imensko podstavo **Nov-** je najpogostejše ime **Novak**. To je tudi najpogostejši priimek v Sloveniji.

⁴³ Našteta imena s predpono **O(b)-** se izvorno povezujejo v glagoli *obradovati, obresti, ostati* (prim. tabele **Rad-/rad**, **Sret-**, **Stoj-**).

⁴⁴ Imenska podstava **Ognj-** v imenu **Ognjeslav** izhaja iz **ognje-**, ki je v besedah *ogenj* in *ognjen* in v zloženki *ognjevaren*. Iz imenske podstave **Ognj-** so na Hrvaškem še imena **Ognjemir**, **Ognjemira**, **Ognjesav**, **Ognjesava**, **Ognjeslava**.

⁴⁵ Imenska podstava **Or(i)-** je velevnik glag. *oriti* zastar. 'razlegati se, odmevati; glasiti se, oglašati se'. Imena **Orislav**, **Oroslav**, **Orislava**, **Oroslava** obstajajo tudi na Hrvaškem.

Ostr-:**OSTROVID.**⁴⁶**Petr-a ž (20):**

PETRA 8397	PETRANA	PETRANKA	PETRCA
PETRI	PETRICA 6	PETRIJA 6	PETRINA 61
PETRINJA	PETRINKA	PETRISA	PETRIŠA
PETROJKA	PETROMILA	PETRONELA 15	PETRONILA 7
PETROVKA	PETRUNA	PETRUŠA	PETRUŠKA

V zloženem imenu **Petromila** izhaja prvi del iz imena **Petra**, ki je tudi najpogostejše ime v gornji tabeli. Na Hrvaškem obstaja tudi moško ime **Petromil**, a tudi **Petrislav**, **Petroslav**, **Petrislava**, **Petroslava**. Pomen sestavin **-mir** in **-slav** je tu že izpraznjen, sestavini imata funkcijo prip.obrazil. Ime **Petromila** je verjetno nastalo po naslonitvi na ime **Petronila**, **Petronela**.

Pravd-a:**PRAVDOLJUB.**⁴⁷**Pre-:****PREDRAG 348, PREMIL, PREVISLAV, PREVKO.**⁴⁸**Pro-:****PRODAN; Ž: PRODANA, PROSLAVA.**⁴⁹**Prv(i)-:****PRVAN, PRVANKO, PRVIN, PRVOSLAV 5; ž: PRVENKA.**⁵⁰

⁴⁶ Prvi del imena **Ostrovid** izhaja iz prid. **oster**, ime pa je prvotno označevalo ostrovidnega oziroma nekoga z dobrim vidom. Možna je tudi direktna izpeljava iz pridevniške zloženke *ostrovid(en)* tj. 'ki ostro, tj. zelo dobro vidi'. V hr. jeziku je *ostar* sestavina imena **Ostrivoj/Ostrivoje**. J. Svoboda, 82, navaja OSTRO- Mikl 84/298: *Ostrolov* (ŠmilS 557), – *Ostromir* (rus Ostromir), pol *Ostrovod*, Ostrobodo, SO 16, 102.

⁴⁷ Prvi del zloženega imena **Pravdoljub** izhaja iz besede *pravda* v pomenu 'resnica'. V hr. imajo to sestavino še zlož. imena **Pravdoljuba** ter **Pravdimir**, **Pravdomir**, **Pravdimira**, **Pravdomira** in skrajšana oblika **Pravda**, tvorjenka **Pravdan** itd.

⁴⁸ Imenska sestavina **Pre-** izhaja iz predpone *pre-* v pomenu 'preveč, zelo', npr. v prid. *predrag*, *premil*, *prerad* itd. Na Hrvaškem je več imen s sestavino **Pre-**: **Predrag**, **Predraga**, **Premil**, **Premila**, **Premislav**, **Premislava**, **Preslav**, **Preslava**, **Previslav**, **Previslava**.

⁴⁹ Ime **Prodan** se povezuje z glag. **prodati** in je tudi priimek z različico **Predan**, na katero bi lahko kazalo tudi skoraj unikatno ime **Predo**. Ime **Proslava** je možno razlagati tudi kot skrajšano prek **Pros-slava** iz **Proslava**, v katerem bi bila prva sestavina iz veleznika *prosi* glag. *prositi*. Imena **Prosimir**, **Prosmir**, **Prosivoj** navaja že Miklošič, Die Bildung, 88/392, obstaja pa še pol. **Prosimir**, češ. **Proslav** (gl. J. Svoboda, 96, 102).

⁵⁰ Imenska podstava **Prv(i)-** izhaja iz vrstilnega števnikar *prvi* in spominja na lat. ime **Primus**, sle. **Primož**. Tako so prvotno poimenovali prvorojence, kar danes ni več pravilo.

Rad- (46):			RADA
RADAN 14	RADE 330	RADEN	RADENKO 139
RADETA 4	RADEVOJ	RADIČ	RADIGOJ 5
RADIKA	RADIMIR	RADINKO	RADISAV 24
RADISLAV 112	RADIŠA 32	RADIVOJ 320	RADIVOJA 4
RADIVOJE 125	RADKO 153	RADMIL 6	RADMILKO
RADMILO 16	RADO 1130	RADOGOST	RADOICA 7
		IVAN	
RADOJ	RADOJA	RADOJCA	RADOJE 32
RADOJICA 25	RADOJKO 19	RADOJLE	RADOLJUB 13
RADOMAN	RADOMIL	RADOMIR 253	RADON
RADONJA	RADOSAV 40	RADOSLAV 371	RADOŠ 98
RADOVAN 864	RADOVID	RADUL	RADULE 6
RADUN			
-rad:			
OBRAD 56	DRAGORAD 6	MILORAD 602	ŽIVORAD 68
Rad-ž (38):			
RADANKA	RADENA	RADA 271	RADANA 39
RADIKA	RADIMILA	RADENKA 39	RADICA 62
RADINKA 36	RADISAVA	RADIMIRA	RADINA
RADIVOJA	RADIVOJKA 13	RADISLAVA 47	RADISLAVKA 5
RADMILA 535	RADMILKA 4	RADJA	RADKA 8
RADOJLA	RADOMILA	RADOJA	RADOJKA 375
RADOSAVA 35	RADOSAVKA 7	RADOMIRA 15	RADOMIRKA 9
RADOŠA1	RADOŠKA 9	RADOSLAVA 52	RADOSLAVKA 11
RADOVINKA 1	RADUNKA 5	RADOVANA 5	RADOVANKA 8
-rada		RADUŠA 4	RADUŠKA
MILORADA	ŽIVORADA		

Imenska podstava **Rad-/-rad** spada med značilne in pogoste sestavine slovanskih imen, kar dokazujejo tudi naši statistični podatki. Med zlož. moškimi imeni je najpogostejši **Milorad**, sledijo mu **Radoslav**, **Radivoj**, **Radomir**. Najpogostejša med vsemi je skrajšana oblika **Rado**, ki mu sledi tvorjenka **Radovan**. Med ženskimi imeni je najpogostejše zloženo ime **Radmila**, sledita ji **Radojka** in **Rada**. Imena z začetnim **Rad-** so pri nas zapisana v listinah od 10. stol. naprej. Po GZS II, 482, so zapisana imena **Radagozt** (Radogost), ime nekega nesvobodnega človeka, ki je okoli leta 975 živel v Belanski dolini na Koroškem; **Radasta** (Radosta), neka romarica, omenjena v Čedadskem evangeliju; **Radovin** (Radouuin, Radouuinus, Radouuin). Tri osebe tega imena so omenjene v solnograški bratovščinski knjigi; **Ra-**

Na Hrvaškem so naslednja imena s podstavo **Prv(i)-**: **Prvimir**, **Prvomir**, **Prvimira**, **Prvomira**, **Prvislav**, **Prvoslav**, **Prvislava**, **Prvoslava**, **Prvoljub**, **Prvoljuba**, **Prvosav**, **Prvosava**.

dozlau (Radoslav), neki romar, omenjen v Čedadskem evangeliju; **Ratgoj** (Radi-goj), neki romar, omenjen v Čedadskem evangeliju, po GZS III, 304, pa imena **Radoch**, neka priča okoli 1065. leta v Kranjski gori na Gorenjskem; **Radogoj** (Radogoi), osvobojen posestnik okoli 1080. leta v vasi, "Peccaz" imenovani; **Radogoj** (Ratigoi), freisinški podložnik okoli 1030. leta v Lindu na Štajerskem; **Radonja** (Radonga), freisinška podložnica okoli 1030. leta v Scheiflingu na Štajerskem; **Radoš** (Radoz), freisinški podložnik okoli 1030. leta na Štajerskem. Podoben spisek imen iz starih listin omenja tudi O. Kronsteiner, 58–59.

Rani-:

RANI, RANIS, **RANISAV**, **RANISLAV** 6, RANKO 244; ž: RANJA, RANKA 98, RANKICA.⁵¹

Rasti- (7):

RASTI	RASTIMIR	RASTISAV	RASTISLAV 46
RASTKO 61	RASTO 42	RASTOSLAV	

Rasti- ž:

RASTA 5	RASTICA	RASTISLAVA 8	RASTJA
---------	---------	---------------------	--------

Imenska podstava **Rasti-** v imenih **Rastimir**, **Rastislav** izhaja iz velelnika *rasti* glag. *rasti*. Imena s podstavo **Rasti-** so zapisana v listinah od 9. stol. naprej: **Rastigoj** – XII *Raztegoy* (Bergknappe; Leoben/St); **Rastimysla** – 864 *Razemuza* (Gurktal/GB Gurk/K) (gl. O. Kronsteiner, 59–60).

Rat-:

RATIBOR 4	RATIMIR 21	RATKO 212	RATOMIR 38
------------------	-------------------	-----------	-------------------

-rat:**DRAGORAT****Rat- ž (6):**

RATIBORKA	RATIMIRA	RATISLAVA	RATKA 19
RATMIRA	RATOMIRKA 4		

Imenska podstava **Rat-** izhaja iz hr. ali srb. *rat* 'vojna'. V hr. je več imen s to podstavo: **Ratibor**, **Ratobor**, **Ratibora**, **Ratobora**, **Ratimil**, **Ratomil**, **Ratimila**, **Ratomila**, **Ratimir**, **Ratomir**, **Ratimira**, **Ratomira**, **Ratislav**, **Ratoslav**, **Ratislava**, **Ratoslava**, **Rativoj**, **Ratovoj**, **Ratoljub**.

Rod-:

RODOLJUB 18, **RODOMIR**, **RODOSLAV**; ž: RODANA, RODICA, RODNA 5, RODNAJA.⁵²

⁵¹ Imenska podstava **Rani-** v imenu **Ranislav** se razlaga z velelnikom *hrani* glag. *hraniti*, z izpadom začetnega *h-*, kar je običajno za hr. ali srb. jezik. Za druga imena, kot npr. **Ranko**, bi bilo možno misliti tudi na pridevnik *ran* 'zgoden' (gl. M. Šimundić, 286).

⁵² Imenska podstava **Rod-** izhaja iz besede *rod*. Ime **Rodoljub** ima tudi ustrezno zloženko *rodoljub*.

Rom-an/-i:

ROMAN 6034, ROMANO 48, ROMEO 114, ROMI 13, ROMIO, **ROMISLAV**;
ž: ROMANA 3003, ROMANCA 140, ROMANKA, **ROMANOSLAVA**.⁵³

Rosa- (28):

ROSA 131	ROSALBA	ROSALIA	ROSALIJA
ROSANA 259	ROSANDA 163	ROSANJA	ROSANKA 5
ROSANNA 4	ROSE 5	ROSELA	ROSEMARI
ROSEMARIA	ROSEMARIE 12	ROSEMARY	ROSETTA
ROSINA 8	ROSITA 41	ROSITKA	ROSMARI
ROSMARIE	ROSSALIN	ROSSANA 8	ROSSELLA
ROSSEMARIE	ROSSINKA	ROSSITA	ROSSMARY

Roza- (29):

ROZA 1547	ROZALA 4	ROZALIA 62	ROZALIJA 5288
ROZALJA	ROZALKA 11	ROZAMARIJA 6	ROZAMILA 8
ROZAMUNDA 4	ROZANA 64	ROZANDA	ROZARIJA
ROZE	ROZEMARI	ROZEMARIJA 5	ROZETA 6
ROZETKA	ROZI 47	ROZIKA 177	ROZINA 660
ROZINKA 12	ROZITA 6	ROZKA 17	ROZMARINKA
ROZMERI	RUZA	RUZARIJA	RUZARKA
RUZMARINKA			

Roža-/Ruža- (16):

ROŽA 172	ROŽAMARIJA 16	ROŽANA 31	ROŽCA 1
ROŽI 4	ROŽICA 60	ROŽIKA 15	ROŽINA 5
ROŽKA 1	RUŽA 505	RUŽANA	RUŽARIJA
RUŽE	RUŽENA 5	RUŽICA 496	RUŽKA

V tabeli je prikazano ime **Roza** z različicami **Rosa**, **Roža**, **Ruža** itd. kot prve sestavine zlož. imen, v katerih so druge sestavine večinoma prav tako ženska imena, zlasti različice imena **Marija**. Izjemi sta **Rozamila**, **Rozamunda**. V imenu **Rozamunda** sestavino **Roza-** razlagajo kot naslonitev na latinsko ime **Rosa**, sicer pa je zloženo iz stvn. *hros* 'konj' in *mund* 'obramba'.

Rudi-

RUDI 820, **RUDISLAV**, RUDKO, RUDO 5, RUDOLF 5096; ž: RUDA 4, RUDENKA, RUDICA, RUDINA 7, RUDINKA, RUDOLFA 14, RUDOLFINA 22.⁵⁴

⁵³ Imenska podstava **Rom-an/-i** izhaja iz imena **Roman** oziroma njegove skrajšane oblike **Romi**.

⁵⁴ Imenska podstava **Rudi-** v imenu **Rudislav** je verjetno iz veleznika glag. *ruditi* 'rdečiti'. Ni pa mogoče, zlasti zaradi unikatnosti, popolnoma zavreči možnosti, da je prva sestavina ime **Rudi** kot skrajšana oblika imena **Rudolf**. Vse našete tvorjenke z **Rudijem** vred pa je mogoče izpeljati iz imena **Rudislav** ali **Rudolf**.

Sim-:SIMO 123, **SIMOB**RAN, SIMON 6265.⁵⁵**Slad- (iti) (7):**

SLADIČ	SLADJAN 21	SLADOJE	SLADOLJUB
SLADŽAN 4	SLAĐAN 79	SLAĐENKO	

Slad- ž (14):

SLADA	SLADE	SLADICA	SLADJANA 95
SLADJANKA	SLADJENA	SLADŽANA 22	SLADŽANKA
SLADŽENA	SLAĐA	SLAĐANA 336	SLAĐANKA 4
SLAĐENA	SLAĐICA		

-slada:

MIROSLADA

Imenska podstava **Slad-** izhaja iz glag. **sladiti**. Imena **Sladjan**, **Sladjan**, **Sladjana**, **Sladana** itd. so imena priseljencev s hr. ali srb. jezikovnega področja in njihovih potomcev. Tvorjena so iz glag. **slad-iti** s sufiksom **-jan(a)**. Tuja pomenska ustreznica imenu **Sladjana** je španska **Dulcinea**, tj. 'sladka'.

Slav- (21):

SLAVC	SLAVČA	SLAVČE	SLAVČEK 4
SLAVČI	SLAVČO 9	SLAVE	SLAVEJKO
SLAVEK 6	SLAVEN 28	SLAVENKO	SLAVI
SLAVIMIR 8	SLAVISLAV	SLAVIŠA 163	SLAVKO 5191
SLAVO 26	SLAVODARA 11	SLAVOJ 9	SLAVOLJUB 68
SLAVOMIR 18			

-slav (129):

ČASLAV 17	BRASLAV	VASLAV	VJENCESLAV
VENCESLAV 319	ČESLAV	VEČESLAV 4	VJENČESLAV
VENČESLAV 512	VEČESLAV 4	ZDESLAV	ZEMLJESLAV
OGNJESLAV 9	BOJESLAV	VOJESLAV 10	BOJESLAV 24
JANESLAV	VIŠESLAV	DRAŽESLAV	SRBISLAV 7
LJUBISLAV 6	FRANCISLAV	VENCISLAV	LADISLAV 1879
VLADISLAV 425	NADISLAV 4	RADISLAV 112	GRADISLAV
BUDISLAV	RUDISLAV	DRAGISLAV	GOJISLAV 4
VOJISLAV 197	JELISLAV	VELISLAV	MILISLAV
VILISLAV	MOLISLAV	MISLAV 4	DEMISLAV
ROMISLAV	TOMISLAV 1557	DANISLAV 4	JANISLAV 30
RANISLAV 6	BRANISLAV 636	HRANISLAV 16	STANISLAV 15962
ZDENISLAV	BRONISLAV 26	ZVONISLAV	KRUNISLAV 4
VOISLAV 8	DARISLAV	MARISLAV	DOBRISLAV
BERISLAV 22	VERISLAV	IRISLAV	MIRISLAV 6

⁵⁵ Sestavina **Sim-** v imenu **Simobran** je verjetno skrajšana oblika imena **Simon**.

BORISLAV 370	GORISLAV	ZORISLAV 22	JURISLAV
BRATISLAV 33	VRATISLAV	SVETISLAV 87	VENTISLAV
ČASTISLAV	RASTISLAV 46	VISLAV	SLAVISLAV
PREVISLAV	BOŽISLAV 7	VOJSLAV	SRBOSLAV
LJUBOSLAV 18	SREČOSLAV	LADOSLAV	RADOSLAV 371
VIDOSLAV 7	RODOSLAV	BLAGOSLAV	ZMAGOSLAV 180
DRAGOSLAV 182	NJEGOSLAV	NEGOSLAV 4	BOGOSLAV 40
JUGOSLAV 28	MIJOSLAV	DARJOSLAV	VIDKOSLAV
VJEKOSLAV 209	VEKOSLAV 362	VOJKOSLAV	VUKOSLAV
MILOSLAV 12	DANILOSLAV	VAZMOSLAV	INOSLAV
NINOSLAV 17	BRUNOSLAV 7	KRUNOSLAV 53	DAROSLAV 7
JAROSLAV 80	HRABROSLAV 11	DOBROSLAV 7	MODROSLAV
JEROSLAV	VEROSLAV	MIROSLAV 5160	OROSLAV 7
BOROSLAV	GOROSLAV	ZOROSLAV	VATROSLAV 5
JUROS LAV	CVETOSLAV	SVETOSLAV	TITOSLAV
VITOSLAV 21	SVITOSLAV	RASTOSLAV	LAVOSLAV
ŽIVOSLAV	PRVOSLAV 5	BOŽOSLAV	BOGUSLAV
BOHUSLAV			

-sav (24):

LJUBISAV 21	VLADISAV	RADISAV 24	VOJISAV
VELISAV	MILISAV 49	RANISAV	BRANISAV
STANISAV	DOBRISAV	BORISAV 13	RASTISAV
LJUBOSAV	RADOSAV 40	VIDOSAV 13	DRAGOSAV
BOGOSAV 8	TIOSAV	MIKOSAV	VUKOSAV 8
MILOS AV 46	DOBROSAV 16	MIROSAV	BOROSAV

Slav- ž (17):

SLAVA 564	SLAVENA	SLAVENKA 4	SLAVI 15
SLAVICA 3742	SLAVIJA 4	SLAVIJANKA	SLAVIKA
SLAVIMIRA	SLAVINA	SLAVINKA 5	SLAVJA
SLAVKA 1534	SLAVNA	SLAVOJA	SLAVOJKA 93
SLAVOLJUBA			

-slava (95):

VENCESLAVA 44	VENČESLAVA 52	VOJESLAVA	BOLESLAVA 4
BOŽESLAVA	SRBISLAVA	LJUBISLAVA 46	LUBISLAVA 46
VENCISLAVA	LADISLAVA 320	VLADISLAVA 120	NADISLAVA 4
RADISLAVA 47	GRADISLAVA	VIDISLAVA	ZDISLAVA
DRAGISLAVA 4	BOJISLAVA	GOJISLAVA	STOJISLAVA
VOJISLAVA 23	JELISLAVA 48	VELISLAVA	MILISLAVA 15
TOMISLAVA 33	JANISLAVA 23	ZNANISLAVA	BRANISLAVA 179
STANISLAVA 5686	ZDENISLAVA	BRONISLAVA 304	ZVONISLAVA 7
BRUNISLAVA 5	KRUNISLAVA	BERISLAVA	JERISLAVA
MIRISLAVA	BORISLAVA 83	DORISLAVA	GORISLAVA

ZORISLAVA 147	JURISLAVA	DEGISLAVA	ZLATISLAVA
RATISLAVA	BRATISLAVA	CVETISLAVA	SVETISLAVA
VLASTISLAVA 4	RASTISLAVA 8	VISLAVA 28	BIŽISLAVA
BOŽISLAVA 66	VOJSLAVA 6	LJUBOSLAVA 35	RADOSLAVA 52
VIDOSLAVA	LJUDOSLAVA	ZMAGOSLAVA 63	DRAGOSLAVA 64
NJEGOSLAVA	NEGOSLAVA	BOGOSLAVA 6	JUGOSLAVA 4
JEKOSLAVA	VJEKOSLAVA 66	VEKOSLAVA 244	NIKOSLAVA
VOJKOSLAVA	MILOSLAVA 7	ROMANOSLAVA	NINOSLAVA
BRUNOSLAVA 6	KRUNOSLAVA 4	LJEPOSLAVA	LEPOSLAVA
DAROSLAVA	DOBROSLAVA	JEROSLAVA	VEROSLAVA
MIROSLAVA 1454	OROSLAVA	DOROSLAVA	ZOROSLAVA
PROSLAVA	ZLATOSLAVA	SRETOSLAVA	CVETOSLAVA 8
KVETOSLAVA	VITOSLAVA 37	LAVOSLAVA 8	BOGUSLAVA
JERUSLAVA			

-sava (22):

LJUBISAVA	RADISAVA	VOJISAVA	JELISAVA 47
MILISAVA	RADOSAVA 35	VIDOSAVA 99	DRAGOSAVA 7
NJEGOSAVA	NEGOSAVA	BOGOSAVA	TIOSAVA
DIKOSAVA	NIKOSAVA	TANKOSAVA 6	VUKOSAVA 54
MILOSAVA 56	LJEPOSAVA 45	LEPOSAVA 51	DOBROSAVA
MIROSAVA	VITOSAVA		

Imenska podstava **Slav-/slav** je posebno kot drugi del imen najpogostejša v slovenskem imenskem fondu. Tudi ženske oblike na **-slava** ne zaostajajo dosti za moškimi. Skoraj izenačeno pa je število srbske različice sestavine **-slav/-slava**, tj. **-sav, -sava**. Glede na pogostnost v primerjavi z drugimi izstopajo moška imena **Slavko** ter **Stanislav, Miroslav, Ladislav, Branislav, Vladislav**, med ženskimi imeni pa **Slavica, Slavka, Slava** ter **Stanislava, Miroslava**.

Imena s podstavo **Slav-** so zapisana v listinah, npr. v GZS II, 255: **Slavka** (Sclauca), romarica omenjena v Čedadskem evangeliju; GZS III, 312: **Slavko** (Zlauco), neki osvobojeni posestnik v Gomilah okoli 1070. leta; GZS IV, 603: **Slav** (Zlau), neka moška oseba (12. stol.); **Slava** (Zlawa), soproga plemenitega Trdoslava (1187); **Slavuš** (Sclavuz), dobrotnik Stolne cerkve v Čedadu (1191). O. Kronsteiner, 63–64, razen omenjenih navaja še naslednja imena: **Slavějъ** – 1065–75 a quodam *Slawui* (Grundbesitzer; Nussdorf/GB); **Slavěньсь** – *Slevnz* (laicus) und Chraft *Slnz* (Admont/GB Liezen/St); **Slavo** – 1244 Leonardus *Sclafō* (Kärnten); **Slavočъ** – XIV Haynricus *Slawch* (familiaris; Rein/GB Graz/St); **Slavъсь** – XIV *Slauze* (familiaris; Rein/GB Graz/St).

Prvotni pomen sestavine **-slav**, ki nastopa kot drugi del zloženih imen, se je zaradi povezovanja z najrazličnejšimi podstavami izgublja, saj ga z njihovim pomenom pogosto ni mogoče smiselno združiti. Tako npr. ime **Miroslav** lahko razložimo kot 'kdor slovi po miru', ime **Bogoslav** kot 'kdor slavi boga'. O imenu **Branislav** pa meni M. Snoj: Degradacija v sufiks izpričuje jslov. **Branislavъ** po **Branimirъ**. (F. Bezljaj, ES III, 257). Sprememba **-slav(a)** v sufiks je očitna tudi v zloženih imenih,

v katerih je prvi del krščansko ime oziroma njegova (skrajšana) različica ali tvorjenka, npr. **Janeslav, Janislav, Marislav, Jurislav, Juroslav, Darjoslav, Danilo-slav, Demislav, Romislav, Rudislav, Vidkoslav, Doroslava, Janislava, Nikoslava, Romanoslava, Vidislava, Vidoslava.**

Srb- (8):

SRBA, **SRBISLAV** 7, **SRBIVOJ**, SRBKO, SRBO, **SRBOBRAN, SRBOLJUB** 17, **SRBOSLAV**;

ž: SRBIJANKA 10, **SRBISLAVA** (prim. SLOVEN, SLOVENKO 12, SLOVKO).⁵⁶

Sreč-a/-en:

SREČKO 5324, SREČO 49, **SREČOSLAV**; ž: SREČKA 52, SREČKA.⁵⁷

Sred-:

SREDAN, SREDO 21, SREDOJE 7, **SREDOLJUB**.⁵⁸

Sret-an/-en (9):

SRETA SRETAN 12 SRETEN 63 SRETENIJA

SRETENIJE SRETENKO SRETKO 52 SRETO 27

SRETOMIR**Sret-an/-en** ž:

SRETANA SRETANKA SRETENA SRETENKA 8

SRETOSLAVA

Imenska podstava **Sret-an/-en** izhaja iz hr. ali srb. *sretan, sreten* 'srečen' (gl. še imensko postavo **Sreč-a/-en**).

Stan(i)- (19):

STANČA STANČO STANE 686 **STANIMIR** 52

STANISAV **STANISLAJ** **STANISLAO** **STANISLAUS**

STANISLAV 15962 STANISLAVKO STANIŠA 26 STANKO 4628

STANO STANOJ STANOJA 7 STANOJE 30

STANOJKO STANOJLE **STANOMIR**

⁵⁶ Imenska podstava **Srb-** izhaja iz **Srb(in)** 'pripadnik srbskega naroda'. Na hr. ali srb. jezikovnem področju je imen s to podstavo še več: **Srbijana, Srbijanka, Srbimir, Srbo-mir, Srbimira, Srbomira, Srbina, Srbinka, Srbinko, Srbislav, Srboslav, Srbislava, Srboslava, Srbobran, Srbobranka, Srboljub, Srboljuba, Srboljupka, Srbomil, Srbomila, Srbosav** (gl. M. Šimundić, 315–316). Na Slovence bi se lahko nanašalo le ime **Slovenko**.

⁵⁷ Imenska podstava **Sreč-** izhaja iz besede *sreča* ali *srečen*. **Srečoslav** bi tako lahko prvotno pomenil 'kdor je slaven po sreči, ima srečo'. To bi lahko rekli tudi za najpogostejše ime iz te podstave **Srečko** (prim. besede: šaljivo *srečko*, ekspresivno *srečnež, srečnica*, knjižno *srečnik* 'srečen človek').

⁵⁸ Gl. imensko postavo **Sret-an/-en**. S to podstavo povezuje imeni **Sredoje, Sredojko** itd. M. Šimundić, 317.

Stan(i)- ž (14):

STANA 400	STANICA 23	STANIJA 18	STANIKA 7
STANIMIRA	STANIMIRKA 11	STANINA	STANISLAVA 5686
STANISLAVKA 4	STANKA 1290	STANKICA	STANOJKA 38
STANOMIRKA	STANUŠA		

Imenska podstava **Stan(i)-** izhaja iz velelnika *stani* glag. *stati* v pomenu 'postati'. Kot drugi del zloženih imen to podstavo najdemo v češ. imenih **Nestan**, **Přestan**, medtem ko se ime **Dostana** razlaga iz hr. imenske podstave **dosta** (tako še v imenih **Dostija**, **Dostina**, **Dostinja**; gl. M. Šimundić, 83). Glede na pogostnost izstopajo imena **Stanislav** in **Stanko** ter **Stanislava**, **Stanka**, **Stana**.

Imena s podstavo **Stan(i)-** so zapisana v listinah v 11. in 12. stol.: 1042 **Stano**, neki podložnik v Göstingu na Štajerskem; 1085–1095 **Stanogoj** (Ztanogoi), sin svobodnega Azilija, posestnika v Bukovju na Koroškem (gl. GZS III, št. 123, 379); 1181 **Stane**, kolon v Beanu na Furlanskem; **Stane** (Ztene), ime dveh rudarjev v Ljubnu v 12. stol.; **Stanila** (Ztanila) iz Ljubna (12. stol.); **Stanislav** (Stanizla) iz Ljubna (12. stol.); 1181 **Stanislav** (Stanizlau), kolon v Beanu na Furlanskem; 1181 **Stanislav** (Stanizlau), kolon v Pantianiccu na Furlanskem (gl. GZS IV, št. 650, 927, 650).

Stoj(i)- (14):

STOIMIR	STOJADIN 18	STOJAN 1630	STOJANČE
STOJANČO	STOJČA	STOJČE 5	STOJČO
STOJIMIR	STOJIŠA	STOJKO 17	STOJNE
STOJO	STOJŠA		

-stoj:

OSTOJ 4	OSTOJA 82	OSTOJE	
----------------	-----------	--------	--

Stoj(i)- ž (8):

STOJA 141	STOJADINKA	STOJANA 53	STOJANKA 195
STOJICA 8	STOJISLAVA	STOJKA 21	STOJNA 8

Imenska podstava **Stoj(i)-/stoj** izhaja iz velelnika *stoj* glag. *stati*, *stojim*. Kot prva sestavina je v imenih **Stojimir**, **Stojislava**. Kot druga sestavina je v imenu **Ostoj**, precej bolj pogosta pa je tvorjenka na *-e* **Ostoj**. Več imen s **-stoj** kot drugo sestavino je v češčini: **Doběstoj**, **Dobrostoj**, **Ostoj**, **Postoj**, **Sestoj**, **Soběstoj**, **Ustoj**. Najpogostejše ime s to podstavo je tvorjenka na *-an* **Stojan** z ženskima oblikama **Stojana**, **Stojanka**.

Imena s podstavo **Stoj-** so v listinah zapisana od 9. stol. naprej: 1002–1018 **Stojdrag** (Stoidrag), neki podložnik grofinje Wichpurge v Projernu; 1050–1065 **Stojdrag** (Stoidrahc), neki podložnik svobodnega Karlinga v Motnici; 1075 **Stojina** (Stoiana), neki podložnik cerkve pri sv. Martinu na Koroškem (GZS III, št. 11, 156, 294); 1150 **Stojan** (Ztoian) iz Edlinga; 1181 **Stojan** (Stogian) iz Števerjana; **Stojana** (Stoiana), konverza v Milštatu (12. stol.); 1190 **Stojče** (Ztoizse), brat Stojinov; **Stojgaj** (Stoigei), neka moška oseba (12. stol.); 1190 **Stojin** (Ztoyn), brat Stojčev (GZS IV, št. 280, 650, 930, 779, 927).

Straži-:**STRAŽIMIR.**⁵⁹**Sunč-an:****SUNČANA, SUNČICA, SUNČOLJUBKA.**⁶⁰**Sve-:****SVEBOR.**⁶¹**Svet- (13):**

SVETA 5	SVETIN	SVETISLAV 87	SVETKO 22
SVETO 35	SVETOJA	SVETOLIK 5	SVETOLJUB
SVETOMIR 16	SVETOPOLK	SVETOSLAV	SVETOVIT
SVETOZAR 109			

Svet- ž (8):

SVETA	SVETINA	SVETISLAVA	SVETISLAVKA
SVETJANA	SVETKA 9	SVETOMIRA	SVETOSLAVA ANA

SVETOZARA 10 SVANTEVITA

Imenska podstava **Svet-** izhaja iz prid. *svet*, lat. *sanctus*. Med zloženimi imeni, ki jih tvori, sta najpogostejša **Svetozar**, ki je hrvaško ali srbsko, in **Svetislav**. Imena iz te podstave so zapisana v listinah od 9. stol. naprej: **Sveteč** (Zwantiz), konverz v Vetrinjah (12. stol.); 1183 **Svetin** (Zwantin), admontski svobodni kolon; **Svetodraga** (Zwetodraga), lajika (12. stol.); 1150 **Svetogoj** (Cwetugoi), neki kmet blizu Vrbskega jezera; **Svetomir** (Zwetemer), dobrotnik Sekovskega samostana (12. stol.); 1162 **Svetomir** (Zwetmer), svobodnik iz Št. Vida; 1183 **Svetoslav** (Zwanzlawe), admontski podložnik; **Svetoslava** (Zwiteslawa) iz Ljubna (12. stol.) (GZS IV, št. 927, 922, 671, 930, 281, 441, **Svetopolk** (Zwetboch), plemenit posestnik na Krki okoli 898. leta, vazal mejnega grofa Liutpolda; **Szuentezizna** (Svetožizna), neka romarica, omenjena v Čedadskem evangeliju (9.–10. stol.) (GZS II, št. 99, 159, 328).

Svit-:**SVIT 21, SVITAN 9, SVITOMIR, SVITOSLAV.**⁶²

⁵⁹ Imenska podstava **Straži-** izhaja iz velelnika *straži* glag. *stražiti*. V hr. jeziku obstaja tudi ženska oblika **Stražimira**.

⁶⁰ Imenske oblike so hr. ali srb. in izhajajo iz besed *sunce* in *sunčan*. Iz besed *sonce*, *sončen* so zelo redka slovenska imena: **Sonca**, **Sonča**, **Sončka**, **Sončika Katarina**. Pomensko ustrezno muslimansko ime arabskega izvora je **Šemsa**.

⁶¹ **Svebor** je edino ime s hr. ali srb. sestavino *sve* 'vse'. Sestavina **Vse-** je samo v imenu **Vsevolod**, ki je rusko. V sle. bi se glasilo ***Vsevlad**, v hr. pa po M. Šimundiću, 330, obstajata **Svevlad**, **Svevlada**. V listinah je zapisanih več imen s podstavo **Sve-**: **Svegoj** (Zegoy), rudar v Ljubnu (12. stol.); 1150 **Sveljub** (Cweliub), neki kmet blizu Vrbskega jezera; 1181 **Svemir** (Svimir), kolon v Alturu (GZS IV, št. 927, 281, 650).

⁶² Imenska podstava **Svit-** izhaja iz besede *svit*.

Tanko-:

TANKOSAVA 6.⁶³

Tih- (8):

TIHI, TIHO, **TIHOMIL** 8, **TIHOMIR** 163, TIHON, **TIJOMIR**; ž: **TIHOMILA** 5, **TIOSAVA**.⁶⁴

Tit-:

TIT 45, TITAN, TITO, **TITOSLAV**; ž: TITA 29, TITINA 5, TITKA, **TITOMIRKA**.⁶⁵

Tom(i)- (7):

TOMČO, TOME 10, TOMEK, TOMI 356, TOMICA 18, **TOMISLAV** 1557, TOMO 579; ž: TOMICA 5, **TOMISLAVA** 33, **TOMISLAVKA** 6, TOMKA 13.⁶⁶

Tug-:

TUGO, **TUGOMER** 5, **TUGOMIL**, **TUGOMIR** 37;
ž: TUGA, **TUGOMERA**, **TUGOMILA**, **TUGOMIRA** 8.⁶⁷

Trato-:

TRATOMIRA.⁶⁸

⁶³ Imenska podstava **Tank-** izhaja iz prid. *tanka*. Sestavina **-sava** kaže, da gre za srb. ime. Po M. Šimundiću, 334, obstajajo na Hrvaškem razen **Tankosava** še **Tankosav**, **Tankoslava** in skrajšana oblika **Tankosa**.

⁶⁴ Imenska podstava **Tih-** izhaja iz prid. *tih*. V srbskem imenu **Tiosava** je **-h-** onemel, v imenu **Tijomir** pa je bil onemeli **-h-** nadomeščen z **-j-**. Na Hrvaškem je takih imen precej več, npr. **Tijan**, **Tijana**, **Tijanka**, **Tijomil**, **Tijomila**, **Tijomir**, **Tijomira**, **Tijosav**, **Tijosava**, **Tijoslav**, **Tijoslava**. Obstajata tudi imeni **Tikomir**, **Tikomira**, v katerih je onemeli **-h-** zamenjal **-k-** (gl. M. Šimundić, 339–340). Imena s to podstavo so zapisana v listinah od 9. stol. naprej: **Tichodrag** (Tihodrag), neki nesvobodni človek, ki je okoli leta 975 živel na Lurnskem polju; 784–907 **Tichomira** (Tihomira), omenjena v solnograški bratovščinski knjigi; 864 **Tiecosit** (Tihožit), neki Slovenec, ki je bival poleg Krke na Koroškem; **Tihca** (Tihica), ime neke nesvobodne osebe, ki je okoli leta 975 živel na Lurnskem polju; **Tihmar** (Tihomir), neki nesvobodni človek, ki je okoli leta 975 živel v Belanski dolini na Koroškem (GZS II, št. 452, 329, 191, 452, 452).

⁶⁵ **Tit-** izhaja iz imena **Tit**, lat. **Titus**, it. **Tito**.

⁶⁶ Imenska podstava **Tom(i)-** izhaja iz velelnika *tomī* glag. *tomiti* z domnevnim pomenom 'miriti, krotiti; mučiti'. Glede na pomen ga je mogoče primerjati z imenom **Miroslav**. Podstavo **Tomī-** imajo še hr. imena **Tomidrag**, **Tomidrug**, **Tomimir**, skrajšano **Tomir**. Skrajšane oblike in tvorjenke lahko izhajajo tudi iz imena **Tomaž**.

⁶⁷ Imenska podstava **Tug-** izhaja iz psl. *togъ* 'močen, krepek', iz česar je sle. *tog*, ki ima poleg ostalih tudi pomen 'močen, krepek' (gl. Plet. II, 673). Ime bi se torej moralo sle. glasiti ***Togomir**. Oblika z *u* je hr., kjer obstaja tudi **Tugoslav** z žensko obliko **Tugoslava**.

⁶⁸ Imenska podstava **Trat-** izhaja iz besede *trata*. V hr. sta iz te podstave imeni **Tratina** in **Tratinčica** (gl. Prosvjetin imenoslov, 165).

Traud-/ Traut- /Trud-/:		TRAUDA 9	TRAUDE
TRAUDI 10	TRAUDICA	TRAUTA	TRAUTE
TRAVDA	TRAVDI	TRUDA 36	TRUDE
TRUDHILDA	TRUDI		
-traud/-traut/ -trud(a) (17):			
GERTRAUDA	HILDETRAUT	EDELTRAUDA	ERENTRAUDA
HILTRAUT	IRMENTRAUT	VALTRAUT	EDELTRAUT
ELTRUDA	EDELTRUDA	GERTRAUT	VALTRUDA
ERNTRUDA	GERTRUDA 80	EDILTRUDA	ERENTRUDA

Nemška imenska podstava **Traud-/Traut-/Trud-/-traud/-traut/-trut** izhaja iz stvn. *trud* 'moč, sila'. Pri nas imamo iz te podstave samo ženska imena, v Nemčiji pa obstajajo tudi moška, npr. **Trauthelm, Trauthold, Trautmann, Trautmar, Trautmund, Trautwald, Trautwein, Trudpert, Trutbald**.

Val- ž (11):			
VALFRIDA	VALI 9	VALIKA 8	VALJA
VALKA	VALMIRA	VALPURGA	VALTRAUD 4
VALTRAUDA	VALTRAUT	VALTRUDA 7	

Nemška imenska podstava **Val-** izhaja iz stvn. *wal* 'bojišče, bojno polje'. V nem. tvori tudi moška imena, npr. **Walarich**. Zaradi krajšanja iz **Walt- Wald-** podstava **Val-** lahko izhaja tudi iz stvn. *waltan* 'delovati, opravljati (funkcijo); ukazovati'. Tak primer je ime **Valfrida**, ki je ženska oblika imena **Waldfried** (gl naslednjo tabelo). Ime **Valmira** je hibridna tvorba iz **Val-** + **-mira**.

Vald-/Valt- (14):			
VALDEMAR 7	VALDEN	VALDES	VALDET 8
VALDI 35	VALDIJ	VALDIN	VALDO
VALDOMIR	VALDON	VALTER 1108	WALDEMAR
WALTER 32	WALTHER		
Vald- ž (6):			
VALDA 12	VALDETA	VALDIKA	VALDIMIRA
VALDINA	WALDA		

Nemška imenska podstava **Vald-/Valt-** izhaja iz stvn. *waltan* 'delovati, opravljati (funkcijo); ukazovati'. Na stiku z drugo sestavino končni *-dl/-t* večkrat izpade, zato pride do sovpada s podstavo **Val-** (gl. zgoraj). Ime **Valdemar** se primerja z ustreznim pol. **Włodzimierz** in rus. **Vladimir**, z drugo sestavino **-mir(a)** pa se slednjemu približujeta imeni **Valdomir, Valdimira**.

Vatr-a:

VATROSLAV 5.⁶⁹

Vazm-:

VAZMENKO, VAZMOSLAV.⁷⁰

Veče-:

VEČESLAV 4.⁷¹

Vek-:

VEKO, VEKOSLAV 362, VJEKO, VJEKOSLAV 209;
ž: VEKOSLAVA 244, VJEKA, VJEKOSLAVA 66.⁷²

Vel(e)-/Vel(i/ik)- (17):

VELE	VELEMIR 26	VELI 5	VELIBOR 60
VELIČKO 5	VELIKONJA	VELIMIR 190	VELISAV
VELISLAV	VELIŠA 6	VELJA 4	VELJAN
VELJKO 194	VELJO	VELKO 21	VELKOMIR
VEOMIR			

Vel(i)-/Vel(i/ik)- ž (13):

VELA	VELEBITA	VELI	VELIBORKA 7
VELIKA 14	VELIMIRA	VELIMIRKA	VELINA 6
VELINKA 82	VELISLAVA	VELJA 4	VELJKA
VELKA 4			

Imenska podstava **Vel(e)-/Vel(i/ik)-** izhaja iz prid. *vel(ik)*. **Velikonja** je bolj znan kot priimek, sufiks **-onja** pa je imel prvotno večalni in slabšalni pomen.

Venc- (8):

VENCEL 20, VENCELJ 26, VENCESLAV 319, VENCI, VENCISLAV, VENCEL 7, VENCO 6, VJENCESLAV; ž: VENCESLAVA 44, VENCISLAVA.⁷³

⁶⁹ Imenska podstava **Vatr-** izhaja iz hr. *vatra* 'oganj' (prim. **Ognj-**). Na Hrvaškem obstajajo še imena **Vatrica**, **Vatromir**, **Vatromira**, **Vatroslava** (gl. M. Šimundić, 353).

⁷⁰ Imenska podstava **Vazm-** izhaja iz hrvaškega *Vazam*, sle. nar. *vuzem* 'velika noč', kar izhaja iz glag. *vzemat*, tj. meso po 40-dnevnem postu, ki se začne z mesopustom, tj. pustom (gl. P. Skok, ER III, 569).

⁷¹ Imenska podstava **Več-** izhaja iz primernika *več* prislova *veliko*. Gl. še **Venče-**.

⁷² Imenska podstava **Vek-** izhaja iz besede **vek** 'moč, sila'. **Vekoslav**, hr. **Vjekoslav**, je novejša slovanska imenska zloženka, ki naj bi glede na sestavine pomensko približno ustrezala imenu **Alojz**. Ta naj bi po eni razlagi tako kot **Ludvik** izhajal iz german. imena **Hlodwig**, **Klodwig** v pomenu 'slavni boj' (gl. Leksikon imen, 1996, 478). Kot drugi del je **-vek** v stč. imenu **Otčevěk** s prvotnim pomenom 'odvzel, otel življenjsko moč'.

⁷³ Imenska podstava **Venc(e/i)-** izhaja tako kot **Več(e)-** in **Venč(e)-** iz stesl. primernika *veče*, *vetje* 'več, bolje, zelo' prislova *veliko* (gl. tudi **Vel(e/i)-**). Pri **Venc(e)-** gre za latinizirano obliko **Venceslaus**, ki naj bi nastala iz stč. **Vęceslav**. Oblike s *c*-jem so še v poljščini, s č-

Venče- (9):

VENČE, VENČEK, **VENČESLAV** 512, VENE, VENKO 5, VENO 12, **VJENČESLAV**; ž: **VENČESLAVA** 52, VENČKA 6.⁷⁴

Ver-(a/iti):

VERISLAV VERO **VEROLJUB** 7 **VEROSLAV**

Ver- ž (9):

VERA 3760 VERI VERICA 878 VERIKA
VERINA VERISLAVKA VERKA 43 **VEROSLAVA**
VERUŠKA 9

Imenska podstava **Ver(i)**- izhaja iz imena **Vera** ali pa je velelnik *veri* glag. *veriti* 'verovati'. Povezavo z glagolom potrjuje zapis iz 12. stol.: **Věriněga** – XII *Veringe* (Bergknappe; Leoben/St) (gl. O. Kronsteiner, 81).

Vid- (19):

VID 988 VIDAK 4 VIDAN 6 VIDE 13
VIDI **VIDIBALD** VIDKO 41 **VIDKOSLAV**
VIDO 81 **VIDODRAG** VIDOJA VIDOJE 20
VIDOLJUB **VIDOMIL** **VIDOMIR** 6 VIDON
VIDOSAV 13 **VIDOSLAV** 7 VIDOŠ

-vid:

JANVID RADOVID OSTROVID

Vid- ž (13):

VIDA 6706 VIDANA VIDANKA 6 VIDICA 19
VIDISLAVA VIDKA 12 **VIDMILA** VIDNA
VIDOJKA 44 **VIDOSAVA** 99 VIDOSAVKA **VIDOSLAVA**
VIDOSLAVKA

Imenska podstava **Vid-** izhaja iz besede *vid* (prim. glagol *videti*), pri nekaterih oblikah pa je treba upoštevati tudi krščansko ime **Vid** in žensko obliko **Vida**. Ti dve imeni glede pogostnosti zelo odstopata od vseh ostalih, zato je njun vpliv na tvorbo izpeljank nedvomen.

Vil- (30):

VILČI **VILFRID** 4 VILHAN **VILHELM** 22
VILHEM 3 VILI 582 VILIAM 4 VILIAN

jem pa v ruščini in srbščini: **Więcęsław**, **Wacław**, **Vjačęsław**, **Večęsław**. Imena z obravnavanimi podstavami so zapisana v listinah od 9. stol.naprej: **Vęęsław** – XII *Wenceslaus* (Mönch aus St. Paul im Lavanttal/K) itd.; **Vęęкъ** – 827 *Uento* (slawischer Zeuge; Puchenu/Gb Urfahr/O); 993 *sclavuus nomine Wenco* (slawischer Grundbesitzer bei Kremsmünster/O); **Vęęk'ęgojъ** – 1030 *Ecegoi* (mancipium; Scheifling/Gb Neumarkt/St); 1185 *Wesęęo* (Zeuge; Hüttenberg/Gb Eberstein/K) (O. Kronsteiner, 81).

⁷⁴ Gl. predhodno opombo!

VILIBAD	VILIBALD 261	VILIBALT	VILIJ
VILIJAM 6	VILIJAN 6	VILIJEM 42	VILIM
VILISLAV	VILIVALD	VILJAM 10	VILJAN 30
VILJEM 2262	VILJEN	VILJENKO	VILJKO 5
VILKO 463	VILLI	VILMA	VILMEN
VILMOS 4	VILMOŠ 4		

Vil- ž (27):

VILA	VILENKA	VILFRIDA	VILHELMA
VILHELMINA 24	VILHEMINA	VILIBALDA 3	VILICA
VILJEMINA	VILIJANA 4	VILIJEMINA	VILINKA
VILJA	VILJANA 15	VILJANKA	VILJELMA
VILJELMINA 4	VILJEMA 9	VILJEMINA 92	VILJEMKA 17
VILJEMNINA	VILJENA	VILJENKA 31	VILJKA 2
VILKA 17	VILMA 1163	VILTRAUD	

Nemška podstava **Vil-** izhaja iz stvn. *willo* 'volja'. Glede pogostnosti izstopajo imena **Viljem, Vilko, Vilibald** ter **Vilma**.

Vit- (13):

VIT 4	VITAN 10	VITIGOJ	VITJA 23
VITJAN 16	VITKO 63	VITO 316	VITODRAG 19
VITOGOJ	VITOMIL 6	VITOMIR 310	VITOSLAV 21
VITOŠ			

-vit:

LJUDEVIT 51	JANVIT	SVETOVIT	
-------------	--------	----------	--

Vit- ž (9):

VITA 166	VITJA	VITKA 9	VITODRAGA
VITOMILA	VITOMIRA 15	VITOMIRKA	VITOSAVA
VITOSLAVA 37			

-vita:

LJUDEVITA	SVANTEVITA	VLADEVITA	
-----------	------------	-----------	--

Imenska podstava **Vit-/vit** izhaja iz praslovanskega *vit* v pomenu 'gospod, vladar; mogočen' (o drugih razlagah gl. Leksikon imen 1996, 493). V listinah so imena s to podstavo zapisana od 9. stol. naprej: 827 **Vitan** (Uuittan), priča slovanskega rodu v Chestinpercu na Gorenjem Avstrijskem; **Vitina**, ime nekega nesvobodnega človeka, ki je okoli leta 975 živel v Belanski dolini na Koroškem; **Vitogoj** (Uuitagauo), neki menih, ki je omenjen v solnograški bratovščinski knjigi; **Vitomir** (Witemir), navzoč leta 850. v Blatogradu; itd. (GZS II, št. 83, 452, 329, 142); **Vitobrater** (Witobrater), freisinški podložnik v Lindu na Štajerskem okoli 1030. leta; **Vitoslav** (Uitislau), neka priča slovenske narodnosti med 1002. in 1018. letom; **Žitivit** (Sitiuuit), freisinški podložnik v Lindu na Štajerskem okoli 1030. leta (GZS III, št. 19, 11, 19).

Vlad-/Lad- (23):

VLADA 6	VLADAN 42	VLADE 27	VLADEK
VLADENKO	VLADETA	VLADI	VLADIBOJ
VLADICA 8	VLADIMER	VLADIMIL	VLADIMIR 5856
VLADIMIRO	VLADISAV	VLADISLAV 425	VLADKO 166
VLADO 1335	VLADOJ	VLADOMIL	VLADOMIR
VLADOVOJ	VLAJKO 14	VLATKO 39	

Vlad- /Lad- ž (17):

VLADA 12	VLADANA 6	VLADANKA 11	VLADENKA
VLADICA 15	VLADIKA	VLADIMILA	VLADIMIRA 496
VLADIMIRKA 6	VLADINKA	VLADISLAVA 120	VLADKA 168
VLADKICA	VLADOJKA	VLADOŠA 13	VLADOVITA 4
VLADUŠKA			

Imenska podstava **Vlad-/Lad-** izhaja iz glag. *vlad-ati*. Glede pogostnosti je daleč spredaj **Vladimir**, sledijo mu **Vlado**, **Vladislav** ter **Vladimira**, **Vladka**, **Vladislava**. Imena s podstavo **Vlad-/Lad-** so zapisana v listinah od 9. stol. naprej: 864 **Vlado** (Wolato), podložnik v Krki na severnem Koroškem; **Vladimir** (Ladimar), priča okoli leta 1000 v Kamnu (GZS II, št. 191, 408). O. Kronsteiner, 84–85, omenja po listinah naslednja imena: **Vladana**, **Vladějъ**, **Vladimirъ**, **Vlado**, **Vladochъ**, **Vladuta**, **Vladъкъ**. Sestavina **-mir** v imenu **Vladimir** izhaja iz prvotnega **-mēr** v pomenu 'slava, slaven' in je bila sopomenska sestavini **-slav** v imenu **Vladislav** in praserodna stvn. *māri* 'slaven', gr. *mōros*. Sestavina **vlad** lahko v nekaterih slovanških jeziki nastopa tudi kot drugi del zloženih imen, npr. hr. **Duševlad**, **Dušovlad**, **Duševlada**, **Dušovlada**, stč. **Bohovlad**, **Rohovlad**, rus. **Rogovolod** (gl. M. Šimunčič, 91, J. Svoboda, 92).

Vlast-:

VLASTIMIL	VLASTIMIR 50	VLASTO 20	
RAFAEL			

Vlast- ž (8):

VLASTA 2103	VLASTI	VLASTICA	VLASTIKA
VLASTIMILA 4	VLASTIMIRA	VLASTISLAVA 4	VLASTJA

Imenska podstava **Vlast-** izhaja iz stcsl. besed *vlastь* 'moč, oblast' oziroma *vlasti*, *vladati*. V listinah so imena s to podstavo zapisana od 10. stol.: **Vlastějъ** – XII Liubosta sclava, uxor *Laztei* de Sippach; *Laztey* sclavus (Grundbesitzer in Sippbach/GB Neuhoften an der Krems/O); **Vlastimirъ** – 957–993 *Lazdimir* (mancipium; Lurnfeld/GB Spittal/K); **Vlastina** – XII *Laztina* (Melk/N); **Vlastuša** – XII *Laztussa* (conversus; Seckau/GB Knittelfeld/St) (gl. O. Kronsteiner, 85).

Voj- (24):

VOISLAV 8	VOJA 12	VOJAN 10	VOJC
VOJČ	VOJČO	VOJESLAV 10	VOJIMIR 6

VOJIN 54	VOJISAV	VOJISLAV 197	VOJKO 2169
VOJKOMIR	VOJKOSLAV	VOJMIL	VOJMIR 76
VOJNIMIR	VOJNOMIR	VOJO 34	VOJOMIR
VOJSLAV	VOJTA	VOJTEH 117	VOJTEK 4
-voj (16):			
RADEVOJ	SRBIVOJ	LJUBIVOJ	LUBIVOJ
LADIVOJ	RADIVOJ 320	DALIVOJ	MILIVOJ 323
BRANIVOJ 22	DOBRIVOJ 15	MIRIVOJ	BORIVOJ 68
ASTRIVOJ	KRISTIVOJ	KRSTIVOJ	VLADOVOJ
Voj-ž (16):			
VOJA	VOJANKA	VOJESLAVA	VOJIMIRA
VOJINA	VOJINKA	VOJISAVA	VOJISLAVA 23
VOJISLAVKA	VOJKA 349	VOJKANA	VOJKICA
VOJKOSLAVA	VOJMIRA 7	VOJNA 8	VOJSLAVA 6
-voja :			
RADIVOJA	MILIVOJA		

Imenska podstava **Voj-/-voj** izhaja iz stesl. *vojъ* v pomenu 'vojak', v rus. 'vojska' z izpeljankami *vojin, vojniki, vojak* 'vojak', *vojska, vojna, vojevati se* 'bojevati se' (prim. **Bor-/-bor**).

Vrati-:

VRATISLAV.⁷⁵

Vse-:

VSEVOLOD.⁷⁶

Vuk- (17):

VUK 6	VUKADIN 10	VUKAJLO	VUKAN 4
VUKAŠIN 52	VUKIĆ	VUKMAN	VUKO
VUKODRAG	VUKOJE 6	VUKOJICA	VUKOLA
VUKOMAN 6	VUKOMIR 6	VUKOSAV 8	VUKOSLAV
VUKOTA			

-vuk:

LUDVUK **MILOVUK**

Vuk-ž:

VUKA 9	VUKADINKA	VUKANA 5	VUKICA 29
VUKOSAVA 54			

⁷⁵ Imenska podstava **Vrati-** je nastala iz veleznika *vrati* hr. glag. *vratiti*. Ime **Vratislav** je zapisano v listinah: **Vratislavъ** – 1075 *Frazlau, Urazlau, 1091 Frazlau* (Zeuge im Kärnten); XII *Frazlau* (laicus; Salzburg) (gl. O. Kronsteiner, 86). Ime **Vratislav** je omenjeno tudi v GZS III, 180, in GZS IV, 470.

⁷⁶ Gl. **Sve-**.

Imenska podstava **Vuk-/vuk** izhaja iz hr. ali srb. **vuk** 'volk'. Podstava je bolj v rabi kot priimek, sle. *volk* pa je zastopan v pogostih priimkih **Volk, Vouk, Vovk**. Večino zloženih in tvorjenih imen iz te podstave imajo priseljenci s hrvaškega ali srbskega jezikovnega področja in njihovi potomci.

Zar-:

ZARE, ZARIJA, ZARIJE 4, ZARJAN, ZARJO 4; **-zar**: CVJETOZAR, CVETOZAR, SVETOZAR;

ž: ZARIJA, ZARIJE, ZARIKA, ZARINA, ZARJA 63, ZARKA 6.⁷⁷

Zde(n)- (7):

ZDENE	ZDENEK	ZDENISLAV	ZDENJEK
ZDENKO 1367	ZDENO	ZDESLAV	

Zde(n)/Zdi- ž:

ZDENA	ZDENISLAVA	ZDENKA 6107	ZDENKICA 5
ZDINKA	ZDISLAVA		

Imenska podstava **Zde(n)-** izhaja iz glag. *zdeti* 'skupaj dati, zbrati zgraditi'. V imenu **Zdislava** je opazen češki vpliv, nasploh pa je v češčini veliko imen s podstavo **Zde-/Zdi-**. Imena s podstavo **Zde-** so pri nas izpričana v 9. stol.: **Zdemir** (Sedemir), neki romar v Štivanu pri Devinu na Primorskem (F. Kos, LMS 1886, 148). Stare zapise po GZS gl. v Leksikonu imen 1996, 500.

Zdrav-:

ZDRAVKO 2883, ZDRAVO, **ZDRAVOMIR**; ž: ZDRAVA, ZDRAVICA 5, ZDRAVKA 248.⁷⁸

Zlat- (10):

ZLATAN 113	ZLATE	ZLATEN	ZLATIBOR 9
ZLATIMIR 4	ZLATJAN	ZLATKO 2505	ZLATO 28
ZLATOJE	ZLATOMIR 19		

Zlat- ž (13):

ZLATA 858	ZLATANA 8	ZLATE 15	ZLATI
ZLATIBORKA	ZLATICA 255	ZLATIJA 13	ZLATINKA
ZLATISLAVA	ZLATKA 1263	ZLATOMIRA	ZLATOMIRKA
ZLATOSLAVA			

⁷⁷ Imenska podstava **Zar-/zar** izhaja iz korena *zar-*, ki je v besedi *zarja* in hr. glag. *zariti* 'svetiti se' ter je prevojnja stopnja korena *zor-* v besedah *zor, zora* (gl. **Zor-**). Sestavino **-zar** v imenu **Svetozar** povezujejo tudi z naslonitvijo na gr. **Velizar**, ki se je pojmovalo kot zlož. ime po tipu **Velimir, Velislav** (gl. Maretić, 81, 129).

⁷⁸ Imenska podstava **Zdrav-** izhaja iz prid. *zdrav*. Ustrezna nem. podstava je *heil* 'zdrav' in je v imenih **Heilmar, Heilmut, Heilwig**. Glede na pomen ime **Zdravko** ustreza lat. **Valens** oziroma **Valentinus**.

Imenska podstava **Zlat-** izhaja iz prid. *zlat* in se navezuje na samostalnik *zlato*. Imenu **Zlata** je ustrezno lat. **Aurea**, moška oblika **Aureus**, izpeljanke pa **Aurelius**, **Aurelianus**, **Aurelia**. Poimenovanja po kovinah imajo magični in varovalni pomen.

Zmag-(a/ati):

ZMAGO 327, ZMAGOMIR 13, ZMAGOSLAV 180;
ž: ZMAGA 123, ZMAGICA 15, ZMAGOSLAVA 63.⁷⁹

Zor- (10):

ZORAN 3307	ZORANČE	ZORANČO 4	ZORE 4
ZORIN	ZORISLAV 22	ZORJAN	ZORKO 159
ZORO 12	ZOROSLAV		

Zor-ž (8):

ZORA 1421	ZORANA 83	ZORANKA 6	ZORICA 690
ZORIKA	ZORINA	ZORISLAVA 147	ZORKA 738

Imenska podstava **Zor-** izhaja iz besede *zor*, *zora* in je sorodna s podstavo **Zar-**.

Znan(i)-:

ZNANISLAVA.⁸⁰

Zvon(i)- (7):

ZVONČE	ZVONE 126	ZVONIMIR 809	ZVONIMIRO
ZVONISLAV	ZVONKO 2931	ZVONO	

Zvon(i)-ž (6):

ZVONA	ZVONIMIRA 103	ZVONIMIRKA	ZVONISLAVA 7
ZVONKA 1164	ZVONKICA		

Imenska podstava **Zvon(i)-** izhaja iz velelnika *zvoni* glag. *zvoniti*.

Žar- (9):

ŽAR, ŽARE, ŽARIMIR, ŽARKO 630, ŽARO 5, ŽAROMIL;
ž: ŽARA MARIJA, ŽARICA, ŽARKA 11.⁸¹

Žel(i)- (10):

ŽELEMIRKO	ŽELIDRAG	ŽELIMIR 45	ŽELJAN 5
-----------	----------	------------	----------

⁷⁹ Imenska podstava **Zmag-** izhaja iz besede *zmaga* oziroma glag. *zmagati*. Ime **Zmagoslav** s skrajšano obliko **Zmago** je novejša slovenska ustreznica imen **Viktor** in **Vincenc**.

⁸⁰ Imenska podstava **Znan(i)-** izhaja iz velelnika glag. *znaniti* 'naznanjati, oznanjati'. Mor-da bi sem spadalo tudi ime **Znadimir**. Na Hrvaškem obstajajo imena **Poznan**, **Poznana**, **Znaja**, **Znajo**, ki se povezujejo z glagoloma *po-zna-ti*, *zna-ti*, na Poljskem **Nieznamir**, **Nieznanawuj**, krajevno ime **Znamirovice** itd. (gl. M. Šimundić, 274, 383, in J. Svoboda, 98).

⁸¹ Imenska podstava **Žar-** izhaja iz besede *žar* in se obenem navezuje na glagol *žareti* in deležnik *žareč*. Ime **Žarko** pomensko ustreza lat. **Candidus**, sle. **Kandid**.

ŽELJEN	ŽELJIMIR	ŽELJKO 1545	ŽELJO
ŽELJOMIR	ŽELKO 29		
Žel(i)- ž (8):			
ŽELIMIRA	ŽELIMIRKA	ŽELJA	ŽELJANA 24
ŽELJANKA	ŽELJKA 296	ŽELJKICA	ŽELKA

Imenska podstava **Žel(i)**- izhaja iz velebnika *želi* glag. *želeti*.

Žit-:

ŽITKO, ŽITOGOJ.⁸²

Živ- (13):

ŽIVA	ŽIVADIN 14	ŽIVAN 45	ŽIVANKO
ŽIVKO 282	ŽIVO	ŽIVOJ	ŽIVOJIN 93
ŽIVOMIR 6	ŽIVORAD 68	ŽIVOSLAV	ŽIVOTA 32

ŽIVOTIJE

Živ- ž (7):

ŽIVA 654	ŽIVICA 3	ŽIVKA 116	ŽIVKICA
ŽIVODARKA	ŽIVOJKA	ŽIVORADA	

Imenska podstava **Živ**- izhaja iz prid. *živ*. V hrvaškem jeziku so zložena imena s to podstavo številnejša: **Živislav**, **Živoslav**, **Živislava**, **Živoslava**, **Živodanka**, **Živodar**, **Živodarka**, **Živodrag**, **Živoljub**, **Živomir**, **Živomira**, **Živomirka**, **Živorad**, **Živoratka**, **Živoratko**, **Živosav**, **Živosava**. Imena s podstavo **Živ**- najdemo v listinah od 10. stol.: **Živina** – 957–993 *Siuina* (mancipium; Oberwellach/K) (O. Kronsteiner, 91).

2 OBLIKOVANJE GLASOVNE PODOBE ROJSTNIH IMEN

Zamisel o raziskavi slovenskih priponskih obrazil v rojstnih imenih se mi je porodila ob pisanju uvodnega poglavja v Leksikonu imen (1988, 1996) z naslovom **Glasovna podoba imen**. Z raziskavo, ki ustreza gornjemu naslovu, pa bom skušal pokazati, kako in s kakšnimi sredstvi so imena v Sloveniji pridobila svojo današnjo glasovno podobo. Raziskava je mogoča šele z upoštevanjem vseh uradno zapisanih imen v Sloveniji. To poglavje se tesno navezuje na poglavje **1.1**, v katerem so razen imenskih podstav in zloženih imen podane tudi vse tvorjenke iz posamezne imenske podstave s podatki o pogostnosti. Tam so bile izhodišče imenske podstave, tu so

⁸² Imenska podstava **Žit**- izhaja iz prasl. *žiti* 'živeti', *žitъ* 'življenje'. Imena s to podstavo so v listinah zapisana od 9. stol.: **Žitivit** (Sitiuuit), freisinški podložnik v Lindu na Štajerskem okoli 1030. leta (GZS III, št. 19); 1194 **Žitigoj** (Sitigoi), konverz v Vetrinjah; **Žitomir** (Sitmer), lajnik v Kraubatu (12. stol.) (GZS IV, št. 866, 927); **Žitil'ubъ** – 1125 *Sitilieb* (Priester, Grundbesitzer im Aigern/G Aigen/GB Irndning/St); **Žitimyslъ** – 888 *Sitimuzil* (mancipium; Karnburg/G Maria Saal/GB Klagenfurt/K); **Žitivlastъ** – 975 *Sitilaz* (Spittal an der Drau/K); **Žitoradъ** – 1190 *Situvradus* (Kärnten) (gl. O. Kronsteiner, 90–91).

končaji vseh imen, iz katerih sem izluščil slovenska priponska obrazila, ki so imela glavno in odločilno vlogo pri prilagajanju po izvoru tujih krščanskih imen slovenskemu jeziku. Iz obeh prikazov je razvidno, da je bila preoblikovalna in tvorna sposobnost slovenskega jezika zelo velika, da pa je bil in je tudi vse bolj slovenski kulturni prostor na stežaj odprt za vse tuje. To sicer v načelu ni nič slabega, vendar pa je v tako majhnem prostoru, kot je Slovenija, treba imeti pravo mero in sposobnost ločevanja dobrega od slabega. V določanju te mere pa nam manjka predvsem večja jezikovna, kulturna in splošna razgledanost.

Ko govorim o oblikovanju glasovne podobe rojstnih imen v Sloveniji, mislim predvsem na tuja krščanska imena, ki so se po uvedbi krščanske vere začela pojavljati na našem ozemlju. V procesu prilagajanja so ta krščanska imena vse bolj izgubljala svojo tujost in postajala sestavni del slovenskega jezika. V tem bi jih lahko primerjali s starimi kulturnimi izposojenkami. Ali si sploh lahko predstavljamo, da so tako vsakdanje besede kot *cerkev*, *fant*, *hiša*, *ješprenj* od drugod sprejete besede? Podobno bi lahko rekli tudi za mnoga imena, kot so npr. **Andraž**, **Jera**, **Jernej**, **Majda**, **Matevž**, **Meta**, **Miklavž**, **Špela**.

Prilagoditev tuje glasovne podobe krščanskih imen slovenskemu jeziku je bila osnovni pogoj, da smo jih sprejeli za svoja. Pri tem ne smemo pozabiti, da so naša tudi z njimi izpodrinjena slovanska oziroma staroslovenska imena. Ta imena smo začeli spet uporabljati šele proti koncu 19. stoletja, obnovitev nekdanjega zaklada slovanskih in obenem slovenskih imen pa je trajala do najnovejšega časa. Kako smo pri tem uspeli, kažejo prikazi v poglavju 1.1. Slovenski jezik je imel podobno kot drugi slovanski jeziki svoj izdelan imenski ustroj s svojimi načini krajšanja, s svojimi manjšalnimi, večalnimi, ljubkovalnimi in drugimi priponskimi obrazili. Ta so posebej za moška in ženska imena prikazana v poglavjih 2.1 in 2.2. Preoblikovalna sposobnost slovenskega jezika se pri posameznih imenih izkazuje zelo različno, kar je odvisno predvsem od tujega imena. Če je bilo to po obliki blizu slovenskim imenom, se ni dosti ali včasih nič spremenilo. To bi lahko rekli posebno za nekatera ženska imena na **-a**, kot so **Ana**, **Barbara**, **Irena**, **Katarina**, **Lidija**, **Marija**, **Marta**. Zelo malo so se spremenila tudi nakatera moška imena, sprejeta iz latinščine ali prek nje, npr. lat. **Andreas** – sle. **Andrej**, **Andraž**; **Amadeus** – **Amadej**; **Joannes** – **Janž**, **Janez**; **Lucas** – **Luka**, **Lukež**; **Mathias** – **Matjaž**; **Matheus** – **Matevž**, **Matej**; **Nicolaus** – **Nikolaj**, **Miklavž**; **Primus** – **Primož**; **Thomas** – **Tomaz**. V teh imenih se je končni latinski **-s** nadomestil s slovenskim **-ž**, ki se izgovarja **-š**. Kadar končni lat. **-(a)s**, **-(u)s** odpade, nastanejo imena s končnim **-j**, npr. **Andrej**, **Amadej**, **Matej**, **Nikolaj**, ali na samoglasnik, kot npr. **Luka**. Težje je pojasniti začetni **M-** v imenu **Miklavž**. Nekateri (etimolog P. Skok) ga pojasnjujejo z disimilacijo v zvezi *šent Nicoalus*, drugi (etimolog M. Vasmer) začetni **M-** v rus. **Mikula** in pol. **Mikołaj** razlagajo z naslonitvijo na ime **Mihael**. O zgodnjem prehodu **N-** v **M-** v imenu **Miklavž** pri nas pričajo priimki **Miklavžina**, **Miklošič**, **Miklavčič**.

Po dve obliki imajo npr. v slovenščini naslednja latinska imena: **Aloysius** – **Alojzij**, **Alojz**; **Eugenius** – **Evgenij**, **Evgen**, **Gregorius** – **Gregorij**, **Gregor**; **Ignatius** – **Ignacij**, **Ignac** itd. Daljše oblike, kot so **Alojzij**, **Vincencij**, **Evgenij**, izhajajo predvsem iz pisave v matičnih knjigah in iz cerkvene rabe, zlasti imen svetnikov,

krajše oblike pa so se govorile in se še naprej krajšale, npr. **Lojze, Lojz, Cene, Evgen, Gene** itd.

Nekatera imena pa so se glede na izhodiščni ali posredovalni jezik v svoji glasovni podobi spremenila do neprepoznavnosti. Tako ime je npr. ime **Jernej** proti latinskemu **Bartolomaeus**. Slednjemu je glasovno zelo blizu slovensko **Bartolomej** po vzorcu **Mathaeus** proti **Matej**. Ime **Jernej** pa naj bi nastalo iz latinskega **Bartolomaeus** prek zveze ***sanctus Bartolomaeus**. To preoblikovanje naj bi bilo končano vsaj v 14. stoletju. Obliki **Jarne** in **Jarnej** s končnim naglasom najdemo npr. že v primorskih in freisinskih urbarjih od 14. stoletja naprej. Poleg njiju se npr. v primorskih urbarjih v 15. stoletju pojavljajo skrajšane oblike imena **Bartolomej**, kot **Bartole, Bartolme, Bartol**. Te so se do danes ohranile skoraj samo v priimkih **Bartel, Bartelj, Bartole, Bartolj**.

Pri večjem preoblikovanju glasovne podobe tujih imen je bilo razen glasovnega preoblikovanja zelo pomembno tudi *krajšanje*. Končni današnji rezultat takega krajšanja so pri imenu **Jernej** oblike **Nejc, Nejče, Nejko** in ženske oblike **Neca, Nejka**. Te so danes že samostojna imena in jih uporabniki ne povezujejo več niti z imenom **Jernej**, toliko manj z imenom **Bartolomej**. Precejšnje glasovne spremembe so doživela tudi nekatera po izvoru nemška zložena imena. Ta so se sicer precej krajšala že v nemščini. Tako se npr. nemško ime **Wolfgang** pojavlja kot **Bolfenk** in **Volbenk** (v SNP *Sveti Voljbenk*). Obstajajo tudi štiri cerkve sv. Volbenka in pet cerkva sv. Bolfenka. Po eni od slednjih se imenuje kraj *Sv. Bolfenk na Kogu*. V Italiji je blizu naše meje kraj *San Volfgango*, ki se v slovenščini glasi *Štoblank* (tj. po cerkvi sv. Volbenka). Nemško ime **Valburga** je v (po cerkvi poimenovanem kraju) (*Sv. Valburga*, ljudsko *Šentomprga*, pri Smledniku v občini Ljubljana Šiška). Kot primera za krajšanje tujih krščanskih imen bi tu navedel še nemško ime **Gertruda**, iz katerega so pri nas po krajšanju in glasovnih spremembah nastala imena **Jedrt, Gera, Gerika, Jera, Jerica, Truda, Trauda** (gl. tabelo v 1.1), in svetopi-semsko ime **Magdalena**, iz katerega so po krajšanju prve ali druge polovice nastala imena **Magda, Majda** (gl. *Majdalena* v SNP) ter **Alena, Alenka, Lena, Lenka**, ki pa jih je mogoče izpeljati tudi iz imena **Helena**.

Krajšanje imen je, kot je razvidno iz navedenih primerov, torej eden od najpomembnejših procesov pri oblikovanju glasovne podobe imen v Sloveniji. S skrajšanimi imeni in njihovimi izpeljankami se srečamo skoraj pri vsakem imenu. *Priponska obrazila*, ki so uporabljena pri tej izpeljavi oziroma tvorbi, dajejo novim oblikam, novim imenom - tvorjenkam čustvenost, domačnost, manjšalnost, večalnost, osebno obarvan ton.

Prvotno so se krajšala predvsem daljša, tj. po izvoru zložena domača – slovanska in tuja imena. Zložena imena so bila namreč za vsakdanjo raba precej neprimkladna in tudi predolga, še daljše pa so bile njihove izpeljanke z manjšalnimi, ljubkovalnimi in drugimi priponskimi obrazili. Zato so se taka imena krajšala. Tako so iz imena **Branimir** nastali imeni **Brane, Branko**, iz imena **Stanislav** imena **Stane, Stanči, Stani, Stanko**, iz imena **Borislav** imena **Boro, Borči, Boris** itd.

Pri krajšanju slovanskih imen je bila najbolj običajna tvorba podstave skrajšanega imena iz prvega dela zloženega imena, podobno je bilo tudi v staroindijščini, germanščini in keltščini. Primeri krajšanja v slovanskih jezikih: bolg. **Rad** iz

Radomir, Rastic iz **Rastislav, Bora** iz **Borislava**, hr. ali srb. **Ber** iz **Berisav, Berivoj, Hval** iz **Hvalimir, Stan** iz **Stanimir, Vlad** iz **Vladimir**, pol. **Bliz** iz **Blizbor**, Mir iz **Mirogniew** itd. Tvorbo skrajšane oblike iz drugega dela zloženega imena kažejo npr. hr. ali srb. **Drug** iz **Pribidrug, Boljedrug**, češ. **Host** iz **Dobrohost**. V teh primerih odpade prvi del zloženega imena. Včasih ne vemo, ali gre za krajšanje prvega ali drugega dela, npr. češ. **Boheš**, ki je lahko nastal iz imena **Bohdal** ali iz **Modliboh, Svěboh, Mir** iz **Mirolav** ali iz **Bohumir, Vlast** iz **Vlastibor** ali **Bohuvlast**. V nekaterih primerih se od odpadlega dela ohrani samo soglasnik, npr. bolg. **Budim** iz **Budimir**, pol. **Bronisl** iz **Bronislaw, Myšlim** iz **Myšlimir**, sle. **Radom** iz **Radomir** (prim. kraj. ime *Radomlje*) V slovenščini se pri krajšanju zloženih imen bolj običajno izpušča drugi del, npr. v imenih **Vladimir, Vladislav – Vlado, Mirolav – Miro, Mirko, Branimir, Branislav – Branko, Ljubomir – Ljubo**. Izpušča pa se lahko tudi prvi del, npr. **Božidar – Darko, Ljudmila – Milka, Venceslava – Slavka**.

S sprejetjem krščanskih imen tujega izvora smo Slovenci včasih prevzeli tudi njihove skrajšane oblike. Večino pa smo preoblikovali in poslovenili sami s slovenskimi priponskimi obrazili. Iz nekaterih zlasti daljših krščanskih imen so pri nas in v drugih jezikih nastale številne skrajšane oblike in tvorjenke. Tipičen tak primer je ime **Elizabeta**. Z odvzemanjem enega ali več zlogov, s prepolovitvijo in preoblikovanjem ter dodajanjem priponskih obrazil so v slovenščini nastale številne in danes tudi samostojne oblike imen (gl. **0 Uvod**, op. 6). Določena skrajšana oblika lahko izhaja iz dveh ali več krščanskih imen. Tako npr. oblike **Tine, Tinej, Tinček** lahko izhajajo iz imena **Martin** ali **Valentin**, enako **Tina, Tinka, Tinkica, Tinkara** iz **Martina** in **Valentina**. Ime **Tina** pa lahko izhaja še iz imen, ki se končujejo na **-tina**, npr. **Celestina, Justina, Kristina, Klementina, Ernestina, Favstina**. Z izjemo **Klementine** pa lahko iz teh imen izhaja tudi ime **Stina**, ki pa je pri nas v nasprotju z nekaterimi drugimi narodi skoraj ne poznamo. Skrajšane oblike imen in tvorjenke se lahko razlikujejo od jezika do jezika, odvisno od ustaljenosti posameznih krajšav, pogostnosti, a tudi od možnosti tvorb s posameznimi obrazili. Dandanes se lahko krajšajo pravzaprav vsa imena ali deli imen, ki imajo vsaj dva zloga. Tudi pri nas je znana težnja – vsaj v pogovornem jeziku – po enozložnih imenih, moških in ženskih. Taka imena so npr. **Tjaž** iz **Matjaž** (ženska oblika **Tjaša**), **Lenč** iz **Alenka, Helena, Magdalena, Al, Ale, Lekš** iz **Aleš, Aleksander, Bes, Bet, Liz** iz **Elizabeta, Draš, Drejc** iz **Andraž, Andrej, Nejc** iz **Jernej, Juš, Pep, Žef** iz **Jožef**. Ta imena so vse pogosteje tudi uradno zapisana. Skrajšane oblike imen so značilne za otroški govor, kajti majhni otroci daljša imena težko izgovarjajo. Predvsem v domačem okolju se jih poslužujejo tudi odrasli. Posameznik ima lahko poleg uradnega imena še več skrajšanih ali ljubkovalnih imen, s katerimi ga kličejo doma ali pa samo določene osebe.

Raziskovanje glasovne podobe imen je zelo pomembno v sklopu prizadevanj za boljše poznavanje imen. Poleg mnogih zakonitosti, ki so splošno jezikovne, glasovna podoba imen namreč skriva še precej nejasnosti in posebnosti, ki so pogojene z izvorom imen in njihovo posebno vlogo v življenju našega naroda.

Pri oblikovanju glasovne podobe rojstnih imen so med najbolj pomembnimi sredstvi prav *priponska obrazila*, ki bodo prikazana v poglavjih **2.1, 2.2, 2.3**.

2.1 PRIKAZI KONČAJEV IN PRIPONSKIH OBRAZIL V ROJSTNIH IMENIH

V prikazih so v poglavju 2.2 za moška, v poglavju 2.3 pa za ženska imena večinoma v tabelah zbirno statistično prikazana imena s končaji, tj. po zadnji črki za moška in po zadnjih dveh črkah za ženska imena na **-a**, v okviru teh pa podrobneje imena z večinoma slovenskimi priponskimi obrazili, ki so tudi prešteta. Ponaazoritve posameznih končajev in priponskih obrazil so zaradi varčevanja s prostorom podane večinoma v zelo skrčenem izboru. Frekvenc posameznih imen tu ne navajam, ker so bile večinoma navedene v poglavju 1.1 in bi se tu ponavljale. Za vsako tabelo sledi komentar v tabeli navedenih končajev ali priponskih obrazil. Literaturo, ki sem jo pri tem uporabljal, je navedena sproti, navedena pa bo tudi v poglavju **Viri in literatura** na koncu razprave.

2.2 KONČAJI IN PRIPONSKA OBRAZILA MOŠKIH ROJSTNIH IMEN

-a m (551, izbor):

-ica m (37):

RADOJICA	VUKOJICA	MILOJICA	MARKICA
LUKICA	DOBRICA	PERICA	JURICA
SAVICA	STEVICA	IVICA	JOVICA
NOVICA			

Precejšnje število moških imen na **-a** je nekako v skladu z občnim besedjem, v katerem obstajajo moški samostalniki na **-a**. Ti imajo posebno sklanjatev, ki je uporabna tudi za imena. Gre za rodilnik ednine, ki se lahko končuje na **-e** ali **-a**. Prva skupina imen na **-ica** je večinoma hrvaškega ali srbskega izvora. Zaradi pogoste rabe so svojo prvotno manjšalnost ali ljubkovalnost večinoma izgubila. Sem bi verjetno spadalo tudi sle. **-ca** v nar. **Šmonca** kot vzdevek mladega Simona Jenka, ki je nastal iz ***Simonica** in je imel ljubkovalni ali slabšalni pomen. Slednje bi lahko rekli za Jenkovega književnega naslovnega "junaka" z imenom **Tilka**, ki je tvorjeno s tipičnim ženskim prip. obr. Poimenovanje moških z ženskimi imeni ali vzdevki je bilo nekdanj verjetno vsaj v govorni rabi in je imelo slabšalni ali zmerjalni pomen (prim. psovko Ti si baba).

-ča m (12):

MIČA	PEJČA	STOJČA	NIKOLČA
JANČA	STANČA	VANČA	PRENČA
TONČA	KOČA	MIRČA	SLAVČA

Sufiks **-ča** je očitno različica srbskega **-ća** in pri nas pogostejšega ljubkovalno-manjšalnega **-če** (gl. v nadaljevanju). Ime **Miča** (skrajšano iz **Mi-hael**, **Mi-haj-lo**) je npr. unikatno, različica **Mića** ima frekvenco 9, skoraj unikatno je **Miče**, unikatno **Mičko**, številnejša pa **Mičo** 12, **Mičo** 82. Bolj slovenski je npr. **Janča** z ljub-

kovalno-manjšalnimi različicami **Janče, Janček, Janči 7, Jane 17, Janej, Janek 8, Jani 774, Janik 7, Janko 5058, Jano 16** (gl. zgoraj tabelo **Jan-**). Za prvotni pomen sufiksa **-ko** v imenu **Janko** lahko rečemo, da se je izgubil prav zaradi pogoste rabe. Podobno velja za ustrezni ženski **-ka**.

-(a/e/i)c (54, izbor):

DRAGAC	AHAC 10	NAC 5	IGNAC 1498
PONGRAC 4	PANKRAC 6	DRAGEC 9	GREGEC
MIHEC 84	JAKEC 22	KEKEC	MIKEC
BRANKEC	MARKEC	LUKEC 7	PATRIC 6
MAVRIC	MATIC 2389	NEJC 2589	ANEJC
DREJC 30	ANDREJC	BOJC	GOJC
VOJC	VORANC	VINCENC 2574	LOVRENC 388
VINC 8	SLAVC		

V razmeroma majhni skupini moških imen, ki se končujejo na **-c** so najprej imena, ki so končni **-c** dobila po krajšanju iz daljših oblik, npr. **Ahac** < Ahacij < lat. Ahatius, **Ignac** < Ignacij < lat. Ignatius, **Pankrac** < Pankracij < lat. Pancratius, **Patric** < Patricij < lat. Patricius, **Vincenc** < Vincencij < lat. Vincentius itd., dalje **Nac** in **Vinc** kot skrajšani obliki iz **Ignac** in **Vincenc**. Najbolj zanimiva pa so imena s prip. obr. **-ec** in **-c**, ki imata manjšalni in (ali) ljubkovalni pomen, npr. **Dragec** (nar. **Dragac**), **Gregec**, **Mihec**, **Brankec** ter **Drejc**, **Andrejc**, **Bojc**, **Slavc**. To so imena s praviloma zelo nizkimi frekvencami, saj se večinoma uporabljajo v pogovornem in otroškem jeziku kot klicne oblike, ki se uradno zapisujejo šele v zadnjih desetletjih. Glede pogostnosti sta izjemi **Matic** (iz Matija) in **Nejc** (iz Jernej), ki sta v zadnjem desetletju postali modni imeni. Prip. obr. **-c** in **-ec** z manjšalnim in (ali) ljubkovalnim pomenom imata konkurenco v drugih prip. obr. Ta so **-ce, -č, -ča, -če, -ček, -čo, -e, -ek, -i, -ko, -o**, npr. **Gojc: Goce, Goče, Gojčo, Gojko; Nac: Nace, Nacek, Naci, Nacko; Slavc: Slavča, Slavče, Slavček, Slavči, Slavčo, Slave, Slavek, Slavko**.

-(a/i)č (16):

DOBRAČ	ZUPANČIČ	RADIČ	DRAGIČ
MULJIČ	ILIČ	DORIČ	BATRIČ
BOŽIČ 6	FAJČ	VOJČ	VANČ
LENČ	TINČ	ERTUNČ	DARČ
LENARČ			

-ič (15):

VUČIČ	SLADIČ	RADIČ	DRAGIČ 16
BOGIČ	VIŠNJIČ	STOJIČ	RAKIČ
RAJKIČ	VUKIČ	MALIČ	MILIČ
BATRIČ	PETRIČ	ANTIČ	

V skupini, ki jo ponazarja tabela, prevladujejo imena na **-ič**, ki so imela prvotno ljubkovalno-manjšalni pomen in pomenijo izpeljavo iz očetovega imena. Sufiks se je zlasti uveljavil v priimkih, ki so značilni za hr. ali srb. jezikovno po-

dročje. Čisto slovenska in s prvotno manjšalno-ljubkovalnim pomenom so imena s sufiksom **-č**: **Fajč, Vojš, Vanč, Lenč, Tinč**, ki so zaradi enozložnosti zelo popularna, čeprav uradno niso pogosto zapisana. V bistvu je ta **-č** skrajšan iz **-ča, -če, -či**, katere sem že omenil.

-e (475, izbor):		LAMBE	LJUBE
LUBE	AŽBE	OŽBE	
-ce :	NACE	FELICE	MICE
MAURICE	VICE	FRANCE	VINCE
GOCE	JOCE	KOCE	ORCE
-če (45):			FELIČE
MIČE	TRAJČE	NEJČE	DREJČE
ANDREJČE	BOJČE	BLAGOJČE	STOJČE
MIJALČE	ANGELČE	MILČE	NIKOLČE
RAMČE	DIMČE	NIMČE	BANČE
DANČE	JANČE	TRAJANČE	STOJANČE
MILANČE	PANČE	BRANČE	GORANČE
ZORANČE	VANČE	MLADENČE	VENČE
MINČE	TINČE	DONČE	JONČE
TONČE	ZVONČE	GOČE	LIPČE
LJUPČE	MIRČE	BORČE	TODORČE
JURČE	SLAVČE	RIVČE	JAKOVČE
-če :		MILANČE	TONČE
KIRČE	MIRČE		VLADE
NADE	RADE	GRADE	VIDE
DAVIDE	POLDE	LANDE	NANDE
BUDE	RUDE	GROZDE	DOLFE
BLAGE	DRAGE	BOGE	IGNACIJE
METODIJE	KLAUDIJE	SERGIJE	GEORGIJE
APOLONIJE	PETRONIJE	ANTONIJE	DARIJE
DRAGOLJE	KOLJE	LJUBOJE	SLADOJE
RADOJE	VIDOJE	BLAGOJE	DRAGOJE
LJUBIVOJE	RADIVOJE	MILIVOJE	BRANIVOJE
ALE	LALE	TALE	NATALE
RADOJLE	STANOJLE	JOLE	KOLE
NULE	VULE	PAVLE	ROŽLE
DIME	SIME	ŠIME	TIME
DANE	GANE	JANE	MANE
PANE	BRANE	FRANE	STANE
ŽANE	DŽANE	BENE	CENE
DENE	ZDENE	JENE	RENE
BINE	SINE	TINE	TONE
ZVONE	STIPE	TRPE	BARE
DARE	JARE	MARE	ZARE
DORE	JURE	LOVRE	VASE

SAŠE	MIŠE	GOŠE	ANTE
KRSTE	HRUSTE	SLAVE	LOJZE
BLAŽE	DRAŽE	HADŽE	DŽORDŽE
ANŽE	JANŽE	BOŽE	JOŽE

Zelo pogosto imensko prip. obr. srednjega spola **-e**, v roditeljskem **-eta** je splošno-slovansko in se rabi za izražanje mladega (npr. *dete, jare, junče, pišče, tele, žrebe*) in za tvorbo skrajšanih moških in ženskih oblik rojstnih imen. Veže se z manjšalnimi **-bc**: **-če, -četa**, ki je tudi prikazan v tabeli za prav tako manjšalnimi **-ce**. V sle. priimkih na **-e** označuje izhajanje iz očetovega imena, npr. **Černe** -eta 'Črno-mirov sin', **Žele** 'Želimirov sin', **Pere** -eta iz **Peter** itd. (gl. P. Skok, ER I, 486, Bajec, Besedotvorje I, 66–67, § 116).

-i (445, izbor):

ROBI	OŽBI	LACI	NACI
FRICI	FRANCI	LOVRENCI	VENCI
VINCI			
-či (20):	LAJČI	BOJČI	ELČI
MILČI	VILČI	JULČI	DANČI
JANČI	PANČI	FRANČI	VANČI
HENČI	TONČI	KARČI	ERČI
BORČI	DORČI	LORČI	SLAVČI
TONČI		ADI	LADI
VLADI	NADI	EDI	FREDI
POLDI	HANDI	NANDI	SANDI
ALFI	DOLFI	DRAGI	GREGI
TAHI	MIHI	TIHI	JAKI
MIKI	NIKI	RIKI	VIKI
ROKI	ZOKI	MAJSKI	LUKI
BILI	MILI	VILI	KARLI
PAVLI	SAMI	JIMI	TIMI
DŽIMI	DOMI	ROMI	TOMI
DANI	ĐANI	GIANI	JANI
VANI	GIOVANI	ŽANI	DŽANI
BENI	DENI	MARTINI	HAJNI
SONI	TONI	ANTONI	DŽONI
ARNI	ERNI	BERNI	PEPI
GARI	HARI	LARI	HILARI
MARI	DOBRI	ANDRI	FERI
ANRI	HENRI	DORI	GREGORI
JURI	MAKSI	ALEKSI	SAŠI
BERTI	RASTI	KRISTI	HORSTI
GUSTI	JUSTI	SLAVI	IVI
LOJZI	ALOJZI	HANZI	FONZI
AMBROZI	HADŽI	DEŽI	JOŽI

-y (80, izbor):

EDDY	FREDDY	TEDDY	EDY
REDY	FREDY	TEDY	ANDY
SANDY	RENDY	SENDY	HARDY
JIMY	KIMY	TIMY	SAMMY
TOMY	DANY	DENY	JONNY
HARRY	LARRY	FERRY	ARTY

Priponsko obrazilo **-i** (v tabeli je tudi 20 imen na **-či** z enakim pomenom) ima ljubkovalni pomen tako v občnih imenih kot v rojstnih imenih. Je zelo produktivno in le malo manj pogosto kot **-e**. V tabelo so po končaju **-i** prišla tudi nekatera tuja imena brez ljubkovalnega pomena, npr. **Giovani, Korneli, Martini, Hilari, Gregori, Ambrozi, Aleks**i, precej pa je tujih oblik imen na **-y** z enakim ljubkovalnim pomenom. Imena **Hilari, Ambrozi, Aleks**i Korneli so skrajšana iz oblik na **-ij**, npr. **Aleksij**, ki je iz lat. **Alexius**. Še krajša oblika je **Aleks**, iz katerega je nastal **Aleš**. Iz tega je ljubkovalna oblika **Leši**. Prip. obr. **-i** se v enakem pomenu uporablja tudi pri ženskih imenih (gl. 2.3).

-(a/e/i)j (276, izbor):

-aj (17, izbor):	GAJ	MIHAJ	KAJ
MLAJ	NICOLAJ	NIKOLAJ	STANISLAJ
MAJ	TALMAJ	TOMAJ	JURAJ

MATAJ

-ej (67, izbor):

OŽBEJ	AMADEJ	TADEJ	ORFEJ
SERGEJ	MIHEJ	ŠIMEJ	DOMEJ
ENEJ	IRENEJ	TINEJ	ARNEJ
JERNEJ	DAREJ	ANDREJ	JUREJ
ODISEJ	ALEKSEJ	MATEJ	TIMOTEJ
DOROTEJ	ELIZEJ	ANZEJ	BLAŽEJ
ANŽEJ	JANŽEJ	JOŽEJ	

-ij (133, izbor):

AHACIJ	IGNACIJ	FABIJ	BONIFACIJ
VINCENCIJ	LAVRENCIJ	PANKRACIJ	SERVACIJ
EGIDIJ	METODIJ	LOVRENCIJ	TADIJ
GEORGIJ	EVSTAHIJ	KLAVDIJ	SERGIJ
KORNELIJ	AVRELIJ	NATALIJ	VITALIJ
EMILIJ	VASILIJ	VERGILIJ	VIRGILIJ
ANTONIJ	PIJ	OTILIJ	BAZILIJ
LIVIJ	SILVIJ	OLIMPIJ	DARIJ
ALOJZIJ	AMBROZIJ	ANASTAZIJ	DIONIZIJ

-elj (10):

FRANCELJ	VENCELJ	KOCELJ	MARCELJ
SERDELJ	ANGELJ	ZENELJ	MARSELJ

GUSTELJ	ENDŽELJ	ISMAILJ	VIRGILJ
VASILJ	SOKOLJ	KAROLJ	TONJ
-oj (7):			
VLADOJ	RADOJ	BLAGOJ	STANOJ
OSTOJ	SLAVOJ	ŽIVOJ	

Imena s končajem **-aj, -ej, -ij** so večinoma nastala po krajšanju iz lat. imen, npr. **Nicolaus – Nikolaj, Gaius – Gaj, Amadeus – Amadej, Matheus – Matej, Aloisius – Alojzij, Antonius – Antonij, Georgius – Georgij, Ignatius – Ignacij, Methodius – Metodij**. Naštetá trozložna imena na **-ij** se lahko krajšajo še naprej, tako da izgubijo še končaj **-ij**: **Alojz, Anton, Georg, Ignac, Metod**. Nekateri od teh se lahko skrajšajo z odstranitvijo prvega zloga, npr. **Lojz, Nac**, drugi z odstranitvijo drugega, npr. **Igo**.

Pri imenih na **-ej** so tudi imena, v katerih je **-ej** narečna (koroška) različica prip. obr. **-e**, npr.: **Ožbej, Jurej, Anzej, Blažej, Anžej, Janžej, Jožej**.

Sle. **-elj** v imenih **Francelj, Gustelj** je zamenjava za nem. manjšalno **-l**: **Franzl, Gustl**. Končaj **-lj** v imenih **Virgilj, Vasilj** je nastal po izpadu *i*-ja pred *-j*: **Virgilij : Vigilj : Virgil**. Podaljšava z **-j** v imenih na **-l** ni slovenska: **Marcelj, Angelj, Sokolj**. Sufiks **-oj** s podaljšanima **-oja, -oje** je značilen za srbska imena in izhajajo verjetno iz sufiksa **-o**, npr. **Stanoj, Stanoja, Stanoje**. Nekatera od teh se lahko podaljšujejo tudi s **-ko** in **-le, -lo**, npr. **Stano, Stanoj, Stanoja 7, Stanoje 30, Stanojko, Stanojle, Stanojlo**. V imenu **Ostoj** je prip. obr. **-oj** samo navidezno, ker je v njem sestavina **-stoj** iz velelnika glag. **stojati**.

-(a/e/i)k (180, izbor):		VIDAK	MILAK
DURAK	MUŠAK	SPARTAK	NOVAK
REZAK	MIRZAK	JOŽAK	
-ek (61):	VOLBEK	NACEK	FRANCEK
MATIČEK		-ček (17):	
JERNEJČEK	ANDREJČEK	MILČEK	DANČEK
JANČEK	MARIJANČEK	FRANČEK	VANČEK
IVANČEK	HENČEK	VENČEK	TINČEK
VINČEK	TONČEK	PETERČEK	JURČEK
SLAVČEK		VLADEK	POLDEK
ANDEK	ŠTEFEK	DOLFEK	PAVLEK
TOMEK	DANEK	JANEK	FRANEK
VANEK	ZDENEK	TINEK	MAREK
SAŠEK	FRANČIŠEK	GUSTEK	SLAVEK
IVEK	JANEZEK	LOJZEK	MATJAŽEK
BLAŽEK	TOMAŽEK	BOŽEK	JOŽEK
MATEVŽEK	POLDIK	ŠEFIK	ANGELIK
DOMINIK	VERONIK	RIK	FREDRIK
ERIK	FRIDERIK	EMERIK	ULRIK
HENRIK	PATRIK	PETRIK	VIK
HEDVIK	LUDVIK	LUDOVIK	MAJK

SVETOPOLK	FRANK	VOLBENK	BOLFENK
FRENK	ROK	IZTOK	MARK
VUK	LUDVUK	MILOVUK	

Pomen prip. obr. **-ak** v redkih imenih je pri slovanskih imenskih podstavah podoben kot pri občnih imenih – označuje nosilca lastnosti, npr. v besedah *čudak*, *prvak* in v imenih **Milak**, **Durak**, **Novak**. Ime **Spartak** je skrajšano iz lat. **Spartacus** v prvotnem pomenu 'Špatanec, prišlek iz gr. mesta Šparta'. Prip. obr. **-ak** v imenu **Jožak** ima verjetno večalni pomen, podobno kot v besedi *možak*.

Večina imen na **-ek** ima manjšalno-ljubkovalni pomen. Med temi je 17 imen na **-ček**, v katerih je ta pomen še bolj poudarjen. To je vidno pri imenih, pri katerih imamo obe možnosti, npr. **Tinček** : **Tinek**, **Danček** : **Danek**, **Franček** : **Franeek**.

Pri imenih na **-ik** gre v glavnem za tuje imenske podstave, npr. **Dominik** iz lat. **Dominicus** 'pripadajoč Gospodu (Bogu)', prav tako v imenih na **-rik**, kot **Fri-derik**, **Erik**, **Henrik**, **Ulrik**, ki se končujejo na sestavino **-rik** (stvn. *rik* 'bogat, mogočen') ter v imenih na **-vik** kot **Hedvik**, **Ludvik** (stvn. *wig* 'boj') itd. Imeni **Bolfenk** in **Volbenk** sta sle. narečni (severovzhodna : zahodna) zamenjavi za nemško **Wolfgang**.

-el (318, izbor):

NATANAEL	FRANCEL	RAFAEL	MIHAEL
MARČEL	ADEL	VENCEL	MARCEL
MIGEL	ANGEL	FIDEL	VENDEL
DANJIJEL	NIEL	MICHEL	MIHEL
ARIEL	GABRIEL	DANIEL	SANIEL
DANIJEL	HANIJEL	URIEL	ETIEL
GABRIJEL	DANJEL	MANIJEL	ARIJEL
ERMEL	DANEL	MIKEL	KARMEL
JOEL	SAMOEL	NATANEL	KORNEL
KOREL	AUREL	NOEL	KAREL
MARSEL	MIŠEL	VESEL	MAKSEL
KRISTEL	GUSTEL	ARISTOTEL	MARTEL
EMANUEL	PAVEL	MIGUEL	SAMUEL
		SAVEL	ANDŽEL

Najbolj opazna skupina imen s končajem **-el** so imena hebr. izvora, kot **Danijel**, **Gabrijel**, **Mihael**, **Natanael**, **Rafael**, **Samuel** s sestavino **-el** v pomenu 'Bog'. Dalje so tu različice imen na **-elj**, npr. **Francel**, **Gustel**, podobno **Kristel**, **Maksel**, a brez različice na **-elj**, dalje druga tuja imena s končajem **-el**, npr. **Mikel**, **Karmel**, **Karel**, **Kornel**, **Martel**, **Mišel**, a tudi sle. **Vesel**.

-m (256, izbor):

VILJAM	WOLFRAM	BERTRAM	NIKODEM
VILJEM	MUHAREM	ERAZEM	IBRAHIM
JOAKIM	JEROLIM	HIERONIM	JERONIM
MAKSIM	ANZELM	TOM	NAUM

Med kar številnimi imeni na končaj **-m** ni imen s kakim slovenskim sufiksom. Med njimi je razen izvorno nem. (**Anzelm, Viljem, Bertram, Wolfram**), gr. (**Erazem, Nikodem, Hieronim**), lat. (**Maksim**) zelo veliko večinoma unikatnih muslimanskih imen orientalskega izvora (**Muharem, Hasim, Kasim, Razim, Hašim, Harum**).

-n (1315, izbor):

-an (586, izbor):

LUBAN	SOČAN	SRČAN	MLADAN
VLADAN	NADAN	RADAN	MEDAN
SREDAN	BOGDAN	VIDAN	PRODAN
GORDAN	JORDAN	ZVEZDAN	GROZDAN
ŠTEFAN	DRAGAN	JUGAN	JOHAN
NATHAN	JONATHAN	FABIAN	LUCIAN
JULIAN	DAMIAN	DARIAN	MARIAN
SEBASTIAN	KRISTIAN	BOSTIAN	FABJAN
DEJAN	FABIJAN	GRACIJAN	FELICIJAN
MAKSIMILIJAN	SMILIJAN	MAKSMILIJAN	VASILIJAN
JULIJAN	DAMIJAN	DARIJAN	MARIJAN
ADRIJAN	HADRIJAN	ANDRIJAN	VALERIJAN
FLORIJAN	VIKTORIJAN	CIPRIJAN	BASTIJAN
SEBASTIJAN	KRISTIJAN	BOŠTIJAN	OKTAVIJAN
EMILJAN	MAKSIMILJAN	SMILJAN	MAKSMILJAN
DAMJAN	SANJAN	OGNJAN	BOJAN
STOJAN	DARJAN	MARJAN	GORJAN
FLORJAN	ZORJAN	ZLATJAN	MATJAN
SEBASTJAN	VLASTJAN	KRISTJAN	BOŠTJAN
MILAN	RIDMAN	ALIMAN	VUKMAN
KALMAN	EDELMAN	KOLMAN	RADOMAN
ROMAN	ERMAN	GERMAN	HERMAN
NORMAN	KUZMAN	STEPAN	SRBOBRAN
DOBRAN	DRAGOBAN	VIOBRAN	SIMOBAN
JADRAN	VEDRAN	MIRAN	BORAN
GORAN	ZORAN	LOVRAN	DUŠAN
ZLATAN	KAJETAN	CVETAN	VITAN
ŽIVAN	SILVAN	RADOVAN	DRAGOVAN
BLAŽAN	DRAŽAN	SNEŽAN	BOŽAN

-en (149, izbor)

LJUBEN	MLADEN	GVOZDEN	EVGEN
MILJEN	OGNJEN	TILEN	KLEMEN
SREBREN	OBREN	OZREN	SLOVEN

-in (420, izbor):

SABIN	ALBIN	ETBIN	STOJADIN
SANJIN	BOJIN	VOJIN	FRIDOLIN
PAVLIN	BENJAMIN	DOMIN	ARMIN

DOBRIN	VALERIN	SEVERIN	KVIRIN
BORIN	DORIN	GREGORIN	FLORIN
VUKAŠIN	MILAŠIN	PETRAŠIN	BOGATIN
CVETIN	SVETIN	KONSTANTIN	VALENTIN
MARTIN	AVGUSTIN	JUSTIN	AVGUŠTIN
BLAGUTIN	DRAGUTIN	MILJUTIN	MILUTIN
PRVIN	BOŽIN		
-on (106, izbor):			
RADON	GVIDON	GORDON	NAPOLEON
SIMEON	BLAGON	DRAGON	EGON
ŽIGON	HUGON	TIHON	SIMON
SOLOMON	BRUNON	MIRON	DORON
JASON	SAMSON	ANTON	OTON
-un (22, izbor):			
RADUN	SIMEUN	BLAGUN	DRAGUN
MILUN	SIMUN	ŠIMUN	HARUN
SVARUN	HAJRUN	ANTUN	

Med številnimi imeni na **-an** je veliko imenskih tvorjenk iz slovanskih podstav oziroma tvorjenk iz skrajšanih (južno)slovanskih zloženih imen, npr. **Bojan**, **Božan**, **Cvetan**, **Dejan**, **Dobran**, **Dragan**, **Dušan**, **Goran**, **Grozdan**, **Ljuban**, **Milan**, **Miran**, **Mladan**, **Ognjan**, **Radan**, **Sanjan**, **Vitan**, **Zlatan**, **Zvezdan**. O pomenu imenskega prip. obr. **-an** piše P. Skok (ER I, 38): **-an**² pojavljuje se hrv.-srp. sa dva kvantiteta: sa kratkim *a* i sa dugim ((upor. *-č* i *-š* m prema *-ača* f). U prvom slučaju je veoma raširen kao *hipokoristički sufiks* u dvije afektivne vrijednosti ili značenja. U *meliorativnem značenju* (podčrtal J. K.) izvodi lična imena za muška lica od dvočlanih praslavenskih ličnih imena: *Milan* (od *Milivoj*), *Vukan* (od *Vukomir*), *Grdan*, *Bojan*, *Gruban*, *Stojan* (od *Stojislav*), *Živan*...

Prip. obr. **-an** se včasih izmenjuje z **-jan** v istih podstavah, npr. **Milan** – **Miljan**, **Goran** – **Gorjan**, **Zlatan** – **Zlatjan**. Podobno bi lahko rekli za prip. obr. **-en** iz (južno)slovanskih podstav, npr. **Blažen**, **Dražen**, **Ljuben**, **Gvozden**, **Milen**, **Mladen**, **Ognjen**, **Sloven**, **Srebren**, **Zlaten** ter **Miljen**.

Prip. obr. **-an** najdemo tudi pri neslovanskih imenskih podstavah, npr.: **Matjan** (gl. **Matija**), **Peran**, **Petjan** (gl. **Peter**, **Petja**). Še več pa je izvorno neslovanskih imen, pri katerih je **-an** nastal iz skrajšanega lat. **-(i)anus**, ki označuje pripadnost, poreklo, prebivalca,⁸³ npr. **Adrijan**, **Jadran**, **Boštjan**, **Sebastjan**, **Kajetan**, **Kristijan**, **Maksimiljan**, **Marijan**, **Oktavijan**, **Roman**, **Silvan**. Končaj **-an** imajo druga, večinoma nem. imena na **-man** (prim. stvn. *man* 'mož, moški'), npr. **Erman**, **German**, **Herman**, **Norman**, a tudi redka slovanska, npr. **Radoman**, **Vukman**. V zadnjih dveh primerih je verjetno prišlo do vpliva nemš-

⁸³ Sle. prip. obr. **-an** (s kratkim in dolgim *a*) tudi tvori imena prebivalcev mest, dežel, narodov, npr. *Ločan*, *Italijan*, *Slovan*, a tudi občne besede kot *meščan*, *občan*. Ta **-an** se lahko podaljša z **-ec** v **-anec** in tudi tvori imena prebivalcev, npr. *Amerikanec*, *Burmanec*, *Indijanec*, *Liliputanec*, *Peruanec*.

kega **-man**, saj obstajata tudi imeni na **-an**, tj. **Radan**, **Vukan**. Morda pa gre le za **-m-** iz izhodiščnih zloženih imen **Radomil**, **Radomir**, ki se lahko krajšata tudi v obliko **Radom** (ta je v krajevnih imenih **Radomlje** in **Radovljica**, v nem. zapisu *Radmannsdorf*). **Radoman** (prim. tudi priimek **Radman**) bi torej lahko nastal iz ***Radom** + **-an**, podobno tudi **Vukman** iz **Vukomir**.⁸⁴ O prip. obr. **-man** v priimkih je pisal F. Jakopin.⁸⁵ O imenih na **-bran** gl. tabelo **Bran/-bran** v poglavju 1.1.

O soodnosu prip. obr. **-an** in **-en** sem nekaj omenil že zgoraj. Pri veliko imenih na **-en** gre za južnoslovanske pridevniške podstave, v katerih prip. obr. **-en** poudarja pomen in pridevniško strukturo podstave.⁸⁶ S tem se tudi pomensko zelo približuje imenom na **-an**, na kar kažejo tudi že omenjeni soodnosi, npr. **Ljuban – Ljuben**, **Mladan – Mladen**, **Zlatan – Zlaten** itd. Iz prid. podstav izhajajo tudi nekatera neslovanska imena s končajem **-en**, npr. **Evgen**, **Klemen**.

Zelo številna skupina imen na **-in** je glede na izvor imen precej raznolika, prav tako kot je kompleksen izvor prip. obr. **-in** v sle. in v hr. jeziku (gl. A. Bajec, *Besedotvorje I*, 47, § 76; P. Skok, *ER I*, 720–722). V nekaterih južnoslovanskih imenih se **-in** izmenjuje z **-an**, npr. **Bojin – Bojan**, **Borin – Boran**, **Cvetin – Cvetan**, **Dobrin – Dobran**, **Sanjin – Sanjan**, **Vojin – Vojan**. Domnevamo lahko, da so ti pari tudi glede prvotnega pomena oziroma funkcije približno enaki (gl. zgoraj **-an**). Ime **Bogatín** (prim. *bogatín* ‘bogat človek’) je tvorjeno iz prid. *bogat*, torej **-in** pomeni nosilca lastnosti. V imenih **Milašin**, **Vukašin** ter **Blagutin**, **Dragutin**, **Milutin** je **-in** sestavina sestavljenega prip. obr. **-aš-in** in **-ut-in** s skupnim ljubkovalnim ali manjšalnim pomenom. V imenih lat. izvora je **-in** nastal po krajšanju iz lat. **-inus**, ki pomeni izhajanje od koga, pripadnost komu, npr. v imenih **Avguštin**, **Martin**.

Prip. obr. **-on** se dodaja slovanskim in neslovanskim imenskim podstavam, npr.: **Blagon**, **Dragon**, **Miron**, **Radon**, **Tihon**, **Žigon**. Pri nas pomeni ‘večalnost z odtinkom slabšalnosti’, ki je tudi v občnih imenih. Pomen velikega, nerodnega je tudi v it. **-one**, zato je zlasti pri izposojenkah treba računati z njegovim vplivom (npr. v besedah, *kujon*, *pikon*). Imena germanskega izvora, **Brunon**, **Gvidon**, **Hugon**, ki so različice pogostejših **Bruno**, **Gvido**, **Hugo** in skrajšane oblike zloženih imen, bi lahko imel **-on** s podobno funkcijo. Pri drugih v tabeli naštetih imenih lahko govorimo samo o končaju **-on**. Prip. obr. **-on** je tudi del sestavljenega prip. obr. **-on-ja**, ki je v imenih **Mikonja**, **Milonja**, **Radonja**, **Velikonja**, še pogostejši pa je z različicami **-anja**, **-anje**, **-ajne** v priimkih, med katerimi je tudi **Velikonja**. Prip. obr. **-onja** je zelo razširjeno tudi na Hrvaškem pomeni pa ‘večalnost z odtinkom slabšalnosti’, ki je odvisna tudi od imenske podstave.

⁸⁴ Tako je razmišljal že P. Skok v članku Tri etimologije, ČJKZ IV, in ga navaja tudi A. Bajec, *Besedotvorje I*, 56, ki ne more pritrditi Skoku, da se je domači sufiks **-man** začel uporabljati za označevanje živalskih samcev (*racman*, *purman* poleg *puran*, jaz bi dodal še *racak*).

⁸⁵ Gl. F. Jakopin, Vprašanje priimkov na **-man** v slovenščini, *Papers in Slavic Philology*, Ann Arbor 1977, 146–156.

⁸⁶ Gl. P. Skok, *ER I* 491, iztočnica **en m**.

Prip. obr. **-un** ima v občnih imenih navadno slabšalni pomen, npr. *bahun, lizun, smehun, vohun*. Podobno bi lahko rekli za prvotni pomen imen na **-un**, npr. **Blagun, Dragun, Milun, Radun**, medtem ko je **-un** v nekaterih neslovanskih imenih samo hr. ali srb. glasovna opozicija proti **-on**, npr. **Antun, Simun** : **Anton, Simon**.

-o (1518, izbor)		LADISLAO	STANISLAO
PAVAO	RAMBO	BOBO	SLOBO
SRBO	LJUBO		
-co (28):	RACO	BRACO	PECO
VECO	ENRICO	VICO	ANCO
BRANCO	FRANCO	ENCO	LORENCO
FLORENCO	VENCO	JOCO	MARCO
-čo (58):			
BRAČO	LJUBČO	BEČO	SREČO
LAJČO	TRAJČO	ILJČO	GOJČO
MILČO	NIKOLČO	DIMČO	TOMČO
JORDANČO	DRAGANČO	TRAJANČO	DEJANČO
STOJANČO	MARJANČO	GORJANČO	MILANČO
GORANČO	ZORANČO	STANČO	VANČO
IVANČO	GROZDENČO	NENČO	TODORČO
IGORČO	LUČO	FERUČO	SLAVČO
-čo (14):			
MIČO	NIKOLČO	DONČO	LJUPČO
-ko (370, izbor):			
JAKO	SRBKO	LJUBKO	NACKO
RACKO	VECKO	VICKO	SREČKO
VELIČKO	FRANČKO	LUČKO	VUČKO
RADKO	EDKO	VIDKO	RUDKO
ŠTEFKO	RIFKO	TRIFKO	RAJKO
ANDREJKO	MATEJKO	SLAVEJKO	NEDELJKO
ŽELJKO	GOJKO	MILOJKO	VOJKO
ANGELKO	JELKO	VESELKO	VILKO
JANKO	BRANKO	JADRANKO	MIRANKO
GORANKO	STANKO	IVANKO	ŽIVANKO
JELENKO	ZELENKO	MILENKO	KAMENKO
SLOVENKO	BLAŽENKO	DRAŽENKO	BOŽENKO
INKO	LJUBINKO	MLADINKO	HINKO
DARINKO	TINKO	VINKO	ZVONKO
DARKO	MARKO	ŽARKO	MIRKO
ZORKO	JURKO	ATANASKO	VASKO
BLAŠKO	NAŠKO	DRAŠKO	SAŠKO
ZLATKO	MATKO	BRATKO	METKO
PETKO	SRETKO	CVETKO	SVETKO
RASTKO	SLAVKO	STANISLAVKO	DUBRAVKO

ZDRAVKO BOŽKO	SAVKO JOŽKO	ŽIVKO	BLAŽKO
PABLO	MARCELO	MARČELO	ANGELO
DOBRILLO	KIRILO	GAVRILO	MIHAJLO
KARLO	LASLO	PAVLO	LASZLO
ADAMO	SAMO	DIMO	SIMO
DANO	ADRIANO	SEBASTIANO	GRACIJANO
LUCIJANO	EMILIJANO	ADRIJANO	ANDRIJANO
STANO	VANO	IVANO	SILVANO
NENO	VENO	SABINO	ALBINO
ERVINO	DŽINO	ZVONO	BRUNO
MIRO	VLADIMIRO	ZVONIMIRO	BAJRO
LOVRO	VASO	MAKSO	LEKSO
DAŠO	JAŠO	TJAŠO	SAŠO
RENATO	DONATO	FORTUNATO	LIBERATO
CVETO	SVETO	MITO	TITO
BERTO	ALBERTO	ROBERTO	HUBERTO
KRSTO	FAUSTO	AUGUSTO	JUSTO
SLAVO	ZDRAVO	SAVO	NEVO
ŽIVO	SILVO	JOVO	NOVO
RENZO	LORENZO	BLAŽO	BOŽO

Prip. obr. **-o** je, kot kaže statistika, v imenih zelo produktivno. Pri imenih slovanskega izvora je zlasti značilno pri skrajšanih oblikah dvočlenskih zloženih imen. Dodaja se namreč skrajšanemu prvemu ali drugemu enozložnemu delu, npr. **Miro-slav: Mir- + -o, Slav- + -o = Miro, Slavo**. Navedeno ime se lahko krajša še z drugimi prip. obr., npr s **-ko, -ča, -če, -či**, npr.: **Mirko, Mirča, Mirče, Slavko, Slavča, Slavče, Slavči, Slavčo**. Značilnost teh oblik je dvozložnost, njihov pomen pa manjšalen in (ali) ljubkovalen. Pri pogosti rabi se ta pomen izgublja, v našem primeru pri tvorjenkah **Mirko, Slavko**.

Med imeni na **-co** je razen številnih tujih oblik, kot **Marco, Enrico, Florenco, Franco** z dejanskim prip. obr. **-o**, tudi nekaj slovenskih, npr. **Braco** (prim. **Bratko, Brate**), **Joco** (prim. **Jovan, Jožef**).

Manjšalno-ljubkovalno prip. obr. **-čo** se dodaja skrajšanim in neskrajšanim sle. in drugim imenom, npr. **Bračo, Gojčo, Ljubčo, Milčo, Slavčo, Stančo, Igorčo, Jordančo, Marjančo, Milančo, Stojančo, Zorančo**.

Na **-o** se končujejo tudi mnoga krščanska imena gr., lat. ali germ. izvora, ki so tudi večzložna. Številna je zlasti skupina moških imen z značilnim it. **-o**, ki je nastal po krajšanju iz lat. **-us, -ius**, npr. **Adrijano, Albino, Fortunato, Liberato, Donato, Lorenzo, Renato**. Italijansko moško prip. obr. se je dodajalo tudi hebr., gr., germ. ali celo slov. imenom s končnim soglasnikom, npr. **Adamo, Berto, Bruno, Ervino, Fausto, Huberto, Kirilo, Roberto, Vladimiro, Zvonimiro**. Nekatere italijanske oblike imen so se celo bolj uveljavile kot ustrezne slovenske brez konč-

nega **-o**, npr. **Renato** (852), **Renat** (10), **Rene** (247). Običajna sle. oblika **Renat** za lat. **Renatus** je zelo redka tudi v primerjavi z **Rene**, ki izhaja iz fr. jezika.

V zvezi s prip. obr. **-ko**, ki ima prvotno manjšalno-ljubkovalni pomen, je zelo zanimiv primer imena **Marko**, ki ima navidezno prip. obr. **-ko** kot npr. **Bran-ko**. Dejansko pa je **Marko** poslovenjena it. oblika **Marco** za lat. **Marcus**. Za to bi v slovenskem jeziku pričakovali obliko **Mark**, kar nekateri slovanski jeziki tudi imajo. Razmerje **Mark** (284) proti **Marko** (16304) kaže na popolno prevlado italijanske oblike. K temu je gotovo pripomogel popularni sle. sufiks **-ko**, čeprav je v tem primeru samo navidezen.

Prip. obr. **-ko** pa se je razen skrajšanim zloženim imenom slovanskega izvora, npr. **Branimir – Branko**, **Vojislav – Vojko**, **Zvonimir – Zvonko**, dodajalo tudi skrajšanim oblikam krščanskih imen, npr. **Janez – Janko**, **Matej – Matko**, **Rafael – Rafko**, **Vincenc – Vinko**, včasih tudi neskrjšanim, npr. **Milivoj – Milivojko**, **Vesel – Veselko**, **Stanislav – Stanislavko**, **Andrej – Andrejko**, **Marjan – Marjanko**, **Matej – Matejko**.

-(a/e/i/o/u)p (47, izbor):

ZURAP	JOSEP	REDŽEP	NAGIP
FILIP	JOSIP	ČOP	JAKOP
POLIKARP	JAKUP		

Med imeni s končajem na **-p** so imena gr., hebr., lat. izvora, ki se jim podstava končuje na **-p**. Večino imen s tem končajem pa tvorijo predvsem unikatna muslimanska imena, kot **Redžep** z različicami **Ređep**, **Rexhep**, **Redjep**, **Regjep**, **Redzep**, dalje **Naip**, **Šaip**, **Nagip**, **Rakip**, **Hadžip**, **Ejup**.

-(a/e/i/o/u)r (555, izbor):

gl. Dar -dar :	BOŽIDAR	MILODAR	KRASNODAR
MIRODAR	LAMAR	VALDEMAR	WALDEMAR
DAGMAR	INGMAR	ELMAR	ADELMAR
OMAR	OTMAR	DIETMAR	GAŠPAR
LOTAR	ANVAR	LAZAR	CEZAR
CVJETOZAR	CVETOZAR	SVETOZAR	

-er (134, izbor):

BOBER	DEZIDER	ALEKSANDER	KRISTOFER
ROGER	VLADIMER	DRAGOMER	TUGOMER
GAŠPER	BISER	PETER	VALTER
SILVESTER	OLIVER		

-ir (245, izbor):

KABIR	BEČIR	ZAFIR	SAMIR
-mir (121, gl. 1.1 Mir -):		ASMIR	NUSMIR

BEŠIR

VEZIR

-or (64, izbor):

GABOR	LIBOR	-bor (8, gl. Bor -)	SALVADOR
-------	-------	-----------------------------------	----------

ŠANDOR	JEGOR	MOHOR	GREGOR
MELHIOR	VIKTOR	NESTOR	DAVOR
IVOR	LAZOR	-dor (gl. Dor-)	-for : gl. 1
KRISTEFOR	NIKIFOR	KRISTIFOR	KRISTOFOR
TELESFOR	-mor :	MLADIMOR	
-ur (14, izbor):			
GRGUR	TIMUR	ARTUR	BOŽUR

Pri imenih s končajem **-r** gre v večini primerov za končaje drugih delov zloženih imen, ki so v tabeli nakazana z ležečo pisavo, npr. **-mar**, **-mer**, ali s kazaliko usmerjena na tabele v poglavju 1.1, npr. **Dar-**, **Mir-**, **Bor-**, **Dor-**. Med preostaliimi imeni je precej redkih ali unikatnih muslimanskih imen orientalskega izvora ter nekatera druga imena, ki so se pri nas skrajšala po odpadu tujih, predvsem lat. in gr. prip. obr., npr. **Aleksander**, **Šandor**, **Dezider**, **Gregor**, **Mohor**.

-(a/e/i/o/u)s (251, izbor):		LUCAS	ANDREAS
ELIAS	NIKOLAS	THOMAS	JONAS
ANASTAS		GEORGES	CHARLES
JAMES	ENES	JOHANNES	JACQUES
MOJZES		NARCIS	DENIS
ADONIS	FABRIS	BORIS	ELVIS
	MAKS	ALEKS	FELIKS
VALENS	KLEMENS		MATEOS
LAJOS	JANOS	KRISTOS	
NIKOLAUS	MARCUS	JULIUS	ALOISIUS
JANUS	JUSTINUS		

V skupini imen s končajem **-s** so večinoma lat. oblike imen, nekaj angl. in fr., nekaj skrajšanih oblik, med njimi tudi **Boris**, ki je skrajšano iz **Borislav**. V sle. je **-as** priimkovno prip. obr., npr. **Jeras**, **Jurkas**.

-(a/e/i/o/u)š (79, izbor):		DRAGAŠ	TJAŠ
DRASŠ	ANDRAŠ	STAŠ	ALEŠ
	DRAGIŠ	ROMIŠ	ALEKŠ
	LJUBOŠ	RADOŠ	NEDOŠ
VIDOŠ	JAGOŠ	DRAGOŠ	NJEGOŠ
MIKLOŠ	PRIMOŠ	JANOŠ	UROŠ
VITOŠ		BEGUŠ	JANUŠ
MARUŠ	PETRUŠ		

Prip. obr. **-aš** je prišlo k nam s hr. ali srb. jezikovnega področja, enako tudi **-iš** in **-oš**, npr. z imeni **Dragaš**, **Dragiš**, **Radoš**, **Dragoš**, **Njgoš**. Nekatera imena na **-oš** kažejo vpliv madž. jezika, npr. **Mikloš**, **Janoš**. Glede prip. obr. **-uš** je treba reči, da se je pri nas uveljavila ženska oblika **-uša**, npr. v imenih **Anuša**, **Maruša** s

prvotno slabšalnim pomenom, ki pa se je ob veliki popularnosti imen na **-ša** že izgubil.

-(a/e/i/o/u)t (335, izbor):

SADAT	DEODAT*	ARAFAT	FERHAT
RENAT	DONAT	FORTUNAT	KONDRAT
LIBERAT	DRAGORAT	MURAT	HAMLET
MUHAMET	AHMET	ISMET	FIKRET
NISVET	-vit (gl. Vit-)	OŽBALT	VIRANT
KRAZANT	VALENT	KLEMENT	HIJACINT
SIGMUNT	LABINOT	GERHART	LENART
STEVART	-bert (24, gl. Bert-)	MODEST	CELEST
ERNEST	KALIST	SIKST	AVGUST
JUST	JOŠT	MAHMUT	HELMUT
BORUT	BOROVT		

Pri imenih s končajem **-t** je precej izvorno latinskih imen na **-atus**, ki so se pri sprejemanju v sle. skrajšale v **-at**, npr. **Donat**, **Fortunat**, **Renat**, dalje na **-us**, npr. **Av gust**, **Celest**, **Just**, **Modest**. Tudi tu je precej muslimanskih imen orientalskega izvora, npr. **Murat**, **Ahmet**, **Fikret**, **Ismet**, **Muhamet**, nemška imena z drugo sestavino na **-t**, npr. **Sigmunt**, **Gerhart**, **Helmut**, **Lenart**.

-u:

PAU, IVANČU, SREDU, MATJU, DURAKU, HAILU, SEKOU, NEHRU.

-(a/e/i/o)v (164, izbor):

LAV	VACLAV	-slav/-sav (153, gl. Slav-)	GUSTAV
DEV	LEV	IV	STIV
JAKOV	SAJMOLOV	ČASLOV	DIMITROV
-w:	KYAW	MATTHEW	ANDREW

Večina imen te skupine s končajem **-v/-w** tvorijo imena na **-slav**, ki so predstavljena v poglavju 1.1. Nekaj je še tujih imen ali njihovih oblik.

-x:

MAX, ALEX, FELIX.

-y:

gl. pri **-i**.

-(a/e/i/o/u)z (71, izbor):

ILJAZ	JANEZ	VITEZ	NARCIZ
RAMIZ	DIONIZ	FERIZ	LOJZ

ALOJZ	FRANZ	ALFONZ	AMBROZ
FRITZ			

Med imeni na **-ez** je najbolj znano ime **Janez**, ki izhaja iz lat. **Joanes**. Glede na končni lat. **-s** bi praviloma pričakovali **Janež**, **Janž**, kar je v starejših obdobjih tudi obstajalo. To dokazujejo priimki **Janežič**, **Janžič**. S krajšanjem lat. oblik na **-ius** so prek vmesnih **Alojzij**, **Dionizij**, **Ambrozij** nastala imena **Alojz**, **Dioniz**, **Ambroz**. Nemški imeni **Franz** in **Fritz** sta skrajšani obliki iz **Franziskus** in **Friedrich**.

-(a/e)ž (22):

TIJAŽ	MATIJAŽ	ALJAŽ	TJAŽ
MATJAŽ	BALAŽ	BLAŽ	TOMAŽ
ADRAŽ	ANDRAŽ	DŽURADŽ	REDŽ
LUKEŽ	ALEŽ	JANŽ	PRIMOŽ
ARNOŽ	AMBROŽ	MIKLAVŽ	TADDEVŽ
TEVŽ	MATEVŽ		

Med imeni na **-ž** je največ izvorno lat. imen s končajem **-as**, **eas**, **-eus**, **-ius**, **-us**, ki se v sle. jeziku praviloma zamenjajo z **-(a/e)ž**. Nekaj izjem je prikazanih v predhodni tabeli.

2.3 KONČAJI, PRIPONSKA OBRAZILA V ŽENSKIH ROJSTNIH IMENIH

Najpogostejše in tipično žensko slovensko priponsko obrazilo je **-a**. Z njim se tudi najpogosteje tvorijo ženske oblike imen iz izvorno moških imen, npr. **Andrej – Andreja**, **Bogdan – Bogdana**, **Cvetan – Cvetana**, **Drago – Draga**, **Evgenij – Evgenija**, **Franc – Franca**, **Gabrijel – Gabrijela**, **Henrik – Henrika**, **Ivan – Ivana**, **Jernej – Jerneja**, **Karel – Karla**, **Ladislav – Ladislava**, **Martin – Martina**, **Nikolaj – Nikolaja**, **Oliver – Olivera**, **Peter – Petra**, **Roman – Romana**, **Simon – Simona**, **Tadej – Tadeja**, **Vasilij – Vasilija**, **Zdenko – Zdenka**, **Žan – Žana**. Priponsko obrazilo **-a** pa tvori še celo vrsto priponskih obrazil oziroma končajev, kot je razvidno iz naslednjega pregleda.

-a (6855, izbor):

-ba (57, izbor):

BARNABA	BEBA	ALBA	ROZALBA
JAKOBA	BARBA	LJUBA	-ljuba (4, gl. Ljub-)

-ca (11):

DACA	MACA	NACA	NECA
VECA	AFCA	CICA	BOCA
DOCA	GOCA	JOCA	

-ica (308, izbor):

BARBICA	LJUBICA	ANČICA	IVANČICA
ALENČICA	TONČICA	ADICA	VLADICA
NADICA	RADICA	BREDICA	MAGDICA
ZVEZDICA	ŠTEFICA	DRAGICA	OLGICA
MARIJICA	KRALJICA	FRANJICA	SANJICA
BRANKICA	STANKICA	ZDENKICA	ALENKICA
MINKICA	VINKICA	TONKICA	ZVONKICA
DARKICA	MIHELICA	JELICA	ŠPELICA
ALMICA	ANICA	DANICA	MARJANICA
MILENICA	KATARINICA	TINICA	POLONICA
SIMONICA	KLARICA	MARICA	JERICA
DUŠICA	KATICA	MARJETICA	GRETICA
MARTICA	BERTICA	SLAVICA	EVICA
SILVICA	NEŽICA	BOŽICA	JOŽICA

-ca (93, izbor)

NAJCA	LEJCA	NEJCA	MOJCA
MIHAELCA	ANGELCA	MIHELCA	ŠPELCA
ANCA	DAMJANCA	BOJANCA	MARJANCA
TATJANCA	MILANCA	ROMANCA	HELENCA
MILENCA	IRENCA	BINCA	ALBINCA
REGINCA	KARLINCA	TINCA	MARTINCA
KRISTINCA	POLONCA	SIMONCA	PEPCA
KATRCA	ROŽCA		

Med imeni na **-ba** je samo eno s sle. prip. obr. **-ba**, tj. **Rozalba** z različico **Rosalba**. V tej skupini imen je sicer največ muslimanskih imen orientalskega izvora.

Med večjo skupino imen s prip. obr. **-ca** je manjša skupina, ki je tvorjena iz enozložnih delov skrajšanih imen. Ti deli se končujejo na samoglasnik, npr. **Boca**, **Cica**, **Daca**, **Doca**, **Goca**, **Maca**, **Neca**. Ime **Naca** je tu samo navidez, ker je tvorjeno iz skrajšane podstave **Nac**- imena **Ignacija**. Ostala imena na **-ca** so večinoma tvorjena iz neskrajšanih oblik ženskih imen na **-a**, npr. **Anca**, **Angelca**, **Bojanca**, **Helenca**, **Irenca**, **Katrca**, **Milenca**, **Pepca**, **Polonca**.

Imena na **-ca** so samo skrajšane različice imen na **-ica**, in to tistih, pri katerih v stiku obrazila **-ca** s soglasnikom imenske podstave ne pride do glasovnih sprememb oziroma težav pri izgovoru. Zato imamo npr. pare **Anica** – **Anca**, **Milenica** – **Milenca**, **Polonica** – **Polonca**, a samo **Brankica**, **Gretica**, **Marjetica**, **Silvica**.

Prip. obr. **-ca** in **-ica** dajejo imenskim tvorjenkam pomen 'ljubkovalnost, manjšalnost'. Ta pomen pa se pri zelo pogostnih imenih izgublja ali se je popolno izgubil, npr. pri imenih **Anica**, **Dragica**, **Jožica**.

-(a/e/i/u)ča (26):

MELAČA, MELEČA, MARIČA, MAJČA, ANČA, LENČA, MARIJUČA.⁸⁷

⁸⁷ Prip. obr. **-ča** v imenih **Mariča**, **Majča**, **Anča**, **Lenča** ima preoblikovalno funkcijo, stop-

-da (487, izbor):

DADA	ZIJADA	MILADA	ŠEHEREZADA
MARCEDA	ZENAIDA	TAIDA	ZINEIDA
ENEIDA	DALIDA	FRIDA	INGRIDA
FLORIDA	ASTRIDA	VIDA	DAVIDA
GVIDA	AJDA	TAJDA	ESMERALDA
EDVALDA	ROZALDA	IMELDA	VELDA
NELDA	GILDA	HILDA gl. -hilda)	ANDA
FANDA	JANDA	ARIJANDA	JULANDA
ROMANDA	ROSANDA	LINDA (gl. -linda)	ERMINDA
FLORINDA	METODA	MEDARDA	FREDA
GERDA	DUDA	ZVEZDA	GROZDA
NADEŽDA			

Pri imenih s končajem **-da** gre v precej primerih za ženske oblike moških imen na **-d**, npr. **Davida**, **Edvalda**, **Metoda**, **Medarda**, **Freda**, **Vida**. V veliko primerih pa imajo ta imena prip. obr. **-da**, ki zamenja običajni **-a**, npr. **Anda**, **Arijanda**, **Fanda**, **Janda**, **Julanda**, **Romanda**, **Rosanda**. Ker se uporablja predvsem v izvorno neslovanskih imenih, je verjetno tudi prip. obr. **-da** tujega izvora s prvotnim manjšalnim ali ljubkovalnim pomenom. Opazno skupino imen na **-da** tvorijo nem. imena na **-gilda**, **-(h)ilda**, kot so **Herminegilda**, **Klodhilda**, **Bronhilda**, **Kasilda**, **Matilda** (gl. poglavje 1).

-ea (60, izbor):

MEDEA	AMADEA	ORHIDEA	MATHEA
LEA	ROMEA	ANDREA	TEA
MATEA	ANTEA	DOROTEA	NIVEA

Ta skupina tujih oblik imen ima dvojnice s končnim **-eja**, ki so glede na sle. pravopis bolj priporočljive, npr. **Medea – Medeja**, **Amadea – Amadeja**, **Andrea – Andreja**, **Tea – Teja**.

-fa (70, izbor):

SEDAFA	MUSTAFA	JOSEFA	ŠTEFA
JOŽEFA	GENOVEFA	ŠERIFA	REDŽIFA
ADOLFA	RUDILFA		

V tej skupini imen so predvsem ženske oblike moških imen na **-f**, med katerimi pa je zelo veliko muslimanskih imen orientalskega izvora, npr.: **Jožefa**, **Štefa**, **Adolfa**, **Sedafa**, **Redžifa**, **Kadifa**, **Šerifa**. Samo žensko ime pa je npr. **Genovefa**, ki zloženo iz keltskega *geno* 'rod, pleme' in germanskega *wifa* 'ženska'.

-ga (40, izbor):

BLAGA	ZMAGA	DRAGA	JADVIGA
HELGA	OLGA	INGA	BOGA
INGEBORGA	BURGA	TUGA	

Tudi v tej skupini imen so predvsem ženske oblike moških imen na **-g(o)**, npr. **Blaga, Zmaga, Olga, Tuga**.

-ha (60, izbor):

SUBHA	NADIHA	TIHA	ZULEJHA
MASHA	DUSHA	MARTHA	HERTHA

V tej skupini so oblike imen, pisane v pravopisih neslovanskih jezikov, npr. **Masha, Dusha, Martha, Marusha**, zelo veliko pa je muslimanskih imen orientalskega izvora, npr. **Subha, Zulejha, Semha, Mersiha**.

-ia (194, izbor)

GAIA	MAIA	PATRICIA	NADIA
ZOFIA	NATALIA	CECILIA	JULIA
TANIA	SONIA	DARIA	MARIA
VALERIA	TEREZIA		

Tabela vsebuje imena na **-ia**, ki se v sle. navadno končujejo na **-(i)ja, Maia – Maja, Patricia – Patricija, Julia – Julija, Tania – Tanja, Daria – Darja**.

-(a/e/i/o/u)ja (892, izbor):

GAJA	KAJA	NIKOLAJA	MAJA
SORAJA	TAJA		

-eja (71, izbor):

TADEJA	AMADEJA	MEDEJA	ORHIDEJA
SERGEJA	ENEJA	IRENEJA	JERNEJA
MATEJA	TIMOTEJA	DOROTEJA	

-ija (560, izbor):

BONIFACIJA	IGNACIJA	GRACIJA	PATRICIJA
MILADIJA	NADIJA	LIDIJA	METODIJA
KLAVDIJA	PELAGIJA	EVSTAHIJA	ANTONIJA
ALOJZIJA	EVLALIJA	ROZALIJA	KAMELIJA
AVRELIJA	CECILIJA	OTILIJA	MAGNOLIJA
EVFEMIJA	ŠTEFANIJA	MELANIJA	EVGENIJA
KSENIJA	OLIMPIJA	DARIJA	MARIJA
DEZIDERIJA	VALERIJA	IZIDORIJA	GREGORIJA
VIKTORIJA	ALEKSIJA	AGATIJA	ROTIJA
JUGOSLAVIJA	OKTAVIJA	NEVIJA	OLIVIJA

-ja (210, izbor):

PATRICJA	NADJA	FEDJA	KLAVDJA
ALJA	ROZALJA	ADELJA	AVRELJA
CECILJA	VASILJA	ŠTEFANJA	MALANJA
MILANJA	MANJA	FRANJA	SANJA
VANJA	ŽANJA	KSENJA	ŽENJA
SIDONJA	MONJA	ANTONJA	DUNJA
SVARUNJA	MILOJA	DARJA	VARJA
VALERJA	VIKTORJA	NASTASJA	MARUSJA
KATJA	PETJA	NASTJA	SLAVJA
ANASTAZJA			

V veliki skupini imen na **-ja** so najpogostejša imena na **-ija**. V precejšnji meri so med njimi ženske oblike moških imen, npr. **Gaja, Nikolaja, Amadeja, Doroteja, Jerneja, Tadeja, Ignacija, Patricija, Alojzija, Antonija**, a tudi samostojna ženska imena brez moških oblik, npr. **Medeja, Orhideja, Kamelija, Magdolija, Melanija, Olimpija**.

Posebno skupino imen na **-ja** tvorijo imena, pri katerih se prip. obrazilo dodaja na imensko podstavo, ki se končuje na soglasnik, npr. **Cecilja, Klavdja, Patricja, Rozalja, Štefanja**. Ta imena imajo vzporedne oblike na **-ija**, tj. **Cecilija, Klavdija, Patricija, Rozalija, Štefanija**. Brez vzporednih oblik na **-ija** pa so imena na **-ja** ruskega izvora, npr. **Vanja, Ženja, Darja, Varja, Katja, Manja, Petja, Nastja** z prvotno manjšalno-ljubkovalnim pomenom. Ta imena so zaradi blagolastnosti postala v najnovjšem času precej popularna, kar je se kaže tudi v porastu njihovih frekvenc.

-ka (1175, izbor)

BARBKA	LJUBKA	NACKA	MICKA
FRANCKA		SREČKA	ANIČKA
MARIČKA	MAČKA	VALČKA	TILČKA
JULČKA	ANČKA	TONČKA	MILOČKA
NINOČKA		MILADKA	VLADKA
VIDKA	MAJDKA	REBEKA	ANEKA
MAREKA	ŠTEFKA		

-ika (168, izbor):

BARBIKA	FRANCIKA	TONČIKA	BERNARDIKA
ZALIKA	CILIKA	MILIKA	ANIKA
NANIKA	ŽANIKA	TINIKA	ZARIKA
URŠIKA	SLAVIKA	TEREZIKA	ROZIKA
NEŽIKA	JOŽIKA	ROŽIKA	ERŽIKA
	AJKA	SAJKA	TAJKA
TADEJKA	ANDREJKA	VELJKA	LJUBOJKA
VIDOJKA	MILOJKA	VOJKA	BORIVOJKA
ZOJKA	MALKA	VALKA	ZALKA
JELKA	PEPELKA	ŠPELKA	VESELKA

ILKA	CILKA	MILKA	IBOLKA
JULKA	LJUBIMKA	FATIMKA	DANKA
ŠTEFANKA	HANKA	JANKA	MARIJANKA
MILJANKA	BOJANKA	STOJANKA	MILANKA
BRANKA	JADRANKA	STANKA	MLADENKA
RADENKA	VARJENKA	ALENKA	ZDENKA
SLOVENKA	SABINKA	EDINKA	MINKA
DARINKA	SEVERINKA	TINKA	MAKEDONKA
PEPKA	DARKA	ŽARKA	LJERKA
BISERKA	IRKA	MIRKA	BORKA
DORKA	DAVORKA	JAVORKA	ZORKA
DESKA	NIVESKA	SAŠKA	TAŠKA
NATAŠKA	STAŠKA	ALEŠKA	FRANČIŠKA
ALJOŠKA	URŠKA	DUŠKA	LIDUŠKA
DRAGUŠKA	KATJUŠKA	NUŠKA	ANUŠKA
MARUŠKA	KATKA	ZLATKA	BETKA
MARJETKA	METKA	CVETKA	DITKA
ANJUTKA	MARJUTKA	SLAVKA	ZDRAVKA
IVKA	REZKA	BLAŽKA	NEŽKA

Imena s prip. obr. **-ka** tvorijo največjo skupino imen z manjšalno-ljubkovalnim pomenom. Ta pomen se posebno pri imenih z veliko pogostnostjo izgublja oziroma se je pri mnogih že izgubil, npr. v imenih **Alenka**, **Andrejka**, **Branka**, **Cvetka**, **Slavka**, **Zdenka**, **Zdravka**. Ohranja se pri nekaterih imenih z majhno pogostnostjo, posebno pa imena na **-čka**, npr. **Anička**, **Julčka**, **Miločka**, **Ninočka**, ali na **-ika**, npr. **Barbika**, **Jožika**, **Nanika**, **Nežika**, **Tončika**, **Zalika**. Nekatere od teh imajo vzporedne oblike brez *i* pred *k*, npr. **Barbika** – **Barbka**, **Nežika** – **Nežka**, **Tončika** – **Tončka**. Obstajajo pa še ista imena s prip. obr. **-i**, npr. **Barbi**, ali s prip. obr. **-ica**, npr. **Nežica**, **Tončica**, vsa z ljubkovalno-manjšalnim pomenom. Slednja ima ob že navedenih **Tončika** in **Tončka** še več različic z ljubkovalno-manjšalnimi prip. obr.: **Tona**, **Tončika**, **Toni**, **Tonica**, **Tonija**, **Tonika**, **Tonina**, **Tonja**, **Tonka**, **Tonkica**, **Tonuška**. Prav sestavljeno prip. obr. **-uš-ka** daje tvorjenkam poudarjen ljubkovalno-manjšalni pomen, npr. v imenih **Liduška** (: **Lidja**, **Lidonka**, **Lidunka**), **Draguška**, **Katjuška** (: **Katka**, **Katja**, **Katica**), **Maruška**, **Anuška**.

Zelo opazna skupina so tvorjenke na **-ka** iz zloženih imen z drugo sestavino **-bora**, **-mira** in **-slava**, **-sava**, npr. **Daliborka**, **Deliborka**, **Veliborka**, **Zlatiborka**, **Ratiborka**, **Vladimirka**, **Velimirka**, **Branimirka**, **Stanimirka**, **Zvonimirka**, **Ljubomirka**, **Blagomirka**, **Dragomirka**, **Milomirka**, **Zlatomirka**, **Titomirka**, **Radislavka**, **Vojislavka**, **Branislavka**, **Stanislavka**, **Borislavka**, **Dragoslavka**, **Miloslavka**, **Miroslavka**, **Novoslavka**, **Radosavka**, **Milosavka**, **Ljeposavka**.

-la (407, izbor):

ZALA	RAFAELA	MIHAELA	BELA
IZABELA	ANGELA	RAHELA	GRACIELA
GRACIJELA	GRACJELA	GABRIJELA	PAMELA

KARMELA	SANELA	PETRONELA	ANTONELA
MIRELA	VESELA	ESTELA	GIZELA
SIBILA	LUCILA	TEOFILA	DRAGOJILA
KAMILA	LJUDMILA	CIRILA	MIHAJLA
LEJLA	MARIELLA	GRAZIELLA	STELLA
URSULLA	MARIOLA	VIJOLA	KAROLA
KARLA	URŠULA	PAVLA	

Na **-la** se večinoma končujejo imena neslovanskega izvora. Mednje spadajo ženske oblike moških imen na **-l**, npr. **Cirila, Gabrijela, Mihaela, Teofila, Kamila, Karla, Karola, Pavla, Rafaela, Vesela**, dalje imena na **-mila**, kot **Ljudmila**. Manjšalno-ljubkovalno prip. obr. **-ela** (it. **-ella**) je npr. v imenih **Antonela, Gracijela, Petronela, Mariella, Graziella**.

-ma (197, izbor):

ADAMA	BAJRAMA	VILJEMA	MUHAREMA
KRIZANTEMA	IBRAHIMA	SELIMA	FATIMA
ALMA	PALMA	ELMA	VILHELMA
SELMA	ANZELMA	VILMA	SALOMA
IRMA	NORMA	ERAZMA	KOZMA

Imena s končajem **-ma** so lahko ženske oblike moških imen, npr. **Adama, Ibrahima, Viljema, Anzelma, Erazma**, nekatera pa nimajo ustreznih moških oblik, npr. **Alma, Palma, Saloma, Krizantema**.

-(a/e/i/o/u)na (1209, izbor):

-ana (473):	LJUBANA	LUČANA	VLADANA
GORDANA	ZVEZDANA	ŠTEFANA	DRAGANA
GRACIANA	DIANA	EMILIANA	ADRIANA
TATIANA	FABJANA	ANDREJANA	GRACIJANA
LUCIJANA	ALIJANA	EMILIJANA	JULIJANA
VALERIJANA	ORIJANA	EMILJANA	DAMJANA
MARJANA	MIRJANA	ORJANA	SEBASTJANA
SVETLANA	SULEJMANA	DOBRANA	VEDRANA
ZORANA	DUŠANA	ZLATANA	ŽIVANA
SOLZANA	SUZANA	SNEŽANA	
ČEDNA	VIDNA	RODNA	BLAGORODNA
-ena (106):		MLADENA	RADENA
ALDENA	ZDENA	GROZDENA	MIRJENA
MAGDALENA	HELENA	MILENA	KLEMENA
KARMENA	SERENA	SRETENA	SLAVENA
BLAŽENA	DRAŽENA		
-ina (524):			
ALBINA	JAKOBINA	NADINA	AJDINA
LEOPOLDINA	BLONDINA	JOŽEFINA	ADOLFINA

KAROLINA	KARLINA	PAVLINA	VILJEMINA
SABRINA	DOBRINA	SANDRINA	DAVORINA
ZORINA	PETRINA	VALENTINA	KRISTINA
JUSTINA	EDVINA	SILVINA	TEREZINA
ROŽINA		SIMEONA	POLONA
MIRNA	KRASNA	VESNA	CVETNA
SLAVNA	DIVNA		
-una (20, izbor):			
BLAGUNA	DRAGUNA	PETRUNA	MIRUNA

Med imeni na **-na**, ki so še nekoliko številnejša kot imena na **-ka**, so najpogostejša imena na **-ana** in **-ina**, manj številna imena na **-ena**, zelo redka pa imena na **-una**, ki so pogosto ženske oblike moških imen s prip. obr. **-an**, **-in**, **-en**, **-un**, npr.: **Dragana**, **Ljubana**, **Vladana**, **Zvezdana**, **Štefana**, **Fabjana**, **Damjana**, **Dušana**, **Julijana**, **Živana**, **Blažena**, **Klemena**, **Mladena**, **Radena**, **Albina**, **Davorina**, **Justina**, **Edvina**, **Silvina**, **Blaguna**, **Draguna**, **Miruna**, **Petruna**. **Adolfina**, **Jakobina**, **Karolina**, **Leopoldina** so tvorjenke na **-ina** iz imen **Adolfa**, **Jakoba**, **Karola**, **Leopolda**.

-pa (15):

LEPA, PEPA, FILIPA, JOSIPA, PENELOPA.⁸⁸

-ra (377, izbor):

BARBARA	BOŽIDARA	TINKARA	TAMARA
SAJONARA	GABRA	BARBRA	SANDRA
ALEKSANDRA	LIBERA	JERA	TUGOMERA
BISERA	VERA	ESTERA	SEVERA
ALLEGRA	INDIRA	SAMIRA	VLADIMIRA
			(gl. -mira pri Mir-)
DAJRA	MOJRA	DEBORA	FEDORA
IZIDORA	AVRORA	KATRA	ASTRA
(gl. -dora pri Dor-)			
BISTRA	LAVRA	AZRA	

Skupina s končajem **-ra** je precej velika. V njej so največ imena, katerih imenska podstava se končuje na **r**, npr. **Bisera**, **Barbara**, **Jera**, dalje ženske oblike moških imen, npr. **Božidara**, **Aleksandra**, **Sandra**, **Severa**, imena na **-mera**, **-mira**, **-dora** itd. Ime **Tinkara**, ki je postalo popularno po filmih o Kekcu, je tvorjeno s slabšalnim prip. obr. **-ara**, vendar se njegova slabšalnost zaradi pogoste rabe izgublja. V skupini je tudi veliko muslimanskih imen orientalskega izvora, npr. **Azra**, **Bahira**, **Nazira**, **Samira**, **Fikra**, **Zumra**.

⁸⁸ Imeni **Filipa** in **Josipa**, **Pepa** so ženske oblike moških imen **Filip**, **Josip**. Imenska podstava imena **Lepa** je prid. *lep* (gl. tabelo **Lep-** v 1.1). Ime **Penelopa** izhaja iz gr. **Pēnelópē** v pomenu 'tista, ki tke plašč'.

-sa (161, izbor):

ELMASA	MILESA	VANESA	AGNESA
INESA	NIVESA	NARCISA	ENISA
DENISA	LARISA	KLARISA	BORISA
ELVISA	MAKSA	ALEKSA	FELIKSA
TESSA	MELISSA		

V skupini imen na **-sa** so ženske oblike moških imen, npr. **Narcisa, Borisa, Elvisa, Maksa, Aleksa, Feliksa**, dalje imena s prvotno obliko na **-s**, npr. **Inesa – Ines, Nivesa – Nives** (gl. še tabelo **-s ž**).

-ša ž (101, izbor):

DAŠA	JAŠA	ALJAŠA	TJAŠA
MAŠA	NATAŠA	STAŠA	ALEŠA
ALIŠA	MIŠA	MARIŠA	AJŠA
VLADOŠA	RADOŠA	GOŠA	LEPŠA
MARŠA	URŠA	BLAGUŠA	NADJUŠA
TANJUŠA	KATJUŠA	ANKUŠA	MILUŠA
PAVLUŠA	ANUŠA	KLARUŠA	MARUŠA
DOBRUŠA	PETRUŠA	KATUŠA	IVUŠA

V izboru so ženska imena, tvorjena s prip. obr. **-(o/u)ša**, ki je zelo produktivno in popularno in ima ljubkovalni pomen. Skupaj z imeni smo ga dobili od drugih slovanskih narodov, največ od Rusov, npr. **Maša, Nataša, Aleša, Saša, Katjuša**, vendar smo ga poznali tudi pri nas že v času protestantizma, npr. **Maruša**. V navezavi z moškim slabšalnim prip. obr. **-uh** je bilo prip. obr. **-uša** prvotno slabšalno. Danes se je pridružilo popularnemu **-ša** in prevzelo po njem tudi ljubkovalni pomen. V občnih imenih se je prvotni pomen še obdržal, npr. **namiguša, debeluša**.

-ta (580, izbor):

DIODATA	BEATA	AGATA	KATA
RENATA	DONATA	ELIZABETA	SAFETA
MARGETA	JULIETA	HENRIETA	HENRIJETA
JULJETA	MARJETA	VIJOLETA	ISMETA
ANETA	AGNETA	MARGARETA	FIKRETA
IVETA	ELZETA	ROZETA	EDITA
JUDITA	BRIGITA	SONJITA	ADELITA
MELITA	LOLITA	STELITA	ANITA
ROMANITA	HVANITA	MARITA	SARITA
ROSITA	EVITA	LJUDEVITA	BENEDIKTA
AMANTA	SAMANTA	KLEMENTA	HIJACINTA
KARLOTA	ŠARLOTA	ALBERTA	ROBERTA
ŠKOLASTA	VLASTA	MODESTA	CELESTA
AVGUSTA	ANETTA	ANJUTA	MARJUTA
DANUTA	BORUTA		

Zelo številna skupina ženskih imen s končajem **-ta** je zelo raznolika. V njej so ženske oblike moških imen na **-t**, npr. **Beata, Donata, Renata, Ljudevita, Benedikta, Klementa, Hijacinta, Modesta, Alberta, Boruta**. Opazna je skupina imen z ljubkovalno-manjšalnima sufiksoma **-eta** (it., fr.) in **-ita** (šp.), ki ustrežata slovenskemu **-ica**, npr.: **Julietta, Aneta, Agneta, Iveta, Elzeta, Rozeta** ter **Anita, Lolita, Marita, Romanita, Rosita, Sarita, Stelita**. Imena **Anjuta, Boruta, Marjuta, Danuta** so tvorjena s prip. obr. **-uta**, ki je znano v slovanskih jezikih (prim. sle. **Borut**, češ. **Bořut**, ž **Bořuta**), v katerih se pojavlja tudi kot **-eta**, npr. v pol. **Borzęta**.

-va (175, izbor):

RADAVA	VACLAVA	MILAVA	-slava (95, gl. Slav-)
GOSPAVA	DRAVA	ZDRAVA	-sava (22, gl. Slav-)
GUSTAVA	ADVA	HEDVA	MILJEVA
GENOVEVA	ŽIVA	MILVA	SILVA
GOSPOVA			

Večino ženskih imen na **-va** tvorijo imena na **-slava** in **-sava** (gl. **Slav-** v 1.1), preostala imena so ženske oblike moških imen, nekaj pa je samostojnih ženskih imen brez moškega para. Precej je tudi ljubkovalnih muslimanskih imen orientalskega izvora, npr. **Derva, Lutva, Ruva, Vasva**.

-ya (26, izbor):

KAYA, MAYA, TAYA, NADYA, LIDYA, TANYA.⁸⁹

-za (84, izbor):

AGNEZA	TEREZA	NARCIZA	LIZA
DENIZA	LUIZA	ALOJZA	ALFONZA
MIMOZA	NEVZA		

Pri imenih na **-za** je nekaj imen, ki so ženske oblike moških imen na **-z**, npr. **Deniza, Alojza, Alfonza**. Ime **Agnesa** je glede na izhodiščno lat. **Agnes** tako kot **Agnesa** pridobilo tipično ž. prip. obr. **-a**. Lat. **Agnes** bi po vzorcu nekaterih drugih lat. imen na **-s** v sle. moralo dobiti **-ž**, torej **Agnež, Agneža**, kar zdaj ni izkazano, je pa gotovo obstajalo, kar dokazuje skrajšana in zdaj najbolj uveljavljena oblika **Neža**.

-ža (27, izbor):

MATJAŽA	BLAŽA	HATIDŽA	ANDŽA
NEŽA	SNEŽA	NADIŽA	JALŽA
JANŽA	BOŽA	JOŽA	ERŽA
RUŽA	ŽUŽA		

V tabeli imen s končajem **-ža** so ženske oblike moških imen na **-ž** (**Matjaža, Blaža, Janža**), skrajšane oblike ženskih imen (**Neža, Sneža, Jalža, Erža** (obe iz Eli-

⁸⁹ Imena na **-ya** so tuje pisne različice imen na **-ja**, npr. **Kaja, Maja, Lidja, Tanja**.

zabeta), **Zuža** (prim. **Suzana**), **Andža** (prim. **Ana**), samo ženska imena **Hatidža**, **Nadiža**, **Ruža**.

S tem je obravnava ženskih imen na **-a** končana. Prehajam na obravnavo imen z drugimi končaji. Končaja **-b** in **-ć** sta zanemarljiva, saj se tako končujeta le po dve neznani imeni (**Zeinab**, **Tenasib**; **Feleć**, **Bogić**). Ostale končaje bom obdelal po dosedanjem načinu.

-d (31, izbor):

MIRSAD	WINIFRED	ADELHEID	INGRID
IRMGARD	HILTRAUD	GERTRUD	

(gl. **-traud/-trud**)

Končaj **-d** imajo razen **Mirsad** (to je zloženo muslimansko ime perzijskega porekla) nem. zložena imena z drugo sestavino **-fred**, **-frid**, **-heid**, **-rid**, **-gard**, **-traud/-trud** (slednjih je največ), ki so razložena v poglavjih **1** in **1.1**.

-e ž (771, izbor):

LJUBE	ALICE	BEATRICE	HANČE
STANČE	LENČE	ČEDE	ADELAIDE
HAMIDE	HILDE	GERTRUDE	RENEE
ŠERIFE	DRAGE	LYDIE	NATALIE
MARIE	HAMDIJE	SOFIJE	ŠEMSIJE
FRIDERIKE	ELKE	ADELE	DANIELE
ESTELLE	BAJRAME	FATIME	DIANE
ADRIANE	JANE	IRENE	KAROLINE
SABRINE	TONE	ČRNE	MARE
MIRE	LORE	LEONORE	AGNESE
DENISE	ILSE	NUŠE	KATUŠE
KATE	RENATE	AJETE	VIOLETE
ANETE	BRIGITE	LOTE	CHARLOTTE
MONIQUE	GENEVIEVE	TEREZE	RUŽE

V skupini imen na **-e** je večina tujih (tj. angl., fr., nem., muslimanskih) oblik imen, ki se v sle. praviloma končujejo na **-a**. Obstajajo tudi dvozložne tvorjenke na **-e** in **-če** večinoma hr. ali srb. izvora, ki so ljubkovalne, kot npr. **Ljube**, **Hanče**, **Stanče**, **Lenče**, **Črne**, **Mare**, **Mire**, **Kate**, **Ruže**, in se pomensko ujemajo z moškimi imeni na **-e**, ki so zelo pogosta tudi v sle. jeziku.

-f/-g/-h ž:

ADOLF	VIRAG	HEDVIG	INGEBORG
INGEBURG	HANAH	SARAH	DEBORAH
RUTH			

Končaj **-f/-g/-h** imajo tuje oblike nemških in hebrejskih imen.

-i ž (334, izbor):

GABI	MICI	MALČI	VALČI
GELČI	TILČI	JULČI	ANČI
FANČI	JANČI	BLANČI	FRANČI
LENČI	MENČI	UČI	MARIJUČI
MARJUČI	LUČI	NADI	MAGDI
MAJDI	ŠTEFI	ZOFI	DRAGI
NIKI	PAVLI	MIMI	FANI
MONI	TONI	MARI	SARI
MIRI	MAKSI	STAŠI	DUŠI
KATI	LOTI	GUSTI	SLAVI
ROZI	JOŽI		

Številna ženska imena na **-i** (obstajajo tudi tuje različice na **-y**) imajo tako kot moška imena na **-i** ljubkovalni pomen. Prip. obr. **-i** se praviloma dodaja skrajšanim enozložnim oblikam imen, tako da je večina med njimi dvozložna. Izrazito ljubkovalnost med imeni na **-i** imajo imena na **-či**. Prip. obr. **-či** se dodaja skrajšanim imenskim podstavam, ki se končujejo na tak soglasnik, da v stiku z njim ne pride do glasovnih sprememb, npr. **Mal-či, Val-či, An-či, Fan-či, Jan-či**. Prip. obr. **-či** se tako ne povezuje s skrajšanimi podstavami, ki se npr. končujejo na *d, t* ali *k*, npr. ***Majd-či, *Nad-či, *Lot-či, *Nik-či**.

-l ž (50, izbor):

ANABEL, RACHEL, KARMEL, MIŠEL, APRIL, SIBIL, KAROL 4.⁹⁰

-m ž (26, izbor):

MIRJAM, KARIM, RASIM, MAKSIM, TATUM.⁹¹

-n ž (173, izbor):

MEGAN	VIVIAN	SUZAN	ŽAN
DAJEN	MADLEN	HELEN	KARMEN
LOREN	NADIN	JOZEFIN	ŽAKLIN
KAROLIN	KARIN	KRISTIN	MARION
ALISON	IVON		

V skupini imen na končaj **-n** je nekaj angl. imen (**Megan, Alison**), precej fr., zapisanih po sle. izgovoru, ki imajo pri nas običajnejše različice na **-a** (**Žan, Madlen, Jozefin, Žaklin, Kristin**), nem. (**Karin**) idr. (**Karmen, Marion**).

⁹⁰ Tu navedene tuje oblike imen imajo v Sloveniji tudi različice na **-a**, med drugim tudi **April – Aprila**.

⁹¹ Tu gre za tuje oblike ženskih imen, med katerimi je tudi nekaj muslimanskih imen orientalskega izvora, npr. **Karim, Mejrem, Rasim**.

-r ž (42, izbor):

PILAR	SAMAR	DAGMAR	JENNIFER
ESTER	ELVIR	ELIANOR	AJNUR

V skupini ženskih imen na **-r** so v glavnem tuja imena, med katerimi imajo pri nas nekatera različice na **-a**, npr. **Ester**, **Elvira**. Nem. ime **Dagmar** (84) je v Sloveniji uporabljeno tudi kot moško ime (7).

-s ž (71, izbor):

MERCEDES	AGNES	INES	DOLORES
NIVES	TAIS	ALIS	DENIS
IRIS	KRIS	DORIS	NEVIS
ELVIS	TESS		

V tabeli so navedena nekatera pri nas bolj znana ženska imena na **-s**. Pri vključevanju v sle. prostor dobivajo nekatera med njimi tudi že različice na **-a**, npr. **Agneza**, **Alisa**, **Inesa**, **Inessa**, **Nivesa**, **Niveska**, **Denisa**, ki so včasih že pogostejše. Posebnost med temi imeni je unikatni **Elvis**, ki je bilo sicer ime znanega ameriškega pevca, pogostejša oblika **Elvisa** (110), a precej manj kot moški **Elvis** (775). Več različic ima ime **Denis** (86): **Deni**, **Denica**, **Denija**, **Denisa** (65), **Denise** (22), **Deniza**, **Denja**, **Dennise**.

-t ž (89, izbor):

SABAHAT	ELIZABET	BERNADET	NIKOLET
KIMET	ANET	MARGARET	EDIT
JUDIT	MARGRIT	MARGOT	ANALOT
JEDERT	GERTRAUT	RUT	

Razen pri imenu **Jedert**, ki je starejša sle. oblika za nem. **Gertraut**, so ostala imena na **-t** zapisi tujih, zlasti fr. oblik ženskih imen po njihovem izgovoru, npr. **Bernadet**, **Nikolet**, **Anet**, **Margot**. Med temi imeni je tudi precej večinoma unikatnih muslimanskih imen orientalskega izvora, npr. **Sabahat**, **Sadet**, **Hamijet**, **Kimet**, **Šuhret**.

-y ž (74, izbor, gl. -i):

GABY	NANCY	SANDY	MEGY
NIKY	LILY	EMY	ANNY
MARY	KATY	BETY	SUZY

-z ž (10):

FIRDEZ, AGNEZ, INEZ, TEREZ, DOLOREZ, NIVEZ.⁹²

⁹² Končaj **-z** je pri nekaterih imenih samo zamenjava za običajnejši **-s** (tj. **Agnes**, **Ines**, **Dolores**, **Nives**), ki imajo pri nas tudi že različice na **-a** (**Agneza**, **Inesa**, **Nivesa**). **Firdez** je različica muslimanskega imena perzijskega izvora **Firdevsa** (gl. I. Smailović, Muslimanska imena orijentalnog porijekla, 250)

To je prikaz končajev in priponskih obrazil, ki temelji na popolnem seznamu vseh uradno zapisanih rojstnih imen v Sloveniji po stanju 31. 12. 1994. Glede na bogato gradivo, ki ga predstavlja slovenski imenski fond, je podan prostorsko racionalno in fragmentarno, saj so v celoti prikazane le posamezne manjše skupine priponskih obrazil, vse ostalo pa v izboru. Bolj celovit je prikaz imen v poglavju 1.1, kjer so iz posameznih imenskih podstav razen zloženih imen navedene vse skrajšane oblike in tvorjenke, in to z navedbo pogostnosti. Kdor pa bi želel imeti popolno predstavo o obsegu sedanjega rojstnoimenskega zaklada v Sloveniji, ima na razpolago že omenjeni *Seznam vseh uradno zapisanih imen v Sloveniji s frekvencami z dne 31. 12. 1994*, ki je izšel leta 1996 kot priloga Leksikona imen.

Okrajšave in kratice

arab.	arabski, arabščina
angl.	angleški, angleščina
bolg.	bolgarski, bolgarščina
češ.	češki, češčina
fr.	francoski, francoščina
gr.	grški, grščina
GZS	Gradivo za zgodovino Slovenije
hr.	hrvaški, hrvaščina
IMK	Izvestja muzejskega društva za Kranjsko
it.	italijanski, italijanščina
lat.	latinski, latinščina
LMS	Letopis Matice Slovenske
luž. srb.	lužiškosrbski, lužiška srbščina
m	moški spol
nem.	nemški, nemščina
OJ	Onomastica jugoslavica
op.	opomba
pol.	poljski, poljščina
polab.	polabski, polabščina
prip. obr.	priponsko obrazilo
psl.	praslovanski
rus.	ruski, ruščina
sam.	samostalnik
sle.	slovenski, slovenščina
slov.	slovanski
srb.	srbski, srbščina
star.	starinski
stč.	staročeški
stcsl.	starocerkvenoslovanski
stvn.	starovisokonemški
tur.	turški

zlož.	zložen
ž	ženski spol
ž. obl.	ženska oblika

Viri in literatura

- BABIĆ, Stjepan, *Tvorba riječi u hrvatskom književnem jeziku*, Zagreb 1986.
- BAJEC, Anton, *Besedotvorje slovenskega jezika I, Izpeljava samostalnikov*, Ljubljana 1950.
- BEZLAJ, France, *Etimološki slovar slovenskega jezika I–III, A–J, K–O, P–S*, Ljubljana 1976, 1982, 1995.
- BOSANAC, Milan, *Prosvjetin imenoslov*, Zagreb 1984.
- BREZNIK, Anton, Zloženke v slovenščini, Anton Breznik, *Jezikoslovne razprave*, izbral in uredil Jože Toporišič, Ljubljana 1982, 315–333.
- BURKART, Walter, *Neues Lexikon der Vornamen*, Köln 1987.
- DAUZAT, Albert, *Dictionnaire étimologique des noms de familles et prénoms de France*, Paris 1951.
- DAUZAT, Albert, *Les noms de personnes, origine et évolution, Prénoms – Noms de famille – Surnomes – Pseudonymes*, Paris 1950.
- GLONAR, Joža, *Poučni slovar*, Ljubljana 1931–1938.
- GLONAR, Joža, *Slovar slovenskega jezika*, Ljubljana 1936.
- HUMAR, Marjeta, Lastna imena v starejših slovenskih besedilih in slovarjih kot kulturološka prvina, *Simpozij slovenska lastnoimenskost*, Pišcece 1999, zbornik, ur. Jože Toporišič, Novo mesto 2001, 111–128.
- JAKOPIN, Franc, Jezikovna in pisna adaptacija imen v besedilih 16. stoletja, Zbornik *Družbena in kulturna podoba slovenske reformacije*, Ljubljana 1986, 69–75.
- JAKOPIN, Franc, Struktura slovenskih priimkov v statistični osvetlitvi, *Slavistična revija* 25 (1977), kongresna, 5–25.
- KEBER, Janez, *Leksikon imen, druga dopolnjena izdaja*, Celje 1996.
- KEBER, Janez, *Leksikon imen, Seznam vseh uradno zapisanih imen s frekvencami v Sloveniji z dne 31. 12. 1994*.
- KEBER, Janez, Osebna imena v Sloveniji kot dokazila slovenske identitete, *Traditiones* 26 (1997), 101–108.
- KEBER, Janez, Osebna imena v ljudskih pesmih, *Traditiones* 28/1 (1999), 269–280.
- KEBER, Janez, Ženska imena v Sloveniji, *XXXIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, zbornik predavanj, Ljubljana 1997, 33–43.
- KOS, France, Ob osebnih imenih pri starih Slovencih, *LMS* 1886, Ljubljana, 107–151.
- KOS, France, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*, Prva knjiga, Ljubljana 1902, Druga knjiga, Ljubljana 1906; Tretja knjiga, Ljubljana 1911, Četrta knjiga, Ljubljana 1915, Peta knjiga, Ljubljana 1928.

- KOŠMRLJ, Maja, Dvočlenska antroponima v slovenskih krajevnih imenih, *Onomastica jugoslavica* 2, Ljubljana 1970, 102–117.
- KRONSTEINER, Otto, *Die alpenlawischen Personennamen*, Wien 1975.
- MARETIĆ, Tomo, O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba, *Rad LXXXI*, 1886, 81–146, *LXXXII*, 1886, 69–154.
- MARUŠIČ, A., Imena in priimki, *Domovina* 1867, št. 33, 35, 37, 38, 40, 43, 46–52.
- MIKLOŠIČ, Fran, *Die Bildung der slavischen Personen – und Ortsnamen*, Heidelberg 1927.
- SCHEINIGG, Johann, Slovenska imena v starih listinah *IMK III*, Ljubljana 1893, 8–13, 47–53, 94–101, 140–148.
- SCHLIMPERT, Gerhard, *Slawische Personennamen in mittelalterlichen Quellen Deutschlands*, Berlin 1964.
- SEIBICKE, Wilfried, *Vornamen*, Zweite, vollständig überarbeitete Auflage, Frankfurt am Main, 1991.
- SKOK, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*, Zagreb 1971, 1972, 1973, 1974.
- SMAILOVIĆ, Ismet, *Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1977.
- SNOJ, Marko, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana 1997.
- SVOBODA, Jan, *Staročeská osobní jména a naše příjmení*, Praha 1964.
- ŠIMUNDIĆ, Mate, *Rječnik osobnih imena*, Zagreb 1988.
- TASZYCKI, Witold, *Polskie nazwy osobowe*, 1924.
- TOPORIŠIČ, Jože, *Slovenska slovnica*, Ljubljana 2000.

On the Structure of First Names in Slovenia

Summary

*The discussion on the structure of first names in Slovenia is based on the statistical data from the year 1994 and consists of two parts. The first part brings a general introduction and discusses compound masculine and feminine names according to the alphabetical order of their component parts. An account of the foreign bases to which a Slovenian component was added (e.g. the morphemes **-mir** and **-slav**) is given, but also some other compound names were taken into consideration – especially those Germanic compound names which are, together with their derivations, frequently used in Slovenia. After a general introduction on formation of the phonetic realization of first names the second part discusses masculine and feminine names according to their derivational suffixes. The overview focuses especially on Slovenian suffixes, their function or meaning and their changes. Slovenian component parts, i.e. the morphemes and the suffixes, together with the heritage of Slavic names, recently restored by borrowing from other Slavic nations, transformed the originally foreign names so that they became part of the Slovenian linguistic and cultural systems. The research reveals the immense transformational and formational abilities of the Slovenian language. The uncritical acceptance of*

foreign names has resulted in the use of too many foreign formations which are incorrect and/or unacceptable as well. The names of immigrants from former Yugoslav republics represent a notable share in this group. Better knowledge on the structure of first names in Slovenia may lead to more adequate decisions in choosing and giving names.

Glagolski vid v povezavi z načinom in naklonom v Trubarjevih in Dalmatinovih biblijskih prevodih

Majda Merše

IZVLEČEK: V sestavku je predstavljeno součinkovalno razmerje med glagolskima kategorijama vid in način ter kategorijama vid in naklon v knjižnem jeziku 16. stoletja. Ugotovitve so oprte na analizo primerov vidsko-načinovne in vidsko-naklonske neujemalnosti, dobljenih s primerjavo Trubarjevega (1557) in Dalmatinovega (1584) prevoda evangelijev. Na osnovi ponavljajočih se istosmernih zamenjav je bilo odkritih tudi nekaj značilnih razlik med Trubarjevo in Dalmatinovo knjižnojezikovno prakso. Mednje spadajo: Dalmatinovo nadomeščanje trpnika s tvornikom, njegova pogostejša raba pogojnika namesto (sopomenskega) povednega naklona pri Trubarju, razlike glede izražanja velebnosti itd.

ABSTRACT: The article presents the co-effective relationships between the verbal categories of aspect and voice on the one hand, and aspect and mood on the other, in the 16th century standard language. The findings are based on the case study of aspect-voice and aspect-mood disagreement from the comparison of Trubar's (1557) and Dalmatin's (1584) translations of the gospels. The repetitive, uniform substitution also revealed some typical differences between Trubar's and Dalmatin's practice in employment of the standard language. To list some of them: Dalmatin's substitution of the passive with the active, more frequent use of the conditional instead of the (synonymous) indicative (as opposed to Trubar), differences in expressing of the imperativeness, etc.

O V vidoslovju je splošno priznano dejstvo, da obstaja povezava med glagolskimi kategorijami vida, časa, naklona in načina in da je njihovo medsebojno razmerje součinkovalno in zlasti na funkcionalni ravni tudi dokaj zapleteno. Čeprav se je s posameznimi glagolskimi kategorijami smiselno ukvarjati ločeno, saj se je le po tej poti mogoče ustrezno seznaniti tako z obliko kot s pomenom ter s sistemsko osrednjim in obrobni na obeh ravninah, pa je vse podrobnosti praktične uporabe mogoče spoznati šele ob upoštevanju součinkovanja kategorij, zlasti tistih, ki se izražajo z isto obliko. Najtesneje sta povezani kategoriji vida in časa, tesna pa je

tudi povezava med vidom in naklonom¹ ter vidom in načinom,² zlasti zveza z njunima osnovnima oblikama, to je s povednim naklonom in tvornim načinom, ki sta v svojih osnovnih funkcijah glede povezav z vidom tudi najmanj problematični.³

Vidoslovci se pri raziskovanju medsebojnih vplivov kategorij poslužujejo različnih metod. Med pogostejšimi sta ugotavljanje in raziskovanje presekov glagolskih kategorij ter izhajanje iz ene izmed raziskovanih kategorij, ki hkrati služi za osnovo pri ugotavljanju funkcioniranja druge. Pupylin (1995: 161) npr. kategorijo načina obravnava kot celoto dveh semantičnih ravnin, aktivne in pasivne, na katerih se kažejo semantične funkcije kategorije vida, Bidem (1988: 66) pa izhaja iz predpostavke, da je možnost tvorbe (deležniškega) pasiva odvisna od leksičnega vida glagola.

0.1 Pričujoča obravnava je namenjena prikazu obsega in tipologije primerjalno odkrite neujemalnosti, nanašajoče se na sopojavljanje glagolskih kategorij vida in načina ter vida in naklona v Trubarjevem in Dalmatinovem prevodu evangelijev.⁴ Primerjalno so bili pregledani Matevžev, Markov in Lukov evangelij⁵ v TT 1557 in DB 1584.

1 Soodvisnost vida in načina

Primerjava Trubarjevega in Dalmatinovega prevoda evangeljskih besedil je odkrila 125 primerov vidsko-načinovnega razhajanja.

1.1 Zamenjava⁶ trpnika s tvornikom

Med spremembami, ki v prvi vrsti zadevajo vid in način, je najpogostejša Dalmatinova nadomestitev trpnika s tvornikom.⁷ Izkazuje jo skoraj polovica primerov tovrstnega neujemanja (59 od 125). Zamenjava povzroča pričakovano obvestilno prerazporeditev, saj se na skladiščno obrobje odrinjeni (z omembo v prislovnem določilu vršilca glagolskega dejanja) ali celo neomenjeni vršilec dejanja oz. nosilec poteka ali stanja pojavi v vlogi osebka. Prislovno določilo vršilca glagol-

¹ Prim. Hrakovskij 1990: 24–27, Zaliznjak–Šmelev 1997: 29–30.

² Prim. Pupylin 1995.

³ Prim. Hrakovskij 1990: 25.

⁴ S primerjavo Trubarjevega in Dalmatinovega prevoda evangelijev so bile odkrite osnovne razlike glede njune rabe vida v povezavi s časom (Merše 2000).

⁵ Primerjalno je bil pregledan tudi Janezov evangelij, vendar razlike v številčne podatke niso zajete, ker je prevodno razhajanje potrjevalo že odkrito tipologijo.

⁶ Glagola *zamenjati* in *nadomestiti* sta v sestavku skupaj z ustreznima izglagolskima samostalnikoma uporabljena za označevanje spremenjenega stanja v Dalmatinovem biblijskem prevodu.

⁷ Nanjo je na več mestih opozorila M. Orožen 1996 (1987): 126, 1986a: 33, 1986b: 110, Breznik pa je opazil Dalmatinovo pravilnejšo rabo trpnika, ki jo ponazarja z naslednjim zgledom: Trubar: *fo od zhloveskih rok sturieni* (209) – Dalmatin: *fo ... s'zhlovezhkimi rokami sturjeni*. Omenja jo med primeri Dalmatinovih odmikov od Trubarjevih germanizmov (Breznik 1917: 172).

skega dejanja je navadno izraženo s predložno zvezo *od koga* oz. *od koga skuzi koga*, če je ob dejanskem vršilcu dejanja, ki je navadno Bog, opozorjeno tudi na posrednika (prim. 1. zgled).

Dalmatin s tvornikom nadomešča pogosteje zastopano trpniško zgradbo, sestavljeno iz osebne oblike pomožnega glagola *biti* in deležnika *-n*⁸ (oblika na *-t* je redka), in redkeje uporabljane oblike s *se*. Zamenjava deležniške trpniške zgradbe je v podrobnostih naslednja: Pri veliki večini zamenjanih trpniških zgradb gre za deležnik dovršnega glagola, ki ga v tvorniku uporablja tudi Dalmatin (prim. 2. zgled). V nekaterih primerih se v Trubarjevem prevodu izpričani delni vidski pomen⁹ ohranja tudi v tvorniški obliki v Dalmatinovi Bibliji, v večini primerov pa je zamenjava zgradbe hkrati tudi znamenje za premik od stanja, ki je posledica predhodne dovršitve dejanja, k dovršitvi konkretnega dejanja, poteka ali procesa, približujočega oz. razvijajočega se k ciljni točki, ki je hkrati tudi notranja meja dejanja (4. zgled). V četrtem zgledu je npr. stanje, ki sledi dovršitvi dejanja, predpogoj za uresničitev naslednjega dejanja. Dalmatin ob zamenjavi trpnika s tvornikom praviloma dosega obvestilno izenačenost prevoda, vendar z drugimi sredstvi kot Trubar. Stanje, ki je pri Trubarju izraženo s trpniško obliko, je npr. pri Dalmatinu večkrat izraženo s predpreteklikom. Pri deležniškem trpniku razločevanje med preteklikom in predpreteklikom odpoveduje, kar pomeni, da je oblika paradigemske siromašnejša od tvornika.

Če je v Trubarjevem prevodu uporabljen glagol nedovršen, najpogosteje izkazuje sobesedilno prepoznavni ponavljalni pomen, ki se ohranja tudi v tvorniku in navadno ne kaže izrazitejše odvisnosti od uporabljene časovne oblike oz. od njenega časovnega pomena¹⁰ (prim. 1. zgled). Pogosto uresničen je tudi trajni pomen. Tudi nanj je navadno posredno opozorjeno: npr. sobesedilno in z izbrano časovno obliko. V tretjem zgledu na procesualni vidski pomen kaže hkrati rabljeni glagol zaznavanja, ki opozarja na sočasni potek s trpnikom predstavljenega de-

⁸ Deležnik na *-n* se pogosto pojavlja na mestih, kjer danes uporabljamo deležnik *-t* (npr. *bijen*), na kar je bilo že večkrat opozorjeno (Ramovš 1952: 148–149, Orožen 1977: 97–98 itd.). Ramovš (1952: 148) mešanje obeh končnic razlaga kot posledico analogije med glagolskimi vrstami. M. Orožen (1977: 97–98) ugotavlja razliko glede Trubarjeve in Dalmatinove rabe trpnega deležnika *-t*: redkejši je pri Trubarju, Dalmatin pa se glede njegove rabe pod vplivom narečja približuje sedanjemu stanju, čeprav ga tudi on še redko uporablja.

⁹ S strokovnim poimenovanjem *delni vidski pomeni* se zlasti v ruskem vidoslovju opredeljujejo tipi sobesedilnih uresničitev kategorialnih pomenov dovršnega in nedovršnega vida (Zaliznjak – Šmelev 1997: 17). Predstavljeni so kot rezultat součinkovanja leksičnega pomena glagolov, glagolskih kategorij (časa, naklona, načina), sobesedila in situacije. Bondarko (1967: 52–61) navaja štiri osnovne delne vidske pomene dovršnega vida (konkretno-faktični, nazorno-primerjalni, potencialni, sumarni) in sedem osnovnih delnih vidskih pomenov nedovršnega vida (konkretno-procesni, trajno-neprekinjeni, nazorno-primerjalni, neomejenokratni, potencialni, omejenokratni, posplošeno-faktični). Hrakovskij (1990: 25) govori o gramemih dovršnega in nedovršnega vida. Kot osnovne in najpomembnejše grameme dovršnega vida izpostavlja prve tri pomene z Bondarkovega seznama, pri nedovršenem vidu pa konkretno-procesni, neomejenokratni oz. ponavljalni ter posplošeno-faktični pomen.

¹⁰ Ponavljalnost velja za preteklost, sedanost ali prihodnost.

nja: *zaslišati/uslišati* (govorjeno) *besedo*. Dalmatin je v tvorniku navadno uporabil isti glagol kot pred njim Trubar v trpniku. Po nadomestnem sopomenskem ali celo pomensko spremenjenem glagolu je redko segel (prim. 1., 3. in 5. zgled), navadno pa takrat, kadar ga je k temu usmeril Lutrov prevodni zgled (prim. 1. in 5. zgled). Nekajkrat si stojita nasproti prehodna in celo vezljivostno približana glagola, ki pa sta pomensko nasprotna (npr. *dati*, ki odpira mesta za levi in dva desna delovalnika: za vršilca, prejemnika in prizadetega oz. za osebek ter dajalniški in tožilniški predmet, in *vzeti* 'sprejeti', ki odpira mesti za prvi in drugi delovalnik ter za prislovno določilo vršilca dejanja; prim. 14. zgled). Večje razlike med primerjanima prevodoma nastajajo ob uporabi vidsko nasprotnega glagola (prim. 6. zgled) in v primerih, kjer ni pretvorbena upravičene istovetnosti osebka trpnega in predmeta tvornega stavka (npr. 7. in 8. zgled). Neujemalnost stopnjuje tudi nasprotje med prehodnim glagolom pri Trubarju in neprehodnim pri Dalmatinu ali obratno (prim. 12. zgled). Z vidsko neujemalnim nasprotjem med trpnikom in tvornikom v šestem zgledu je posredovano tudi nasprotje med stanjem, ki sledi izvršitvi dejanja, in še ne končanim procesom, ki ima za cilj doseženje enakega stanja. Ker je nastop pričakovanega stanja v obeh primerih vezan na prihodnost, je vsebinska razlika, ki jo ustvarja nasprotje (dovršni) trpnik – (nedovršni) tvornik, manjša od pričakovane.

Tudi Dalmatinove zamenjave Trubarjevega trpnika, izraženega s *se*, so praviloma uresničene z istim glagolom. Čeprav se več zamenjav nanaša na nedovršne glagole, nedovršnost trpniške oblike s *se* nikakor ni pravilo, saj nekaj zamenjav poteka tudi v smeri *trpnik s se dovršnega glagola* > *tvornik nedovršnega glagola* (10. zgled).¹¹ Pri Trubarjevih nedovršnih trpniških oblikah in pri Dalmatinovih istovidskih tvorniških nadomestilih je vzporedno ugotovljivih več možnih delnih vidskih pomenov nedovršnega vida. Najpogostejši so konkretno-procesni, neomejeno-kratni in posplošeno-faktični.¹² Odkrivati jih pomaga sobesedilo. V devetem zgledu uporabljeni glagol *ofrati* dopušča nešteto možnih ponovitev, za kar obstaja več sobesedilnih potrdil: raba v sedanjiku s pomenom splošne veljavnosti, osebek glavne stavka v množini, možnost naslovitve sporočila na dva naslova (*kozhetu oli materi*), pri Dalmatinu pa še dodatno raba v časovnem odvisniku, ki ga uvaja *kadar*. Pri zamenjavi trpnika dovršnega glagola s tvornikom nedovršnega gre najpogosteje za premik od dovršenega konkretnega dejanja k razvijajočemu se konkretnemu dejanju. Če je bil uresničevani delni vidski pomen glagola v trpniku težko prepoznaven, ker sta obvestilno odpovedovala tudi neusmerjevalna sobesedilo in situacijski okvir, je Dalmatin z nadomestilom trpnika s tvornikom uporabniku prihranil potrebo po taki ali drugačni aktualizaciji.

Enajsti zgled je vzorec za povedi, v katerih je trpna zgradba in z njo posredovano dejanje, ki prizadeva predmet, vpeta v tvorniški okvir, ki ga zagotavlja osebkova dopustitev¹³ tuje akcije, usmerjene bodisi nanj kot na objekt¹⁴ ali na koga drugega.

¹¹ K nedovršnim in dovršnim trpniškimi oblikami so prištete tudi ustrezne uresničitve dvo-vidskih glagolov (pr. glagolov *ofrati* in *krstiti*).

¹² Pupynin (1995: 163–164) ugotavlja, da ima pri nedovršnih trpnih zgradbah, tvorjenih s *se*, zaradi pogoste rabe izredno veliko vlogo neomejeno-kratni pomen.

¹³ Toporišič (2000: 587) pomožni glagol *pustiti* uvršča v skupino dovoljevalnih glagolov.

¹⁴ V tem primeru se osebek v isti povedi pojavlja v vlogi vršilca dejanja oz. nosilca stanja in v vlogi prizadetega. Prim. Orešnik 1992: 35–36.

Zgledi:

1. *Letu ie pag vfe fturienu*, de bode dopolnenu tu, *kar ie gouorienu od Gofpudi skufi tiga preroka*, kir pravi (TT 1557, 2) – *Letu se je pak vfe sgodilu*, de bi se tu dopolnilu, *kar je GOSPOVD skusi Preroka govuril*, kateri pravi (DB 1584, III,3b); *DAS ist aber alles geschehen / Auff das erfüllet würde / das der HERR durch den Propheten gesagt hat / der da spricht* (LB 1545, 1968).

2. Inu kadar se Ioshef is fna obudi, fturi on, *koker ie nemu bilu fapouedanu od angela tiga Gofpudi* (TT 1557, 2) – Kadar se je pak Ioseph is fna bil obudil, je fturil, *kakör je njemu GOSPODNI Angel bil sapovédal* (DB 1584, III,3b).

3. Iefus pag fdaici fashishi to beffedo, *kir ie bila govorienu* (TT 1557, 110) – Iesus pak je sdajci vflifhal to befsedo, katero *fo ony pravili* (DB 1584, III,22a).

4. *Kadar ie pag ta fad naprei perneffen*, taku on sdaici ta ferp kiakai poshle, fakai ta shetou ie tukai (TT 1557, 106) – *Kadar pak fad pernefse*, taku on sdajci Sêrp tjakaj poshle, sakaj shetou je tu (DB 1584, III,21a).

5. *Koker ie on nekadai gouuril .. De mi bomo ohranjeni pred nashimi fouurashniki* (TT 1557, 160) – *Kakör je on nekadaj govuril ... De nas bo on odrêshil* od nafhieh Sovrashnikou (DB 1584, III,30b); *ALS ER VORZEITEN GEREDT HAT ... DAS ER VNS ERRETTET VON VNSERN FEINDEN* (LB 1545, 2072).

6. *ty slepci uidio, ty hromi hodio, ty gobouci bodo ozhishzeni ... ty mertui gori uftaieio* (TT 1557, 183) – *Slêpci vidio, Hromci hodio, Gobouci zhifiti postajejo ... Mèrtvici gori vftajejo* (DB 1584, III,34b).

7. *fe on lozhi od nih, inu ie bil neffen gori unebu* (TT 1557, 254) – *fe je od nyh lozhil, inu je gori shâl v'Nebu* (DB 1584, III,46b).

8. *inu taku ie bil pouernen [pogled], inu ie uidil ufe zhifitu* (TT 1557, 121) – *Inu on je supet pogled prejel, de je vfe mogèl biftru viditi* (DB 1584, III,23b).

9. *Vi pag prauite, kateri rezhe kozhetu oli materi, Ta dar kir od mene se offra, ta ifti tebi knuzu pride* (TT 1557, 44) – *Kateri kuli pravi k'Ozhetu inu k'Materi (Kadar je offram, taku je tebi tu veliku pridnifhe) ta dobru ftury* (DB 1584, III,10b).

10. *leta ner perua Shacinga fe ie fturila, kadar ie Cyrenius vti Syrij Defshelki Flegar bil* (TT 1557, 161) – *letu fhazovanje je bilu tu nar pèrvu, inu fe je godilu v'tém zhafsu, kadar je Cyrenius Deshelki flegar bil v'Syrij* (DB 1584, III,30b).

11. *kadar fo fe ufi ludie kerzhouali, inu de ie Iefus kerzhen bil ... fe ie odperlu tu nebu* (TT 1557, 167) – *kadar se je vus Folk puftil kârftiti, inu je Iesus tudi bil kârftzen ... fe je Nebu odpèrlu* (DB 1584, III,32a).

12. *Kateru ie pag umei tu Terne palu, fo lety, kir ... bode sadushenu, inu obeniga fadu ne perneffo* (TT 1557, 187) – *Kateru je pak mej tèrnje padlu, fo ty, kir ... sadahneo, de obeniga fadu nepèrnefsó* (DB 1584, III,35a).

13. *nekatere Shene tudi, kir fo bile ofdraulene od tih hudih duhou* (TT 1557, 185) – *ene Shene, katere je on bil osdravil, od hudih duhou* (DB 1584, III,35a).

14. *Proffite, taku uom bode danu* (TT 1557, 201) – *Profsite, taku bote vseli* (DB 1584, III,37a).

1.2 Ob primerih, kjer je na Boga kot neposrednega ali posrednega vršilca dejanja izrecno opozorjeno, obstajajo tudi številni primeri t. i. teološkega trpnika, pri katerem so se pisci omembe Boga kot osebka, ki dejanje povzroča ali dopušča,

zavestno ogibali.¹⁵ Prav zaradi obvestilne okrnjenosti tovrstnih primerov obstaja nevarnost neprepoznavanja trpniške zgradbe in istovetenja oz. zamenjevanja le-te s primeri brezosebne rabe.

1.3 K zmanjševanju rabe trpnika pri Dalmatinu v primerjavi s Trubarjem je pripomogla tudi aktivnejša uporaba drugih načinov izražanja stanja, npr. opisno, s stanjskimi glagoli in s predpreteklikom. Izmed 125 primerov neujemalnosti je tovrstnih primerov 12, trije obratni pa kažejo, da postopek ni tekleno smerno.

1.4 Zamenjava ene trpniške zgradbe z drugo

Zamenjavi tečeta v obeh smereh: od trpniške zgradbe s *se* k zgradbi *biti* + *deležnik -n* in obratno.¹⁶ Obe tvorbeni različici sta pri obeh piscih pogosto uporabljani,¹⁷ prednost pa je Dalmatin vendarle dajal obliki s trpnim deležnikom *-n*.¹⁸ Običajno Dalmatinovo ujemanje z Lutrom omogoča sklep, da je sprememba lahko motivirala zgolj zvestoba njegovemu prevodnemu zgledu, verjetnejša pa je misel, da je k izboru variantne zgradbe navadno pripomogla tudi različna možnost izražanja delnih vidskih pomenov, povezana s potrebo po poudarjanju dovršitve dejanja ali po izražanju stanja, ki sledi dovršitvi dejanja (prim. 1. zgled). Uresničevani delni vidski pomeni so tudi v teh primerih praviloma širše sobesedilno usklajeni in zato po sobesedilnih znakih tudi prepoznavni. Pri nobeni od obeh uporabljenih izraznih oblik trpnosti ni mogoče zaznati izrazite vezanosti na en sam vid. Zdi se, da tudi pravilo, ki v današnjem knjižnem jeziku odloča o obsegu rabe trpnika, tvorjenega s *se*, – to je, da je predmet, ki ga dejanje prizadeva, neživ (Toporišič 2000: 359) – ni izraziteje odločalo o izboru oblik, čeprav je redko kršeno.

Ker je stanje posledica predhodno izvršenega dejanja, gre pri izboru trpniške oblike, tvorjene z deležnikom *-n*, tudi za preskok ene od dogajalnih faz in za posledično nevporednost prikaza dogajalnega zaporedja. Aktualizirana je druga, kasnejša faza dogajalnega zaporedja, kar je neredko poudarjeno tudi z izborom časovnih oblik. V prvem zgledu je trpniška zgradba, s katero je mogoče izraziti stanje, uporabljena v prihodnjiku. V drugem primeru je Trubarjev trpnik dovršnega glagola (*fe isloshi*), ki izraža časovno nevezano dejanje z možnostjo nešte-

¹⁵ Prim. Sveto pismo 1996: 1876.

¹⁶ Zamenjave tipa *de fe dopolni ufe tu* kar ie piššanu (TT 1557, 238) > *de bo dopolnjenu vse* kar je piššanu (DB 1584, III,44a) so upoštevane kot brezosebne tvorniške, čeprav bi nekatere izmed njih zaradi izenačenosti s trpniškimi zgradbami in ob ustreznih sobesedilnih namigih bilo mogoče razumeti tudi kot primere teološkega trpnika. Povsem jasen je npr. trpnik v naslednjem sorodnem primeru: *Od tige Gofpudi ie tu sturienu* (TT 1557, 136) – *Od GOSPVA fe je letu sgudilu* (DB 1584, III,26a). Tip *vidi se, stori se* je ob upoštevanju dotodanjih jezikoslovnih ugotovitev kot brezosebni tvornik opredelila tudi M. Orožen (1971: 283–284). Potrditve zanj je našla pri Küzmiču in Japlju.

¹⁷ M. Orožen ugotavlja, da je bil v 16. stoletju trpnik s *se* najmočnejše uveljavljen pri Krelju, kar pojasnjuje z vplivom glagoljaških predlog (1987: 34).

¹⁸ S primerjavo Trubarjevega in Dalmatinovega prevoda prvih treh evangelijev je bilo zajetih 11 zamenjav trpnika s *se* z deležnikom *-n* in osem zamenjav, izpeljanih v obratni smeri.

tih ponovitev,¹⁹ V Dalmatinovi Bibliji smiselno zamenjan z deležniško različico izražanja trpnosti, tvorbeno oprto na drug dovršnik (*je stolmazhenu*), ki izraža stanje po izvršitvi dejanja. Pri tretjem primeru bi bila vidska korekcija, vezana na zamenjavo zgradbe, smiselna le v primeru, če bi bila izpeljana z glagolom *nositi* s ponavljalnim delnim vidskim pomenom in ne z izrazito enosmernim glagolom, kakršen je *nesti*.²⁰ Če je Dalmatin s kalkirano zvezo *naprej nesen* hotel označiti enkratno dovršeno dejanje, je zamenjava neupravičena.²¹ Primer se uvršča v skupino, ki jo sestavljajo glagoli, rabljeni z neprvotnim in tvorbeno neupravičenim vidskim pomenom. Pojav, ki je za začetno obdobje razvoja slovenskega knjižnega jezika pričakovano, dokazuje, da se je glagolska kategorija vida kljub visoki sistemski trdnosti oblikovno in pomensko še ustaljevala.

Z izborom različnih trpnih zgradb, uporabljenih usklajeno z drugimi glagolskimi kategorijami, so na vzporednih mestih v primerjanih prevodih aktualizirani različni vsebinski poudarki. Če bi dejanje, ki je v Trubarjevem prevodu posredovano s *se* izraženim trpnikom dovršnega glagola *razbiti* (4. zgled), presojali zunaj sobesedila, bi zveza *kamê ... kir fe ne resbye* ob podpori sedanjika in prilastkovega odvisnika kazala na časovno nevezani lastnostni pomen. Upoštevanje širšega sobesedila in Dalmatinovega izbora deležniške trpne zgradbe pa kaže, da se na trpnik s *se* v tem primeru veže zanj netipični stanjski pomen, ki je sicer značilnost deležniškega trpnika dovršnih glagolov. Z delovanjem analogije so razložljivi tudi dovršni pomeni deležniškega trpnika nedovršnih glagolov (prim. 8. zgled), ki so se v knjižnem jeziku ohranili do danes.²²

Razlike se še stopnjujejo ob izboru vidsko različnih glagolov. V 7. zgledu je ob enaki trpniški zgradbi različen vsebinski poudarek dosežen z izborom vidsko različnih glagolov in ustreznih sobesedilnih sredstev (prislovnega določila načina, prislovnega določila časa). Pri Trubarju je poudarek na tem, da mora biti dejanje, ki bo trajalo tri dni, dobro opravljeno, pri Dalmatinu pa je zanimanje usmerjeno na trajanje dejanja, ki se po doseženju zunanje časovne meje tudi konča, na kakovost njegove izvedbe pa ni opozorjeno. Na potrebo po popolni usklajenosti rabe glagolskih kategorij vida, časa, naklona in načina posebej jasno kaže 9. zgled, kjer je

¹⁹ Ta (delni vidski) pomen dovršnega glagola ustvarja pogoje za tekmovalnost z istopomenskim nedovršnikom (Bondarko 1967: 59–60). Na primere vidske tekmovalnosti v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku, nastale z realizacijo delnih vidskih pomenov dovršnega in nedovršnega vida, je opozorila Plotnikova 1975: 13–14 (npr. *Sem že malical – Sem že pomalical* in *Mislim, da smo mu prinesli tudi vedno sonca – Mislim, da smo mu prinašali tudi vedno malo sonca*).

²⁰ *Nesti* spada v skupino determiniranih (Jakopin 1972: 4–5) oz. določnih glagolov (Toporišič 2000: 351), ki označujejo enosmerna trajna dejanja, nasproti nedeterminiranemu oz. neenosmernemu glagolu *nositi*, ki praviloma izraža ponavljalnost.

²¹ K takemu razumevanju usmerjata tudi Lutrov prevodni zgled ter najnovejši slovenski prevod (VND wo jr in eine Stad kompt / vnd sie euch auffnemen / da esset was euch wird furgetragen (LB 1545, 1098); V katero koli mesto pridete in vas sprejmejo, jejte s čimer vam postržejo (SP 1996, 1578)).

²² O tem tipu govori Orešnik (1994: 36). Ponazarja ga z zgledoma *sin je bil tepen* in *krompir bo pečen v desetih minutah*.

vidska neuskklajenost dveh trpniško posredovanih istovrstnih, zaporedno naštetih dejanj v Trubarjevem prevodu jasen znak, da je v enem od primerov izbran napačen vid. Uporabo dovršnika v trpniku s *se*, rabljenem v sedanjiku (*fe fa vas da*), je Trubarju morda "narekovala" soseščina glagola rekanja in odprta možnost izvršitve dejanja hkrati z izrekom. Razhajanje prevodov pogosto povečuje časovna neuje- malnost, ki je v primerih, kadar je dejanje z različnimi časovnimi oblikami umešče- no na isto časovno ravnino, le navidezna. Zgledi tudi kažejo (peti in šesti zgled), da sta zgradbi lahko uporabljeni sopomensko.

Zgledi:

1. Gospod de *fe naitu ozhi odpro* (TT 1557, 60) – GOSPVD, de *bodo naju ozhy odperte* (DB 1584, III,13a).

2. ena Dezhla bode ... rodyła eniga Synu inu nega ime bode imenouanu Emanuel, *kateru fe isloshi*, Bug fnami (TT 1557, 2) – ena Dezhla bo ... eniga Synu rodila, inu bodo njegovu ime, Emmanuel, imenovali, *kateru je stolmazhenu*, Bug s'nami (DB 1584, III,3b) – EINE JUNGFRÄW WIRD SCHWANGER SEIN / VND EINEN SON GEBEREN / VND SIE WERDEN SEINEN NAMEN EMANUEL HEISSEN / *DAS IST VERDOLMETSCHET* / GOTT MIT VNS (LB 1545, 1968).

3. ukakershne Meiftu ui pridete, inu uas gori ufameio, tukai ui ieite kar *fe uom naprei poloshi* (TT 1557, 197) – ker kuli v'enu Méftu pridete, inu ony vas gori vsameo, ondi jéte, kar *vam bo naprej nefseu* (DB 1584, III,37a).

4. En kamē na tim drugim nekar ne oftane, *kir fe ne resbye* (TT 1557, 139) – En kamen nebo na drugim oftal, *kateri bi resbyen nebil* (DB 1584, III,26b).

5. sledni offer bode *follen fto folio* (TT 1557, 127) – fledni offer *fe s'foljo foly* (DB 1584, III,24b).

6. Shnim fta bila pelana tudi dua druga huda lotra, *de bi fe vmurila* (TT 1557, 248) – SHnym pak fta bila pelana tudi dva druga pregréhnika, *de bi vmorjena bila* (DB 1584, III,45b).

7. fapuui, de *fe ta grob dobru obaruie* (TT 1557, 91) – Satu porozhi, de *fe Grob varuie do tretjiga dne* (DB 1584, III,18b).

8. leta ie ta kir *ie* poleg tiga potu *ufeian* (TT 1557, 37) – Inu tu je ta, kateri *je fejan* raven pota (DB 1584, III,9b).

9. Inu on v fame ta kruh, fahuali, reslomi, inu nim da, rekozh, Letu ie muie tellu, kateru *fe fa vas da*, Glih taku ta kelih ... inu prau, Leta kelih, ie ta noui Testament vti mui kriy, katera *fe fa vas prelyua* (TT 1557, 241) – INu on je vsel Kruh, je sahvalil inu reslomil, inu je nym dal inu je rekâl: Letu je moje tellu, kateru *bo sa vas danu* ... Raunu taku tudi Kelih ... inu je djâl: Letu je ... ta Novi Testament v'mojj kriy, katera *bo sa vas prelita* (DB 1584, III,44b).

1.5 Zamenjave tvornika s trpnikom

Da je različno izraženi trpnik udomačen tako pri Trubarju kot pri Dalmatinu dokazujejo tudi zamenjave, ki tečejo v smeri tvornik > trpnik. Dalmatin ga je uvajal iz podobnih razlogov, kot se mu je odpovedoval. Izrabljjal ga je za doseganje želene obvestilnosti stavka ali celo daljših povedi, zlasti za poudarjanje stanja, ki nastopi z dovršitvijo dejanja, in za odmik od ponavljajočega se dejanja, kot ga predstavlja

Trubarjev prevod (1. zgled). V Dalmatinovi Bibliji predstavlja dejanje, izraženo z deležniškim trpnikom nedovršnega glagola, zadnjo fazo dogajalnega zaporedja, ki je situacijsko gledano že končana in prepuščena preteklosti. Ponekod je tak izbor tudi v korist večje stilne učinkovitosti odlomka, zlasti če se v njem z zamenjavo vzpostavi strukturna enovitost in če je ta tudi ritmično učinkovita (prim. 1. zgled). Dalmatin se je za trpni način odločil tudi takrat, kadar je hotel izpostaviti prizadete, na obrobje postaviti ali celo zamolčati pa povzročitelja dejanja oz. vzrok določenega stanja (2. zgled). Zamenjava tvornika s trpnikom je lahko opravljena tudi iz potrebe po izpostavitvi drugega vršilca dejanja oz. nosilca stanja (3. zgled). Tudi tovrstne zamenjave nedvoumno kažejo na pogostejšo rabo in večjo priljubljenost trpniške zgradbe z deležnikom *-n*.

Zgledi:

1. Inu kadar *fo ga sketinami fuefali*, inu ute pote faklenili, taku ie ufe fuefe reftergal, inu *ta Hudizh ga ie poial po pufzhauah*. Inu Iefus nega uprasha (TT 1557, 188) – Inu on je bil s'ketinami svesan, inu v'fpringarje vklenjen, inu je restèrgal te svese, inu *je bil od Hudizha gnan v'pufzhavo*. Inu Iesus je njega vprashâl (DB 1584, III,35b); Vnd er war mit Ketten gebunden / vnd mit Fesseln gefangen / vnd zureis die Bande / vnd *ward getrieben von dem Teufel in die wüsten* (LB 1545, 2092).

2. Inu kadar *fo zhes nega ty Vfshifary ... toshyli*, nishter nei odguuoril (TT 1557, 87) – Inu kadar *je on bil satoshen od Vfshih farjeu ... nej on nishtèr odguvoril* (DB 1584, III,17b).

3. aku fe ui ne poprauite, *ufi taku poginete* (TT 1557, 211) – aku fe vy nepopravite, taku *bote tudi vy taku konzhani* (DB 1584, III,39b).

K manjši prisotnosti trpnika v Dalmatinovem jeziku so pripomogli tudi primeri ubeseditve stanja z opisom ali stanjskim glagolom, k čemur ga je navadno usmerila Lutrova predloga. Primerjava Trubarjevega in Dalmatinovega prevoda kaže, da zamenjavo rada spremlja nevporednost ubesedenih faz dogajalnega niza.

1. ie poloshi ven grob ... v kateri she nizhe *nei bil poloshen* (TT 1557, 250) – je tuiftu polushil v'en ifsékan Grob, v'katerim fhe *nej nikuli nihzhe leshal* (DB 1584, III,46a); vnd leget jn in ein gehawen Grab / darinnen niemand je *gelegen war* (LB 1545, 2133).

2. Tedai fe ukupe sbero ... uta Duor tiga Vfshiga farye, kir *ie bil imenouan Caifas* (TT 1557, 80) – Tedaj fo fe vkup sbrali ... v'dvor tiga Vfshiga farja, katerimu *je bilu ime Kajfas* (DB 1584, III,16b).

2 Soodvisnost vida in naklona

2.1 S primerjavo Trubarjevega in Dalmatinovega prevoda prvih treh evangelijev je bilo odkritih 260 primerov neujemalnosti glede izbranega naklona oz. glede načinov izražanja posameznega naklona. Preverjanje vplivajnskih odnosov med kategorijama vida in naklona je potekalo na njihovi osnovi.

2.2 Najopaznejša je razlika med Trubarjevo rabo povednega naklona in Dalmatinovo nadomestno rabo pogojnika. Tovrstno neujemalnost izkazuje kar dobra tretjina vseh primerov (98). Ugotoviti je mogoče, da se je pogojnik v razmerju do povednega naklona v Dalmatinovem jeziku uveljavil z veliko večjim deležem kot tvornik v razmerju do trpnika.

Pogojnost je Dalmatin izražal s specializiranimi, še danes uveljavljenimi oblikami, Trubar pa pogosto s skladenjskimi in leksikalnimi nadomestili, kakršna predstavljajo pogojni odvisnik in naklonski glagoli.

2.2.1 Izstopajo trije tipi pomensko različnih razmerij povednega in pogojnega naklona. Največjo pomensko razliko ustvarja zamenjava povednega naklona s pogojnikom v njunih osnovnih funkcijah (1. zgled). Pri povednem naklonu je to ugotavljalna funkcija, pri pogojnem pa podajanje umišljenega dejanja glede na možnost in pogoje njegove uresničitve (Toporišič 2000: 329). Zamenjava je praviloma uresničena v istem skladenjskem okolju, navadno v različnih tipih odvisnikov, redkeje v glavnem stavku in še redkeje v (vezalnem) priredju. Razlika med prevodoma se povečuje, če zamenjavo naklona spremlja tudi izbor druge vrste odvisnika (2. zgled). Gostota zamenjav, uresničenih v pogojnih odvisnikih, kaže, da je Dalmatin rabo pogojnika v tem tipu odvisnika razumel kot posebej logično (3. zgled). Pogosteje kot Trubar ga je uporabljal v vprašalnih stavkih, k čemur ga je nedvomno usmerjala tudi negotovost (npr. glede uresničitve dejanja), ki je pogosta motivacijska osnova uporabe vprašalnega naklona ali celo prepoznavna pomenska sestavina njegovih izraznih oblik (4. zgled). Zamenjave kažejo, da je Dalmatinovo uvajanje pogojnika v teh in podobnih primerih večkrat tesno povezano s ponavljalnostjo dejanja. V petem zgledu je nanjo opozorjeno z glagolom *izvprašovati*, ki nastopa v vlogi napovedi (v posebnem stavku navedene) vsebinske konkretizacije vprašanja. Zamenjave so navadno izpeljane z istim, redkeje s sopomenskim ali z vidsko nasprotnim glagolom. Pomenska razlika, ustvarjena s protistavo povednega in pogojnega naklona, je nekoliko omiljena v primerih, ki kažejo, da sta uresničitev dejanja ali nastop stanja predvidena v (negotovi) prihodnosti (3. in 6. zgled).

2.2.2 Nasprotje med Trubarjevim izborom povednega naklona in Dalmatinovo rabo pogojnika je skorajda pravilo v predmetnih odvisnikih, ki ponazarjajo vsebino predhodno izrečene zapovedi, prepovedi, prošnje, želje ipd. (7. zgled). Dejanjem, predstavljenim v predmetnih odvisnikih, je skupna neuresničenost. Naklonski obliki sta uporabljeni sopomensko. Če je pri Trubarju v glavnem stavku uporabljen preteklik, mu v odvisniku praviloma sledi povedni sedanjik s pomenom splošne veljavnosti (7. zgled). Z njim je opozorjeno tudi na zadobnost dejanja. Raba preteklika je v takih primerih redka in zato posebej opazna (8. zgled).

2.2.3 Primerjava izbranega vzorca Trubarjevega in Dalmatinovega jezika je odkrila povečano razhajanje glede načinov izražanja namere. V tej vlogi se izmenjujejo naslednje oblike: namerni odvisnik s povednim naklonom, nedoločnik in namerni odvisnik s pogojnikom, po katerem je Dalmatin segal pogosteje kot Trubar (9., 10, 11. in 12. zgled). Neujemalnost glede izraznega načina pogosteje kot pri

drugih funkcijah pogojnika spremlja izbor vidsko nasprotnih glagolov. V enajstem zgledu je Dalmatinov izbor nedovršnikov s ponavljalnim pomenom oprt na možnost izvrševanja dejanja na posameznikih, ki sestavljajo množico, pri Trubarju pa je z izbranimi dovršnikoma²³ poudarjena ciljna dovršenost dejanja. Dvanajsti zgled kaže na vidsko tekmovalnost, saj sta glagola *dati* (Trubar) in *dajati* (Dalmatin) uporabljena z istim delnim vidskim pomenom. Oba označujeta dejanje, ki omogoča veliko število ponovitev. Na ponavljalni pomen je v sobesedilu opozorjeno s prislovnim določilom časa (*per prauim zhafu / ob pravim zhafsu*).

Zgledi:

1. ffliffom is nih ifupraha ta zhas, vkaterim fe ie ta fueisda prikafala (TT 1557, 3) – je fķèrbnu is nyh isvprashoval, kadaj bi fe ta Svèsda bila pèrkasala (DB 1584, III,3b).

2. Oli kadar on fa eno rybo proffi, aku nemu eno kazho poda? (TT 1557, 17) – Ali kadar ga profsi sa eno Ribo, de bi mu eno Kazho podal? (DB 1584, III,6a).

3. fakai ona ie fama febo diala, De fe ieft le nega guanta dotagnem taku bom ieft fdraua (TT 1557, 24) – ona je fama fabo djala: De bi fe jeft mogla le njegoviga Gvanta dotekniti, taku bi jeft sdava postala (DB 1584, III,7a).

4. Kakou tedai nuz ima ta zhlouik, aku on uus fueit dobi, inu sam febe fgubi? oli fā febi sturi kako shkodo? (TT 1557, 193) – Inu kakou prid bi imèl zhlovik, de bi vus Svejt dobil, inu bi sam febe sgubil, ali bi sam febi fhkodo sturil? (DB 1584, III,36b).

5. te ie on vprashal, kei Criftus ima biti royen (TT 1557, 3) – inu je nje isvprashoval: Kej bi imèl Criftus rojen biti? (DB 1584, III,3b).

6. Letu ie pag vse sturienu, de bode dopolnenu tu, kar ie gouorienu od Gospudi skufi tiga preroka (TT 1557, 2) – Letu fe je pak vse sgudilu, de bi se tu dopolnilu, kar je GOSPVD fkusil Preroka govuril (DB 1584, III,3b).

7. Inu on ie nim terdnu sapouedal, de nizhe tiga ne fuei, inu rezhe, de se ni ieifti da (TT 1557, 111) – on je nym tàrdnu prepovedal, de bi nizhe tiga neimèl vejediti, inu je rekàl, de bi imèli njej jèfti dati (DB 1584, III,22a).

8. Vifshifary ... fo te ludi preguorili, de fo oni proffili fa Barrabafa (TT 1557, 87) – Vifhifarji ... fo preguvorili ta Folk, de bi imèli sa Barraba proffiti (DB 1585, III,18a).

9. ie poslal vunkai fuie hlapce, de te pouablene poklizho na to Ohzat (TT 1557, 65) – je sfoje Hlapce vunkaj poslal, de bi te povablene k'Ohzeti poklizali (DB 1584, III,14a).

10. Potle kadar ie ta kral noter shal gledati te gofti, ie fagledal ... zhloueka (TT 1557, 66) – Krajl pak je notàr fhal, de bi te Gofsty ogledal (DB 1584, III,14a).

11. nim da oblaft zhes te nezhiste duhe, de te ifte oni ifgonio, inu ofdrauio ... sledno bolefan (TT 1557, 25) – je ... nym oblaft dal zhes nezhiste Duhuve, de bi teifte isganjali, inu vse shlaht ... Bolesni, osdraulali (DB 1584, III,7b).

12. hlapez, kateriga ie ta Gospud poftauil zhes fuio drushino, de on tei per

²³ Prim. Merše 1995: 97.

prauim zhafu da nee fpisho (TT 1557, 75) – Hlapez, kateriga je Gofspud poftavil zhes fvojo Drushino, *de bi nym ob pravim zhafsu fhpisho dajal* (DB 1584, III,5b).

2.2.4 Primerjava je odkrila tudi 14 primerov obratno usmerjenih zamenjav (pogojni naklon pri Trubarju > povedni naklon pri Dalmatinu), ki tako kot vse podobne neosrednje zamenjevalne tendence dokazujejo, da so bile piscema dobro znane različne možnosti izražanja pogojnosti in da sta se dobro zavedala tudi funkcionalnega obsega posameznih oblik in izraznih načinov.

2.3 Izmed naklonskih kategorij se je glede odvisnostne povezave z vidom kot najbolj zapleten pokazal velelni naklon. Vidoslovci ugotavljajo, da zlasti pri zanikanih velelnikih, to je pri izražanju prepovedi, v nekaterih slovanskih jezikih prihaja do prevlade naklona nad vidom.²⁴

2.3.1 Primerjalno posebej izstopa oblikovna polariziranost izražanja velelnega naklona, saj ustaljeno tvorjenemu velelniku, ki ga je uporabljal Trubar, v Dalmatinovem jeziku pogosto stojijo nasproti sopomensko rabljene zveze pomožnega glagola *imeti* in nedoločnika (1. in 2. zgled). Zgradba je kalkirana, kar je povsem jasno pokazala tudi primerjava z Lutrovim prevodnim zgledom. Dalmatinov izbor se v vseh osemnajstih tovrstnih primerih ujema z Lutrovim (prim. 1. zgled). Kot neslovenska skladijska izrazna različica velelnega naklona je bila opisna zgradba kasneje opuščena. Zamenjava je bila simetrično izpeljana pri 2. osebi ednine ter pri 1. in 2. osebi dvojine in množine (prim. 1. in 2. zgled). Poziv, namenjen tretji osebi vseh števil, je pri Trubarju izražen opisno s členkom *naj* in z obliko povednega sedanjika za 3. osebo, pri Dalmatinu pa z velelniško obliko za 2. osebo vseh treh števil (3. zgled).²⁵

Trubarjeva in Dalmatinova knjižnojezikovna praksa kaže, da je bilo pri izražanju prepovedi že v 16. stoletju upoštevano še danes veljavno pravilo, da se namesto zanikanega velelnika dovršnega (in določnega) glagola navadno rabi velelnik nedovršnih (in nedoločnih) glagolov (Toporišič 1992: 348). Občasne Trubarjeve in Dalmatinove oddaljitve (4. in 5. zgled) od izkazane norme so dokaz, da pravilo ni bilo jasno uzaveščeno. Dalmatinovi popravki tovrstnih Trubarjevih prekrškov ter Trubarjevo lastno usklajevalno prizadevanje (4. in 5. zgled) pa kažejo, da je bilo pri izbiri vida v zanikanem velelniku kot zavezujoče pravilo upoštevana raba nedovršnika,²⁶ zanemarjena pa je bila obveznost pretvorbe *nezanikani velelnik dovršnega glagola* > *zanikani velelnik nedovršnega glagola*. K rabi nedovršnikov s splošno veljavnim, trajnim ali ponavljalnim pomenom je usmerjala trajna veljava večine prepovedi, zlasti pa zapovedi, ki jih je določil Bog (prim. 2. zgled). Nanašalnost prepovedi na konkretno dejanje je lahko bila vzrok za izbor dovršnega glagola namesto pričakovanega nedovršnika (6. zgled).

²⁴ Prim. Hrakovskij 1990: 27.

²⁵ Dalmatinova raba se ujema z določilom v Bohoričevi slovnici, kjer je v vzorcu za velelniško pregibanje navedena tudi oblika za 3. osebo ednine, dvojine in množine, ki se ujema z oblikami za 2. osebo (npr. *Sekaj on, Sekajta ... oná, Sekajte oni*; BH 1584, 110).

²⁶ Vzrok je v pogostosti njegove rabe.

Do večjih pomenskih razlik med prevodom prihaja tudi takrat, kadar si nasproti stojita povedni in velelni naklon, ali če sta v primerjanih delih uporabljena vidsko nasprotna glagola, ki označujeta dogajalno nevporedni fazi (prim. 7. zgled, kjer si stojita naproti *boš videl in poglej*). Namesto nedovršno rabljenega zaznavalnega glagola *videti*, ki v Trubarjevem prevodu stoji v povednem naklonu in izražaja stanje po izvršitvi dejanja, je Dalmatin uporabil velelnik dovršnega glagola *pogledati* in z njim izrazil priporočeno, še ne uresničeno dejanje, ki bo imelo za posledico stanje, izraženo z glagolom *videti*.

Primerjalno so bile odkrite tudi številne prevodne razlike, ki jih je povzročila bodisi aktualizacija različnih razmerij govorečega do glagolskega dejanja ali izbor različnih načinov njihovega izražanja. Dodatno vsebinsko razliko med prevodom je lahko povzročila že aktualizacija različnih delnih vidskih pomenov, v še večji meri pa Dalmatinov izbor vidsko nasprotnega glagola.

Zgledi:

1. Leta ie mui lubi syn ... Tiga ui *poslushaite* (TT 1557, 50) – Leta je moj lubesnivi Syn ... letiga *imate* vy *poslufhati* (DB 1584, III,11a); DIS IST MEIN LIEBER SON ... DEN SOLT JR HÖREN (LB 1545, 2000).

2. *Ne preshufuai, Ne vbyai, Ne kradi Ne prizhui kriuu, Poshtui tuiga ozheta inu tuio mater* (TT 1557, 227)²⁷ – *Ti nêmafh preshufhtvati: Ti nêmafh vbyati: Ti nêmafh krafti: Ti nêmafh falsh prizhovanja govoriti: Ti imafh tvojga Ozheta inu tvojo Mater poshtovati* (DB 1584, III,42a).

3. *ie li mogozhe, nai gre leta kelih od mene* (TT 1557, 82) – *je li mogozhe, tako pojdi leta Kelih od mene* (DB 1584, III,43a).

4. *Ne iemlite nishter febo na pot* (TT 1557, 191) – *Vy nêmate nifhtêr fabo vseti na pot* (DB 1584, III,36a).

5. *Inu kateri bode na strehi, ta ne hodi doli uto hisho, inu noter ne puidi, de bi on kai hotel ufeti is fuie hishe. Inu kateri bode na puli, ta se nafai ne pourazhai htimu kar ie on fa febo puftil, fui plashz prozh odnesti* (TT 1557, 141) – *Inu kateri je na strêhi, ta nehodi doli v'hihho, inu nepojdi notêr, de bi kejkaj is s'voje hishe nefsêl: Inu kateri je na puli, ta se nasaj nevârni, de bi s'voj gvant vsel* (DB 1584, III,27a).

6. *Letu Videne nikomer ne poueite* (TT 1557, 50) – *Vy nêmate lete prikasni nikomâr povêdati* (DB 1584, III,11b).

7. *ifmi poprei tu brunu is tuiga oka, potle bosh dobru vidil koku to byl is tuiga brata oka ifmesh* (TT 1557, 16) – *ismi poprej Brunu is tvojga oka, inu potle pogledaj, koku Troho is tvojga Brata oka vunkaj vsamefh* (DB 1584, III,6a).

2.4 K osvetlitvi součinkovalnega razmerja med vidom in naklonom bi nedvomno pripomogla obsežnejša analiza zamenjav povednega naklona z naklonskimi modifikacijami, izraženimi z zvezami naklonskih glagolov in nedoločnikov, saj prav

²⁷ Različica božjih zapovedi iz Markovega evangelija je vidsko manj poenotena: *Ne sturi preshuftua, ne Vbyai, ne kradi, ne gouori Falsh Prizhouane, nikogar [!] ne Preuezhai, poshtui tuiga Ozheta inu Mater* (TT 1557, 129) – *Ti nêmafh preshufhtvati: Ti nêmafh vbyati: Ti nêmafh krafti: Ti nêmafh falsh prizhovanja govoriti: Ti nêmafh nikogar golu-fati: Pofhtuj tvojga Ozheta inu Mater* (DB 1584, III,25a).

raba naklonskih glagolov povzroča zelo subtilne razlike vidskopomenskega značaja. K istemu tipu je pogojno mogoče prištevati tudi nasprotje med opisnim prihodnjikom in zvezo naklonskega glagola *imeti/hoteti* + *nedoločnik*, to je med dvema osnovnima načinoma izražanja prihodnosti, če skladijska zgradba *imeti/hoteti* + *nedoločnik* hkrati uresničuje tudi naklonski pomen. Pregled bi bilo treba razširiti tudi na primere prevodnega razhajanja, ki nastajajo zaradi aktualizacije različnih naklonskih modifikacij.

3 Z rezultati analize, opravljene na primerjalno izločenih, izbranih primerih vidsko-načinovne in vidsko-naklonske neujemalnosti Trubarjevega in Dalmatinovega prevoda evangelijev, je mogoče določiti in pojasniti le del razlik med Trubarjevim in Dalmatinovim knjižnim jezikom, za seznanitev z detajli njune ubesedovalne in prevajalske prakse pa tako zasnovana analiza ne zadošča. Za ugotovitev splošnih zakonitosti součinkovalnih razmerij glagolskih kategorij in za določitev razvrstitvenega zaporedja posameznih tipov in zgradb znotraj kategorij bi bila potrebna obsežnejša raziskava, osredinjena na jezik posameznega pisca.

Viri in literatura

- BH 1584 = BOHORIČ, Adam, 1584, *Arcticae horulae fuccifivae*, Wittenberg.
- BIDEM, Kr., 1988, Vidovoe značenje konstrukcii "bit' + stradatel'noe pričastie". *Voprosy jazykoznanija*, 1988, št. 6, 63–68.
- BONDARKO, A. V. – BULANIN, L. L., 1967, *Russkij glagol*, Leningrad.
- BREZNIK, Anton, 1917, Literarna tradicija v evangelijih in listih, *Dom in svet* 30, 170–174, 225–230, 279–284, 333–347.
- DB 1584 = DALMATIN, Jurij, 1584, *BIBLIA*, Wittenberg.
- GAVRILOVA, V. I., 1998, Kratkoe pričastie na -n/-t kak forma statal'nogo vida stradatel'nogo zaloga, *Tipologija vida. Problemy, poiski, rešenija*, Moskovskij gosudarstvennyj universitet im. M. B. Lomonosova, Filologičeskij fakultet, Moskva, 99–114.
- HRAKOVSKIJ, V. S., 1990, Vzaimodejstvie grammatičeskijh kategorij glagola, *Voprosy jazykoznanija*, 1990, št. 6, 18–36.
- JAKOPIN, Franc, 1971, Glagoli premikanja v slovenščini in ruščini, *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj 7 (1971)*, Ljubljana, 1–12.
- LB 1545 = LUTHER, Martin, 1545, *Biblia, Das ist die gantze Heilige Schrifft Deudsch auff's new zugericht*, Wittenberg, Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 1974.
- MERŠE, Majda, 1995, *Vid in vrstnost glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja, Aspect and aktionsart in the 16th century slovene*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, Dela 44, Ljubljana.

– – 2000, Vid in čas v Trubarjevih in Dalmatinovih biblijskih prevodih. *Seminar*

- slovenskega jezika, literature in kulture, zbornik predavanj 36* (2000), Ljubljana, 21–34.
- OREŠNIK, Janez, 1992, *Udeleženske vloge v slovenščini, Semantic roles in Slovene*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, Dela 37, Ljubljana.
- 1994, *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica. Slovene verbal aspect and universal grammar*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, Dela 40, Ljubljana.
- OROŽEN, Martina, 1971, *Oblike z deležnikom na n/t in s se v tekstih 18. in 19. stoletja, Slavistična revija 19* (1971), 273–292.
- 1977, *Prisotnost dialektizmov v jeziku Jurija Dalmatina, Krško skozi čas*, Krško, 87–98.
- 1984, *Slovnična in besediščna preobrazba Dalmatinovega knjižnega jezika ob Japljevem prevodu Biblije (1584–1784–1802), Protestantismus bei den Slowenen / Protestantizem pri Slovencih*, Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 13, Wien, 153–177.
- 1986a, *Stilni problemi Trubarjevega jezika, Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, zbornik predavanj 22* (1986), Ljubljana.
- 1986b, *Vprašanja sintaktične interference v Dalmatinovem prevodu Biblije 1584, Slovenci v evropski reformaciji*, Razprave Filozofske fakultete, Ljubljana, 105–123.
- 1987, *Kreljev jezikovni koncept, Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, zbornik predavanj 23* (1987), Ljubljana, 19–40.
- 1996 (1987), *Trubarjev jezikovni nazor in njegov knjižni sistem v obrednih besedilih, Poglavlja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika (od Brižinskih spomenikov do Kopitarja)*, Ljubljana, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 114–129.
- PLOTNIKOVA, O. S., 1975, *Glagol'noe vidoobrazovanie i nekotorye osobennosti funkcionirovanija vidov v slovenskom literaturnom jazyke*, Avtoreferat, Moskva.
- RAMOVŠ, Fran, 1952, *Morfologija slovenskega jezika*, Ljubljana, Univerzitetna študijska komisija.
- SP 1996 = *Sveto pismo stare in nove zaveze*, Slovenski standardni prevod iz izvornih jezikov, Svetopisemska družba Slovenije, Ljubljana, 1996.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Cankarjeva založba v Ljubljani.
- 2000, *Slovenska slovnica*, Četrta, prenovljena in razširjena izdaja, Maribor, Založba Obzorja Maribor.
- TT 1557 = TRUBAR, Primož, 1557, *TA PERVI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*, Tübingen.
- ZALIZNJAK, Anna A., ŠMELEV, Aleksej D., 1997, *Lekcii po russoj aspektologii, Slavistische Beiträge 353*, Verlag Otto Sagner, München.

Verbal Aspect in Relation to Voice and Mood in Trubar's and Dalmatin's Translations of the Bible

Summary

The analysis of the interrelation between the verbal categories of aspect and voice on the one hand, and aspect and mood on the other, in the 16th century standard language was performed on the basis of aspect-voice and aspect-mood disagreement which can be deduced from the comparison of Trubar's (1557) and Dalmatin's (1584) translations of the gospels. The most frequent change regarding aspect and voice is Dalmatin's substitution of the passive with the active. The majority of cases where the passive constructions are replaced contain the participle of a perfective verb, which was used by Dalmatin in the active as well. The frequent use of this passive construction to express the state after the accomplishment of an action led to a shift from the state, resulting from the accomplishment of an action, to the accomplishment of a concrete action, course of action, or process, which finally resulted in nonparallel phases of sequence of events. Dalmatin's decreased use of the passive resulted also from the increased employment of other means for expressing a state.

*Dalmatin's substitution of the passive construction with the reflexive morpheme se with the passive participial -n/-t construction (e.g. *sta bila pelana ... de bi se vmurila* (TT 1557, 248) – *sta bila pelana ... de bi vmorjena bila* (DB 1584, III, 45b)) draws attention to the changed ratio of passive constructions used by both writers. None of these constructions indicates any limitation to a single of the aspect. The choice of the variant construction was usually governed by different possibilities of expressing partial aspectual meanings. The unfixedness, which is typical of the initial development period of the standard Slovenian, can be seen in atypical usage of passive constructions, for example, in order to express a state the passive construction with the reflexive morpheme se is used, or the participial passive of the imperfective verbs is used to express perfectiveness.*

Typical features of the relationship between the aspect and the mood can be observed in several types of substitution. The tendency the indicative (Trubar) > the conditional (Dalmatin) is shown in the following two types: a) the substitution of the indicative with the conditional (both perform their primary roles), usually realized in the same syntactic environment and by the same verb; b) the substitution of synonymously used modal forms – both indicating a condition – is usually combined with object clauses which illustrate the content of the previously expressed commandment, forbiddance, plea, etc. The comparison has shown a contradiction between Trubar's (Ne kradi) and Dalmatin's (ti némašh krafti) way of expressing the imperativeness. In the negated form of the imperative the use of the imperfective verb prevailed, although this usage was not necessarily caused by the following type of transformation: non-negated imperative of the perfective verb > negated imperative of the imperfective verb.

Riglerjeva teza o začetkih slovenskega knjižnega jezika v številkah

Jakob Müller

IZVLEČEK: V članku so številčno obdelane vse Trubarjeve besede z odrazi glasov ô/ô/ô/o in ě, navedene v Riglerjevih Začetkih 1968 in njegovi Problematiki 1977, dodani pa so podatki za primere, pri katerih Rigler navaja le po 1 ali dva zgleda ali pa primer samo omenja.

ABSTRACT: The article presents a numerical analysis of all Trubar's words with the reflexes for ô/ô/ô/o and ě quoted in Rigler's works Začetki slovenskega knjižnega jezika (1968) and Problematika glasoslovnih in oblikoslovnih variant v Trubarjevi Cerkovni ordningi (1977). Added is the data for those cases where Rigler gives only one or two examples, or the occurrence is merely mentioned.

Rigler je v svoji monografiji Začetki slovenskega knjižnega jezika (1968) prišel do zaključka, da je glasoslovna osnova Trubarjevega knjižnega jezika govor Ljubljane 16. stoletja, ki je samo v nekaterih posameznostih sooblikovan z govorom Raščice. Njegova trditev temelji na obsežnih raziskavah jezikovnega gradiva 28, tj. vseh Trubarjevih slovensko pisanih knjig (razen Postile 1595, ker jo je jezikovno priredila druga roka, in Ordninge 1564, ker je bila izgubljena in jo je lahko citiral samo po Kidriču in Ramovšu) in na krajevni umestitvi odrazov dveh glasov: ô-ja, tj. dolgonaglašena cirkumfektiranega o, s katerim se odrazno enači tudi ô¹, tj. zgodaj podaljšani novoakutirani o, ter dolgonaglašena ě (in nenaglašena ě, katerega odrazi so e-jevski/ej-jevski, ne i-jevski). Ker se v Trubarjevem jeziku za omenjena glasova pojavljata po dva odraza, namreč u ali o < ô/ô = ô, in e ali ei < ě, je do Riglerjevih Začetkov veljala teza, da je Trubarjev knjižni jezik mešanica raščiške dolenjščine (katero izpričujeta odraza u in ei) ter zlasti ljubljanske gorenjščine (katero izpričujeta odraza o in e). V monografiji pa je Rigler prišel do ugotovitve, da so teze oziroma sklepi predhodnih raziskovalcev netočni, kar pa ni presenetljivo, saj temeljijo na raziskavah fragmentarnega, ne integralnega jezikovnega gradiva, pa še slabše: »Včasih ima človek vtis, da so prav iskali primere, ki so si jih želeli, ali si jih celo izmišljali.« (Začetki 1968: 13).

Rigler je v Začetkih navedene odraze dveh zgodovinskih glasov obdelal s treh stališč: glasoslovnega, časovnega in krajevnega.

Sistemeski odraz dolgonaglašena ozkega o je u (*krotkust; tvuj*), sistemeski odraz nenaglašena o ali pozneje podaljšana novoakutirana o pa je glas o

(*mílost; pokóren*). Večina za sodobni slovenski knjižni jezik nenavadnih odrazov teh dveh glasov se po Riglerju da razložiti z zgodovinskimi naglasnimi zakonitostmi (*hudoba, pojti*), naglasnim izenačevanjem paradigme (*v mladusti*), vplivi glasovnega okolja (*razbojnik*) ali vplivi narečnega (raščiškega? ljubljanskega?) govora (*k mojmu*).

Normalni odraz *ě* je *e* (*beseda, bolezen*), izjemni odraz *ei* pa je Trubar zavestno in sistematično uporabljal v treh primerih:

(1) Zaradi ločevanja homonimov (*sueit 'mundus': suet 'sanctus*).

(2) Zaradi paradigmatiskih analogij:

(a) Pravilo *ei ~*: Glagol, katerega 3. os. ed. se je končevala na *-ei* (npr. *iei 'jé'*), je dobil isti odraz navadno tudi v drugih oblikah sedanjika (npr. *ieim*) pa tudi v drugih paradigmah (nedoločniku, deležniku *-l*) in v izpeljankah (npr. *ieid ž*).

(b) Pravilo *ei ≈*: Zaradi nekaterih besed z glasovnim zaporedjem *e+i* (npr. *feiem*) je Trubar tudi v pomensko sorodnih besedah po analogiji zapisoval *ei* (*feieuz*).

(3) Pred glasovno skupino *-s/z(C)*: *meiftu, sveisda; leif*.

Glede Trubarjevega jezika v času je Rigler ugotovil, da za odraze *ě* do leta 1567 veljajo opisana sistemska načela, v besedilih, objavljenih leta 1574 ali pozneje, pa se nekoliko pogosteje pojavlja odraz *ei*. Rigler povezuje slabljenje Trubarjevega glasoslovnega koncepta z dejstvi iz Trubarjevega osebnega življenja.

Zaradi velike sistemskosti pojavljanja odrazov *u/o < ě* in *e/ei < ě* je postavil Rigler tezo, da je glasovna dvojica *u : e* odraz živega, narečnega jezika, in sicer Trubarju sodobne ljubljansčine. Krajevno umestitev utemeljuje s tremi razlogi, in sicer:

(1) glasoslovnimi: z analizo 8 del oz. prevajalcev/avtorjev, doma iz Ljubljane: Enih duhovnih pesmi 1563, Znojilška 1595, Obvestila 1611, Priseg sred. 17. stol., Schönlebna 1672, Rogerija 1731, 1743, Pohlina 1768 in Kopitarja 1808;

(2) funkcijsko-integracijskim: ljubljansčina je v glasovni dvojici *u : e* združevala glasoslovni potezi dveh osrednjih (kranjskih) narečij: dolenjščine in gorenjščine, kar potrjujejo tudi sodobni (našedobni) govori južnega in vzhodnega obrobja Ljubljane: Vnanjih Goric, Kozarij; Rudnika, Studenca, Polja, Kašlja, Zadobrove – ki imajo glasovni par *u < ě* in *e < ě*;

(3) družbeno-upravnim: ljubljansčina je bila jezik sorazmerno velikega mesta in središče protestantizma na Kranjskem.

Riglerjeve ugotovitve in razlage o ljubljansčini kot glasoslovni osnovi Trubarjevega knjižnega jezika je večji del slovenistične javnosti sprejel, pojavili pa so se tudi ugovori, in sicer:

(1) na biografski ravni: Trubar 1557 sam je zapisal, da piše tako, kot govorijo v njegovi rojstni Raščici;

(2) na glasoslovni ravni: odrazi samo dveh glasov ne morejo biti odločevalni za trditev, da je osnova Trubarjevega knjižnega jezika ljubljansčina;

(3) na metodološki ravni: Riglerjevi izpisi niso sistemski oz. popolni;

(4) na interpretacijski ravni: umestitev glasoslovja Trubarjevega jezika v Ljubljano (z raščiškimi modifikacijami) ni dokazljiva;

(5) na besedoslovni ravni: Trubarjevo besedje kaže na različna narečna področja;

(6) na skladenjski ravni: gradnja Trubarjevih povedi presega tako značilnosti raščiškega kot tudi ljubljanskega govora;

(7) na osebnostni ravni: (a) Trubar ni sistemski shematik, ampak genialni ustvarjalec; (b) Rigler ni verodostojen: njegove trditve o »izmišljanju primerov« niso mogli dokazati niti njegovi branilci.

Navedeni ugovori so fundamentalistični (1), aprioristični (4, 7a) in devterotopični oziroma glasoslovno nerelevantni (5, 6, 7b), odgovora pa sta vredna (2) in (3). Anomalijo odrazov *ō*-ja in *ě*-ja je ugotovil že Oblak 1887, obravnavali pa so jo tudi vsi poznejši raziskovalci glasoslovja Trubarjevega knjižnega jezika: F. Ramovš, M. Mole in M. Rupel – in prav na osnovi te anomalije so utemeljevali svoje teze o neurejeni narečni mešanici Trubarjevega jezika. Za jezikoslovje ima anomalija očitno odločevalno vrednost. Riglerjev vtis, da so si raziskovalci primere celo izmišljali, pa potrjujejo naslednja dejstva:

Ramovš je v *Kratki zgodovini* (1936: 187) zapisal, da je na 26 straneh *Katekizma 1575* »zapisan 82-krat ei in 153-krat e < ě, v njegovih prvih knjigah je obratno razmerje: ei prevladuje.« Trditev sem preveril v *Katekizmu 1550*: odraz e je zapisan 728-krat, odraz ei pa 263-krat. Besede z odrazom ei torej številčno vsaj v prvi od Trubarjevih zgodnejših knjig ne prevladujejo. Če pa bi se izkazalo, da je razmerje v Trubarjevih »prvih knjigah obratno«, bi bil tak izračun glede na *Katekizem 1550* samo dokaz več, kako je poljubno primerjalno štetje pojavov metodološko problematično, saj se primerjajo različna besedila, ne pa različne redakcije istega besedila. Morda so nekoliko zanesljivejši indikator podatki o številu odraznih besed: v *Katekizmu 1550* je razmerje 45 e : 25 ei. S stališča Riglerjevih ugotovitev je tako razmerje pričakovano: normalni odraza *ě* je v Trubarjevem knjižnem jeziku namreč e, odraz ei se pojavlja samo v posebnih primerih.

M. Molè je v članku *Z historii* (1948: 27) zapisal: »I dlatego w swych dziełach późniejszych, w których poza tym ilość przykładów z -ei maleje, mógł Trubar pisać greih czy veizhen, czego w pierwszym swym katechizmie nigdy nie uczynił.« (Prim. tudi *Začetki* 1968: 83, op. 1). Vendar beseda več en ni v nobenem delu, izdanem po *Katekizmu 1550*, niti 1-krat zapisana z ei.

M. Rupel je v monografiji *Trubar* (1962: 232) zapisal, da je avtor prve slovenske knjige sprva pisal *meistu, leitu, veideti*, pozneje pa da je v številnih primerih sprejel gorenjski e (*mestu, letu, vedeti*), tako da je pisanje ei : e skoraj v razmerju 1 : 2. (Prim. *Začetki* 1968: 13 in 71). Dejansko je »pozneje« Trubar zapisal mesto z odrazom ei več kot 200-krat, z odrazom e pa 3-krat, leto z odrazom ei več kot 130-krat, z e pa 5-krat in vedeti z ei več kot 100-krat, z odrazom e pa 2-krat.

Navidez tehtnejši so pomisleki kritikov v zvezi z Riglerjevo metodologijo, namreč, da ni izpisal vseh pojavitev raziskovanih pojavov in da ni pojasnil načel, po katerih je primere izbiral. Vendar je iz *Začetkov* na mnogih mestih jasno, da je Rigler za odraze *ō*-ja izpisal problematične, s stališča sistemskosti nenavadne ali nepričakovane oblike, zlasti še tiste, glede katerih so že predhodniki opazili nedoslednosti in jih komentirali. Zato je obdelal naglasoslovje obrazila -ost, predložno/predpanske naglasne vplive in besede z novoakutiranim o-jem, ki imajo lahko odraz u (če je bilo podaljšanje zgodnejše) ali odraz o (če je bilo podaljšanje poznejše). Najbolj tipičnih, najpogostejših, problemsko pa povsem neproblematičnih besed z

u < o pa ne navaja (edino za besedo *Bog* je na str. 22 navedel, da je v Katekizmu 1550 v različnih oblikah zapisana 449-krat), tudi v tej kategoriji pa opozarja na izjeme in nepravilnosti.

V zvezi z zapisovanjem odrazov *ě* -ja je Rigler izčrpnější, saj je zajel in obdelal tako rekoč vse besede, vendar je bil tudi tu racionalen: zlasti zelo številnih pravilnih, sistemskih pojavitev ni izčrpal, zelo skrbno pa navaja izjemne, posebne ali nepravilne primere, ki niso v skladu z večinskimi, temeljnimi značilnostmi. Ker je Rigler izčrpen pri pojavih, ki njegovim sistemskim ugotovitvam nasprotujejo, je metodološko verodostojen.

Sam sem zbral, uredil in številčno obdelal vse zglede Trubarjevega jezika v zvezi z odrazi *ǫ*/o-ja in *ě* -ja, navedene v Začetkih 1968, jih razširil s sorazmerno številnimi podatki iz Ordninge 1564, ki jih navaja Rigler v Problematiki 1977, ter dodal nekaj številke za primere, pri katerih Rigler navaja minimalno število primerov ali jih samo omenja, zaradi regularnosti pa jih besedilno ne lokalizira niti zanje ne navaja konkretnih številčnih podatkov. Namen članka je pokazati številčno in sorazmernostno prepričljivost Riglerjeve ugotovitve o strukturnem razmerju odrazov u/o in e/ei v Trubarjevem knjižnem jeziku.

Skupina O

I. *ǫ*

1. u < *ǫ*

a. Naglas na istem zlogu osnove

Iztočnica	u	o	Opombe
bridkost	3	0	
celost	1	0	
dopolnost			
O	1 ³	1 ²	
grenkost	4	0	
krotkost	r ² /2/	0 ²	
mehkost	1	0	
močnost	2 ²	0	u*
močost	1 ²	0	
mrzlost	1	1	<i>ǫ</i> in í (?)
skrivnost	r /40/	1	rima
slabost	r /7/	0	
slobost	r ² /4/	0	
svetlost	1	0	
svetost	r /93/	0	/*/
šibkost	4	4	<i>ǫ</i> : í
težkost	r /5/	/1/	rima
tihost	2	0	

trdnost	2	0	
trdost	2	0	
večnost	32	1	u*
visokost			
gl.	1 ¹	0	
str.	1 ¹	0	
vrednost	34	0	u*
vročost			
gl.	5 ²	0	u*
str.	12 ²	0	u*
vsegamogočnost	1 ³	0	

Prva skupina u < \hat{o} , ki ima naglas na istem zlogu osnove, je formalno enotna: sestavlja jo 24 besed na -ost. Iz Začetakov 1968: 18 ni jasno razvidno, da sta *slabust* in *slobust* dve pomensko različni besedi. (Morda *slobosti* v Besednem kazalu zato niti ne navaja). Skupno število pojavitev obeh odrazov je 271, nepričakovani odraz o pa se pojavlja 9-krat, in sicer v 6 besedah. Pri *šibkosti*, mogoče pa tudi pri *mrzlosti* gre za dva naglasna vzorca: o-jevski je nenaglašeni (primeri spadajo v skupino V). Vse ostale glasovne izjeme so omejene na 4 besede s po 1-kratno nepričakovano pojavitvijo: v dveh primerih je o zapisan zaradi rime, v ostalih dveh primerih pa gre za napako. Vseh 9 nepričakovanih pojavitev je 3,3 %, 2 napačni pojavitvi pa predstavljata 0,7 % navedenih zgledov.

b. Naglas na različnih zlogih osnove

Iztočnica	u	o	Opombe
mladost			
gl	/2/-	r /?/	r v gradivu n?
str.	16	0	
str. (predl. pred)	3-	10	
M	0	2	
modrost			
gl.	2 ² -	56 ²	o**
str.	81 ²	2 ² -	u**
norost			
gl.	0	12 ¹	
str.	2 ²	4 ^{1,2} -	predl ?.
širokost	0	1 ²	
gost, m	1 /2/	0	Pl \hat{o}
hod	1	0	

Drugo \hat{o} skupino, v kateri so naglasi na različnih zlogih osnove ali na osnovi in obrazilu, sestavlja 6 besed, kar je sorazmerno malo za odkrivanje oziroma potrje-

vanje splošnih zakonitosti, vendar se pri vseh 3 najmočnejših besedah kažejo podobna glasovna odstopanja. Skupno število pojavitev je 197, od teh jih je nepričakovanih 13. (V razpredelnici so označene z znakom –.) To je sicer sorazmerno veliko (6,6 %), vendar ne gre za napake, pač pa za oblike naglasnega vzorca, pri katerem se posplošujejo u-jevske oblike iz stranskih sklonov. Da je bilo izenačevanje po glasovni analogiji v Trubarjevem jeziku že močno, potrjujejo tudi druge besede, npr. *vročost*, *visokost*, ki zgodovinsko sicer spadajo v 2. \hat{o} skupino, vendar so dejansko že prešle v skupino z naglasom na istem zlogu besede. (Gl. nižje.)

c. Naglasni premik zaradi predloga/predpone

Iztočnica	u *	o	Opombe
blago			
O pred	1 /3/–	1 /3/	u*o* ~
bog			
nagl. na osn.	r /86/	2 ¹ –	u**
nagl. na obr.	0	r ¹ /265/	
dom			
na svojem domovi	4 ¹ –	0	~/ó ?
duh			
O pred	1 ² –	r	
O med	22 ^{1,2}	0	
koren			
O	r 2 ¹	1 ¹ –	
oko			
gl.	r 3 ²	0	
predl.	r 3 ¹	0	
izgovoriti			
-l	1 ¹ r	0	
nakloniti			
-l	3	0	
naložiti			
-l	r /15/	1–	/u*/
odgovoriti			
-l	7 ¹ r /33 ¹ /	0	
pokloniti			
-l	4	0	
pooblastiti			
-l	2 ² r	0	
pregovoriti			
-l	9 ¹ r 1 ² –	0	
zgovoriti			
-l	2 ¹ r	0	

zložiti

-l	r /10/	l-	u*
----	--------	----	----

Naglasni premik zaradi predloga neposredno pred odnosnico ali zaradi predpone ponazarja Rigler s 6 samostalniki ter 9 glagoli, skupaj torej s 15 besedami. Vseh citiranih pojavitev je 486, od teh je nepričakovanih 15, in sicer pri 8 besedah: Rigler je problematične pojavitve očitno iskal. Pri skupaj 8 ponovitvah 2 besed (*blago, dom*) gre verjetno za paradigmatško analogijo, pri ostalih 4 besedah (*bog, koren, naložiti* in *zložiti*), ki imajo 5 pojavitvev, pa gre ali za slabljenje predložnega oz. predpanskega naglasnega vzorca ali pa, še verjetneje, za napake.

Vseh 15 nepričakovanih pojavitvev predstavlja 3,1 %, 5 verjetnih napak pa 1 % zajetih primerov.

č. Mešana skupina

Iztočnica	u	o	Opombe
govoriti			
-l	8 ²	1 ²	u**
izpoved	r /62/	1	
odgovor	r ² /36/	2 ²	
pokora	r ² /436/	/1/ ²	.
(ne)pokorni	54 ²	16 ²	u* ljublj./~
nespodoba	2 ²	0	
spodoba	0	1 ²	
poslednji	r /43/	1	
predgovor	/47 ¹ /	1 ¹	
rod			
mn.	r /6/	2 /1/	-ov-
zapoved	r /166/	1	u* M

V skupino je uvrščenih 12 besed. Citiranih pojavitvev je 888, od teh je nepričakovanih vseh 28 o-jevskih oblik. Kar 16 o-jevskih pojavitvev besed (ne)pokorni pripada ali drugemu narečnemu govoru, morda ljubljansščini, ali pa so tvorjene po nedoločni obliki. Pri obeh o-jevskih pojavitvah besede *rod* v množini (*rodovi, rodove*) gre za vpliv skupine -ov, pri *spodobi* gre za akutirano varianto. Nepričakovanih pojavitvev je 3,2 %.

II. Skupina **ou** / **oi**

a. ov//oi < ov/oł//oi

Iztočnica	u*	o	Opombe
grmovje	0	1	
kos			

O mn.	0	1	
skalovje	0	3	
špelovje	0	1	
vdova			u: nar/~, o: ~ -ov
R mn	1	1	
razbojnik	19	46	
razbojnikov	0	5	
ubojnik	0	17	

V skupino, ki ima 8 besed s skupaj 95 pojavitvami, so zajete besede, v katerih je \hat{o} sestavina dvoglasnika. V Trubarjevem času se je t sicer še govoril velarno, ne dvoustnično, vendar se glede vpliva na izgovor predhodnega \hat{o} ni razlikoval od dvoglasniških zvočnikov. Zaradi težavnosti izgovora se je dolgonaglašeni cirkumflektirani o v položaju pred dvoglasniškim zvočnikom ali ohranil kot o ali pa se premenil z u (glej naslednji oddelek).

Nepričakovanih, izjemnih zapisov (u) je 20, od tega 19 zapisov *razbujnika*. Narejeni so po zakonitosti prve, osnovne skupine (u < \hat{o}), 1 u-jevška oblika *vduu* pa verjetno zaradi izenačevanja z drugimi u-jevskimi oblikami stranskih sklonov. Nepričakovanih pojavitev je 21,1 %.

b. u < ov

Iztočnice	u	o	Opombe
grozdovje	1	0	
vdivstvo	2	0	

Druga podskupina se od prve položajne razlikuje po tem, da izkazuje odraz u. Ima samo dve besedi s skupaj tremi pojavitvami, nepričakovanih odrazov ni.

III. \hat{o}

1. u < \hat{o} '

Iztočnica	u	o	Opombe
moj			
I/T m ed.	r /31/	0	/u**/
D ed.	23	26	rašč.? ljublj.?
ne I m ed. ne D ed.	5	4	rašč.? ljublj.?
nevoljen	8	0	
otročji	2	1	\hat{o} : \hat{o}
pojti			

sed.	10	0	
svoj	r /800/	0	u*
tvoj	r /2000/	0	u*
vesoljni	1	0	
gora			
R mn	4	0	
noga			
R mn	3	0	
otrok			
R mn	7	0	
sirota			
R mn	1	0	
serota			
R mn	0	1	~
sorota			
R mn	0	1	~
voda			
R mn	1	1	=

Skupina ϕ^1 , ki jo sestavlja 12 besed, ima dve opaznejši podskupini, in sicer (a) svojilne zaimke ter (b) samostalnike z ničto končnico v R mn. Vseh pojavitev skupaj je 2930, od teh je nepričakovanih 34, in sicer 30 oblik zaimka *moj*, kar seveda ne more biti pomota, ampak je, po Riglerjevi razlagi, odraz raščiškega ali ljubljanskega govora. Ostale 4 nepričakovane pojavitve pripadajo drugačnim naglasnim paradigmam (*otročji*), postopku dehomonimizacije (*voda*) ali pa glasovnemu izenačevanju paradigme (*serota/sorota*). Vseh nepričakovanih (o-jevskih) oblik je 1,2 %.

2. o < ϕ^2

Iztočnica	u	o	Opombe
(ne)pokoren	2 ²	14 ²	$\phi : \phi$
(ne)pokornik	7	11	$\phi : \phi$
(ne)pokornost	0	r /8/	
(ne)pokorščina	0	r (317)	
nevolja	2	4	
oblat	0	1	
zastopnost	0	r ¹ /139/	
polnost	0	r ¹ /44/	

V skupini ϕ^2 je 12 besed, od katerih jih je 8 iz iste besedne družine, vseh ponovitev skupaj pa je 549. Tri besede so 13-krat (2,4 %) zapisane z za skupino nepričakovanim odrazom u. Pri 9 primerih je vzrok analogija po drugi naglasni

paradigmi, za 2 u-jevski zapisa *nevolje* pa Rigler ne vidi jasne sistemske naglasne podlage. Pleteršnik 1894 pri *nevolji* res navaja samo akut, Rigler sam pa v SSKJ navaja tako akut kot cirkumfleks.

IV. o < ô

Iztočnica	u	o	Opombe
dolgota	0	2 ²	
globokota	0	4 ³	
hudoba	6	3	T ed, I mn, ~
krotkota	1 ²	7 ²	
ostroba	0	4 ²	
skopota	0	1 ²	
skrunoba	0	1	
šibkota	0	11	
širokost	0	1 ¹	
širokota	0	3 ²	
tihota	0	2	
visokota	0	3 ²	

Skupina obsega 12 besed z 49 pojavitvami. Nepričakovanih odrazov u je 7 (14,3 %). Vsi se dajo utemeljiti s paradigmo cirkumflectirane variante.

V. o < o

Iztočnica	u	o*	Opombe
(ne)čistost	0	r /84/	
(ne)milost	0	r /351/	o*
(ne)strohnilost	0	r /2/	
(ne)žihrost	0	r /19/	
debelost	0	1	
globokina	0	3	
globoščina	0	4	
gvišnost	0	r 6	
hočljivost	0	r /21/	
hotljivost	0	r /3/	
lakomnost	0	r /25/	
nemarnost	0	r /16/	
nevernost	0	r /5/	
nevrednost	1	8	
nizkost	0	r /3/	
obilnost	0	r /6/	
pohlevnost	0	r /5/	

potrebnost	0	r /1/
pravičnost	0	r /2/
prijateljstvo	0	r /3/
starost	0	r /13/
trezivost	0	r /9/
velikost	0	r /5/

pojti			
-ti	12	14	nagl. na obr.
vel.	13	17	nagl. na obr..

Skupina je sestavljena iz 27 samostalnikov, od katerih jih je 25 tvorjenih z nenaglašenim obrazilom -ost, ter iz 2 oblik glagola *pojti*. Od skupaj 652 pojavitev je nepričakovanih odrazov (u) 26, tj. 4 %. Pri samostalniku jo povzroča cirkumfleks na obrazilu, kar pomeni, da se predponski premik ni realiziral, pri glagolu pa gre za varianto z zgodaj podaljšanim akutom.

Skupina Ě

I. e < ě

Iztočnica	→ e	→ ei	e →	ei →	Opombe
beg	3	0	4	1	ě? #
bežati					
-ti	8	2	2	3	
sed.	12	3	2	3	
-l	13	2	5	8	
vel.	5	1	0	4	
pobegnik	1	0	0	0	
pobegniti	11	0	1	1	
pribega	1	0	0	0	
pribežati					
sed.	1	0	0	0	
-l	1	0	0	0	
ubežati					
-ti	1	2	0	0	
sed.	1	0	0	2	
-l	1	1	0	0	
bel	10	4	18	17	e* =
obeliti	0	0	0	1	
pobeliti	3	0	1	0	
beseda	352	0	78 /700/	0 /2/	e**

bled	2	0	0	2	
bolezen	96	0	37	11	e → ei*
boleti	1	0	0	0	
breg	4	0	0	4	
cegel	2	0	1	0	
cel	63	2	27	1	e**
cvet	1	1	0	9	
cvetje	1	0	1	0	
cvesti					ə
-ti	1	1	0	0	#
sed.	1	0	0	0	
č(r)evelj	14	0	7	0	e*
človek					
str.	69	0	53	81	e**
čreda	2	0	0	0	
črednik	0	0	1	0	
čreva	1	0	1	0	
dečla	79	0	27	0	
dečelstvo	2	0	2	0	
dekla	36	0	23	1	
deklica	29	0	18	2	
ded	0	0	0	1	
dedec	1	1	0	0	
delati	201	7	132	2	e**
delo	210	15	71	2	e*
pridelati	1	0	0	0	
dodelati	1	0	1	0	
delavec	21	0	22	0	
delavski	0	0	1	0	
delavnik	0	0	1	0	
pridelanje	1	0	0	0	
delaven	2	0	1	0	
delov	0	0	1	0	

devati	7	0	2	1	
odetal	1	0	1	0	
odetel	1	0	1	0	
pridevek	6	0	2	0	
razdevati	2	0	0	0	
razodeti					
3 sed	4	0	1	0	
-ti	18	0	4	3	
-l	8	0	1	0	
razodevati	25	0	17	0	
zadevati	1	0	0	0	
Dolenjec	1	0	1	0	
dolenji	2	0	0	0	
dolenjski	0	0	1	0	
dremati	6	0	2	0	
dreti	1	0	0	0	
izdreti	4	2	1	0	
odreti	0	0	1	0	
podreti	0	0	0	1	rima
razdreti	8	0	4	0	
zdreti	0	0	1	0	
drevo	7	0	0	0	
drevje	11	0	6	0	e*
gnezdo	8	0	2	3	
gnezditi	3	0	1	0	
goleno	3	0	3	1	
golen prid.	1	0	0	0	
gorenji	1	0	0	0	
goreti	10	0	15	4	
zgoreti	1	0	6	1	
gosenica	1	0	0	0	
greh	523/607	0 /3/	77	24	e**
grešen	0 (26)	0	4	0	
grešiti	2	0	4	2	e*
grešnica	0	0	1	0	

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI 7 • 2001 • 1-2	grešnik	5 (65)	0	23	2	
	pregreha	1 /11/	0	3	1	e*
	pregrešen	0 (2)	0	1	0	
	pregrešenje	0	0	1	0	
	pregrešiti	/6/	0	0	0	
	grevati	14	0	5	1	
	greva	1	0	0	0	
	grevinga	23	0	8	0	
	zgrevati	4	0	1	0	
	grmeti	1	0	1	0	
	hiteti	2	0	0	1	
	hoteti	63	0	37	4	e*
	ne imeti					e** prp
	sed.	98 ps	1ps 16 pn	2 ps	1 ps 38 pn	
	izpleti	2	0	1	0	
	izpremiti					
	-l	2	2	0	0	
	-n	1	0	0	1	
	kamela	5	0	2	2	
	kamelski	0	0	1	0	
	kapela	5	0	8	0	
	kapelica	2	0	0	0	
	kedem	4	0	0	0	: teden
	keha	23	0	2	12	
	kehov	2	0	2	0	
	koleno	12	0	13	0	
	kopel	5	0	1	0	
krdelo	28	0	10	0	e*	
krdelce	1	0	0	0		

kregati	31	0	10	6	
kreg	65	2	21	13	e*
kreganje	1	0	0	1	
skregati	1	0	1	0	
ledik	8	0	2	0	
len	3	0	3	0	
lep	68	14	22	13	=
lesti					
-l	0	1	0	0	
leščerba	9	1	9	1	
leteti					
-ti	1	0	1	0	
-l	1	3	1	2	≈ letati
obleteti					
-l	1	0	0	0	
lev	13	0	10	0	
levski	0	0	1	0	
levi	3	0	4	0	
medved	4	0	5	0	
meh	1	1	0	0	
meniti	8	10	15	15	e*** =
menjenje	0	1	0	0	
mneti	1	0	0	0	
pomeniti	12	1	73	21	
pomenjenje	0	2	0	1	
menjati					prp (ń)
-l	0	1	1	0	
menjavec	1	0	0	0	prp (ń)
premeniti	2	0	2	0	
mesec	31	1	13	3	
mesečen	3	0	2	0	

mešati	2	0	0	0	
primešati	1	0	0	0	
zmešati	11	1	6	1	e*
zmešanje	1	0	0	0	
mleko	8	0	9	0	
mlečen	0	0	1	0	
mleti	4	0	0	2	
mreža	33	0	2	11	
nedelja	76	0	55	1	
nedeljski	8	0	1	0	
ponedeljek	3	0	3	0	
nedrje	4	0	0	0	
nekaj	2	0	1	0	
Nemec	6	0	6	0	
nemški	25	0	19	0	
nemščina	2	0	0	0	
znetiti	0	1	0	1	= ?
obedovati	1	0	1	0	
odobedovati	1	0	1	0	
obesiti	18	0	11	2	
obešati	3	0	4	0	
obetati	1	0	0	0	
obleči	51	6	8	13	
izleči	7	0	2	0	
sleči	1	0	0	0	
obrest	3	0	1	2	
odpreti	7	1	3	5	
zapreti	1	1	4	0	
odvetnik	7	0	8	0	e*

omesiti	2	0	1	0	
opresen	3	0	3	0	
opresnik	1	0	1	0	
osobenjik	5	0	3	0	
otrpneti	1	0	0	0	
obtrpneti	2	0	0	1	
ozreti	1	0	0	0	
pena	2	0	5	0	kazen
pestovati	1	0	1	0	
pestinjica	1	0	1	0	
pešec	1	0	0	0	
petje	27	0	6	11	
naprejpetje	19	0	0	0	
pevec	4	0	1	0	
plena	0	0	0	2	
pleve	4	0	5	0	
popleniti	2	0	0	1	
potreba	5	0	47	4	e**
potreben	1	0	8	1	
požreti	2	0	3	2	
požrešen	3	0	2	1	
požreščina	1	0	3	1	
požreh	3	0	2	0	
prednji	1	0	0	0	
odspred	2	0	0	0	
odspreda	16	1	37	1	
spreda	0	0	1	0	
sprednji	0	0	3	0	
preprost	7	0	1	0	

popretiti	0	1	0	0	
prevečati	1	0	0	0	
procesija	3	0	1	0	
reč	40	2	11	33	e**
redok	0	0	1	0	
reka	12	0	10	0	
repen	1	0	0	0	repa
rešiti	67	1	23	0	e*
odrešiti	85	0	51	1	
reva	4	0	0	0	e**+reven 85
reven	8	0	0	0	
rezati	12	1	6	2	=
izrezati	0	2	0	0	
neobreza	11	0	0	1	
neobrezan	2	0	1	0	
obreza	33	1	9	1	
obrezanje	1	0	0	0	
obrezati	40	1	6	7	
obrezovanje	2	0	0	0	
obrezovati	5	0	0	0	e*
odrezati	2	0	1	0	
razrezanje	1	0	1	0	
sedeti	25	0	11	1	
sesti					
-ti	2	2	2	3	#
-l	1	6	1	5	=
posesti					
-ti	2	0	1	1	
-l	10	0	6	5	
sekati	7	0	3	0	
izsekati	7	0	3	0	
obsekati	1	0	0	0	
odsekati	19	0	11	0	
posekati	12	0	3	1	

razsekati	4	0	2	0	
usekati	2	0	0	0	
sečan	1	0	0	0	
senca	22	0	20	0	
obsenčiti	4	0	2	0	
obsenčevati	1	0	1	0	
skleda	13	0	2	5	
skledica	0	0	1	0	
škudela	0	0	3	0	
skrbeti	10	0	4	3	
oskrbeti	4	0	0	1	
slednji	11	4	1	0	e**
slep	22	0	12	6	
slepec	53	1	21	2	
oslepiti	4	0	3	0	
Slovenec	23	0	0	1	e*
Sloven	3	0	11	0	
slovenski	46	0	24	1	
slovenščina	2	0	0	0	
smrdeti	0	0	1	0	
smreka	1	0	0	0	
sneg	6	0	3	1	
snežen	1	0	0	0	
sosed	24	0	10	0	
soseden	3	0	1	0	
soseščina	1	0	1	3	
sreda	42	14	21	7	= ?
srednji	4	0	1	0	
srednik	5	0	2	0	
stena	6	0	4	2	
stleči	1	0	0	0	

streči	29	0	17	1	
streha	16	0	3	5	
streljati	4	1	1	0	=
strel	1	0	0	0	
strela	11	0	2	0	
ustreliti	0	1	0	0	
sveča	8	1	8	1	
svečnica	2	1	1	1	
svečničen	1	0	0	0	
svečnik	4	1	12	2	
špegel	2	0	2	0	
šumeti	1	0	0	1	
tekati	1	0	1	1	
trebiti	1	0	1	0	
iztrebiti	5	0	0	0	
potrebiti	1	0	0	0	
trebuh	12	0	11	2	e*
treskati	2	0	2	0	
tresk	0	1	1	0	
treskanje	0	0	2	0	
tretri	3	0	0	0	
potretri	2	0	0	0	
stretri	9	0	0	0	
zatretri	24	1	14	1	rima
treziv/trezev	22	0	16	0	
trezivost	3	0	4	0	
trpeti	87	0	51	7	e*
pretrpeti	13	0	32	0	
strpeti	2	0	7	0	
umreti	58	1	6	16	
vcepiti	4	0	4	0	

vedro	1	0	0	1	
vehati	1	0	0	0	
večen	r /50/	0	77	0	e**
vek	7	1	1	1	
vekoma	r /30/	0	56	0	e**
veleti	0	0	0	1	
velnica	1	0	0	0	
veroh	2	2	2	0	prevzeto
ves str.	161	6	190	10	e**
vleči	57	0	24	7	
izvleči	7	0	1	0	
odvleči	15	0	6	0	
povleči	1	0	0	0	
privleči	2	0	0	0	
zavleči	1	0	0	0	
vreči	7	0	2	2	
odvreči	1	0	0	0	
podvreči	4	0	0	1	
zavreči	18	0	2	1	
vreden	87	0	51	3	e*
nevreden	2	0	1	0	
nevrednost	9	0	0	0	
zleg	42	0	36	3	
zrel	1	0	1	0	
želeti	28	0	5	7	
železo	6	0	3	0	
železen	8	1	8	0	
živeti	28	2	12	13	
oživeti	0	0	1	0	

žleza	4	1	1	0	
žrebski	0	0	1	0	
-ějši	67 /22/	14 /10/	17	14	ei ~ -eje
M mn. o/i	99	10	58	11	e* ~ ed.

Skupina e, ki je od vseh največja, zajema 306 besed in 2 oblikoslovni kategoriji, skupaj 308 enot, ki imajo pred 1574. letom 5663 pojavitev, od teh 206 ei. Nepričakovanih pojavitev je torej 3,6 %. V obdobju od 1574 dalje je 3569 pojavitev, od teh je nepričakovanih 606, tj. 17 %. Razmerje med pojavitvami ei v obeh obdobjih je 206 : 606, kar pomeni, da se je število ei-jev v drugem obdobju povečalo za skoraj trikrat, glede na manjše število pravih oblik pa celo še večkrat.

Na izjemne pojavitve odraza ei so vplivala zlasti tri druga načela Trubarjevega koncepta knjižnega jezika:

Odpravljanje homonimije (načelo ei =): *lep* (14) – *z lepim* : *s slepim?*; *sreda* (14) – 'dan' : 'sredina'; 5 besed družine *meniti* (14) : *meni*, zaim.; -l glagola *sesti* (6) : *sedlo*; 4 besede iz družine *rezati* (5) : *režati*; *bel* (4) : *beliti*; glagol *streljati* (2) : *strela*, ž in morda tudi *znetiti* (1). K tem bi mogli prišteti še 15 pojavitev besede *delo* in 7 ponovitev oblik *delati*, pri katerih je bilo zaradi kompliciranega trojnega razlikovanja (*del*, m : *delo*, s : *dela*, sed.) težje ohraniti sistemsko urejenost. Z načelom ei = se da pojasniti 82 nepričakovanih pojavitev odraza ei.

Analogija (ei ~ ali ei ≈) se uveljavlja zlasti v oblikoslovnih kategorijah (34), razen tega pa še pri *leteti* (3) ≈ *letati* in *ustreliti* 1 ≈ *streljati*. Analogija pojasnjuje 37 nepričakovanih odraznih pojavitev.

Glasovno okolje (ei #) je vplivalo na 22 pojavitev odraza ei: pri *človeski* (10), *cesti* (7), *sesti* (2), pri *mescu*, *cvesti* in *lesti* pa po 1-krat.

Pravopisni razlogi so vplivali na zapise z ei pri glagolu *ne imeti* (16 zapisov sedanjika tipa *ne imam* in 1 *neimam*) in podobno – zaradi zapisovanja glasu ŋ – tudi pri *menjati* (1), medtem ko je pri obeh glagolih (*u*)*bežati* (10) vplival izgovor z glasom j, ki se sicer pojavlja tudi v govorih, ki ne pripadajo področju ei < ě.

Pri *cvesti* (1) gre za refleks ə, pri zatrei (1) je razlog rima, pri prevzeti besedi *veroh* pa morda nemška glasovna oblika.

Večje število pojavitev odraza ei ima Trubar še pri *obleči* (6), *ves* (6), *slednji* (4), med nekaj več kot 1000 upoštevanimi pojavitvami besede *greh* so tudi 3 zapisi *greih*, med tudi pogostimi zapisi besede *reč* sta tudi 2 zapisa z ei ipd., kar so seveda samo napake. Pri pojavitvah odraza ei v manj frekventnih besedah pa je morda vplivala prav redkost pojavitve oziroma slabša uzaveščenost sistema.

V obdobju pred 1574 je skupaj 173 nepričakovanih, a razločljivih pojavitev besed z ei. Povzročile so jih kolizije Trubarjevih sistemskih načel in pravopisno-izgovorne posebnosti. Tako ostaja sistemsko nepojasnenih samo 33 oblik z ei, tj. 0,6 % vseh odrazov ě.

II. ei < ě

1. ei =

Iztočnica	→ ei	→ e	ei →	e →	Opombe
leto	98 r	2 /2/	40	1	ei * : le-ta
leten	1	0	0	0	
letina	2	1	6	1	
letošnji	0	4	0	0	
letovati	1	0	0	0	
poleti	0	0	1	0	
letati	1	0	1	0	le-ta
svét m	219(150)	2 (5)	87	3	ei** svét a o
posveten	3	0 /2/	0	0	
svét	10	9	3	0	svét 1,2
svetovati	4	22	3	4	≈ svét
svetovanje	0	2	0	0	
svetiti	18	9	18	0	: svét 1, 2
osvetiti	2	0	0	0	
razsvetiti	6	9	7	4	
svetel	0	0	1	0	
svetilen	1	0	1	0	
del	78	3	39	0	ei** : del/o/ati
deliti	2	0	0	0	
obdeliti	1	7	0	3	
podeliti	4	1	0	3	
razdeliti	7	5	4	3	
dete	56/40/	3 /1/	22	0	: dète?
peča ž	2	0	0	1	: pèči: peč ž
peniti	1	0	0	1	: pena ž 1, 2
peti, pojem	65	0	22	0	: pèti
zapeti, -ojem	3	0	1	0	: zapeti -nem
pométati	2	2	3	0	: pometáti
pometanje	0	0	1	0	
préd	0	0	3	0	: prèd
véža	1	1	0	0	: vèža

V skupini ei =, nastali zaradi hotenja razlikovati homonime, je Rigler zbral 7 besednih družin s skupaj 25 besedami ter še 6 drugih, »osamljenih« besed. V obdobju pred 1574 je skupaj zapisanih 870 pojavitev, od teh je nepričakovanih 92, tj. 10,6 %. V osnovnih, dejansko homonimnih oblikah se nepričakovani odraz e pojavi samo 39-krat, kar pomeni, da je napak 4,5 %, vse ostale pojavitve pa nastopajo v izpeljankah, kjer je pravilo odpravljanja homonimov lahko delovalo samo po sistemski analogiji in zato nedosledno. Takih analognih pojavitev je 53, tj. 6,1 %. V obdobju od leta 1574 dalje je besednih oblik z nepričakovanim e 24 od skupaj 287 odraznih pojavitev. Nepričakovanih pojavitev je torej 8,4 %, ob dejanski homonimiji pa se e pojavi le 6-krat: napak je torej 2,1 %.

Razlog je razumljiv: odpravljanje homonimije je bilo močno pri osnovnih homonimnih oblikah, pri njihovih izpeljankah in sestavljenkah pa to ni bilo več tako potrebno. Kadar se je odraz ei pojavil tudi pri le-teh, je delovalo načelo analogije. Največ omahovanja je vidno pri družini *svèt*, kjer je šlo za komplicirano diferenciranje od dveh homonimov: tako samostalnika *svét* kot pridevnika *svét*, ter pri družini glagola *svetiti*. Posebej je vredno opozoriti na besedo *dete*, pri kateri se pojavi oblika z odrazom e samo kot napaka, pa vendar Rigler za tako rekoč dosledno pisanje odraza ei ni našel potrditve v kakem izpričanem oziroma arhivsko dokumentiranem homonimu.

2. Analogija ~

a. ei ~

Iztočnica	→ ei	→ e	ei →	e →	Opombe
deti					
3. sed.	30	0	4	0	ei*
ne 3. sed.	17	1	2	0	ei**
izdeti					
-ti	0	0	1	0	
-l	0	1	0	0	
odeti					
-l	2	0	1	0	
prideti					
3. sed.	2	0	1	0	
razdeti					
3. sed.	5	0	0	0	
razodeti					
3. sed.	4	0	1	0	
-ti	0	18	3	4	
-l	0	8	0	1	
zadeti					
-ti	0	1	1	0	
-l	0	4	0	0	

imeti					
-ti	102/71/	1 /4/	62	3	ei*
-l	1r /32/	15	4	7	
jesti					
3. sed.	15	0	2	0	
ne 3 sed.	18	2	5	0	
-ti.	36	7	r	4	ei* (<200 ei)
-l	14	1	12	2	
izjedati	2	0	1	0	
jed	11	3	7	2	1-krat kyedi
snesti					
3. sed.	0	0	1	0	
ne 3 sed.	0	1	0	0	
-ti	0	1	1	0	
-l	1	2	1	1	
-n	1	2	0	2	
ujedati	0	1	0	0	
ne biti					
3. sed /(-l)	119	1	0	0	ei**
ne 3.sed.	37	31	1	7	
povedati					
3. sed.	r /4/	0	r	0	
ne 3. sed.	50	0	17	2	
-ti	21	14	2	8	v CO -ti in -l skupaj
-l	11	8	2	5	29 ei, 2 e
-n	1	5	1	1	
dopovedati					
-ti	1	0	0	0	
izpovedati -vem					
ne 3. sed.	2 /3/	0	0	0	
-ti	1	0	0	0	
izpovedati se					
~am se					
3. sed.	0	1 /3/	0	0	
odpovedati -vem					
ne 3 sed.	0 /3/	0	1	0	
-ti	2	0	0	0	
prepovedati					
-ti	1	0	0	0	
-dam, sed.	0	0 /1/	2	0	
spovedati -dam,					
sed.	3	8	2	3	

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI 7•2001•1-2	spovedati, -vem					
	3. sed.	2	0	0	0	
	zapovedati, -dam					
	sed.	0	1r/8/	0	40	e*
	zapovedati, -vem					
	3. sed.	r 4	0	r 1	0	
	ne 3. sed.	3	0	2	1	e*
	-l (-em/-am)	0	56	3	46	
	prekleti					
	3. sed.	2	0	0	0	
	smeti					
	3. sed.	5	0	2	0	
	ne 3. sed.	4	8	2	2	
	-l	2	3	0	0	
	strohneti					
	3. sed.	2	0	0	0	
	-ti.	0	0	0	1	
	umeti					
	3. sed.	5	0	1	0	
	ne 3. sed.	0	0	1	0	
	-ti	4	0	3	0	
	-l	4	0	0	0	
	razumeti					
	ne 3. sed.	0	3	2	0	
	-ti	1	4	0	0	
	-l	1	6	1	0	
	vedeti					
3. sed.	7	0	0	0	ei*	
ne 3. sed.	28	0	4	0	ei**	
-ti	81	1	52	1		
-l	r /20/	1	r /20/	0	/e*/	
vedeče	4	0	2	0		
nevedeče	0	0	2	0		
vedeoč	0	1	0	1		
védenje	4	0	1	0		
zvedeti						
3. sed.	3	0	0	0		
ne 3. sed.	2	0	0	0		
-l	5	0	2	0		

verdeti					
3. sed.	3	0	0	0	
vel.	1	0	0	0	
dva					
I	16	0	20	0	
ne I	14	0	10	0	ei*
oba					
I	1	0	5	0	
ne I	0	1	1	1	
ta	258	3	109	84	ei** eim : em = 95 : 28 eimi : emi= 14 : 65 : teh
potehmal	0	5	0	6	
dosehmal	0	0	0	1	
odsehmal	0	1	0	1	
kje	14	0	10	0	ei**
venovrej	1	0	0	0	
vmej	4	0	7	0	ei*
vmes	0	0	2	0	#
M sam./prid.	135	0	37	0	ei*
ne M sam	2	0	2	0	ei**
-eimi prid./štev.	4	7	6	0	

Skupina ei ~ obsega besede, ki se v 3. os. sed. (*iei*) ali sploh (*kei*) končujejo na -ei, po zakonu analogije pa so prevzele odraz ei tudi ostale oblike iste besede. Skupina je sestavljena iz 4 podskupin: glagolske, zaimenske, oblikoslovne in mešane. Glagolsko sestavlja 5 družin s skupaj 27 glagoli, razen tega pa še 6 »osamljenih«
glagolov. Zaimensko podskupino sestavljajo oblike zaimka *ta* ter 3 prislovni sklopi, tvorjeni z zaimkom. Oblikoslovno skupino sestavljajo 3 oblikoslovne kategorije, v mešani podskupini pa so samostalniki, števniki, predlogi in ostali prislovi. Vseh besed skupaj je 43 + 3 oblikoslovne kategorije.

V obdobju pred 1574 je 1522 pojavitev, od teh je 253-krat zapisan nepričakovani odraz e, v obdobju od 1574 dalje pa je 685 pojavitev, od teh je 237 nepričakovanih odrazov e. V prvem obdobju, ki nas posebej zanima, je nepričakovanih pojavitev 16,6 %, notranjo strukturo navedenih odstotkov pa se da prikazati natančneje. V skupini besed in kategorij z izglasnim -ei (3. os. sed. gl. na -em, 5 drugih besed in 2 oblikoslovni kategoriji) je 399 pojavitev, od teh sta nepričakovani 2 e, tj.

0,5 %. Tako nizko število napak je razumljivo, saj je izglasni -ei merilo za uvrstitev besede oz. kategorije v obravnavano skupino.

Drugo skupino sestavljajo oblike sedanjika, ki niso zajete v prejšnji skupini, ei pa so dobile po vzoru 3. osebe sedanjika – skupaj 240 pojavitev, od teh je nepričakovanih 68 e, tj. 28,3 %. Ostalih glagolskih oblik (-ti, -l, -n, -č) je skupaj 587, od teh 164 e, tj. 27,9 %.

Zaradi zelo visokega števila pojavitev je smiselno v posebno skupino uvrstiti oblike zaimka *ta*: vseh zapisanih pojavitev je 261, od teh 3 nepričakovane pojavitve, tj. 1,1 %. Vse ostale besede z ei znotraj besede imajo 35 pojavitev, od teh 16 e, tj. 45,7 % nepričakovanih.

b. ei ≈

Iztočnica	→ ei	→ e	ei →	e →	Opombe
greti					
-l	1	0	1	0	
segreti se					
vel. mn.	0	0	1	0	
šteti					
-ti	2	9	0	0	
-l	2	2	0	0	
prešteti					
-ti	0	4	3	5	
zdeti se					
-ti	1	0	0	0	
-l	4	7	2	1	
umetal	2	0	2	0	
umetel	1	0	0	0	
umetolost	0	0	2	0	
umetalen	3	2	1	1	
umetelen	0	1	1	1	
neumetelen	0	1	0	0	
sevec					
I	3	1	2	1	
ne I	0	2	0	1	
seme					
I	76	6	21	0	
ne I	6	54	10	10	
smeh	3	1	0	1	

veter	43	10	21	1
teden	2	0	0	0

Drugo na analogiji temelječo skupino $ei \approx$ sestavljajo besede, v katerih je odraz ei zapisan po kaki sorodni besedi, v kateri glasu e etimološko upravičeno sledi glas j oz. i . Skupino sestavlja 16 besed, med katerimi ima največjo družino *umetal*. Vseh obravnavanih pojavitev pred 1574 je skupaj 249, od teh je 149-krat zapisan ei , 100-krat pa nepričakovani e , od 1574. leta dalje pa je 89 pojavitev, in sicer 67 ei : 22 e . V prvem obdobju je torej 40,2 % nepričakovanih pojavitev, v drugem pa 24,8 %, kar je razumljivo, saj je odraz ei v drugem obdobju nasploh pogostejši. Oblike z e prevladujejo pri treh besedah, v dveh pa sta odraza bolj ali manj izenačena. Pri besedi *seme* je v glavnih sklonih praviloma zapisano ei , v stranskih pa e : Trubar si je torej izoblikoval paradigmatško ureditev gl. skl. ei : str. skl. e .

3. Položajna skupina

ei #

Iztočnica	→ ei	→ e	ei →	e →	Opombe
jezditi	4	0	9	1	
jezdec	0	0	4	3	
les	2	2	2	0	
mesto	208	2	98	0	ei^{**}
mesten	0	0	1	0	
namestnik	0	0	1	0	
nevesta	4	5	25	1	
pesek	5	2	6	0	
pesem	69	0	12	2	$\approx ?$
res	4	0	0	0	
špes	1	0	0	0	
vest	68	0 /2/	10	0	
svest	2	0	0	0	
zvest, prid.	37	1 /4/	26	2	ei^{**}
nezvest	0	1 /1/	0	0	
zvest ž	/4	0	0	0	

nezveščina	5	2	2	1
zveščina	15	0	5	1
zvezda	32	0	22	0
cesta	7	22	0	15
človeski	10	85	36	13
človestvo	0	28	18	1

V skupini ei #, v kateri se ē realizira kot ei, kadar stoji pred soglasniško skupino -s/zC ali pred končnim sičnikom, je Rigler zajel 22 besed. V obdobju pred 1574 je skupaj 634 pojavitev, od teh je nepričakovanih 157, tj. 24,8 %. V obdobju od 1574 naprej je skupaj 317 pojavitev, od teh je 40 (16,6 %) nepričakovanih. V drugem obdobju je nepričakovanih pojavitev manj, saj se je pojavljanje odraza ei zvišalo nasploh. Vzrok za visok odstotek neuveljavitve analogije so tri na koncu razpredelnice navedene besede, v katerih prevladujejo nepričakovani odrazi: 15 ei : 35 e. Pri *človeski* in *človestvo* je oblike z odrazom e verjetno generirala beseda *človek* iz skupine e, pri *cesta* pa se sistemskega vzroka ne da določiti.

*

Skupina O zajema 132 besed, ki imajo skupaj 6120 pojavitev. Od 165 (2,7 %) nepričakovanih odraznih pojavitev je samo 9 (0,1 %) pojavitev napačnih, tj. akcentsko kakorkoli neutemeljenih.

V skupini Ě je zajetih 418 besed + 5 oblikoslovnih oblik. V prvem obdobju (do 1574) je 8938 pojavitev, in sicer je v skupini e 5663 pojavitev z 206 (3,6 %) nepričakovanimi, ki vključujejo 33 (0,6 %) v vsakem pogledu napačnih odrazov.

V skupini ei = je vseh pojavitev 870, in sicer 92 nepričakovanih (10,6 %), od teh je povsem napačnih 39 pojavitev (4,5 %).

V skupini ei ~ je skupaj 1522 pojavitev, od teh je 253 e, tj. 16,6 % nepričakovanih, povsem napačni pa sta samo 2 pojavitvi (0,1 %) iz izglasnega dela skupine. Analogija se v ostalih glagolskih oblikah, ki imajo 827 pojavitev, ni uveljavila v 232 primerih, tj. 28,1 %. V 35 oblikah z odrazom znotraj besede se analogija ni uveljavila v 16 primerih, tj. v 84,2 %. V zelo visokem številu se je uveljavila v oblikah zaimka *ta*: od 261 pojavitev so samo 3 neanalogne (1,1 %).

V skupini ei ≈ je od skupaj 249 pojavitev nepričakovanih 100 (40,2 %).

V skupini ei # je v prvem obdobju 634 pojavitev, od katerih je 157 e, nepričakovanih pojavitev je torej 24,8 %.

Iz navedenih podatkov je razvidna velika razlika med osnovno skupino, v kateri je pričakovan odraz e, in 4 ostalimi skupinami, v katerih je pričakovan odraz ei. Ta odraz je Rigler poimenoval izjemni odraz. Osnovni odraz se ni realiziral v 3,6 %, izjemni izraz pa se ni realiziral v povprečno 23,1 %.

V obdobju po 1574 je v Ě skupini 4947 pojavitev.

V članku obravnavana skupina Ě ima v obeh obdobjih skupaj 13 885 pojavitev, skupaj z vsemi pojavitvami iz skupine O pa se število pojavitev povzpne na 20 005. Če odštejemo 7300 naših dopolnitev in dopolnitev iz Problematike 1977, je v Začetkih 1968 skupaj 12 700 pojavitev odrazov \bar{o}/\bar{o} in \bar{e} . V Začetkih pa je Rigler

obdelal tudi druge glasoslovne, oblikoslovne, pravopisne in deloma tudi besedo-slovne značilnosti tako Trubarjevega jezika kot jezika vseh drugih protestantov 16. stol., ki so pisali slovensko, povrh pa še EiL 1613.

Če za merilo vzamemo 12 700 pojavitev na 70 straneh Začetkov, je gradivskih besed za druge jezikovne značilnosti na 110 straneh Začetkov še 20 000.

Številčna obdelava (nekoliko izpopolnjenega) gradiva o odrazih u < **o/ó** in e/ei < **ě** v Trubarjevih delih prepričljivo kaže zavestno sistemsko strukturiranost njegovega knjižnega jezika.

Znamenja in krajšave

–	sistemsko nepričakovano
#	položaj pred -s/z(C)
*	še veliko zgledov (Rigler)
**	še zelo veliko zgledov (Rigler)
/	ali
//	moj dodatek
?	vprašljivo
~	analogija -ei
<	v
=	homonimija
>	iz
≈	analogija -j
→ e/ei	e/ei do leta 1574
e/ei →	e/ei od leta 1574
1 ^{1,2,3}	opisovani glas je prvi, drugi, tretji od enakih v besedi
C	soglasnik
CO	Cerkovna ordninga 1564
D	dajalnik
ed.	ednina
EiL	Evangelia inu Lystuvi, Nemšhki Gradez 1613
gl.	glavna sklona
I	imenovalnik
-l	opisni deležnik
ljublj.	ljubljsko
LMS	Letopis Matice slovenske
LZ	Ljubljanski zvon
M	mestnik
m	samostalnik moškega spola
med	med predlogom in odnosnico je beseda
mn.	množina
-n	trpni deležnik
nagl.	naglas
nar.	narečno

O	orodnik
obr.	obrazilo
Pl	Pleteršnik
pn	pisano narazen
pred	predlog neposredno pred odnosnico
predl.	predlog
prid.	pridevnik
prp	pravopis
ps	pisano skupaj
r	redno (Rigler)
R	rodilnik
rašč.	raščiško
s	samostalnik srednjega spola
sam.	samostalnik
sed.	sedanjik
Seminar	Zbornik predavanj, Seminar slovenskega jezika, literature in kulture
SR	Slavistična revija
SSKJ	Slovar slovenskega knjižnega jezika
str.	stranski skloni
štev.	števnik
T	tožilnik
-ti	nedoločnik
vel.	velelnik
ž	samostalnik ženskega spola

Navedenke

- ENE DVHOVNE PEISNI, v'TIBINGI 1563.
 EVANGELIA INV LYSTVVI, prevedel J. Čandek, redigiral T. Hren, v'Nemfhkim Gradzu 1613.
 Kidrič, F., *Die protestantische Kirchenordnung der Slovenen im XVI. Jahrhundert*, Heidelberg 1919.
 Kopitar, J., *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*, Laibach 1808.
 Logar, T., Glasoslovne in oblikoslovne variante v jeziku Trubarjeve Cerkovne ordninge, *Seminar 12* (1976), 17–25.
 Molè, M., Z historii praslówiańskiego ě w słoweńskim, *Rocznik Slawistyczny 16* (1948), 24–27.
 Oblak, V., Trije slovenski rokopisi iz prve polovice XVII. stoletja, *LMS 1887*, 259–315.
 Obvestilo 1611: I. Vrhovec, Slovenski listič iz leta 1611, *LZ 6* (1886), 253–254.
 Pleteršnik, M., *Slovensko-nemški slovar I, II*, Ljubljana 1894, 1895.
 Pohlin, M., *Kraynska Grammatika*, Laybach 1768.

- Postila 1595: HISHNA POSTILLA, prevedel P. Trubar, redigirala F. Trubar in A. Savinec, v' TIBINGI 1595.
- Ramovš, F., *Kratka zgodovina slovenskega jezika*, Ljubljana 1936.
- Rigler, J., Problematika glasoslovnih in oblikoslovnih variant v Trubarjevi Cerkovni ordningi, *SR 25* (1977), 466–490.
- Rigler, J., *Začetki slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana 1968.
- Rogerij, *Palmarium empyreum I*, Clagenfurti 1731, *II* Labaci 1743.
- Rupel, M., *Primož Trubar*, Ljubljana 1962.
- Schönleben, J. L., EVANGELIA INV LYSTVVI, v' Nemfchim Gradzu 1672.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*, Ljubljana 1970–1991.
- Trubar, P., *Cerkovna ordninga*: Tübingen 1564, München 1973.
- Trubar, P., *Catechismus In der Windischenn Sprach*, (Tübingen 1550).
- Trubar, P., CATEHISMVS SDVEIMA ISLAGAMA, V TIBINGI 1575.
- Znojilšek, J., KATECHISMVS DOCTORIA MARTina Luthra, v' TIBINGI 1595.

Za gradivo iz Trubarjevih del sem uporabljal kartoteko Sekcije za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

Rigler's Thesis on the Origins of the Standard Slovenian Language in Numbers

Summary

Rigler's thesis on the origins of the standard Slovenian language in the 16th century has two stages. From the analysis of 12,700 occurrences of the reflexes for $\bar{o}/\hat{o}/o$ and \bar{e} he established the structural arrangement of phonemes in Trubar's language, and on the basis of phonological comparisons with later texts and writers from Ljubljana, as well as with contemporary dialectal development in the southern and eastern surroundings of Ljubljana, Rigler developed his thesis that the local speech of Ljubljana had been the basis of Trubar's standard language (with the differential $u < \bar{o}$ and $e < \bar{e}$).

In our somewhat enlarged discussion (as compared to Rigler's corpus) the group of \bar{o} -reflexes comprises 91 words with 5,419 occurrences; 132 (2.4%) of these occurrences could not be expected from the system. The group of \hat{o}/o -reflexes consists of 41 words with 701 occurrences from which 33 (4.7%) are unexpected.

The group of \bar{e} -reflexes comprises 418 words and 5 morphological categories with a total of 8,938 occurrences. In the period before the year 1574, when Trubar's phonological system was the most consistent, the e -group has 5,663 occurrences, from which 206 (3.6%) appear unexpectedly as ei , whereas 4 different groups of ei occur 3,275 times – with 602 (18.4%) e -reflexes being unexpected. The e -group is the basic group, covering 2/3 of all cases and is regular in 94.4% instances. The ei -groups represent exceptions and comprise 1/3 of all occurrences – but even in this group 18.4% were realized as an e -reflex.

*Besides the reflexes for $\bar{o}/\hat{o}/o$ and \bar{e} , in his *Začetki slovenskega knjižnega jezika**

(1968) Rigler also analyzed other phonological, morphological, syntactic and orthographic features on the basis of 20,000 occurrences of words in Trubar's works, as well as in the works of other Protestant authors who wrote in Slovenian, and, on the top of that, he even analyzed Evangelia inu listuvi (1613).

The book Začetki slovenskega knjižnega jezika comprises a corpus of more than 30,000 occurrences of individual words for which, as a rule, the exact citation and its source are given. Compared to that the writing on the use of the Slovenian language at the Vienna court during the reign of Maximilian I and at the court of the bishop of Trieste Bonomo is just a footnote.

Tipologija pridevniške vezljivosti

Andreja Žele

IZVLEČEK: Prispevek predstavlja /ne/izglagolske pridevnike z vidika njihovih vezljivostnih lastnosti v povedku in s tem hkrati tudi njihovo večjo ali manjšo stopnjo povedkovniškosti. Vezljivostno merilo torej lahko tudi med pridevniškimi besedami izloči prave povedkovnike (z nekaj tipičnimi pridevniškimi lastnostmi, zato jih lahko poimenujemo kot pridevniške povedkovnike). V vsakem primeru je vezljivost tudi pri pridevniških iztočnicah pomembno pomenskoskladenjsko merilo pri izbiri razlagalnega gradiva.

ABSTRACT: The article presents (non-)verbal adjectives, focusing on their valency properties within the predicate and at the same time on a higher or lower degree of their »predicateness«. The criterion of valency thus makes it possible to distinguish between true predicatives (on the grounds of some typical adjectival features they may be called adjectival predicatives) and other adjectives. Nevertheless, valency is an important semantic-syntactic criterion for choosing explanatory material even for adjectival entries.

Pri pridevniški vezljivosti so obravnavani pridevniki v povedkovi rabi, eni s popolnoma ohranjenim prvotnim pomenjem in drugi z metonimičnimi ali celo metaforičnimi pomeni glede na prvotno leksemsko pomenje posameznih pridevnikov. Govorimo lahko o zloženem povedku in o povedkovi vezljivosti. Vse to je t. i. desna vezljivost, medtem ko je ujemalna (v spolu, sklonu, številu) leva vezljivost povedkovodoločilnega pridevnika obravnavana zgolj kot stavkotvorni pogoj.

Obseg prispevka opravičujem s tem, da je njegova vrednost ravno v pregledno-problemski obravnavi celotnega gradiva – le zaokroženi fond primerov iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika namreč omogoča dejansko predstavitev upora-be pridevnikov v (zloženem) povedku in možno vezljivostno delitev pridevnikov.

Obravnavani so predvsem neizglagolski pridevniki, ker pri izglagolskih pridevnikih – popridevljenih deležnikih stanja glede na glagolsko vezljivost ni bistvenih odstopanj (z vidika določanja (stopnje) pridevniškosti so pomembni deležniki stanja iz dovršnih neprehodnih glagolov). Neizglagolski pridevniki so izčrpejše obdelani ravno zaradi neglagolskih stanjsko-lastnostnih pomenskih sestavin, ki lahko uvajajo vezljivost. Oboji (neizglagolski in izglagolski) imajo v povedkovodoločilni

vlogi specialne skladenjske pomene, ki določajo njihovo pomenskoskladenjsko vezljivost. Pri izglagolskih pridevnikih je vezljivost posledica izhodiščnega glagolskega pomena, pri neizglagolskih pridevnikih pa je vezljivost posledica dinamičnega pomena pomensko sorodnih glagolov. Prvotna povedkovodoločilna vloga navadno z brisanjem oz. izgubo določenih kategorij (npr. pri samostalniku in pridevniku spola in sklona, pri glagolu časa in naklona) ali s pridobivanjem določenih kategorij (npr. spreganja) in izoblikovanjem nove kombinacije pomensko-slovničnih kategorij omogoča obstoj povedkovnika kot samostojne besedne vrste.¹ Tudi za povedkovnik je torej bistven specifični skladenjski pomen, ki opredeljuje določeno dejansko/prisotno lastnostno stanje² – z vidika nove besedne vrste lahko govorimo o t. i. ‘leksikalni osamosvojitvi’ (Mluvnicе češtiny 1986: 76); besedna oblika (pregibna/nepregibna, kratka/dolga ipd.) ni relevantna³ oz. povedkovnik za specializirane skladenjske pomene pretežno nima specializiranih oblik. Povedkovnik je torej označen s položajskostjo – ne nanaša se na osebe ali predmete oz. jih ne označuje ali pojasnjuje. Čeprav je tipični povedkovniški stavčni položaj ob brezosebnih okoliščinah, je z vidika leve vezljivosti relevantna delitev povedkovnikov na t. i. osebnе in neosebne.⁴ Skladienjskopomenski dokaz za povedkovnik pa je smiselna nadomestitev z glagolsko obliko.⁵ Tipični skladienjski pomen stanjskosti in posledične lastnostnosti povedkovnikov potrjujejo tudi drugotne izpeljave v samostalnike na -ost.⁶

¹ A. Vidovič Muha (2000b: 31) govori o »spremembi kategorialnih lastnosti /.../, ki povzroči prehod ene besedne vrste v drugo /.../«. Ista avtorica (gl. A. Vidovič Muha 2000b: 125) npr. za leksem *človek* ugotavlja, da v povedkovodoločilni vlogi s pomenom ‘human, človeški’ lahko vedno tvori lastnostne stavke – iz tega posledično potrди upravičenost kategorialne pomenskosestavinske oznake povedkovnik za tovrstne lekseme tudi v slovarjih. Osnovne splošne značilnosti povedkovnikov, ne samo pridevniških, so bile predstavljene tudi v zadnji številki Jezikoslovnih zapiskov (Žele 2000: 57–58).

² Po A. V. Isačenu (1954: 255) t. i. »kаčestvennoe sostojanie«, pri Čehih (Mluvnicе češtiny 1986: 195) pa t. i. »kategorie stavu«.

³ Kot določevalno merilo za povedkovnike A. V. Isačenu (1954: 250) navaja tudi skladienjsko vlogo povedkovega prilastka, ki je z izražanjem ‘spremstvenega stanja’ pomenskoskladienjsko soroden povedkovemu določilu. To dokazuje s pretvorbenim razmerjem med *Sin se je vrnil bolan* – *Sin se je vrnil. Bil je bolan* ipd.

⁴ Glede na to, ali povedkovniki razlikujejo osebo ali ne, jih J. Toporišič (1982: 116; 2000: 596–597) deli na osebne (*sem/si/je tiho/v skrbeh*) in neosebne (*je treba / je mraz*) povedkovnike; z vidika desne vezljivosti pa na prehodne (*biti v skrbeh za kaj, Treba nam je miru*) in neprehodne (*biti tiho, biti mraz*) povedkovnike.

⁵ Skladienjskopomensko posebne so redke deležniške oblike, vzlično rabljene v zvezah tipa *Živel predsednik, Pozdravljen prijatelj*, slovarsko (po SSKJ) je prva označena kot medmet, druga pa kot deležniško podgeslo pri glagolski iztočnici *pozdraviti*. Vendar tu bi težko govorili o povedkovniku – prej gre za izvenjezikovnosistemsko govorno uresničitev, ki vključuje še druge izvenjezikovne okoliščine, ki jo hkrati omogočajo. Tovrstno rabo v jeziku pa omogoča nadpovedna besedilna skladnja, v okviru povedi pa ni samozadostna.

⁶ Po A. V. Isačenu (1960: 567–568) pa so samostalniške tvorjenke na -ost dodatna potrditev prevlade lastnosti v povedkovniški rabi.

Vezljivost kot pomensko- in strukturnoskladenjska kategorija pridevnikov

Vezljivostni (skladenjskopomenski) vidik je lahko eno izmed vodilnih meril za določanje povedkovniškosti oz. za določanje povedkovih skladenjskih pomenov. Stopnja skladenjskopomenske utrjenosti v stavčnem položaju za vezjo je hkrati pokazatelj stopnje povedkovniškosti določenih pridevniških besed.

Z vidika leve vezljivosti je skupna slovnična oz. strukturnoskladenjska kategorija glagolov in pridevnikov ujemanost (prim. Morfológia slovenského jazyka 1966: 209).

Za potrditev pomensko- in strukturnoskladenjske pridevniške vezljivosti pa je pomemben tudi primerjalnoslovanski vidik.⁷

Pri slovenski pridevniški vezljivosti velja izpostaviti Dajnkovo in Metelkovo slovnico, obe pisani po zgledu slovnice J. Dobrovskega. Obe v okviru strukturnoskladenjske (sklonarske) vezljivosti naštejeta tudi vezljive pridevniške besede. Dajnko in Metelko opozarjata, kako /ne/izglagolski pridevniški pomeni tudi usmerjajo udeležence oz. določajo rabo sklonov. Metelko (1825: 226) še posebej, tudi s skladenjskopomenskega vidika, obravnava rabo pridevnikov v povedku. V slovensko pisanih slovnica A. Breznik opozarja na pridevniško vezljivost tako s strukturnoskladenjskega kot s pomenskoskladenjskega vidika (1916: 248–251; 1921: 218–221; 1924: 217–219; 1934: 224–226).

Nova slovenska skladnja (J. Toporišič 1982) v okviru obravnave pridevniške besedne zveze našteva pridevniške besede, ki vežejo roditeljska, dajaljska in predložna določila. S predložnimi določili se izpostavijo tudi vezavni predložni morfemi ob pridevniških besedah. Povedkovi pomožnopomenski (naklonski) pridevniki so obdelani v okviru glagolske zveze z glagolom (NSS: 101–102). Pomožnopomenski pridevniški deležniki stanja v povedku uvajajo obvezno pridevniško desno vezljivost. Vezljivost pridevniških besed je omenjana še pri upovedovalnih naklonskih (hotenjske, možnostne, gotovostne, čustvenostne in zanikanja) določilnih (NSS: 226–295).

⁷ Zgodaj je tudi na pridevniško intenco opozoril V. V. Vinogradov (1947: 402–405). Posebej, z zgledi, obravnava vezljivost pridevnikov *vesel*, *zmožen*, *dolžen*, *neprijeten*, *namenjen*, *prepričan*, *očiten* in ugotavlja skladenjskopomenski prevzem povedkovih lastnosti. V sorodnih slovanskih jezikih, npr. v hrvaščini (Katičić 1986: 125–127) so naštetih pridevniki, ki v povedku lahko smiselno nadomeščajo glagolske oblike: – z roditeljskim: *pun*, *sit*, *gladan*, *žedan*, *željan*, *dostojan*, *vrijedan*; – z dajaljskim: *vješt*, *ravan*, *drag*, *mio*; – z orodnim: *zadovoljan*, *izobilan*, *bogat*, *siromašan*; v slovaščini (Morfológia slovenského jazyka 1966: 209–210) se govori o intenci pridevnika: – z roditeljskim: *željen*, *zmožen*, *udeležen*, *poln*, *sit*, *lačen*, *zaveden*, *ne/vreden*; – s predložnim tožilnikom: *lakomen na premoženje*, *dovzeten za vraže*, *izveden za vse*; – z dajaljskim: *zvest*, *potreben*, *znan*, *primeren*, *oddan*, *poslušen*, *naklonjen*, *soroden*, *podoben*, *tuj*, *oddaljen*, *pristopen*; – z orodnim: *zaseden z*; – primernik in presežnik sta zaradi primerjave vedno vezavna: *najlepši med vrstniki* ipd.

Pregled zgledov pridevniške vezljivosti po nekaj skladenjsko odločilnejših slovnica. Primeri za mestnik in orodnik izkazujejo prostomorfemski predlog:

Dajnko (1824: 277–285):

- z roditeljskim: doveden, gladen, lačen, nevreden, potreben, nepotreben, poln, sit, žeden, želčen, vreden, veden;
- z dajalnikom: podoben, dovoljen, priličen, pokoren, primeren, poročen.

Metelko (1825: 238–240):

- z roditeljskim: skrben, maren, marljiv, boječ, plašen, poln, sit, pijan, vaje, prazen, potreben, lačen, žejen, pozabljiv, pomljiv, zvest, željan, lakomen, varčen, vesel, deležen, vreden, kriv;
- s predložnim roditeljskim: primerniki tipa večji od, mlajši od;
- z dajalnikom: enak, podoben, koristen, lasten, ljub, priljuden, priličen, priležen, pokoren, podložen, podvržen, postrežen, prijeten, dopadljiv, zvest, mil, milostljiv, škodljiv, nevoščljiv, dober, znan, gorek;
- s predložnim tožilnikom: jezen na, zaljubljen v;
- z orodnikom: bogat z, reven z.

Breznik (1934: 224–226):

- z roditeljskim: željen, lakomen, skrben, potreben, poln, vreden, kriv, deležen;
- z dajalnikom: koristen, škodljiv, primeren, prikladen, enak, pristojen, vdan, všeč, blag, mil, dober, drag, ugoden, potreben;
- z orodnikom: bogat z;
- s predložnim tožilnikom: lakomen na, mrtev na.

Toporišič:

(NSS: 57–61):

- z roditeljskim: lačen, sit, dolžen, željan, vesel, boječ, sramujoče se, želeči se, držeči se, veseleči se, varujoči se, čakajoči, stradajoči, dolžeči;
- z dajalnikom: enak, naklonjen, podoben, koristen, lasten, ljub, priljuden, priličen, primerjen, pokoren, podložen, podvržen, postrežen, prijeten, dopadljiv, zvest, mil, milostljiv, škodljiv, tečen, nevoščljiv, dober, znan, gorek, vdan, obljubljen/obljubujoč;
- s predložnim tožilnikom: jezen na, naslonjen na, nor na, bolan na;
- z mestnikom: misleč o, pridelan na;
- z orodnikom: posut s, najlepša med;

(SS 2000: 327–328):

- z roditeljskim: poln, sit, pijan, vaje, potreben, lačen, žejen, svest si, željen,

- vesel, deležen, vreden, kriv, bogat, prijazen do;
- z dajalnikom: enak, podoben, koristen, lasten, primeren, pokoren, podložen, podvržen, prijeten, dopadljiv, uslužen, zvest, milostljiv, škodljiv, nevoščljiv, dober, znan, gorak, težeč k;
- s tožilnikom: potreben za, požrešen na, nor na, jezen na, zaljubljen v, zavzet za, vpleten v;
- z mestnikom: pohlepen po, hrepeneč po;
- z orodnikom: bogat z, varčen z, reven z, začuden nad.

Besedotvorje in vezljivost

Z besedotvornega vidika pridevniški sklopi z nikalnico **ne-** in pridevniške sestavljenke s **pre-** ('preveč') nakazujejo izhodiščno podstavo v povedku. Poleg tega pridevniške sestavljenke s predponskim obrazilom odpirajo desno vezljivost.

1) Pri sklopih z nikalnico **ne-** je pomenski poudarek na zanikanju stanja/lastnosti v povedku – sklopi so s povedkom v pretvorbenem razmerju. Nekateri odkrivajo široko pomensko polje, *nemogoč*, *neumen*, *nepomemben*, od čiste nikalnice do drugih pomenskih premikov oz. prenosov, ki so slovarsko navadno označeni z ekspr(esivno):

nemogoč 'ki ni mogoč': Tu je dvom nemogoč, V tistih krajih je življenje skoraj nemogoče;

nemogoč (ekspr.) 'ki zaradi svojega vedenja, ravnanja vzbuja nenaklonjenost, odpor': Ta človek je nemogoč;

nemogoč (ekspr., s širokim pomenskim obsegom) 'slab, neprimeren': Ima nemogoč plašč, Njegovi prevodi so nemogoči;

neumen 'ki ne ravna v skladu z razumom, pametjo': Mlad je še in neumen;

neumen 'ki ni sposoben hitro dojemati, prodorno misliti': Preveč je neumen;

neumen (ekspr.) 'neprimeren, neustrezen': Te pentlje na obleki so prav neumne;

nepomemben (ekspr.) 'ki ni pomemben': Pri tem delu se jim je zdel nepotreben in nepomemben;

nepomemben (knjiž., ekspr.) 'majhen, neznaten': Količina se jim je zdela nepomembna.

Zgornje sklope z nikalnico v pomensko-skladenjskih podstavah pa glede na tipe slovarskih pomenskih razlag, ki izhajajo iz leksemskega pomenja, lahko skupinimo:

– **pretvorbena razmerje z zanikanim istokorenskim pridevnikom v povedku:**

nelogičen 'ki ni logičen': Njegova želja je nelogična;

neopažen 'ki ni opažen': Neopažen je odšel od doma;

neugoden 'ki ni ugoden': Čas je bil zelo neugoden;

– z *zanikanim povedkom v podstavi*:

nesmiseln ‘ki nima možnosti za uspeh’: Njegovo prizadevanje je nesmiselno;
nerazumljiv (ekspr.) ‘ki se ne da odobravati’: Njegova izjava je res nerazumljiva;
nevzdržen (nav. eksp.) ‘s katerim se ne da soglašati, strinjati’: Njegovo stališče je nevzdržno;

nespameten (ekspr.) ‘ki ne ravna v skladu s pametjo, razumom’: S tem se ne bo strinjal, saj ni nespameten;

– z *opisno ali besedno sinonimijo*:

nedotaknjen ‘ki je ostal v nespremenjenem položaju ali obliki’: Postelja je ostala nedotaknjena;

nepotreben (ekspr.) ‘ki je nastal brez pravega vzroka ali podlage’: Te napake so čisto nepotrebne;

netakten (ekspr.) ‘ki mu manjka takta, olike’: Fant je nekoliko netakten;

neučakan ‘ki težko čaka, pričakuje’: Ne bodi tako neučakan;

neverjeten (ekspr.) ‘ki vzbuja začudenje, presenečenje’: Ta človek je neverjeten;

nevšečen ‘ki povzroča neprijetnosti, težave’: Že ves dan je nevšečen;

nepobiten (knjiž.) ‘neovrgljiv, neizpodbiten’: Dokaz je nepobiten;

nevzdržen (ekspr.) ‘neprimeren, slab’: Njegov pložaj je nevzdržen.

- 2) Prislovni pomen predponskega obrazila **pre-** = ‘preveč’ s primerjalnorazmernim odnosom med udeleženci odpira možnost neobvezne vezljivosti; največkrat s predložnotožilniškim (T_{za}) udeležencem. Našteto bo samo nekaj primerov z različnimi pomenskimi razlagami:

predebela ‘ki je preveč debela’: Ta knjiga/ženska je predebela; *predebela* (ekspr.) ‘ki je zelo pretirana, neverjetna’: Novica je predebela;

prepičel (nav. eksp.) ‘ki je preveč pičel’: Hrana je prepičla’;

presamoten (ekspr.) ‘preveč samotnen’: Človek je presamoten;

preuranjen (publ.) ‘prezgodnji’: Revolucija je preuranjena; *preuranjen* ‘prenagljen, nepremišljen’: Odločitev je preuranjena.

Slovarske oznake in pojasnila v okviru povedkovodoločilne vloge pridevniških besed

Najpogostejši oznaki pri pridevniki v povedkovi rabi, ki opozarjata na prednostno povedkovodoločilno vlogo pridevniških besed, sta knjiž(no) in eksp(er)ivno)⁸. Širitev osnovnega pomenja oz. širša skladenjskopomenska raba ima pogosto tudi dvojno oznako knjiž(no) eksp(er)ivno). Na pomenske premike opozarjajo tudi kronološke oznake star(insko) in zastar(elo), s slednjo so označene besede, ki so že izpadle iz leksikalnega sistema knjižnega jezika.

V okvir oznake knjiž(no) je potrebno vključiti tako prvotno leksikalnoformalno oz. inherentno knjižnost kot drugotno besedilno oz. adherentno knjižnost.⁹

⁸ V zvezi z razmerjem **pomen : ekspresija** je v Uvodu prve knjige SSKJ (1970: XXI) pomembna opomba, da je ekspresivnost večkrat povezana z delnim pomenskim premikom.

⁹ Pri nas je knjižna leksika z vzporedno predstavitvijo slovanskih teoretičnih smernic ana-

Obe vrsti knjižnosti sta upoštevani pri povedkovodoločilnih vlogah pridevnikov, tako da opredeljujeta povedkovodoločilne lastnosti teh pridevnikov. Pri povedkovodoločilni rabi pridevnikov gre za prevlado t. i. adherentne knjižne ekspresije.

Pri prenesenih pomenih pa metaforični pomeni izstopajo iz izhodiščnih pomenov in njihovih pomenskih sestavin. Z metaforičnimi pomeni so nanovo dodane razločevalne pomenske sestavine (RPS), ki se opomenijo na skladijskofunkcijski ravni v novi denotat – povedkovnik. Lahko pa ostanejo samo na skladijskofunkcijski (konotativni) ravni in se ne leksikalizirajo.¹⁰ Nove (metaforične) razločevalne pomenske sestavine oz. lastnosti se posplošijo na motivirajoče/izhodiščne pomeni in tako omogočijo nastanek novih metaforičnih pomenov. Npr. nečloveške lastnosti se posplošijo na človeka: *Bolnik je ves trhel, Ta človek je votel*, in obratno: *Vreme je spodobno/prijazno*. Primerjalno so zanimivi še metaforični premiki kot *Že čez nekaj dni je postal domač, Predsednik je preprost in ljudski, Zlasti nižja inteligenca je bila ljudska*. Na pomensko širjenje izhodiščnega pomena opozarjajo tudi prostomorfemski pridevniki, npr. *Ves divji je nanj, Ves mrtev je na klobase, Je volčji na denar, Ta človek je odprt za vsakogar, Vsi so sladki z njim* ipd.

Oslabljeni in široki slovarski pomeni so skladijskopomenski namig na kar navadno povedkovo rabo.

Med slovničnimi in pomenskimi kategorijami, ki poudarjajo povedkovniškost, so: nesklonskost (=> neujemalnost in netipična prilastkovna raba), naklonskost in skladijska pomenskost (=> drugotni, oslabljeni ali široki pomeni pridevnikov).

1 Vezljivost povedkovodoločilnih (neizglagolskih) pridevnikov

Pri neizglagolskih pridevnikih, ki so potencialno desno vezljivi, gre predvsem za stanjske pridevnike – povedkovnike, so podskupina kakovostnih pridevnikov, ki izražajo stanje.¹¹ Vendar to stanje, nasproti izglagolskim pridevnikom, ni posledica glagolskega dejanja.¹² Pri povedkovniških pridevnikih je v okviru povedkovodoločilne rabe prvotni (razmerno)stanjski pomen in drugotni lastnostni pomen¹³, ki izpostavlja nosilca, pri katerem stanjska lastnost ostaja ali pa se razmerno

lizirana v članku A. Vidovič Muha Kategorizacija in stilna opredelitev ozko knjižne leksike (1972: 35–52).

¹⁰ O metaforah v leksikalni semantiki gl. v članku A. Vidovič Muha Čas v besedi – Tipologija leksikalne večpomenskosti (2000a: 85–109).

¹¹ S skladijskopomenskega vidika je zanje značilna okrnjenost skladijske vloge, tj. vezanost na povedkovo rabo (Vidovič Muha 1978: 262).

¹² Sicer pa o izvornosti pridevnikov oz. predvsem o »izgubi prvotnega participialnega pomena« in o »pridobitvi pridevniškega« piše A. Bajec (1952: 29, 36, 42, 48). Ugotavlja, da »/so/ deležniki često postali pridevniki in to je jezik tudi na zunaj izrazil s tem, da jim je dodal ekspletivni formant -dn«.

¹³ A. Vidovič Muha (1978: 259–260) ugotavlja, da lastnostne pridevnike pomensko povezuje dejstvo, da poimenujejo lastnosti relativne ocene, tj. vrednotijo. Za duševnolastnostne in telesnolastnostne ugotavlja možnost desne pomenske usmerjenosti, izražene z desnimi določili, za atmosferske pridevnike pa možnost sinonimnosti v predikativu stanja.

razširi še na druge potencialne udeležence. Glede na pomensko usmerjenost tovrstnih pridevnikov oz. glede na njihovo skladijsko pomenskost ločujemo absolutno ali relativno vezljive in nevezljive pridevnike.¹⁴

Osnovne lastnosti tovrstnih neizglagolskih pridevnikov so:

– Manjša pomenska odvisnost od samostalnika – nasproti prilastkovi rabi, ki pomensko opredeljuje določen samostalni, povedkovodoločilna raba določeni osebi/stvari samo prisoja lastnost ali stanje (gre za neimanentno/nenotranjo stanjsko lastnost s pretvorbena možnostjo v glagolskem dejanju).¹⁵ Z vidika osebkovega samostalnika gre torej za prisojevano priložnostnorazmerno stanje (manjkraj lastnost). V primeru desne vezljivosti pa neizglagolski pridevnik izraža lastnost/stanje osebe v razmerju do druge osebe, stvari.

– Dinamična/statična (splošna ali specifična) razmernost, ki označuje nov (skladijski) pomen, slabi prvotne pomene pridevnikov, tj. specifični pomeni pridevnikov se oslabijo na raven razmernih skladijskih pomenov. Spreminjanje sintagmatskih lastnosti pa lahko sproži tudi spremembo paradigmatičnih lastnosti – npr. z ukinjanjem določenih slovničnih in pomenskih kategorij v povedkovodoločilni vlogi nastane nova besedna vrsta povedkovnik.¹⁶

– Potencialna desna vezljivost določenih neizglagolskih pridevnikov in oslabitev pridevniškega pomena oz. njihovega stanjskorazmernega skladijskega pomena sta lahko merila za navadno povedkovodoločilno rabo tovrstnih pridevnikov in hkrati potrditev njihove povedkovniškosti. Tako se z desno vezljivostjo povedkovodoločilnim neizglagolskim pridevnikom odpre možnost prehoda v drugo besedno kategorijo – v povedkovnik. Zanesljivo merilo desne vezljivosti je prosti pridevniški morfem, ki daje prostomorfemskim pridevnikom samo možnost povedkovodoločilne – pridevniške rabe.

¹⁴ Za slovenščino je najnovejša vezljivostna delitev pridevnikov predstavljena v NSS (1982: 57–61) pri obravnavi pridevniške besedne zveze. Na povedkovodoločilno rabo slovenskih pridevnikov pa opozarjata že F. Metelko (1825: 223–226, 233, 238–239), ki skladijskopomensko opredeli, da 'se pridevnik lahko uporablja kot prilastek ali povedek, npr. *Gospodar je zdrav, Gospodar je bil hud na svoje lene služabnike; sem obložen : obloženi mož; Rad sem pri vas; Kratka sprava je boljša kakor dolga pravda, Kdo pozna koga, da bi mu bil enak, Živino imate res lepo*, in P. Dajnko (1824: 277–285), npr. *Spanje je smrti podobno*. Tako Metelko kot Dajnko povzemata primere iz slovnice Dobrovskega (1809–1819). Približno stoletje pozneje je pridevniško vezljivost vzporedno z glagolsko obravnaval A. Breznik (1916: 245–251; 1921: 215–221; 1924: 214–219; 1934: 221–226).

¹⁵ To ugotavlja že I. Kozlevčar (1969/70: 215) v članku O pridevniku v povedni rabi, kjer povzema, da pridevnik v prilastkovni rabi predvsem pomensko opredeljuje samostalnike, pridevnik v povedni rabi pa navadno pomensko določenemu pojmu prisoja kako lastnost.

¹⁶ Sintagmatsko-paradigmatične potrditve za povedkovnike kot samostojne besedne vrste moramo iskati tudi v drugih slovanskih slovniceh. Primerjalno so upoštevane, po kronološki razvrstitvi, Morfológia slovenského jazyka (1966: 200–201, 205–210), Muvnice češtiny 2 – Tvarosloví (1986: 20–21, 67–68, 75–77, 172–174, 194–202, 253–254, 384–387) in Sintaksa hrvatskoga književnog jezika – Načrt za gramatiku (1986: 35–41, 98, 125–127, 474).

– Najpomembnejši je razmernostanjski vidik. Tvorčev vidik stanjskih razmerij izraža a) razmerje meritve/mere, b) primerjalno razmerje in c) naklonsko razmerje vrednotenja lastnosti/stanja.

V nadaljevanju so pod 1.1 zbrani in obravnavani vsi potencialni (prvotni in drugotni) povedkovniki, iz teh so v 1.2 izbrani samo oz. tipično poved(kov)no rabljeni pridevniki – pravi povedkovniki z že izrazitim kategorialnim pomenom.

1.1 Povedkovodoločilna raba

Pri povedkovodoločilnih pridevniških pomenih je v SSKJ v pomenski razlagi ob kvalifikatorskem pojasnilu v *povedni rabi* poudarjen 'odnos' oz. izraženo 'določeno razmerje'. Pridevniška predložnomorfemska raba uvaja možne (neleksikalizirane) prostomorfemske predloge in s tem neobvezno vezavo. Prevladujoči razmernostanjski skladijski pomen potrjujeta najpogosteje uporabljena IMETI (razmerje) in BITI (stanje).

Razmernostanjski skladijski pomen (isti leksem ima različne skladijske pomene različno vezljivostno zaznamovane). Vse slovarske oznake in pojasnila (po SSKJ) so v okroglih oklepajih.

V *nevezavni skupini* so poleg drugotnih (premaknjenih ali prenesenih) pomenov še primeri široke in oslabilne rabe. Tako pomensko premaknjena/prenesena kot široka in oslabilna raba izražajo večjo navezanost na poved(kov)no rabo in hkrati tudi višjo stopnjo povedkovniškosti tako označenih pridevniških besed: čuden 'ki se v vedenju, ravnanju razlikuje od drugih': Po nesreči je postala nekam čudna, Čuden je, ne morem ga razumeti, (ekspr.) Ne bodi no čuden, daj si dopovedati;

divji (ekspr.) 'zelo jezen': Kmalu se vrni, sicer bo oče divji;

dober 'ki glede na kak kriterij, normo, zahtevo ustreza, zadovoljuje': Pritisk imate dober;

dober 'veljaven, uporaben': Voz ni več dober;

dober 'ugodno vpliva, koristi': Počitek je dober;

dober (pog., s širokim pomenskim obsegom): Ta bo dober;

domač 'ki ne kaže strahu v občevanju z ljudmi': Že čez nekaj dni je postal domač; edin (dv. in mn.) 'ki je enakih misli, istega mnenja': Bili so (si) edini;

godov (nar.) 'ki ima, praznuje god': Čez nekaj dni boš godov;

hudičev (ekspr.) 'ki se mu posreči izpeljati tudi kaj navidez nerešljivega': Ta baba je vsa hudičeva;

imeniten (ekspr.) 'ki v veliki meri izpolnjuje dolžnosti ali delovne zahteve': Krojač je imeniten;

isti (pog.) 'ki ohranja, ima lastnosti, značilnosti nespremenjene; enak': Nič se ni spremenil, vedno isti je;

izvrsten 'ki v veliki meri izpolnjuje dolžnosti ali delovne zahteve': Fant je izvrsten; jasen (nav. ekspr.) 'ki se lahko popolnoma pričakuje, predvideva': Vsi ti pomisleki so v teh okoliščinah jasni;

- kasen 'ki ima do določenega časa, roka malo, premalo časa; pozen': Bil je kasen; kisel (ekspr.) 'ki izraža, kaže nerazpoloženje, nejevoljo': Že ves popoldan je kisel; lahek / lahkoten (nav. ekspr.) 'ki se duševno in telesno dobro počuti': Odšel je potolažen in lahek/lahkoten; (pren.) tudi: Ta ženska je lahka;
- leden (nav. ekspr.) 'ki ima zelo nizko temperaturo': Voda je ledena, Njene roke so ledene;
- leden (nav. ekspr.) 'ki vzbuja, povzroča občutek hudega mraza': Pozimi je njegova soba ledena; pren. tudi: Ta človek je leden;
- ljudski 'prijazen do preprostih, manj izobraženih slojev prebivalstva': Predsednik je preprost in ljudski;
- logičen 'ki se glede na stanje, položaj pričakuje': Ta čustven izbruh je v tem primeru logičen;
- nelogičen 'ki ni logičen': Njegova želja je nelogična;
- meglen (ekspr.) 'vsebinsko neopredeljen, neizdelan; nejasen': Politični položaj je meglen, Njegovi odgovori so bili megleni, Besedilo je na nekaterih mestih megleno;
- mehek (ekspr.) 'obziren, popustljiv, prizanesljiv': Predstojnik je bil sumljivo mehke;
- merodajen 'bitven, odločilen': Volja staršev je merodajna;
- mesečen (ekspr.) 'ki ponoči v trdnem stanju hodi, kaj dela, ne da bi se tega pozneje spominjal': Taval je po sobi, kot bi bil mesečen, Ah, on je večkrat mesečen;
- mežav (knjiž.) 'oblačen, mračen': Vreme je bilo mežavo, (pren.) Prevzelo ga je mežavo čustvo;
- miren 'ki ne kaže razburjenja, vznemirjenja, napadalnosti': Opozarjali so ljudi, naj bodo mirni;
- močen 'ki ima take značilnosti, da more uveljavljati svojo voljo, vpliv': Stranka je bila tedaj že tako močna, da je lahko prevzela oblast;
- moderen 'ki je v skladu z modo svojega časa': Rada je moderna;
- mogoč 'ki se lahko uresniči, nastopi': Nastop službe je mogoč takoj;
- iluzoren (ekspr.) 'nemogoč': Takšni načrti so popolnoma iluzorni;
- nemogoč (ekspr.) 'ki zaradi svojega vedenja, ravnanja vzbujata nenaklonjenost, odpor': Ta človek je nemogoč;
- nemogoč (ekspr., s širokim pomenskim obsegom) 'slab, neprimeren': Ima nemogoč plašč, Njegovi prevodi so nemogoči;
- nemogoč 'ki ni mogoč': Tu je dvom nemogoč, V tistih krajih je življenje skoraj nemogoče;
- možen 'ki se lahko uresniči, nastopi': Nastop službe je možen takoj;
- možen 'ki glede na objektivne okoliščine lahko je, obstaja': Na to vprašanje je možen samo en odgovor;
- mrakoten (ekspr.) 'negativno, neugodno razpoložen': Zakaj si tako mrakoten?
- mrtev (ekspr.) 'ki je umrl': Bil je takoj mrtev;
- mučen 'ki zaradi neprimerosti povzroča veliko zadrego, napetost': Prepir je bil za nevtralnega opazovalca zelo mučen;
- nabrit (ekspr.) 'ki zna z iznajdljivostjo, duhovitostjo presenetiti, prevarati': Fant je preveč nabrit;

naraven 'ki v svojem bistvu ne podleže vplivom okolja': Vedno je naraven;
 naraven 'preprost, neprisiljen, neizumetničen': Njegov govor je naraven;
 naturen (knjiž.) 'naraven': Zelo naturen človek je;
 naroden 'narodno zaveden': Zlasti nižja inteligenca je bila narodna;
 navzoč (z oslabljenim pomenom): Inšpektor je bil navzoč pri pouku matematike,
 Na sestanku so bili navzoči skoraj vsi člani;
 nedotaknjen 'ki je ostal v nespremenjenem položaju ali obliki': Postelja je ostala
 nedotaknjena;
 neopažen 'ki ni opažen': Neopažen je odšel od doma;
 nepobiten (knjiž.) 'neovrgljiv, neizpodbiten': Dokaz je nepobiten;
 nepomemben (ekspr.) 'ki ni pomemben': Pri tem delu se jim je zdel nepotreben in
 nepomemben;
 nepomemben (knjiž., ekspr.) 'majhen, neznaten': Količina se jim je zdela nepo-
 membna;
 nepotreben (ekspr.) 'ki je nastal brez pravega vzroka ali podlage': Te napake so
 čisto nepotrebne;
 neroden (nav. ekspr., s širokim pomenskim obsegom) 'ki povzroča neprijetnosti,
 težave; slab': Pot je strma in nerodna;
 nesmiseln 'ki nima možnosti za uspeh': Njegovo prizadevanje je nesmiselno;
 nespameten (ekspr.) 'ki ne ravna v skladu s pametjo, razumom': S tem se ne bo
 strinjal, saj ni nespameten;
 netakten (ekspr.) 'ki mu manjka takta, olike': Fant je nekoliko netakten;
 neučakan 'ki težko čaka, pričakuje': Ne bodi tako neučakan;
 neugoden 'ki ni ugoden': Čas je bil zelo neugoden;
 neumen 'ki ni sposoben hitro dojemati, prodorno misliti': Preveč je neumen;
 neumen 'ki ne ravna v skladu z razumom, pametjo': Mlad je še in neumen;
 neumen (ekspr.) 'neprimeren, neustrezen': Te pentlje na obleki so prav neumne;
 nevaren 'ki lahko povzroči nesrečo, škodo ali kaj slabega, neprijetnega sploh': Ta
 plin je nevaren;
 neroden 'ki pri opraviilih ne ravna tako, kot se pričakuje': Pri telovadbi je zelo nero-
 den;
 neverjeten (ekspr.) 'ki vzbuja začudenje, presenečenje': Ta človek je neverjeten;
 nevšečen 'ki povzroča neprijetnosti, težave': Že ves dan je nevšečen;
 nevzdržen (ekspr.) 'neprimeren, slab': Njegov pložaj je nevzdržen;
 nevzdržen (nav. ekspr.) 's katerim se ne da soglašati, strinjati': Njegovo stališče je
 nevzdržno;
 normalen 'ki je v skladu z določenimi danimi, splošno veljavnimi zakonitostmi;
 naraven, pravilen': Utrip srca in telesna temperatura sta normalna;
 normalen 'ki ravna, se vede v skladu z določenimi uveljavljenimi, sprejetimi pravi-
 li, navadami': Trudil se je, da bi bil normalen kot drugi;
 nujen 'ki se mu glede na objektivne okoliščine, zakonitosti ni mogoče izogniti': V
 takih razmerah je poraz nujen;
 obupen 'grd, neprikupen': V tej obleki je obupna;
 obvezen 'ki se po določenih normah, predpisih mora storiti, opraviti': Osnovno
 šolanje je obvezno;

ohol (knjiž.) 'ki je ošaben, prevzeten': Do njega je bil ohol;
 okrogel (ekspr.) 'ki ima na telesu precej tolšče, mesa': Bila je precej okrogla;
 okrogel (ekspr.) 'ki je pijan, vinjen': Bil je okrogel;
 otročji 'po govorjenju, miselnosti in ravnanju podoben otroku': Otrok je za svoja leta še otročji;
 pasji (ekspr.) 'ki povzroča velike težave, neprijetnosti': To delo je prav pasje;
 pičel (nav. ekspr.) 'ki je po vrednosti, količini komaj zadosten, zadovoljiv': Dohodek/Pridelek je pičel;
 plah 'ki kaže zadržanost, neodločnost': V družbi je plah;
 podel 'ki ima zelo negativne lastnosti v moralnem pogledu': Ta človek je podel;
 pokojen (knjiž.) 'ki ne čuti notranje napetosti, vznemirjenja; miren': Danes je pokojen;
 poljuden (zastar.) 'priljubljen, popularen': Kljub ostrim ukrepom je ostal med ljudmi poljuden;
 potraten (nav. ekspr.) 'ki po nepotrebnem porablja dobrine': V mladosti je bil bogat in potraten;
 premrzel 'ki je od mraza otrpla': Žival je premrzla;
 prikladen 'primeren': Ta izraz je prikladen;
 puhel (ekspr.) 'ki ni dovolj gost, trdno sprijet': Sneg je puhel;
 radoveden 'ki bi rad vedel, kar izraža dopolnilo': Radoveden je, kako se bo končalo;
 rahel (nav. ekspr.) 'ki je občutljiv, neodporen': Ti otroci so rahli;
 razumljiv 'ki se da razumeti': Zgodba je razumljiva;
 resen 'ki se ne šali, smeje': Zakaj si tako resen;
 samostojen 'ki je sposoben skrbeti sam zase, se preživljati sam, brez pomoči drugega, zlasti staršev': Trije otroci so že samostojni;
 samotnen 'ki je brez družbe, brez povezave z drugimi': Počutil se je samotnega, Bila je samotna in bolna;
 samoumeven 'ki je razumljiv, umeven sam po sebi': Te stvari so preproste in samoumevne;
 siten (ekspr.) 'ki z vztrajnimi, prošnjami, zahtevami skuša priti do česa': Siten moraš biti, pa dosežeš;
 slab 'ki ne vpliva ugodno, ne koristi': Daljša prekinitev dela je slaba;
 slab 'ki je brez moči, onemogel zlasti zaradi bolezni': Bolnik je še slab;
 slaboten 'ki je brez moči, onemogel, zlasti zaradi bolezni': Po gripi je še ves slaboten;
 smel (knjiž.) 'ki je pogumen, hraber': Postajal je smel;
 spodoben 'ki se vede v skladu z moralnimi, družabnimi pravili': Deklica je spodobna, Kopalna obleka ni spodobna;
 spodoben (ekspr.) 'primeren, ustrezen': Vreme je bilo kolikor toliko spodobno;
 spokojen (knjiž.) 'miren': Ostati mora spokojen;
 spremenljiv 'ki se spremeni, spreminja': Hitrost je zelo spremenljiva;
 srečen (ekspr.) '(zelo) vesel, zadovoljen': Najbolj srečen je, če ga pustijo pri miru;
 suh (ekspr.) 'brez denarja': Ostal je suh;
 sumljiv 'ki vzbuja sum': Njegovo ravnanje se zdi sumljivo;

- svetel (ekspr.) 'ki vsebuje, izraža pozitivno, ugodno razpoloženje': Njen obraz je bil svetel in miren;
- svetel (nav. eksp.) 'ki je zelo pozitiven, posnemanja vreden': Ta lik je za njih svetel;
- svež (ekspr.) 'ki je duševno in telesno zdrav in se dobro počuti': Kljub naporom je ostal svež in veder;
- špasen (nižje pog.) 'smešen': Kako si špasen;
- takten 'ki primerno ravna, se vede pri občevanju z ljudmi': Bil je prijazen in takten;
- težek (pog.) 'siten, nadležen': Kadar je pil, je postal težek;
- tih 'ki s svojim vedenjem, ravnanjem ne povzroča hrupa': Družba je postala tiha;
- tih 'ki ne govori dosti': Danes je tih;
- topel (ekspr.) 'ki vsebuje, izraža prijaznost, naklonjenost': Ta človek je topel;
- trčen (pog.) 'omejen, neumen': Zdel se jim je trčen;
- trd (ekspr.) 'pijan, vinjen': Gost je že trd;
- trhel (ekspr.) 'onemogel, slab': Bolnik je ves trhel;
- trhel (ekspr.) 'slabo utemeljene': Te zahteve so trhle;
- udarjen (ekspr.) 'čudaški, neumen': Malo je udarjen;
- umesten 'ki ustreza danemu položaju, danim okoliščinam': Ta medklic in bil umesten, Jeza je bila umestna;
- uraden (ekspr.) 'ki je zadržan': Ne bodi tako uraden; nasproti: uradni predstavnik/naziv/postopek;
- važen (žarg.) 'bahav, postavljaški': Postal je važen;
- večen (ekspr.) 'ki nepričakovano dolgo ohranjajo svoje lastnosti, uporabnost': Ti čevlji so večni;
- vesel 'ki je v stanju veselja': Vesel je bil, da bi zavriskal;
- visokorasel 'ki je visoko raščen': Fant je visokorasel;
- votel (ekspr.) 'ki je notranje, vsebinsko prazen': Ta človek je votel;
- votel (ekspr.) 'ki je neutemeljen, nedoločen': Ta strah je votel;
- zdrav 'ki je v stanju telesnega in duševnega dobrega počutja, brez motenj v delovanju organizma': Ostal je zdrav;
- zlodejev (ekspr.) 'ki se mu posreči izpeljati tudi kaj navidez nerešljivega': Ves zlodejev je;
- žalosten 'ki je v stanju žalosti': Žalosten je zaradi smrti očeta;
- živ (ekspr.) 'ki se zaradi velike prožnosti težko oblikuje, uredi': Po umivanju so lasje zelo živi;
- življenjski 'ki izhaja iz resničnosti, iz življenja': Ta človek je zelo življenjski, Pouk je življenjski;

neskl.

- fair (prid. neskl.) 'ki je v skladu z določenimi normami': To ni fair;
- flegma (prid. neskl., pog.) 'flegmatičen': On je zelo flegma;
- fuč (prid. neskl., pog., eksp.) 'uničen, propadel': Čevlji so že fuč;
- fuč (prid. neskl., pog., eksp.) 'ki je minil, prešel': Njena mladost je za zmeraj fuč;
- kaput (prid. neskl., nižje pog.) 'mrtev, ubit': Če ne bežite, boste kaput;
- kaput (prid. neskl., nižje pog.) 'uničen, razbit': Avto je kaput;

kontent (prid. neskl., nižje pog.) 'zadovoljen': Takoj je bila kontent;
 kvit (prid, neskl., nižje pog.) 'končan': Ona je kvit;
 marod (prid. neskl., nižje pog.) 'bolan': Danes sem nekam marod, Dva sta marod
 'odsotna zaradi bolezn';
 napak (z nikalnico) 'izraža primernost, koristnost česa': Ta misel ni napak;
 nobel (prid. neskl., pog., ekspr.) 'imeniten, gosposki, odličen': V mestu je marsikaj
 bolj nobel;
 portabel: (prid. neskl., žarg., adm.) Stroj je portabel 'ki je prenosen';
 prezanič (prid. neskl., ekspr.) 'preslab': Pot je prezanič;
 prida (prid. neskl., nav. ekspr., navadno z nikalnico): Fant ni prida;
 tešč (prid. neskl.) 'ki tega dne še ni jedel': Danes sem še tešč;

R

deležen (z roditeljskim) 'ki kaj dobi, doživi': biti deležen pozornosti, sreče, sovršaštva;
 gotov 'prepričan, trden': Bil je gotov zmage;
 kriv 'ki je povzročil kaj slabega, neprijetnega, nezaželenega': Te nesreče je on kriv,
 Je kriv smrti prijatelja;
 navajen 'izraža lastnost, ki postane zaradi ponavljanja': Navajen je dela;
 nevreden (nav. ekspr., z roditeljskim) 'ki ni vreden, ne zasluži česa': Je nevreden
 ljubezni, občudovanja, zaupanja;
 potreben 'ki je v stanju, ko mora kaj dobiti glede na pomanjkanje česa, okoliščine':
 Je potreben denarja, pomoči;
 vesel (nav. z roditeljskim) 'ki občuti veselje, zadovoljstvo ob čem': Vesel je bil darila/gostov;
 vreden 'ki zaradi svojih lastnosti, navadno dobrih, pozitivnih, zasluži kaj': Je vreden
 ljubezni/spoštovanja;
 želen (z roditeljskim) 'ki ima (veliko) željo po čem': Bil je želen dela/dobrih jedi;

R_{od/do}

nesvoj 'nesamozavesten, neodločen': Od skrbi in dvomov je ves nesvoj;
 trapast 'zmeden': Kar trapast je od skrbi;
 premrzal (ekspr.) 'ki je preveč neprijazen, sovražen': Do staršev je premrzal;

D

dorasel (z dajalnikom) 'ki je kos čemu': Mladina je dorasla delu/nalogam;
 drag (z dajalnikom) 'do katerega ima kdo pozitiven čustven odnos': Ta človek mu
 je zelo drag;
 enak (z dajalnikom) 'ki v primerjavi drugega z drugim nobeden nima prednosti,
 večjih pravic': Njegov uspeh je enak ničli, Lira je enaka dvema tolarjema;
 gorek (ekspr., z dajalnikom) 'nenaklonjen, sovražen': Gorek mu je;
 jasen (navadno z dajalnikom) 'ki se popolnoma razume, dojame, spozna': Po teh
 dogodkih so mu nekatere stvari jasne;
 lasten (knjiž., z dajalnikom) 'značilen, tipičen': Z naglico, ki je lastna trmastim
 ljudem, je odšla;

ljub (z dajalnikom) 'do katerega ima kdo zelo pozitiven čustveni odnos': Ta spomin je vsem ljub, Domača hiša mu je bila ljuba;
 neljub (z dajalnikom) 'ki (komu) ni ljub': Ta človek mu je iz več razlogov neljub;
 mil (knjiž., z dajalnikom) 'drag, ljub': Vedno mu je bil zelo mil;
 naklonjen (z dajalnikom) 'ki ima, kaže pozitiven odnos do koga': Predstojnik mu je naklonjen, Naklonjeni so naši ureditvi;
 nenaklonjen (z dajalnikom) 'ki ni naklonjen': Čutili so, da jim je nenaklonjen, Komisija je postajala tej zamisli vedno bolj nenaklonjena;
 nasproten 'ki je, nastopa proti delu, mnenju, naziranju drugega': Kdo mi je nasproten, Izjave prič so si nasprotne, To je nasprotno vsem našim prizadevanjem;
 neprijeten 'ki ni prijeten': Te besede so mu neprijetne;
 neprijeten (z dajalnikom) 'ki ne ugaja, ni všeč': Njegovo izražanje mu je bilo neprijetno;
 nerazumljiv (z dajalnikom) 'ki se ne da razumeti, dojeti': Razlaga je bila učencem nerazumljiva;
 nevšečen (star.) 'ki (komu) ni všeč, ne ugaja': Že na prvi pogled jim je bil nevšečen, To delo mu je nevšečno;
 neznan (z dajalnikom) 'ki ni znan': Po imenu mu je neznan, (ekspr.) Skrbi so mu neznane;
 odgovoren 'ki je v takem odnosu do koga, da mu mora dajati pojasnilo, utemeljitev za svoje delo, ravnanje': Izvršilni organi so odgovorni skupščini;
 podložen (z dajalnikom) 'podrejen': Naše dežele so bile podložne Avstro-Ogrski, Kmet je bil podložen graščaku;
 podvržen (z dajalnikom) 'izraža hotenje, voljo do določenega dela, dejavnosti': Zelo je podvržen branju;
 podvržen (z dajalnikom) 'izraža možnost hitrejšega, pogostejšega obolenja': Povržen je pljučnici;
 prijazen (knjiž., z dajalnikom) 'naklonjen': Čas mu ni bil prijazen, Sile so bile človeku prijazne;
 privržen (z dajalnikom) 'ki ima zelo pozitiven odnos do koga, zlasti zaradi njegovih idej, nazorov': Bil je zelo privržen voditelju in idejam revolucije;
 sovražen (z dajalnikom) 'usmerjen, delujoč proti temu, kar izraža dopolnilo': Ta človek je sovražen napredku;
 umeven 'ki se da razumeti, dojeti': Navodila morajo biti vsem umevna;
 umljiv (knjiž.) 'razumljiv, jasen': Vse besede so mu umljive;
 veren (zastar.) 'zvest, vdan': Ostal je veren zemlji;
 všeč (z dajalnikom) 'izraža, da kaj ustreza okusu, željam, zahtevam koga': Darilo jim je všeč;
 znan 'katerega lastnosti, značinstvo kdo osebno pozna iz izkustva, študija': Vsebina knjige mu je bila le deloma znana;
 zvest (z dajalnikom) 'ki kaj vztrajno dela; ki česa ne opusti, ne preneha upoštevati': Je zvest načelom/ navadi;

D + T

dolžen 'ki je obvezan komu kaj izkazovati, storiti': Dolžen sem mu hvaležnost;

T_{na/za}
 hud 'imeti z okoljem odklonilen odnos': Še je hud nanj;
 imun (med.) 'odporen proti določeni okužbi': Po ozdravitvi ostane za vse življenje imun;
 karakterističen 'ki osebo, stvar, pojav pomembno opredeljuje, določa; značilen, tipičen': Za to fazo kapitalizma je karakteristično vmešavanje države v gospodarstvo;
 nevaren (ekspr.) 'ljubezensko, spolno zelo privlačen': Je nevaren za žensko srce;
 obupen 'ki ne vzbuja upanja': Ta negotovost je zanj obupna;
 pretrapast (pog.) 'preveč neumen, nespameten': Pretrapasta je, da bi to razumela, To so pretrapaste izjave za tako resnega človeka;
 prezrel 'ki je preveč zrel': Fant je prezrel za kaj takega;
 sončen (ekspr.) 'za človeka zelo prijeten': Ta dan je bil zanj sončen;
 vreden 'izraža značilnost česa glede na zadovoljevanje določenih potreb': Ta prstan je zame veliko vreden;¹⁷
 vroč (ekspr.) 'navdušen, vnet': Bil je vroč za pravično stvar;

M_{pri/v/na}
 Nepotreben 'ki ni potreben': Pri tem delu si nepotreben;
 prenagel (nav. ekspr.) 'ki reagira preveč hitro in navadno nepremišljeno': V sodbah je prenagel';
 znan 'ki obstaja na kakem prostoru, v kakem času': Ti običaji so znani na kmetih;

Ne
 voljen (z nedoločnikom) 'ki ima voljo, je pripravljen za kaj': Je voljen delati/pomagati.

1.1.1 Neobvezna vezava z neleksikaliziranimi predložnimi morfemi

Neobvezna prostomorfemska raba oz. neobvezna desna vezljivost v istem skladijskem pomenu še dodatno potrjuje pogosto uporabo določenih pridevniških besed v specifičnih povedkovodoločilnih vlogah. (Poševnice // so oznaka za neobveznovezavnega udeleženca v določenem sklonu):

– *razmernostanjski/-tvorni pomen z /namenskostjo/ciljnostjo/*

/T_{na/za}/ – razmernostanjski duševnostni pomen:

divji / divji na (ekspr.) 'zelo jezen': Ves je divji / Nanj je ves divji;
 dober / dober za 'ki glede na kak kriterij, normo, zahtevo ustreza, koristi': biti dober / biti dober za koga/kaj/kam/za koliko časa;
 lušten / lušten za 'prijeten, zabaven': Razpoloženje je bilo lušno, Bil je lušten za družbo;
 moderen / moderen za 'ki upošteva najnovejše norme svojega časa': Pisatelj jim ni dovolj moderen, Njegova glasba je za mnoge premalo moderna;

¹⁷ Beseda je npr. besednovrstno že opredeljena kot povedkovnik (Vidovič Muha 1988: 130).

- nared / nared za (prid. neskl., knjiž.) 'pripravljen': Vedno so nared, Sani so nared za vožnjo;
- ugoden / ugoden za 'ki zaradi skladnosti svojih lastnosti, značilnosti s hotenjem, željami koga omogoča uspešno uresničitev določenega dejanja': Trenutek je ugoden, Vreme je ugodno za košnjo;
- neugoden / neugoden za 'ki ni ugoden': Čas je bil zelo neugoden, Čas je bil zelo neugoden za košnjo;
- neumen / neumen za 'ki ni sposoben hitro dojemati, prodorno misliti': Preveč je neumen, Preveč je neumen za šolo;
- preneumen / preneumen za 'preveč neumen': Je še premlad in preneumen, Preneumen je za tako delo;
- potreben / potreben za 'brez katerega kaj ne more biti, obstajati': Otroku je potrebna ljubezen, Za življenje je potreben kisik;
- primeren / primeren za 'ki je v skladu z določenimi normami, pravili': Njegovo vedenje ni primerno, Ta obleka za gledališče ni primerna;
- simptomatičen / simptomatičen za (knjiž.) 'značilen, tipičen': Obnašanje je simptomatično, Ta kriza je simptomatična za takratne razmere;
- slep / slep za 'ki ni sposoben zaznamovati svetlobe, barv': Fant je od rojstva slep, Slep je za barve;
- strašen / strašen za 'strašljiv': Ta je kar strašen, Zgodba je preveč strašna za otroke;
- svet / svet za (ekspr.) 'ki ima za koga zelo veliko vrednost zaradi svoje povezanosti s čim zelo cenjenim, ljubljenim': Zakon jim je svet in nedotakljiv, Ta kraj je zanj svet;
- važen / važen za 'pomemben, tehten': Novica je važna, Prehrana je važna za razvoj otroka;
- zanimiv / zanimiv za 'primeren, sprejemljiv, vabljev': Cene so bile zanje zanimive, Ponudba je bila zanje zanimiva;

/R_(do)/D/T_{za}/ – razmernotvorni duševnostni pomen:

- kriv / kriv za 'ki je povzročil kaj slabega, neprijetnega, nezaželenega': On je kriv smrti, Oče je kriv za tako stanje;
- sokriv / sokriv za 'ki je skupaj s kom kriv česa': Je sokriv prometne nesreče, Tudi on je sokriv za neuspeh;
- nevaren / nevaren za 'ki lahko povzroči nesrečo, škodo ali kaj slabega, neprijetnega sploh': Je nevaren družbi, Je nevaren za družbo;
- dolžen / dolžen za 'ki je obvezan komu kaj izkazovati, storiti': Na vse strani je dolžen, Družbi je dolžen za vzgojo, Dolžni ste (mi) najemnino za pol leta;
- odprt / odprt za / odprt do 'ki ima do ljudi in pojavov razumevajoč, strpen odnos': Ta človek je odprt in iskren, Kot človek je odprt za vsakogar, Mladi so zelo odprti do sveta okrog sebe;
- prijeten / prijeten za 'ki ima, kaže v odnosu do ljudi pozitivne lastnosti': Njegova žena je prijetna, Bil je prijeten za družbo;
- zmožen / zmožen za 'ki ima lastnosti, značilnosti, potrebne za dobro opravljanje kake dejavnosti': Ni zmožen pametne misli, Je zmožen za delo;
- živ / živ za (ekspr.) 'ki kaže veliko nagnjenje do spolnosti': Preveč je živa, Premalo je živ zanjo;

/R_{do/od}/

– **razmernostanjski duševnostni pomen:**

fair / fair do ‘ki je v skladu z določenimi normami, pravili’: On je fair, Bil je vedno fair do nje;

hladen / hladen do ‘ki vsebuje, izraža nenaklonjenost, odklanjanje’: Ta človek je hladen, Bil je hladen do gostov;

hudičev / hudičev od (ekspr.) ‘ki se mu posreči izpeljati tudi kaj navidez nerešljivega’: Ta baba je vsa hudičeva, Bolj hudičev je od samega hudiča;

korekten / korekten do ‘ki je v skladu z določenimi normami, pravili; spodoben, obziren’: Njegov nastop je bil korekten, Bil je zelo korekten do nje;

lojalen / lojalen do ‘ki izpolnjuje državljanske obveznosti, zakone zaradi dolžnosti’: Bil je lojalen državljan, Bil je lojalen do države;

mlačen / mlačen do ‘ki ne izraža, kaže posebne čustvenosti, čustev’: V pesmih je zelo mlačen, Do nje je postal mlačen in nevljuden;

prijazen / prijazen do / prijazen z/s ‘ki ima, kaže do ljudi blag, prijateljski odnos’: Sosedje so prijazni, Učiteljica je bila prijazna do vseh učencev, Z vsemi sorodniki je bila prijazna;

neumen / neumen od (ekspr.) ‘zaradi močnega čustva zelo razburjen’: Zaradi tekme je čisto neumen, Ves neumen je od veselja;

slaboten / slaboten od ‘ki je brez moči, onemogel, zlasti zaradi bolezni’: Je ves slaboten, Slaboten je od starosti;

težek / težek od (nav. eksp.) ‘ki se duševno in telesno slabo počuti’: Po kosilu je postal težek, Je težek od skrbi;

– **razmernostanjski prostorsko-časovni pomen:**

moker / moker do / moker od ‘polit ali prepojen z vodo ali drugo tekočino’: (evfem.) Otrok je moker, Bil je moker do kolen, (ekspr.) ‘znojen’: Od napora je postal moker;

obraten / obraten od ‘glede na potek dejanja’: Časovno zaporedje je lahko obratno, Časovno zaporedje je lahko obratno od navedenega;

/D_{proti}/ – **razmernostanjski duševnostni pomen:**

imun / imun proti (med.) ‘odporen proti določeni okužbi’: Po ozdravitvi ostane za vse življenje imun, Za vse življenje je imun proti škrlatinki;

/M_{v/na/pri}/

– **okoliščinskost (prostorsko-časovna/duševnostna):**

običajen / običajen v / običajen na ‘ki se pogosto pojavlja na istem mestu, v enaki obliki, na enak način’: Ti zastoji v prometu so običajni, Te stvari so na deželi/v mestu že čisto običajne;

odličen / odličen na ‘ki v zelo veliki meri izpolnjuje dolžnosti ali delovne zahteve’: Na treningu je bil odličen;

priden / priden pri / priden v ‘ki izpolnjuje dolžnosti, zahteve’: Sin je zelo priden, Pri delu je priden, V šoli je priden;

lahek / lahek pri (nav. eksp.) ‘ki se duševno in telesno dobro počuti’: Bil je lahek,

Pri plesu je bila lahka;
 nagel / nagel v (nav. ekspr.) 'ki reagira hitro, navadno nepremišljeno': Je trmast in nagel, Je nagel v sodbi;
 prenagel / prenagel v (nav. ekspr.) 'ki reagira preveč hitro in navadno nepremišljeno': Je prenagel, V sodbah je prenagel;

– **lastnost (telesna/duševna):**

lep / lep v 'ki ima v estetskem pogledu pozitivne lastnosti': Mnogo lepši je od nje, Bila je lepa v telo, v glavo pa ne;
 slab / slab v 'ki glede na kak kriterij, normo, zahtevo ne ustreza, ne zadovoljuje': Naloga je slaba, Učenka je v matematiki slaba;
 trden / trden v 'ki ne omahuje': Kljub prepričanju je ostal trden, Bil je trden v svojih sklepih;

/O_{z/s}/ – **razmernostanjski duševnostni pomen:**

domač / domač z/s / domač pri 'ki ne kaže strahu v občevanju z ljudmi': biti domač / biti z njim čisto domača / biti domač pri kom;
 mehek / mehek z/s (ekspr.) 'obziren, popustljiv, prizanesljiv': Predstojnik je bil sumljivo mehek, Upravnik je bil mehek s kaznjenci;
 sladek / sladek z/s (ekspr.) 'zelo, pretirano prijazen': Je ves sladek, Na videz so bili sladki z njim;
 soglasen / soglasen z/s 'ki ima enako mnenje o čem, stališče do česa': Udeleženci konference so bili soglasni glede glavnih vprašanj, Niso bili soglasni z njegovim pravopisnim načrtom;
 tečen / tečen z/s (ekspr.) 'ki z neprimernim vedenjem, govorjenjem povzroča komu neprijetnosti, slabo voljo': Je tečen, Je tečen s svojimi vprašanji;

/O_{pred}/ – **razmernostanjski duševnostni pomen:**

varen / varen pred 'ki je v takem stanju, položaju, da mu ne grozi nevarnost, kaj neprijetnega': Doma je varen, Varen je pred radovednimi pogledi/pred ognjem;

/T_{za}/O_{z/s}/ – **razmernostanjski prostorsko-časovni pomen:**

kasen / kasen za / kasen z/s 'ki ima do določenega časa, roka malo, premalo časa; pozen': Bil je kasen, Kasen je za v gledališče, Kasen je z opravičilom;
 pozen / pozen za / pozen z/s 'ki ima do določenega časa, roka malo, premalo časa': Zaspal je, zato je pozen, Pozni ste za gledališče, Pozen si z opravičilom;
 zgoden / zgoden za / zgoden z/s 'ki ima do določenega časa, roka dovolj, veliko časa': Danes je zgoden, Zgoden je za gledališče; Danes je zgodna s kavo;

/M_{o/v}/O_{z/s}/ – **razmernostanjski duševnostni pomen:**

edin / edin o / edin v / edin z/s (dv. in mn.) 'ki je enakih misli, istega mnenja': Bili so (si) edini, Niso edini o tem/v tem, Edini so z njim.

1.1.2 Obvezna vezava z leksikaliziranim predložnim morfemom

Obvezna raba prostega predložnega morfema prisoja pridevniškim besedam obvezno prostomorfemsko rabo in s tem specifični glagolski skladenjski pomen, ki dopušča samo povedkovodoločilno rabo.

$T_{na/za/v}$ – *razmernotvorni/-stanjski pomen:*

divji na (ekspr.) ‘zelo jezen’: Ves divji je nanj;

jezen na ‘ki ima negativen, odklonilen odnos do koga/česa’: Jezen je na starše/
stripe;

lakomen na ‘ki čuti, ima strastno željo po kaki jedi’: Polhi so lakomni na hrushke;

ljubosumen na ‘ki čuti nezadovoljnost zaradi uspehov, prednosti koga’: Mož je bil
ljubosumen na soseda, Ljubosumen je na njihove uspehe;

mrtev na (pog., ekspr.) ‘zelo rad imeti’: (Ves) mrtev je na klobase;

ponosen na ‘zelo zadovoljen zaradi pozitivnih lastnosti sebe ali drugega’: Ponosen
je na svojo modrost, uspehe;

udarjen na (pog., ekspr.) ‘ki čuti, ima veliko željo po tem, kar izraža določilo’:

Udarjen je na denar;

volčji na (ekspr.) ‘ki čuti, ima strastno željo po čem’: Je volčji na denar/gobe;

dovzeten za ‘ki je sposoben dojemati, občutiti’: Je dovzeten za glasbo;

gluh za (ekspr.) ‘ki noče dojeti, upoštevati česa’: Bil je gluh za vsak nasvet/za vse;

interesanten za (publ.) ‘od katerega se glede na kak kriterij pričakuje uspeh, korist,
primeren’: Ti kraji so zanimivi za turizem zaradi ugodne klime;

koristen za ‘ki daje, prinaša ugodne, pozitivne posledice’: Sadje je koristno za pre-
bavo;

len za ‘ki nima želje, volje za kako opravilo’: On je len za hojo;

merodajen za ‘pristojen, pooblaščen’: Za to stvar je merodajno sodišče;

nujen za ‘brez katerega določenega dela, dejavnosti ni mogoče zadovoljivo oprav-
ljati’: Za to delo je nujna čelada;

obvezen za ‘ki se po določenih normah, predpisih mora narediti, storiti, opraviti’:

Udeležba na predavanjih je za študente obvezna;

odgovoren za ‘dolžen sprejeti sankcije, dati opravičilo’: Ne more biti odgovoren za
dejanja;

poklican za (nav. ekspr.) ‘obvezan komu kaj izkazovati, storiti; dolžen’: Odbor je
poklican za ureditev;

poklican za (nav. ekspr.) ‘izbran, določen’: Človek je poklican za velike stvari;

pomemben za ‘ki je sam po sebi ali v odnosu do drugega tak, da lahko vpliva na
določena dejstva’: Ta slikar je pomemben za razvoj umetnosti, Ta tekma je
pomembna za uvrstitev v finale;

pooblaščen za ‘ki ima uradno veljavno pravico opravljati kako (pravno) dejanje
namesto koga ali v imenu koga’: Je pooblaščen za to opravilo;

poskrbljen za ‘biti uspešen za v prizadevanju priti do česa’: Za izobrazbo otrok je
poskrbljeno, V taki stavbi je poskrbljeno za prepah;

potreben za ‘brez katerega določenega dela, dejavnosti ni mogoče zadovoljivo oprav-
ljati’: Za to je potreben določen čas;

presvoj za (knjiž., redko) 'preveč samostojen, preveč neupogljiv': Za tako vlogo je presvoj;

priden za 'ki ima željo, voljo za kako opravilo': Je priden za učenje;

prikladen za 'primeren': Bil je prikladen za družabnika;

primeren za 'ki ima zaželene lastnosti, se sklada s pričakovanim': Je primeren za voznika tovornjaka;

pripraven za 'primeren, ustrezen za kak namen sploh': Je pripravna za delo;

pristojen za 'ki ima z zakonom dano pravico in dolžnost opravljati kako (pravno) dejanje, odločati o čem': Je pristojen za reševanje teh vprašanj;

rojen za (ekspr.) 'ki ima veliko mero sposobnosti, lastnosti za kaj': On je rojen za pilota; Ni bil rojen za meščansko življenje, Bil je kakor rojen za to vlogo;

slep za (ekspr.) 'ki ne opazi, dojame česa': Bil je slep za lepote narave;

sposoben za 'ki ima lastnosti, značilnosti, potrebne za dobro opravljanje kake dejavnosti': Ni sposoben za to delo;

sprejemljiv za 'ki je sposoben sprejemati; dovzeten': Mož je sprejemljiv za novosti; tipičen za 'ki ima take lastnosti, značilnosti, da osebo, stvar, pojav uvršča v posebno skupino iste vrste': Znaki so tipični za bolezen;

usoden za (ekspr.) 'ki ima velik, odločilen pomen za nadaljnji potek česa': Dogodki so bili usodni za ljudi;

voljen za 'pripraven sposoben': Bil je voljen za vse;

zanimiv za (publ.) 'primeren, sprejemljiv': Ta predlog za nas ni zanimiv;

značilen za 'ki ima izrazite bistvene lastnosti istovrstnih stvari, pojavov': Stavba je značilna za secesijo;

zoprn za 'ki ima, kaže v odnosu do ljudi zelo negativne, neprijetne lastnosti': Bil zoprn za družbo;

zrel za 'glede na telesno, duševno razvitost sposoben za kaj': Otrok je zrel za šolo. primoran v 'prisiljen': V to dejanje je bil primoran;

prisiljen v 'ki ne kaže resničnega razpoloženja': Prisiljen je bil v akcijo;

uklet v (ekspr.) 'ujet v kaj, iz česar se ne da rešiti': Je uklet v molk/nasilje/trpljenje;

R_{od/do} – razmernostanski duševnostnostni pomen:

blazen od (ekspr.) 'zaradi močnega čustva zelo razburjen': biti blazen od obupa, veselja, žalosti;

bolan od (ekspr.) 'zaradi močnega čustva prizadet, vznemirjen': Kar bolan je od sreče;

neumen od (ekspr.) 'zaradi močnega čustva zelo razburjen': Ves neumen je od veselja;

odvisen od 'ki je v takem odnosu do koga, da ta skrbi za njegove potrebe': Mladič je dolgo odvisen od svoje matere;

svetel od (ekspr.) 'pozitivno, ugodno razpoložen': Bil je ves svetel od nje;

mlačen do 'ki nima, ne kaže zavzetosti za kaj': Do družbenih dogajanj ostajajo mlačni;

mrzel do (ekspr.) 'ki vsebuje, izraža veliko nenaklonjenost, odklanjanje; neprijažen, sovražen': Do njega je bila zmerja mrzla;

pošten do 'ki ravna v skladu z določenimi normami, priznanimi načeli': Predstojnik je bil do vseh pošten;

upravičen do 'ki ima pravico do česa': Je upravičen do otroškega dodatka;

$M_{v/pri/na/po}$ – *okolščinskost (prostorsko-časovna/duševnostna)*:

izveden v 'ki kako stroko, dejavnost dobro obvlada': Je izveden v državnih zavodih;

navzoč pri/na (z oslabljenim pomenom) 'ki je v določenem času na določenem mestu': Inšpektor je bil navzoč pri pouku matematike, Na sestanku so bili navzoči vsi člani;

znan po 'ki vzbudi v osebnosti občutek identičnosti s tem, kar pozna, ve': Znan mi je le po obrazu;

$O_{z/s}$ – *razmernostanski duševnostni pomen*:

identičen z/s 'ki se v lastnostih, značilnostih ujema z drugim': S takšnimi trditvami postaja identičen s svojimi kritiki;

ljubezniv z/s (ekspr.) 'ki izkazuje osebi drugega spola ljubezen, naklonjenost': Dekle ni bilo več tako ljubeznivo z njim;

prehud z/s 'preveč hud': Ne bodi prehud z njo;

skladen z/s 'ki ima prav take lastnosti, značilnosti, kot so določene, se pričakujejo glede na izbrano merilo urejenosti, pravilnosti': Njegova dejanja so skladna z govorjenjem;

skop z/s (ekspr., z orodnikom) 'ki daje, porablja zelo malo tega, kar izraža dopolnilo': Je skop z denarjem / s plačilom;

solidaren z/s 'ki podpira, odobrava ravnanje, mnenje koga': Rudarji so solidarni s stavkajočimi;

sorazmeren z/s 'ki ima glede na dejstvo, s katerim se primerja, ustrezno mero, količino': Fantova glava ni bila sorazmerna z njegovo veliko postavo, Presežek je bil sorazmeren z deležem zaposlenih;

udarjen z/s (pog., ekspr.) 'ki označuje stanje, ki ga izraža določilo': Udarjen je s slepoto;

ubran z/s 'ki s čim sestavlja urejeno, prijetno celoto': Nakit mora biti ubran z obleko;

zadovoljen z/s 'ki ima pozitiven, odobravalen odnos do koga, česa': Gospodar je zadovoljen z najetimi delavci, Bil je z malim zadovoljen;

združen z/s 'ki vključuje to, kar izraža dopolnilo': S tem je združen neprijeten občutek;

znan z/s 's katerim se kdo pozna in ima z njim osebne stike': Bil je znan z vsemi veljaki v kraju.

Sopomenske predložnosklonske različice izražajo razmernostanski duševnostni pomen:

T_{za}/R_{do}

imun za / imun do (knjiž.) 'neobčuljiv, odporen': Imun je za vse negativne vplive, Imen je do dogajanja na trgu;

T_{na}/R_{od}

nor na / nor od 'zaradi močnega čustva zelo razburjen': Čisto nor je na konje; Ves nor je od obupa/veselja;

$R_{od}/O_{z/s}$

pogojen od / pogojen z/s 'ki je v takem odnosu do česa, da to mogoča njegovo uresničitev, določa stopnjo, lastnosti; odvisen': Sporazum je pogojen od raznih momentov, Njegovo delovanje je pogojeno z družbeno usmerjenostjo;

$R_{do}/O_{z/s}$

ljubezniv do / ljubezniv z/s (ekspr.) 'ki vsebuje, izraža naklonjen čustveni odnos': Prodajalka je bila ljubezniva do kupcev, Zdravnik je ljubezniv z bolniki; premrzel do / premrzel z/s (ekspr.) 'preveč mrzel': Je premrzel do njega; Je premrzel z njim;

$T_{za}/M_{po}/O_{pred}/O_{z/s}$

enak za / enak po / enak pred / enak z/s 'ki je v primerjavi drugega z drugim nobeden nima prednosti, večjih pravic': Zakon je za vse enak, Po zabavnosti mu je enak, Pred zakonom so vsi enaki, Je enak z drugimi.

1.2 Pridevniški obvezno- in neobveznovezavni povedkovniki

Pri prvotni pomenskoscadenjsko opravičljivi povedkovodoločilni vlogi, ki je pogosto potrjena še s prostopredložnomorfemsko rabo povedkovodoločilni (stavčnopoložajni razmernotvorni/razmernostanjski) pomen preide v povedkovniški (kategorialni) pomen. Med slovničnimi in pomenskimi kategorijami, ki poudarjajo povedkovniškost, so: nesklonskost (\Rightarrow neujemalnost in netipična prilastkovna raba), naklonskost in skladska oz. povedkovodoločilna pomenskost (\Rightarrow drugotni, oslabljeni ali široki pomeni pridevnikov).

O pravih povedkovnikih lahko govorimo pri pridevniških besedah s prevladujočimi razmernotvornimi ali razmernostanjskimi pomeni:

1) Vezavni:

R

deležen (z rodilnikom) 'ki kaj dobi, doživi': biti deležen pozornosti, sreče, sovraštva;

gotov 'prepričan, trden': Ni bil gotov, kaj bo z njim, Bil je gotov zmage;

kriv 'ki je povzročil kaj slabega, neprijetnega, nezaželenega': Te nesreče je on kriv, Je kriv smrti prijatelja;

navajen 'izraža lastnost, ki postane zaradi ponavljanja': Navajen je dela;

nevreden (nav. eksp., z rodilnikom) 'ki ni vreden, ne zasluži česa': Je nevreden ljubezni, občudovanja, zaupanja;

potreben 'ki je v stanju, ko mora kaj dobiti glede na pomanjkanje česa, okoliščine':

Je potreben denarja, pomoči;

želen (z rodilnikom) 'ki ima (veliko) željo po čem': Bil je želen dela/dobrih jedi;

D

dorasel (z dajalnikom) 'ki je kos čemu': Mladina je dorasla delu/nalogam;
drag (z dajalnikom) 'do katerega ima kdo pozitiven čustven odnos': Ta človek mu je zelo drag;

gorek (ekspr., z dajalnikom) 'nenaklonjen, sovražen': Gorek mu je;
lasten (knjiž., z dajalnikom) 'značilen, tipičen': Z naglico, ki je lastna trmastim ljudem, je odšla;

ljub (z dajalnikom) 'do katerega ima kdo zelo pozitiven čustveni odnos': Ta spomin je vsem ljub, Domača hiša mu je bila ljuba;

neljub (z dajalnikom) 'ki (komu) ni ljub': Ta človek mu je iz več razlogov neljub;

mil (knjiž., z dajalnikom) 'drag, ljub': Vedno mu je bil zelo mil;

naklonjen (z dajalnikom) 'ki ima, kaže pozitiven odnos do koga': Predstojnik mu je naklonjen, Naklonjeni so naši ureditvi;

nenaklonjen (z dajalnikom) 'ki ni naklonjen': Čutili so, da jim je nenaklonjen, Komisija je postajala tej zamisli vedno bolj nenaklonjena;

nasproten 'ki je, nastopa proti delu, mnenju, naziranju drugega': Kdo mi je nasproten, Izjave prič so si nasprotne, To je nasprotno vsem našim prizadevanjem;

podvržen (z dajalnikom) 'izraža hotenje, voljo do določenega dela, dejavnosti': Zelo je podvržen branju;

podvržen (z dajalnikom) 'izraža možnost hitrejšega, pogostejšega obolenja': Povržen je pljučnici;

privržen (z dajalnikom) 'ki ima zelo pozitiven odnos do koga, zlasti zaradi njegovih idej, nazorov': Bil je zelo privržen voditelju in idejam revolucije;

sovražen (z dajalnikom) 'usmerjen, delujoč proti temu, kar izraža dopolnilo': Ta človek je sovražen napredku;

veren (zastar.) 'zvest, vdan': Ostal je veren zemlji;

D + T^(za)

dolžen 'ki je obvezan komu kaj izkazovati, storiti': Dolžen sem mu hvaležnost;

dolžen / dolžen za 'ki je obvezan komu kaj izkazovati, storiti': Na vse strani je dolžen, Družbe je dolžen za vzgojo, Dolžni ste (mi) najemnino za pol leta.

2) Nevezavni:

godov (nar.) 'ki ima, praznuje god': Čez nekaj dni boš godov;

isti (pog.) 'ki ohranja, ima lastnosti, značilnosti nespremenjene; enak': Nič se ni spremenil, vedno isti je;

kisel (ekspr.) 'ki izraža, kaže nerazpoloženje, nejevoljo': Že ves popoldan je kisel;

leden (nav. eksp.) 'ki ima zelo nizko temperaturo': Voda je ledena, Njene roke so ledene;

leden (nav. eksp.) 'ki vzbuja, povzroča občutek hudega mraza': Pozimi je njegova soba ledena;

ljudski 'prijazen do preprostih, manj izobraženih slojev prebivalstva': Predsednik je preprost in ljudski;
 mehek (ekspr.) 'obziren, popustljiv, prizanesljiv': Predstojnik je bil sumljivo mehek;
 mogoč 'ki se lahko uresniči, nastopi': Nastop službe je mogoč takoj;
 nemogoč (ekspr.) 'ki zaradi svojega vedenja, ravnanja vzbuja nenaklonjenost, odpor': Ta človek je nemogoč;
 nemogoč 'ki ni mogoč': Tu je dvom nemogoč, V tistih krajih je življenje skoraj nemogoče;
 nemogoč (ekspr., s širokim pomenskim obsegom) 'slab, neprimeren': Njegovi prevodi so nemogoči (nasproti: Ima nemogoč plašč);
 možen 'ki se lahko uresniči, nastopi': Nastop službe je možen takoj;
 naraven 'ki v svojem bistvu ne podleže vplivom okolja': Vedno je naraven;
 naraven 'preprost, neprisiljen, neizumetničen': Njegov govor je naraven;
 naturen (knjiž.) 'naraven': Zelo naturen človek je;
 naroden 'narodno zaveden': Zlasti nižja inteligenca je bila narodna;
 okrogel (ekspr.) 'ki je pijan, vinjen': Bil je okrogel;
 topel (ekspr.) 'ki vsebuje, izraža prijaznost, naklonjenost': Ta človek je topel;
 udarjen (ekspr.) 'čudaški, neumen': Malo je udarjen;
 življenjski 'ki izhaja iz resničnosti, iz življenja': Ta človek je zelo življenjski, Pouk je življenjski.

2.1) Nesklonski:

fuč (prid. neskl., pog., eksp.) 'uničen, propadel': Čevlji so že fuč;
 fuč (prid. neskl., pog., eksp.) 'ki je minil, prešel': Njena mladost je za zmeraj fuč;
 kaput (prid. neskl., nižje pog.) 'mrtev, ubit': Če ne bežite, boste kaput;
 kaput (prid. neskl., nižje pog.) 'uničen, razbit': Avto je kaput;
 kontent (prid. neskl., nižje pog.) 'zadovoljen': Takoj je bila kontent;
 kontent (prid. neskl., nižje pog.) 'zadovoljen': Takoj je bila kontent;
 kvit (prid. neskl., nižje pog.) 'končan': Ona je kvit;
 portabel: (prid. neskl., žarg., adm.) Stroj je portabel 'ki je prenosen';
 prida (prid. neskl., nav. eksp., navadno z nikalnico): Fant ni prida.

3) Nevezavni/vezavni:

∅/T_{na}

divji / divji na (ekspr.) 'zelo jezen': Ves je divji / Nanj je ves divji;

∅/T_{za}

karakterističen / karakterističen za 'ki osebo, stvar, pojav pomembno opredeljuje, določa; značilen, tipičen': Za to fazo kapitalizma je karakteristično vmešavanje države v gospodarstvo;

živ (ekspr.) 'ki se zaradi velike prožnosti težko oblikuje, uredi': Po umivanju so lasje zelo živi;

živ / živ za (ekspr.) 'ki kaže veliko nagnjenje do spolnosti': Preveč je živa, Premalo je živ zanjo;

dober (pog., s širokim pomenskim obsegom): Ta bo dober;
dober / dober za 'ki glede na kak kriterij, normo, zahtevo ustreza, koristi': biti dober / biti dober za koga/kaj/kam/za koliko časa;

Ø/M_{pri/na}
lahek / lahkoten (nav. ekspr.) 'ki se duševno in telesno dobro počuti': Odšel je potolažen in lahek/lahkoten;

lahek / lahek pri (nav. ekspr.) 'ki se duševno in telesno dobro počuti': Bil je lahek, Pri plesu je bila lahka;

navzoč (z oslabljenim pomenom): Inšpektor je bil navzoč pri pouku matematike, Na sestanku so bili navzoči skoraj vsi člani;

Ø/M_{pri/o/v}/O_{z/s}
domač / domač pri / domač z/s 'ki ne kaže strahu v občevanju z ljudmi': biti domač / biti domač pri kom / biti z njim čisto domača;

edin / edin o / edin v / edin z/s (dv. in mn.) 'ki je enakih misli, istega mnenja': Bili so (si) edini, Niso edini o tem/v tem, Edini so z njim.

Primeri, ki jasneje razkrivajo razlike med pridevniškostjo in povedkovniškostjo v istem leksemu:

– *uraden* (ekspr.) 'ki je zadržan': *Ne bodi tako uraden*; – v povedkovi rabi je pridevnik sinonimen z deležnikom *zadržan*, s prevladujočim duševno- ali telesnostanjskim pomenom, npr. *Do njega je bil zadržan* : *V službi bo zadržan*; nasproti: *uradni predstavnik/naziv/postopek* (izražena pomenska določnost oz. tudi oblikoslovno izražena vrstnost);

– *podložen* (z dajalnikom) 'podrejen': Naše dežele so bile podložne Avstro-Ogrski, Kmet je bil podložen graščaku; – povedkova raba sicer pridevniške iztočnice *podložen* izsili sinonimijo z deležnikom *podrejen*, npr. *To mesto je podrejeno vladarju*.

2 Vezljivost povedkovodoločilnih (izglagolskih) pridevniških deležnikov stanja

Vezljivost pri izglagolskih deležnikih stanja je, tako kot njihov pomen, izpeljana iz njihovih izhodiščnih glagolov, zato v primerjavi z glagolsko vezljivostjo ni posebnosti. Zanje je namreč prvotna in tipična povedkovna raba, tako da samo s prisojanjem stanja/lastnosti osebkju ohranjajo isto vezljivost kot nezloženi povedki. Posebna skupina so povedkovodoločilni deležniki stanja iz dovršnih (zelo redko nedovršnih) neprehodnih in pretežno povratnih glagolov (osebkov udeleženec je

hkrati povzročitelj in nositelj stanja) – zaradi dovršnosti in neprehodnosti/povratnosti izhodiščnega glagola (posledica slednjega je samo osebkov udeleženec) so pretvorbe v stanjskost in naprej v popridevljenje najbolj jasne.¹⁸

– Deležniki stanja so skladijska kategorija, tipična za povedje, in izražajo lastnost stanja po dokončanem dejanju/procesu. Z vmesno skladijsko vlogo lastnostnostanjskega deležnika predstavljajo prehod med povedkovimi tvornimi deležniki in prilastkovimi popridevljenimi lastnostnimi deležniki.

– Povedkovodoločilni lastnostnostanjski deležnik nima kategorije glagolskega vida. Izguba oz. zabrisanje kategorije glagolskega vida pri deležnikih stanja (kot tudi časa in naklona kot kategorij pomenskopodstavnega povedja) je posredni dokaz, da glagolski vid za vezljivost ni relevanten.

2.1 Izglagolskost stanjskih deležnikov omogoča kar kratek vezljivostni pregled po glagolskih pomenskih skupinah (glede na stanje osebka ali na osebko tvorno/netvorno delovanje):

stanjski glagoli: *Ozemlje je pripadno državi (> pripadno ozemlje državi), Gozd je obsežen (> obsežen gozd), Steber je pogreznjen v zemljo, Olje je razlito naokrog;

netvorni glagoli: Te oblike so samo pojavnne, Počitek je še kako zelen, Zelo je čutna;

tvorni glagoli: ‘omogočanja’: Avto/Človek je napravljen/pripravljen, Načrti so urešničeni; ‘ravnanja’: Otrok je prizadeven pri hrani, Poseg je učinkovit za okolico; ‘upravljanja/ustvarjanja’: Vaza je postavljena v kot, Zemlja je zrahljana brez orodij, Besedilo je predelano od znanih strokovnjakov; ‘govorjenja’: Ljudje so seznanjeni z dogodki; ‘spremembe’: Teren je spremenjen zaradi poplav; ‘premikanja’: Naprava je premična v osi.

2.2 Možni skladijskopomenski prehodi iz tvornega dejanja v povedkovniško stanjskost in nato v prilastek so najbolj jasno izraženi pri deležnikih na -l.¹⁹ V okviru homonimije tvornega deležnika na -l, deležnika stanja na -l in iz njega sprevržnega (drugotnega) lastnostnega pridevnika na -l se lahko stavčnopoložajsko in skladijskopomensko izločijo potencialni povedkovniki na -l, vezavni ali nevezavni. Vezavnost skladijskopomensko utrjuje in potrjuje njihovo povedkovniškost.

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika so to geselske iztočnice s slovničnim kvalifikatorjem (*prid*)evnik in geselske podiztočnice v okviru glagolskih gesel.

¹⁸ A. Bajec (1952: 29) ugotavlja, »da /je/ cela vrsta deležnikov na -n izgubila prvotni participialni pomen in dobila pridevniškega, dosti pa jih je v prehodnem stanju«.

¹⁹ A. Bajec (1952: 48–49) za deležnike na -l trdi, da »/se/ cela vrsta deležnikov že čuti za pridevniške ali pa so na meji med obojim pomenom«. S tem avtor posredno potrjuje povedkovniškost deležnikov na -l, npr. *dorasel, izbokel, narasel obdelel, odebelel, otrpel, ozebel, trhel, vrel, zamolkel* ipd.

2.2.1 Pridevniške iztočnice kot povedkovniki (prehod iz tvornosti v stanjskost še ni povsem zabrisan, hkrati pa stanjskost z lastnostjo omogoča smiselno poprivedljanje): *crkel*: (pog., ekspr.) Kljuse je napol crklo 'onemoglo, zanemarjeno', nasproti: (pog.) Kljuse je crklo 'poginulo'. Podobno še: *dobrodošel*: Vedno je dobrodošel 'ki so ga veseli'; *nedobrodošel*: (ekspr.) Iz pozdrava je razbral, da ni ravno nedobrodošel 'je dobrodošel'; *dorasel*: (z dajalnikom) Nobeden mu v matematiki ni bil dorasel 'ki je kos čemu'; *gnil*: Ta jabolka so gnila 'že zgnila'; *izbokel*: Oči so izbokle 'izbuljene'; *nabrekel*: Žile so nabrekle 'ki imajo večji obseg zaradi pritiska'; *nabuhel*: Obraz je nabuhel 'zabuhel'; *nagnil*: (knjiž.) Jabolka so nagnila 'nagnita'; *nakipel*: (knjiž., ekspr., redko) Meso ob rani je bilo nakiplo 'nabreklo, oteklo'; *nedogorel*: Poleno je ostalo nedogorelo 'ki ni popolnoma zgorelo'; *nedorasel*: (ekspr.) Za svoja leta je precej nedorasel 'ki ni dorasel'; *nedozorel*: Ta človek je nedozorel 'ki ni dozorel, zrel'; *neobrasel*: Površina je neobrasla 'ki ni obrasla'; *neodrasel*: Fant je neodrasel 'ki ni odrasel'; *neolesenel*: Steblo je neolesenelo 'ki ni olesenelo'; *neporasel*: Pobočje je neporaslo 'ki ni poraslo'; *neskopnel*: Sneg je neskopnel 'ki še ni skopnel'; *nestrohnel*: Trske so nestrohnele 'ki niso strohnele'; *neugasel*: Ognjenik je neugasel 'ki ni ugasel'; *neusahel*: Cvetje je neusahlo; *neuspel*: Poskus je neuspel 'ki ni uspel'; *nevesel*: (knjiž., ekspr.) Postajal je nevesel 'ki ni vesel'; *nezamrzl*: Reke so nezamrzle 'ki niso zamrzle'; *nezgorel*: Plin je nezgorel 'ki ni zgorel'; *nezrel*: Ta plod/čovek je nezrel 'ki ni zrel'; *novonastal*: (knjiž.) Položaj je /na/novonastal 'ki je nedavno nastal, nov'; *novozapadel* (knjiž.) Sneg je /na/novozapadel 'ki je nedavno zapadel, nov'; *obmolkel*: (knjiž.) Mož je obmolkel 'ki je obmolknil'; *obrasel*: Hrib je obrasel z drevesi 'ki je pokrit z drevesi'; *odbegel*: (knjiž., ekspr.) Ta dan je odbegel 'ki je potekel, minul'; *odmrzel*: Zemlja je odmrzla 'ki je otajana'; *odrasel*: Fant je odrasel 'ki je odrastel, odrašččen'; *omrzl*: (star.) Bil je omrzl 'ki je otrpel, premrl'; *opolzel*: (star.) Pot je opozla 'ki je spolzka, drsna'; *oprhel*: Slama je postala oprhla 'ki je plesniva'; *osahel*: Trava je osahla 'ki je usahla'; *osupel*: (nav. ekspr.) Bil je osupel 'ki je zelo začuden'; *otrpel*: (ekspr.) Bila je vsa otrpla 'ki je negiben, tog, manj občutljiv'; *ovel*: Šopek je ovel 'ki je nekoliko uvel'; *podmolkel*: (ekspr.) Ta človek je podmolkel 'ki je neodkrit, neiskren'; *podrasel*: Steblo je podraslo 'ki je zraslo pod čim drugim'; *poginul*: Žival je poginula 'ki je poginila'; *poldorasel*: Dekle podrasel: Drevo je poldoraso 'ki ni popolnoma dorašččen, zrašččen'; *polodrasel*: Fant je polodrasel 'ki ni popolnoma odrasel'; *polpretekel*: Ta dogodek je polpretekel 'ki je razmeroma še blizu sedanjosti, sodobnosti'; *polrazpadel*: (knjiž.) Grad je polrazpadel 'ki je napol razpadel' nasproti: *polrazpal*: (knjiž.) Bajta je polrazpala 'ki je napol razpadla'; *polugasel*: (knjiž.) Ogenj je polugasel 'ki je skoraj ugasel'; *pomrzl*: Sneg je pomrzl 'ki je zmrznjen po površini'; *ponikel*: Voda je ponikla 'ki je poniknila'; *porasel*: Hrib je porasel 'ki je pokrit s čim rastočim'; *potihel*: (knjiž., redko) Glasovi so potihli 'ki so postali tihi, tišji'; *prebegel*: Vojak je prebegel 'ki je prebegnil'; *predozorel*: (knjiž.) Sadje je predozorelo 'ki je prezrelo'; *premolkel*: (knjiž.) Sogovornik je premolkel 'ki je premolknil'; *prerasel*: Poti so prerasle 'ki so prekrite s čim rastočim'; *presahel*: Studenec je presahel 'ki je navadno krajši čas brez vode'; *presahel*: (pren., ekspr.) Njegova vnema je presahla 'ki ni več navdušen za kaj/koga'; *pribegel*: (knjiž.) On je pribegel 'ki je pribežal'; *primrzl*: (knjiž.) Poleno je primrzlo 'ki je primrz-

njeno'; *prirasel*: Goba je prirasla 'ki se je prirasla'; *radoznan*: (knjiž.) Otrok je radoznan 'ki je radoveden'; *rasel*: Njegovi zobje so dobro rasli 'ki je rasel, kot izraža določilo'; *ravnorasel*: (knjiž.) Les mora biti ravnorasel 'ki je ravne rasti'; *razbegel*: (knjiž.) čred je razbegla 'ki se je razbegla'; *razmokel*: (knjiž.) Tla so razmokla od dežja 'ki so razmočena'; *razpokel*: (knjiž.) Koža je razpokla 'ki je razpokana'; *razrasel*: Drevo je razraslo 'ki ima več poganjkov, vej'; *sahel*: (star.) Kruh je sahel 'ki je izsušen'; *samonikel*: Pesem/Pesnica je samonikla 'ki je izvorna, originalna'; *samonikel*: (knjiž.) On je samonikel 'ki je samostojen, neodvisen'; *samorasel*: Ta kultura je samorasla 'ki se oblikuje sama, brez pomoči in vpliva drugega'; *sesahel*: (knjiž.) Studenec je sesahel 'ki je usahel'; *slaborasel*: (redko) Otrok/Bor je slaborasel 'ki je slabo razvit, zakmel'; *stekel*: Žival je stekla 'ki ima steklino'; *strdel*: (knjiž.) Blato je strdelo 'ki je strjeno, otrdelo'; *strhel*: (nar.) Les je strhel 'ki je trhel'; *ubegel*: (star.) Ujetnik je ubegel 'ki je pobeglel'; *ugasel*: (knjiž.) Ljubezen je ugasla 'ki je prenehal biti, obstajati' nasproti: *ugasel*: (knjiž.) Pogled je ugasel 'ki ne izraža, kaže čustev, volje do udeleževanja'; *usahel*: Mlaka je usahla 'ki je suha, brez vode'; nasproti: *usahel*: (pren. ekspr.) Delovna vnema je usahla 'ki ni več navdušen'; *utihel*: (knjiž.) Ljudje so utihli 'ki so postali tihi, tišji'; *uvel*: (ekspr.) Lepota je uvela 'ki je (v veliki meri) prenehala obstajati'; *vbokel*: Ploskev je vbokla 'ki ima navzdol, navznoter ukrivljeno obliko'; *vrasel*: (ekspr.) Pisatelj je vrasel v domačo pokrajino 'ki se vraste v kaj'; *vrel*: (ekspr.) Strast je vrela 'ki vre'; *vseznel* (knjiž.) Ta je vseznal 'ki vse zna'; *vzbokel*: Hrbet kamele je vzbokel 'ki ima navzgor, navzven ukrivljeno obliko'; *vzbuhel* (knjiž., redko) Del zemljišča je vzbuhel 'ki je izbočen, izbuhnjen'; *zablodel* (knjiž.) Človek je zablodel 'ki živi v nasprotju z družbenimi normami'; *zabrekel*: Žile so zabrekle 'ki imajo povečan obseg zaradi pritiska tekočine'; *zabuhel*: Bil je zabuhel od pijače 'ki ima povečan obseg navadno zaradi bolezenskega nabiranja tekočine'; *zadahel*: Kruh je zadahel 'ki ima zadah'; *zahripel*: (redko) Je zahripel 'ki je hripav'; *zaletel*: (knjiž.) Je zeletel 'ki je zaletav'; *zamolkel*: (ekspr.) Bolečina je zamolkla 'ki se ne pojavlja v izraziti obliki'; *zamrkel*: (knjiž.) Pogled je zamrkel 'ki je potemnel, temen'; *zamrzel*: Zemlja je zamrzla 'ki je prekrita z ledom'; *zamrzel*: (ekon.) Denar je zamrzel 'ki je neizplačljiv'; *zapoznel*: Razvoj je zapoznel 'ki se začne, nastopi pozneje'; *zarasel*: Poti so zarasle 'ki so prekrte, zapolnjene z rastlinjem'; *zaripel*: Je ves zaripel od jeze 'ki ima zaradi razburjenja rdeč in napet obraz'; *zategel*: Govorica je zategla 'ki ima posebno zadnje glasove daljše kot normalno'; *zatohel*: (redko) Moka je zatohla 'ki je zadahla'; *zmrzel*: Zemlja je še zmrzla 'ki je zmrznjena' nasproti: *zmrzel*: (ekspr.) Je preveč zmrzla 'ki jo rado pogosto zebe'; *zrel*: Pšenica/Deklica je že zrela 'ki v rasti, razvoju doseže stopnjo, primerno za spravilo, razmnoževanje' nasproti: *zrel*: Fant je zrel 'ki je telesno in duševno polno razvit' nasproti: *zrel*: Otrok je zrel za šolo 'ki je sposoben za kaj' nasproti: *zrel*: Žival je zrela za zakol 'ki je primeren za kaj' nasproti: *zrel*: 'ki ima ustrezne pozitivne in negativne lastnosti za kaj': Knjiga je zrela za tisk; (ekspr.) Fant je zrel za zapor, Stolp je zrel za rušenje.

2.2.2 Pridevniške podiztočnice pri glagolskih geslih *kot povedkovniki* (Upoštevani so popridevljeni deležniki stanja na -el samo iz dovršnih neprehodnih glagolov, primerjalno so dodani sopomenski popridevljeni deležniki stanja na -n/-t.):

ohripel: Glas mu je ohripel; *ohromel*: (pren.) Njegova volja je polagoma ohromela; *okamnel*: Pred poveljnikom je stal kot okamnel; *okorel*: Sklepi so okoreli; *okrepenel*: Bil je kakor okrepenel od strahu; *okrnel*: Popki so okrnili; *oledenel*: Vrh/Pogled je oledenel; *olesenel*: Obstal je kot olesenel; *omedlel*: Našli so jo omedlelo; *omeglel*: Okna so omeGLELA; *omesenel*: Listi so omeseneli; *omrtvel*: Deli telesa so omrtveli; *onemel*: Onemel je obstal pred očetom; *onemogel*: Postal je onemogel, Onemogel je od dela; *opustel*: Gledal sem ga vsega opustelega; *orumenel*: Listi so orumeneli; *osamel*: Hiša je bila osamela, Čutil se je osamelega; *osirotel*: osirotel otrok; *osivel*: Lasje so osiveli; *oslabel*: Je oslabel od bolezni; *oslepel*: Ženska je napol oslepela; *ostarel*: Starši so ostareli; *ostebrel*: Figura je ostebrela; *osteklenel/osteklel*: Pogled je osteklenel/osteklel; *osupel*: Bil je osupel nad njihovo neobčutljivostjo, nasproti: *osupnjen*: (knjiž.) Bil je osupnjen nad njihovo neobčutljivostjo; *otemnel*: Srebro je otemnelo od starosti; *otopel*: Ostali so otopeli; *otrdel*: Koža je otrdela; *otrpel*: Roke so otrple od mraza, nasproti: *otrpnjen*: (star.) Roke so otrpnjene od mraza; *ozebel*: Noge so ozeble; *ozelenel*: Breza je ozelenela; *pordečel*: Koža je pordečela; *pordel*: Oči so pordele; *poblaznel*: Človek je poblaznel; *pobledel*: Obraz je pobledel; *počrnel*: Roke so počrnele; *podrasel*: Gozd je podrasel, nasproti: *podraščen*: Gozd je zelo podraščen; *pogorel*: Les je pogorel; *pokrnel*: Ostanki kril so pokrneli; *pomodrel*: Ustnice so pomodrele; *ponorel*: Vpila je kot ponorela; *pooglenel*: Skorja je pooglenela; *pordečel*: Koža je pordečela; *pordel*: Večerno nebo je pordelo; *porjavel*: Trava je že porjavela; *porumenel*: Prsti so porumeneli od nikotina; *posivel*: Njegov obraz je bil posivel; *posteklenel*: Čebula je posteklenela; *postvarel*: Človekovo bistvo je postvarelo; *posurovel*: Človek je posurovel; *pozelenel*: Medeninasta posoda je pozelenela; *preperel*: Zavesa na oknih so že preperele; *uplahnel*: Telo je uplahnelo; *začrnel*: Dimnik je začrnel; *zagorel*: Koža je zagorela od sonca; *zagrenel*: Moka je zagrenela; *zahripel*: Govornik je zahripel; *zakasnel*: zaka-snel razvoj; *zakostenel*: Hrustanec je zakostenel; *zakrnel*: Krila so zakrnela; *zaledenel*: Ceste so zaledenele; *zapoznel*: Cvet je zapoznel; *zarumenel*: Skorja je zarumenela; *zasedel*: Noga je zasedela, nasproti: *zaseden*: Sedeži so zasedeni, (pog.) Ta teden je zaseden; *zasopel*: Preveč je zasopel, Vsa zasopela hiti dalje, nasproti: *zasopen*: Preveč je zasopen; *zastarel*: Stroj je zastarel; *zatemnel*: Slike so zatemnele od starosti; *zbesnel*: Vpije kot zbesnel; *zdrevenel*: (ekspr.) Ob pogledu nanj so vsi onemeli in zdreveneli; *zledenel*: Cesta je zledenela; *zmedlel*: Postal je shujšan in zmedlel.

Zgornji primeri povedkovniške rabe izločijo določene deležnike in s tem izpostavijo razmerje med slovarskim (denotativnim) in samo skladenskim (kategorialnim) pomenom

– Pomeni nekaterim deležnikom na -l ne dopuščajo stanjske povedkovniške rabe – v povedku ohranjajo tvornost in šele v prilastkovni rabi izražajo stanjskost, npr. *ponarodel*: ponarodele pesmi; *uspel*: uspela uprizoritev; *vstal*: vstali otrok, vstala jeza; *vkipel*: vkipela strast; *vznikel*: vznikel plevel; *zamrl*: zamrlo življenje; *zgorrel*: zgorela hiša/vas; *znorel*: znorel človek, znorela žival. *zblaznel*: Je zblaznel od bolečine. Iz tega tudi sledi, da imajo nekateri glagolski pomeni za izražanje stanjskosti deležnike na -n/-t, npr. *predan*: Muzej je predan javnosti; *zadržan*: Ne bo

prišel, ker je zadržan; *zbran*: Pri učenju je zelo zbran; *zaklet*: Zaklet je v molk. Na razlikovanje tvornosti in stanjskosti v povedku kažejo tudi primeri kot *oživel*: Nara-va je oživela, nasproti: *oživljen*: Obraz je oživljen v pričakovanju.

– Za isti pomen se za povedkovniško in prilastkovno rabo izoblikujejo specializirane oblike, hkrati pa se pri različnih deležniških oblikah v isti skladijski vlogi izoblikuje sinonimija kategorialnih pomenov, npr. *prepadel/prepaden*: Prepadli/Prepadeni so strmeli drug v drugega, nasproti: *prepal*: prepal človek. Možne različice so še: *uvel*: uvelo cvetje, nasproti: *uvenel*: uvenelo cvetje; *zastrmel*: zastrmeli ljudje, nasproti: *zastrmeni*: zastrmeni obrazi.

Nejasno oz. prehodno razmerje med povedkovniškostjo in pridevniškostjo obravnavanih tvorjenk na *-en* lahko razberemo že iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika. Razmerje med pridevniškimi iztočnicami (PI) in pridevniškimi podiztočnicami (PPI) znotraj glagolskih gesel lahko označimo kot delno popolno sinonimijo (imata vsaj en isti pomen; v celoti pa je v pomenju pridevniške iztočnice navadno poudarjena lastnost, pri še močno izglagolsko motivirani pridevniški podiztočnici oz. deležniku pa stanjskost).²⁰ Prevladujoča stanjskost ali lastnost je posledica kategorialne pomenskosti.

Povedkovodoločilna raba s povedkovniškostjo in prilastkovna raba s popridevljenjem hkrati napovedujeta možnost desne oz. leve vezljivosti:

– *z neobvezno roditeljsko vezavo* (R_{od}):

opójen (PI) – (nav. ekspr.) ‘ki povzroča stanje čutnega in duševnega ugodja’: Zvok njenih besed je bil opojen (> poudarjena ‘lastnost’);

opojèn (PPI) – (nav. ekspr.) ‘stanje čutnega in duševnega ugodja’: Ves opojen je od sreče (> poudarjena ‘stanjskost’);

– *nevezavno* (zato poudarjena ‘stanjskost’):

osámljen (PI) – ‘ki je brez družbe, brez povezave z drugimi’: Zelo je osamljen in žalosten;

osámljen/osamljèn (PPI) – ‘pretrgan stik, povezava z drugimi’: Vsi ti bolniki so že osamljeni.

Prevladujoča povedkovodoločilna raba in z njo povedkovniškost pomenskosladijsko izpostavi stanjskost s posledično lastnostjo:

znàn/znán (PI) – ‘ki obstaja’: Afera je že splošno znana; še eno- ali dvovezavni primeri, ki iz obstajanja izpeljujejo tudi lastnost (> izraženo je z obvezno predmetno vezavo ali z neobvezno prislovnodoločilno vezavo): Ti običaji so znani na kmetih, Kraj je znan po marmorju, Znan mi je le po obrazu, Bil je znan z vsemi veljaki;

²⁰ Tu se omejujem na sinonimijo v ožjem smislu oz. na leksikalno sinonimijo. Največkrat gre za delno popolno sinonimijo kot jo opredeljuje v Uvodu SSKJ (1970: XV) in jo kasneje definira še M. Zorman (2000: 68), pri J. Lyonsu (1995: 60) pa kot »partial synonymy«.

- poznàn/poznán* (PI) – ‘za katerega obstajanje, lastnosti se ve’: Nikomur poznan človek, Ti problemi so mi poznani;
potrèben (PI) – ‘ki je v stanju pomanjkanja’: Za to je potreben določen čas, Potreben je denarja, Zelo mu je potreben;
póžitiven/positiven (PI) – ‘ki obstaja in ima celo veliko vrednost’: Izid preiskave je pozitiven;
pravilen (PI) – ‘ki je v skladu z resničnostjo, dejstvi’: Odgovor je pravilen.
Naklonskost povedkovnikov uvaja tudi vezavnost (npr. neobveznovezavni rodilnik (R_{do})):
pozóren (PI) – ‘izraža skrb, zavzetost za koga’: Vedno je pozorna do njega;
pravičen (PI) – ‘ki ravna v skladu z določenimi normami, načeli’: Je pravičen do sosedov.

Viri in literatura

- BAJEC, A., 1952, *Besedotvorje slovenskega jezika. II Izpeljava slovenskih pridevnikov, III Zloženke*, Ljubljana.
 BREZNIK, A., 1916, *Slovenska slovnica za srednje šole*, 4. pomnožena izd., Celje 1934.
 DAJNKO, P., 1824, *Lehrbuch der Windi?chen Sprache* II del: Von der Wortfügung. Gratz, 269–296.
 DOBROVSKÝ, J., 1940, *Podrobná mluvnice jazyka českého*. (V redakcích z roku 1809 a 1819), Praha.
 GREPL, M. idr., 1986, *Mluvnice češtiny (2 – Tvarosloví)*. Praha.
 ISAČENKO, A. V., 1954, 1960, *Grammatičeskij stroj russkogo jazyka v sopostavlennii s slovackim. Morfologija 1, 2*. Bratislava.
 KATIČIĆ, R., 1986, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb.
 KOZLEVČAR, I., 1969/70, O pridevniku v povedni rabi, *JiS* XV/1, 210–215.
 LYONS, J., 1995, *Linguistics semantics (An introduction)*, Great Britain.
 METELKO, F., 1825, *Lehrgebäude der Sloweni?chen Sprache im Königreiche Ill-ryrien und in den benachbarten Provinzen*, Laibach, 236–264.
Morfologija slovenského jazyka, 1966, Bratislava.
Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V, 1970, 1975, 1979, 1985, 1991, Ljubljana.
 TOPORIŠIČ, J., 1982, *Nova slovenska skladnja*, Ljubljana.
 – – 2000: *Slovenska slovnica*, Četrta prenovljena in razširjena izdaja, Maribor.
 VIDOVIČ MUHA, A., 1972, Kategorizacija in stilna opredelitev ozko knjižne leksike, *VIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana, 35–52.
 – – 1978, Merila pomenske delitve nezaimenske pridevniške besede, *SR* XXVI/3, 255–275.
 – – 1988, *Slovensko skladijsko besedotvorje ob primerih zloženek*, Ljubljana.
 – – 2000a, Čas v besedi (Tipologija leksikalne večpomenskosti), *XXXVI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana, 85–109.
 – – 2000b, *Slovensko leksikalno pomenoslovje, Govorica slovarja*, Ljubljana.

- VINOGRADOV, V. V., 1947, *Russkij jazyk (grammatičeskoe učenie o slove)*, Moskva, Leningrad.
- ZORMAN, M., 2000, *O sinonimiji*, Ljubljana.
- ŽELE, A., 2000, Tipologija poved(kov)ne rabe v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, *Jezikoslovni zapiski* 6, 57–65.

Typology of Adjectival Valency

Summary

Adjectives in predicative use – both those with the original semantic spectre completely preserved, as well as those with metonymic or even metaphoric meanings – are discussed within the framework of adjectival valency. Therefore we may introduce the notion of a composite predicate and its valency.

Valency (or the syntactic-semantic perspective) can serve as one of the most important criteria for determining »predicativity« or syntactic meanings of the predicates. The degree of syntactic-semantic fixedness in the sentence (after the copula) at the same time indicates the degree of »predicativity« for given adjectives.

The selected set of examples from the Dictionary of Standard Slovenian (Slovar slovenskega knjižnega jezika) enables a factual presentation of the principles on which the adjectives are used in a (composite) predicate and brings a possible classification of the adjectives according to their valency: a) valency of (non-verbal) adjectives with optional valency with nonlexicalized prepositional morphemes and with obligatory valency with lexicalized prepositional morphemes, and b) valency of (verbal) adjectival participles indicating a state used as subject or object complements.

Besedne družine predlogov in veznikov v besedotvornem slovarju

Irena Stramljič Breznik

IZVLEČEK: Predlog in veznik sta kot podstavi za nove tvorjenke sicer zelo omejena, vendar ne v celoti zanemarljiva pri prikazu besednih družin. Za predloge je mogoče ugotoviti, da imajo to sposobnost v primerjavi s prvotnimi le drugotni, iz česar je mogoče sklepati, da motivacijsko moč črpajo iz svojih izvornih prislovnih, pridevniških ali samostalniških podstav, ki so na sinhroni ravni z uveljavitvijo predložnega pomena zakrite. Vezniki so podstavno omejeni le na tvorbo novih veznikov, in to s sklapljanjem.

ABSTRACT: Prepositions and conjunctions are only rarely used as bases in word-formation processes, but they should not be completely neglected in the presentation of word families. The primary prepositions do not appear in the word-formation processes, but the secondary ones do. This indicates that their motivational ability originates their original adverbial, adjectival or nominal bases, which are no longer evident from the synchronic level, since they are substituted with the prepositional meaning. The conjunctions can only form new conjunctions – and only by means of concatenation.

0 Predlogi in vezniki so nepregibna besedna vrsta, ki nimajo predmetnega pomena, ampak le slovničnega. To pomeni, da obe besedni vrsti izražata slovnična razmerja: in sicer predlogi izražajo podredna skladenjska razmerja med besedami oz. besednimi zvezami, tj., zahtevajo njihovo določeno sklonsko obliko; vezniki pa izražajo pod- in priredno razmerje med besedami in besednimi zvezami ter tudi med stavki.

1.0 Po svoji naravi so lahko tako predlogi kot vezniki prvotni ali pa drugotni, tj., tvorbeno nastali iz drugih besednih vrst. Slednje je bilo v slovenskem besedotvorju najsystematičneje obdelano pri J. Toporišiču;¹ na podlagi tega je mogoče predstaviti v nadaljevanju prikazane bistvene tvorbenne lastnosti obeh besednih vrst.

1.1 Predlogi najpogosteje nastajajo s konverzijo (sprevržno² izpeljavo) in

¹ J. Toporišič, *Slovenski jezik in sporočanje 2*, Maribor 2000, 134–135

² J. Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana 1992, 301–302.

sklapanjem. Najpogostejša je konverzija iz prislova tako, da se izgubi naglasnost: (*hodi*) *blizu* > *blizu* (*mésta*); (*šel je*) *mimo* > *mimo* (*réda*); (*bil je*) *zúnaj* > *zunaj* (*hiše*); (*stopi*) *čez* > *čez* (*césto*).

Sklopi nastajajo s sklapanjem več predlogov: *iz med* > *izmed*; *iz pod* > *izpod*; *iz nad* > *iznad*; ali iz sklopljene predložne zveze: *na mésto* > *namésto*.

1.2 Tudi vezniki nastajajo s sprevrženjem, kot sklopne tvorjenke in le izjemoma kot modifikacijske tvorjenke. Za konverzne izpeljanke gre v primerih: *zakáj* (*delaš*) > (*odšel je,*) *zakaj* (*ni mogel več delati*); *zató* (*ne pridem*) > (*padel je,*) *zató* (*ga boli*).

Dovolj običajni so sklopi iz veznikov in členov: *če prav* > *čepprav*, *ako ravno* > *akoravno*, medtem ko so pri tvorbi veznikov modifikacije prej izjema kot pravilo. Za modificiran poudarjalni pomen gre npr. pri paru *zato* : *zato-rej* < *posebej zato*.

2.0 Drugo zanimivo vprašanje, ki pa še ni bilo posebej obdelano, pa je vprašanje, v kolikšni meri sta lahko omenjeni besedni vrsti sami podstavi za nove tvorjenke in katerih besednih vrst so. Predpostaviti je mogoče, da je tovrstna tvorba sicer redka in lastna le omejenemu številu predlogov in veznikov, vendar spet ne tako obrobna, da bi jo lahko v celoti zanemarili. Še zlasti ne v primeru, če razmišljamo o besednodružinskem slovarju, ki bi vseboval podatke o tvorbeni sposobnosti sleherne netvorjenke vseh devetih besednih vrst, ki ima ob sebi vsaj eno tvorjenko.

V ta namen je bilo treba pregledati in preveriti obstoj potencialnih besednih družin predlogov in veznikov – četudi le z enim členom – po elektronski izdaji SSKJ.

3.0 Besedna družina

Po definiciji je besedna družina večji ali manjši sestav besed, ki jih družijo skupni koren.³

Sestavine besedne družine so medsebojno odvisno povezane, to povezavo pa je mogoče določiti na podlagi poznavanja njihovih besedotvornih lastnosti, ki jih je nato treba še razvrstiti na podlagi določenih formalnih pravil.⁴

3.1 Razvrstitev tvorjenk ureja torej več formalnih načel, ki so v naslednjem hierarhičnem odnosu:

- a) besednovrstno merilo,
- b) besedotvornovrstno merilo,

³ Op. 1, 89, in op. 2, 7.

⁴ I. Stramljič Breznik, Prikaz besedne družine v besedotvornem slovarju, *Studia Slavica Savariensia* (2001), št. 1–2, 18–31.

I. Stramljič Breznik, Besedna družina *besede*, *Jezikoslovni zapiski* 6 (2000), 45–55. Tu naj samo dodam še dva popravka (kar je glede na zahteven tehnični zapis s številnimi pomiki pravzaprav malo) k napakam, ki so se pojavili pri zapisu besedne družine kljub vestnemu avtoričinemu in urednikovem pregledu: tvorjenke *brez-besed-je*, *brez-beseden* in *do-besed-en* so dejansko prvo- in ne drugostopenjske; tvorjenka *ubesed-en* je tretjestopenjska, njuni tvorjenki *ubeseden-ost* in *ne-ubeseden* pa četrto- in ne petostopenjski, kot kaže zapis.

Zapisi v SSKJ in BSJ (zglede iz njega so označeni z zvezdico*) so potrdili, da imajo svoje besedne družine le pravi predlog *kljub*, hkrati pa še *proti* in *zoper*, ki imata v slovenščini predložni in prislovni pomen. Tvorjenke s *prek* najverjetneje pripadajo le prislovnemu pomenu, npr. *iti prek* > *prečkati* 'iti na drugo stran/drugam' in iz *prečkati* izhajajo tvorjenke različnih stopenj: *prečka*, *prečkanje*, *prečkast*, *preprečkati*.

Kljub je po SSKJ pravi predlog, ki je s sinhronega stališča netvorjenka oz. se je občutek tvorjenosti popolnoma izgubil. Bezljaj in Snoj ga namreč razlagata kot sklop iz *k* + *ljubo* in je starinski kalk *zu Liebe*⁵ oz. *zuliebe* 'na ljubo',⁶ vendar ima danes ravno nasprotni pomen.

Zoper je drugotni predlog, nastal iz prislova, za katerega Snoj domneva, da je po vsej verjetnosti poprislovljen samostalnik s prvotnim pomenom '*nasprotnik'.⁷

Tudi *proti* je po Snoju⁸ prvotno predlog in na drugem mestu tudi prislov, podobno kot pri Bezljaju.⁹

Prav *zoper* in *proti* kažeta, da ni vselej lahko določiti, ali je prvotni pomen predložni ali prislovni in kateri izmed njiju je motivirajoči za besedno družino, še zlasti, ker etimologija izhaja iz diahronega raziskovalnega načela – ustrezno motivacijo skuša poiskati postopno, s potrditvami iz zgodovine jezika in s primerjavami sorodnih jezikov. To pa je v primerjavi z besedotvorjem nasprotni postopek, saj besedotvorje izhaja iz sinhronega načela – kar pomeni, da za netvorjenko velja vsaka beseda, ki ji na sinhroni ravni ni mogoče določiti besede, iz katere je tvorjena. Prav razmejevanje med obema pristopoma in odločitev, v koliki meri še upoštevati etimološki vidik, predstavljata eno najtežjih dilem besedotvornih raziskovanj.

Prav iz omenjenega razloga je v nadaljevanju na prvem mestu prikazana besedna družina predloga *kljub*, ki v slovenščini prislovnega pomena sploh nima, nato pa jima sledita še *zoper* in *proti*, ki imata v iztočnici označen predložni in prislovni pomen, saj ju s sinhronega vidika ni mogoče razmejiti, čeprav velja splošno načelo, da so se predlogi navadno razvili iz prislovvov.¹⁰ Slednjič pa je potrebno omeniti, da najdemo takšno kompromisno odločitev označevanja obeh besednih vrst pri podobnih primerih tudi v ruskem besedotvornem slovarju.¹¹

1 2 3 4 5
kljúb predl. z dajalnikom
 na×kljúb prisl.¹²
 nakljúb predl.

⁵ F. Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 2: K–O*, Ljubljana 1982, 43.

⁶ M. Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana 1997, 238, in A. Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika 4*, Ljubljana 1959, 141.

⁷ Op. 6, 752.

⁸ Op. 6, 509.

⁹ F. Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 3: P–S*, Ljubljana 1995, 128.

¹⁰ A. Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika 4*, Ljubljana 1959, 9.

¹¹ Prim. Tihonov, *Slovoobrazovatel'nyj slovar' russkogo jazyka*, Moskva 1985, 833.

¹² Znak × pomeni skloпно obrazilo. V nadaljnjem prikazu se predpostavlja, da je prvotnejši sklopljen prislov iz *na* + *kljub* in iz njega konveržno izpeljan predlog, enako pri *navkljub* in *vkljub*.

Prid.	
I(n, m, k, p)	<<
Tpz	>> in <<
Se	>>
Z(m.-p)	>> in <<
Z (m.)	>>
Skl	

Prisl.	
I(n, m, k, p)	<<
Tpz	>> in <<
Se	>>
Z(m.-p)	>> in <<
Z (m.)	>>
Skl	
itd.	

Kotnika v levo pomenita, da se tvorjenke razvrščajo po odzadnji abecedi, kotnika v desno, da pri razvrščanju tvorjenk velja običajno abecedno zaporedje prvih sestavin. Kotniki v levo in desno pa pomenijo, da je po navajanem zaporedju treba upoštevati obe razvrstitvi.

4.1 Besedne družine predlogov

Po slovarskem zapisu obstaja 121 predlogov. S kvalifikatorjem predlog je zajetih več skupin: (1) kot predlogi so označeni: *brez, glásom, h, iz, izmed, iznad, izpod, izpred, izven, izza, kljúb, kôncem, kôncu, na, nad, nalik, namésto, napram, níže, o, ob, od, po, počétkom, pod, pokáj, posréd, pótem, pótom, povódom, pred, pri, raz, s, skôncem, sréd, tékom, v, vis-à-vis, vrh, vsled, vzlic, z, za, zadélj, zarád, zarádi, zavolj, zavóljo, zbog, zdólž*, (2) predlogi z možno enakovredno naglasnostjo oz. brezglasnostjo: *pričo/pričo, rádi/radi, spríčo/spričo, vzpričo/vzpričo* in *zastrán/zastran*; (3) brezglasna varianta je predlog, naglasna prislov: *blizu, čez, prek, preko, proti, spod, spred, tik, vštric*; (4) predlog ali prislov, v obeh primerih je beseda naglašena: *gledé, križem, króginkróg, mimo, nakljúb, naspróti, navkljúb, navprék, navrêh, navzlic, obákraj, okóli, ónikraj, ónkraj, ónokraj, ónostran, podólž, póleg, povrêh, povrêhu, preblizu, skónca, skôncema, skózi, skrája, srédi, širom, tákraj, tikoma, tíkraj, tóstran, vkljúb, vprék, vpríčo, vrêhu, vzdólž, vzóci, začétkom, znótraj, zóper, zráven, zúnaj*; (5) predlog je, navadno nenaglašena, enakopisnica še h kakemu samostalniku, pridevniku ali prislovu: *kônec, krog, med, mesto, niz, okrog, rázen*.

Tu nas seveda ne bo zanimala tvorba besed iz predložnih besednih zvez, kjer predlog nastopa le kot sestavina podstave, iz česar po ustaljenem in pogostem tvorbenem vzorcu nastajajo najrazličnejše tvorjenke iz predložnih zvez. To lahko pozorimo z naslednjimi petimi besednimi vrstami tvorjenk, kot so: samostalnik (*brez-glav-ec*), pridevnik (*brez-glav-ø*), prislov (*po-vrh-oma*), glagol (*ob-glav-i-ti*), medtem ko so povedkovniki tega tipa lahko le konverzni (... *je zelo brez-glav-ø*).

Zanimal nas bo namreč predlog kot samostojna podstava za nove tvorjenke.

1 2 3 4 5
 pri-kljubováti*
 za-kljubováti

zóper [pøɾ] predl. s tožilnikom¹⁵ in zóper prisl.

zopr-stvo*

(zópr-ski)

zópršč-ina*

zópr-n

zoprn-ija

zoprn-éla*

zóprn-ik

zóprniš-tvo

zóprniš-ki*

zóprnik-ov*

zóprn-ost

zóprn-ež

zóprn-ica

zóprn-kast*

nè-zóprn*

pre-zóprn*

zóprn-o-svéž*

prijétn-o-zóprn*

zoprn-ováti*

zópr-vati

zopr-álec*

zóprv-anje

zopr-álen*

proti predl. z dajalnikom in próti prisl.

naxpróti prisl.

sxpróti prisl.

naxspróti prisl.

naspróti predl.

prot-íti

prot-íven*

protív-ik**

protív-ica**

protív-ost

protív-íti se**

(protívlj-enje)

nè-protívljenje*

¹⁵ J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor 2000, 204: pridevnik *zoprn* z bogato besedno družino (*zoprnež*, *zoprnica*, *zoprnost*, *zoprniša* ...) je izpeljan iz prislova *zoper*.

1	2	3	4	5
	na×v×	kljúb		
		navkljúb- en *		
		navkljúb predl.		
	v×	kljúb		
		vkjúb predl.		
	kljúb- ati *			
		kljúb- ica		
		kljúbič- en *		
		na×kljúbico*		
		(kljúb- ôta) ¹³		
		kljubôt- en		
		kljúb- ec *		
		kljub- ézen *		
		kljub- ét ** ¹⁴		
		kljubét- en **		
		kljubétn- ik **		
		kljubétn- ica **		
		kljubétn- ost *		
		kljubétn- o *		
		kljubét- ovati **		
	kljub- ést			
		kljubést- en		
		kljubéstn- ik **		
		kljúb- ost *		
		kljub- àven *		
		kljúb- oven *		
		kljub- àv *		
		kljub- ljív *		
		s -kljúbati*		
	kljub- ováti			
		kljubov- álec		
		kljubov- ánje		
		kljubov- álen		
		kljubováln- ica *		
		kljubováln- ost		
		kljubováln- o		
		iz -kljubováti		
		po -kljubováti*		
		pre -kljubováti*		

¹³ Tvorjenka v oklepaju predstavlja manjkajoči, a predvidljivi člen besedne družine, ki ni slovarsko potrjen.

¹⁴ Tvorjenka z dvema zvezdicama (**) pomeni, da je beseda potrjena le v Pleteršnikovem slovarju in je ne vsebujeta SSKJ oz. BSJ.

Če poskušamo odgovoriti na vprašanje, zakaj se besedne družine pojavljajo ravno pri teh predlogih, potem nam posredni odgovor daje njihova etimologija, ki predpostavlja njihov nastanek iz pridevniške predložne zveze (*kljub*), iz pridevniške edninske tožilniške oblike ženskega spola (*proti*) oz. iz poprislovljenega samostalnika (*zoper*). To pa pomeni, da svojo motivacijsko moč črpajo ravno iz svojih izvornih besedovrstnih podstav, ki so v sodobnem jeziku še kako bogate (pomislimo le na obsežno izsamostalniško, izpridevniško in izprislovno tvorbo v slovenščini), vendar v sinhronem pogledu z uveljavitvijo predložnega pomena dejansko zakrite.

S pregledom tvorbenih sposobnosti predlogov in veznikov smo se tako dotaknili dveh za izdelavo slovenskega besedotvornega slovarja zelo pomembnih vprašanj, in sicer:

(1) še tako omejena tvorba nekaterih besedovrstnih podstav ne more biti tako obrobna, da bi jo lahko tak slovar zanemaril, še zlasti, ker se zdi, da se prav v takih drobcih kaže izjemna tvorbena gibkost slovenščine;

(2) omenjeni zgledi pa odpirajo nadvse važno vprašanje meje med sinhronim in diahronim pri določanju besednih družin: zamišljen besedotvorni slovar slovenskega jezika izhaja iz sinhronem pogleda na jezik, ta pa predpostavlja enako sinhrono etimološko kompetenco tako avtorja kot uporabnikov slovarja, ki bi jo bilo nujno definirati.

Viri in literatura

- BAJEC, Anton, *Besedotvorje slovenskega jezika, IV Predlogi in predpone*, Ljubljana 1959.
- BEZLAJ, France, *Etimološki slovar slovenskega jezika 2: K–O*, Ljubljana 1982.
- – *Etimološki slovar slovenskega jezika 3: P–S*, Ljubljana 1995.
- PLETERŠNIK, Maks, *Slovensko-nemški slovar I, II*, Ljubljana 1894–1895.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki: Elektronska izdaja na plošči CD-ROM*. Ljubljana 1998.
- SNOJ, Marko, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana 1997.
- STRAMLJIČ BREZNIK, Irena, *Elementi besedotvornega slovarja v strukturi samostalniških gesel Murkovega slovensko-nemškega slovarja, Murkov zbornik*, Maribor 1998, 249–258.
- – *Raziskovalne perspektive slovenskega besedotvorja. Zbornik Slavističnega društva Slovenije 10: Slovensko jezikoslovje danes in jutri – Slovenski slavistični kongres*, Celje 1999, 112–118.
- – *Prispevki iz slovenskega besedoslovja*, Maribor 1999.
- – *Besedna družina besede, Jezikoslovni zapiski 6* (2000), 45–55.
- – *Od poljubnega do urejenega prikaza besedne družine, Slovenščina v šoli 6* (2001), št. 3, 19–22.
- TOPORIŠIČ, Jože, *Slovenska slovnica, Četrta, prenovljena in razširjena izdaja*, Maribor 2000.
- – *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana 1992.
- – *Slovenski jezik in sporočanje 2*, Maribor 1996.
- TIHONOV, A. N., *Slovoobrazovatel'nyj slovar' ruskogo jazyka*, Moskva 1985.

4.2 Besedne družine veznikov

Za predloge je mogoče ugotoviti, da zelo redko nastopajo kot podstava drugim tvorjenkam. Včasih je o tovrstni sposobnosti treba celo zelo previdno sklepati, ker imajo mnogi predlogi ob sebi istoizrazne prislove.

Še bolj omejeno tvorbeno sposobnost imajo vezniki, med katerimi imajo vsaj trije sicer skromno, a omembe vredno besedno družino. To so vezniki: priredni *ampak* s po eno prvo- in drugostopenjsko izpeljanko ter podredna *dasi* in *če*, katerih tvorjenke so le drugi vezniki, nastali s sklapljanjem.

ampak in *ampak* vez. v protivnem priredju

- | | |
|--------------|---|
| 1 | 2 |
| ampak-ováti* | |
| ampakov-ánje | |

dási in *dasi* vez. v dopustnih odvisnih stavkih

- | |
|--------------|
| 1 |
| dasixpráv |
| dasixrávno |
| dasixtúdi |
| dasixvèndar* |

če vez.

- | |
|----------|
| 1 |
| čexpráv |
| čexrávno |
| čextúdi |

Sklep

Redki predlogi in vezniki, ki veljajo za slovničnopomenski besedni vrsti, imajo besedno družino, če pa le-ta obstaja, ima le izjemoma večje število členov. To še posebej velja za veznike.

Pri predlogu je sicer možnost besedne družine pogostejša, vendar je, kot je mogoče sklepati na podlagi preverjenega gradiva, pri pravih prvotnih predlogih tipa *k*, *za*, *pri* ... ta izključena. To pomeni, da jih imajo le napravi oz. drugotni predlogi, tj. taki, ki so najpogosteje nastali s prehodom iz prislovne v predložno besedno vrsto. Taka primera sta zlasti *zoper* in *proti*, pri katerih je težko razmejiti, ali gre za izpredložno ali izprislovno tvorbo. Da je pri njunih besednih družinah dejansko mogoče misliti tudi na izpredložno tvorbo, sklepamo po analogiji s predlogom *kljub*, ki je v tem pogledu nekaj posebnega, saj mu sinhrono jezikovno stanje pripisuje le še predložni pomen, ne pa tudi prislovnega. Drugo potrditev, da sta besedni družini *zoper* in *proti* lahko tudi izpredložni, imamo v njuni podobni strukturiranosti kot pri *kljub*, tj. na prvi stopnji le prislov in glagol, pri čemer šele slednji po ustaljenih vzorcih odpira možnost za nastajanje višjestopenjskih samostalniških in pridevniških tvorjenk.

c) abecedna razvrstitev obrazil, in sicer:
 odzadnja razvrstitev desnih obrazil,
 običajna abecedna razvrstitev levih obrazil,
 • običajna abecedna razvrstitev korenskih morfemov pri zloženkah in sklopih.
 Merila od a) do c) pa veljajo znotraj vsake, tj. prve, druge, tretje ... stopnje tvorjenosti.

3.1.1 Besednovrstno merilo. Vsaka iztočnica katere koli besedne vrste (samostalniške, glagolske, pridevniške ...) ima naslednje ustaljeno besednovrstno zaporedje tvorjenk:

- samostalniške,
- pridevniške,
- prislovne,
- povedkovniške,
- glagolske,
- predložne,
- vezniške,
- členkovne,
- medmetne tvorjenke.

Takšna je splošna shema, ki velja v okviru vsake istostopenjske razporeditve tvorjenk. Vendar pri obdelanih besednih družinah za črko B še ni bilo iztočnice, ki bi imela potrjeno celotno besednovrstno kategorijo tvorjenk. Najpogosteje se pojavlja zaporedje z izpolnjenimi prvimi petimi besednimi vrstami. Pri tem velja omeniti, da povedkovnik ni posebej označen v primerih, kadar gre za konverzne (izpridevniške, izprislovne, izsamostalniške primere). Tu je označevanje te kategorije nepotrebno glede na to, da ni eksplicitno označena nobena besedna vrsta tvorjenk. Dovolj je morda omemba v splošnem teoretičnem besedotvornem delu slovarja, da je večina povedkovnikov sprevržnih in da je potencialno vsaka samostalniška, pridevniška ali prislovna tvorjenka lahko povedkovnik. Ta podatek je zlasti relevanten za skladenjski vidik, ne pa morda za besedotvornega, saj tako nastajanje povedkovnikov predstavlja manj pomemben tvorbeni postopek, t. i. konverzijsko izpeljavo, pri kateri gre za spremembo oblikoslovne kategorije.

3.1.2 V okviru vsake besedne vrste pa velja trdno zaporedje navajanja besedotvornih vrst tvorjenk, ki jih razvrščamo po abecedi od leve (>>) oz. od desne (<<) ali po obeh smereh. To lahko ponazorimo:

IZTOČNICA -e ž

1. stopnja	Sam.	
	I(n, m, k, p)	<<
	Tpz	>> in <<
	Se	>>
	Z(m.-p)	>> in <<
	Z (m.)	>>
	SkI	

VIDOVIČ MUHA, Ada, *Slovensko skladijsko besedotvorje ob primerih zloženk*, Ljubljana 1988.

— *Slovensko leksikalno pomenoslovje, Govorica slovarja*, Ljubljana 2001.

Word Families of Prepositions and Conjunctions in a Word-formational Dictionary

Summary

Prepositions and conjunctions have little or no lexical meaning, and only rarely they have a word family. If the word family exists, a larger amount of units is exceptional, especially for conjunctions.

Word families exist more frequently in case of prepositions, but the analysis of the corpus material has shown that there are no word families for the primary prepositions, such as k 'to, towards', za 'behind, for', pri 'in, at, with', etc. This means that only the secondary prepositions, i.e. the converse prepositions from adverbs, may have word families. Examples of such converse prepositions are especially zoper and proti 'against' for which it is difficult to determine whether they are deprepositional or deadverbial. The idea of deprepositional formation of word families for the above examples can be deduced from the analogy with the preposition kljub 'in spite of'. This preposition is special because in the synchronic language it carries only the prepositional meaning, whereas the adverbial meaning was lost. A second confirmation for a possible deprepositional character of the zoper and proti word families can be found in their structure, which is similar to kljub, i.e. only an adverb and a verb on the first level, from which only the latter enables the development of higher-level nominal and adjectival formations according to standard patterns.

If we try and answer the question why do the word families exist exactly for this prepositions, then an indirect answer may be found in their etymology. Their supposed origin lies in the adjectival prepositional phrase (kljub), in the adjectival form of the accusative singular, of feminine gender (proti), or in the adverbialized noun (zoper). This means that their motivational ability is drawn directly from their word-formational bases, which are, indeed, very productive in the modern language (consider only the large amount of denominal, deadjectival and deadverbial formations in Slovenian), yet in the synchronic perspective these bases are actually hidden behind the prepositional meaning.

Two important questions for compilation of a Slovenian word-formational dictionary were tackled in this overview of formational abilities of prepositions and conjunctions, and these are:

- (1) no matter how limited the word-formational ability of individual bases is, it is still not so marginal that it could be ignored in this type of dictionary – especially because it seems that exactly such details show the extraordinary word-formational flexibility of Slovenian;*
- (2) the quoted examples open a very important question of the border between the synchronic and the diachronic perspective in determining of word families: the concept of the Slovenian word-formational dictionary is based on the synchronic view, which presupposes the same level of the synchronic etymological competence on the side of both the author and the user, and this competence urgently needs defining.*

Slovenska frazeologija v dosedanjih slovarjih glede na aktualna slovaropisna načela*

Polona Gantar

IZVLEČEK: V članku je podan strnjen pregled slovarjev, ki vsebujejo slovenščino, in hkrati prinašajo opazen delež slovarsko obdelane frazeologije, ter ugotovljena uporabnost sprejetega frazeološkega gradiva in slovaropisnih načel pri izdelavi sodobnega frazeološkega slovarja slovenščine. Skladno s stopnjo jezikoslovnega (in frazeografskega) védenja so kritično vrednotena slovaropisna načela v dvo- oz. večjezičnih frazeoloških slovarjih, medtem ko je aktualnost sprejete- ga frazeološkega gradiva ocenjena v nekaterih starejših splošnih slovarjih in v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ).

ABSTRACT: The article brings a concise overview of dictionaries containing a notable share of lexicographically treated phraseological units with Slovenian as either one of the languages or the only language. It also discusses how the phraseological units and the lexicographic principles used could be applied in compilation of a modern Slovenian phraseological dictionary. A critical evaluation of lexicographic principles in bilingual and multilingual phraseological dictionaries has been made to correspond the level of linguistic (and phraseographic) knowledge, whereas for some older general-purpose dictionaries and the Dictionary of Standard Slovenian (SSKJ) the topicality of the phraseological material has been evaluated.

0 Pobuda za pričujočo razpravo temelji na domnevi, da se frazeologiji kot sestavnem delu slovenske leksike ni mogel izogniti noben slovaropisec, ki je v slovarsko predstavitev pritegnil slovenščino. Pri tem so načini slovarske predstavitve v marsičem specifične frazeološke leksike v posameznih slovarjih po pričakovanju različni, predvsem pa v različni meri zadoščajo celovitosti slovarskega opisa. Zato je namen pričujočega prispevka – tudi zato, ker se v slovenskem prostoru že nekaj časa pripravlja zasnova frazeološkega slovarja slovenščine¹ – ugotoviti, v katere

* Članek je predelano in dopolnjeno uvodno poglavje magistrske naloge *Teoretični vidiki zasnove frazeološkega slovarja slovenščine*, Ljubljana, Filozofska fakulteta, 2001, mentorica prof. dr. Ada Vidovič Muha.

¹ Zlasti Keber (2000); Kržišnik (2001) in Gantar (2001).

namene je mogoče uporabiti v dosedanje slovarje sprejeto slovensko frazeološko gradivo ter kateri segmenti slovarske obdelave ponujajo koristne informacije slovaropiscu danes.

0.1 Kljub samoumevnosti sprejetja frazeološke leksike v slovarski fond, je specifičnost frazeologije znotraj jezikovnega oz. leksikalnega sistema vseskozi narekovala njen posebni status, ki se je v slovarski praksi izražal v podrejeni in glede na preostalo leksiko neenakovredni predstavitvi. S tega vidika in zlasti zaradi prevladujočega tujejezičnega geselskega izhodišča je prezrtost ali majhna zastopanost frazeologije v prvih slovarskih poskusih razumljiva, obenem pa je vseskozi navzoča tudi potreba po ločeni predstavitvi frazeološkega besedišča. Tako Stabej (1977) poroča o Megiserjevi objavi nekaj slovenskih in hrvaških pregovorov že leta 1592 v delu *Paroemologia Polyglottus*,² ki je v dopolnjeni izdaji izšlo tudi leta 1605. Samostojno zbirko pregovornih frazemov je mogoče najti v Gutsmannovem slovarju iz leta 1789,³ nekaj pregovorov je objavil Jarnik (1814), omeniti pa je treba tudi številne druge samostojne (zlasti paremiološke) zbirke⁴ slovenskih frazemov.⁵ V nadaljnjem pregledu poleg paremioloških gradivnih zbirk, npr. slovenskih frazemov v Metelkovi slovnici (1825),⁶ tudi niso upoštevani slovarski deli slovenskih pravopisov.⁷

Slovarji, ki prinašajo opazen delež slovenske frazeologije, so izbrani glede na formalna in vsebinska merila, in sicer glede na tipološko opredelitev frazeološki: nefrazeološki. Nefrazeološki so slovarji splošnega tipa ter narečni.⁸ Izbor je nadalje določen glede na obseg sprejetega frazeološkega gradiva,⁹ znotraj tega pa še

² O tem prim. Radics (1882: 332–334) in Levstik (1882: 640; 562–564).

³ Velik del frazeološkega gradiva iz Gutsmannovega slovarja in slovnice je zbral Grafenauer (1935).

⁴ Suhadolnik (1960/61: 200) poroča o Jnežičevi napovedi Jožefa Vuka *Polyglott – Parëmiophraseologie* v Slovenskem glasniku 1865 kot o »bogati zbirki prislovič in rekov v nemškem, laškem, slovenskem, francoskem, angleškem, latinskem in grškem jeziku«.

⁵ Seznam samostojnih ali v posameznih revijah objavljenih zbirk pregovorov in rekov (43 bibliografskih enot od leta 1844 do 1972) je mogoče najti v Bojc (1980²: 17–21), sicer pa vse do danes v COBISS-u. Obsežen seznam (po COBISS-u) je v Keber (2000: 97–113).

⁶ Otem prim. Matešič, Petermann (1991).

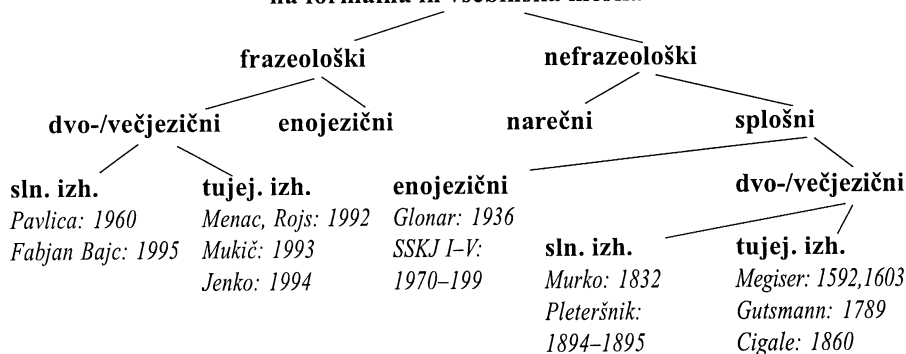
⁷ Kržišnik (1996: 135) opozarja na normativno vlogo, ki so jo glede knjižnojezikovne pravilnosti (manj ustaljenosti) imeli slovarski deli pravopisov. Ker so »le-ti s frazeologijo do SP 50 zelo skopi, [lahko] o normativni vlogi slovenskega pravopisa v frazeologiji govorimo šele ob SP 50 in 62«.

⁸ Frazeologija v narečnih slovarjih, zlasti pri ugotavljanju narečnih variant pa tudi pomen-skih odtenkov geografsko širše prepoznavnih frazemov, bi zahtevala samostojno raziskavo. Izdelano zasnovno obsežnega frazeološkega gradiva (1218 frazeoloških enot) prinaša poskusni zvezek Slovarja govorov Zadrečke doline (Weiss: 1998; zlasti Uvod: 16/17); s frazeološkega vidika pa bi bila zanimiva vsaj še narečna slovarja L. Karničarja (1990) in F. Novaka, zlasti druga popravljena in dopolnjena izdaja (1996).

⁹ Zanašam se na lastno oceno pregledanih slovarjev in na nekatere splošne ocene, prim. zlasti Breznik (1926; 1938) Humar (1998), Suhadolnik (1960/61; 1984), Kržišnik (1999).

glede na enojezične ter dvo- in večjezične. Zadnji so obravnavani še glede na slovensko oz. tujejezično geselsko izhodišče. Rokopisni slovarji niso upoštevani.¹⁰

Izbor slovarjev slovenskega jezika, ki vsebujejo frazeološko gradivo, glede na formalna in vsebinska merila



1 Frazeološko gradivo v splošnih eno- in večjezičnih slovarjih slovenskega jezika

1.0 V času oblikovanja slovenskega knjižnega jezika, tj. v času zavestnega vzpostavljanja njegovih temeljnih razpoznavnih lastnosti, je bila poglavitna vloga slovarja skupaj s slovnico njegova normativna ustalitev (Vidovič Muha 1996: 19), do neke mere pa tudi izraz narodnopredstavitvene vloge jezika, zlasti v smislu so-postavitve slovenščine ob bok ne samo številčno močnejšim, vplivnejšim (latinščina), pač pa tudi polnofunkcionalnim državnim jezikom, kot sta bila nemščina in italijanščina. Pomembno vlogo v tem smislu imata Megiserjeva slovarja s konca 16. in začetka 17. stoletja, pa tudi domnevno Kastelčev Slovensko-latinski slovar, kot prvi slovar s slovenskim geselskim izhodiščem (Stabej: 1997: 564). Čeprav delež frazeologije v prvih slovarskih delih ni neopazen, je zaradi poudarjanja »enakosti« jezikovnih zmožnosti slovenščine nasproti drugim evropskim jezikom, manj pa posebnosti, drugačnosti, v primerjavi s kasnejšimi slovarji¹¹ manj pomemben.

1.1 Posebno mesto med dvojezičnimi slovarji – tudi z vidika obsega frazeološkega gradiva – ima Gutsmannov Nemško-slovenski slovar (1789). Ob njem je bilo izraženo spoznanje, da je na zgodovino razvoja in oblikovanja besedišča neke jezikovne skupnosti potrebno gledati kot na neposredni odraz njenega duhovnega

¹⁰ Za celovit pregled zgodovinske frazeologije bi bila zanimiva zlasti Vodnikov (1806–1817) in Hipolitov (1711–1712) rokopisni slovar, prim. Stabej (1966: 44; 1997: 565).

¹¹ Zlasti obdobje romantike, ki ga v slovarskem smislu zaokrožata Gutsmannov (1789) in Murkov slovar (1832; 1833), pomembno pa se kaže tudi v Pleteršnikovem slovarju (1894/95), je obdobje, ki je »vjezikoslovju na široko odprlo vrata zbiranju frazeoloških enot (resda predvsem pregovornega tipa, a ne samo) in njihovem uvrščanju v slovarje in zbirke« (Kržišnik 1999: 317).

osvajanja sveta (Prunč 1979: 210). Tako je tudi za vrednotenje frazeološkega gradiva v posameznem slovarju nujno upoštevati dejstvo, da je bil slovarski dosežek vedno rezultat leksikografove osebne recepcijske sposobnosti, pri izboru gesel pa tudi njegove domneve o poimenovalnih in izraznih potrebah naslovnika.

1.2 Z vidika sprejetega frazeološkega gradiva je v smislu naslonitve na pristo in živo slovenščino (Stabej 1966: 42) pomembna Vodnikova slovarska zamisel na začetku 19. stol., ki je izhajala iz aktualnih evropskih zgledov tistega časa. Nastalo je obsežno gradivo takratne žive slovenščine, uresničeno v rokopisnem slovarju, ki pa je bilo kasneje izročeno Pleteršniku, v veliki meri pa ga je uporabljal že Cigale.¹² Slovar je pomemben tudi zaradi tega, ker prvič navaja slovenske ustrezničke nemškimi pregovorom (Stabej 1966: 44), npr. *du hast mir Ursache dazu gegeben – ti si me k timu napelal; der Jungend Fleis ist der Alter Ehre – mladost stari častito starost; mit der heissen Nadeln nähren – tje v en dan delati; Hopfen und Malz verlieren – prazno slamo mlatim ali bob v steno metam; hab ich ist besser als hät ich – bolj je derži ga ko lovi ga* itd.

1.3 Popoln izpis frazeologije iz Murkovega slovarja (1832) je mogoče najti v Kržišnik (1999: 318–345), pri čemer je zavrnjena Breznikova ugotovitev o tesni navezavi na Gutschmannov slovar. Avtorica ugotavlja, da je v Murkovem slovarju glede na Gutschmanna dvakrat toliko frazeoloških enot. Zlasti bogat je slovar z variantami, ki jih pri Gutschmannu ni mogoče najti. Različnost virov frazeološkega gradiva potrjuje tudi ugotovitev nekaterih variant pri Gutschmannu, ki jih Murko ne izkazuje. V smislu upoštevanega gradiva je za preverjanje variant – tudi z današnjega vidika – pomembna sicer že Breznikova (1938: 22) ugotovitev, da je zbral »vse, kar se nahaja v literaturi«.

1.4 Pomembnost Cigaletovega Nemško-slovenskega slovarja (1860), Glonarjevega Slovarja slovenskega jezika (1936) in Pleteršnikovega Slovensko-nemškega slovarja (1894) se kaže v možnosti preučevanja pomenskega, sestavinskega, variantnega ipd. razmerja z nemškimi frazemi, v Cigaletovem slovarju pa so pogosto izkazane tudi vzporednice in izposojenke iz drugih slovanskih jezikov (Keber 2000: 84), še pomembnejši se zdijo pomenski premiki, ki so jih nekateri frazemi pridobili s časovnim odklikom. Za ponazoritev navajam nekaj primerjav med slovenskimi frazemi in nemškimi (1) frazemskimi ustrezniki ali (2) nefrazemskimi opisi v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju:

(1) *Kačo v žepu imeti – Kein Geld im Sack haben*;¹³ *kesne glave biti – ungelehrig, ein langsamer Kopf sein; noga mi melje; noga v mlin gre – der Fuß ist mir eingeschlafen; na mojo mošnjo – auf meine Rechnung; kačja zalega – (fig.) das Rattergezücht*

(2) *izpod kape gledati – einen unaufrichtigen Blick haben*

Uvrstitev frazeološke leksike pod posamezne pomene in zlasti v ponazarjal-

¹² Stabej (1966: 43) navaja, da je Cigale v svoj slovar (1860) prevzel več kot 95 odstotkov Vodnikovega gradiva, posebej omenja tudi velik del od Vodnika sprejetega nemškega frazeološkega gradiva.

¹³ Razlaga *karg sein* ('biti skop; skopariti') kaže na pomenski premik. Po SSKJ frazem *imeti kačo v žepu* – pomeni 'biti brez denarja'.

no gradivo¹⁴ je odraz Pleteršnikove zavesti o pomembnosti in posebnosti frazeologije znotraj celovitega izraznega potenciala narodovega jezika. Frazeološko besedišče je namreč pri izražanju razmerja do upovedenega glede na druga ekspresivna jezikovna sredstva posebno v tem, da glede na nastanek izraža subjektivno razmerje, ki pa je hkrati rezultat kolektivnega (narodovega) doživljanja pojavnosti (Kržišnik Kolšek 1991: 90). Z bogatim frazeološkim gradivom, ki ga je sprejel v slovar, je Pleteršnik potrdil večkrat izpostavljeno misel, da so frazemi, zlasti znotraj paremiologije, tista ekspresivna jezikovna sredstva, ki bolj kot katerakoli druga odražajo duha jezika in naroda, ki ta jezik govori. Pleteršnikov slovar je tako tudi prvo leksikografsko delo, ki je evidenten prikaz frazeološke rabe tistega časa s posebnim ozirom na normativne težnje, ki so se ob njem oblikovale.

1.5 Vlogo najboljše in najrelevantnejše zbirke frazeološkega gradiva, ki je bila do sedaj pripisovana frazeološkemu gradivu v SSKJ,¹⁵ danes prevzemajo elektronski besedilni korpusi.¹⁶ Z vidika nadaljnje uporabnosti frazeološkega gradiva v SSKJ so pomembne naslednje ugotovitve:

– SSKJ z vidika splošne leksike¹⁷ relativno objektivno zajema aktualno poimenovalno gradivo slovenščine v dveh tretjinah 20. stol. do druge polovice 80. let (Vidovič Muha 1999: 9), kar pomeni, da je glede na korenite družbeno-politične spremembe v 90. letih, nagel razvoj medijev (radio, TV, internet) in vezanost frazeoloških izpisov pretežno na leposlovje (glej v nadaljevanju) z vidika današnjega uporabnika v določeni meri zastarelo, predvsem pa pomanjkljivo;

– frazeološko gradivo v SSKJ je do neke mere že slovarsko obdelano; opravljene so analize sprejetega frazeološkega gradiva (Kržišnik Kolšek 1988: 28–42) tudi z aktualizacijo frazeografskih spoznanj (Petermann 1988; Gantar 2001: 127–142).

1.5.1 Za ugotovitev dejanske uporabnosti za sodobni frazeološki slovar je ob tem nujno upoštevati še (a) načela zbiranja in izpisovanja virov, določenih za izpis gradiva, ter načela, ki so določala zajetje izpisanega gradiva v slovar in (b) pojem knjižnojezikovne informativne normativnosti.

1.5.1.1 Zbiranje gradiva je bilo v najzgodnejši zasnovi SSKJ podrejeno zamisli o predstavitvi celotnega slovenskega besednega zaklada, v nadaljevanju pa se

¹⁴ Humar (1998: 89) opozarja na značilno vlogo ponazarjalnega gradiva v slovarjih 19. stol., namreč pokazati predvsem tisto, kar je v jeziku posebno, zanimivo.

¹⁵ Zlasti Kržišnik Kolšek (1988: 23); Kržišnik 1996: 137), Petermann (1988: 307), Vidovič Muha (1999: 10), Keber (2000: 84).

¹⁶ V slovenskem prostoru sta izpostavljena predvsem dva: FIDA, tj. splošni referenčni korpus kot uravnotežena reprezentativna elektronske besedilna zbirka, ter Nova BESEDA – elektronska zbirka slovenskih, zlasti starejših leposlovnih in publicističnih besedil.

¹⁷ Oblikovanje gradivne baze za splošne slovarje se od gradivne baze, namenjene izdelavi frazeološkega slovarja, ne razlikuje samo v izboru virov, pač pa predvsem v številu informacij, ki jih "frazeološki" izpis zahteva. Zaradi opazne (so)besedilne, pogosto tudi zunajjezikovne (situacijske) navezave, ustrezne zapolnitve vezljivostnih mest, ugotavljanja skladdenjske vloge, leksikalizacije paradigmatkega vzorca, vrste ekspresije ipd. je potrebno izpisati širše besedilno okolje frazema in natančno določiti vzorec izpisa, ki mora predvideti podatke o pretvorbenih možnosti frazema, kategorialnih lastnostih delovalnikov, tipični besedilni realizaciji ipd.

je podrejalo spreminjajočim se slovarskim načrtom, kot so se oblikovali glede na nacionalne in znanstvene interese. Skladno z načrtom obnovitve Pleteršnikovega Slovensko-nemškega slovarja se je izpisovala izvorna in prevodna literatura ter publicistika prve polovice 20. stol., za izdajo velikega akademskega slovarja pa gradivo iz vseh tiskanih in rokopisnih del ter živega govora¹⁸ (Hanjšek-Holz 1997: 106). Na podlagi zbranega gradiva je bil leta 1951 napravljen poskus redakcije nekaj gesel, ki je med drugim pokazal, da gradivo presega Pleteršnikov slovar v frazeologiji sodobnega knjižnega jezika. Ob ustanovitvi leksikološke sekcije leta 1954 je bilo zbiranje gradiva na novo organizirano: izpisovalo se je pomembnejše sodobno leposlovje od 16. stol. dalje in bilo organizirano paberkovalno izpisovanje slovenskih slovarjev 19. stol. Izpolnila se je metoda izpisovanja: besede so se izpisovale v daljših zvezah, vpeljani so bili popolni izpisi posameznih del. Oblikovanje temeljnih izhodišč zasnove SSKJ v začetku 60. let, ki so izhajala iz spoznanj evropskega jezikovnozvrstnega funkcionalizma, so v smislu izbora gradiva zahtevala uravnoteženo zajetje vseh funkcijskih zvrsti, vezanih na pisni prenosnik. Za frazeologijo, ki je pretežno vezana na nestrokovna besedila in neformalne govorne položaje, prvenstveno na govorni prenosnik, torej manj relevantna. Besedilno gledano gre v SSKJ pretežno za frazeologijo, kot jo izkazuje leposlovje in publicistika, deloma praktičnosporazumevalna besedila prve polovice 20. stol. Pomemben je podatek, da so se ob ustaljeni zasnovi pospešeno izpisovali zlasti slovenski klasiki 19. stol.; metoda gostih izpisov je zajela v prvi vrsti frazeologijo (SSKJ 1970: XII: § 12). Med načeli, ki so določala izbor gradiva v slovar, je izpostavljena pogostnost, in sicer najmanj štirje zapisi različnih avtorjev, zapis v SP 62, v Pleteršnikovem slovarju in drugih virih; pri manj pogostih besedah pa védenje redaktorjev in zapisi pomembnih avtorjev (Hanjšek-Holz 1997: 107, op. 16).

1.5.1.2 Glede na težnje slovarja, ki so se zapisale v oznako knjižnojezikovno normativno informativni, je pojem knjižnosti mogoče razumeti v zajetju leksike vseh funkcijskih zvrsti, vezanih na pisni prenosnik, normirane s stališča knjižnega jezika (Vidovič Muha 1999: 10). Pregled s kvalifikatorjem *knjižno* označenih frazemov (Kržišnik 1998: 58/59) je v smislu funkcijskozvrstne vezanosti pokazal njihovo prepoznavnost glede na nastanek (metatonije in metafore iz leposlovja, frazemi, ki vsebujejo ozkoknjižno sestavino, frazemi iz grške in rimske književne in mitološke tradicije, biblijski frazemi in frazemi iz drugih, zlasti evropskih literatur), redkeje je oznaka uporabljena socialnozvrstno, torej glede na rabo.¹⁹ Opozoriti je treba tudi na nedoslednost SSKJ-jevega vrednotenja, ker ne ločuje stilne zaznamovanosti, vezane na jezikovno enoto, od zaznamovanosti, ki je dana z realizacijo frazema v določeni zvrsti besedila²⁰ (prim. tudi

¹⁸ Pritegnitev govornega vira je z vidika relevantnosti frazeološkega gradiva pomembna informacija, žal pa nisem zasledila podatkov o načinu tovrstnega zbiranja gradiva, niti nisem opazila, da bi bilo v listkovnem gradivu za SSKJ, ki ga hrani Inštitut za slovenski jezik F. R., v zvezi s frazeologijo kdaj na govorni vir posebej opozorjeno.

¹⁹ Kržišnik (1998: 59) opozarja, da na socialnozvrstno vlogo oznake *knjiž.* navaja tudi dejstvo, da so zgoraj omenjene skupine frazemov lahko tudi brez te oznake v skladu z drugačno rabo.

²⁰ Prim. *publ.* za *sedeti na sodu smodnika* pod izt. *sedeti* in samo *ekspr.* pod iztočnicama *smodnik* in *sod*.

Kržišnik 1998: 63). V zvezi s tem je upravičen očitek splošni rabi oznake ekspresivno za vse frazeme namesto podatka o vrsti ekspresije.

Glede uporabnosti frazeološkega gradiva za sodobni frazeološki slovar slovensčine je torej mogoče povzeti, da je SSKJ lahko dopolnilni vir informacij tako v smislu obsega gradiva kot posameznih slovarskih podatkov, zadnje zlasti v smislu upoštevanja slovničnih in pomenskih kvalifikatorskih pojasnil (Gantar 2001: 134–142), manj pa v smislu nastavitve ustreznih slovarskih oblik, določitve skladijske vloge in pretvorbenih možnosti. Nujno potrebna je korektura in prevrednotenje pomenskih razlag, tako glede aktualnih pomenskih premikov kot tudi dopolnitev s pojasnili sobesedila in leksikaliziranih zunajjezikovnih okoliščin rabe. Povsem na novo bi bilo potrebno določiti stilno- in funkcijskozvrstno opredelitev frazemov, tj. skladno z rabo današnjega govorca.

2 Frazeološko gradivo v dvo-/večjezičnih frazeoloških slovarjih s slovenskim geselskim izhodiščem

2.1 O Pavličevem petjezičnem frazeološkem slovarju (1960) je bilo v slovenski literaturi že kar nekaj povedanega.²¹ Za temeljne prvine zasnove njegovega slovarja in s tem tudi za nadaljnjo slovarsko uporabnost se zdi pomembno dejstvo, da je izbor frazeološkega gradiva narekovala izpostavitelj mednarodne razsežnosti slovarja. Izbor iztočnic je namreč določalo merilo enakosti t. i. vodilne besede v vseh upoštevanih jezikih, kar naj bi omogočilo prevajanje v obeh smereh, s tem pa je avtor izbor slovenskih frazemov podredil tujemu pojmovnemu svetu. Nerodnost pri izboru gesel, ki bodisi niso izpričana v tedanji literaturi, bodisi so že zastarela, je Pavlici očital že Suhadolnik (1960/61: 202), kar je vsekakor pomemben podatek pri presojanju frazeološkega gradiva z današnjega vidika.

Posebno pozornost zahteva Pavličevo pojmovanje frazeološke enote in izrazje, ki ga uporablja. Za nadaljnjo uporabnost je pomembno vedeti, da je frazeologija upoštevana v širšem smislu, saj slovar vključuje poleg *pravih fraz*, ki so mu *pregovori*, *stalna rekla* in *rečenice*, še t. i. *jezikovne klišeje* ter *konverzacijske* in *korrespondenčne besedne obrazce* ter *prisposodbe*. Med temi natančneje pojasnjuje le *jezikovne klišeje*, ki bi jih z vidike današnje terminologije lahko opredelili kot neglagolske frazeme, med katerimi izpostavlja predložne in prislovne zveze (*na vrat na nos*; *zlepa ali zgrda*) ter samostalniške besedne zveze (*besedne figure*). Skupni imenovalec, ki jih uvršča med *fraze*, je poleg formalne večbesedne zgradbe še stalnost, dobesedna neprevedljivost, deloma tudi skladijska včlenitev.

Opis frazemskega pomena – v oklepajih za slovensko iztočnico²² – je po grobem pregledu vezan na slabo tretjino iztočnic, pri čemer ni mogoče ugotoviti ključa, po katerem je avtor razlage, navadno vezane samo na pomensko spremenjeno sestavino, pripisal nekaterim frazemom, npr. *Leži v agoniji* (bori se smrtjo); *Dokazal je svoj*

²¹ Prim. zlasti Suhadolnik (1960/61), Kržišnik (1988: 22/23), Petermann (1988: 302).

²² Vendar so v oklepajih tudi variante, npr. *Poslal ga je po april* (po ptičje mleko, po žabje dlake).

alibi (da ni bil na kraju dejanja ob določenem času); *Ima kolesce premalo* (v njegovi glavi ni vse v redu); *Ni hotel biti molzna krava* (predmet izkoriščanja). Razlage so pogosto frazemski sinonimi, npr. *Trdega srca je* (ima srce kot kamen); *To niti ne koristi niti ne škodi* (To je »Blažev žegen«). V primerjavi s SSKJ je zanimivo, da Pavlica ponekod izkazuje večpomenskost ali drugačen pomen, npr. Pavlica: *Barvo je spremenil* (prebledel je, spremenil je svoje prepričanje); SSKJ: *od jeze spreminja barve* 'bledi in rdi hkrati'; Pavlica: *Zgrabil je bika za rogove* (lotil se je stvari od najtežje strani); SSKJ: *zgrabiti bika za roge* 'odločno se lotiti težkega, zahtevnega dela'.

Ugotovitev stalnega jedra frazema in določitev slovarske oblike ostajata najtežji nalogi frazeografije še danes, zato je na neki način razumljiva, s praktičnostjo in uporabnostjo utemeljena odločitev avtorja, da postavi »glagol v določno obliko, ki jo vsakdo, ki razpolaga s primernim slovničnim znanjem, lahko prikroji za dani primer«. Da taka odločitev vendarle ni vedno v prid uporabniku, kaže dejstvo, da se s tem zabrisujejo meje frazema in njegovega potencialnega besedilnega okolja, npr. *Afera je dvignila mnogo prahu pod afera*, ki ni stalna (leksikalizirana) sestavina frazema. Tako še: *Beži (dirja) na vse pretege, na vrat na nos pod bežati*. Uporabnejši je slovar pri frazemih, kjer je realizacijska oblika v celoti prekrivna s slovarsko, npr. *To drži kot amen v očenašu! Na dan z besedo! Niti besedice več! Hvala bogu!* ipd.

V zvezi z variantami bi bil za današnjo rabo koristen podatek o virih, saj posamezne iztočnice izkazujejo veliko število variant, obenem pa odpirajo vprašanje razmejnitve variant in variantnih oblik od sopomenskih frazemov. Nekaj primerov: *On je med batom in nakovalom (v kleščah)*; *Na boben (na kant) je prišel*; *Ni črhnil, zinil, žugnil niti besede*; *Tega se boji ko ognja, ko kuge, ko smrti, ko hudič križa*; *Bil je bled ko mrlič, ko smrt, ko zid, ko prt, kot bi iz groba vstal*; *Dolg čas mu je*; *Dolg čas prodaja*; *od dolgega časa ga bo konec*; *Ima židan čas*; *Ima časa na pretek*; *Zmeraj tiči, buda v knjige; knjižni molj je*.

Mogoče je reči, da je Pavličev slovar koristen vir variant in možnosti za potencialne pomenske diferenciacije, seveda ob pritegnitvi sodbe rojenih govorcev in nujni kritični presoji, ki mora upoštevati dejstvo, da je zaradi številnih individualnih posegov avtorja sprejeto frazeološko gradivo v marsičem oporečno.

2.2 Verjetno ni naključje, da je avtorica 35 let mlajšega **slovensko-italijanskega frazeološkega slovarja** (1995) s slovenskim geselskim izhodiščem zamejska Slovenka, saj se zdi, da so ji kot prevajalki zunaj matične domovine še toliko bolj blizu problemi, ki izhajajo še vedno tudi iz nesamoumevnosti rabe slovenščine v vseh govornih položajih. Frazeološke enote so, kot se zaveda, zaradi svoje zgradbe in pomenskih lastnosti še toliko bolj prikladne za tuje, v konkretnem primeru italijanske jezikovne vdore.

Za nadaljnjo uporabnost bistvena prvina zasnove – postavitve slovenščine v izhodišče – tudi v tem slovarju ne dosega svojega namena: sprejem frazema je poleg pogostnosti narekoval obstoj italijanskega ustreznika, čeprav avtorica ugotavlja, da so na ta način iz slovarja izločeni frazemi, specifični za slovenski pojmovni svet, hkrati pa se tudi pri prevedljivih frazemih zaveda strukturnih, stilnih, zvrstnih, pragmatičnih in nenazadnje pogostnostnih odstopanj italijanskih ustreznikov. Ob odsotnosti pomenskih razlag je torej razumevanje in raba slovenskega frazema povsem podrejena italijanskemu (bolj ali manj ustreznemu) frazemskemu ustrezniku.

Poglavitni gradivni vir je SSKJ, dopolnilni pa avtoričini izpisi in prevodi italijanskih predlog. Pojmovanje frazeološke enote se navezuje na teorijo, ki jo v slovenskem jezikoslovnem prostoru zagovarja Toporišič (1973/74: 273–279). Skladna s tem je tudi pritegnitev strokovnih besednih zvez, sicer pa so v slovar sprejeti tudi pregovorni frazem in izreki. Zlasti izbor strokovnih poimenovanj, npr. *besedna analiza*; *varovalna barva*; *dimna bomba*; *prednostna cesta*; *prosta carinska cona*; *porod s kleščami* ipd. bi od dejstvu, da pomeni niso navedeni, zahteval terminološko oznako, sicer je pogosto nemogoče ugotoviti, ali gre za zvezo s konkretnim denotatom, npr. pri *iti v bunker*, ali za ekspresivni idiomatični izraz tipa *iti rakom žvižgat* ali zgolj za stalno besedno zvezo (kolokacijo), kar predvidevam da je zveza *vživet se v novo okolico*. Stanje dodatno zapleta dejstvo, da stojita znotraj enega gesla primera kot *poslovilna* in *zadnja večerja*, nikjer pa ni nakazano, da gre v prvem primeru za sestavo ('večerja ob slovesu'), v drugem pa za religiozni izraz, ki označuje biblijski dogodek (v SSKJ v terminološkem gnezdu).

Navajanje frazemov v slovarski obliki načeloma ustreza slovarski praksi, odstopanja so predvsem v sledečem.

(a) Nepopolna slovarska oblika, zlasti pri povedkovniških frazemih, npr. *naš človek* (SSKJ: to je naš človek 'privrženec somišljenik', ne pa tudi 'pripadnik istega naroda glede na govorečega'); *bela vrana* (SSKJ: ekspr. tak delavec je v podjetju bela vrana 'redkost').

(b) Neustrezna slovarska oblika, npr. *kislo nategovati obraz* (SSKJ: kaj bi delal kisel obraz 'kazal nejevoljo'). Zavajajoče so tudi slovarske oblike z glagolsko sestavino v nedoločniku, ko gre bodisi za samostojni pomen besede, npr. *biti babilonščina*,²³ ali ko gre za frazem s strukturo stavka in besedilno zapolnljivim desnim določilom, npr. *boleti glava zaradi česa* (*glava boli koga zaradi koga/česa*); *kri zastati v žilah* (*kri zastane v žilah komu*).

(c) Navajanje (običajnega) besedilnega okolja v slovarski obliki, npr. *uiti komu vlak pred nosom* (SSKJ: avtobus ji je odpeljal izpred nosa, pred nosom 'ko je bila že zelo blizu'; trgovino ima pred nosom 'zelo blizu'; zavojček mu je pred nosom populil ['v njegovi neposredni navzočnosti']; vrata mu je pred nosom zaprla 'očitno je pokazala, da ga ne želi sprejeti').²⁴

(č) Nedosledno navajanje vezljivostnih mest v slovarski obliki, npr. *pasti mrena z oči* (*mrena pade z oči komu*); *dati popra/vetra* (*dati popra/vetra komu*); *nobene ne ostati dolžan* (*nobene ne ostati dolžan komu*).

(d) Neustrezna sestavina ali oblika sestavine frazema, npr. *Roka roko umiva* (SSKJ: roka roko umije); *Sad ne pade daleč od drevesa* (SSKJ: Jabolko ne pade daleč od drevesa; Bojc (1982²: 309) *Jabolko ne pade daleč od debla* (– od drevesa, – *jablane*), *le potoči se (včasih)*); Kocbek, Šašelj (1934: 62) *Jabolko ne pade daleč od debla, le potoči se. Jabolko ne pade daleč od drevesa.*).

²³ Neustrezna je tudi zapolnitev levega delovalnika z lastnostjo živo+, na kar napeljuje nedoločnik.

²⁴ Po SSKJ je mogoče sklepati na na tri samostojne frazeme oz. njihove variante, in sicer na (a) prislovni frazem z različno sklonsko realizacijo: *izpred nosa*; *pred nosom* ter (b) na glagolska frazema: *imeti kaj pred nosom* in *zapreti komu vrata pred nosom*.

Razvrstitev frazemov sledi določitvi gesla, ki je »najvažnejša ali najbolj ekspresivna beseda.« Posamezna gesla in pripadajoči frazemi so nato razvrščeni v 16 tematskih poglavij. Vendar pa se taka razvrstitev ne zdi najbolj posrečena, zlasti v primerih, ko je težko določiti najbolj ekspresivno besedo in jo uvrstiti v ustrezno tematsko poglavje. Če npr. za *metati k-u polena pod noge* določimo *polena* kot najbolj ekspresivno besedo, bomo težko našli poglavje, v katerem se nahaja, namreč *Rastline*. Težava je tudi, kadar je kak plod, rastlino mogoče pojesti, pa potem ne vemo, ali iskati frazem *biti poln kot lešnik* pod *Rastline* (kjer ga ni) ali pod *Hrana in pijača*, kjer najdemo tudi primere kot *biti kot konjska figa*, za *vsako / najmanjšo/ prazno figo*, kar seveda odpira problem enakoizraznosti. Avtorica se je očitno zavedala, da je na ta način skoraj nemogoče poiskati frazem v enem samem poizkusu, zato je na koncu dodala abecedni seznam vseh gesel in frazemov, ki jim pripadajo. Slabo pri tem je, da so prislovne geselne besede navedene pod pridevniki, npr. *bajno zaslužiti* pod *bajen*; *debelo gledati* pod *debel*; *biti dobro zapisan pri k-m* pod *dober*, medtem ko se zdi, vsaj z uporabniškega vidika, sprejemljivejše uvrščanje posamostaljenih pridevniških sestavin pod pridevnike, npr. *ne črhniti ne bele ne črne* pod *bel*; *spraviti na hladno* pod *hladen*; *treščiti z jasnega* pod *jasen*.

3 Frazeološko gradivo v dvo-/večjezičnih frazeoloških slovarjih s tujim geselskim izhodiščem

3.1 Podrobno oceno **Hrvatsko-slovenskega frazeološkega slovarja** (1992), zlasti glede na upoštevanje načela enakovrednosti in v uvodu izpostavljenega razmerja aktivno – pasivno, je mogoče najti v Kržišnik (1995/96), zato se mu tu ne bom posebej posvečala, pač pa bom nekoliko podrobneje ovrednotila frazeološko gradivo v obeh preostalih »zamejskih« frazeoloških slovarjih.

3.2 Glede na čas izida prvi je Francka Mukiča **Madžarsko-slovenski frazeološki slovar** (1993), ki hkrati ponuja najmanj za nadaljnjo slovarsko delo uporabnega gradiva, ki ob vsem tudi ni slovarsko obdelano.

Bistvena prvina slovarske zasnove je opozoriti na skladenjske in pomenske različnosti, kot se kažejo v stalnih besednih zvezah (idiomatskih in neidiomatskih), v vezljivostnih vzorcih in tudi širše v podrednih skladenjskih zvezah v obeh obravnavanih jezikih. Avtor kot frazeološke enote pojmuje (a) prehodne glagolske zveze, in sicer zgolj tiste, katerih skloniska realizacija desnega določila je v obeh jezikih različna; (b) zveze pridevnika in desnega določila z izkazano različno sklonsko realizacijo; (c) samostalniške besede/zveze, in sicer glede na nasprotje beseda (zloženska) – besedna zveza in glede na drugačno razvrstitev prilastkov (levi – desni) ob samostalniški odnosnici v obeh jezikih. Merilo izbora omenjenih zvez je izključno skladenjsko; pomenske lastnosti so upošteevane samo z vidika pomenske prekrivnosti v obeh jezikih, ne pa tudi v smislu frazemskega pomena, tj. spremembe pomena sestavin frazema glede na pomen zveze kot celote. Zveze, ki ustrezajo omenjenemu merilu, so v skladu z »različnostno« zasnovo sprejete samo, če se izhodiščni (slovarski) pomen sestavine frazema v obeh obravnavanih jezikih ne pokriva, npr. sln. *zelena* – madž. *rumena zavist*; sln. *zdrava* – madž. *trezna pamet*.

Med »pravo« frazeološko gradivo je mogoče šteti pregovore, vendar tudi tu v mejah različne sestavinske zapolnitve. Avtor med pregovorne šteje tudi stavčnočlenske frazeme kot *delati iz muhe slona*; *kaj ni ne tič ne miš*, čeprav skladenjsko sorodne, npr. *počutiti se v devetih nebesih*; *metati kaj v isti koš*; *pije kot žolna* ipd. imenuje *reke* in *rekla*. Samostojna skupina frazeoloških enot so mu tudi »pogosti jezikovni klišeji iz vsakdanjega življenja«. Ker pa posamezni tipi frazeoloških enot v slovarju niso označeni, je domala nemogoče razlikovati denimo med jezikovnimi klišeji in besednimi zvezami tipa: *za kakšno boleznijo je umrl?*; *oni dan ga je srečal*; *odkleniti psa*; *imeti ovijalko v sobi*; *točiti med*; *zalivati cvetice*; *imel je čisto-krvnega psa* ipd.

Dvom v uporabnost slovarskega gradiva poleg odsotnosti kakršnihkoli pojasnil o virih in načinu zbiranja zbuja tudi nedoslednosti, ki so posledica bodisi individualne bodisi ožje pokrajinske ali narečne rabe, npr. *še sam ni vedel, v kaj se je zavozlal* (SSKJ: *zapesti se v kaj*); *spraviti spanec iz koga*, bodisi neizdelane slovarske zasnove. Tu so neustrezne zlasti slovarske oblike, npr. *ustrezno biti fer do koga*; *imeti jeklene živce*; *pljuniti v roke*; *lahka ženska*, vendar neustrezno: *ni vreden počenega groša*; *adamovo jabolko se mu je videlo*; *v službi se je visoko povzpel*; *plesati do belega dne* ipd. Pri nekaterih (izhodiščnih madžarskih) frazemih odsotnost pojasnila, ali gre za prosti prevod ali za dejansko tudi v slovenskem jeziku živ frazem, onemogoča izločitev frazemov oz. njihovih (morda pokrajinskih ali narečnih) variant, npr. *osel v levji koži*;²⁵ *goska v bolnici* (steklenica za seč); *neumen je tisti ptič*;²⁶ *vsak človek enkrat znori*;²⁷ *ti je mačka kvas pojedla?* (kaj se cmeriš?); *tudi iz vodne pipe že to teče*; *narediti železo iz lesa* ipd.

3.3 Nemško-slovenski frazeološki slovar Elizabete M. Jenko (1994) je še eden v skupini slovarjev, ki je nastal z namenom (ne brez naključja na dvojezičnem jezikovnem področju) zapolniti vrzel v slovenski frazeologiji. Slovar se od obeh obravnavanih dvojezičnih s tujim geselskim izhodiščem razlikuje v slovarsko obdelanem frazeološkem gradivu, ki sledi v uvodu predstavljeni slovarski zasnovi, ki ji je dodana primerjalna frazeološka študija.

Avtorica je izbrala najpogostejše nemške frazeme na podlagi Herzogovega nemškega frazeološkega priročnika za tujce (1974) in jih dopolnila z obsežnim Friedrichovim enojezičnim nemškim frazeološkim slovarjem (1976). Merilo pogostosti ni posebej pojasnjeno, kot tudi ne, kako so označeni frazemi, ki niso enako pogosti v izhodiščnem in ciljnem jeziku, npr. *čas presti za Däumchen drehen*. Sicer pa se zdi, da je, kadar je navedenih več ustreznikov, na prvem mestu najpogostejši: *ločiti zrno od plevla*;²⁸ *ločiti ljulko od pšenice*; *vrniti milo za drago*; *vrniti šilo za ognjilo*, oziroma knjižni pred pogovornim in nižjepogovornim: *imeti denarja kot*

²⁵ Omenja ga Keber (1996: 281, op. 19) v družbi z nemškim *ein Esel im Löwenhaut, angleškim an ass in a lions skin* s pomenom 'neumnež, ki si hoče nadeti pomemben videz; strahopetec, ki hoče vzbuditi strah'.

²⁶ Bojc (1980²: 160) *Neumen je tisti tič, ki se sramuje svojega gnezda*.

²⁷ Bojc (1980²: 66) *Slednjega človeka jeza obnori*.

²⁸ SSKJ: *ločiti zrno od plev*. Podrobneje o tem Kržišnik Kolšek (1989/90: 138) in Kržišnik (1996: 136/137).

toče/pečka/dreka; biti počasne pameti; biti trd. Sicer se zdi sprejeto frazeološko gradivo, zanašajoč se na lastno poznavanje, dovolj aktualno tudi s slovenskega vidika. Sprejeti so denimo tudi frazemi kot *ne imeti zicledra* (označen z ljudsko); *iti okrog rit' v varžat*, ki ju SSKJ ne prinaša, domnevam pa, da sta prepoznavna širšemu krogu slovenskih govorcev. Med manj pogostimi je mogoče omeniti *iti po riti k maši*; *spustiti kozla v zelnik* oz. je sprejet manj prepoznaven frazem, npr. za *ein doppeltes Spiel spielen* – *igrati na dve karti* (neizkazana *sedeti na dveh stolih; imeti dve železi v ognju*).

Pri iskanju čim večje frazeološke ustreznosti avtorica omenja informacije rojenih govorcev, vendar na različne stopnje frazeološke prekrivnosti posebej ne opozarja. Tako ni mogoče ločiti prevodov od frazemskih ustreznikov, npr. za nem. *sich ins eigene Fleisch schneiden* navaja *sam sebi zasekati sekiro v koleno* (neizkazano npr. *pljuvati v lastno skledo*).

Predstavljenemu slovenskemu frazeološkemu gradivu je mogoče očitati sledeče.

(a) Neustreznost slovanske oblike, npr. za nem. *das liegt mir auf der Zunge* sln. *na jeziku imam* 'poznam stvar, vem zanjo, vendar se je trenutno ne morem spomniti'. SSKJ, po katerem je povzeta razlaga, izkazuje kar nekaj sestavinsko podobnih frazemov, npr. ekspr. *na jeziku imam, pa ne morem povedati*; ekspr. *na koncu jezika imam, pa ne morem povedati; to imam že dolgo na jeziku; molčal je, čeprav je imel besedo že na jeziku*. Njihova pomenska diferenciacija je odvisna od stalne v nasprotju z zgolj s slovničnimi kategorijami omejene zapolnitve vezljivostnih mest. Ustrezna slovanska oblika z glagolom v nedoločniku in besedilno zapolnljivim desnim vezljivostnim mestom, npr. *imeti to/kaj na jeziku/na koncu jezika*, je toliko bolj pomembna, ker omogoča razlikovanje strukturno podobnih, vendar pomensko neprekrivnih frazemov, npr. *imeti besedo že na jeziku* 'hoteti spregovoriti, vendar ostati tiho', *imeti že dušo na jeziku* 'biti v zelo slabem stanju, tik pred smrtjo'; *imeti srce na jeziku* 'hitro zaupati svoja čustva'; *imeti kaj že dolgo na jeziku* 'že dolgo, zdavnaj hoteti povedati kaj'; *imeti kaj neprestano na jeziku* 'neprestano omenjati, izgovarjati se, sklicevati se na kaj'.

(a1) Glagolski frazemi z možnostjo realizacije glagolske sestavine v osebni glagolski obliki imajo v večini primerov glagol v nedoločniku, zato ni jasno, zakaj v nekaterih primerih vendarle ne, npr. *ima več sreče kot pameti*. Ponekod se zdi odsotnost nedoločnika glagolske sestavine pogojena z lastnostjo živo–levega delovalnika, npr. *prišlo mi je na ušesa*, oz. z leksikalizacijo osebkovega mesta v sestavinski zgradbi frazema, npr. *voda mu teče v grlo* (*voda teče v grlo komu*); *sline se mi cedijo* (*sline se cedijo komu*).

(a2) Pri nekaterih prislovnih frazemih slovanska oblika izkazuje (običajno) zunajfrazemsko sestavino kot stalno sestavino frazema, npr. *iti po liniji najmanjšega odpora*. Problem označevanja relativno spremenljive glagolske sestavine ob prislovnih frazemih je evidenten v večini frazeoloških slovarjev. Rešitev z navedbo glagola kot nadomestka za glagole sorodnega pomenskega polja, v danem primeru (narediti kaj) *po liniji* ... se mi zdi v takih primerih najustreznejša slovanska rešitev.

(a3) Ponekod slovanska oblika skladenjsko ne ustreza zahtevam slovenskega jezika, npr. za nem. *j-m in die Quere kommen* sln. *priti komu navzkriž*. Po SSKJ

je mogoče nastaviti slovarki obliki: *kaj/vse hodi/gre navzkriž/narobe (komu) in kdo/kaj si je/pride navzkriž*.

(b) Neustreznost pomenske razlage je navadno povezana z napačno izbiro frazemskega ustreznika, npr. za nem. *nach wie vor* sln. *slej ko prej*, ki je navedenemu pomenu 'kot doslej' blizu samo v nefrazeološkem pomenu: 'izraža nepretrganost, časovno neomejenost dejanja'. Pomen 'izraža prepričanost, gotovost, da se bo dejanje zgodilo' izkazuje SSKJ kot nefrazeološki pomen, vendar za pisavo skupaj. V frazeološkem gnezdu z razlago 'nekoč gotovo' navaja SSKJ variantno obliko *prej ali slej*. Za pomenske nedoslednosti gre tudi v primerih: nem. *blau machen*, sln. *ponedeljkovati; delati plavega* 'brez resnega vzroka ne iti na delo' (po SSKJ: 'neupravičeno izostati z dela'); nem. *alle Brücke hinter sich abbrechen*, sln. *podreti vse mostove za seboj* 'pretrgati vse vezi z dotodanjim življenjem' (SSKJ: 'onemogočiti si zblížanje, vrnitev').

(c) Navajanje nefrazemskega (enobesednega) ustreznika namesto frazemskega, npr. za nem. *zugrunde gehen* 'propasti//propadati' (po SSKJ: *navzdol gre s kom/s čim*); nem. *mit der Zeit gehen* 'prilagoditi//prilagajati se razmeram, biti napreden' (po SSKJ: *iti/hoditi (v korak) s časom*); nem. *Schritt für Schritt* 'postopoma' (SSKJ: *korak za korakom*); nem. *den Mund voll nehmen* 'ustiti se' (po SSKJ: *polna usta česa so koga; imeti polna usta česa*); nem. *glatt über die Bühne gehen* 'gladko potekati' (po SSKJ: *kaj/vse gre/poteka (gladko) kakor namazano/po maslu/redko loju/redko olju/nížje pog. žnori.*)

4 Frazeološko gradivo v dosedanjih slovarjih slovenskega jezika, vključno z dvo- in večjezičnimi frazeološkimi, je za izdelavo sodobnega frazeološkega slovarja lahko le dopolnilni primerjalni vir, ki slovaropisca opozori na možnost obstoja časovno pogojenega pomenskega premika, večpomenskost in na variante, med katerimi je treba z vidika sodobnega uporabnika izločiti zlasti zastarele in narečne. Ker večina slovarjev frazeološkega gradiva ne obdeluje sistematično, zlasti v smislu ustreznih slovarskih oblik, ki bi ločevale frazemske besedilne okolje od njegove tipične realizacije na eni strani in frazemskega jedra na drugi, so slovarki postopki z današnjega vidika manj uporabni. Znotraj tega tudi SSKJ, sicer še vedno najboljše zbirka deloma slovarko obdelane frazeologije, ne more biti temeljno gradivo za izdajo sodobnega frazeološkega slovarja slovenščine. Tako se zdi, da je frazeološko gradivo v starejših slovarkih priložnostnih in zbirkah kot edini dokumentirani vir slovenske zgodovinske frazeologije primerno predvsem za diahrono frazeološke raziskave. Bistvenega pomena pri tem je poleg izpisa frazeološkega gradiva z vsemi podatki, ki jih predvideva slovar, upoštevanje okoliščin nastanka slovarja, pojasnitev slovarske zasnove in namena, v gradivnem smislu pa izpostavitve deleža živega (govorjenega) jezika, upoštevanje tujejezičnih predlog, predvsem pa preverjanje rabe v besedilih posameznih obdobj.

Zdi se, da se ob vprašanju uporabnosti frazeološkega gradiva tako v smislu aktualnosti kot ustreznega slovarskega opisa vrtimo v začaranem krogu: frazeografske slabosti obravnavanih slovarjev izhajajo predvsem iz dejstva, da Slovenci nimamo splošnega razlagalnega enojezičnega frazeološkega slovarja.

Navedenke

- BREZNIK, Anton, 1926, Slovenski slovarji, *Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede III*, Ljubljana, 110–114, 116–126, 143, 247, 249.
- – 1938, Iz zgodovine novejših slovenskih slovarjev, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 33, 17–32, 87–98, 147–165.
- GANTAR, Polona, 2001, *Teoretični vidiki zasnove frazeološkega slovarja slovenščine*, Magistrska naloga.
- HAJNŠEK-HOLZ Milena, 1997, Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar kot vir za Slovar slovenskega knjižnega jezika, *Jezikoslovni zapiski* 3, Ljubljana, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 105–112.
- HUMAR, Marjeta, 1998: Frazeologija kot ponazarjalno gradivo v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju, Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar, *Zbornik s simpozija '96 v Pišecah*, ur. Jože Toporišič. 87–96.
- KEBER, Janez, 1996, *Živali v prisposodobah 1*, Celje, Mohorjeva družba.
- – 2000: Raziskovanje slovenske frazeologije – sedanje stanje in zasnova frazeološkega slovarja, *Jezikoslovni zapiski* 6, Ljubljana, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 81–116.
- – 2001, Razlaganje izvora slovenskih frazemov, *Skripta 5, zbornik za učitelje slovenščine kot drugega/tujega jezika*, Ljubljana, str. 35–50.
- KRŽIŠNIK KOLŠEK, Erika, 1988, *Frazeologija v moderni*, Magistrska naloga.
- – 1989/90, Frazeologija v osnovni in srednji šoli, *Jezik in slovstvo* 35, 134–141.
- – 1991, Frazeologija v slovenskem časopisju 1991, *27. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Zbornik predavanj, Ljubljana, Filozofska fakulteta, 89–98.
- KRŽIŠNIK, Erika, 1995/96, *Mali frazeološki rječnici in Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik*, *Jezik in slovstvo* 41/3, 157–166.
- – 1996, Norma v frazeologiji in odstopi od nje v besedilih, *Slavistična revija* 44/2, 133–154.
- – 1998: Socialna zvrstnost in frazeologija. 34. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 53–69.
- – 1999, Frazeologija v Murkovem slovarju, *Murkov zbornik*, ur. Marko Jesenšek, Maribor. 312–347.
- – 2001, Vsebina (slovenskega) frazeološkega slovarja za tujce – določitev in preizkus meril, *Skripta 5, zbornik za učitelje slovenščine kot drugega/tujega jezika*, Ljubljana, 7–32.
- LEVSTIK, Fran, 1882, Zbirka slovenskih pregovorov iz leta 1592, *Ljubljanski zvon* II/1882, Ljubljana, 562–564, 640.
- MATEŠIČ, Josip, PETERMANN, Jürgen, 1991, Über die Redensarten in Franc Metelkos »Lehregebäude der slovenischen Sprache«. *Obdobja* 11, 151–159.
- PETERMANN, Jürgen, 1988, Frazeologija v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (I–IV); Nekaj osnovnih vprašanj o vlogi frazeologije v slovarju, *Obdobja* 8, 301–310.
- PRUNČ, Erik, 1979, Prispevek k poznavanju virov za Gutschmannov slovar. (Gutschmannova jezikovnoinovacijska dejavnost) *Obdobja* 1, 209–265.

- RADICS, Peter, 1882, Zbirka slovenskih pregovorov iz leta 1592, *Kres* II/1882. Celovec. 332–334.
- STABEJ, Jože, 1966, Nekaj ugotovitev ob popolnem izpisu Vodnikovega rokopisnega nemško-slovenskega slovarja, *Jezik in slovstvo* 1/2, 42–44.
- – 1977, Hieronimus Megiser, *Thesaurus Polyglottus*, Slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za *Slovensko-latinsko-nemški slovar* izpisal in uredil Jože Stabej, Razred za filološke in literarne vede, *Dela* 32, Ljubljana, SAZU.
- – 1997, *O Kastelec-Vorenčevem slovarju*, *Slovensko-latinski slovar*, Po Matija Kastelec – Gregor Vorenc, Dictionarivm latino-carniolicvm (1680–1710), Ljubljana, ZRC SAZU, 563–575.
- SUHADOLNIK, Stanislav, 1960/61, Josip Pavlica: Frazeološki slovar v petih jezikih, *Jezik in slovstvo* 6/6, 200–205.
- – 1984, Glonarjev slovar slovenskega jezika, *Obdobja* 5, 505–517.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1973/74, K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije, *Jezik in slovstvo* 8, 273–279.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1996, Razvojne prvine normativnosti slovenskega knjižnega jezika, *Jezik in čas*, Ur. A. Vidovič Muha, Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 15–40.
- – 1999, Čas in prostor, ujeta v slovenski slovar 20. stoletja (Poudarek na komunikacijskem vidiku Slovarja slovenskega knjižnega jezika), *35. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Zbornik predavanj, Ljubljana, Filozofska fakulteta, 7–26.

Slovarji in zbirke

- BOJC, Etbin, 1980², *Pregovori in reki na Slovenskem*, Ljubljana.
- CIGALE, Matej, 1860, *Deutsch-slovenisches Wörterbuch*, A–L; M–Z, Laibach.
- FABJAN BAJC, Diomira, 1995, *Slovensko-italijanski frazeološki slovar*, *Dve muhi na en mah / due piccioni con una fava*, Gorica, Mohorjeva družba.
- FRIEDRICH, Wolf, 1976, *Moderne deutsche Idiomatik*, München.
- GLONAR, Joža, 1936, *Slovar slovenskega jezika*, Ljubljana.
- GRAFENAUER, Ivan, 1935, Gutsmannov besednjak in njegova zbirka pregovorov, rekov in prilik, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 30, 1–29.
- GUTSMANN, Ožbolt, 1789, *Deutsch-windisches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschen windischen Stammwörter, und einiger vorzüglichern abstammenden Wörter*, Celovec.
- HERZOG, Annelies, MICHEL, Arthur, RIEDEL, Herbert, 1974, *Deutsche idiomatische Redewendungen für Ausländer*, Leipzig.
- JARNIK, Urban, 1814, *Sbér lépih ukov sa Slovensko mladino: is Némshkiga ino Latinskiga prestavljenih, is Staro-Slavenskiga ino Pemsckiga preravnanih, ni kotérih pa novo sloshenih*, Celovec.
- JENKO, M., Elizabeta, 1994, *Sich auf die Socken machen / vzeti pot pod noge*.

Deutsch-sloweinisches Wörterbuch der Redewendungen, Klagenfurt/Celovec.

KARNIČAR, Ludwig, 1990, *Der Obir-Dialekt in Kärnten*, Wien 1990.

KOCBEK, Fran, ŠAŠELJ, Ivan, 1934, *Slovenski pregovori, reki in prilike*, Celje.

MENAC, Antica, ROJS, Jurij, 1992, *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik, Mali frazeološki rječnici*, Zagreb.

MUKIČ, Francek, 1993, *Madžarsko-slovenski slovar, Magyar-szlovén frazeológiai szótár*. Szombathely.

MURKO, Anton, 1832, 1833, *Slovénfko-Némfhki in Némfhko-Slovénfki Rózhni befédnik*, Graz.

NOVAK, Franc, 1996, *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, Drugo popravljeno in dopolnjeno izdajo priredil in uredil Vilko Novak, Murska Sobota, Pomurska založba.

PAVLICA, Josip, 1960, *Frazeološki slovar v petih jezikih, Rječnik slovenačkih, hrvatskosrpskih, latinskih, njemačkih, francuskih i engleskih fraza*, Ljubljana.

PLETERŠNIK, Maks, 1894, 1895, *Slovensko-nemški slovar I, II*, Ljubljana.

Slovar slovenskega knjižnega jezika 1970, 1975, 1985, 1991, Ljubljana, Državna založba Slovenije.

WEISS, Peter, 1998, *Slovar govorov Zadrečke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami, poskusni zvezek A–H*. Ljubljana, ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.

Slovenian Phraseology in Existing Dictionaries with Regard to Modern Lexicographic Principles

Summary

Phraseology is a rather specific part of the lexical and linguistic systems and this is reflected in the Slovenian lexicographic practice from the very beginning – the phraseology is subordinate to other lexis and is unequally presented. The first lexicographic attempts started with foreign-language main entries. Later on, the Slovenian phraseological corpus had been subordinated to foreign notional concepts (Menac, Rojs; Jenko). Even when the main entry was in Slovenian (Mukič; Fabjan Bajc) it was accepted only because of the existence of its foreign equivalent. None of these groups provides relevant phraseological corpus material for modern use. Pleteršnik's Slovenian-German Dictionary (Slovensko-nemški slovar, 1894) can be regarded as a step forward, because it introduced genuine Slovenian phraseology and drew from actual usage. Similarly, Murko's Slovenian-German Dictionary (Slovensko-nemški slovar, 1833) is valuable for its account on phraseology in written sources and in literature of that time. These two dictionaries serve as the main source for diachronic phraseological studies, especially in research of time-related semantic shifts, variants and stylistic evaluation. In relation to the Dictionary of Standard Slovenian (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1970–1991) Pavlica's Phraseological Dictionary of Five Languages (Frazeološki slovar v petih jezikih,

1960) is a useful source of phrasemic variants and possibilities for potential semantic differentiation. Although the Dictionary of Standard Slovenian still remains the largest collection of phraseological units with at least partial lexicographical treatment, its phraseology reflects mainly literature and, to a limited extent, journalistic texts from the 19th and the first half of the 20th century. However, this collection contains neither a sufficient amount of currently used phraseological units nor enough information on their syntactic role, transformational possibilities and their leftward or rightward valency. The semantic explanations need corrections in the presentation of the current semantic shifts, as well as in the supplementation of contextual explanations and information on lexicalized extralinguistic circumstances of usage. Lexicographic treatment, especially in bilingual phraseological dictionaries, does not meet the requirements of a full dictionary description: the deficiencies concerning the correct usage and understanding of a phraseme mostly appear when: the form of the main entry is incomplete or inappropriate, the context is quoted as lexicalized component of the phraseme, e.g. *afera je dvignila veliko prahu 'the affair caused a lot of excitement' ** (correct: kaj dvigne veliko prahu 'something causes a lot of excitement'), the valency is presented inconsistently in the dictionary form, e.g. *pasti mrena z oči 'to begin to see clearly' (correct: mrena pade z oči komu 'somebody begins to see clearly'), the less appropriate Slovenian phrasemes or descriptions are given instead of an idiomatic rendering, e.g. for German sich ins eigene Fleisch schneiden, Slovenian sam sebi zasekati sekiro v koleno 'to cut one's own knee with an axe' (not shown: pljuvati v lastno skledo 'to harm oneself').

** The quoted phrasemes are furnished only with rough, unidiomatic translations.

Pomenska kvalifikatorska pojasnila s pozivno vlogo v SSKJ: grožnja, svarilo

Nataša Jakop

IZVLEČEK: V prispevku¹ sem obravnavala pozivna pomenska kvalifikatorska pojasnila, ki opredeljujejo rabo leksemov v okoliščinah, v katerih hoče govorec z jezikom vplivati na naslovnika, da bi ta opravil kako dejanje. Podrobneje sem analizirala pomenska kvalifikatorska pojasnila, ki izražajo grožnjo in/ali svarilo in jih primerjala s podobnimi stranskimi razlagami v frazeološkem gnezdu Slovarja slovenskega knjižnega jezika. Pomenska kvalifikatorska pojasnila so jezikoslovno orodje slovaropisja za opredeljevanje in natančnejše pojasnjevanje pomena leksemov v slovarju in njihove rabe pri sporazumevanju. S prispevkom želim prispevati k posodobitvi pomenskih kvalifikatorskih pojasnil za sodobni slovar slovenskega knjižnega jezika.

ABSTRACT: The article discusses semantic notes with the directive role. These notes define the use of lexemes under the circumstances where the speaker conveys his wish for the addressee to perform a certain action by means of language. The author scrutinized the semantic notes expressing a threat or a warning and compared them to similar explanations in phraseological nests in the Dictionary of Standard Slovenian (Slovar slovenskega knjižnega jezika). In lexicography semantic notes serve as a linguistic tool for defining and explaining lexemes in a dictionary. At the same time these notes indicate how lexemes are used in communication under given circumstances. The article presents an attempt to show how updated semantic notes might be used in a modern dictionary of standard Slovenian.

1 Tipi kvalifikatorskih pojasnil v SSKJ in njihova vloga v slovarju

V *Uvodu* (SSKJ I 1970, XXII, § 158) je kvalifikatorsko pojasnilo, kljub natančnejši opredelitvi kvalifikatorjev,² slabo opredeljeno: »kvalifikatorjem podobno,

¹ Zahvaljujem se dr. Andreji Žele za strokovno pomoč in usmerjanje pri pripravi prispevka.

² »Za opredeljevanje besed, pomenov ali zvez uporablja slovar kvalifikatorje. To so pojasnila, ki poučujejo, v katero slovnično kategorijo spada beseda, jo opredeljujejo časovno oziroma krajevno, govorijo o njeni stilni uvrstitvi, razširjenosti in vrednosti ter nakazuje-

v daljši enoti izraženo opozorilo«. V slovarskem delu SSKJ je pojem **kvalifikator-sko pojasnilo** označeno kot strokovni (jezikoslovni) izraz, vendar opredelitev vključuje le njihovo pomensko vlogo v slovarju:

kvalifikatorski lingv., navadno zvezi **kvalifikatorsko pojasnilo** (dogovorjena) besedna zveza, ki natančneje opredeljuje pomen.

Tipologije kvalifikatorskih pojasnil v SSKJ ni, so pa določene nekatere njihove vloge v slovarju (prav tam, XXII, § 159–§ 160):

– dopolnjujejo pomensko razlago:

- pojasnjuje rabo leksema v določenem okolju, npr. v *carski Rusiji*; na *Hrvatskem*; na *Poljskem*; v *poljskem okolju*; *pri Beneških Slovencih*; *pri Feničanih*, *starih Judih*; *pri starih Grkih*; v *angleškem okolju*; v *ameriškem okolju*; v *budističnem okolju*; v *nekaterih zahodnih deželah*; v *nekaterih državah*, *zlasti v plemiškem okolju*;
- pojasnjuje rabo leksema v določenem času, npr. *do 1848*; *med narodnoosvobodilnim bojem in prva leta po 1945*; *nekdaj*; *ob koncu 18. in v začetku 19. stoletja*; *od 1947 do 1954*; *pred drugo svetovno vojno*; *prva leta po 1945*; *zlasti v 16. stoletju*;
- pojasnjuje način, po katerem je treba razumeti razlago, npr. *po ljudskem verovanju*; *po Sartru*; *po arabski pravljici*; *po Izidorju Cankarju*;
- nadomeščajo pomensko razlago, npr. *kot psovka nasprotnikov narodnoosvobodilnega boja*; *klic manjši živali*, navadno *mački*; *kot poziv oborožene osebe k neupiranju*, *vdaji*; *kot vprašanje po nerazumljeni trditvi*;³
- omejuje rabo na določene zveze, npr. *navadno v zvezi briti norce, burke*; v *zvezi s predlogom*; v *zvezi z določenimi glagoli*; z *izrazom mere*, *količine*;
- pri slovničnih besedah dopolnjuje kvalifikatorje ali razlage, npr. v *pogojnih odvisnih stavkih*; s *pogojnim naklonom*; navadno *kot nedoločnik in deležnik na -l*; navadno z *dajalnikom*;
- nadomešča kvalifikator ali razlago, npr. *prvi del zloženk, kakor*; *tudi sklonljivo*, *zlasti v izgovoru*; *prihodnji čas od*.

A. Vidovič Muha (1999: 14) glede na vlogo kvalifikatorskih pojasnil v SSKJ loči slovnična kvalifikatorska pojasnila,⁴ ki natančneje pojasnjujejo sintaktične zna-

jo preneseno ali posebno rabo. S tem kažejo na normo knjižnega jezika ali opozarjajo na razmerje do nje.« Glede na to slovar loči sedem vrst kvalifikatorjev: slovnični, pomenski, terminološki, stilno-plastni, ekspresivni, časovno-frekvenčni in posebni normativni kvalifikatorji (prav tam, XIX, §93, §104).

³ Zdi se, da spadajo sem pomenska kvalifikatorska pojasnila z vlogo govornega dejanja. Ta tip oziroma še ožje, pozivno vlogo, izraženo s pomenskimi kvalifikatorskimi pojasnili, bom podrobneje obravnavala v prispevku.

⁴ Slovnična kvalifikatorska pojasnila v SSKJ je natančneje obravnavala A. Vidovič Muha v prispevku *Slovnična obvestilnost Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (1993: 35–51). Glede na njihovo vlogo v slovarju jih je ločila na dve skupini: normativna slovnična kvalifikatorska pojasnila (npr. *piše se narazen*) in slovnična kvalifikatorska pojasnila, ki »načeloma vzpostavljajo vzročno povezavo med pomenom besede in tipično slovnično

čilnosti leksikalne enote, in pomenska kvalifikatorska pojasnila, ki natančneje pojasnjujejo pomen leksemov v slovarju in vsebujejo okoliščinske (pragmatične) podatke o rabi leksemov.⁵ V tem prispevku je A. Vidovič Muha obravnavala vloge pomenskih kvalifikatorskih pojasnil v slovarju s primeri iz SSKJ:

1. izražanje zunajjezikovnih okoliščin

– krajevna opredelitev rabe leksema: »/k/rajevne okoliščine /.../ zaznamujejo slovenski pojmovni svet s prisotnostjo tujega pojmovnega sveta v njem« (prav tam, 15):

raba v določeni državi, npr. v *Franciji*

raba v okolju določene države ali duhovno povezanega prostora, npr. v *ameriškem okolju*⁶

raba pri prebivalcih določene skupnosti (tudi socialno, kulturno, ideološko povezanosti), npr. *pri starih Grkih; pri muslimanih; pri primitivnih ljudstvih*

raba na določenem ozemlju: *na ameriškem severu*

– časovna opredelitev rabe leksema:⁷

do kdaj, npr. *do odprave tlačanstva*

kdaj, npr. *med narodnoosvobodilnim bojem; nekdanj*

od kdaj do kdaj, npr. *od 12. do 14. stoletja*

– izražanje okoliščin, ki so vezane na prepoznavanje družbenega in političnega vzdušja časa nastajanja slovarja, npr. v *kapitalistični ekonomiki*⁸

2. izražanje znotrajjezikovnih okoliščin:

– pomenska kvalifikatorska pojasnila opozarjajo na nekatere znotrajjezikovne posebnosti leksemov, npr. *po Aristotelu; v behaviorizmu; pri cerkveni poroki;*

– pomensko kvalifikatorsko pojasnilo izraža razmerje med tvorcem besedila in naslovnikom: *kot nagovor, kot psovka, kot pozdrav;*

– pomensko kvalifikatorsko pojasnilo je modifikacija besedila glede na pomensko podstavo povedi: *kot opozorilo, kot grožnja*⁹

okoliščino njegove realizacije; gre za vezanost pomena na lastnost katere izmed (pomenskih) ravnin jezikovne zgradbe, se pravi predvsem na katero izmed lastnosti skladnje – tu tudi besedotvorja – in oblikoslovja« (npr. v *povedkovi rabi*).

⁵ Tako tudi A. Vidovič Muha (2000: 85) z opombo, da je tako delitev uporabljal tudi slovarski kolektiv med nastajanjem SSKJ.

⁶ Ločevanje družbenih, političnih in družbenoureditvenih lastnosti (v *Franciji*) od kulturnih lastnosti določenega okolja (v *francoskem okolju*) v pomenskih kvalifikatorskih pojasnilih je ustrezno. O tem A. Vidovič Muha (1999: 16).

⁷ A. Vidovič Muha (1999: 17) je ugotovila, da »so časovne okoliščine rabe katerega izmed leksemov kar natančno določene.«

⁸ Ta pomenska kvalifikatorska pojasnila so za pripravo sodobnega slovarja slovenskega jezika nujna kritične obravnave v celoti, ker so z današnjega stališča zaradi drugačnih družbenih okoliščin neveljavna ali odveč, medtem ko bo treba nekatera na novo oblikovati.

⁹ Pravzaprav tudi ta skupina pomenskih kvalifikatorskih pojasnil izraža razmerje med tvorcem besedila in naslovnikom.

2 Pomenska kvalifikatorska pojasnila s pozivno vlogo v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* 1–4¹⁰

2.1 Pozivna govorna dejanja

Govorno dejanje je enota sporazumevanja, ki vključuje tako dejavnost govorca (sporočanje) kot dejavnost naslovnika (razumevanje).¹¹ Pod vplivom teorije govornih dejanj¹² so se začeli jezikoslovci zanimati za jezikovno sporazumevanje – v središču pozornosti torej ni več iz okoliščin izolirani stavek, temveč besedilo, razmerje med govorcem besedila in naslovníkom ter okoliščine rabe tega besedila. V pragmatični literaturi se govori o vplivanski vlogi jezika: jezik je dejavnost, s katero želi govorec nekaj doseči, je sredstvo vplivanja na naslovníka (bralca ali poslušalca).

Pozivna govorna dejanja¹³ so način sporazumevanja,¹⁴ pri katerem govorec hoče oziroma skuša pripraviti naslovníka k temu, da bi ta opravil kako dejanje. Pri tem tako govorec kot naslovník vesta, da naslovník zelenega dejanja ne bi opravil sam od sebe, iz lastne potrebe.¹⁵ Govorna dejanja s temi značilnostmi so: opozorilo, prošnja, ukaz, vabilo, grožnja, poziv, spodbuda, svarilo.

2.2 Pomenska kvalifikatorska pojasnila s pozivno vlogo v SSKJ 1–4

Pomenska kvalifikatorska pojasnila, ki imajo izraženo¹⁶ pozivno vlogo, in gesla oziroma podgesla, pri katerih se pojavljajo,¹⁷ ter vzorčni primeri iz SSKJ:

- kot grožnja: *tího, poskusiti, upati si, upiliti: pridi gor, če si upaš;*
- kot grožnja otrokom: *krvav, stegno, jemati, vzeti: če ne boš priden, te bo vzal bavbav;*
- kot opozorilo: *kaditi, kasen, leto 1, lokal 1, mladina, neprimeren, nezaposlen, pes, plačnik, plakatiranje, pljuvati, počakati, poskrbljen, povrsti, pozen, po-*

¹⁰ Za peto knjigo SSKJ (T–Ž) kvalifikatorska pojasnila še niso bila izpisana. V leksikološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU pripravljamo seznam vseh kvalifikatorskih pojasnil, ki so v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*.

¹¹ Pojem sporazumevanje je pri R. Zadravec-Pešec (1994: 61, 63), M. Križaj Ortar (1991: 4) in M. Bešter (1994: 48) širši od pojma sporočanje.

¹² Avtor teorije govornih dejanj je filozof J. L. Austin, ki je teorijo izoblikoval v okviru predavanj študentom na harvardski univerzi leta 1955. Njegova teorija je izšla v knjigi *How to do things with words* leta 1962, prevod v sloveščino *Kako napravimo kaj z besedami* pa leta 1990.

¹³ V literaturi tudi »ilokucije usmerjanja« (Zadravec-Pešec 1994), »direktivi« (prevod po Searlu 1976), »govorna dejanja z usmerjevalno sporočilno vlogo« (Kunst Gnamuš 1984).

¹⁴ Govorna dejanja so v pragmatičnem jezikoslovju opredeljena kot (najmanjša) enota sporazumevanja. Prim. Bešter (1994), Renata Zadravec-Pešec (1994).

¹⁵ Poimenovanje in pojmovanje povzemam po M. Bešter (1994).

¹⁶ Z analizo vseh primerov bo treba ugotoviti, ali gre res v vseh primerih za pozivno vlogo leksemov, in spremeniti tista pomenska kvalifikatorska pojasnila, ki z izraženo pozivnostjo zavajajo, npr. tip kot pojasnilo, opozorilo.

¹⁷ Iskanje po elektronski izdaji SSKJ (1998) omogoča iskanje pomenskih kvalifikatorskih pojasnil pri leksemih iz vseh petih knjig SSKJ.

žar, prepovedan, prešteti, priložen, reklamacija, sobota, stranka, sveže, šestnajsti, taksi, trava, vračilo, vstop, zaprt: kaditi prepovedano;

– kot opozorilo na vratih: riniti, vleči: rini;

– kot opozorilo mladini:¹⁸ leto, mladina, šestnajsti: mladini do šestnajstega leta vstop prepovedan;

– kot opozorilo na živilskih izdelkih: rok, trajanje: rok trajanja;

– kot opozorilo v tekstu:¹⁹ primerjati, slika: primerjaj [prim.] sliko št. 8;

– kot opozorilo za konec vsebinske enote: stop: pridemo jutri stop;

– kot opozorilo, svarilo: pamet: ljudje, pamet;

– kot pojasnilo, opozorilo na koncu filma, romana: konec: konec;²⁰

– kot pojasnilo, opozorilo na koncu dramskega dela, dejanja: zastor: zastor;²¹

– kot pojasnilo, opozorilo na koncu objavljenega dela teksta: nadaljevanje, nadaljevati, prihodnjič, slediti: nadaljevanje sledi;²²

– pojasnilo, opozorilo v časopisu, reviji: rokopis, vračati: rokopisov ne vračamo;

– kot povelje: bok, čelo, desna, juriš, korak, krilo, krog, leval, mirno, napad, noga, noter, nož, par, polkrog, položaj, pozdrav, prešteti, priključiti, prsi, puška, skupaj, sovražnik, strelec, trebuh, ven, voljno, zbor: mirno;

– kot poziv: boj, les prisl. priden, složen, svoj, trčiti: na boj!;

– kot poziv oborožene osebe k neupiranju, vdaji: kvišku, roka: roke kvišku

– kot poziv pri pitju: dati, dno: do dna!;

– kot poziv pri pitju (alkoholnih pijač): piti: fantje, pijmo;

– kot poziv straže: kdo, tam: stoj, kdo tam;

– kot pretnja, svarilo: enkrat, samkrat: kaj si pa naredil, samo še enkrat;

– kot spodbuda, poziv: okorajžiti: kar okorajži se pa začni;

– kot svarilo, grožnja: položiti, prst: samo prst položi name, pa boš videl;

– kot ukaz: aport, izginiti, izgubiti se, molčati, odtod, ogenj, pobrati se: da se mi pri priči izgubiš;

– kot ukaz psu: glas, leči, noga, pazi, pokazati, poleg, prostor, sem, sedi, tačka: daj tačko;

– poziv pri pitju: eks: pijmo, eks;

– pri opozarjanju na določeni pomen povedanega: pomota: da ne bo pomote, govorim v starih dinarjih;²³

Pomenska kvalifikatorska pojasnila s pozivno vlogo lahko združimo v vsaj tri skupine pozivnih govornih dejanj: grožnja, opozorilo in ukaz.²⁴

¹⁸ To pomensko kvalifikatorsko pojasnilo manjka v *Seznamu kvalifikatorskih pojasnil* (1980).

¹⁹ V peti knjigi SSKJ (1991) še kot opozorilo v trgovini: *zamenjati*.

²⁰ Leksem nima pozivne vloge.

²¹ Leksem nima pozivne vloge.

²² Leksem nima pozivne vloge.

²³ Leksem nima pozivne vloge.

²⁴ Upravičena skupina pozivnih govornih dejanj za rabo v pomenskih kvalifikatorskih pojasnilih bi bila še spodbuda, vendar v SSKJ ni pomenskih kvalifikatorskih pojasnil, ki bi spadale v to skupino, zato je tu nisem obravnavala.

2.2.1 Grožnja

Grožnja je pozivno govorno dejanje, s katerim govorec napoveduje, da se bo zgodilo za naslovnika neprijetno dejanje, če ta ne bo storil dejanja, ki ga od njega pričakuje oziroma zahteva govorec. V SSKJ je grožnja izražena v dveh pomenskih kvalifikatorskih pojasnilih: *kot grožnja*; *kot grožnja otrokom*. Formulacija pomenškega kvalifikatorskega pojasnila za slovarsko rabo bi lahko bila grožnja (komu), pri čemer je v oklepaju možnostni udeleženec naslovnik, ki je lahko v pomenskem kvalifikatorskem pojasnilu:

- neizražen, npr. *samo poskusi, pa boš videl grožnja*
- izražen, npr. *odneslo te bo krvavo stegno grožnja otrokom; če me še enkrat razočaraš, bom zahtevala ločitev grožnja zakonskemu partnerju; to grem pa šefu povedat grožnja sodelavcu; zatožil te bom prfoksu grožnja sošolcu ipd.*²⁵

2.2.2 Opozorilo

Opozorilo je pozivno govorno dejanje, s katerim govorec sporoča naslovniku, da se bo zgodilo dejanje, ki naslovniku ni v interesu ali mu lahko celo škodi, npr. *pazi, ledene sveče*. Tej opredelitvi ustreza šest pomenskih kvalifikatorskih pojasnil v SSKJ, ki jih lahko združimo v dve skupini:²⁶

- v pomenskem kvalifikatorskem pojasnilu je izraženo oziroma neizraženo mesto rabe govornega dejanja: *kot opozorilo na vratih*; *kot opozorilo na živilskih izdelkih*; *kot opozorilo v tekstu*; *kot pojasnilo, opozorilo v časopisu, reviji* – *kot opozorilo*;
- pomenska kvalifikatorska pojasnila, ki izražajo tudi svarilo:²⁷ *kot opozorilo, svarilo*;

Formulaciji pomenškega kvalifikatorskega pojasnila za slovarsko rabo bi lahko bili: opozorilo (+ mesto rabe) in svarilo.

2.2.3 Ukaz

Ukaz je pozivno govorno dejanje, s katerim govorec sporoča naslovniku, da mora ta storiti kako dejanje. V SSKJ je ukaz izražen z desetimi pomenskimi kvalifikatorskimi pojasnili, ki jih lahko združimo v tri skupine:

- pomensko kvalifikatorsko pojasnilo z izraženim ali neizraženim možnost-

²⁵ Zadnjih treh primerov pomenskih kvalifikatorskih pojasnil ni v SSKJ. S primeri sem želela ponazoriti, da je naslovnik lahko kdor koli (ne samo otrok), odvisno od udeležencev govornega dejanja in okoliščin sporazumevanja.

²⁶ Primeri s pomenskimi kvalifikatorskimi pojasnili kot opozorilo za konec vsebinske enote, kot pojasnilo, opozorilo na koncu filma, romana, kot pojasnilo, opozorilo na koncu dramskega dela, dejanja, kot pojasnilo, opozorilo na koncu objavljenega dela teksta in pri opozarjanju na določeni pomen povedanega ne ustrezajo definiciji opozorila in spadata v drugo govorno dejanje (predstavitveno ali prikazovalno), s katerim govorec sporoča naslovniku svoje vedenje o čem. To so pojasnila, obvestila, ne opozorila.

²⁷ Tu ne gre za kombinirano pomensko kvalifikatorsko pojasnilo tipa kot grožnja, svarilo, ker spada svarilo med opozorila. Svarilo je opozorilo na možne negativne posledice, če naslovnik ne bo opravil zaželenega dejanja. Več o tem v poglavju 3.2.

nim udeležencem naslovnikom: *kot ukaz psu; kot poziv; kot poziv oborožene osebe k neupiranju, vdaji; kot poziv straže – kot ukaz;*

– pomensko kvalifikatorsko pojasnilo, ki se nanaša na točno določene okoliščine rabe leksema: *kot poziv pri pitju (alkoholnih) pijač;*²⁸ *kot povelje.*

Formulacija pomenskih kvalifikatorskih pojasnil, ki izražajo ukaz, bi lahko bila za slovar: ukaz (komu), poziv (koga, pri), povelje.

2.2.4 Kombinirana pomenska kvalifikatorska pojasnila

Nekatera pomenska kvalifikatorska pojasnila v SSKJ se nanašajo na več govornih dejanj. To so kombinirana pomenska kvalifikatorska pojasnila. V SSKJ imajo pozivno vlogo tri taka pomenska kvalifikatorska pojasnila: *kot grožnja, svarilo; kot svarilo, grožnja; kot spodbuda, poziv.*²⁹

3 Govorni dejanji *grožnja* in *svarilo* v pomenskih kvalifikatorskih pojasnilih za slovarsko rabo

3.1 Pomensko kvalifikatorsko pojasnilo *kot grožnja*

3.1.1 Gesla v SSKJ, pri katerih se pojavlja pomensko kvalifikatorsko pojasnilo *kot grožnja*, s primeri

V SSKJ ima pomensko kvalifikatorsko pojasnilo z možnostnim udeležencem naslovnikom, ki je glede na podkategorijo starost izražen ali neizražen, osem leksemov. V štirih geslih (*krvav, stegno, jemati, vzeti*) je možnostni udeleženec naslovnik izražen. Pomensko kvalifikatorsko pojasnilo je *kot grožnja otrokom*. V dveh geslih (*poskusiti, upiliti*) in dveh podgeslih (*tiho, upati si*) pa je v pomenskem kvalifikatorskem pojasnilu možnostni udeleženec naslovnik neizražen, čeprav je udeleženska vloga tudi tu obvezna. Pomensko kvalifikatorsko pojasnilo izraža samo vrsto govornega dejanja: *kot grožnja*. Gesla in podgesla s primeri, ki imajo v SSKJ pomensko kvalifikatorsko pojasnilo *kot grožnja (otrokom)*:³⁰

- **krvav**: *ubogaj, drugače te bo odneslo krvavo stegno*
- **stegno**: *ubogaj, drugače te bo odneslo krvavo stegno*³¹
- **jemati**: *poredne otroke jemljejo cigani*
- **vzeti**: *če ne boš priden, te bo vzel babbav*

²⁸ V SSKJ so po nepotrebnem tri pomenska kvalifikatorska pojasnila: *kot poziv pri pitju, kot poziv pri pitju (alkoholnih pijač), poziv pri pitju*. Ne da bi okrnili sporočilnost, jih lahko združimo v eno pomensko kvalifikatorsko pojasnilo.

²⁹ V peti knjigi SSKJ (1991) še *kot opozorilo, grožnja*.

³⁰ Gesla in podgesla, pri katerih se v SSKJ pojavi obravnavano pomensko kvalifikatorsko pojasnilo, so navedena okrepljeno, primeri s tem pomenskim kvalifikatorskim pojasnilom pa ležeče.

³¹ Ker v SSKJ ni kazalk, je v slovarju precej ponovitev, predvsem v frazeološkem gnezdu. J. Petermann (1988) je prvi kritiziral, da so frazemi v SSKJ navedeni na več mestih z enako razlago (včasih pri vseh geslih, ki so sestavine frazema), in predlagal, da bi uporabili kazalke, ki bi usmerjale na mesto, kjer je frazem slovarsko obdelan.

- **poskusiti**: *samo poskusi, pa boš videl*
- **upiliti**: *če ne boš tiho, te bom upilil*
- **tih – tiho**: *ali boš tiho*
- **upati – upati si**: *pridi gor, če si upaš*

3.1.2 Analiza primerov s pomenskim kvalifikatorskim pojasnilom *kot grožnja (otrokom)*

a) *ubogaj, drugače te bo odneslo krvavo stegno*

Učinek (strah pri otroku) doseže govoreči (odrasli), če uporabi celo besedno zvezo (*krvavo stegno*). To dokazujejo naslednji primeri, ki tudi izražajo grožnjo: (*okoliščina: mama se pred otrokom, ki jo jezi, pretvarja, da nekoga kliče*) *Krvavo stegno! Krvavo stegno, pridi po Majo!*

V slovarju bi moral biti ta primer obravnavan v frazeološkem gnezdu gesla **stegno** s slovničnim kvalifikatorskim pojasnilom *v zvezi s krvavo*,³² terminološkim kvalifikatorjem (etn.)³³ in pomenskim kvalifikatorskim pojasnilom *grožnja otrokom*. To, kar je zdaj v SSKJ označeno s tem pomenskim kvalifikatorskim pojasnilom, je ponazarjalni primer te etnološke stalne besedne zveze.

b) *poredne otroke jemljejo cigani; če ne boš priden, te bo vzel bavbav*

Pomensko kvalifikatorsko pojasnilo pri glagolih *jemati, vzeti* je odveč. Učinka (strahu) ne dosežemo z rabo glagola *jemati/vzeti*, pač pa z rabo samostalnika *cigani/bavbav*. Grožnjo namreč izražajo tudi primeri kot:

Cigani bodo prišli pote (če ne boš pridna).³⁴

Bavbav bo prišel pote (če ne boš pridna).

Bom poklicala cigane (če ne boš pridna).

Bom poklicala bavbava (če ne boš pridna).

Cigani te bodo odpeljali (če ne boš pridna).

Bavbav te bo odpeljal (če ne boš pridna).

c) *samo poskusi, pa boš videl*

Grožnjo (tudi svarilo) izražamo z zvezo členka *samo* in glagola *poskusiti*. Če členek *samo* zamenjamo s členkom *le, kar* ali ga izpustimo, ima lahko poved tudi vlogo spodbude. Razlika med grožnjo in spodbudo s stališča teorije govornih dejanj je skladnost oziroma neskladnost govorcevega in naslovnikovega interesa za

³² Ali v samostojnem geslu (v tem primeru slovnično kvalifikatorsko pojasnilo seveda ni potrebno); leksemi so v sodobnem jezikoslovju tudi stalne besedne zveze. (Prim. A. Vidovič Muha 2000.)

³³ Ta terminološki kvalifikator leksem že ima v SSKJ.

³⁴ Odvisni stavek je le ponazorilo (okoliščina), da gre res za grožnjo. Vlogo grožnje imajo že glavni stavki v določenih okoliščinah izrekanja, npr. otrok ne uboga, govoreči: mama, naslovnik: otrok. Navadno se te povedi rabijo še z nejezikovnimi znaki (žuganje s prstom, nagrbančeno čelo ipd.), kar le še okrepi grožnjo in pri naslovniku zmanjšuje možnost napačnega razumevanja govorcevega namena.

uresničitev dejanja. Grožnja je govorno dejanje, pri katerem govorčevi interesi niso skladni z naslovnikovimi. Spodbuda pa je vrsta govornega dejanja, pri katerem so govorčevi in naslovnikovi interesi usklajeni, bodisi da si oba želita, da se neko dejanje uresniči, ali pa si nobeden od njiju ne želi uresničitve dejanja.* Z zvezo členka *samo* in glagola *poskusiti* ne izražamo spodbude.

Tabela 1: Primerjava vloge povedi z velednikom glagola *poskusiti* ter zveze velednika glagola *poskusiti* in členkov *samo*, *le*, *kar*

GROŽNJA		SPODBUDA	
<i>Samo poskusi</i>	(, pa boš videl).	–	
<i>Le poskusi</i>	(, pa boš videl).	<i>Le poskusi</i>	(, boš videl, da bo šlo)
<i>Kar poskusi</i>	(, pa boš videl).	<i>Kar poskusi</i>	(, boš videl, da bo šlo)
<i>Poskusi</i>	(, pa boš videl).	<i>Poskusi</i>	(, boš videl, da bo šlo) ³⁵

Deloma je to razvidno tudi iz SSKJ. Pri členu *samo* je zveza z velednikom pomensko določena: »I. /.../ 2. ekspr., z velednikom izraža spodbudo, poziv: *samo ne izgubite živcev; samo nič ne jokaj; samo pogledjte, kako je lepo /.../ // izraža grožnjo, svarilo: *samo počakaj, te bom že ujel; samo poskusi, pa boš videl*« (podč. N. J.). Členek *samo* ob nekaterih glagolih izraža spodbudo, ob nekaterih pa grožnjo. Primeri v tabeli kažejo, da zveza členka *samo* in velednika glagola *poskusiti* navadno ne izraža spodbude.*

Pomensko kvalifikatorsko pojasnilo pri glagolu *poskusiti* je torej v SSKJ ustrezno, manjka pa slovnično kvalifikatorsko pojasnilo, da izraža grožnjo v zvezi s členkom *samo*. V zvezi s členkom *samo* dobi namreč glagol *poskusiti* dodatni, pragmatični pomen (izraža grožnjo).

č) *če ne boš tiho, te bom upilil*

Glagol *upiliti* dobi v določenih okoliščinah pragmatični pomen (izraža grožnjo), zato je tu pomensko kvalifikatorsko pojasnilo potrebno in ustrezno. Ker pa je izražanje grožnje s tem glagolom slovnično omejeno, bi moralo v slovarju pisati, v katerih pogojih govoreči z glagolom *upiliti* izreka grožnjo: glagol mora biti v 1. osebi ednine ali množine in v prihodnjiku, ima kategorijo +človeško. Če uporabljamo v slovarju pomenska kvalifikatorska pojasnila, jih moramo dosledno. V SSKJ raba pomenskih kvalifikatorskih pojasnil ni dosledna. Funkcijsko in pomensko enak primer pri glagolu *speči* (*če ne boš tiho, te bom spekel*), ki je napačno obravnavan v frazeološkem gnezdu, nima nobenega pomenskega kvalifikatorskega pojasnila. Primeri s kvalifikatorskim pojasnilom *kot grožnja* bi morali biti vsaj še pri glagolih *udariti*, *suniti* in *usekati*, *butniti*, *pritegniti*, *ruknniti*, *speči*, *počiti*, saj vsi primeri lahko izražajo grožnjo oziroma napovedujejo, da bo govoreči naslovniku storil nekaj neprijetnega, hudega. Prim. pomenske razlage v SSKJ pri glagolih:

udariti: »1. sunkovito dotakniti se koga, navadno z namenom prizadeti bolečino /.../«

* O tem O. Kunst Gnamuš (1984)

³⁵ Spet sta odvisna stavka v oklepaju le potrditev, da gre za grožnjo oziroma spodbudo.

suniti: »1. narediti hiter, kratek in sorazmerno močen gib /...// preh. s takim gibom udariti, zadeti /.../«

usekati: »4. ekspr. udariti, navadno hitro, sunkovito /.../«

butniti: »5. ekspr., pog. suniti, dregniti /.../«

pritegniti: »9. pog. udariti /.../«

rukniti: »1. nižje pog. suniti /.../«

speči: v frazeološkem gnezdu je primer *če ne boš tiho, te bom spekel* razložen z udari!

počiti: »3. ekspr. udari! /.../«³⁶ (Podč. N. J.)

V slovarju bi morale biti pomensko kvalifikatorsko pojasnilo *kot grožnja* pri vseh teh ali vsaj pri nadpomenskih glagolih (v tem primeru *udariti*, *suniti*).

a) *ali boš tiho*

Zdi se, da je pomensko kvalifikatorsko pojasnilo *kot grožnja* v tem primeru napačno. Členek *ali* je skladenjskonaklonski členek³⁷ – z njim običajno tvorimo vprašalne povedi. Poved s členkom *ali* je lahko tudi velelna: *Ali boš tiho!* Poved ima pozivno vlogo, kar potrjuje tudi dejstvo, da jo lahko pretvorimo v neposredno izrečeni ukaz: *Ali boš tiho!* > *Utihni!*. Vendar ne izraža grožnje, ker govoreči naslovniku ne napoveduje neprijetnih, hudih posledic, če dejanje ne bo uresničeno, kar je definicijska značilnost grožnje. Tu bi bilo ustrezno pomensko kvalifikatorsko pojasnilo kot ukaz, in sicer pri členku *ali*, ne pri prislovu *tiho*.³⁸

3.1.3 Prekrivnost pomenskih kvalifikatorskih pojasnil in »stranske razlage«

Tudi nekatere »stranske razlage« v slovarskem frazeološkem gnezdu, s katerimi »se pojasnjujejo fraze ter zveze in pomenski odtenki, ki so potrebni razlage« (SSKJ I, XVI, § 59), imajo vlogo grožnje:³⁹

- izraža svarilo, grožnjo
- izraža grožnjo
- izraža grožnjo, svarilo

3.1.3.1 Analiza primerov, ki imajo v SSKJ stransko razlago *izraža grožnjo*

Stransko razlago *izraža grožnjo* imajo primeri v devetih geslih:

³⁶ V pogovornem jeziku se v tem pomenu rabi tudi dovršna oblika glagola: *pokniti* (*Poknil te bom, če ne boš tiho.*), v SSKJ pa tega pomena pri glagolu *pokniti* ni. V pogovornem jeziku izražajo grožnjo tudi deležniki dovršnih glagolov *usloniti*, *zaladati*, *žvajzniti*, *zašvasati*, vendar teh v SSKJ ni: *Uslonil/zaladal/žvajznil/zašvasal te bom, če ne boš tiho.*

³⁷ Skladenjskonaklonski členki so členki, ki določajo skladenjski naklon povedi. O tem N. Jakop (1999).

³⁸ Pri členku *ali* je v SSKJ naveden napačen primer za pomen 'izraža ukaz': *ali te ni sram!* Tu namreč izraža ogorčenje '*da te ni sram*'. Pri geslih **ne** in **sram** je v frazeološkem gnezdu primer *da te ni sram* razložen kot izraža začudenje, ogorčenje.

³⁹ Upoštewane so stranske razlage v frazeološkem gnezdu iz vseh petih knjig *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*.

- **čakaj** medm.: *le čakaj, bova že poračunala; no, čakaj, mrcina; vam že pridem do konca, le čakajte; čakaj, čakaj, tudi tebe bo izučilo*
- **kaj** prisl.: *v medmetni rabi kaj, še ne bo miru*
- **počakaj** medm.: *počakajte, še žal vam bo*
- **pripraviti**: ekspr. *pritožil se bom, le pripravi se*
- **rompompom**: *le čakaj, rompompom*
- **skalpirati**: ekspr. *če ne boš šel z nami, te bom skalpiral*
- **vrat, zaviti**: ekspr. *če prideš prepozno, ti zavijem vrat*

Primerjava pomenskega kvalifikatorskega pojasnila v geslu *poskusiti* (kot grožnja) in stranske razlage v geslu *pripraviti se* (izraža grožnjo), kaže na dva slovarska pristopa:

- znotrajjezikovni: pomenska razlaga leksemov s pomenskimi kvalifikatorskimi pojasnili in
- zunajjezikovni: pragmatična razlaga leksemov s stranskimi razlagami.

Glagol *poskusiti* oziroma ponazarjalni primer *samo poskusi, pa boš videl* je obravnavan le pomensko, glagol *pripraviti se* oziroma ponazarjalni primer s tem glagolom *pritožil se bom, le pripravi se* pa le pragmatično. Slovarska obravnava leksemov naj bi zajela znotrajjezikovni in zunajjezikovni vidik, sploh pa naj bi bila enotna pri vseh leksemih. Kadar se pomenska razlaga in pragmatična (funkcijska) razlaga prekrivata, kot npr. v zgornjem primeru, je pomensko kvalifikatorsko pojasnilo odveč. Ustreznejša obravnava v slovarju bi bila:

poskusiti /.../ *samo poskusi, pa boš videl* v zvezi s členkom *samo, le, kar* izraža grožnjo

pripraviti se /.../ *pritožil se bom, le pripravi se* v zvezi s členkom *le, kar*⁴⁰ izraža grožnjo

3.2 Pomensko kvalifikatorsko pojasnilo *kot pretnja, svarilo; kot svarilo, grožnja*

Leksema *pretnja* in *grožnja* sta sinonimna, kar je razvidno tudi iz razlag v SSKJ. Oba leksema imata namreč popolnoma enako razlago: »obljuba, napoved komu česa neprijetnega, hudega /.../«. V slovarju moramo uporabljati enotno terminologijo, zato je uporaba sinonimnih dvojnic moteča. Ker se v slovarju večkrat pojavi izraz *grožnja* v pomenskih kvalifikatorskih pojasnilih in ker je leksem *pretnja* manj frekventen⁴¹ je za slovarsko rabo ustreznejši izraz *grožnja*.

V obeh primerih pa sta v pomenskem kvalifikatorskem pojasnilu dva leksema (*grožnja, svarilo*), ki ju moramo za slovarsko uporabo opredeliti in utemeljiti

⁴⁰ Zdi se, da se zveza člena *samo* in glagola *pripraviti se* (*samo pripravi se*) ne uporablja za izražanje grožnje.

⁴¹ Frekventnost leksemov v sodobnem slovenskem jezikoslovlju preverjamo v elektronskih korpusih, tj. zbirkah besedil v elektronski obliki. V korpusu Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša *Nova beseda* je za grožnj* 175-krat več zadetkov (konkordanc) kot za pretnj* (2276 : 13).

njuno rabo. Vprašanje je torej, ali sta v pomenskem kvalifikatorskem pojasnilu res potrebna oba leksema. Z utemeljivijo razlik med govornim dejanjem grožnje in svarila in analizo primerov s temi kombiniranimi pomenskimi kvalifikatorskimi pojasnili v SSKJ sem skušala utemeljiti ustreznost pomenskega kvalifikatorskega pojasnila kot svarilo, grožnja.

Slovarska nadpomenka glagola *groziti* je *obljubiti*, glagola *svariti* pa *opozoriti*,⁴² torej imata glagola vsak svojo pomensko piramido.⁴³ Glagola imata enake udeleženske vloge kot njuni nadpomenki:

groziti komu s čim – *obljubiti* komu kaj

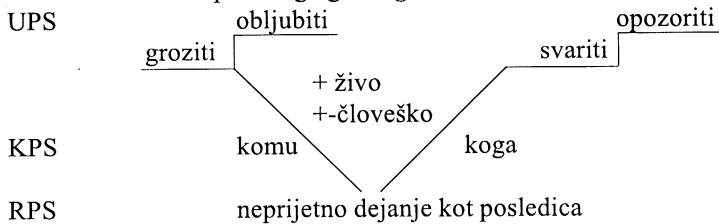
svariti koga pred čim – *opozoriti* koga na kaj

Glagola *groziti* in *svariti* imata različni nadpomenki, a podobne razločevalne pomenske sestavine, kar je v slovarju dobro izraženo:

– **grožnja**: »obljuba, napoved komu česa neprijetnega, hudega«

– **svarilo**: »kar koga opozarja, opozori na to, da lahko nastopi zanj kaj neprijetnega, neugodnega« (Podč. N. J.)

Graf 1 : Slovarski pomen glagolov *groziti* in *svariti*



UPS – uvrščevalna pomenska sestavina

KPS – kategorialna pomenska sestavina⁴⁴

RPS – razločevalne pomenske sestavine

Glagol *groziti* se ne rabi kot performativni glagol, *svariti* se lahko:

**Grozim ti: Ubil te bom.*

Svarim te: Ubil te bom.

⁴² Samostalnika *grožnja* in *svarilo* sta izpeljana iz glagolov *groziti* in *svariti*.

⁴³ Pomensko piramido je uporabila A. Vidovič Muha (1988: 26, 27) za (grafični) prikaz razmerja med slovarskimi in besedotvornimi uvrščevalnimi pomenskimi sestavinami, tj. za ugotavljanje (ne)prekrivnosti slovarskega in besedotvornega pomena. Pomenska piramida je zelo uporabna za ugotavljanje in določanje nadpomenk leksemov (uvrščevalnih pomenskih sestavin).

⁴⁴ Pojem kategorialni slovarski pomen je prva opredelila A. Vidovič Muha (2000: 30): »S pojmom kategorialna pomenska sestavina razumemo kategorialno slovarsko (jezikovno-sistemsko) lastnost leksema /.../ /P/repoznavnost kategorialnih pomenskih sestavin neposredno ali posredno izhaja iz skladenjske vloge – v ožjem smislu stavčnočlenske vloge besede; lahko rečemo, da je z njo v dialektičnem razmerju: prepoznavnost določene skladenjske vloge je pogojena z določenimi kategorialnimi lastnostmi in obratno – o kategorialnih lastnostih brez določene skladenjske vloge ne moremo govoriti.«

3.2.1 Analiza primerov s pomenskim kvalifikatorskim pojasnilom *kot pretnja, svarilo*

Pomensko kvalifikatorsko pojasnilo *kot pretnja, svarilo* se pojavi v dveh geslih: *enkrat, samkrat*.

a) enkrat: *kaj si pa naredil, samo še enkrat*

Zdi se, da gre za besedno zvezo *samo še enkrat*, ki je frazeološka.⁴⁵ Ker ima pomene vezane le na okoliščine rabe (grožnja, svarilo – prošnja), je to pragmatični frazem:⁴⁶

– *Samo še enkrat me udari, pa bom poklical policijo.* (grožnja, svarilo)⁴⁷

– *Daj no, mama, samo še enkrat me zagunčaj na nogi.* (prošnja)

Slovnico sta ta primera enaka (frazem *samo še enkrat* + glagol v velelniku), imata pa različni funkciji v besedilu.

b) samkrat: *enkrat samkrat reci še kaj takega, pa boš videl*

Primer je mogoče razložiti kot primer a). Gre torej za pragmatični frazem *enkrat samkrat še*, ki lahko izraža grožnjo, svarilo ali prošnjo, odvisno od okoliščin rabe.

3.2.2 Analiza primerov s pomenskim kvalifikatorskim pojasnilom *kot svarilo, grožnja*⁴⁸

V geslih **položiti in prst** je v SSKJ enak primer označen s pomenskim kvalifikatorskim pojasnilom *kot svarilo, grožnja*: *samo prst položi name, pa boš videl*. Tu gre verjetno za združitev dveh frazemov in novim pomenom nastalega frazema:

položiti roko na koga 'udariti koga' }
položiti prst na usta 'utihnniti, umolkniti' } *položiti prst na koga* 'dotakniti se koga'

⁴⁵ Podoben primer (*spet si vse polil. Samo še enkrat*) je pri geslu *še* v frazeološkem gnezdu razložen kot *izraža grožnjo, svarilo*.

⁴⁶ Pojem pragmatični frazem v slovenskem jezikoslovju še ni definiran. Prva ga je uporabila E. Kržišnik (1994: 163), ko je pri obravnavanju frazemov govorjenja ugotovila, da »/o/bstaja /.../ velika skupina frazemov, pri katerih o denotativnem pomenu skoraj ali sploh ni mogoče govoriti«. V tuji literaturi je pojem prvi uporabil nemški frazeolog H. Burger leta 1973 v delu *Idiomatik des Deutschen*. Osnovna pomenska značilnost in hkrati posebnost pragmatičnih frazemov je, da imajo namesto denotativnih pomenskih sestavin konotativne oziroma pragmatične pomenske sestavine. Zato pri njih ne govorimo o pomenu, pač pa o (pragmatični) funkciji. V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* je pragmatična funkcija delno izražena s pomenskimi kvalifikatorskimi pojasnili, pri čemer raba in razvrstitev nista vedno ustrezni. Zato bo treba za slovsko rabo zbrati, ovrednotiti uporabljena pomenska kvalifikatorska pojasnila v SSKJ in izdelati njihovo tipologijo.

⁴⁷ Ta primer kaže, da nekateri leksemi izražajo grožnjo in svarilo hkrati oziroma je težko opredeliti, ali izražajo grožnjo ali svarilo. To utemeljuje potrebo po uporabi kombiniranega pomenskega kvalifikatorskega pojasnila, z dvema govornima dejanjema: *kot grožnja, svarilo*.

⁴⁸ Tega pomenskega kvalifikatorskega pojasnila v *Seznamu kvalifikatorskih pojasnil* (1980), interni izdaji kvalifikatorskih pojasnil iz *Slovarja slovenskega knjižnega jezika I–III*, ni, čeprav se pojavi v geslu **položiti** iz 3. knjige SSKJ. To dokazuje, da bi bilo treba za

Zdi se, da raba pomenskega kvalifikatorskega pojasnila pri glagolu *položiti* in samostalniku *prst* ni ustrezna. Samo raba glagola *položiti* in samostalnika *prst* ne izraža svarila ali grožnje. V zgornjem primeru izraža grožnjo odvisni stavek *pa boš videl*,⁴⁹ svarilo pa izraža zveza frazema *položiti prst na koga* s členkom *samo, le*.⁵⁰ V tej zvezi postane frazem pragmatični frazem s pozivno vlogo. Pomensko kvalifikatorsko pojasnilo *kot svarilo, grožnja* s slovničnim kvalifikatorskim pojasnilom v zvezi s členkom *samo, le, kar*⁵¹ bi torej moralo biti v slovarju v frazeološkem gnezdu, kjer bi bil obravnavan frazem *položiti prst na koga*.

3.2.3 Primeri, ki imajo v SSKJ stransko razlago izraža grožnjo, svarilo

Stranske razlage *izraža pretnja, svarilo* v SSKJ ni, v sedmih geslih pa so primeri s stransko razlago *izraža grožnjo, svarilo*:⁵²

- **gorje**: *gorje, če ne boš molčal; gorje mu, ki me ne bo poslušal*
- **paziti se**: *fant, pazi se; pazi se, močnejši sem od tebe; pazi se, ne veš, s kom imaš opravka*
- **pomniti**: *le pomni, še žal ti bo*
- **samo**: *samo počakaj, te bom že ujel; samo poskusi, pa boš videl / elipt. spet si vse polil. Samo še enkrat*⁵³
- **še**: ekspr. *spet si vse polil. Samo še enkrat*
- **varovati**: *fant, varuj se; varujte se ga*
- **zapomniti si**: *zapomni si, če bo nesreča, boš ti kriv; zapomni si, da tu jaz ukazujem*

Vsi primeri razen primerov iz gesla **samo** in **še** imajo ob sebi še slovnično kvalifikatorsko pojasnilo v medmetni rabi. Primera pri geslu **varovati** ne izražata grožnje, pač pa le svarilo, zato ne sodita sem. Primer pri **pomniti** pa ne izraža svarila, pač pa le grožnjo. Pri drugih primerih je od okoliščin sporazumevanja odvisno, ali izražajo grožnjo ali svarilo, zato je razlaga z dvema govornima dejanjema ustrezna.

3.2.4 Primeri, ki imajo v SSKJ stransko razlago izraža svarilo, grožnjo

Stranska razlaga *izraža svarilo, grožnjo* je v SSKJ v dveh geslih (**počasi, zadosti**) z enakim primerom in s kvalifikatorjem ekspresivno:⁵⁴ *počasi mi bo tvoje-*

izdajo vseh kvalifikatorskih pojasnil še enkrat pregledati prve štiri knjige in seznam kvalifikatorskih pojasnil dopolniti z manjkajočimi kvalifikatorskimi pojasnili.

⁴⁹ Prim. pomensko kvalifikatorsko pojasnilo pri glagolu *videti* v SSKJ: »3. /.../ kot opozorilo, grožnja: *kar poskusite, boste že videli*« (podč. N. J.). Svarilo in opozorilo sta v isti skupini pozivnih govornih dejanj.

⁵⁰ V listkovnem gradivu na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša sem našla primer: *toda če le položiš svoj prst name, pride gorje* (Haggard, Jutranja zvezda).

⁵¹ Zanimivo bi bilo analizirati sopomenskost členkov *samo, le, kar*.

⁵² To še enkrat potrjuje ugotovitev, da je raba sinonima *pretnja* za slovarska kvalifikatorska pojasnila manj ustrezna.

⁵³ Kvalifikator *eliptično* kaže, da se pragmatični frazem *samo še enkrat* navadno rabi ob glagolu v velelniku (*samo še enkrat polij*), funkcijo grožnje, svarila, prošnje (*samo še enkrat pridi, prosim*) pa ima tudi brez glagola.

⁵⁴ N. Logar (2000/2001) je v svojem prispevku *Kvalifikator ekspr. v Slovarju slovenskega knjižnega jezika na ravni frazeologije* ugotavljala, kakšna so bila merila za opredeljeva-

ga govorjenja zadosti. To je pragmatični frazem, ki izraža svarilo, ker govorec naslovnika samo opozarja na to, da lahko sledijo neprijetne posledice (npr. zamera, prepir, pretep), če naslovnik ne bo naredil tega, kar od njega pričakuje govorec (da neha govoriti, da utihne, da neha dajati prazne obljube).

Literatura

- AUSTIN, John L., 1990, *Kako napravimo kaj z besedami*, Ljubljana, ŠKUC, Znansveni inštitut Filozofske fakultete.
- BEŠTER, Marja, 1994, Tip besedila kot izrazilo sporočevalčevega namena. *Uporabno jezikoslovje: Revija Društva za uporabno jezikoslovje Slovenije*, št. 2, Ljubljana, 44–52.
- JAKOP, Nataša, 1999, *Funkcijska delitev členkov: vloga naklonskih in skladenjskonaklonskih členkov, diplomska naloga*, mentorica Marja Bešter, Ljubljana
- Korpus NOVA BESEDA: <http://bos.zrc-sazu.si>.
- KRŽIŠNIK, Erika, 1994, *Slovenski glagolski frazemi: ob primeru frazemov govorjenja, doktorska disertacija*, Ljubljana.
- KUNST GNAMUŠ, Olga, 1984, *Govorno dejanje – družbeno dejanje: komunikacijski model jezikovne vzgoje*, Ljubljana, Pedagoški inštitut pri Univerzni Edvarda Kardelja v Ljubljani.
- LOGAR, Nataša, 2000/2001, Kvalifikator ekspr. v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo* 46, št. 4, 137–148.
- PETERMANN, Jürgen, 1988, Frazeologija v slovarju slovenskega knjižnega jezika (I–IV), Nekaj osnovnih vprašanj vloge frazeologije v slovarju, *Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura, mednarodni simpozij v Ljubljani (Obdobja 8)*, 301–310.
- Seznam kvalifikatorskih pojasnil, iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika 1–3* (1980), Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Leksikološka sekcija, Ljubljana.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika z odzadnjim slovarjem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki* (1998), Elektronska izdaja na plošči CD-ROM, Ljubljana.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* (1970–1991), Ljubljana.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1988, *Slovensko skladiščno besedotvorje ob primerih zloženek*, Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Partizanska knjiga.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1993, Slovnična obvestilnost Slovarja slovenskega knjižnega jezika, *Vprašanja slovarja in zdomske književnosti, Zborovanje slavistov*, Murska Sobota 1992, Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.

nje gradiva v frazeološkem gnezdu SSKJ s kvalifikatorjem ekspresivno, in ugotovila, da so avtorji slovarja pri tem sledili predvsem svojemu jezikovnemu čutu.

- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1999, Čas in prostor, ujeta v slovenski slovar 20. stoletja, Poudarek na komunikacijskem vidiku Slovarja slovenskega knjižnega jezika, XXXV. seminar slovenskega knjižnega jezika, literature in kulture, 28. 6.–17. 7. Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 7–26.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 2000, Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja, Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- ZADRAVEC-PEŠEC, Renata, 1994, Pragmatično jezikoslovje: temeljni pojmi, Ljubljana, Pedagoški inštitut, Center za diskurzivne študije.

Semantic Notes with the Directive Role in the Dictionary of Standard Slovenian: Threat, Warning

Summary

In lexicography semantic notes serve as a linguistic tool for defining and explaining lexemes in a dictionary. At the same time these notes indicate how lexemes are used in communication under given circumstances. The Dictionary of Standard Slovenian (Slovar slovenskega knjižnega jezika) employed several types of semantic notes which need to be collected and critically evaluated on the basis of contemporary linguistic (especially semantic, phraseological and pragmatic) knowledge in order to compile a modern dictionary of standard Slovenian.

The article discusses semantic notes with the directive role. These notes define the use of lexemes under the circumstances where the speaker conveys his wish for the addressee to perform a certain action by means of language. The article brings a list of semantic notes which appear in the first four volumes of the Dictionary of Standard Slovenian and perform the directive role. The semantic notes of this type will be added to the above list from the fifth volume after the compilation of a general list including all types of notes. The present list includes entries or sub-entries where these semantic notes occur and one illustrative example from the Dictionary of Standard Slovenian for each of these instances. A critical study of these semantic notes from the perspective of speech act theory shows that some of the notes do not function as directives. The discussed notes can be divided into three groups of speech acts: threat, warning and order; for further dictionary use they might be formulated as: threat, warning, admonition, order, appeal, command. Several instances of semantic notes combining two speech acts must also be considered, e.g. as a threat, an admonition; as an admonition, a threat; as encouragement, an appeal; as a warning, a threat.

The author scrutinized the semantic notes expressing a threat or a warning and compared them to similar explanations in the phraseological nests in the Dictionary of Standard Slovenian. The analysis showed various deficiencies such as: semantic notes are often used in wrong entries (jemati, vzeti, ali, prst); some semantic notes do not show the grammatical limitation (generally indicated by a grammar note) for use of a given lexeme (poskusiti, krvav, stegno, enkrat, samkrat, položiti); incon-

sistent use of semantic notes for lexemes with equal function (upiliti); in some instances the semantic notes are unnecessary since the pragmatic meaning (function) of a given lexeme should be given in an explanation (poskusiti).

Slovensko *fôkselj* (m.), gen. *-na* in sorodne besede

Helena Jazbec

Ker je v nemščini izpričano Faxe (f.) 'šala', Faxer (m.), gen. -s 'cirkuški klovn', v švabski nemščini faxen 'uganjati norčije', v koroški nemščini pa fax (m.), gen. -es 'šaljivec', se ugotavlja, da so slovenske besede fôkselj, fôksne, fôksler, fôksner izposojene iz bavarske nemščine. Ustreznih predlog za vse omenjene izposojenke v nemščini ni bilo mogoče najti, zato se izposoja dokazuje z nemškim besedotvornjem in s priponsko enakimi izposojenkami v slovenščini, ki imajo ustrezne nemške predloge.

ABSTRACT: Fôkselj, fôksner, fôksler and fôksne are Bavarian German loanwords in Slovenian. The original forms of these loanwords could not be found. The German nouns die Faxe(n) 'a joke', der Faxer 'a circus clown', der Fax 'a joker' and the verb faxen 'to joke' are the closest relatives to the etyma that could not be found. In order to prove the German origin of these words the German word-formation principles were analyzed and similar examples of German loanwords in Slovenian were studied.

1. Sln. gradivo kot izhodišče za analizo*

Besede *fôkselj*¹ (m.), gen. *-na* 'šaljivec, burkež; šala, norčija, burka' ne najdemo ne v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) ne v Besedišču slovenskega jezika (Šircelj-Žnidaršič, 1998). Zapisana pa je bila v listkovnem gradivu za SSKJ: »Takšna irealno spredena žabja preproga je tudi vsa resničnost, ki straši in fokslna poka okrog naju« (Kermauner 1977: 29). Vsi ostali viri v tem listkovnem gradivu so neknjižni in so jih zapisali sodelavci Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša. Kolikor je bilo mogoče, sem vse te zapise ponovno preverila in k obrav-

* Za pomoč pri zbiranju gradiva se najlepše zahvaljujem Poloni Kostanjevec, Mariji Dolenc, Zvonki Leder - Mancini, Nataši Dobrila, Domnu Smole, dr. Janezu Dularju, prof. dr. Varji Cvetko - Orešnik, izr. prof. dr. Veri Smole, Carmen Kenda - Jež, izr. prof. dr. Majdi Merše, prof. dr. Viktorju Majdiču, Mariji Janežič, Mileni Hajnšek - Holz, Joži Meze in Janezu Kebru.

¹ Gradivo navajam z jakostnim naglasom, čeprav so bili informatorji tudi s tonemskega področja.

navi pritegnila tudi nove primere, ki so mi jih posredovali delavci Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, pa tudi informatorji od drugod.

1.1 Prof. dr. Viktor Majdič je v gradivu za SSKJ zapisal besedo *fôkselj* in jo umestil na mejno območje med savinjskimi in osrednještajerskimi narečji. Kot značilno besedno zvezo je navedel *fôkseljne pokati* 'šaliti se (v smislu situacijske komike)'. Marija Janežič je besedo *fôkselj* umestila na področje Ljubljane. Pozna jo v pomenu 'grimasa, kretnja, ki zabava' v zvezi *fôkseljne uganjati* ali *zganjati*. Zveza *fôkseljne zganjati* 'zbijati šale, biti šaljiv z besedami, mimiko, govorico telesa' je znana tudi Nataši Dobrila, katere govorica vključuje elemente notranjščine ter vzhodne kraščine. Besedo *fôkselj* 'burka, šala' v zvezi *fôkseljne zbijati* pozna s področja Ljubljane tudi prof. dr. Varja Cvetko - Orešnik.

Zvonka Leder - Mancini iz Ljubljane pozna *fôkselj* 'kdor izrabi vsako situacijo za komično domislico, šalo in zabava navzoče' npr. v zvezah *Miha je pravi fokselj*; *Temu fokseljnu nikoli ne zmanjka*.

1.2 Milena Hajnšek - Holz pozna z osrednje Štajerske besedo *fôksne* (f. pl.), gen. *fôksen* 'šale' v zvezi *fôksne pokati* 'šaliti se'.

1.3 Dr. Janezu Dularju je iz Vavte vasi znana beseda *fôkslar* (m.), gen. *-ja* 'človek, ki razveseljuje družbo in je zato v njej zaželen; priložnostni zabavljáč'. V gradivu za SSKJ najdemo tudi besedo *fôksler* (m.), gen. *-ja* 'tisti, ki zbija šale', ki jo je zapisala Joža Meze iz Ljubljane.

1.4 Janez Keber pozna z vzhodne Dolenjske besedo *fôksnar* (m.), gen. *-ja* 'šaljivec'. Izr. prof. dr. Vera Smole in Carmen Kenda - Jež poznata obliko *fôksnar* 'šaljivec' iz Šentruperta oziroma Dolenjskih Toplic. Izr. prof. dr. Majdi Merše je iz Vodice pri Ljubljani znano *fôksner* (m.), gen. *-ja* 'šaljivec', Mileni Hajnšek - Holz pa iz osrednje Štajerske *fôksner* 'šaljivec'.

Poizvedovanje je pokazalo, da se posamezni členi besedne družine *fôkselj* 'šala, šaljivec', *fôksne* 'šale', *fôksler* 'šaljivec', *fôksner* 'isto', *fôkslar*, *fôksnar* govorijo na Dolenjskem, Štajerskem, na Krasu in v Ljubljani z okolico.

2. Nem. gradivo kot izhodišče za analizo

Vse zgoraj prikazane slovenske pogovorne besede so prevzete iz nemščine, saj je v nemščini izpričana besedna družina, v katero spada *Faxe* (f.) 'šala',² ki se

² Nekateri viri pišejo tudi *Fachse* – Grimm (1991: III, 1225) in Schmeller (1985: 1/1, 686) – kar je v nemščini bolj pogosto kot zapisovanje istega soglasniškega sklopa [ks] z -x-. V nemških slovarjih je beseda predstavljena z naslednjimi pomenskimi odenki: »1. posenhafte, spaßige Grimassen, Bewegungen, die belustigen sollen; 2. dumme, einsinnige Späße, alberne Ideen; dummes Zeug, Unsinn« (Drosdowski (1993: 1048); »1. Grimasse, Verzerrung des Gesichts, posenhafte Bewegung, die belustigen soll; 2. Unsinn, dummer, alberner, unsinniger Spaß; 3. Ausflüchte, Umstände« (Wahrig 1981: 683); »Possen, Albernheiten; Umstände; Ausflüchte« (Küpper 1983: 822); »sich zieren, Schwierigkeiten, Umstände machen« za *Faxen machen* (Benedikt 1979: 170); »Narrheiten, Umschweif« (Wehle 1980: 119); »1. Grimasse; 2. Possen, Scherze, Narrheiten, dumme Späße, in Worten und Geberden; 3. *Mach' mir keine Faxen* = Arbeite mir nicht entgegen!« Fischer

običajno pogovorno uporabljata v množini *die Faxen* in pogosto v zvezi z glagolom *machen: Faxen machen*. V to besedno družino spadajo tudi *Faxer* (m.), gen. -s 'cirkuški klovn' (Küpper 1983: 822), koroško nemško *fäx* (m.), gen. -es 'šaljivec' (Lexer, 1862: 87) ter švabsko nemški glagol *faxen* 'uganjati norčije' (Fischer 1908: 994). V nemščini je ta besedna družina mlada, saj je beseda *Faxe* izpričana šele v 17. stoletju (Kluge 1999: 253).³ Tudi zato so izposojenke *fôkselj, fôksne, fôksler, fôksner, fôkslar, fôksnar* mlade. Posrednik med nemščino in slovenščino je v teh primerih gotovo bavarska nemščina kot geografsko omejeni del visoke nemščine, v kateri se je nemški *a* od začetka 13. stoletja dalje labiliziral v *o*. Nemški *a* je v mnogih izposojenkah v slovenščino torej samo navidezno "zamenjan" s sln. *o*: *montel* ← nem. *Mantel, popir* ← nem. *Papier*, saj so bile take izposojenke v slovenščino prevzete iz bavarskih fonetičnih predlog: *mont·l, popiär* (Striedter - Temps 1963: 2). Čeprav ustreznih nemških predlog za *fôkselj, fôksne, fôksler, fôksner, fôkslar, fôksnar* ni, je prav ta "navidezna" substitucijska fonetika nemškega *a* s slovenskim *o* znak, da je bila ta slovenska besedna družina izposojena iz bavarske nemščine in da je vsaj bavarska nemščina imela besedotvorne in oblikotvorne variante **Fochsel, *Fochsen, *Fochsler* in **Fochsner*.

3. Pomenska dvojnost sln. *fôkselj*

Sln. *fôkselj* pretežno pomeni 'šala', vendar tudi 'šaljivec'. Ker nem. *Faxe* pomeni samo 'šala', ne pa tudi 'šaljivec', se postavljata vprašanji, od kod sufiks *-elj* v besedi *fôkselj*, če ga nemško gradivo ne izpričuje, in od kod pomenska dvojnost sln. *fôkselj*, če je nemško gradivo tudi ne izpričuje. Poleg tega razvoj slovničnega pomena rezultata dejanja v vršilca dejanja v okviru iste besede, kot ga imamo v sln. *fôkselj*, ni potrjen. Pomeni, ki jih izpričujeta sln. *fôkselj* in nem. *Faxe*, pa tudi niso taki, da bi besedi lahko označili kot imeni dejanja. Iz imena dejanja se namreč ime vršilca dejanja lahko razvije, npr. sln. knjižno *samomor* 'dejanje, s katerim kdo namerno povzroči svojo smrt' in narečno 'samomorilec' (Pleteršnik 1894–1895: II, 454). Prav zato se zdi verjetno, da sta *fôkselj* 'šala' in *fôkselj* 'šaljivec' dve različni besedi, ki sta bili prevzeti iz bavarsko nemških homonimnih predlog. Ti pa sta nastali po dveh različnih besedotvornih vzorcih, in sicer po izsamostalniški in po izglagolski izpeljavi.

3.1 Sln. *fôkselj* 'šala'

Čeprav bi bilo možno predpostaviti, da je sln. *fôkselj* 'šala' domača izpeljanka iz sicer neizpričane prevzete besede **fôksa* 'šala' po vzorcu *možic* → *možicelj*, je bolj verjetno, da je bilo sln. *fôkselj* v celoti prevzeto iz bavarsko nemške labializira-

(1908: 994); »kurzweilige Possen« (Adelung 1808: 63); »spaßhafte Einfälle; Possen« (Schmeller 1985: 1/1, 686); »Possen, Spässe, Einfälle« (Grimm 1991: III, 1225); »Spass, Scherz in Worten, Handlungen oder Geberden; Posse (bair.)« (Lexer 1862: 87).

³ Etimologija nemške besede *Faxe* ni jasna. Kluge jo povezuje s *Fickfack* (m.), gen. -(e)s »izgovor, izmikanje, trik« (Kluge 1999: 253), Pfeifer pa s *fatzen* »norčevati se iz neko-ga« (Pfeifer 1989: 416–417).

ne predloge nemškega **Fachsel* 'šala'. Obstoj take nemške oblike namreč potrjuje madž. množinska oblika *faxlik* 'Faxen', ki jo Benkő tako kot madž. sinonim *fakszni* izvaja iz nem. *Faxe, Faxen*, pri alternaciji *-ni ~ -li* pa meni, da je **faxli* (sg.) iz *fakszni* nastalo po analogiji s *cetli* 'listek papirja' iz nem. *Zettel* (Benkő 1992: 352, 157, 164). Ker se 'alternacija' *-n- ~ -l-* pojavlja tako v slovenskih kot v madžarskih prevzetih besedah, je bolj verjetno, da je bilo madž. **faxli* – tako kot *bicikli* 'dvokolo' iz nem. *bizykel* 'isto' (Benkő 1992: 104), *cetli* 'listek papirja' iz nem. *Zettel* (m.), gen. *-s* 'isto' (Benkő 1992: 164) in *vurstli* 'zabavišni park' iz nem. *Wurstel(prater)* (m.), gen. *-s* 'zabavišni park v dunajskem Pratru' (Benkő 1992: 1654) – prevzeto iz nem. **Fachsel* 'šala'. Madž. *faxlik* torej kaže na obstoj nem. **Fachsel*, sln. *fôkselj* pa na obstoj bavnem. labializirane predloge te nemške besede.

3.1.1 Nem. *Faxe* 'šala' in **Fachsel* 'isto'

Slovenščina in madžarščina kažeta, da je v nemščini verjetno obstajala beseda **Fachsel* in da je sodeč po slovenskih in madžarskih izposojenkah pomenila 'šala'. Ker je rekonstruirano **Fachsel* 'šala' gotovo v besedotvornem razmerju z nem. *Faxe* (f.) 'šala', se postavlja vprašanje, v kakšnem besedotvornem razmerju sta ti dve nemški besedi in zakaj imata kljub besedotvornemu razmerju *Faxe* : **Fachs-el* enak pomen.

Ker ima nem. sufiks *-el* zelo pogosto manjšalni pomen, ki se lahko tudi degramatikalizira, tako da se prvotna pomenska razlika v besedotvornem paru izgubi, se v nem. paru *Faxe* 'šala' : **Fachsel* 'isto' verjetno kaže prav to besedotvorno razmerje. Podobno razmerje najdemo med nem. *Krume* (f.) 'drobtina' in *Krümel* (m.) 'isto', med nem. *Bund* (n.) 'šop, sveženj' in *Bündel* (n.) 'isto', prvotno razmerje nevtralna beseda : deminutiv pa se lepo ohranja npr. med *Roß* (n.) 'konj' in *Rössel* (n.) 'konjiček' (Erben 1993: 83–84).

Tudi večina drugih izposojenk z nemškim deminutivnim sufiksom *-el* v slovenščini nima pomena manjšalnice, vendar je pogosto težko ugotoviti, ali se je deminutivni pomen izgubil že na nemški ali šele na slovenski strani.

Tako je npr. sln. *tôšelj* (m.), gen. *-na* 'denarnica' (Domen Smole, ustno, Tacen) zaradi *-o-* iz bavarsko nemške predloge *(*Geld-*)*toschel* 'denarnica', deminutivne tvorbe k nem. *Geldtasche* 'isto', ki se ohranja v kornem. *tásch-l* 'torbica' (Lexer 1862: 52). Podobni primeri so še npr. *gartelj*, *-na* 'vrt' iz bavavstr. narečnega *gart-l* 'vrtiček' (Striedter - Temps 1963: 127), *krágelj*, *-na* 'ovratnik' iz bavavstr. narečnega *krágel* 'ovratniček' (Striedter - Temps 1963: 156), *ládelj*, *-na* 'predal' iz bavavstr. narečnega *lád-l* 'predalček' (Striedter - Temps 1963: 164), *žákelj*, *-klja* 'vreča' iz bavavstr. narečnega *sack-l* 'vrečka' (Striedter - Temps 1963: 248).

3.2 Sln. *fôkselj* 'šaljivec'

V nemščini obstajajo deverbativni vršilci dejanja na *-el*, npr. nvn. *Büttel* 'birič', stvn. *butil* 'isto' iz glagola stvn. *biotan* (> nvn. *bieten*) 'ponujati'. Danes so redki, ker so jih izpodrinili vršilci dejanja na *-er*, npr. stvn. *tregil* 'nosilec', toda nvn. *Träger* 'isto', stvn. *tribil* 'gonjač', toda nvn. *Treiber* 'isto', srvn. *kempel* 'borec', toda nvn. *Kämpfer* 'isto' (Fleischer-Barz 1995: 150–151). Med starejše tovrstne vršilce dejanja spada tudi (*Feld*)*webel* 'narednik', srvn. *weibel* 'sodni kurir', stvn. *weibil* 'isto', ki je izpeljan iz stvn. *weibōn* 'premikati se sem in tja' (Drosdow-

ski 1989: 495; Kluge 1999: 257, 880) in izposojen v sln. *feldvébel* 'narednik' (Strieder - Temps 1963: 116).

Tudi nem. *Trottel* (m.) 'bedak', ki se je v prvi polovici 19. stoletja v bavarski avstrijsčini uporabljal v pomenu 'kreten (medicinsko)' in je kot *trótelj* (m.), gen. -na 'omejen, neumen človek' (SSKJ 1991: V., 191) izposojen v slovenščino, je verjetno vršilec dejanja na -el iz glagola *trotten* 'neokretno, štorasto, nerodno, lahko tudi zibajoč se, opotekajoč se hoditi' (Grimm 1991: XXII, 1076–77). Za kretenizem je namreč hoja, ki jo izraža ta glagol, značilna. Glagol *trotteln* 'počasi in neokretno, štorasto, nerodno hoditi' je zaradi pomena bolj verjetno izglagolski deminutiv iz *trotten* tipa *hüsteln* 'pokašljevati' iz *husten* 'kašljati' (Krahe-Meid 1967: III, 263), kot pa denominativ iz *Trottel* 'bedak, kreten'.

4. Sln. *föksne* (f. pl.) 'šale'

Beseda *föksne* (f. pl.) 'šale' je bila prevzeta iz bavnem. labializirane predloge **Fochsen* za nem. *Faxen*, množine k *Faxe* (f.) 'šala'. Nemški ženski spol se v slovenščini lepo ohranja, prim. gen. pl. *föksen*. V pluralni obliki je bilo nem. *Faxe* 'šala' prevzeto tudi v gemersko slovaško narečje kot *faksne* (f. pl.), gen. -í 'nesmislji, neumnosti, bedarije' (Orlovský 1982: 79), v pogovorno hrvaščino kot *fàksni* (m. pl.), gen. *fàksnā* 'norčije' in *fàksne* ali *fàksnī* (f. pl.), gen. *fàksna* 'isto' (Jurančič 1986: 234) in kot je bilo že omenjeno, v madžarščino kot *fakszni* 'šala' (Benkó 1992: 352).

Oblikotvorno enaka izposojenka je sln. narečno *zókne* (f. pl.), gen. *zóken* 'nogavice' (Domen Smole, ustno, Tacen), v popisu slovenskega besedišča pa najdemo tudi edninsko obliko *zóken* (m.), gen. -kna.⁴ Množinski samostalnik *zókne* (f. pl.) je bil prevzet iz nvn. množinske oblike *Socken* k *Socket* (f.) 'kratka nogavica'.

5. Sln. *föksnar/-er* 'šaljivec' in *föksler/-ar* 'isto'

V koroški nemščini je znan vršilec dejanja *fäx* (m.), gen. -es 'šaljivec' (Lerxer, 1862: 87), v pogovorni nemščini pa *Faxer* (m.), gen. -s 'cirkuški klovn' (Küpper 1983: 822). Nemških besedotvornih variant vršilcev dejanja, na katere kažejo sln. *föksnar/-er* 'šaljivec' in *föksler/-ar* 'isto', mi ni uspelo najti.

Nemška imena vršilca dejanja se najpogosteje tvorijo z -er, -ler ali -ner: *Fahr-er* 'voznik', *Liebbab-er* 'ljubimec', *Nachfolg-er* 'naslednik'; *Tisch-ler* 'mi-

⁴ V listkovnem gradivu za SSKJ je naveden vir: »Dokler ne bomo imeli prikladnih domačih izrazov, bodo naši ljudje pač uporabljali tujke in spačenke, to velja tako za stare kakor za nove besede. Dokler nimamo primerne besede za kratke nogavice, bodo ljudje pač govorili 'zokni', ipd.« (Gradišnik 1967: 47). Oblika *zóken* (m. sg.), gen. -kna, pl. *zókni* (naglas po Šircelj - Žnidaršič 1998: 983) je lahko izposojena iz nvn. predloge *Socken* (m. sg.), gen. -s, ki je sinonimna z nvn. *Socket* (f. sg.) 'kratka nogavica', govori pa se le v južni Nemčiji, Avstriji in Švici (Drosdowski 1989: 1412).

zar', *Bett-ler* 'berač', *Sport-ler* 'športnik'; *Bühnenbild-ner* 'scenograf', *Wag-ner* 'kolar', *Red-ner* 'govornik'. Sufiksa *-ler* in *-ner* sta nastala tako, da se je sufiks *-er* pripel na nominalne osnove na *-l* oziroma na *-n*, npr srvn. *betel-er* 'berač' iz *betel* 'prosjachenje' oz. *wagen-er* 'kolar' iz *wagen* 'voz'. Po onemiti srvn. nepoudarjenega *-e-* v srednjem zlogu in premiku zlogovne meje se je iz srvn. *betel-er* oz. *wagen-er* razvilo nvn. *Bett-ler*, *Wag-ner* (Stepanowa-Fleischer 1985: 119). Podobno kot *Bettler* je nastalo tudi nvn. *Einsiedler* 'puščavnik, samotar', le da je bil ta izpeljan iz imena vršilca dejanja na *-el* *Einsiedel* 'isto'.

Slovenski različici z *-e-fôksner* in *fôksler* kažeta na obstoj bavarsko nemških vršilcev dejanja **Fochsner* in **Fochsler*, od katerih je prvi lahko nastal s sufiksom *-ner* iz *Faxe* po vzorcu *Bühnenbild* 'scena' → *Bühnenbild-ner* 'scenograf': *Faxe* 'šala' → bavnem. **Fochs-ner* 'šaljivec', pri drugem pa obstaja več možnosti. Predpostavljeno bavnem. **Fochsler* je s sufiksom *-ler* lahko nastalo iz *Faxe* po vzorcu *Tisch* → *Tisch-ler*: *Faxe* 'šala' → bavnem. **Fochs-ler* 'šaljivec'. Lahko pa je nastalo tudi s sufiksom *-er* ali iz predpostavljenega bavnem. **Fochsel* 'šala' po vzorcu *Bettel* 'prosjachenje' → *Bettl-er* 'berač': bavnem. **Fochsel* 'šala' → **Fochsler* 'šaljivec', ali pa iz predpostavljenega bavnem. **Fochsel* 'šaljivec' po vzorcu *Einsiedel* 'puščavnik, samotar' → *Einsiedl-er* 'isto': bavnem. **Fochsel* 'šaljivec' → **Fochsler* 'isto'.

Ker so to v slovenščini mlade izposojenke, so različice z *-a-fôksnar* in *fôkslar* gotovo nastale v slovenščini iz izposojenk *fôksner* oz. *fôksler* po ljudski standardizaciji pod vplivom slovenskega sufiksa za imena vršilcev dejanja na *-ar* ← stvn. *-āri*.⁵ Po podobni ljudski standardizaciji je gotovo nastalo tudi sln. *tišlar* (m.) 'mizar' iz *tišler* 'isto', izposojenke iz nem. *Tischler*.

Viri in literatura

- Adelung, J. C., 1808, *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart*, Wien.
- Bajec, A., 1950, *Besedotvorje slovenskega jezika I*, Izpeljava samostalnikov, Ljubljana.
- Benedikt, E., Hornung, M., Pacolt, E., 1979, *Österreichisches Wörterbuch*, Wien.
- Benkő, L., 1992, *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen*, Budimpešta.
- Bezljaj, F., 1964, Nemške izposojenke v slovenščini, *Dopisnik III/10*, 5.
- Debenjak, D., 1993, *Veliki nemško-slovenski slovar*, Ljubljana.

⁵ Nemški sufiks *-er* se je fonetično razvil iz stvn. *-āri* (ta pa je iz latinskega *-ārius*): stvn. *zol(l)anāri* > nvn. *Zöllner*, stvn. *learāri* > nvn. *Lehrer*, stvn. *iagāri* > nvn. *Jäger* (Bajec 1950: 25; Erben 1993: 136–137). Besede, ki so bile iz nemščine v slovenščino prevzete še v času stare visoke nemščine, so prevzele različico na *-ar*. Torej so jih naši predniki prevzemali, preden se je *-ā-* v stvn. *-ār(i)* začel razvijati v smeri proti prednjemu samoglasniku. Tuje obrazilo *-ār(i)* so sprejeli hkrati s tujo besedo (*hlevar*), toda kmalu ga je začel jezik pripenjati na domače korene (*drvar*, *glavar*, *klobučar*, *rudar*, *vratar*, *zobar*). (Striedter - Temps 1963: 73–74; Bajec 1950: 25).

- Drews, G., 1991, *Das Bayerische Schimpfwörterbuch*, Nidderau.
- Drosdowski, G., 1993, *Duden, Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in 8 Bänden* (2., völlig neu bearbeitete Auflage), Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich.
- Drosdowski, G., 1989, *Duden, Deutsches Universalwörterbuch* (2., völlig neu bearbeitete und stark erweiterte Auflage), Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich.
- Erben, J., 1993, *Einführung in die deutsche Wortbildungslehre*, 3., neubearbeitete Auflage, Berlin.
- Fischer, H., 1908, *Schwäbisches Wörterbuch*, Tübingen.
- Fleischer, W., Barz, I., 1995, *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen.
- Gradišnik, J., 1967, *Slovenščina za Slovence*, Maribor.
- Grimm, J. und W., 1991, *Deutsches Wörterbuch I–XXXIII*, Nachdruck der Erstausgabe 1854–1984, München.
- Jurančič, J., 1986, *Srbskohrvatsko-slovenski slovar*, tretja, znatno razširjena izdaja, Ljubljana.
- Kermauner, T., Družbena razveza, *Problemi - Literatura XV* (1977), št. 8, 29–37.
- Kluge, F., 1999, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 23., erweiterte Auflage, bearbeitet von Elmar Seebold, Berlin.
- Krahe, H., Meid, W., 1967, *Germanische Sprachwissenschaft. III. Wortbildungslehre*, Berlin.
- Küpper, H., 1983, *Illustriertes Lexikon der deutschen Umgangssprache*, Stuttgart.
- Lexer, M., 1862, *Kärntisches Wörterbuch*, Leipzig.
- Orlovský, J., 1982, *Gemerský nárečový slovník*, Rimavská Sobota.
- Pfeifer, W., 1989, *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*, Berlin.
- Pleteršnik, M., 1894–1895, *Slovensko-nemški slovar I–II*, Ljubljana.
- Ramovš, F., 1924, *Historična gramatika slovenskega jezika II*. Konsonantizem. Ljubljana.
- Schmeller, J. A., 1985, *Bayerisches Wörterbuch*, Sonderausgabe der von G. Karl Frommann bearbeiteten 2. Ausgabe, München 1872–1877, München.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*, 1970–1991, Ljubljana.
- Stepanowa, M. D., Fleischer, W., 1985, *Grundzüge der deutschen Wortbildung*, Leipzig.
- Striedter - Temps, H., 1963, *Deutsche Lehnwörter im Slowenischen*, Berlin.
- Šircelj - Žnidaršič, I., 1998, *Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki*, Ljubljana.
- Wahrig, G., Krämer, H., Zimmermann, H., 1981, *Brockhaus Wahrig-Deutsches Wörterbuch in 6 Bänden*, Wiesbaden.
- Wehle, P., 1980, *Sprechen Sie Wienerisch?*, Wien – Heidelberg.

Seznam okrajšav

bavavstr. = bavarsko avstrijsko

bavnem. = bavarsko nemško

f. = femininum (ženski spol)

gen. = genitiv (rodilnik)

kornem. = koroško nemško
m. = masculinum (moški spol)
n. = neutrum (srednji spol)
nem. = nemško
nvn. = novovisokonemško
pl. = plural (množina)
prim. = primerjaj
sg. = singular (ednina)
sln. = slovensko
srvn. = srednjevisokonemško
str. = stran
stvn. = starovisokonemško

Slowenisch *fôkselj* (m.), Gen. -na und verwandte Wörter (Zusammenfassung)

Fôkselj, fôksner, fôksler und fôksne sind bayerisch-deutsche Lehnwörter im Slowenischen. Die echten Vorlagen dieser Lehnwörter im Deutschen wurden leider nicht gefunden. Die deutschen Substantiven die Faxe(n), der Faxer, der Fax und das Verb faxen sind den nicht gefundenen Etyma am nächsten verwandt. Um diese zwei Wortfamilien, nämlich die slowenische und die deutsche, in eine Entlehnungsbeziehung zu bringen, wurden die vorhandenen deutschen Wortbildungsmuster in Betracht gezogen. Dazu kommen ähnliche Entlehnungsbeispiele aus dem Deutschen ins Slowenische.

Kdo je avtor prvega slovenskega prevoda Baragovih Indijancev

Jožica Narat

IZVLEČEK: V članku je predstavljeno značilno besedje prvega slovenskega prevoda Baragove knjige o Indijancih, dilema, kdo je prevajalec, pa je razrešena na osnovi jezikovnih dejstev.

ABSTRACT: The article presents the typical vocabulary of the first Slovenian translation of Baraga's book on American Indians (Geschichte, Character, Sitte und Gebräuche der nordamerikanischer Indier, 1837). The dilemma on the authorship of the translation was solved on the basis of linguistic facts.

1 Baragova knjiga o Indijancih je izšla istega leta (tj. 1837) kar v treh jezikih: nemški original¹ in slovenski prevod oz. priredba² sta bila natisnjena v Ljubljani, francoski prevod pa je izšel v Parizu. V literaturi se omenjata imeni dveh potencialnih prevajalcev: Janeza Ciglerja in Jožefa Keka. Ciglerja omenja prvi leta 1854 Vončina v svoji nemško pisani biografiji Friderika Baraga,³ vendar dokazov za svojo trditev ne navaja, 15 let kasneje pa se isti avtor v slovensko pisani biografiji imenu prevajalca izogne (Vončina 1869, 104–105). Kekovo ime navaja prvi v tej zvezi Marn v

¹ Geschichte, Character, Sitten und Gebräuche der nord=amerikanischen Indier. Theils aus zuverlässigen Quellen, theils aus eigener Erfahrung gesammelt und herausgegeben von Friedrich Baraga, Missionär der Otschিপive=Indier am See Superior, im Innern von Nord=Amerika, Laibach 1837.

² Popis navád in sadershanja Indijanov Polnozhne Amerike. Špišal v' nemškim jesiku Friderik Baraga, mišijonar per Ožhipve – Indijanih na otóku Gorenjiga Jesera, v' šredi Polnozhne Amerike, Ljubljana 1837. Obe knjigi – nemško in slovensko – je založil in prodajal Janez Klemens, natisnil pa Jožef Blaznik.

V Slovenskem biografskem leksikonu I (dalje SBL) je v članku o Jožefu Keku (str. 441) govor o poslovenitvi, in to brez vrednostnega komentarja, v članku o Frideriku Baragu, prav tako v SBL I (str. 24), pa je omenjen »J. Kekov slov. prevod te knjige«. Novak omenja slovenski prevod, ki ga je priredil Jožef Kek (Novak 1970, 8), za Šmitka pa sta besedili nemška in slovenska verzija (Šmitek 1994, 165).

³ »Im gleichen Winter arbeitete er auch an dem Werckchen Geschichte, Charakter, Sitten und Gebräuche der nordamerikanischen Indianer, das in Laibach in deutscher Sprache gedruckt und von Herrn Ziegler ins Slowenische übersetzt wurde« – navedek je iz nove izdaje te Vončinove knjige, ki jo je pripravil Karel Ceglar in je izšla leta 2000 pri Mohorjevi družbi (gl. str. 182).

osemdesetih letih 19. stoletja,⁴ avtorstvo prevoda pa pripisujejo Keku tudi Glaser 1894, Lesar in Ehrlich (oba v SBL), dalje Novak 1970, leta 1986 tudi Šmitek.⁵ Kasneje omenja Šmitek imeni obeh avtorjev kot možni (Šmitek 1994, 165). Vončina in Glaserja kot nasprotujoča si vira o prevajalcu je vzporejal leta 1991 v zbirki Baragiana Ceglar, pri tem pa se mu zdi Vončina zaradi možnega osebnega znanstva s Ciglerjem verodostojnejši vir.⁶ Po SBL je Cigler prevedel Baragova pisma – kar je nesporno, saj je zapisano tudi na naslovni strani knjige – in s tem »otvoril novo panogo slov. misijonsko-agitatorične literature«. ⁷ Prevajalec Indijancev ni omenjen npr. še v tretji, izpopolnjeni izdaji Jaklič-Šolarjeve biografske knjige Friderik Baraga, kjer zremo poleg podatkov o številu strani nemške (200 strani in 2000 izvodov) in slovenske izdaje (165 strani in 4000 izvodov) še za podatke o francoski izdaji (296 strani) (Jaklič-Šolar 1968, 78).

Po Novaku je Kekovo krajšanje izvirnega besedila samovoljno; zlasti da je suhoparno krajšal Baragove daljše, slogovno popolnejše stavke oz. da jih je družil (Novak 1970, 8). Novak je svojo kritiko Kekovega prevoda konkretiziral le s

⁴ Gl. Marn 1885, str. 40 in Marn 1886, str. 27.

⁵ Šmitek 1986, 312: »Še pred odhodom v Evropo pa je Baraga poslal svoj tekst prijatelju Jožefu Keku v Ljubljano. Ta ga je prevedel in nekoliko skrajšal.« Iz Baragove korespondence to ni razvidno (prim. obe izdaji Baragovih misijonskih pisem v slovenščini, Ciglerjevo in Gregoričevo), kakor tudi iz njegove druge pisne zapuščine ne. France Baraga, ki nadaljuje Ceglarjevo izdajanje dokumentov in pisem Friderika Baraga – pravkar je izšla tretja knjiga iz zbirke Baragiana z naslovom *Pisma in dokumenti I. (1797–1830)*, ki sta jo uredila oba omenjena baragoslovca – mi je poleg dragocenih opozoril na literaturo omogočil vpogled tudi v računalniško obliko vseh treh knjig iz te zbirke in mi s tem skrajšal pot do iskanih dokumentov, vendar tudi med njimi nisem odkrila vira za Šmitkovo izjavo. Žal nista ohranjeni Kekova in Ciglerjeva zapuščina – vsaj v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani in v NUK-u ju nisem izsledila.

⁶ »The translation from German in the Slovenian language was prepared, according to Dr. Karol Glaser's *Zgodovina slovenskega slovstva*, I, 1894, Ljubljana, by J. Kek and published in Ljubljana ... Dr. Leo Vončina, on the contrary, attributes the translation to Ziegler, which is more likely because Vončina wrote Bishop Baraga's biography, where this information is taken from, only sixteen years after its publication (1837–1853); Vončina must have known Ziegler personally; Glaser's *Zgodovina* was printed 57 years after the publication of *Popis navad*.« (Ceglar 1991, 203 in 283).

⁷ Izšla so v Ljubljani v dveh delih, prvi leta 1833, drugi pa 1837, z naslovom *Bratovščina sv. Leopolda*. Prim. članek Cigler Janez v SBL I, str. 79–80, avtor je F. Kidrič. M. Kmecl govori v spremni besedi k Ciglerjevi Sreči v nesreči, v izdaji iz leta 1984, pomotoma o Ciglerjevem prevodu Baragovih pesmi o misijonarskem delu med Indijanci v Severni Ameriki (Kmecl 1984, 221). V oklepaju navaja letnici 1833 in 1937; druga je napačna. Na pravilnost podatkov v SBL me je prvi ustno opozoril France Baraga. B. Dolenc nas o tem tako informira: »...višenjski župnik, pisatelj Janez Cigler, je leta 1833 izdal nekaj Baragovih pisem v knjižici na 72 straneh, leta 1837 pa je izšla druga knjižica na 88 straneh. Cigler je prevedel in priredil Baragova pisma, pri tem pa marsikaj izpustil.« (B. Dolenc 2000, 25). Gre torej za nekaj podobnega kakor pri prevodu knjige o Indijancih (op. J. N.). J. Gregorič 1983 na strani 14 v uvodu k svojemu popolnejšemu prevodu omenjenih pisem pravi, da je Cigler izpustil cele stavke in odstavke, ki so veljali bolj za duhovnike kot za preproste bralce.

krajšanji, ki spadajo po njem predvidoma le v območje stila in ne vsebine. Šmitek 1994, 165 omenja v slovenskem prevodu manjkajoče posvetilo Leopoldinini družbi, ki ga prav tako ni v 133 let mlajšem Fajdigovem prevodu,⁸ in za 30 strani krajše slovensko besedilo v primerjavi z nemškim, vendar krajšanja ne konkretizira.

2 Pričujoči sestavek se ne namerava ukvarjati z vsebino Baragove knjige, ampak z jezikom slovenskega prevoda, točneje z njegovim besedjem. Na osnovi jezikovnih dejstev bo skušal odgovoriti na vprašanje o prevajalcu. V ta namen bosta pritegnjeni po dve besedili obeh potencialnih prevajalcev: Jožefa Keka⁹ in Janeza Ciglerja.¹⁰

2.1 Ker gre za prvo besedilo o Indijancih v slovenskem jeziku, je zanimivo zlasti reševanje prevodnih zadreg, ki so se pojavljale pri upovedovanju našim ljudem tujih vsebin. Tako je npr. za današnjo *pipo miru* izpričana *mirna fajfa* (po Baragovi nemški *Friedenspfeife*), za *skalp* je *glavna koža*,¹¹ za *vtetovirano podobo* je *podkožna podoba*,¹² za *tek skozi šibe* pa so jezikovno zelo posrečene, z nemščino le delno motivirane *žive ulice*.¹³

⁸ Prevod Vlada Fajdiga, ki je izšel leta 1970 pri celjski Mohorjevi družbi, je po Novakovi spremni besedi prvi popolni prevod Baragove knjige v slovenščino in »naš stari dolg, ki nam ni bil v čast« (Novak 1970, 12). Ko sem prof. Novaku letos maja omenila ta prevod, je označil prevajalčevo delo kot slabo opravljeno ter pripomnil, da je Fajdigov prevod on sam primerjal z originalom in slabosti odpravil.

⁹ Zanimivo je, da je tudi Kekov Mali Besednjak iz l. 1834 brez navedbe avtorja, enako tudi Duhovni tovariš, njegova druga tu upoštevana knjiga iz l. 1838. Del te knjige je katekizem, ki je bil istega leta posebej natisnjen, uveden v ljudske šole in bil tiskan v različnih prirejenih izdajah vse do leta 1894. Podatki so iz SBL I, str. 441.

¹⁰ Obe tu upoštevani Ciglerjevi knjigi – Bratovščina s. Leopolda iz l. 1833 in Sreča v nesreči iz l. 1836 – sta opremljeni z imenom prevajalca oz. avtorja.

¹¹ V nemškem originalu ne najdemo dobesednega vzorca za slovenski prevedek *glavna koža*. Navedeni so le opisi dejanja, npr. na strani 152: »die Haut von der Hirnschale ihrer besiehten Feinde abzuziehen«, medtem ko so rezultati tovrstnega dejanja poimenovani kar kot (*diese*) *Häute* oz. *Siegeszeichen*; zadnje poimenovanje je pogojeno z odnosom indijanske družbe do teh predmetov. Besedotvorno še prim. *živalna koža*.

¹² Za nemški glagol *tattuiren* sta v slovenskem prevodu dva daljša skladijska opisa s predstavitvijo te tehnike oz. njenih posledic: »(po vfi koshi fvojiga shivota) namalati, in te podobe s'fhivankami v'kosho vtifniti« (str. 53) in »fi take podobe po koshi delati, ktere se ne dajo vezh izbrifati« (str. 52). Baragovo glagolniško izražanje (*die Tattuirung*) je v prevodu sicer ohranjeno, vendar je zaradi odsotnosti ustreznega glagola v slovenščini izraženo po zgornjem modelu opisno: »per narejenji takih podob«. Tudi zveza *podkožne podobe* (»Kadar fi hozhe kakofhen imeniten vojvoda ali oblaftnik take podkoshne podobe narediti dati, pošhlje vzhafi v'daljne kraje po takiga zhloveka, ki jih sna lepo delati.« – str. 53) nima neposredne motivacije v nemški predlogi (str. 64): »Es gibt einige Tattuir=Meister unter den Indiern, die oft von weitem gehohlt werden, um einen berühmten Krieger oder Anführer zu tattuiren.«

¹³ Baraga je npr. zapisal: »zwischen den zwei Reihen zu laufen« (str. 161), v slovenskem prevodu pa se to mesto glasi »de naj po shivih ulizah tezhe« (str. 136); dalje je Baragovo mesto »Auf dieser peinvollen Reisen musste er dreizehn Mahl Gassen laufen« (str. 161) v slovenščino prevedeno »Trinajftkrat je mogel po shivih ulizah tezhi« (str. 136); spet

2.2 Jezik prevoda je z današnjega vidika v veliki meri besedotvorno zastarel, npr.: *bojevavski* za *bojni*, *detroitiški* za *detroitiski*, *dovoljen* za *zadovoljen*, *izpaziti* za *opaziti*, *iztrpeti* za *strpeti* 'zdržati', *napačnost* za *napaka*, *nasledek* za *posledica*, *nastopnik* za *naslednik*, *nazajhod* za *vrnitev/vračanje*, *neprestrašnost* za *neustrašnost*, *obduhati* za *zavohati*, *obeda* za *obed*, *obslediti* za *zaslediti*, *očesati* za *počesati*, *ogovor* za *govor*, *plošnat* za *ploščat*, *počutek* za *čut*, *pomrzniti* za *zmrzniti*, *popustiti* za *zapustiti*, *popustiti (ga)* za *spustiti (ga)*, *poslanik* za *poslanec*, *potrdenje* za *potrditev*, *prebrisanost* za *prebrisanost*, *premaga* za *zmaga*, *primrzniti* za *zmrzniti*, *raztepesti* za *pretepesti*, *sklenitev* za *sklep*, *sploh* za *splošen*, *sužnik* za *suženj*, *udarek* za *udarec*, *umaza* za *umazanija*, *vkuriti* za *zakuriti*, *voditev* za *vodstvo*, *vožnjak* za *voznik*, *zadostenje* za *zadoščenje*, *zamorejo* za *zmorejo*, *zanesti (komu)* za *prizanesti (komu)*, *zaslišba* za *zaslišanje*.

2.3 V prevodu zasledimo posamezne danes zastarane pomene, tudi pri nekaterih osrednjih besedah. Tako se npr. pojavljajo *mlajši* 'potomec', *zadnjič* 'končno', *nasproten* (zvestoba) 'obojestranski', *popolnoma pomreti* 'izumreti', *zadržanje* 'obnašanje', *obstati* 'priznati', *smuči* 'krplje', *piti (tobak)* 'kaditi', zelo zanimiva pa so tudi stara poimenovanja za strani neba: *jutro* 'vzhod', *polodne* 'jug', *večer* 'zahod', *polnoč* 'sever'.¹⁴ Izpričanih je nekaj besed, ki veljajo danes za že izpadle iz knjižnega jezika oz. sploh nikoli niso bile vanj včlenjene, npr.: *nastopnik* 'naslednik', *veden* 'večen', 'neprestan', *spričljaj* 'dokaz'.

2.4 Pri prebiranju Baragove slovenske knjige o Indijancih iz leta 1837 sem bila posebej pozorna na besedne oz. besednozvezne pare, katerih členi so povezani z veznikom *ali* oz. je drugi člen dodan v oklepaju. Tovrstnih parov (v enem samem primeru gre za trojico) je v celotni knjigi odkritih 138. Največ je primerov z enkratno pojavitvijo (109), ostali so izkazani večkrat (do sedemkrat oz. celo osemkrat).¹⁵

drugje ima Baraga *das Gassenlaufen* (str. 158), vendar to mesto v slovenskem prevodu nima paralelne ustreznice.

¹⁴ V nemškem originalu je Baraga za strani neba dosledno uporabljal *der Ost, der Süd, der West, der Nord*. Iz Grimmovega nemškega slovarja je razvidno, da imajo tudi v nemščini besede, ki poimenujejo dele dneva, večpomensko zgradbo in da se prva izpeljana pomenska enota pri vseh štirih besedah nanaša na strani neba, druga pa na veter, ki piha iz določene smeri. Ta način poimenovanja strani neba naj bi se v nemščini po analogiji z latinščino pojavil v 15. stoletju, širše pa se je uveljavil z Lutrovo Biblijo (za *Abend* in *Morgen* gl. npr. Duden 7, str. 8; za *Morgen* gl. Grimm 1885). Tako se npr. 1 Mz 13,14 v Lutrovem prevodu glasi: »... vnd sihe von der stet an da du wonest / gegen Mitternacht / gegen dem Mittag / gegen dem Morgen / vnd gegen dem Abend.« To mesto je Dalmatin prevedel: »... pogledaj od tiga mejsta, ker prebivašh pruti pulnozhi, inu pruti puldnevi, pruti jutru, inu pruti vezheru.« Ta način poimenovanja se je potem ohranil v slovenščini še globoko v 19. stoletje – to je razvidno tudi iz obravnavane knjige – pri tem pa so se frekvenčna razmerja med temi oblikovno-pomenskimi kalki in splošnoslovanskimi *vzhod/izhod, jug, zahod, sever* spreminjala, kar je lepo razvidno iz pregleda slovarjev. V 40-ih letih 19. stoletja (tako Murko 1833 in Kek 1834) se stanje ravno uravnoteža, potem pa se vedno bolj nagiba proti današnjemu stanju. Kot živa ostalina je pravzaprav samo še *Jutrova dežela* oz. *Jutrovo*, vse drugo je preživelo, kar je razvidno tudi iz SSKJ.

¹⁵ Prim. op. 29.

1-kratna pojavitev	109 primerov
2-kratna pojavitev	14 primerov
3-kratna pojavitev	8 primerov
4-kratna pojavitev	3 primeri
5-kratna pojavitev	2 primera
6-kratna pojavitev	1 primer
7-kratna pojavitev	1 primer

V nadaljevanju bodo po frekvenčnih skupinah, znotraj njih pa po abecednem redu navedeni vsi zabeleženi pari oz. trojice tega tipa in vsaj v grobem predstavljene njihove značilnosti.

Primerjava s Kekovim dvojezičnim slovarjem¹⁶ iz leta 1834 naj bi pokazala, ali lahko Keku na osnovi jezikovnih dejstev pripisujemo avtorstvo prevoda. Zlasti me je zanimalo, katere besede so izpričane že tri leta pred tem prevodom v njegovem slovarju in na katerem mestu v zvezi so v besedilu. Besedje, po katerem se prevod in slovar razlikujeta, bom poskusila tudi zvrstno, izvorno in besedotvorno opredeliti. Nakazana bo tudi tipološka slika besedja iz prevedene knjige o Indijancih, ki je v Kekovem slovarju samo v posredni obliki (izpričan je kak drug člen besedne družine). Zavedam se omejene vrednosti teh rezultatov, kajti znano je, da Kek slovarja ni sestavil sam, ampak z Metelkovo in Šlakerjevo pomočjo.¹⁷ Zaradi tega je verodostojnejši predmet primerjave njegova nabožna knjiga iz leta 1838, ki jo bom upoštevala v nadaljevanju.

1-kratna pojavitev – 109 primerov:

- ameriksni ali angljanski /milja/
- ameriksni jež ali ježast presič
- armada ali vojščaki
- barusa ali mustačica
- majhena bavta ali sekirica
- beli ljudje (ali Evropejci)

Izpričanost v Kek 1834:¹⁸

- [- / -]
- [- +/ jež +]
- [- / +]
- [- / mustača]
- [++ / sekira]
- [++ / +]

¹⁶ Kekov Besednjak obsega 230 strani: slovensko-nemški del 125 strani, nemško-slovenski pa preostalih 105 strani. Slovarski članki so po obsegu skromni – gre za primer šolskega slovarja – vendar je iz različnih nemških ustreznih, ločenih s podpičji (kdaj tudi z vejico), večkrat razvidna vsaj groba pomenska členitev slovenskih iztočnic; če pa slovenska iztočnica ni ena sama, pač pa je razširjena v niz, oz. če je v nemško-slovenskem delu navedenih več slovenskih ustreznih, ustrezno ločenih z vejico, lahko opazamo nastavke sinonimnega slovarja.

¹⁷ Na to dejstvo me je opozoril Jakob Müller; o tem gl. tudi Marn 1886, str. 27, SBL I, str. 441 in SBL III, str. 652. Šlaker je oskrbel še dve naslednji izdaji tega slovarja. Metelkova vloga pri njem je bila predvidoma manj pomembna, saj v članku o Metelku v SBL slovar niti omenjen ni. Prav tako ne najdemo niti notice o njem v Marnovem 143 strani dolgem besedilu o Metelku in njegovem delu (gl. Marn 1874).

¹⁸ Oznaka + pomeni prisotnost posameznih besed v Kekovem Besednjaku, oznaka – pa odsotnost celih besednih družin v njem. Navedba druge besede iz aktualne besedne družine opozarja, da iskana beseda v slovarju sicer ni izpričana, je pa zabeležen vsaj navedeni člen iz te družine.

- bled ali belikast /lasje/	[+ / belkast]
- bog ali malik	[+ / +]
- bojevavski ali vojskini /ples/	[boj / vojska]
- borusa ali mustača	[- / +]
- bosti ali natikati /ribe/	[+ / +]
- brodnar ali brodnik	[+ / +]
- cerkev ali darovavska hiša ¹⁹	[+ / darovati +]
- cinober (lepa rudeča farba)	[- / +++]
- coprnik ali vedež	[+ / +]
- čevlji ali škornjice ²⁰	[+ / +]
- čevlji (ali šolni)	[+ / +]
- veliki čoln (Noetova barka) ²¹	[++ / -+]
- črnkast ali zamolkel /človek/	[+ / -]
- čuvaj ali stražnik	[+ / straža]
- daritev ali ofer /opravljeni/	[+ / +]
- deska ali dilja	[+ / +]
- deskica ali obod	[deska / +]
- do dna ali do tal /se vdreti/	[+ / +]
- drog ali ranta	[+ / +]
- drog ali štanga	[+ / -]
- Veliki Duh ali Gospod življenja	[++ / ++]
- grampa ali zacelina	[grampov / zaceliti]
- hiša ali familija	[+ / -]
- jadreno drevo (ali jambora)	[jadro + / -]
- jetika ali sušica ²²	[+ / sušiti]
- Kanadjan (to je: Evropejec dežele Kanade)	[- /+ +]
- klepetec ali klopotec	[+ / +]
- klinci ali paličice	[+ / palica]
- klopotati ali ropotati	[+ / +]
- klopotna ali ropotavna kača	[klopotati / ropotati +]
- koča ali bajta	[+ / +]
- kol ali bit	[+ / +]

¹⁹ *Cerkev* tu dodatno pojasnjuje in domačemu bralcu približa v prevodu splošno rabljeno *darovavsko hišo*, ki opomenja indijanski sakralni objekt, namenjen za njihovo domače bogoslužje. V nemškem originalu je na tem mestu in na drugih rabljen samostalni *Opferhütte* (prim. str. 126), vzorec za slovensko kalkiranje. Beseda *cerkev* je v vseh drugih primerih vezana na krščanstvo.

²⁰ V nasprotju s sopomenskimi *čevlji* in *šolni* so *čevlji* in *škornjice* v solednem pomenskem razmerju ali pa morda v razmerju splošnega in posebnega, torej rodu in vrste.

²¹ Tu je v vlogi pojasnila stalna zveza *Noetova barka*, ki nam indijansko legendo o t. i. *vélíkem čolnu* kulturno približa.

²² V Keku 1834 je v slovensko-nemškem delu iztočnica *jetika* z nemško ustreznico *die Lungensucht*, iztočnice *sušica* pa ni. V nemško-slovenskem delu pa sta pri iztočnici *die Lungensucht* navedeni dve slovenski ustreznici: *jetika* in *pljučna bolezen*, druga s splošnejšim, širšim pomenom, *sušice* pa tudi tu ni.

- kol ali gorjača	[+ / -]
- majhen kotel ali pisker	[++ / +]
- kotlovina ali kufer	[+ / +]
- kraj ali rob	[+ / +]
- Krivo drevo (Arbre croche)	[++ /]
- krokar ali orel ²³	[+ / +]
- kufer (ali baker)	[+ / +]
- kumrati ali hujšati	[kumern / -]
- ljut ali neusmiljen	[- / +]
- locanj ali obroč	[+ / +]
- lon ali plačilo	[+ / +]
- lopa ali hiša	[+ / +]
- lovec ali jager	[+ / +]
- malati ali mazati si /obraz/	[+ / +]
- medalja ali svetinja	[- / +]
- mesto Montreal (poglavitno mesto Kanade)	[+- / ++-]
- morastni ali močvirni /kraj/	[- / +]
- možnar ali stopa	[+ / +]
- okrogla mrežica ali vrša	[+ mreža / -]
- mučiti ali martrati	[+ / +]
- naramnice ali oprte	[+ / -]
- oblast ali mogočnost	[+ / +]
- odeja ali plahta	[+ / +]
- oder ali grušt	[+ / -]
- /od sonca/ ogorel ali očrnjen /človek/	[ogoreti / črniti]
- /detroitiški/ opravlilnik ali agent	[opravilo / -]
- Otava-Indijani (Otavani)	[- / -]
- palec (ali cola)	[+ / col]
- paličice ali klinčki	[palica / klinc]
- piti (ali kaditi) /tabak/	[+ / ++]
- piti ali puhati /tobak/	[+ / ++]
- plot ali stena /iz debelih brun/	[+ / +++]
- poglavar ali vojvoda	[+ / +]
- pogodba ali glihenga	[+ / glihati]
- pokus ali žmah	[+ / +]
- poslanik ali poslani deželski služabnik	[poslati / poslati ++]
- posteljišče (ali špampet)	[postelja / +]
- posvetovanje ali zbor	[posvetovati se / +]
- pot,m ali gaz,m	[+ / +]
- pravica ali sodba	[+ / +]
- prekuc ali strma skala	[prekucniti / ++]

²³ Nemško *der Rabe* iz prevodne predloge je nedvoumna ustreznica slovenske *krokar*, zato se postavlja upravičeno vprašanje, zakaj se je zdelo prevajalcu potrebno uporabiti še pomensko neustrezen dopolnilni člen.

- prid ali korist,m	[+ / +]
- prot ali prekla	[+ / +]
- puša ali mušketa	[+ / -]
- rabelj ali trinog ²⁴	[+ / +]
- rabiti ali nucati	[+ / -]
- ročica ali klin	[+ / +]
- rod ali žlahta ²⁵	[+ / +]
- selišče ali kolonija (Colonie)	[- / -]
- skedenj ali žitna s-hramba	[+ / žito +]
- skleniti ali združiti se	[+ / +]
- sok ali mezga /cukrenega javorja/	[+ / -]
- steklenica ali flaša	[+ / -]
- studiti ali gnjusiti se	[+ / +]
- španga ali klin	[- / +]
- štraklja ali majhena sulica	[- / ++]
- teči ali /v okrogljeji/ dirjati	[+ / +]
- tolovaj ali ravbar	[+ / -]
- trata ali planjava	[+ / +]
- trska ali deskica	[+ / deska]
- uta ali hišica	[- / hiša]
- veden ali stanoviten ²⁶ /postava/	[+ / +]
- Veliki potok (Grand River)	+++ /]
- vojvoda ali oblastnik	[+ / +]
- vreča ali žakelj	[+ / +]
- vrzel ali luknja	[+ / +]
- zaklad ali šac	[+ / -]
- zapestnica ali oklepna	[- / -]
- zrak ali luft	[+ / +]
- zrcalo ali špegel	[+ / +]
- žlambor ali votlina /drevesa/	[- / +]

²⁴ V originalu je na tem mestu samostalniki *der Peiniger*, kar je po Keku 1834 ustreznica k *trinog*. V istem slovarju ima *rabelj* ustreznico *der Scharfrichter*. Enako tudi Cigale 1860, le da so pri *Peiniger* poleg *trinog* navedene še številne sopomenke: *mučivec*, *mučitelj*, *trapivec*, *pestivec*, *grozovitnež*.

²⁵ *Rod* in *žlahta* v osebku ali predmetni stavčni vlogi nista sopomenki – sta pa *žlahta* in *rodovina*; beseda *rod* (*Indijani polnočnih rodov*, *indijanski rodovi*) namreč označuje 'skupnost ljudi, navadno na določenem ozemlju, ki jih družijo skupni izvor, skupna preteklost, podoben jezik, običaji'. Tako je v SSKJ razložena prva pomenska enota besede *pleme*, ki je današnja ustreznica tedanjega *rodu*. V tu izpričani vlogi povedkovega določila (*biti v rodu ali žlahta*) gre nasprotno za popolno sopomenskost.

²⁶ Pridevnik *stanoviten* se danes uporablja zlasti za označevanje človeške lastnosti; pomen 'nespremenljiv, stalen' v zvezi *nekateri predmeti imajo stanovitno vrednost* pa je v SSKJ označen kot starinski.

2-kratna pojavitev – 14 primerov:

- angljanski ali angleški	[- / -]
- bodilo ali iglica	[- / igla]
- cukrenica (ali sirup) ²⁷	[cuker / -]
- jutranji ali azijski /Indija/	[+ / -]
- log ali gojzd	[+ / +]
- plahta ali koc	[- / +]
- pogrebi ali pokop	[+ / +]
- puška ali flinta; flinta ali puška	[+ / -]
- /brezova/ skorja ali štorija ²⁸	[+ / +]
- smuči (ali snežni čevlji) ²⁹	[- / sneg +]
- šega ali ceremonija	[+ / -]
- štraklja ali ost	[- / -]
- uhani ali ušesni ringeljni ³⁰	[+ / uho -]
- zanka ali stava ³¹	[+ / +]

3-kratna pojavitev – 8 primerov:

- biber ali kastor	[- / -]
- los ali debeli jelen ³²	[- / ++]
- puša ali flinta	[+ / -]
- sedlon ali severni jelen ³³	[- / sever +]
- smuči ali karpe; karpe ali smuči	[- / -]
- smuči (karpe ali snežni čevlji) ³⁴	[- / - / sneg +]
- vojska ali boj	[+ / +]
- divji vol ali tur; tur ali divji vol	[++ / +]

²⁷ Govorno razgibana varianta tega para je *cukrenica* (ki se ji tudi *sirup* pravi).

²⁸ Vrstni red členov je v drugem primeru zamenjan: *štorija* ali */drevesna/ skorja*, neobvezni prilastek *brezov* pa je zamenjan s prav tako neobveznim *drevesen*.

²⁹ V skupini s trikratnimi pojavitvami so izpričane še druge kombinacije poimenovanj za indijanske krplice; poimenovalne dvojnične (oz. trojnične) variante so izpričane v celotni knjigi osemkrat, tj. največkrat.

³⁰ Druga pojavitev je brez prilastka *ušesni*.

³¹ V drugi pojavitvi zveze je njen prvi del natančneje podan in hkrati omejen s prilastkom: *zanka iz trdnih vrvi (ali stava)*.

³² Poimenovalni varianti sta še: *veliki los* ali *veliki ameriški debeli jelen*; *ameriški los* ali *veliki jelen*. Te tri pojavitve se medsebojno razlikujejo samo v razvrstitvi prilastkov, ki se nanašajo na tipično lastnost živali (velikost oz. debelost) in na področje njene razširjenosti (Amerika). Priredna dvočlenskost zveze sicer ni pogojena z nemško predlogo (*das grosse amerikanische Elendthier*), drugače pa je s pridevnikoma *velik* in *ameriški*. Tudi druga poimenovanja manj znanih živali odražajo poimenovalne zadrege.

³³ Prva varianta tega zapisa je zgolj grafična: *sedlon (ali severni jelen)*, za drugo pa je značilna zamenjava vrstnega reda členov, torej: *severni jelen ali sedlon*.

³⁴ Prvi variantni zapis je *smuči (to je: karpe ali snežni čevlji)* in v njem je eksplicitno izražena pojasnjevalna vloga obeh členov v oklepaju; morda pa gre za poimenovalno kolebanje. Edina tričlenska zveza je izkazana enkrat še preprosteje: *smuči, karpe ali snežni čevlji*, vendar glede razmerij med členi manj jasno.

4-kratna pojavitev – 3 primeri:

- v zemljo zabiti koli ali palisade³⁵ [+ zabiti +/ -]
- poglavar ali kralj³⁶ [+ / +]
- /brezova/ skorja ali koža³⁷ [+ / +]

5-kratna pojavitev – 2 primeri:

- družina ali familija, familija ali družina [+ / -]
- divji bivol ali kodrasti vol³⁸ [++ / -+]

6-kratna pojavitev – 1 primer:

- vseljenci ali kolonisti³⁹ [- / -]

7-kratna pojavitev – 1 primer:

- lov ali jaga; lov (jaga); jaga ali lov [+ / +]

2.4.1 V 65 zabeleženih parih, tj. domala polovica, ima vsaj en člen prevzeto osnovo. Največ je primerov s prevzeto osnovo na drugem mestu v zvezi (34), sledijo primeri s prevzeto osnovo na prvem mestu (18), medtem ko sta v osmih parih oba člena prevzeta. V naslednjih petih primerih je prevzet spet en člen, vendar je vrstni red v teh parih dvosmeren (pojavnjata se namreč vsaj dvakrat). Vrstni red v zvezah na splošno ni normativen.

2.4.2 Oklepaji so uporabljeni v 24 primerih. Njihova vloga je v posameznih primerih 1) identifikacijska: *Veliki Potok (Grand River)*, *Krivo Drevo (Arbre croche)*;

³⁵ Trikrat se pojavlja navedena zveza, enkrat pa variirana *palisade ali v zemljo zabiti koli*. Prosti skladenjski opis je očitno po prevajalčevem predvidevanju bralcu bližji kakor z nemščino motivirane prevzete *palisade (Palisaden)*.

³⁶ Dvakrat je prvi člen iz navedene zveze pomensko določen oz. okrepljen s prilastkom, prvič z *indijanski*, drugič z *veliki*, v zadnjem (tj. četrtem) primeru pa gre za zamenjavo členskega vrstnega reda, torej: *kralj ali poglavar*. Dvočlenskost je dvakrat pogojena s predlogo: *veliki poglavar ali kralj za Hauptanführer oder König ter poglavar ali kralj za einen König oder ersten Oberhäuptling*, dvakrat pa v predlogi dvočlenskosti ni.

³⁷ Variantna zapisa sta: *lbrezoval skorja (ali koža)*; *lbrezoval koža ali skorja*. *Koža* kot sopomenka */drevesne/ skorje* je izpričana v Cigaletu 1860 (gl. iztočnico *die Rinde*), medtem ko je v Keku 1834 zabeležena samo v izhodiščnem pomenu. Na neobstojnost te pomenske enote kaže tudi njena odsotnost v Pleteršnikovem slovarju 60 let kasneje.

³⁸ Pet pojavitev zveze pomeni hkrati tudi pet njenih različnih uresničitev. Poleg navedene so tu še preostale štiri: *bivol ali kodrasti vol*; *bivol (ali kodrasti vol)*; *bivol (ali divji kodrasti vol)*; *divji kodrasti vol ali bivol*. Za njih je zlasti značilna različna razporeditev prilastkov, katerih raba sploh ni pogojena z nemško ustreznico *Büffelochsen*, imajo pa zaradi malo znanega denotata očitno vlogo dodatnega pojasnila; zlasti velja to za prilastek *kodrast*, *divji vol* se pojavlja namreč tudi kot del dvočlenske zveze *divji vol ali tur*, to pa je že drugo poimenovanje z novim denotatom – prim. zgoraj.

³⁹ Za vse pojavitve te zveze je značilen enak členski vrstni red, v enem primeru pa je uporabljen še oklepaj: *vseljenci (ali kolonisti)*, ki družno z ločnim veznikom *ali* postavlja desni člen izrazito na obrobje. Samostojno se v besedilu pojavljajo *vseljenci* (tudi glagol *vseliti se*), še pogosteje pa *preseljenci* (tudi glagol *preseliti se*).

2) pojasnjevalna: *Kanadjan* (to je: Evropejec dežele Kanade), mesto *Montreal* (poglavitno mesto Kanade), *veliki čoln* (Noetova barka), *cinober* (lepa rudeča farba), *smuči* (to je: karpe ali snežni čevlji); 3) pri manj znanih denotatih poimenovalno iščoča: *bivol* (ali kodrasti vol), *piti* (ali kaditi), *sedlon* (ali severni jelen); 4) največkrat pa zlasti in predvsem sopomenska: *palec* (ali cola), *lov* (jaga), *kufer* (ali baker), *posteljišče* (ali špampet).

Zadnje tri skupine (prva minimalno) so značilne za večino obravnavanih dvočlenskih zvez z veznikom *ali*: 1) pojasnjevalna: *v zemljo zabiti koli ali palisade*; 2) poimenovalno iščoča: *amerikanski jež ali ježast presič, amerikska ali anglijska milja*; 3) zlasti in predvsem sopomenska: *lov ali jaga, puška ali flinta, jetika ali sušica, čuvaj ali stražnik, majhena bavta ali sekirica, zrak ali luft, zrcalo ali špegel*; zasledimo pa še 4) skupino z enim pomensko nekoliko modificiranim členom: *barusa ali mustačica, štrklja ali majhena sulica, puša ali mušketa*; in 5) skupino, ki jo zaznamuje večja medčlenska pomenska razlika: a) včasih dopolnjujoča: *rabelj ali trinog, coprnik ali vedež, čevlji ali škornjice, šega ali ceremonija*; b) kdaj pa tudi nepojasnljiva: *krokar ali orel*.

2.4.3 Če pojavitve pomnožimo s številom primerov, dobimo rezultat 196, kolikor znaša skupno število dvojničnih oz. parnih pojavitev. V sodobnem slovenskem prevodu je na ustreznih mestih dvojničnih pojavitev le 11 (to je rezultat popolne primerjave zgoraj navedenih primerov), kar je prekrivno z originalom, s prvim prevodom pa le delno. Niti v teh 11 primerih namreč prvi slovenski prevajalec ni v celoti upošteval originala, saj je dvakrat zamenjal nemški *und* s slovenskim *ali*: *Gaukler und Orakelsprecher – coprnik ali vedež, Autorität und Macht – oblast ali mogočnost*. Dvojnično izražanje z ločnim veznikom *ali* kakor tudi velik del uporabljenih oklepajev vsekakor nista rezultat prevajalčevega upoštevanja originala.

2.4.4 Z vidika bralca in njegovega razumevanja besedila je upravičena raba le omejenega števila predstavljenih besednih oz. besednozveznih parov. Takšna so npr. še neustaljena poimenovanja manj znanih živali (*klopotna ali ropotavna kača, divji bivol ali kodrasti vol*); poimenovalna zadrega v zvezi z njimi je razvidna tudi iz večkratne uporabe variiranega dvojničnega izražanja, ki zadeva poleg zamenjave vrstnega reda členov tudi razlike v prilastkih.

Podobno je upravičen ta poimenovalni način, ko je govor o življenju v Novem svetu, ne le indijanskem, ampak tudi *vseljencev ali kolonistov*, kakor jih prevajalec tipajoče imenuje, oz. *preseljencev*, kar je njihovo najpogostejše enočlensko poimenovanje; prim. tudi *selišče ali kolonija (colonie)* z motivirajočo tujejezično ustreznico v oklepaju. Tako je npr. pri *Kanadjanu* potrebna razlaga v oklepaju, da je to *Evropejec dežele Kanade*, s čimer je poimenovanje ustrezno zoženo; prim. še *beli ljudje (ali Evropejci)*.

Zanimiva sta tudi poskusa slovenjenja zemljepisnih lastnih imen, ki imata zaradi potrebe po identifikaciji v oklepaju oba dodano še ime iz Amerike: *Krivo drevo (Arbre croche)* in *Veliki potok (Grand River)*, iz primera *Otava-Indijani (Otavani)* pa so razvidna še danes aktualna besedotvorna iskanja.

Iz življenja Indijancev so razumljiva nihanja v poimenovanjih njihovih voditeljev: *poglavar ali vojvoda, vojvoda ali oblastnik, poglavar ali kralj*, ki so delno pogojena tudi s prevodno predlogo; dalje izrazna tipanja v zvezi z njihovo

kulturo v ožjem in širšem smislu: *cerkev ali darovavska hiša, veliki čoln (Noetova barka), Veliki Duh ali Gospod življenja, daritev ali ofer lopravljatil, coprnik ali vedež, malati ali mazati si lobrazil, šega ali ceremonija; sok ali meza /cukrenega javorjal, cukrenica (ali sirup).*

2.4.5 Iz oznak v oglatih oklepajih je razvidna izpričanost vseh elementov (in ne členov kot celot, ko gre za besedne zveze) obravnavanih besednih zvez v Kekovem slovarju. 59 parov iz besedila se v celoti prekriva s slovarjem, devet parov pa ni v slovarju izpričanih niti z enim členom. Približno polovica dvojničnih primerov iz prevoda je torej z enim členom prekrivna s slovarjem, z drugim pa neprekrivna. Od skupno 57 besed z gornjega seznama, ki izkazujejo v Keku 1834 odsotnost cele besedne družine, je kar 46 samostalnikov ter devet pridevnikov in dva glagola. Poleg redkih kulturno (*selišče, kolonija, vseljenec, kolonist, palisada*) in bivanjsko oddaljenih besed (poimenovanja tipično ameriških živali), katerih odsotnost je razumljiva, manjkajo v slovarju nekatere splošnokulturne besede (*armada, cinober, familija, medalja, agent, ceremonija*), ki naj bi skupno z besedami, ki nimajo lokalno omejenega nosilca (*morasten, oprta, vrša, grušt, kodrast, ravbar, uta, štraklja, flaša, zapestnica*), ne spadale ravno na sistemsko obrobje. Ali pa tudi, saj so za te iste nosilce v slovarju izpričana druga poimenovanja, tj. sopomenke ali blizupomenke teh neizpričanih besed oz. besednih zvez. Pomensko torej Kekov slovar ni bistveno siromašnejši od obravnavanega prevoda, je pa izrazno skromnejši. Načelno Kek prevzetih besed ni ravno izločal (ima npr. *coprnik, ofer, kufer, lon, lopa, jager, jaga, martrati, žlahta*), se je pa pri opaznem delu obstoječih sopomenskih parov očitno odločil prav za njihov izpust.

Opazno je tudi število primerov, ko pri vsaj enem od členov ni izpričana prekrivnost med obravnavanim besedilom in slovarjem, je pa v slovarju zastopan kak drug člen besedne družine. Tako npr. Kekov slovar nima kar 13 pridevniških izpeljank na *-en, -ski, -in* in *-ast* iz prevoda; dalje nima 21 samostalniških tvorjenk, zlasti izpeljank z besedotvornimi pomeni 'vršilec dejanja', 'rezultat dejanja/dogajanja', 'dejanje', 'stanje', 'mesto dejanja/dogajanja', od tega deset manjšalnic, in enega glagola. Ima pa samostalnike, glagole oz. pridevnike, iz katerih so tvorjenke izpeljane. Besedotvorna siromašnost slovarja je razumljiva, saj gre za kratek dvosmerni slovar za šolsko rabo.

Zaradi majhnega obsega slovarja v njem seveda ne moremo pričakovati redkih, kulturno in zemljepisno oddaljenih besed, ki jih je zahtevala Baragova predloga; nekaterih ne najdemo niti v precej obsežnejših slovarjih iz preteklosti in sodobnosti.

2.5 Pritegnitev še enega Kekovega besedila in dveh Ciglerjevih v primerjavo s slovenskim prevodom Baragovih Indijancev naj bi dala konkretnije rezultate.

V prevodu Baraga 1837 (dalje Prevod 1837) in Keku 1838 prevladujejo glasovno polno uresničene tvorjenke tipa: *sramovati, obvarovati, spovedovati se, zapovedoval, zaničeval, svetoval* (Kek); *posvetovajo, zalazoval* (Prevod 1837) proti redkim glasovno reduciranim pojavitvam: *s prešeštvanjem, nadlegvajo* (Kek); *poškodvani* (Prevod 1837). V Ciglerjevem prevodu *Bratovščine s. Leopolda* iz 1833 (dalje Cigler 1833) in v Ciglerju 1836 nasprotno prevladujejo reducirane oblike tvorjenk: *mašval, spovedval, opominvala, zdihvati*, medtem ko so polne oblike redke: *mašoval*. Sicer so pa še druge glasovne oz.

pisne uresničitve izpričane v vseh štirih knjigah, npr. *ničemurnosti : ničemurnosti* (Kek 1838); *zmirej : zmiraj, tobak : tabak* (Prevod 1837); *okoli izera : po jezerah, tukej : tukaj, bratovšine : bratovšne, baratovci : baratavci, starček : starčik, katehizm : katekizmi, misjonar : misijonar, prot : proti, uroč : vročina, katoliški : katoljške : katolške* (Cigler 1833); *znamnje : znamenje, hišco : hišico, jgrač : igrača* (Cigler 1836). Že na prvi pogled kažeta Cigler 1833 in 1836 precej višjo stopnjo glasovno-pisnih nedoslednosti kakor drugi dve primerjani knjigi.

Cigler 1833 je nedosleden tudi pri pregibanju stalnih besednih zvez, npr. poimenovanj mesecev: *velikitravna, velkiserpana, malitravna : velkigatravna, maliga serpana*. Prevod 1837 dosledno rabi obliko *maliga serpana* ipd.

Dvojniške zveze, obravnavane zgoraj kot tipične za Prevod 1837, so v Ciglerju 1833 in 1836 vidno redkejšee kakor v Keku 1838. V Ciglerju 1833 zasledimo tudi samo zanj značilno zvezo *nevedni Indjani ali Amerikani* (tudi *divji Amerikani*) – za Prevod 1837 namreč to nista sopomenki.⁴⁰ Dalje prim. tvorjenko *Anglijan* iz Prevod 1837 s Ciglerjevo množinsko imenovalniško obliko *Angli* oz. dajalniško *Anglom*.

Za Prevod 1837 je značilna posebna raba časovnih prislovnih zvez: *ponočni čas, zimski čas, pozimski dan, spomlad* ipd., npr. na str. 77: »Neki Anglijan ... je fhel posimfki dan v'gojsd...« Prim. tudi Keka 1838, str. 432: »Dan Gospodov bo prishel, kakor tat ponozhni zhas.« Nasprotno so v Ciglerju 1833 izpričani prislovi tipa: *spomladi, v jesen, po zimi*. Sodobnejši kakor Prevod 1837 je Cigler tudi v poimenovanjih strani neba: *proti južni strani, prot severju*; v Prevodu 1837 namreč močno prevladujejo starejše oblike, vezane na dele dneva: *proti večerni strani, proti jutru*.

V knjigi o Indijancih je natančno opisana pridelava javorjevega sladkorja. Prevajalec uporablja v tej zvezi naslednje besede oz. besedne zveze: *cukreni javorji, mezga cukrenih javorjev, cukrena mezga, cukrenica* (*ki se ji tudi sirup pravi / ali sirup*), *sok ali mezga cukrenega javorja, javorjev cukrer, cukrova hiša*. Štiri leta prej (1833) so v Ciglerjevem prevodu misijonskih pisem izpričane v krajši omembi te predelave naslednje zveze: *cukrena muzga, sladka muzga ali sok, cukrena/cukrasta drevesa*.

Primerjava pokaže, da je verjetnejši prevajalec Baragovih Indijancev Jožef Kek, saj to potrjujejo tako glasovno-pisna kakor tudi leksikalna dejstva. Kekov jezik je pravopisno veliko bolj urejen kakor Ciglerjev, na kar je mogoče vplivalo tudi delo pri slovarju, ki zahteva veliko sistematike.

3 Pri besedju Baragovih slovenskih Indijancev je opazna zlasti besedotvorna zastarelost prevoda, ugotovljena pa je bila tudi preživelost posameznih pomenskih enot. Zanimive so nekatere prevodne rešitve kulturno oddaljenih upovedanih vsebin.

Primerjava z nemškim originalom pokaže, da je bilo dvojnično izražanje – v prevodu je bilo odkritih 138 besednih oz. besednozveznih parov, ki imajo člene povezane z veznikom *ali* oz. je drugi člen dodan v oklepaju – le redko spodbujeno s predlogo. Gre torej za širitev prevedenega besedila v primerjavi z originalom. V

⁴⁰ V Baraga 1837 (str. 1) so *Amerikani* pomensko širše poimenovanje: »Sgodbe Amerikanov šploh fe sazhnje od 12. dneva mezfa kosoperfka leta 1492.«

primerih sopomenskosti, ki so prevladujoči, je ta širitev formalna in ne vsebinska, v primerih manj znanih nanosnikov ali manj znanih besed oz. besednih zvez pa je njena vloga poleg stilnega barvanja zlasti pojasnjevalna, poimenovalno iščoča, pri uporabi oklepajev pa tudi identifikacijska. Eden od členov je kdaj tudi pomensko nekoliko modificiran, redko je izpričano medsebojno pomensko dopolnjevanje, vzorčno pa se pojavlja tudi nepojasnljiv primer. Z vidika razumevanja besedila je upravičena raba zgolj omejenega števila teh parov. Pri tem naj izpostavim še neustaljena poimenovanja manj znanih ameriških živali, posebnosti življenja v Novem svetu – tako indijanskega kakor kolonialnega – ter prevajalčevo neodločnost pri iskanju ustreznega poimenovanja med večjim številom možnosti.

Kek je bil kot domnevni prevajalec Baragove knjige o Indijancih preizkušan na obravnavanih besednih oz. besednozveznih parih s pomočjo njegovega šolskega dvojezičnega Besednjaka. V skladu s pričakovanji je slovar besedotvorno siromašnejši od prevoda, drugo manjkajoče besedje pa pomeni le redko tudi primanjkljaj v njegovem pomenskem sestavu – izjema so seveda manj znani in kulturno oddaljeni nanosniki. Glede na to da Kekov slovar ni v celoti samostojno delo, je bila pritegnjena še ena njegova knjiga (Duhovni tovariš), zaradi omemb Ciglerja kot možnega prevajalca pa so bile izvedene tudi poskusne primerjave z dvema njegovima knjigama. Zlasti na osnovi pisne podobe primerjanih knjig in posameznih izrazitih leksikalnih značilnosti lahko rečemo, da je prevajalec Baragovih Indijancev Jožef Kek.

Viri in literatura

- BARAGA, Friedrich, 1837, *Geschichte, Character, Sitten und Gebräuche der nord=amerikanischen Indier*, Laibach.
- BARAGA, Friderik, 1837, *POPIŠ navád in sadershanja INDIJANOV Polnozhne Amerike*, V' LJUBLJANI.
- BARAGA, Friderik, 1970, *Zgodovina, značaj, nravi in šege severnoameriških Indijancev*, Celje.
- Baragova misijonska pisma*, 1983, Zbral in prevedel, uvod in opombe napisal Jože Gregorič, Ljubljana.
- BRATOVŠHINA S. LEOPÓLDA, k' pomózhi misijonarjam*, 1833, Is nemšhkgiga špifal JANES ZIEGLER, V' Ljubljani.
- CEGLAR, Charles A., 1991, *The Works of Bishop Frederic Baraga*. Hamilton, Ontario.
- [CIGALE, Matej], 1860. *Deutsch=slovenisches Wörterbuch I–II*, Laibach.
- CIGLER gl. ZIEGLER
- DALMATIN, Jurij, 1584, *BIBLIA, TV IE, VSE SVETV PISMV, STARIGA inu Noviga Testamenta*, Wittenberg, Faksimile, Ljubljana 1968.
- DOLENC, Bogdan, 2000, Misijonska zavest na Slovenskem v Baragovem času, *Baragov simpozij v Rimu*, Celje, 21–34.

- DRNOVŠEK, Marjan, 2000, Baragov odnos do staroselske civilizacije in kulture v Ameriki, *Baragov simpozij v Rimu*, Celje, 157–170.
- DUDEN 7. 1963, *Etymologie. Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache*, Mannheim/Wien/Zürich.
- EHRlich, Lambert, 1925. Baraga Friderik Irenej, *Slovenski biografski leksikon I*, Ljubljana, 23–24.
- GLASER, Karol, 1894, *Zgodovina slovenskega slovstva*, I. zvezek, V Ljubljani.
- GRIMM = *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm*, 1885, 1899, 1935, Leipzig.
- JAKLIČ, Fran - ŠOLAR, Jakob, 1968, *Friderik Baraga*, 3. izpopolnjena izdaja ob 100-letnici Baragove smrti, Celje.
- [KEK, Jožef], 1834, *Mali Befednják slovénskiga in némshkiga jesika*, V' Ljubljani.
- [KEK, Jožef], 1838, *Duhovni TOVARŠH pobóshniga krifljana*, V' Ljubljani.
- KIDRIČ, France, 1925, Cigler Janez, *Slovenski biografski leksikon I*, Ljubljana, 79–80.
- KMECL, Matjaž, 1984, O Janezu Ciglerju, v: Janez Cigler, *Sreča v nesreči*, Ljubljana, 219–224.
- KOLARIČ, Rudolf, 1933, Metelko Franc Seraf., *Slovenski biografski leksikon II.*, Ljubljana, 106–109.
- LESAR, Josip, 1928, Kek Jožef, *Slovenski biografski leksikon I.*, Ljubljana, 441.
- LUTHER, Martin, 1974, *Biblia, das ist die gantze Heilige Schrift Deudsch auff new zugericht. I–III*, München.
- MARN, Josip, 1874, Franc Metelko v slovenskem slovstvu, *Jezičnik IX–XI*, V Ljubljani, 1–143.
- MARN, Josip, 1885, Friderik Baraga, *Jezičnik XXIII*, V Ljubljani, 39–41.
- MARN, Josip, 1885, Janez Ziegler, *Jezičnik XXIII*, V Ljubljani, 54–58.
- MARN, Josip, 1886, Jožef Kek, *Jezičnik XXIV*, V Ljubljani, 26–28.
- MIKLAVČIČ, Maks, 1971, Šlaker (Šlakar) Janez Nep., *Slovenski biografski leksikon III*, Ljubljana, 652.
- MURKO, Anton Janes, 1833, *Šlovénsko-Nemshki in Némshko-Šlovénski RÓZHNI BEŠÉDNIK*, V' GRÁDZI.
- NOVAK, Vilko, 1970, O pisatelju in knjigi, Friderik Baraga, *Zgodovina, značaj, nravi in šege severnoameriških Indijancev*. Celje, 5–12.
- PLETERŠNIK, Maks, 1894–95, *Slovensko-nemški slovar I–II*, V Ljubljani.
- Slovenska književnost*, (Leksikoni CZ), 1996, Ljubljana.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*, 1970–1991, Ljubljana.
- ŠMITEK, Zmago, 1994, Friderik Baraga, *Dvanajst velikih Slovencev*, Ljubljana, 149–174.
- ŠMITEK, Zmago, 1986, *Klic daljnih svetov, Slovenci in neevropske kulture*, Ljubljana.
- VONČINA, Leopold, 1869, *Friderik Baraga, prvi kranjski apostoljski misijonar in škof med Indijani v Ameriki*, Ljubljana.
- VONČINA, Leopold, 2000, *Friedrich Baraga, Eine Biographie des hochwürdigen Missionars und ersten Bischofs von Ober-Michigan*, Herausgegeben von Karel Cegljar sdb, Klagenfurt – Ljubljana – Wien.

VRHOVNIK, Ivan, 1892, *Janez Cigler, slovenski pisatelj*, V Ljubljani.
ZIEGLER, Janez, 1836, *Šrezha v' Nefrezhi, ali POPIŠVANJE zhudne sgodbe dvéh dvojzhikov*, Špifal in na fvitlobo dal JANES ZIEGLER, V' Ljubljani.

Who is the Author of the First Slovenian Translation of Baraga's Book on American Indians

Summary

The first Slovenian translation of Baraga's book on American Indians (Geschichte, Character, Sitte und Gebräuche der nordamerikanischer Indier, 1837) was published in the same year as the German original, but it is 35 pages shorter. On the other hand, textual lengthening, which is only rarely motivated with the German original, occurs. There are 138 pairs of words or phrases where the components are linked either with a conjunction or the second component is added in parentheses. The article presents these words and phrases in the form of alphabetical lists, including the number of occurrences, and compares them to Kek's Slovenian-German dictionary from the year 1834.

In almost a half of these pairs (65) at least one of the components has a foreign stem; in 34 instances these components come second in the pair, but, in general, the word order is not normative in these pairs. These pairs perform various roles, especially that of synonymy (lov ali jaga 'hunting', puška ali flinta 'gun'), explanation (v zemljo zabiti koli ali palisade 'palisades'), for little-known denotations they suggest a possible, new term (amerikanska ali anglijska milja 'American or British mile', sedlon (ali severni jelen) 'moose'). In some instances the second component is slightly semantically modified (puša ali mušketa 'gun or musket'), the semantic difference may also provide supplementary information (rabelj ali trinog 'executioner or tyrant'), but sometimes it cannot be explained (krokar ali orel 'raven or eagle'). The parentheses may also perform an identifying role: Veliki Potok (Grand River). The use of doublets is therefore not only a matter of style but sometimes also of meaning. Yet, from the perspective of the reader and his understanding of a text only the use of a limited corpus of pairs of words or phrases is justified (e.g. little-known animals, characteristics of American life, proper nouns).

The discussed translation and Kek's dictionary have several common features, since they differ completely only in nine word pairs. The orthographic differences need to be mentioned as well, although these could result from Šlaker's and Metelko's contributions to the dictionary. For that reason the author also included a comparison of Kek's Duhovni tovariš (1838). The size of the above dictionary influenced a rather poor treatment of individual word families, some rare culture- and existence-related unfamiliar words were left out; but omitted were also some common and general culture-related words which are certainly not marginal in the system.

In connection with the discussed translation of Baraga's book two names of possible translators appear in literature: Jožef Kek and Janez Cigler. On the basis of linguistic facts (especially phonological, orthographic, morphological and lexical peculiarities, as well as the normative (un)fixedness) it is proved that Kek was the translator.

Besede za *semenj*, *žegnanje* (farni praznik) in *blagoslov* v slovenskih narečjih (po gradivu za SLA)

Jožica Škofic

IZVLEČEK: V članku so predstavljena poimenovanja za pojme *semenj* (SLA 182), *žegnanje* – farni praznik (SLA 210) in *blagoslov* (SLA 234) v govorih, zajetih v mrežo za Slovenski lingvistični atlas. Ta poimenovanja so močno prepletena, skupna obravnava (z gradivom v preglednici) zato omogoča lažje primerjanje med njimi, z metodo lingvistične geografije pa je predstavljena razširjenost teh poimenovanj v slovenskih narečjih.

ABSTRACT: The article presents various expressions for the notions of *semenj* 'fair' (SLA 182), *žegnanje* 'saint's day' – a parochial feast (SLA 210) and *blagoslov* 'blessing' (SLA 234) in the speeches covered by the Slovenian Linguistic Atlas. These expressions are tightly interwoven and therefore they are discussed together (with the corpus material presented in a table) for easier comparison. The method of linguistic geography is used to show the distribution of the above expressions in Slovenian dialects.

1. Uvod (etnologija o tej temi)

V članku so predstavljena poimenovanja za tri pojme, po katerih se sprašuje v Vprašalnici za Slovenski lingvistični atlas¹: vprašanje št. 182, tj. *semenj*, vprašanje št. 210, tj. *žegnanje* (farni praznik), in vprašanje št. 234, tj. *blagoslov*. Poimenovanja so v gradivu močno prepletena, zato se je zdelo primerno vsa tri prikazati skupaj, s čimer je omogočeno tudi lažje primerjanje med poimenovanji in iskanje motivacije zanje. Obravnavana tema je bila že večkrat predmet etnološkega raziskovanja (npr. Vilfan 1945, Möderndorfer 1946, Kuret 1989/II), tokrat pa jo želim predstaviti še po jezikoslovni, predvsem dialektološki plati; v članku je prikazana motivacija poimenovanj, s preglednico in kartami pa tudi njihova pogostost in prostorska razširjenost.

Žegnanje je v slovenskem knjižnem jeziku ustaljeni izraz za farni praznik (nem. Kirchtage), ki v slovenski pravni zgodovini pomeni dvoje: praznovanje

¹ Vprašalnica, mreža krajev in drugi podatki o SLA (v pripravi) so objavljeni v Benedik 1999.

obletnice posvečenja cerkve, tj. dedikacije (prvotni pomen), ali praznovanje godu farnega patrona, svete osebe ali skrivnosti (drugotno, predvsem potem, ko je Jožef II. preložil praznovanja vseh dedikacij na tretjo nedeljo v oktobru).

V slovenskem prostoru so s tem praznikom povezani tudi različni običaji. V nekaterih farah imajo tako med letom celo več žeganj, ki jih praznujejo na različne načine. Tako npr. v fari Povišanja svetega križa na Srednji Dobravi na Gorenjskem praznujejo žeganje dvakrat: prvič 16. avgusta, na god sv. Roka, ki mu je posvečen eden od stranskih oltarjev farne cerkve, ko prihajajo na Dobravo tudi romarji iz okoliških krajev »prosit za zdravje«, kramarji postavijo stojnice, ponavadi pa je ob koncu tega tedna v kraju tudi veselica ali kaka druga slovesnost (žeganja samega pa ne prestavijo na bližnjo nedeljo); drugič, mnogo manj slovesno, pa na prvo nedeljo po prazniku Povišanja svetega križa, ki se praznuje 14. septembra (mnogi farani za to »glavno žeganje« sploh ne vedo). Tudi v Kropi na Gorenjskem imajo žeganje dvakrat, in sicer 6. novembra na god svetega Lenarta, ki mu je posvečena farna cerkev, in prvo soboto po sveti Marjeti, ki goduje 2. julija, ko praznujejo obletnico posvetitve Kapelice, tj. podružnične cerkve Device Marije, imenujejo ga *kapeliški semenj*, starejši tudi *ta lepi semenj* oz. *ta nageljnov semenj*; tudi v Kropi je prav to drugo žeganje bolj bogato kot glavni farni praznik, v zadnjem času pa je popestrjeno tudi z različnimi kulturnimi in športnimi prireditvami s skupnim imenom *kovaški šmaren*.

Zapisovalci krajevnih govorov po Vprašalnici za SLA ne sprašujejo vedno tako, da bi dobili več različnih odgovorov na posamezno vprašanje, saj vprašalnica sama tega pravzaprav niti ne omogoča (ali pa več odgovorov na eno vprašanje navadno vsaj ni predvideno), zato so odgovori večkrat pomanjkljivi, včasih celo napačni.² Zdi se tudi, da so nekateri informatorji (ali izpraševalci) pojem *žeganje* (prvotno spomin na žegen/blagoslov cerkve) in *žegen* kot pogost izraz zanj zamenjali z *blagoslovom*, ki pa ima tudi več podpomenov (npr. prošnja za božjo naklonjenost, blagoslovljena velikonočna jedila oz. blagoslov jedil ali cvetnonedeljskega zelenja, tudi popoldansko cerkveno opravilo/večernice), najpogostejši izraz zanj pa je prav tako *žegen*.

Ker pa so bila s farnimi žeganji povezana tudi različna slavlja in shodi, se je nanje v zgodovini navezalo tudi podeželsko in mestno trgovanje – *semnji*, ki so postali del žeganj in tako še dodatno pripomogli tudi k mešanju poimenovanj za farni praznik.

V tej razpravi so prav zaradi takih prepletanj predstavljeni vsi trije pojmi (*žeganje*, *blagoslov* in *semenj*) – z željo, pojasniti vzroke prepletanj, ugotoviti izvor in motivacijo narečnih poimenovanj ter prikazati njihovo razširjenost.

² Taki so na primer naslednji odgovori, zapisani v preglednici: prvi odgovor na vpr. 210 v točki 202 (Kropa), kjer je namesto splošnega izraza za *žeganje*, ki je tu *s'mən*, zapisan natančni izraz za enega od dveh žeganj, ki se praznujeta v fari, tj. *kapêlškə smən*; odgovori na vpr. 234, kjer v točkah 4, 6 (*běšpär*), 88 (*mulítva*), 100 (*molítva*) in 117 (*māša*) ter 376 (*večërnice*), 377 (*večërnice*) in 382 (*večërnice*) namesto izraza za *blagoslov* dobimo izraz za *večernice* kot 'popoldansko cerkveno opravilo'.

2. Gradivo

V preglednici je prikazano gradivo, kakor je zapisano v zvezkovnem in listkovnem arhivu Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.³ V prvem stolpcu je zapisana številka točke iz mreže krajev za SLA, v drugem odgovori na vprašanje št. 182 *semenj*, v tretjem odgovori na vprašanje št. 210 *žegnanje* – farni praznik in v četrtem odgovori na vprašanje št. 234 *blagoslov*. Ker nekatere točke še niso zapisane, je namesto gradiva znak – (minus), kjer pa je ob številki kraja poševnica, zapisovalec zaradi različnih vzrokov ni dobil odgovora na posamezno vprašanje. Ob besedah, po katerih se je spraševalo v vprašalnici, je v gradivu včasih zapisan tudi komentar, dodatno pojasnilo ipd. – v preglednici je to zapisano v oklepaju in v zmanjšanem tisku ob narečni besedi. Če je zapisovalec zapisal več različnih besed kot odgovor na posamezno vprašanje, so te navedene ena ob drugi in med seboj ločene z vejico. Nekatere točke iz SLA so zapisane večkrat – taki različni zapisi so v preglednici zapisani vsak v svoji vrstici, a v skupnem okencu in ločeni s podpičjem. Kjer je bil kot odgovor na vprašanje št. 182 zapisan poleg imenovalnika tudi mestnik, je v preglednici za vejico zapisan tudi ta, drugi skloni pa so v oklepaju. V oglatem oklepaju [] so zapisani nerelevantni odgovori, tj. besede, ki ne označujejo pojma, po katerem se vprašuje v Vprašalnici za SLA, ampak katerega drugega, zapisanega npr. zaradi nerazumevanja vprašanja.

Odgovori na vprašanja po Vprašalnici za SLA:⁴

št. točke	182 <i>semenj</i>	210 <i>žegnanje – farni praznik</i>	234 <i>blagoslov</i>
1	ⁱ ĕ ^a rmak; tòrščë ê ^a rmak (v Šmohoru)	žégŋ	žégŋ
2	jĕrmak	žégəŋ	žégŋ
3	jârmak, na jârmacę (kramarski in živinski)	žégəŋ, žégŋ	žégəŋ, žégŋ
4	jârmak	žégəŋ	žégəŋ [bĕšpər = večernice]
5	jârmak	žégəŋ, žégəŋ	žégəŋ
6	jârmak	žégəŋ	žégŋ [bĕšpər]
7	jĕrmak (kupčevalski sejem < Jahrmarkt)	žégəŋ	žégəŋ
8	smĕŋ, u sməŋò	smĕŋ	žĕγŋ
9	sməŋ', na sməŋ'ò	žégəŋ	žégəŋ
10	/	sə'məŋ	/
11	jâрмак	səməŋj	žĕhəŋ

³ O načinu in tudi pomanjkljivosti zapisov glej v: Benedik 1999, Smole 1988.

⁴ Gradivo je zapisano v različnih transkripcijah, in sicer natanko tako, kakor je zapisano v listkovni kartoteki oz. zvezkoteki – o tem glej Benedik 1999: 20–22.

št. točke	182 <i>semenj</i>	210 <i>žeganje – farni praznik</i>	234 <i>blagoslov</i>
12	səmən̄j, na səmn̄jə	səñn̄m; səmən̄j	Žé̄gə̄n (blagoslov v cerkvi, tudi popoldanska služba božja), Žč̄hən
13	jármar̄k, jármàrk	señàn, señàm	Žč̄hèn
14	–	–	–
15	səmèn ('žeganje'); jârmar̄q	semèn	žč̄hèn
16	jârmar̄q	səmëj̄n	žč̄h̄j̄
17	jârmaq	səmiñ	žč̄hèn
18	jârmar̄q	semiñ	žč̄h̄j̄
19	jârmaq, na jârmacə	žéhiñé, səmèñ	žč̄hèn
20	/	se'mej̄	/
21	/	sènjam	/
22	–	–	–
23	–	–	–
24	jârmar̄q, žehnaïi	žéhnaīi	žč̄h̄j̄
25	–	–	–
26	jârmaq	s̄ijəm	žč̄hən
27	jârmak	žč̄hnaje	žé̄gə̄n
28	jârmaq	žč̄hnaīe	žč̄h̄j̄ / žč̄γ̄j̄
29	jà:рмаq	žč̄hnaīe	žč̄hən
30	–	–	–
31	–	–	–
32	jôrmar̄q	sèñem	žáhən
33	sèñ'im (Jahrmarkt, Kirchttag)	sèñ'im	žč̄h̄j̄
34	–	–	–
35	–	–	–
36	/ (ni besede)	žé̄gnāje	žé̄ḡj̄
37	jôrmaq	žé̄gnāje	žé̄ḡj̄
38	jôrmark	žé̄gnāje	žé̄ḡj̄
39	jôrmark	žé̄gnāje	žé̄ḡj̄
40	sèj̄im	žé̄gnāje, līpa nedèla	žé̄ḡj̄
41	sèj̄im; jôrmark	žé̄gnāje	žé̄ḡj̄
42	jârmak	žé̄ḡj̄	žé̄gə̄n
43	sèj̄im; jârmak	līpa ñdèla; žé̄ḡj̄	žé̄ḡj̄
44	sèj̄im	līpa nedèla, sxòt	žé̄ḡj̄
45	sèj̄əm (prostor za prodajo živine in drugih stvari)	žé̄gnāje	žé̄gə̄n
46	sèj̄im	ta līpa nedèla	žé̄ḡj̄
47	sèj̄m, səj̄m	žé̄gnāje	žé̄ḡj̄, žé̄gnāje

št.	182 točke <i>semenj</i>	210 <i>žegnanje – farni praznik</i>	234 <i>blagoslov</i>
48	səjm	lëjpa nedëla; ta lîpa nedëla	žëgn
49	–	–	–
50	sëjm; 'si:m	kîrfet; 'li:əpa 'nedə:la	/; 'žə:gn
51	sëjm	žëgnaje, žëgn	žëgn
52	sëjm, na sëjmu	lîpa nedëla, kîrfet	žëgn
53	/	sëjm	/
54	sëjm	sxât, sxôt	/
55	sëjm	kîrfet, kîrfaję	žëgn
56	mar ^t ât; jârmerk	sëgra, šent îuri, nõve lëtq; sent pîrij; sëgrā (praznik cvetja)	bënedicjôn; bënedicijôn
57	jârmark	fîëšta	binidicijûm
58	ârmærk; ârmærk	sëgra	/
59	jârmerk	sëgra	banadët, žënet (inf. – JS)
60	–	–	–
61	marc ⁱ ât	sëgra	/; užëna (3. sg.)
62	marc ^â t	sëgra	bedencijôn
63	–	–	–
64	târx	/	žëgn
65	târx	sëñàn	žëgan
66	sëjm; sëjm	señëm; sëjm	žieyàn
67	sëñëm; señëm, na sáime	/ (ime svetnika); señëm	žieyàn; ž'ëgn
68	sëjm	señëm	ž'ëgn
69	târx	sëjm, ándqxt	ž'ëgn
70	târx	sëjm	ží ^o yàn
71	târx	/	žieyàn
72	sòmøn	dãmâc prázànk	žieyàn
73	sòmøn, na sòmnu	žieynajñë	žieyàn
74	señan	señan	žè:yàn
75	târx	señàn	žëhan
76	sëñàm, na sëjmu; señàm / târx (semenj)	sëñàm; žëynàhe	žëyen
77	/	señàm	žëhàn
78	târx, fiëra	señàn	žëhan
79	târx	señàn, šàhra	žëhan
80	sèñan	señan	žè:han / žè:han
81	târx	señàn	/

št. točke	182 <i>semenj</i>	210 <i>žegnanje – farni praznik</i>	234 <i>blagoslov</i>
82	–	–	–
83	tārx, u tārx	sxōt, svet Terēzij	žēγn
84	səmiñ / sāmīñ	səmiñ	žēγn
85	səməñ (je tržni dan, veselica, lahko je plesni ali cerkveni)	počeščēne	svēt žēγən
86	tārx	prāznik	žēγən
87	–	–	–
88	tārx	žēγnən'e	molitva
89	sēmēñ	sxōt	žēγn
90	tārx	sxät	žēγn
91	tārx	sxōt	žēγn
92	səmṇ	sxät	/
93	tārx	/	žēγn
94	tārx	mājnc	žīēγən
95	tārx	səmṇ	žēγn
96	tārx	/	žēγn
97	tārx	nāš prāznik; šāγra; cerkvēni sxōt	/; žēγən; žē'n
98	tārx	sāmen	/
99	tārx	shōt	/
100	tārx	žīəγnən'e, šāγra; /	blayoslōu, žīəγnan'e; [molitva]
101	plōc	žīəγnən'ə	žīəγən
102	səmiñ; tārx; tārx (prekupčevanje)	po'žīəγñəne	sveti žīəγən; blāγoslou; blayos'lo:u
103	səmin' / tārx	/	žīəγən
104	sāmēñ (vāli γriēñem u sāmēñ)	šāγra	žīēγṇ
105	sēmīñ	səmin'	žīəγən
106	tārx	sxuōt (za žegnanje nimajo izraza)	/
107	/	/	/
108	sōmən	zūələn prāznik	žīəγən
109	sēmīñ; sāmēñ; səmin'	šāγra; žīəγan'e	žī'γṇ; žīəγən; žēγən, blayoslōu
110	səmṇñ	sxōt	žīəγən
111	səmin'	sviətē žīəγən	blāγaslāu
112	səməñ	žīēγn'en'e	blāγoslou
113	səməñ (prostor, kjer so prodajali in kupovali)	səməñ' (sviədyā Mərtīna)	žīəγən

št. točke	182 semenj	210 žeganje – farni praznik	234 blagoslov
114	'sə:məŋ' (shodi na odprtem za trgovanje)	upo'si:lo	'ziəɣən
115	səməŋ (prodaja živine)	opasilo	žičəɣən
116	səməŋ, u səmŋɕ	wəpasilo	žɛɣən
117	səmiŋ, na səmŋi; səmeŋ	opasilu, žiəɣənɛ	žičəɣən; [māša]
118	səmiŋ, na səmŋɕ / səmiɕ; səmiŋ (kraj, kjer se prodaja živina)	šāɣra; žičiəɣən	/; žičiəɣin; žičəɣən
119	səmuŋ	upasilu	žičəɣən
120	səmiŋ	upasilo, səmiŋ, šāɣra	/
121	səməŋ; səmeŋ	fjɛra	žɛɣən
122	sāmaŋ, u sāmŋɕ	fjɛrā	žɛignānā
123	sāmeŋ, u sāmŋɕ	opasilo	žɛgan
124	sāmiŋ, u sāmŋɕ	opasilo	/
125	sāmiŋ, na sāmŋɕ	sāmiŋ	žɛɣən
126	sāmiŋ	sāmiŋ	žɛgon
127	səməŋ, u səmŋi	opasilo, səməŋ	žɛgen
128	səməŋ, u səmni	šāɣra	žičəɣən
129	səməŋ	šāɣra; žičiəɣənɛ	/; žičiəɣən
130	səməŋ	šāɣra	blayuslōu
131	səməŋ	šāɣra	žičəɣən
132	səmiŋ	šāɣra	žičəɣən
133	səməŋ, na səmni; səməŋ, nə səmŋi	žičiəɣənɛ, šāɣra	blagoslōu; žičəɣən
134	səmeŋ	sxōt	žičəɣən
135	səmiŋ	wəpasilo	žičiɣu
136	'sə:men' / 'se:mən' (kjer prodajajo in kupujejo pridelke, živino, izdelke)	uapa'si:lo	'žičəɣən
137	səmeŋ	prāznek, prāznik	žičegen
138	səmeŋ (kjer se prodaja živina)	uəpasilo	žičəɣən
139	səmiŋ	wəpasilu	žičəɣən
140	səməŋ	opasilo	žičəɣən
141	səməŋ	žičəɣnānɛ	žičiɣu
142	səməŋ	uəpasilu, žičiəɣənɛ	žičəɣən
143	səmeŋ	upasilu	žičiɣu
144	səməŋ	sxuōt, pətrəncil	žičəɣən
145	səməŋ, u səmŋi	sxʷāt	blayoslōu, žičəɣən
146	səmeŋ, na səmŋɕ	sxuōt	žičəɣən, blayaslōu
147	səmeŋ	sxʷāt	žičəɣən

št.	182	210	234
točke	<i>semenj</i>	<i>žeganje – farni praznik</i>	<i>blagoslov</i>
148	səmiń, səmeń'	sxuāt; sxuōt	žioəɔn; blayoslōu
149	səməń'; səməń	sxuāt, vapastīfu; vapasi fu	blayaslōu
150	səməń, ɥ səmńj	wapasi fu	žieɣɥ
151	səmiń, u səmńj	sxuōt	žieɣɥ
152	səmjń	'opasi fu	blayoslōu
153	samāń, ɥ samńi	opasi lo	/
154	sōmjń'	sxuōt	žieɣɥ
155	sōmeń'; sōmeń' (kjer prodajajo živino); 'so:məń (prostor in čas, ko se je prodajalo živino, orodje, blago)	/; sxuōt; s'xuɑ:t	žieɣɥ; žioəɔn; 'žioəɔn
156	–	–	–
157	səməń, ɥ səmńj	opasi fu	/
158	šəmeɥ, na šəmnɥ; šəməń (cerkveni semenj, kjer prodajajo kramo)	'še:məń	ž'ieɣɥ; žəgəɔn
159	šəməń	žieɣnainə	žieɣɥ
160	šəməń	žiegnainə	/
161	səməń; səmeɥ	ž'ieɣnainə; sxād	ž'ieɣɥ; žieɣɥ
162	sōmeɥ	sxōt, sōmeɥ	blayoslōu
163	tōrx; səmeɥ	sxōt, sxāt	ž'ieɣɥ
164	səmeɥ, u səmeɥ	səmeɥ, sxāt	/
165	səmeɥ, na səmnɥ	səmeɥ	ž'ieɣɥ
166	sōmeɥ; sōmeɥ	sōmeɥ; žieɣnainə	ž'ieɣɥ; žieɣɥ
167	–	–	–
168	sōjim	sōjim	žieɣɥ
169	sāmn; sāmeɥ	štrūkleɥc; ž'ieɣnainə	ž'ɥn; ž'ɥn, ž'ieɣɥ
170	səjim, sāmeɥ; sāmeɥ, sāmaj	sāmeɥ; /	ž'ieɣɥ; žioəɣɥ
171	sāmajn	sāmajn	ž'ieɣɥ
172	sōmaj	ta širōka neđēla	ž'ieɣɥ
173	u səmi	ž'ieɣnainə	ž'ieɣɥ
174	səjim	ž'ieɣneine	ž'ieɣəɔn
175	səjim	ž'ieɣnainə	ž'ieɣɥ
176	sé:jmeɥ	báb, ž'ieɣnaja (ml.)	ž'é:ɥɥ
177	səjim	ž'ieɣnainə	ž'ieɣɥ

št. točke	182 <i>semenj</i>	210 <i>žegnanje – farni praznik</i>	234 <i>blagoslov</i>
178	sājm, sējm, bap (ta dan se praznuje god svetnika, kateremu je posvečena vaška cerkev)	žičynajne	blayoslōu
179	'sejm	žičynajne	blayos'lou, žičyn
180	sējm	sējm	žičyn
181	–	–	–
182	sējm (žegnanje, sejem)	žičynajne, sējm	žičyn
183	sējm	sējm	žičyn
184	sām̄n (žegnanje ali živinski sejem)	sām̄n	žčyn
185	sēm̄n	sēm̄n	žčyn
186	səm̄n	səm̄n	žčyn
187	səm̄n;	sēm̄n;	žčyn;
	sm̄n	žčyn	žčyn
188	sā̄m̄n, na sām̄nō	sām̄n	žčyn
189	səm̄n (semenj in žegnanje)	/	žčyn
190	sm̄n	sm̄n	žčyn
191	sm̄n, na sām̄nō	sm̄n, smāna (nedelja), žčynanē; žčgnane	žčyn; žčgn
192	sm̄n	sm̄n	žčyn
193	sm̄n	žčynanē, na žčgnansko nedēlo	žčyn
194	sēm̄n	žčgnane, sēm̄n	žčyn
195	sm̄n (tudi zaničljivo)	žčgnane	žčgn
196	sm̄n, na sām̄nō	sm̄n	žčgn
197	sm̄n, žčgnane	/	blayoslōu, žčgn
198	sm̄n (a – žvīnsk, b – krāmarsk (oba na farnega patrona in na dan posvečenja cerkve))	sm̄n; žčgnanska nedēla	žčgn
199	sm̄n, na sām̄nū/sm̄nū	žčgnanē	žčgn
200	sm̄n	sm̄n, žčgnane, žčgn	žčgn
201	sm̄n	žčgnanē	žčgn
202	sm̄n; s'm̄n (na s'm̄n = T ed.)	kapēlšk̄ sm̄n; s'm̄n (u s'm̄n = T ed.)	žčgn; žč:gn
203	sm̄n	žčgnane	žčgn
204	sm̄n (žegnanje in semenj)	sm̄n	žčgn
205	sm̄n	žčgnaē	/
206	sm̄n (za živino, tržni dan, žegnanje)	sm̄n, žčgnanska nedēla	žčgn
207	sm̄n, na sām̄nō	žčgnane, sm̄n	žčyn

št.	182	210	234
točke	<i>semenj</i>	<i>žegnanje – farni praznik</i>	<i>blagoslov</i>
208	smôn, na smônð; smøn	smôn; smøn	žéγn; žéγøn
209	smôn	smôn	žéγøn
210	smøn	žéγnanę	žéγøn
211	smøn, na smônð	smøn, sëmøn	žéγøn
212	smôn	smôn, žéγnanę	žéγøn
213	s'møn (a – žví:nsk (za živino), b – krá:marsk (za orodje, blago, igrače, sladkarije))	tə ɣlá:vøn s'møn (ko je bila cerkev posvečena), tə mà:ɥ s'møn / tə mà:ɥ upraví:ɥ (ko je god cerkvenih patronov Petra in Pavla)	žé:γøn
214	sëmøn	žéγneinę	žéγøn
215	smøn	žéγnane	žéγøn
216	smøn	žéγnaïne	žéγøn
217	smøn (prodaja živine)	smøn, žéγnaïne	žéγøn
218	smò:n	smá:jna, žé:γnane	bləγuslò:ɥ
219	smøn	žéγnaïne	žéγɥ
220	sêim	žéγnaïne	žêγɥ
221	sêim	žéγnaïne	žêγn
222	sêim (Markt)	žéγnaïne	žéγøn
223	sễm	žéγnaïne	žêγɥ
224	səm̃en, na sễm	žéγnaïne, bõp	ž'êγøn
225	sễmi	žêgnaiïne	ž'êγɥ
226	sễm	žêgnaiïne	ž'î'gɥ
227	sễm / *sãmi	žêgnaiïne	žêgɥ
228	səm̃êj, na sejmð	žéγnaïa	žéγøn
229	səm̃êj (za živino)	žéγnaïa	žéγøn
230	smøn (kjer prodajajo živino), séjøm (priređitev)	ž'êgnaiïne	ž'êgøn
231	sïmjñ	ž'êgneinę	ž'êgøn
232	səm̃øn, na sëm̃nð	žêgnaiïne	ž'êgɥ
233	səm̃in	ž'êgnaiïne	ž'êgøn, blagoslõɥ
234	səm̃in, na sëm̃nð / sejm̃ę; səm̃in	ž'êγnaïne; ž'îgnaïne, štrúklj	ž'êγøn; ž'îgøn
235	səm̃in	ž'êgnaiïne	blagoslãɥ
236	səm̃in, ɥ sáimj, ɥ simj	ž'êgnaiïne	ž'êgøn
237	səm̃i, u sëm̃nð	ž'êγnaïne	ž'êγɥ
238	səm̃ón, səm̃in	ž'îgnaïne	ž'îgøn
239	səm̃ðin	ž'êgneinę	ž'êgøn
240	sïmðj, sïmnj, (tudi) sjiðm, na sïmj	ž'êgnaiïne, kamárjeva	ž'êgøn

št.	182 <i>semenj</i>	210 <i>žegnanje – farni praznik</i>	234 <i>blagoslov</i>
241	səmǎj̄ (trg za živino in različno robo)	žiegnaj̄a	žiegøn (danes prodira blagoslov, sicer pa se pomensko malo ločita)
242	səmīn, ū səmj̄	žiegnaj̄e	žiegnøn
243	səmī	žiegnaj̄e	žiegøn
244	simīn / smīn (prodajanje živine)	žiegnaj̄ne	žiegnøn
245	səmīn, nę səmnǎ	žiegnaj̄ne	žiegnøn
246	səmī	žiegnaj̄e	žiegnøn
247	simīn; səmǎn	žiegnaj̄ne	žiegnøn
248	səmīn	žiegnaj̄ne	žiegnøn
249	sǎmǎn	žiegnaj̄ne	blagoslǒŷ, žiegøn
250	səmǎn	žiegnaj̄ne	žiegøn
251	səmǎn (star. səmī)	žiegnaj̄e	žiegnøn
252	/	žiegnaj̄e, žiegnaj̄e	/
253	səmǎj̄, na səjm̄j̄	žiegnaj̄e	žiegøn
254	səmǎj̄, na səjm̄ǎ	žiegnaj̄e	žiegøn
255	səmǎj̄	žiegnaj̄e	žiegnøn
256	səmī (nekajkrat na leto)	žiegnaj̄e	žiegnøn
257	səmī	žiegnaj̄e	žiegnøn
258	səmī (nekajkrat na leto; prenesen pomen – nemir)	žiegnaj̄ne, žiegnaj̄ne	žiegnøn
259	səmī	žiegnaj̄e	žiegøn
260	səmī (preneseno tudi za nemir in nered)	žiegnaj̄e	žiegnøn
261	səmī (trgovina na prostem)	žiegnaj̄e	žiegnøn
262	səmǎj̄; smǎ:	žiegnaj̄e; žiegnaj̄e	blagoslǒŷ; žiegøn
263	səmī (nekajkrat na leto)	žiegnaj̄e	žiegnøn (tudi jedila v veliki noči)
264	səmī (prodaja ali nakup živine)	žiegnaj̄e	žiegnøn
265	səmī, na səmj̄	žiegnaj̄e	žiegøn
266	səmī (preneseno tudi nemir, nered)	žiegnaj̄e	žiegnøn
267	səmǎj̄ (nekajkrat na leto, vsako tretjo soboto za goveda, vsak prvi četrtek za prašiče); səmīca	žiegnaj̄e	žiegnøn
268	semī (dan, ko je naprodaj živina)	žiegnaj̄e	blagoslǎŷ
269	səmǎn, séj̄ǎm (živinski semenj)	žiegnaj̄e	žiegnøn, blagoslǒŷ
270	səmī:	žiegnaj̄e	blagoslǒ:ŷ, žiegnøn
271	səmīj̄, səmǎn (živinski)	žiegnaj̄e	žiegøn

št.	182	210	234
točke	<i>semenj</i>	<i>žeganje – farni praznik</i>	<i>blagoslov</i>
272	–	–	–
273	səmən, na sójmi	žǐégnaǐne	blaguslòu, žǐégøn
274	səmǐj	žǐégnaǐe	žǐégøn
275	–	–	–
276	sǎ:jəm (kjer prodajajo)	ží:gnaǐe	blagusl'ou
277	sǎjəm	žígnajǐe	žǐgøn
278	'se:jəm	'žǐegnajǐe, 'žǐegnane	blagus'laʉ, 'žǐegøn
279	sējmon, na sējmnę	žǐəgnajǐni, žǐəgnajǐnę	žǐəgøn
280	–	–	–
281	sǎjman	proščējǐni	/
282	sǎjman	[vêlka maša] proščę:n'e**	žęgǐn
283	'sę:jnom	'že:gnaǐne	'že:gęn
284	sęjem	žęgnan'e	blǎgoslɔf
285	sǎjem	proščējǐnje	žęgǔ, blǎgoslɔf
286	sǎjem	proščęǐne	žęgǔ
287	sǎńəm	žęgnajǐne	/
288	sǎjəm, sǎjmen	žęgnajǐne	blǎgoslɔf, žęgn
289	sǎńəm, f sǎńmę	žęgnaǐne	žęgǔ
290	sǎǐne	proščęǐne	žęgǔ
291	sǎjəm	proščęǐne; proščęǐne	blǎgoslɔv, blǎgoslɔu
292	sǎǐne, f sǎńu	žęgnaǐne	žęgøn
293	səmən, f səmnę	žęgnine	žǐęgǔ
294	sǎńəm	žęgnaǐne	žęgøn
295	səmən	žęgnajǐne	blǎgoslɔf
296	sęjmen	žęgnajǐne	žęgøn
297	sējǐm (tržnice)	žǐəgnajǐe	žǐəgøn
298	'se:jǐm	'žǐegnajǐe	'žǐęgǔ
299	–	–	–
300	sęjǐm, na sęjǐmi	žǐęgnajǐe, žǐęgnanska nędęjla, žǐęgnanska	žǐęgǔ
301	sęjǐm	žǐ'gnaǐe	žǐęgǔ
302	sęjǐm, semǐše	žǐ'ęgnajǐe	žǐ'ęgǔ, žęgnǎwajǐe
303	sęjǐm	ǎpa nedǎjle	/
304	sęjǐm, na sęjǐmi	(Besede žeganje ne poznajo.)	žęgǔ
305	sęjǐm, na sęjǐmi	žǐəgnajǐnę	blǎgoslɔv, žǐəgøn
306	sęjǐm, na sęjǐmi	žǐęgnajǐe	žǐęgǔ
307	–	–	–
308	sǎjǐm	žęgnajǐjǎ, žęgøn	blǎgoslɔu, žęgøn
309	–	–	–
310	sęǐm	žǐgnanǐe, žęgnanǐe	blǎgoslɔv, žǐgøn

<i>št.</i>	182	210	234
<i>točke</i>	<i>semenj</i>	<i>žegnanje – farni praznik</i>	<i>blagoslov</i>
311	sēm	žēgnañe	žēgṇ
312	sēm	lēpa nedēl'a	žēgṇ
313	sēm	žēgṇ	žēgṇ
314	'sa:jm	/	blagos'lo:u, blagos'luo:u; žēgṇ
315	sâjm (prodaja, prekupčevanje z živino)	lēpa nedēla	žīēgṇ
316	sējm	lēpa nedēla	ž'ēgṇ, žēgṇ
317	sējm; sēm (prodajanje živine in izdelkov)	žēynajne; žēgnajne	žēγṇ; blagoslōu, žēgn
318	na sēm (na sēm žēne, T ed.)	žēgnajne	ž'ēgṇ
319	sējm	žēgnajne	žēgṇ
320	sējm	žēgnaję	žīgəṇ
321	sējm	lēpa nedēla, žēgnane	žēgṇ
322	sējṇ (prodajanje)	/	žēgṇ
323	sējm	lējpa nēd'ēla	žīēgṇ
324	sējm (a – semenj, b – nered)	žēgnajne	žēgṇ
325	sējm	žēgnajne	/
326	siēm	šentlēnarska nedēla, šentjernejska nedēla	žēgṇ
327	sējm, sâjm	žīēgnañe, žējgnañe, žājgnañe	ž'ēgṇ, žējgṇ
328	sējm / siēm	žēgnajne	žēgn
329	sējm	žējgnañę	ž'ējgṇ
330	–	–	–
331	sīēm (prireditve), semjše (prostor)	žējgnañe	žējgṇ
332	sējem (na sejmu se kupuje in prodaja različno blago)	lēpa nedēla	žēgṇ
333	sēm; sēte	žājgnañe	žājgṇ
334	sīemen; sīeje	žēgnajne	blagoslōu, žēgṇ
335	sējem	žējgnañe	ž'ējgṇ, blagoslōu
336	siējem	žējgnañe	ž'ējgṇ
337	sēję, na sēję	žēgnajne	žēgṇ
338	siējem (prostor, kjer prodajajo živino)	žējgnañe, jernējovo	ž'ējgṇ
339	sējṇ (Križof, Andrašuf)	žēgnajne, Ruokovo	žegnañe
340	sējem	/	žēgṇ
341	sjējem	žāgnañe	žīgṇ
342	sīejem	(ni znano)	žēgṇ

št.	182	210	234
točke	<i>semenj</i>	<i>žegnanje – farni praznik</i>	<i>blagoslov</i>
343	siĕjem	žĕgnaje	žĕgŋ
344	/	Antônowa nedĕla	žĕgŋ
345	sâjem	'žɛ:gnaje	žĕgŋ
346	sâjam	/	blagoslôf
347	sâjm (rabi se tudi preneseno)	Mixûlewa nedĕla; žĕgnaje	/; žĕgen
348	sĕjŋ	žĕgnaje	žĕgŋ
349	–	–	–
350	sĕjm	žĕgnajɛ	žĕgn
351	sĕm (kjer se prodaja živina)	žĕgnejska nedĕla, prušĕjĕ	žĕgŋ
352	sĕjm	lĕjpa nedĭla	žĭgŋ
353	siĕm, siĕmi	žĭgn	žĭgn
354	s'ĕn	žĭgnajɛ	žĭgŋ
355	–	–	–
356	sĕjm / sĕjem	žĭgnaje; žĭgnajɛ	žĭgŋ
357	sâjm	sxât, kîrfaĭɛ	žĕgŋ
358	sĕjem	žĭĕgnaĭɛ	žĭcŋon
359	sĕjem	žĭcgnajɛ	žĭcŋŋ
360	'se:ĭm, 'se:jem	s'xa:t	'žɛ:gŋ
361	–	–	–
362	jârmek; sâjem	žĕgnaĭɛ, kûngoška nedĭla	žĕgŋ, žĭgŋ
363	sĕjem / *jârmek	ûlgovo, ûlgova nedĕla, šŋtûlska nedĭĕla	žĕgŋ
364	'sɛ:jem (prodaja živine na doloĕenem zbirališĕu, zbirališĕe samo)	'žâ:gnaĭɛ, šɛž'ni:ca	'žâ:gŋ
365	'sɛ:jɛn	'žĭc:gnaĭɛ	'žĭc:gŋ
366	sĕjɛn, na sĕjmɛ	žĕgnajɛ	/
367	pom'la:dnj 'sɛ:jɛn	'žɛgnaĭɛ	'žɛgen
368	sĕjĕn, (na) sĕjmĭ	žĕgnâvaĭɛ	žĕgĕŋ
369	'sɛ:jɛn	'žâ:gnaĭɛ	'žâ:gɛn
370	sĕjĕn; sĕjĕ; sĕjĕn	kîrfaĭɛ, žĕgnaĭɛ; žĕgnaĭɛ	žĕgĕŋ
371	sâjɛn	žâ:gnaĭɛ	žâ:gen
372	sĕjĕn	žĕgnaĭɛ	žĕgĕŋ
373	sĕjĕ (žĭvinski semenj)	žĕgnaĭɛ	blâgoslôf
374	sĕjĕn	žĕgnaĭɛ	žĕgĕŋ
375	sĕjem/-n	prošĕĕjĕ	blâgoslôf
376	sĕjĕ, na sĕjĕ!	žĕgnaĭɛ, kîrfaĭɛ (starinsko)	[vĕĕĕrnĭcɛ (nauk)]
377	sĕjĕn, na sĕjmĭ	žĕgnaĭɛ, prošĕĕjĕ	žĕgĕŋ [vĕĕĕrnĭcɛ]

št. točke	182 <i>semenj</i>	210 <i>žegnanje – farni praznik</i>	234 <i>blagoslov</i>
378	'sɛ:je, s'vi:nsko 'sɛ:je (vsaka 1. sreda v mesecu, ko se prodajajo prašiči na Ptuju), Katrɛ:no 'sɛ:je (sejem na Ptuju na Katarino, kjer se prodaja krama)	'žɛ:gnaje	'žɛ:gen (blagoslov)
379	sɛjɕn	žãgnajɕ	žãgɕn
380	sɛje, živínsko sɛje (kjer prodajajo živino)	žãgnaje	žãgen
381	sɛjɕn	žɛgnajɕ	žɛgɕn
382	sɛjɕn / sɛjɕm, na sɛjɕmɪ	prošɕɛjɕ, žɛgnajɕ; svɛtɛk, svɛtki	[veɕɛrnice] žɛgɕn
383	–	–	–
384	–	–	–
385	sɛjem (za živãt)	žɛgnaje	žɛgn
386	sɛjɕn; sɛjem, žɛgnaje	žɛgnajɛ, žɛgen; žegnãvaje	žɛgɕn; blãgoslof
387	–	–	–
388	sɛn'ɛ; sɛne (prodajajo živino in izdelke domače obrti)	prɔuškã; prošɕɛjɛne	blãguslɔf; blãgoslof
389	sɛnɛ	prošɕɛne	blãgoslɔf
390	sãne; sɛnɛ	prošɕɛnɛ	blãgoslɔf
391	sɛne (kjer prodajajo živino, orodje, obrt. izdelke)	prošɕɛne	blãgoslof
392	sãne, f sãnu; sɛnɛ, sɛnɪ; sãne, nã seŋi	pruškɛnɛ; pruškɛne	blagúslɔf; žãgen
393	sãmɔn, f sãmɛɕ; sãnã, (na) sãnɪ	pruškɛn'ã	blaguslɔf
394	sãnɔm, f sãnɔm (T ed.); sɛnɛ (n > j)	pruškɛnɛ	blagúslɔf
395	sãmɔn; sãje	pruškɛjɛ	žãgen
396	sɛjɕmen; sɛjɕ, (na) sɛjɕɪ	pruškɛjɕ	blagúslɔf, blãgúslɔf
397	'sɛ:n'ɛ, 'bu:ɕa (semenj ob praznikih)	'fa:rɛɕ s'vɛ:jtek	žeg'n'a:van'ɛ
398	sɛne, na sɛnɛ	bũɕa	blãgoslof
399	sɛn'ɛ (živínsko), drɔvno sɛn'ɛ (kramarsko)	žɛgnan'ɛ	blagoslɔf
400	sɛne, na sɛnɛ	/	/
401	–	–	–

št.	182	210	234
točke	<i>semenj</i>	<i>žegnanje – farni praznik</i>	<i>blagoslov</i>
402	'sä:né (prostor, kjer se prodaja, tudi živina)	'žä:gñáé	b'lâ:goslof
403	sêña	prošččéña	blâgoslof
404	sêñé (kjer prodajajo posodo, obleko, živino)	büča	blagoslôf

** Podatek je iz gradiva za Kostelski slovar, ki ga hrani Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU Ljubljana. Beseda se tu rabi v pomenu 'praznovanje godu zavetnika cerkve' in je v gradivu ponazorjena s primerom: »Na 'ja:kól'c je prôš'čé:n'c va 'Ba:nók'c.«

3. Razširjenost poimenovanj in njihova motivacija

3.1. Semenj⁶

Vprašanje št. 182 *semenj* ima v Vprašalnici za SLA v oklepaju napotek, da je treba besedi določiti pomen – večina zapisovalcev pa je samo zapisala narečno besedo, ne da bi natančneje določila še njen pomen. Iz gradiva je razvidno, da so zapisovalci in informatorji besedo *semenj* razumeli predvsem v pomenu, ki ga SSKJ ob geslu *sejem* razlaga kot 'prireditev na določenem mestu in ob določenem

⁶ SSKJ lekseme, ki so zapisani kot odgovor na vpr. 182, pojasnjuje takole:

semènj -mnjà in sèmenj -mnja [səm] m (ə ä; ə) **1.** *sejem*: v trgu je semenj; iti na semenj, nar. v semenj; kupiti vola na semnju; spomladanski semenj / prodajati po semnjih / živinski semenj • ekspr. pred hišo je cel semenj *velik hrup, trušč*; star. zbralo se je ljudi za dober semenj veliko; če imajo otroci denar, imajo kramarji semenj **2.** star. *darilo, spominek s sejma*: prinesel ji je semenj / vprašala ga je, kaj ji je kupil za semenj

sêjem -jma m (é) *prireditev na določenem mestu in ob določenem času, na kateri se prodaja in kupuje raznovrstno blago*: v mestu bo sejem; sejmi so bili tam ob sredah; iti na sejem; kupiti na sejmu; letni, tedenski sejem; novoletni sejem; v razredu je bilo živahno kot na sejmu / suho robo je prodajal po sejmih / avtomobilski, smučarski, živinski sejem • ekspr. kakšen sejem pa imate tu *zakaj delate tak hrup, trušč*; ekspr. babji sejem *hrupen ženski klepet; prireditev, na kateri se razstavlja določeno blago in sklepajo pogodbe o nakupu, prodaji*: prirediti sejem; na sejmu razstavljajo domača in tuja podjetja; mednarodni sejem / graški, kranjski sejem; knjižni sejem je bil dobro obiskan; tradicionalni vinski sejem; sejem elektronike

sejmišče -a s (i) *kraj, prostor, kjer je, poteka sejem*: sejmišče je bilo pred cerkvijo; hodil je po sejmišču in iskal dobro blago / živinsko sejmišče; sejmišče rabljenih avtomobilov; pren., ekspr. literarno sejmišče

trg -a m (ř ř) **1.** *navadno odprt prostor, kjer se prodaja in kupuje raznovrstno blago, zlasti živila*: trg je dobro založen; iti po solato na trg; na trgu prodajati sadje, zelenjavo; stojnice na trgu / boljši trg *na katerem se prodajajo navadno rabljenje stvari*; zelenjavni, živilski trg / ribji trg *ribja tržnica; odprt prostor, obdan s stavbami, primeren za sestajanje, zbiranje ljudi*: trg se je začel polniti; na trgu se je zbralo več tisoč ljudi; ulice in trgi / hiše na trgu; Trg revolucije

plác pláca m (ä á) nižje pog. **1.** *prostor, kraj*: poznal je plac, kjer raste veliko gob / daj mi malo placa **2.** trg, zlasti živilski: kupiti na placu

času, na kateri se prodaja in kupuje raznovrstno blago⁷, vendar pa nekateri zapisani odgovori dajejo slutiti, da je izpraševalec z narobe zastavljenim vprašanjem morda vplival na informatorja ali pa se v krajevnem govoru ob narečni besedi pod vplivom knjižnega jezika uveljavlja tudi ena od obeh knjižnih različic leksema *semenj/sejem* (v nekaterih točkah, ki so po vprašalnici za SLA zapisane večkrat, pa so različni zapisovalci zapisali različne odgovore, npr. za točke 170, 333, 334, 393, 395, 396). Da imata različici *sejem* in *semenj* lahko različen pomen, kaže le zapis za točko 230 (*smən* 'kjer prodajajo živino', *sėjəm* 'prireditev'), a tudi nekateri gorenjski informatorji (Gorica pri Radovljici) so avtorici članka zagotovili, da imata besedi različen pomen: *semenj* pomeni izključno 'žegnanje (farni praznik)', *sejem* pa 'prireditev, kjer se trguje'. Ker pa gre etimološko za isti leksem, so vse narečne različice leksema (*semenj*, *sejem*, *senjam*, *semi*, *sem*, *semel*, *smi* ...) kartogarfirane z istim znakom, le različici *senje*, *seje*, ki se tudi oblikoslovno razlikujeta od drugih (sta srednjega, ne moškega spola), sta kartografirani z drugim podznakom.

Leksemi *sejmišče*, *trg* in *plac* (iz nem. der Platz 'trg') v narečjih poimenujejo tako 'prireditev' kot 'odprt prostor, kjer se trguje'. Leksemov *jarmark*, *sejmica*, *markat* SSKJ ne navaja. Beseda *sejmica* je pomanjševalnica, ki ima v podstavi besedo *sejem*. *Jarmark* in *markat* sta leksema, ki imata v podstavi besedo *market*, ki je v slovenščino prevzeta iz latinščine in pomeni 'trg, nakupovanje'. Prav leksem *jarmark* (iz nem. Jahrmarkt 'letni sejem') pa morda kaže tudi na zvezo med tržnim sejmom in žegnanjem, ki se v posameznih farah običajno praznuje enkrat letno kot praznik dedikacije ali patrocinija, saj je bilo v preteklosti to predvsem na podeželju najprimernejša priložnost ne le za sodne in upravne zборе, ampak predvsem za trgovsko menjavo in tudi za zabavo povezano druženje ljudi (kar je nenazadnje značilnost tudi sodobnih velikih sejmov, npr. Gorenjskega sejma v Kranju, Šuštarške nedelje na angelsko nedeljo, tj. prvo nedeljo v septembru, v Trziču na Gorenjskem).

Komentarji zapisovalcev v oklepajih opozarjajo na to, da se je na semnjih prodajala (se prodaja) predvsem živina, pa tudi pridelki, orodje, obrtni izdelki in različno kramarsko blago. Komentar ob točki 85 opozarja, da je *semenj* ne le tržni dan, ampak je z njim povezana tudi veselica s plesom, opozarja pa še na povezavo s cerkvenim praznikom. Tudi komentar ob točkah 178, 182, 184, 189, 198, 204, 206 (vseh sedem točk je na Gorenjskem) in 397 poudarja povezanost (živinskega) semnja s farnim praznikom, čeprav so živinski sejmi posebno v večjih krajih lahko

⁷ Etimološko tu ne gre za dva različna leksema (Kuret: 1989/II: 569, navaja Šašla: »Po njegovem izvira ime iz semnjā, rodbina, ne pa – v nasprotju z mnenjem slavistov – iz sanam, sestanam se. /.../ Šašel domneva tudi neko skupnost med semnjem in srbsko (bolje: južnoslovansko) ,krstno slavo' /.../«, ampak za enega. Snój 1997: 558 razlaga, da beseda *sėjəm* -jma m /.../ tudi seměnj /.../ izhaja iz psl. *sънѣтъ 'zbiranje, shod', to pa iz *sън- 'skupaj' in *(j)ęti 'vzeti'. »Slovenska različica seměnj je po premetu nastala iz *senjěm; različica sėjəm, star. sejěm pa /.../ ali pod vplivom refleksov primerov tipa *zajьmъ ali po disimilaciji n – m > j – m /.../« Glej tudi Bezljaj 1995: 224 in Ramovš 1924: 92.

tudi večkrat letno (npr. točka 267: *səmëj* – nekajkrat na leto, vsako tretjo soboto za goveda, vsak prvi četrtek za prašiče; točka 378: 'sę:je – s'vi:nsko 'sę:je, vsaka 1. sredi v mesecu, ko se prodajajo prašiči na Ptuj). Nekateri zapisovalci so zapisali tudi besedno zvezo, v katere levem pridevniškem prilastku ob jedrnem leksemu *sejem* je osebno lastno ime svetnika, na katerega god se prireja semenj (*sēijm* – Križof, Andračuf (339), Katře:no 'sę:je (378)).

Zanimiv je tudi pomenski prenos s prvotnega pomena leksema *sejem* oz. *semenj* na pomen 'nemir, nered', na kar so opozorili nekateri zapisovalci (npr. točke 258, 260, 266, 324). V etnološki literaturi (npr. Vilfan 1945) je mogoče najti podatke o tem, da so bila žeganja in z njimi združeno trgovanje in plesi s točenjem alkohola tudi povod različnih nemirov in je bila zato naloga deželске gosposke ob letnih sejmih v mestih zagotoviti praznični oz. tržni mir, tj. strožjo kazenskopravno zaščito življenja udeležencev in z njim povezano varovanje in straženje.

Semenj ima v slovenskih narečjih torej vsaj tri pomene: 1. sejem, živinski sejem (oba lahko vezana na žeganje), 2. odprt prostor za trgovanje in 3. nemir.

Za pojem *semenj* kot 'prireditev na določenem mestu in ob določenem času, na kateri se prodaja in kupuje raznovrstno blago' je v osrednjeslovenskih narečjih najpogostejši leksem *semenj* oz. njegove različice ter izpeljanke in besedne zveze s tem leksemom v besedotvorni podstavi ali jedru. V severnih, predvsem koroških narečjih je običajen leksem *jarmark*, na zahodu (Rezija, Ter) iz romanskih jezikov prevzeti leksem *markat*, ki je v slovenščino prevzeta preko sodobnih evropskih jezikov (npr. nem. der Markt, ital. mercato) iz latinščine, kjer pomeni 'trg, nakupovanje' in v večini severnoprimskih govorov slovanski leksem *trg*. Redko se ob slovenskem leksemu rabi še kak prevzeti izraz, npr. *plac* (točka 101) (iz nem. der Platz 'trg'), *fjera* (točka 78) (iz ital. fiera 'sejem'), *buča* (iz madž. bucsu 'žeganje, proščenje') za praznični semenj v prekmurskem narečju (točka 397).

3.2. Žeganje (farni praznik)⁸

Za pojem *žeganje* so v slovenskih narečjih v rabi različni izrazi – o velikem

⁸ SSKJ lekseme, ki so zapisani kot odgovor na vpr. 210, pojasnjuje takole:

žeganje -a s (ě) v krščanskem okolju *praznovanje godu zavetnika cerkve*: v nedeljo bo žeganje / iti na žeganje

žeganjski -a -o prid. (ě) *nanašajoč se na žeganje*: žeganjske jedi / žeganjski semenj

* rel. žeganjska nedelja *tretja nedelja v oktobru, na katero se praznuje spomin na posvetitev cerkva; nedelja, ko se slovesno praznuje god zavetnika cerkve*

nedělja -e ž (ě) *sedmi dan v tednu, namenjen zlasti oddihu*: jutri bo nedelja /.../ • nar. lepa nedelja *žeganje, proščenje*;

šágra -e ž (ã) nar. zahodno *žeganje, proščenje*: v nedeljo bo šagra • nar. zahodno prirediti šagro *zabavno prireditev, veselico*

shòd shòda in shòda m (ò ó, ó) 2. nar. *žeganje, proščenje*: shod na Sveti gori bo v nedeljo / cerkveni shod

fěšta -e ž (ě) nar. zahodno *praznik*: na fešto je trgovina zaprta; *praznovanje*: udeležiti se fešte

bogastvu tega izrazja priča skoraj 40 različnih leksemov (enobesednih in izpeljank iz njih ter besednih zvez), ki jih je mogoče razvrstiti v več pomenskih sklopov:

– praznik v najširšem pomenu (do leta 1642 je bilo žeganje kot obletnica posvečenja cerkva uvrščeno med zapovedane praznike, verniki pa se tovrstnim praznovanjem niso odrekli niti po preložitvi Jožefa II. vseh dedikacij na skupen dan meseca oktobra in so začeli slovesneje obhajati patrocinije,⁹ a tudi praznovanja dedikacije svoje farne cerkve niso vedno opustili, iz različnih etnoloških raziskav pa je mogoče ugotoviti, da žeganje med verniki še vedno pomeni enega največjih domačih praznikov): *praznik*, *domači praznik*, *naš praznik*, *ta izvoljeni praznik* in *fešta* (iz ital. festa 'praznik, slavnost, god');

– praznik blagoslova/posvetitve farne cerkve (dedikacije): *žegen*, *sveti žegen*, *žeganje*, *žeganjevanje* (vse z izposojenko žegen iz nem. der Segen 'blagoslov' v podstavi) in *kirfet*, *kirfaje* (iz nem. Kirchtag 'dan cerkve' oz. bavarsko-avstrijskega Kirchweihe 'praznik posvečenja cerkve') ter *buča* (izposojenka iz madž. bucsu 'žeganje, proščenje') in *šagra*¹⁰ z različicama *segra*, *sera* (iz ital. sagra 'obletnica posvetitve cerkve');

– god svetnika, ki je farni zavetnik (patrocinij): *svetek*, *farni svetek* in *svetki*, ki imajo v besedotvorni podstavi izraz svet 'posvečen, svetniški', psl. *svęťb 'svet',¹¹ ter posamostaljeni pridevnik iz *svetniškega imena* (npr. Jernejevo, Rokovo), *svetniško ime* (npr. sveti Terezij, Šežnica ...) in občno ime *patroncil*, prevzeto iz latinščine;

svétek -tka m (é) **1.** star. *praznik*: nedelje in svetke preživlja doma; vsaj ob svetkih jim kruha ni manjkalo / ljudski svetek

počaščénje -a s (é) knjiž., redko *počastitev*: biti vreden počaščenja; proslava v počaščenje praznika

(**počastíti** -im dov., počástil (t i) **2.** rel. *izkazati čast z molitvami, obredi*: počastiti Marijo) **opasilo** -a s (i) nar. zahodno *žeganje*, *proščenje*: v nedeljo bo opasilo • nar. zahodno opasilo sveč okoli stebra *pas*

patrocinij -a m (i) rel. *žeganje*, *proščenje*: obhajati patrocinij // *posvečenost cerkve kakemu svetniku*: patrocinij sv. Martina

proščénje -a s (é) v krščanskem okolju *praznovanje godu zavetnika cerkve*: v nedeljo bo pri podružnični cerkvi proščenje / iti na proščenje

prôšnji -a -e prid. (ó) knjiž. *nanašajoč se na prošnjo*: narediti več prošnjih poti po uradih * rel. prošnji dnevi *trije dnevi pred vnebohodom*; prošnja procesija *procesija*, *navadno za dobro letino*, 25. aprila in na prošnje dneve

maša -e ž (á) **1.** rel. *glavni verski obred, ki ga opravlja duhovnik pri oltarju*: mašo bo opravil župnik /.../* pog. dati za mašo *dati honorar za mašo, ki naj jo opravi duhovnik po plačnikovem namenu*; nar. mala maša *praznik Marijinega rojstva 8. septembra*; mali šmaren; nar. velika maša *praznik Marijinega vnebovetja 15. avgusta*; veliki šmaren; nar. med mašami *čas od 15. avgusta do 8. septembra*; ekspr. šiba novo mašo poje *s strogo vzgojo se veliko doseže*; mala maša za suknjo *vpraša s septembrom se začenja hladno vreme*

⁹ Vilfan 1945: 23.

¹⁰ Kuret 1989/II izraz šagra omenja na str. 151: »V Vipavi je šagra na nedeljo po vnebohodu; ker so ta čas zrele češnje, pravijo prazniku tudi ‚praznik češenj‘. Ljudje kaj boljšega prigriznejo: klobase, pršut, štruklje; vina je na pretek.« in ga na str. 569 pojasnjuje takole: »Pač po it. iz lat. sacer, ž. sacra (dominica?) = svet, sveta (nedelja?).«

¹¹ Snoj 1997: 623.

– nedelja, ko se praznuje žeganje (navadno je to prva nedelja po godu določenega svetnika oz. temu dnevu najbližja nedelja – patrocinij ali prva nedelja po datumu posvetitve farne cerkve – dedikacija): *žeganjska nedelja*, posamostaljeni pridevnik *žeganjska*, pridevnik iz *svetniškega imena* + *nedelja*, *lepa nedelja*, *široka nedelja* (pridevnik *širok* morda spominja na bogate pojedine, ki so običajne ob žeganjih);¹²

– cerkveno obredje, povezano z žeganjem: *velika maša* (prim. Benedik 1992), *počeščenje* (izpeljanka iz glagola *počastiti*, v katere korenu je psl. *čъstь ‘spoštovanje, čaščenje’¹³), *proščenje* (izpeljanka iz *prositi*), *proška* (prav tako izpeljanka iz *prositi*; besedo prôška ‘procesija’ (pkm.) navaja tudi Bezljaj 1995:127, Novak 1985: 87 pa besedo prôuška ‘proščenje’), *andoxt*;¹⁴

– običaji v zvezi z žeganjem (ob žeganju so ponekod farno cerkev, nekatere osebe ali predmete opasali s svečami ali konopom, kar naj bi imelo magičen pomen ali pa naj bi šlo za ukrep povsem svetnega značaja za zagotovitev nemotenega poteka slavnosti):¹⁵ *opasilo*;

– bogata pojedina oz. tipična obredna jed, s katero se postreže ob farnem prazniku¹⁶ – na to opozarjajo leksemi *bob* (vrsta okroglega peciva, podobnega krofom,¹⁷ psl. bobъ ‘vrsta sočivja’ oz. ‘vsaka okrogla majhna stvar’),¹⁸ *štruklji*¹⁹ in

¹² Möderndorfer 1946: 52–56 piše o bogatih pojedinah, značilnih za žeganja ponekod na Slovenskem. »Kosilo na žegen je tako izdatno in mnogovrstno, da prekaša še poročne gostije, jedi na božič, veliko noč in druge praznike se niti od daleč ne dajo primerjati z njimi.« (str. 52).

¹³ Snoj 1997: 67.

¹⁴ Izraz *andoht* je prevzet iz/prek nemščine, kjer die Andacht pomeni ‘pobožnost kot opravilo’. Vilfan 1945: 20, navaja iz članka Nekdanji velesejmi na Blokah (Ponedeljsko Jutro, 7. 6. 1943) neko poročilo iz leta 1821 o žeganjskem semnju med drugim naslednje: »Pa jutro, ki je nedela, ne smej nobeden prodajati ne s jutraj, kadar bo masha in Pridiga, ne ob desetih med Andohtjo, ne popoldne per kershanskim navuku; kdor bo takrat kaj prodajal, bo na shivotu shtrafan.«

¹⁵ Kuret 1989/II: 152.

¹⁶ Möderndorfer 1946: 43–56 in Kuret 1989/II: 150–152 in 157–158 pišeta o žeganjskih pojedinah in obrednih jedeh ob žeganju.

¹⁷ SSKJ besedo *bob* pojasnjuje tudi takole:

bòb bôba m (ô ô) **1.** kulturna rastlina s sadovi v debelih strokih /.../ **2.** nar. gorenjsko *ocvrto pecivo okrogle oblike z marmeladnim nadevom*; *krof*: nacvreti bobov, boba / pojdimo po bob na obisk na dan proščanja, ko se obdaruje s pecivom /.../

¹⁸ Snoj 1997: 38.

¹⁹ Möderndorfer 1946: 45, piše: »V ljubljanski okolici in na Dolenjskem rečejo, kadar gredo v kraj, kjer je tega dne semula, da gredo: /.../ v Ribnico na štruklje, /.../. Po brkinskih vaseh, po vaseh košanske in vremske župnije so shodi /.../. Ko gredo na shod, pravijo, da gredo na štruklje. /.../«

Kuret 1989/II: 150–151 o štrukljih v zvezi z žeganjem piše: »Po štrukljih kot ‚obredni‘ žeganjski jedi se imenuje žeganje v Lancovem pri Radovljici ‚štrukljeva nedelja‘ in v Žireh ‚štrukljevec‘. /.../ Tudi v stari Ljubljani in v njeni okolici so žeganje praznovali kar se dá slovesno. /.../ Na tisoče ljudij obiskovalo je ves dan sv. Petra cerkev, po opravilu v cerkvi pa so se polnile gostilne, kjer so se poleg dobre kapljice dobivali ta dan običajni štruklji. /.../ Tudi na Notranjskem so bili ponekod štruklji žeganjska praznična jed. Po njih se je žeganje tudi v Idriji imenovalo ‚štrukljevec‘.«

strukljevec (zadnji dve besedi imata v podstavi iz narečne avstrijske nemščine prevzeto besedo *strukelj* 'zavitek');²⁰

– zbiranje, shajanje ljudi ob farnem prazniku in tudi sicer v romarskih cerkvah: *shod* (s skladijsko podstavo *hoditi/priti skupaj*), *cerkveni shod*;

– dan, ko se prodaja in kupuje raznovrstno blago (ti leksemi seveda potrjujejo, da je bilo žeganje zaradi zbiranja ljudi iz vse fare in okolice, v romarskih cerkvah tudi od drugod, priložnost tudi za trgovanje): *semenj* oz. *sejem*, pridevnik (*kapeliški, veliki, mali*) + *semenj, fjera* (iz ital. *fiera* 'sejem').

Najbolj je razširjen leksem *žeganje*, ki je v rabi skoraj v vsem slovenskem jezikovnem prostoru; leksem *žegen* je v tem pomenu znan predvsem v koroškem ziljskem narečju (točke 1–7, 9), izjemoma tudi še kje drugje (točke 42, 43, 51, 187, 308, 313, 353, 386), ostale izpeljanke in besedne zveze s tem leksemom v jedru so redkeje: *sveti žegen* (točka 111), *požeganje* (točka 102), *žeganvanje* (točki 368, 386), *žeganjska*, ki je posamostaljeni pridevnik iz besedne zveze *žeganjska nedelja* (300). Leksema *kirfet* in *kirfaje* sta zelo redka in znana le ponekod na Štajerskem (točke 50, 52, 55 – *kirfet* in 55, 357, 370, 376 – *kirfaje*). Leksem *buča* pa je znan na Goriškem in v Porabju (točki 398, 404).

Leksem *semenj* v pomenu 'farni praznik' je znan v severozahodnem delu slovenskega jezikovnega prostora – predvsem v gorenjskem narečju, v večini govorov koroškega rožanskega narečja ter na zahodu v nekaterih govorih primorske narečne skupine. Besedna zveza pridevnika in leksema *semenj* je zapisana redkeje (npr. točka 202 *kapeliški semenj*, točka 213 *ta glavni semenj* 'dedikacija' in *ta mali semenj/ta malo opravilo* 'patrocinj'). Mnogo redkejši je leksem – različica *sejem* (točke 26, 53, 66, 69, 70, 168, 180, 182, 183) in leksem *semanja* (točka 218), ki pa je posamostaljeni pridevnik s skladijsko podstavo *semanja nedelja*.

Besedne zveze z leksemom *nedelja* v jedru so običajne predvsem v nekaterih govorih koroških severnopohorsko-remšniškega in mežiškega narečja ter v nekaterih štajerskih govorih (najpogostejši tak izraz je *lepa nedelja*), drugje so zelo redke (npr. točka 172: *široka nedelja*). V besedni zvezi z leksemom *nedelja* v jedru je v podstavi prilastka navadno ime svetnika, katerega god se praznuje, oz. kraja, kjer je žeganje (npr. točke 326 *šentlenartska, šentjernejska nedelja*, 344 *antonova nedelja*, 347 *mihuleva nedelja*, 363 *ulgova nedelja* ter 362 *kungoška nedelja*).

Na zahodnem robu slovenskega jezikovnega prostora je za žeganje mogoče slišati tudi izraz *praznik* (točki 86, 137) in besedne zveze s tem leksemom v jedru, npr. *domači praznik* (točka 72), *naš praznik* (točka 97), *izvoljeni praznik* (točka 108). Zelo redek je tudi leksem *svetek* oz. *svetki*, ki sta ob *proščenju* in *žeganju* znana le za točko 382, ter *farni svetek* v točki 397.

Leksemi *šagra, segra, sera, fjera, fešta* so v rabi na zahodu – na stiku med slovenskim in romanskim jezikovnim prostorom; *šagra* v Vipavski dolini, na Krasu in redkeje na Obali, *sera* in *segra* v Reziji in v Teru. Zelo redka sta leksema *fjera* (točki 121, 122) in *fešta* (točka 57).

Leksem *proščenje* je v rabi predvsem v Beli krajini in Prekmurju ter izjemoma v Prlekiji (točke 375, 377, 382) in v Mostecu pri Brežicah (točka 351), leksem

²⁰ Snój 1997: 648–649.

*proška*²¹ je zapisan za točko 388, leksem *počeščenje* za točko 85 Kozana v Brdih, *velika maša* za točko 282 v Kostelu, leksem *andoht* pa za točko 69 Kred pri Kobaridu.

Leksem *opasilo* je znan predvsem v jugozahodnih slovenskih narečjih, tj. v slovenski Istri in delu Notranjske, od tod proti severu, tj. v Brkinih, na Krasu, v Brdih, na Banjšicah sledita leksema *shod* oz. *cerkveni shod*, *shod* tudi v točki 54 Lovrenc na Pohorju.

Le posamično se pojavljajo leksemi *bob* (točka 176, 224), *štruklji* (točka 234) in *štrukljevec* (točka 169).

Tudi poimenovanje farnega praznika (patrocinija) po svetniku, ki je farni patron, ni redko. Izpričana so taka poimenovanja za točke 56 (*šent jūri*, *sent pīrij*), 67 (ime svetnika), 83 (*svet Terēzij*), 113 (*svēdya Mōrtīna*), 338 (*jernējovo*), 339 (*Rūokovo*) in 363 (*ūlgovo*, *ūlgova nedēla*, *šptūlska nedīēla*), 364 (*šežni:ca* – v Zgornji Velki je cerkev Marije Snežne). Za točko 144 Matenja vas je izpričano iz latinščine prevzeto poimenovanje praznika farnega patrona (= patrocinija), in sicer *patrcncil*.

Leksema z nerazjasnjeno motivacijo sta: *kamárjeva*²² (točka 240), *mājnc* (točka 94).

3.3. Blagoslov²³

Vprašanje št. 234 *blagoslov* je drugače kot vprašanja za *semenj* in *žeganje*

²¹ Novak: 1985: 87, piše *próuška -e* ž 'proščenje'.

²² Kuret 1989/II: 150: »Slavno je bilo svoje dni v Ljubljani žeganje v Šiški na Jernejevo, 'komarjevo nedeljo'.« Motivacija imena iz besede *komar* je verjetna, ker so tudi za sosednje fare oz. cerkve znana tovrstna (nekoliko šaljiva) poimenovanja: Koseze – *mušja*, Dravljje – *žabja*, Dolnice – *bokova* 'kozlova' nedelja (ustni podatek etnologinje Helene Ložar-Podlogar).

²³ SSKJ lekseme, ki so zapisani kot odgovor na vpr. 234, pojasnjuje takole:

blagoslòv -óva m (ò õ) **1.** rel. *prošnja za božjo naklonjenost, včasih z obredno kretnjo*: dati, dobiti blagoslov; dvigniti roke k blagoslovu; materin blagoslov / apostolski blagoslov *papežev*; v krščanstvu *obred z znamenjem križa*: blagoslov z monštranco / zvoniti k blagoslovu *k popoldanskemu cerkvenemu opravi* / blagoslov oljk *blagoslovitev* **2.** vznes. *kar povzroča srečo, korist*: ta človek je blagoslov za hišo / na tej hiši počiva božji blagoslov; klicati blagoslov na polje *srečo, obilje*; občutiti blagoslov dela; Vse blagoslove tebi, Ljubljana! (I. Cankar) • vznes. zakonski blagoslov *otroci* **3.** nav. iron. *privoljenje, potrditev*: dati blagoslov za kaj; Kar se je dotlej godilo več ali manj prikrito, je dobilo najvišji blagoslov (B. Ziherl) * ctn. hišni blagoslov *podoba z nabožnim besedilom*

žégen -gna m (é) **1.** pog. *blagoslov*: dati, dobiti žegen / nesti k žegnu *nesti k blagoslovu velikonočnih jedil* / dekle je pravi žegen za našo hišo / dobiti žegen za uvoz surovin *soglasje* • pog. poročila sta se brez žegna *civilno* **2.** v krščanskem okolju *blagoslovljena velikonočna jedila*: jesti žegen / velikonočni žegen **3.** nar., v krščanskem okolju *snop šibja in zelenja za cvetno nedeljo*; *butara*: nesti žegen v cerkev **4.** nar. *koroško žeganje, proščenje*: žegnati fari so se začeli prvo nedeljo v juliju **5.** nar. zahodno *pokopališče*: vaški žegen s kamnitim obzidjem **6.** pog., ckspr., v zvezi **blažev žegen** *kar je neučinkovito*: cepljenje je bilo blažev žegen **7.** v zvezi **kolomonov žegen**, po ljudskem verovanju *knjiga, s katero se da čarati, vedeževati*: prebiral je kolomonov žegen

večérnica -e ž (é) **4.** mn., nar. *popoldansko cerkveno opravi*: iti k večernicam / zvoniti k večernicam

(farni praznik), ki sta v Vprašalnici za SLA uvrščeni v poglavje Vas, uvrščeno v poglavje Prazniki, in sicer med vprašanja za verne duše (2. nov.), advent, šmarnice, mašo, pridigo in procesijo, romarja (božjepotnika), božjo pot, božji grob, cvetno nedeljo. Ker izpraševalec – zapisovalec krajevnega govora ne sme (ne bi smel) vprašati informatorja – narečnega govorca neposredno za »prevod knjižne besede v narečje«, ampak se mora potruditi z opisom pojma, je pri nekaterih vprašanih mogoče dobiti različne odgovore. Tako lahko pri vprašanju št. 234 dobi narečno besedo za 'prošnjo za božjo naklonjenost' ali 'krščanski obred z znamenjem križa/posvetitev/blagoslovitev' ali ožje za 'blagoslov velikonočnih jedil ali cvetnonedeljskega zelenja' ali za 'popoldansko cerkveno opravilo/večernice'. Glede na uvrstitev vprašanja v Vprašalnici za SLA med krščanske religiozne termine, povezane s cerkvenim obredjem, je mogoče sklepati, da se vprašuje predvsem po izrazu za krščanski obred z znamenjem križa, vendar so ga nekateri zapisovalci (ali njihovi informatorji) očitno razumeli tudi drugače.

V gradivu za SLA zapisane narečne lekseme za pojem *blagoslov* lahko torej glede na besedotvorno podstavo razdelimo v nekaj skupin: 1. *žegen* (*sveti žegen*, *žeganje*, *žegnavanje*, *žegnati*), ki je razširjen v večjem delu slovenskega jezikovnega prostora, ima pa v slovenskem jeziku ob tem lahko tudi še druge pomene, npr. 'žeganje (farni praznik)', 'pokopališče', 'blagoslovljena velikonočna jedila' ali 'cvetnonedeljsko zelenje'; 2. *blagoslov*²⁴, ki je najpogostejši v prekmurskem narečju, kot dvojnica ali pa že kot edini leksem pa se pod vplivom knjižnega jezika pojavlja posamično v večini narečij znotraj meja Slovenije; 3. na skrajnem zahodu, v Reziji in Teru, je v rabi leksem *benedicijon* (*bedencijon*, *benedicijum*, *benedet*),²⁵ prevzet iz latinščine.²⁶

4. Konec

Žeganje kot farni in tudi pomemben domači/hišni praznik, ki ima svoj izvor predvsem v praznovanju obletnice posvetitve farne cerkve, je v zavesti govorcev slovenskih narečij močno povezano z žegnom – blagoslovom kot cerkvenim/verskim obredom na eni strani in žegnanjskim semnjem, torej trgovanjem (predvsem z živino), na drugi – kar je mogoče opaziti tudi v izrazju za te pojme v slovenskih narečjih.

Zanimiva se zdi primerjava med razširjenostjo posameznih leksemov v narečjih in besedami, ki so se uveljavile kot knjižne, torej vseslovenske. Ugotovljeno

²⁴ Snój 1997: 35, pojasnjuje, da gre za staro izposojenko iz stesl, kjer je prevod iz lat. 'dobro govoriti'.

²⁵ Vilfan 1945: 18: »Kakor so v Komendi razvrščena žeganja, so bile morebiti z njimi združene lepe nedelje. Drugod pa predvidevajo matrikule posebne ‚benedictiones campi‘.«

²⁶ V nekaterih koroških govorih (točki 4, 6) je za pomen 'večernice' zapisan leksem *bešper* (morda iz nem. Abendstern 'večernica'). Za pomen 'blagoslov kot popoldansko cerkveno opravilo' je v nekaterih govorih primorske narečne skupine znan tudi izraz *maša* (točka 117) ali *molitva* (točki 88, 100), za nekaj točk prleškega narečja (točke 376, 377, 378, 382) pa je naveden leksem *večernice*. Ti leksemi niso kartografirani.

je, da so v knjižnem jeziku uveljavljeni večinoma leksemi, ki so kot najbolj razširjeni oz. pogosti izpričani tudi v gradivu, zbranjem za vprašanji št. 182 in 210 Vprašalnice za Slovenski lingvistični atlas.

Za pojem *semenj* 'priređitev na določenem mestu in ob določenem času, na kateri se prodaja in kupuje raznovrstno blago', je najpogostejši leksem *semenj* oz. *sejem* in druge narečne različice tega leksema, ostali leksemi so manj razširjeni.

Med zapisanimi izrazi za *žegnanje* so v SSKJ kot knjižni oz. socialnozvrstno nezaznamovani označeni *žegnanje* (ki v pomenskem razdelku kaže le na praznovanje patrocinja, ne tudi dedikacije) – ta leksem je tudi v narečjih najbolj razširjen – in *proščenje* (z enakim pomenom), ki pa je mnogo manj razširjen ter *patrocinj* (s pomenom žegnanje, proščenje, posvečenost cerkve kakemu svetniku) z označevalnikom religiozno, ki je v narečnem gradivu zapisan le enkrat, je pa uveljavljen termin v cerkvenopravni literaturi. Kot narečni so v SSKJ označeni izrazi (s pomenom žegnanje, proščenje): *šagra* (nar. zahodno), *shod* (nar.), *fešta* (nar. zahodno), *opasilo* (nar. zahodno), *žegen* (nar. koroško) in *cerkvanje* (nar.), ki ga v gradivu za SLA ni. Označevalnik starinsko ima beseda *svetek*.

Za pojem *blagoslov* (vprašanje št. 234) 'prošnja za božjo naklonjenost, včasih z obredno kretnjo' sta v SSKJ zapisana izraza *blagoslov* z označevalnikom religiozno in *žegen* z označevalnikom pogovorno, čeprav je izraz *žegen* v slovenskih narečjih mnogo bolj razširjen kot *blagoslov*. V knjižnem jeziku je bila pri normiranju knjižne besede za *blagoslov* dana prednost izrazu slovenskega/slovanskega izvora pred prevzetim iz nemščine, pri leksemu *žegnanje* pa so pri normiranju veljali drugačni kriteriji (razširjenost leksema).

Literatura in viri

- Arhiv = *Listkovno in zvezkovno gradivo za Slovenski lingvistični atlas, vprašanja št. 182, 210 in 234*. Arhiv Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Benedik 1992 = Francka BENEDIK, Veliki Šmaren. *Traditiones* 21, Ljubljana, SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, 1992, str. 233–240.
- Benedik 1999 = Francka BENEDIK, *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas*. Ljubljana, ZRC SAZU, 1999.
- Bezljaj 1977–1995 = France BEZLAJ, *Etimološki slovar slovenskega jezika I–III*. Ljubljana, SAZU, Inštitut za slovenski jezik (ZRC SAZU), 1977–1995.
- Kuret 1989/II = Niko KURET, *Praznično leto Slovencev*, 2. knjiga. Ljubljana, Družina, 1989 (2. knjiga, str. 143–167).
- Möderndorfer 1946 = Vinko MÖDERNDORFER, *Verovanja, uvere in običaji Slovencev*, 5. knjiga. Celje, Družba sv. Mohorja, 1946, št. 19, str. 43–56.
- Novak 1985 = Franc NOVAK, *Slovar beltinskega prekmurskega govora*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1985.
- Pleteršnik 1894–1895 = Maks PLETERŠNIK, *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana, Knezoškofijstvo, 1894–1895.
- Ramovš 1924 = Fran RAMOVŠ, *Historična gramatika slovenskega jezika II*,

- Konzonantizem*. Ljubljana, Učiteljska tiskarna, 1924.
SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana, (ZRC) SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, DZS, 1970–1991.
Smole 1988 = Vera SMOLE, Poimenovanja za cvetnonedeljsko butaro. *Traditiones* 17, Ljubljana, SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, 1988, str. 327–335.
Snoj 1997 = Marko SNOJ, *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1997.
Vilfan 1945 = Sergij VILFAN, *Žeganja v slovenski pravni zgodovini*. *Etnolog* 17 (1944), Ljubljana, Etnografski muzej, 1945, str. 16–25.

**Karte za semenj (SLA 182), žeganje – farni praznik (SLA 210)
in blagoslov (SLA 234)**

V tem prispevku objavljene karte so prve objavljene karte za Slovenski lingvistični atlas, ki niso izdelane ročno, ampak računalniško. Izdelane so s pomočjo različnih računalniških orodij:

– v Prostorsko-informacijskem centru ZRC SAZU je bila že pred nekaj leti po predlogi karte za SLA iz dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU izdelana poskusna digitalizirana karta za SLA (prazna karta z vpisanimi številkami točk – krajev za SLA in njihovimi koordinatami), njena avtorja sta Zoran Stančič in Tomaž Podobnikar;

– Dialektološka sekcija že ima izdelanih nekaj osnovnih znakov za kartiranje fonetičnih kart (pripravilo jih je podjetje Syncomp v sodelovanju s Karmen Kenda-Jež); ti znaki so uporabljeni tudi pri kartografiranju tu objavljenih leksičnih kart;

– ker v dialektološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU še nimamo dovolj zmogljive strojne računalniške opreme, niti kekega programskega orodja za kartografiranje, pa tudi računalniško urejeno podatkovno bazo narečnega gradiva smo šele začeli snovati, mi je pri kartografiranju gradiva za ta članek priskočil na pomoč mož, Peter Škofic, ki je napisal (poskusni) računalniški program, ki ob ustrezno pripravljene podatkovni bazi v Wordovi datoteki omogoča dokaj enostavno kartografiranje – tj. vnos znakov v pripravljeno karto SLA in oblikovanje legende.

Izkazalo se je, da so ta programska orodja sicer primerna za sodobno izdelovanje kart za SLA, saj tako delo omogoča tudi različne delne prikaze kartografiranega gradiva ter različne analize, a jih bo vsekakor potrebno še izpopolniti ali jih nadomestiti z drugimi, ki bodo omogočala lažje in natančnejše izpisovanje gradiva in oblikovanje podatkovne baze, kartografiranje (npr. prikazovanje več leksemov – znakov za eno točko in njihova natančnejša razporeditev, prekrivanje/neprekrivanje znakov zaradi gostote mreže krajev v SLA, oblikovanje izoglosnih in napisnih kart idr.) in analizo narečnega gradiva ter nenazadnje omogočala sodelovanje tudi z drugimi uporabniki geografskih informacijskih sistemov.

Words for *semenj* 'fair', *žegnanje* 'parochial feast on saints day' and *blagoslov* 'blessing' in the SLA

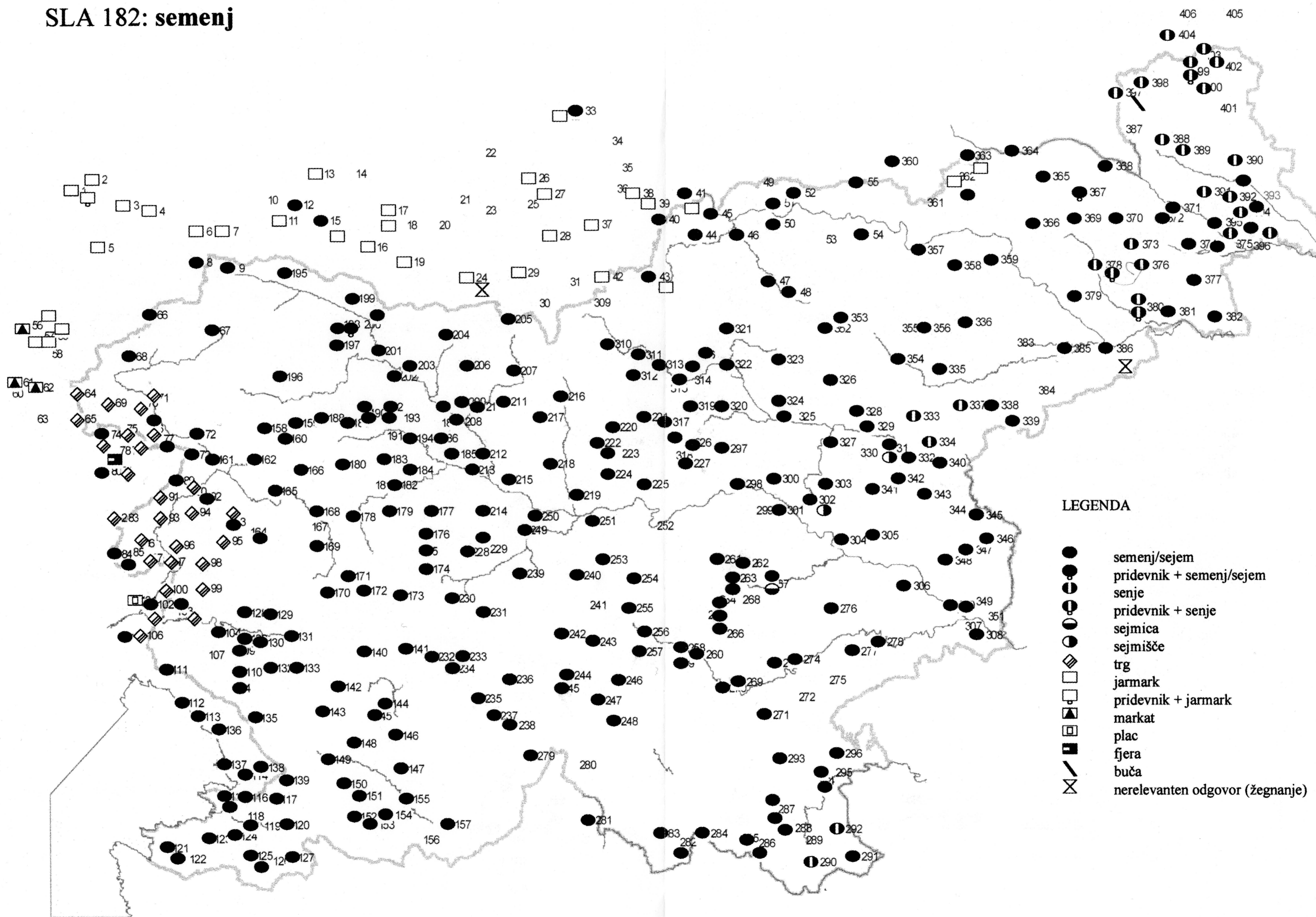
Summary

By employing the methods of linguistic geography the article presents the corpus material gathered according to the Questionnaire for the Slovenian Linguistic Atlas (Slovenski lingvistični atlas) for the notions of *semenj* 'fair' (SLA 182), *žegnanje* 'saint's day' – a parochial feast (SLA 210) and *blagoslov* 'blessing' (SLA 234). These notions and the lexemes used to express them are tightly interwoven in Slovenian dialects and for that reason they are presented in a table which enables a direct comparison. With the use of etymological literature and (partially) etymology itself the motivation for the formation of these lexemes is shown as well.

The research has shown which are the most frequently used lexemes for individual notions and where they occur. For the notion *semenj* the lexemes *semenj* and *sejem*, together with their derivatives and collocations (the lexeme occurs either as a word formational component or as the core part of a phrase) are the most frequent in central Slovenian dialects. In northern, especially in Koroško dialects the lexeme *jarmark* is commonly used, in western dialects (the Resia and the Torre valleys) the lexeme *markat*, borrowed from the Romance languages, and in the majority of northern Primorsko speeches the Slovenian/Slavic lexeme *trg* appears. Only rarely a loanword is used besides the Slovenian lexeme, e.g. *plac*, *fjera*, *buča*.

The most widely spread lexeme for the notion *blagoslov* is *žegen*, the lexeme *blagoslov* appears especially in Prekmurje dialect, but under the influence of the standard language it appears either as a doublet or as the only lexeme for this notion in the majority of dialects within the Slovenian borders. In the westernmost part, i.e. in the Resia and the Torre valleys, the lexeme *benedikcjon* and its variants are used. In Slovenian dialects different expressions are used for the notion *žegnanje*. The most frequent are: *žegnanje*, which is used in almost all parts of Slovenia and has become a standard-language word despite its foreign root; *semenj* is most frequently used in Gorenjsko; in dialects having contact with a foreign language some loanwords occur (e.g. the lexemes *šagra*, *fešta*, *fjera*, *kirfet*, *kirfaje*, *buča*); besides the previously mentioned romance borrowings the lexemes *shod* and *opasilo* occur frequently in Primorsko dialects; in Prekmurje and Bela Krajina the lexeme *proščenje* is used. Other lexemes appear only rarely and can be found in different areas where Slovenian is spoken.

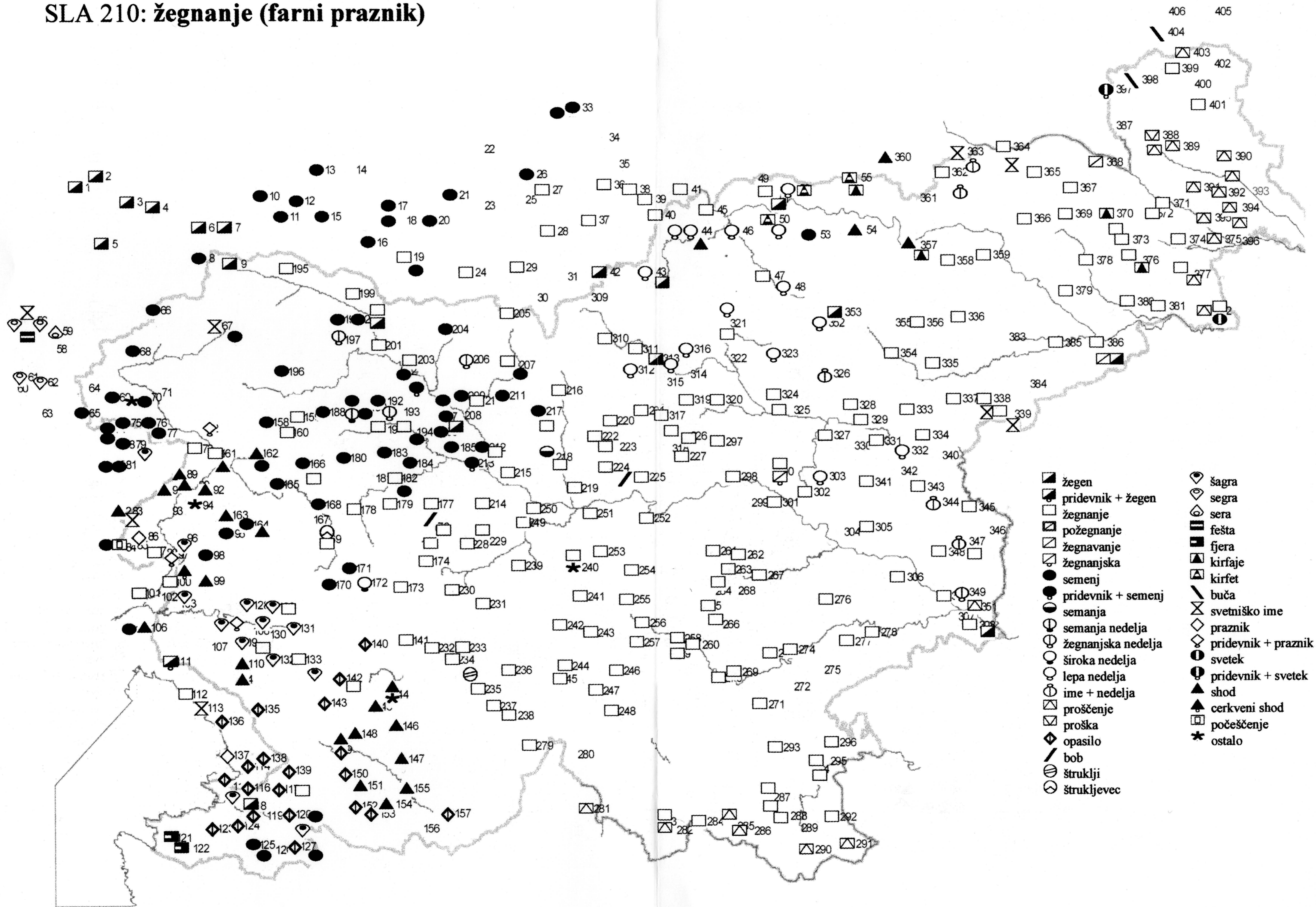
SLA 182: semenj



LEGENDA

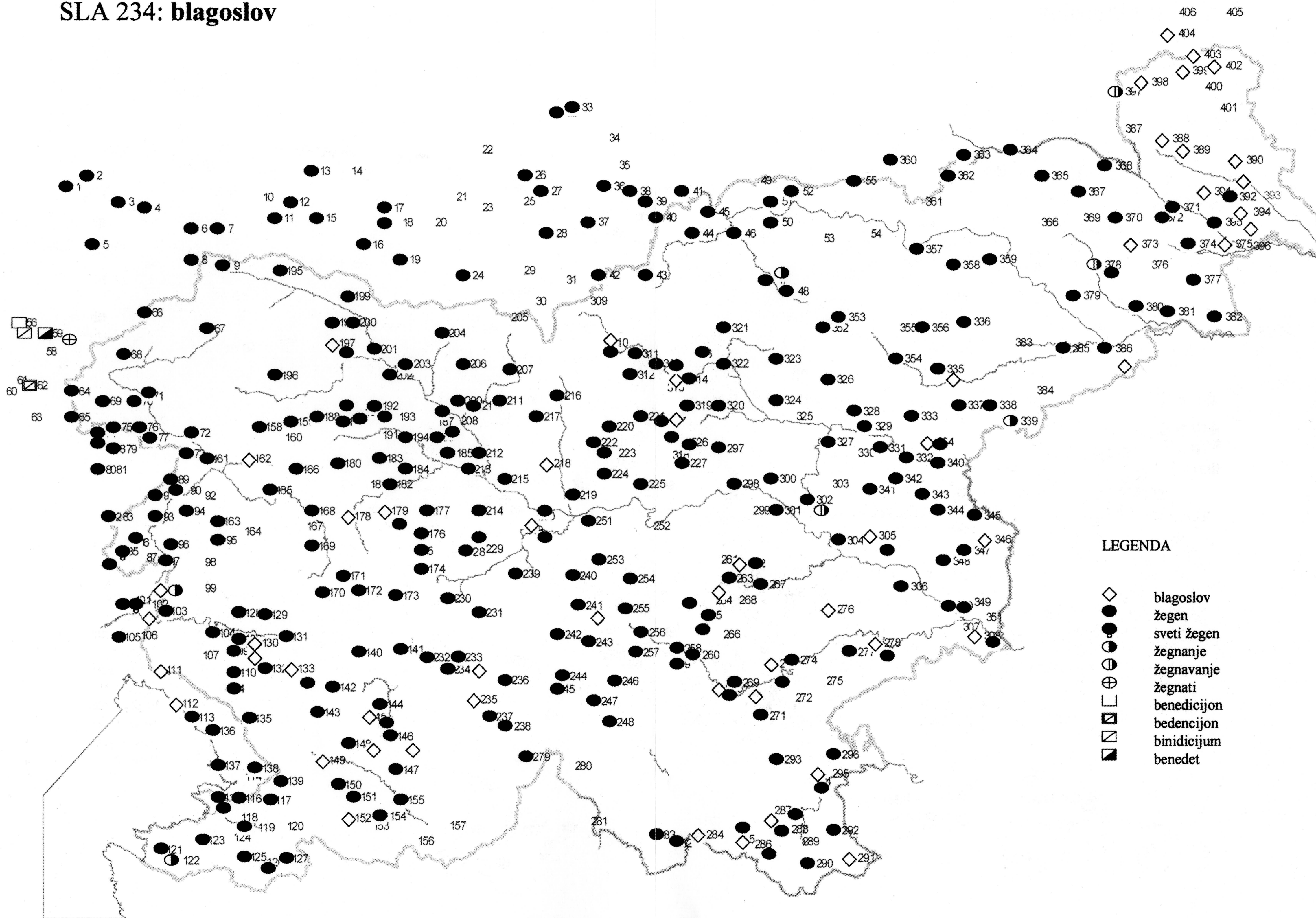
- semenj/sejem
- ◐ pridevnik + semenj/sejem
- ◑ senje
- ◒ pridevnik + senje
- ◓ sejmica
- ◔ sejmišče
- ◕ trg
- ◖ jarmark
- ◗ pridevnik + jarmark
- ◘ markat
- ◙ plac
- ◚ fjera
- ◛ buča
- ◜ nerelevanten odgovor (žeganje)

SLA 210: žegnanje (farni praznik)



- | | |
|----------------------|-----------------------|
| ▣ žegen | ◊ šagra |
| ▣ pridevnik + žegen | ◊ segra |
| □ žegnanje | ◊ sera |
| ▣ požegnanje | ▣ fešta |
| ▣ žegnavanje | ▣ fjera |
| ▣ žegnanjska | ▣ kirfaje |
| ● semenj | ▣ kirfet |
| ● pridevnik + semenj | ▣ buča |
| ● semanja | ⊗ svetniško ime |
| ⊖ semanja nedelja | ◊ praznik |
| ⊖ žegnanjska nedelja | ◊ pridevnik + praznik |
| ○ široka nedelja | ● svetek |
| ○ lepa nedelja | ● pridevnik + svetek |
| ⊖ ime + nedelja | ▣ cerkveni shod |
| ▣ proščenje | ▣ počeščenje |
| ▣ proška | ★ ostalo |
| ◊ opasilo | |
| ▣ bob | |
| ⊖ štruklji | |
| ⊖ štrukljevec | |

SLA 234: blagoslov



- LEGENDA**
- ◇ blagoslov
 - žegen
 - sveti žegen
 - ⊙ žegnanje
 - ⊕ žegnavanje
 - ⊖ žegnati
 - benedicijon
 - ▣ bedencijon
 - ▤ binidicijum
 - ▥ benedet

Sodarska terminologija v Zagradcu na Dolenjskem¹

Katja Šuštar

IZVLEČEK: Vsa, v slovarčku² zbrana narečna poimenovanja predvsem za sodarske izdelke in njihove sestavne dele, za orodje in nekatere pripomočke ter za posamezne faze v nastajanju sodarskih izdelkov, so v večini enobesedna, neprevzeta oz. slovanskega izvora, besednovrstno pa samostalniki ali glagoli in glagolske ali samostalniške besedne zveze.

ABSTRACT: All dialectal expressions, especially for cooper's products and their parts, listed in the vocabulary, but also for tools and implements, as well as for individual phases in barrel making, mainly consist of one word. The expressions are chiefly of Slovenian or Slavic origin, with nouns or verbs and verbal or nominal phrases prevailing.

0 UVOD

Govor vasi Zagradec je eden od osrednjih govorov dolenjskega narečja. Namen njegovega kratkega glasoslovnega in oblikoslovnega orisa je izpostaviti tako osrednjedolenjsko tipiko kot specifiko, hkrati pa (posredno) olajšati seznanjanje z narečnimi sodarskimi poimenovanji tega suhokranjskega področja, kjer je sodarstvo vedno živelo le kot dopolnilna dejavnost. Sklepni namen terminološke obravnave je bil v slovarčku zbrana sodarska poimenovanja analizirati s stališča njihove izrazne podobe (enobesednost, več kot enobesednost), ugotoviti, v kolikšni meri in iz katerih (tujih) jezikovnih sistemov so prevzeta, in jih besednovrstno opredeliti.

1 KRATEK ORIS GOVORA

1.1 GLASOSLOVJE

1.1.1 Naglas

Govor pozna dolge in kratke naglašene samoglasnike (kvantitetne opozicije). Naglas dolgih samoglasnikov je lahko rastoč ali padajoč, tj. intonacijski (tonemski), naglas kratkih samoglasnikov, ki so možni samo v zadnjih ali edinih be-

¹ Prispevek je skrajšano in nekoliko prirejeno diplomsko delo z istim naslovom, Ljubljana, Filozofska fakulteta, februar 2001, mentorica doc. dr. Vera Smole.

² Glej opombo 9.

sednih zlogih, pa je le dinamični (jakostni). To je akustičen, melodičen tonemski govor, tonski poteki so izraziti, ritem je pojoč.

Tretji naglasni umik oz. umik na prednaglasni polglasnik še ni izvršen; oksitoni tipa *meġ'la*, *č'e'ber*, *ste'ber* so ohranjeni.

1.1.2 Samoglasniki

1.1.2.1 Dolgi naglašeni samoglasniki

Sistem dolgih samoglasnikov je monoftongično-diftongičen.

i:		u:
ie		uo
e:i		o:u
ɛa:	o:	+ ə:r
a:		

Za /e:i/ ima govor ob zvočnikih lahko položajni različici [e:] (*tré:bux*, *dé:lat*; *fě:rtik*, *flè:ksarce*) ali [e:] (*vě:m*, *cě:u*). Deloma položajne, deloma pa proste so različice fonemov /ɛa:/ in /o:/, in sicer namesto /ɛa:/ se govori v vzglasju [e:] ali [a:] (*é:na*, *á:dən*), namesto /o:/ pa včasih ožji [ɔ:] ali [ɔ̇:], za /p/ pa najpogosteje [uo:] (*pó:su*, *kó:stej*; *šrǫ:ka*, *ǫ:gi*; *puó:l*, *atspuó:dej*, *spuǫ:dej*). Sporadično, predvsem ob ustničnikih, ima različico [ã:] tudi /a:/ (*atpá:da*, *bá:na*, *zamá:kjen*).

Primeri za posamezne samoglasnike in njihov izvor:

- i: < dolgega i³ (*čěrní:na*, *kli:ne*);
 < v izposojenkah (*ští:fte*, *dí:le*, *rí:gəl*)
- u: < cirkumfektiranega o (*akù:l*, *lù:j*, *lǫpù:*, *kù:mej*);
 < dolgega u (*klú:ke*, *pabrú:šǫn*, *nabú:xas*, *kù:xam*, *drù:ga*);
 < v izposojenkah (*ù:bəlče*, *zù:bla*)
- ie < dolgega e in e (*upiġet*, *patiġgne*);
 < v izposojenkah (*šriġġa*, *kiġtna*, *čiešple*)
- uo < novoakutiranega o in dolgega o (*sùǫt*, *pasùǫda*, *prekruǫžǫš*);
 < v izposojenkah (*štuǫkat*, *cùǫta*)
- e:i < dolgega ě (*lè:js*, *sè:ĵka*, *lè:ĵtǫnce*, *issè:ĵkama*, *vé:ĵxa*)
- ɛa: < umično naglašenedega e (*cvġá:ke*, *tġá:klu*, *aptġá:sat*, *uzġá:me*, *padrġá:ma*)
- o: < umično naglašenedega o (*dó:st*, *ró:čne*);
 < v izposojenkah (*šablò:na*, *špò:rxeta*, *kò:nus*, *trikò:t*)
- a: < dolgega a in dolgega polglasnika (*klá:dvam*, *udá:rt*, *usà:k dà:n*);
 < v izposojenkah (*axá:cije*, *žâ:tlaxa*, *pašrà:jat*)
- ə:r < dolgega r (*vð:rx*, *sǫǫð:rt*, *dð:rgneš*, *mð:rzla*, *abó:rjene*, *zatð:rga*)
- o:u < dolgega r (*stó:uġcema*, *dó:uġga*, *zató:uġče*, *tó:uġčeš*, *pò:uġn*)

³ Zaradi zgodnjih podaljšav skrajšanih staroakutiranih psl. dolgih in novoakutiranih kratkih samoglasnikov v nezadnjem besednem zlogu in njihovem razvojnem sovpadu – z izjemo pri o – jih v obravnavi ne ločujem.

1.1.2.2 Kratki samoglasniki

1.1.2.2.1 Kratki naglašeni samoglasniki

-j u
 e ə o
 a/a

- Primeri za posamezne samoglasnike in njihov izvor:
- j < kratkega 'i v izglasju (*u'sj, pərš'lj, 'bj*)
 - u < -'o (*d'nu, lax'ku*);
 < -'ił, -'ěł (*pa'mu, pər'bu, z'ru*)
 - e < 'e, 'e (*c'vek, pər'p'ne, ta'kle, d'le, ma'rd'e*);
 < 'a ob j (*zi'jet, d'jet, 'dej*);
 < 'a za r, l (*nab'ret, nak'let*)
 - o < 'o, 'o (*u'tor, pak'rou, reč'mo, sp'lox*)
 - ə < 'ə (*čə'bər*);
 < 'i, 'ě (*kər'vət, razd'łət, zaka'łət; mə'łət*);
 < 'u (*krəx*)
 - a/a < 'a (*'kat, 'tam, an'ga, pais'kat; zatəg'vət, s'trən, 'nəs, je'mət, s'tət, s'tar*);
 < včasih 'o (*š'rak, u'tar, s'ma*)

1.1.2.2.2 Kratki nenaglašeni samoglasniki

i j u
 e [e] ə
 a/a

- Primeri za posamezne samoglasnike in njihov izvor:
- i < i v izposojenkah (posamično) (*fé:rtik*);
 < -jě-, -ji, -je (*ni:žiga, vieči, šl:ri*)
 - j < -i in redkeje i v zaprtih zlogih (*té:imj, ù:njx*);
 < v izposojenkah (*nè:itj, štùosnjke*)
 - u < redko iz u (*tré:bux*)
 - e < e, e (*zabi:ješ, sekulá:r, stó:učema, želé:js, šešti:na*)
 - e < najpogosteje iz i, e (*pašpi:češ, štęvi:lke, lęsá:*)
 - ə < ə (*má:lən, stə'bər*);
 < tudi iz i, e, e (*sá:məm, prekrúžšš*);
 < u (*šəši:ma; brá:tə, u dé:lə 'bratu, v delu' D, M ed. sam. m., sr. spola*)
 - a/a < a (*nardi:m, dé:lat, zù:blaš, pərgli:xat, dvi:gat, di:xat; ta'kle, ma'rd'e*);
 < o, o (*paťklá:dat*)

1.1.2.3 Posebni pojavi pri kratkih samoglasnikih

Govor pozna popolno akanje v prednaglasnih in ponaglasnih zlogih (*pasùoda, pazi:m, pašəšen, arùodje, pavé:m, kabí:le; na kabí:la, prevó:rneja, abdè:laja, narací:ja, is flè:ksarca, stá:rast, né:isa*), pod kratkim naglasom pa je lahko že odprav-

ljeno (*s'ma, u'tar; s'mo, u'tor*). Do akanja ne pride le v nekaterih knjižnih izposojenkah – te se zaradi neprilaganja narečnemu glasovnemu sistemu občutijo kot izraziti tujki: *problè:m, originà:l, monti:ra, koštà:., zakomplici:ranu*. Prisotno je tudi *e-jevsko akanje*, in sicer v besedici en, v predponi pre- in v nikalnici ne: *an, an'ga, an'kat; pramè:ixnu; na vé:m*.

Nedosleden je *preglas* izglasnih *a* in *o* > *e, ä* za funkcijsko mehкими soglasniki (predvsem za *č, j, š*): *dì:le/dì:lä, gó:rčä, plenká:čä, ot krá:jä, mà:šä, niçaxjä, axá:cije, lù:kje*.

Ukanja govor ne pozna, le izglasni *-o* > *-u* (*tri:stu li:tru, nù:jnu, ští:xnu, žà:ganu, adví:snu*).

Druge *slabitve* in *onemitve* so naslednje:

Kratki naglašeni izglasni *i* le deloma oslabi (*-j*): *ž'gj, pərš'lj*, v zaprtem zlogu pa se tako kot *ě* in *'u* reducira v */ə/* (*mə'lət; krəx, 'kəp; 'məš, 'təč*). V */g/* slabi tudi *'a* v zaprtem zlogu (*s'tqr*).

Slabijo tudi nenaglašeni samoglasniki, zlasti vogelni. Tako *i, ě, u* in *a* prehajajo v polglasnike različnih barv: *-i* > *-j* (*nè:jtj, tè:imj*), v notranjih zlogih v */ə/* ali *[ɛ]* (*prekružəš, pašpi:čəš*), *ě* najpogosteje v *[ɛ]* (*štəvi:lke, ləšà:.*), *u* v */ə/* (*kəpi:l, šəši:ma, pašš'en, nabrəsi:la*) in *a* v *g* (*patklà:dat, mqr'de, tqk'le*). */ə/* < *ə* ter */el* iz *e* in *ɛ* so večinoma ohranjeni. Onemitve so redke, omejene na izrazito šibke položaje. Tako onemi lahko izglasni *-i* (*dó:st, dru:k*), *i* v priponi *-ica*, *ě* v priponi *-ěga* ter posamezni samoglasniki ob zvočnikih, ko izgovor novonastale soglasniške skupine ni otežen; sicer pride do nastanka *ə* pred zvočnikom: *pri-* > *prə-* > (*pr*) > *pər-* (*pərpelà:ja, pərulé:ičejä, pərprá:ulj*); *dru-* > *drə-* > (*dr*) > *dər-* (*dərgà:č*).

1.1.3 Soglasniki

p	t	k	c	č	f	s	š	x	v	m	n	r	l	j
b	d	g	(z)	-	-	z	ž	-	[u]	-	-	-	ʎ	-

Za *ñ* ima govor *j* (*pamá:kjena, lù:kja, nazr:dje, zamejá:l, abó:rjene, sti:sjen*); pred soglasniki zgubi palatálnost (*tà:nša, kó:nskj*), v besedi 'njiva' pa se */j/* < *ñ* asimilira z */i:/* *ni:* > *ji:* > *i:* (*i:u* R mn.). – Za *l* ima govor *l* (*pastà:ulen, rezlá:lu, velà:'velja, pu:ŋkəl*), srednji *l* ohranja funkcijsko palatálnost, saj povzroča *preglas a*-ja (*dì:le/dì:lä, vuólä* I ed.). – *Ł* pred zadnjimi samoglasniki je ponovno velaren (*šestí:lu, blù:, dè:lam*). – Pri deležnikih na *-l* glagolov na *-sti/-em* sta se skupini *tl* in *dl* asimilirali v *l* (*plé:la; jè:la* 'pletla; jedla', zato tudi *plè:u, 'ju*). – Skupina *šč* je ohranjena (*napú:ščat, pai:ščəš*). – Pogosta je prekozložna asimilacija: *s-š* > *š-š* (*pašš'šət, sti:šneš*), *z-š* > *ž-š* (*žbi:ješ*), *s-č* > *š-č* (*švi:nčnikam*), *š-s* > *š-š* (*ššti:lu*).

1.2 OBLIKOSLOVJE

Pogosta, vendar še ne popolnoma dosledna, je maskulinizacija neuter, ki je razvidna iz pridevnikov in deležnikov ob samostalniku: *tà:le pərù:., s'tqr arùodje*, toda: *damà: narjéà:nu arùodje, 'uən abó:rjenu li:ce* (sr. spol), *nabrú:šen rezí:lu, bré:jškou pičrje, ti:st ušičsa, da ví:n na ski:sa*, toda: *za ví:nu za namà:kat* (sr. spol). – Dvojina je ohranjena samo pri moškem spolu (*s'ma nabrəsi:la, s'ma dé:lala*). – Pri samostalniku *vratica* zasledimo spremembo števila (*množina* → *ednina*) in sklanja-

tve (1. srednja skl. → 1. ženska skl.): urá:tca se buo napiéla; urá:tca rá:da pùoç, né:j še urá:tca pùoçla; zap'rvj urá:to.

2 SODARSKA TERMINOLOGIJA V ZAGRADCU

2.1 O SODARSTVU V ZAGRADCU IN BLIŽNJI OKOLICI

Odsotnost oz. manjše število vinogradov na tem suhokranjskem območju je vzrok dejstva, da je sodarstvo tu vedno živelo le kot dopolnilna dejavnost, nikoli pa kot obrt. Z njim so se ukvarjali sodarji samouki, po stroki predvsem mizarji in tesarji, ki so posode in druge izdelke izdelovali za lastne potrebe in tudi za prodajo. Skozi 20. stoletje naj bi bilo v Zagradcu in bližnji okolici okoli trinajst (13) sodarjev, dandanes pa je na širšem območju med Ivančno Gorico in Žužemberkom Miha Kular ml.⁴ edini, ki se še aktivno ukvarja s sodarjenjem, kar pomeni, da izdeluje in popravlja sodarske izdelke (predvsem za prodajo). Ostali sodarji so že ali umrli ali pa so dejavnost zaradi različnih razlogov opustili (bolezen, starost ipd.).

2.2 INFORMATORJEV OPIS IZDELAVE SODA⁵

- Z'dej buoma pastá:ulj dvè:ištu pièdeset li:tru sùot. Tù: pàrbli:žnu griè nùotòr dùok okù:l tri:desèt. Tapò:ru, at krá:ja pastá:uma tri:, ta šrùoçe, 'ne, pàrcvi:ngama.
- Z'dej se pa pastá:ula é:na uòska, é:na šró:ka. Za'rat tè:iga, dè je sùot, dè nè:ma, dè né:i já:jčast, pa dè je enakomièrnu napiet.
- Duóge sa narjé:ne u'se pa šablò:n, i:stu, sam né:isa u'se gli:x šró:ke, za'rat tè:iga, kò di:là na dà: 'uən tù:k. Kù:kør di:là dà:, tù:k sa duóge šró:ke.
- U'se je pa at tè:iga advi:snu, kú:jšøn tré:bux buo_j'mu, kò buo pastá:uløn, ot tè:jxle kùotu, kò sa umè:iš.
- 'No, takù:le. Z'dej buoma pa še ta zà:dja duóga nùotòr djá:l ...
- 'Nè, sùot je z'dej pastá:uløn. Z'dej buoma abruòçe gó:r djá:l, 'sam tù: sa 'sam za mú:štòr.

⁴ Rodil se je leta 1966 v Ljubljani. Po poklicu je ključavničar, sodarskih spretnosti pa se je naučil od svojega očeta. Le-ta je svoje sodarsko znanje prinesel na Dolenjsko iz Prekmurja, natančneje z Goričkega, in tu do nedavnega izdeloval različne posode in druge izdelke za potrebe tukajšnjih ljudi. Zdaj njegovo delo in hkrati tudi družinsko tradicijo sodarjenja (že 4. rod) nadaljuje njegov sin Miha. Ta se je vseh postopkov in načinov izdelave naučil od svojega očeta, ni pa prevzel njegove terminologije, ker mu je bila nerazumljiva in tuja. Vseh potrebnih sodarskih poimenovanj se je naučil od tukajšnjih sodarjev in ostalih ljudi, s katerimi se je pri svojem delu srečeval. – Pri svojem delu, ki je v večini še vedno ročno, uporablja orodje, ki ga izdelava sam ali pa kupi in za svoje potrebe predela. Občasno, predvsem pa pri nekaterih zahtevnejših in dolgotrajnejših fazah izdelave posameznih izdelkov, si pomaga tudi z električnim orodjem oz. z drugimi sodobnimi stroji in pripomočki.

⁵ Besedilo je informatorjev komentar prikaza izdelave soda, posnetega na videokaseto. (V diplomskem delu je fonetično transkribirano informatorjevo pripovedovanje, ki je bilo posneto na avdio- in videokaseto.)

- 'No, z'dej bùoma djá:l tię abruòče gó:r. Tù: sa ná:š, puó:l nagli:xat, či:mbəl mùorma na sredì:na 'pərt, dę se na bùoda duóge palamì:le ...
- Má:u je premè:jxən ...
- Takù:le.
- Z'dej ga je tré:ba pa zgli:xat, dę buo ravà:n, dę na buo ví:su 'kam.
- 'Nə, tək'le nej bĭ z'dej bi:u. Z'dej buo 'šu pa na ó:gi. Tù: sti:snema, puó:l pa še tię duóge nará:unast pagli:xama.
- Takù:le. Z'dej je tré:ba pa duóge nagli:xat. Mùorja bət rá:une. In tù: je t'le, kə prí:de urá:tca.
- 'No, z'dej bùoma sùot na ó:gi djá:l. Pərbli:žnu piętnà:jst mĭnù:t se mùora, dę se buo səg'ru, puó:l ga bùoma zmačí:l, puó:l bùoma začięl pa kərvət ga. Piętnà:jst mĭnù:t pa trá:ja, dę se pa, kə lè:js sla'bu prevà:ja topló:ta, de se_u səg'ru.
- Z'dej ga mùorma zmúó:čət. Tù:k mùora bət gará:k, de se zú:nej ta uó:da pašši:. Pa nùotər dvà:kət. Dvà: - é:na se muoč, de je ... nùotər dvà:kət se muoč, zú:nej é:nkət. Pa kə uó:da pašši:, puó:l bùoma pa začięl – sə_u ù:r fé:rtik.
- Ta pè:rəč bùoma iz abruòčəm, de buo 'šu abruòč da tà:u. Puó: bùoma pa_is kiętna. Tù:k cà:jt, de buo 'šu iz ù:ne strani: tà: abruòč gó:r.
- 'Š_enkət zmúó:čət umè:js.
- In tà: bùo 'šu čięs, buo puó:l tà: pərijęu.
- 'Nə, z'dej bùoma pa spięt pięt mĭnù:t pačá:kal. 'Š_enkət zmačí:l, puó:l pa_is kiętna.
- Z'dej bùoma pa_is kiętna začięl. Tà:le pərù: at kiętne mùora bət t'le, kə je tà: duóga, kə buo lù:kjä gó:r zvə:rtana, pa kə bùodo u'sj nè:itj gó:r pərs'lj, tək'le ...
- Kə dvà:kat sti:snema, je tré:ba zmúó:čət spięt.
- Pa 'š_enkət abruòče stí:sənt.
- 'Sej tię dvà: ta zgùorna samù: s'kəp ulé:ĭče, kə grięsta, z'dej na vè:rx nà:razən špò:na, t'le gó:r né:ĭ tré:ba 'nəč. 'Sam ta srè:ĭdnj sa vá:žnj.
- O, tà: je pa prevəá:lək žię, se je žię.
- Kiętna mùora bət skù:s na sùodə.
- Je tré:ba 'š_enkət zmúó:čət.
- Tà: je z'dej prevəá:lək, tè:ĭga bùoma dó:l uzięl. Z'dej je tré:ba pa stí:sənt xmà:l.
- Še má:u na ó:gi d'jet.
- Z'dej bùoma pa t'lele stí:sənlj tà:, puá: bùoma pa ví:dlə, če buo 'šu ù:n abruòč iz ù:ne strani: žię gó:r, ta pə:ru. 'En tù:šən, kə je tà:.
- 'Š_enkət stí:sənt. Če buo žię 'šu. De na_u puó:l tré:ba obrà:čət.
- Na buo 'šu. Drù:ge. Bùo.
- Bùo.
- Kiętna dó:l.
- 'Š_enkət zmúó:čət, puó:l pa sà:m dá:u.
- Spięt zmúó:čət.

- Nə, z'dej je sùòt fé:rtik. Skú:rjen. Z'dej ga bùòma pa napré:j abdé:łal. Tapè:ru ga bùòma pa še zakà:llə iz uó:da, de bùòda duóge s'kəp apstá:le, takù:, kù:kər s'ma jıx kərvi:l.
- Z'dej je pa tà: uó:da, pù: je_t taní:na, pù: je pa_t dí:ma. Kə je nùòt astá:lu.
- Z'dej bùòma pərgli:xal ta zgùòrna s'třan, t'le, kə urá:tca prí:de. Puó:l pa ta spuòdna pa na miəra. Mùòrma má:u klí:ja napré:j udá:rt.
- Z'dej bùòma pa drù:k ù:bəłč uziəł. Má:u namá:zat. Z'dej tré:ba pa nar'dət i:stj, gli:x tà:k kùòt, kù:kər je sùòt napiət, mùòra bət t'le pa duógax.
- Z'dej iz ró:čnəm utùòrnika m dè:lam u'tor. Dé:la je pərbli:žnu za pù: ù:re – ęá:na s'třan. Štiér çəntimé:tre mùòra bət at və:řxa dó:l, de puòdən nùòt prí:de. Globí:na je pa pərbli:žnu 'en çəntimé:tər.
- Odví:snu je pa tù:t ot dèbelí:ne di:l, kù:k glo'bok buə tà:le u'tar. Čə bı blù: is plò:xu, bı biu çəntimé:tər pa pù:, čə_p blù: pa is çuòlarc, bı biu pa siədəm milimè:tru.
- Utó:re sma nariédłj, t'le je puòdən z'dele. Je zbi:t iz má:u 'več kùòsu, de se tù:k na kərvi:. Z'dej je tré:ba pa is cí:rkəłnam dó:l nab'ret, de bùòma dù:blj miəra. Grié pa, mùòra 'pərt šlęškət akù:l na tà:le cá:xən.
- Takù:le, z'dej je šlęškət akù:l. Z'dej bùòma pacá:xnal gó:r.
- Takù:le, z'dej 'š_enkət previért, čə se né:ı 'kej premakní:lu.
- Tù:le buə 'kar duó:bru.
- Z'dej bùòma pa_ıs łaçà:jka krùòk nariédłj. Je tré:ba má:u namá:zat, dę na stí:ska.
- Z'dej je puòdən akruógu, pa miér nar'jen, z'dej mùòrma pa še tà:le kùòt nar'dət, u kò:nus 'dət.
- Takù:le. Tù: je z'dej tù:k naští:man, kù:kər je dé:bou u'tor, dę se buə pa tē:jmu žà:galu.
- Z'dej drù:ga łaçà:jka.
- Is tà: bùòma pa nariédłj kò:nus, tà: kùòt, kù:kər mùòra 'bət. Kə u glá:unəm ga tà: kùòt dərží:, de buə nùòt zapè:rlu. Kə puòdən mùòra tri:kət dó:ržat. Tà: rùòp, čə je p'rou zmiərjen, tà: kùòt in nùòtər.
- 'No, z'dej je puòdən nar'jen, z'dele ga bùòma pa nùòtər djá:l.
- Mùòra bət pa lí:ce zmiərej 'uən abó:rjenu, pa tà: rauní:na puòdna na tē:j duók, kə buə pərš'la lù:kja zvò:rtana za vé:ıxa.
- Šə má:u abrùòče adnięxət.
- Šə mə:čkən.
- 'No, z'dej je puòdən nùòtər, s'ma stí:sənlj, z'dej bùòma sùòt obərní:l. Je tré:ba tapè:ru tię abrùòče stí:sənt, dę buə zagrá:blu.
- Z'dej 'š_enga gó:r.
- Duóge je tré:ba pa skù:s zdrá:vən tò:učet, de puó:l ù:n na buə, ta zgùòrən abrùòč na prí:de prevéá:lək.
- Takò:, z'dej je pa puòdən nùòtər, z'dej š_è:nga, puó:l pa abrùòče pa zbrú:sət, pa je fé:rtik.
- Z'dej bùòma abrùòče nariédłj. Tapè:ru bùòma t'le má:u špi:ce pasé:ıkal.
- Puó:l pa lù:kje začí:el prebí:jat.
- 'No, ęá:na je žlę, z'dej š_é:na. Z'dej abrùòč s'ma pərprá:uļj za dé:łat, z'dej buə

pa tré:ba zmiért, kú:jšøn je na sùòdǵi.

- Tù: miérma is špà:ga. Miér se pa is ta drù:ge lù:kje nazá:j.
- 'Nə, z'dej t'le prí:de ta drù:ga lù:kna za nè:jt nùòtər. T'le buò pəršũ p_atsè:ĩkan.
- Z'dej bùòma pa tapə:ru is má:jzlam atsé:ĩkal ...
- Takù:le.
- Zanè:ĩtal žiè. Z'dej bùòma še nè:jt nùòtər djá:l.
- Takù:le. Z'dej ga buò tré:ba pa pašrà:jat.
- Tà: je ta trièt abrùòč is vò:rxənga kùò:nca dò:l, špí:ce bùòma u'se k'je abərní:l, de bùòda u_é:na s'trən, z'dej buò tré:ba ta s'trən šrà:jat.
- 'No, z'dej je pašrà:jan abrùòč, z'dej ga bùòma pa nabí:l gò:r.
- 'Nə, z'dej je tà: nabí:t, z'dej pa u'səx šìšt ı:stu prí:de, può:l pa sam zbrú:sət, pa je fé:rtik.
- 'Nə, abrùòčĩ sa z'dej fé:rtik, pṛət tè:ĩmə s'ma tiè štĩt, tiè dvà:, zgó:rej dvà: pa spó:dej dvà: dò:l zbí:l, zbrəsí:l, pa prè:jdən je biũ tà: puòdən nùòtər, s'ma ga še nùòtər zbrəsí:l, urá:tca nùòtər upà:sal, rí:gəl nariédli, šrà:uf nùòtər djá:l. Può:l s'ma t'le lù:kna zvò:rtal za vé:jxa, za 'čep, t'le je za pí:pa, spuò:dej, čeprou je praví:lnu na urá:tcĩ za pí:pa, sa'mu urá:tca rá:da puòč, kə sa dvè:j lù:kne, pa at šrà:ufa pa ot pí:pe; je bù:l, dɛ je takù:. Namà:zan je s fiérnɛžəm, de ga zaščí:t, dɛ, fiérnɛš na griè pre'cej dó:st u lè:js, nùòtər, sá:m povərši:nsku zaščí:t. Z'dej mùòrma pa, z'dej se mùòra pa še čərní:na 'uən u'zet, is kruòpam, può:l nazà:dje pa ana dvà: li:tra ví:na skú:xat, pa dɛ se preplà:jxa, de buò, dù:x dabí:, ta prà:u, pa ví:na na'lət nùòt, pa je fé:rtik.

2.3 ABECEDNI SLOVARČEK SODARSKIH POIMENOVANJ⁶

* NEKAJ POJASNIL za lažje branje slovarčka:

!!! Vsako slovarsko geslo je sestavljeno iz glave, razlage pomena in zgleda iz informatorjevega pripovedovanja.⁷

◊ Glava sestoji iz poknjžene iztočnice, ki ji za znakom □ sledi zapis v fonetični transkripciji. Kadar je beseda samostalnik, sledijo končnice za im. in rod. ed. ter za im. in rod. mn. in oznaka za spol samostalnika (*m, ž, s*), pridevniku sledita še obliki za ženski in srednji spol, glagolu pa nedoločniška, sedanjiška prvoosebna edninska oblika in oznaka za glagolski vid (*dov., nedov.*).

◊ Pomenska razlaga⁸ se vedno nahaja v poševnem oklepaju in ji načeloma sledi ponazarjalni zglede iz informatorjevega pripovedovanja. Kadar glavi in pomenski razlagi ne sledi ponazarjalni zglede, to pomeni, da termin prvotno ni bil posnet in zapisan, pač pa se je pojavil šele v informatorjevem dodatnem pojasnjevanju.

⁶ Zaradi prostorskih omejitev pričujoči slovarček obsega samo 132 iztočnic od prvotno skupno 265 v diplomskem delu. Znotraj 132 iztočnic je (i)zbranih 107 enobesednih in 67 več kot enobesednih najprezentativnejših sodarskih poimenovanj predvsem za sodarske izdelke in njihove sestavne dele, za orodje in nekatere pripomočke ter za posamezne faze v nastajanju posod in ostalih izdelkov.

⁷ Pomenske razlage sem oblikovala po informatorjevem pripovedovanju, posnetem na avdio- in videokaseti, po njegovih dodatnih pojasnjevanjih, pomagala pa sem si tudi s Slovarjem SKJ in Snojevim Slovenskim etimološkim slovarjem (SSKJ 1995; Snój 1997). Ponazarjalni zgledi so vzeti iz fonetično transkribiranega informatorjevega pripovedovanja, ki je v diplomskem delu obsežnejše (33 strani).

⁸ Težišče pomenskih razlag je na zunanosti, materialu, obliki in funkciji posamezne predmetnosti.

Kadar ima leksem več pomenov, so ti znotraj slovarskega gesla razvrščeni pod zaporednimi številkami (1. / .../; 2. /.../; 3. /.../).

!!! Za črno piko (•) je frazeološko gnezdo. V primeru, da je slovarska iztočnica jedrni del več različnih stalnih besednih zvez, ki so znotraj gesla razvrščene v frazeoloških gnezdih, si le-ta sledijo po abecednem vrstnem redu.

!!! Z enačajem (=) je označeno sinonimno poimenovanje, s kazalko ⇒ je označena pomenska sorodnost oz. posredna pomenska povezava med leksemoma, ⇒ pa pomeni tudi *glej (tudi) oz. primerjaj*.

!!! Če je termin prevzet iz tujega jezikovnega sistema, je na koncu geselskega članka v oglatem oklepaju zapisano, od kod je prevzet. Če je v oglatem oklepaju tudi puščica (←), to pomeni, da je termin slovenska tvorjenka iz prevzetega/tujega korena. Kadar geselskemu članku ne sledi oglati oklepaj, je termin slovenskega izvora.

ampas □ á:mpas -a m -j à:mpasu /kovinski podstavek, na katerem se obdeluje obro-
če; nakovalo/ Ti:st, kə se iššrà:ja guó:r, 'jest ti:smu prà:um á:mpas. [nem. r Ambos]

bana □ bá:na -e ž -e bà:n /velika, zgoraj širša, na obeh straneh zaprta lesena poso-
da, v kateri se namaka sadje ali hrani vino/ Bá:na je pa 'kat zaýtòrjəna, dą mà: dvà:
puódna. [srvnem. wanne ali vlat. balnea] = **zautorjena kad**

bela □ bè:la -e ž IN biēla -e ž /svetlejši les na obodu debela, v sodarstvu neuporaben/
Tù: né:j rčəǵá:nu, kù:kər mà: biēle. Ti:st, kə je zdrà:vən pad lú:bjem, kù:kər mà: bè:lc.

biček □ bí:čək bí:čka m bí:čkj bi:čku /močvirska ali vodna rastlina z dolgimi, ozki-
mi listi in rjavim, valju podobnim socvetjem; rogoz; lahko se vstavlja med
stične ploskve dog ali desk v dnu posode zaradi boljšega tesnjenja izdelkov/
Njku:l. Pa sré:t, edi:n če, če, če, lè:js, čəs lè:js, 'ne, dč zatə:rga 'uən, puó:l dà:m tà: bi:čək
nùqtər, bí:čək.

biti □ 'bət 'səm nedov. • **čez les** v prisl. rabi /ne skladati se s potekom oz. smerjo letnic
v lesu/ Pùčə pa takù:, kə səm tj riēku. Kə je 'tam, sam kə, kə_p bi:u lè:js taprà:u, 'ne, na 'bj.
Kə je čəs lè:js. • **na noter** v prisl. rabi /po izenačenju dolžine dog na zgornjem in
spodnjem koncu soda mora biti rob soda tako na enem kot na drugem koncu
nagnjen pod določenim kotom, odvisnim od prostornine soda, proti notra-
njosti sodal/ Tà: kùqt mùqra bət na nùqtər. = **viseti na noter** • **na ven** v prisl. rabi /
izraža odklon oz. odklon od sredine/ T'le je pa na 'uən, jà:. • **spoti** v prisl. rabi /
izraža odmaknjenost, oddaljenost od česal/ 'Ne, urá:tca mùqra bət spùqt at ù:nga,
mùqra bət štíčr cè:nti, mùqra bət admá:kjena at usà:zga kùó:na.

brenta □ brjənta -e ž -e -0 /visoka ovalna lesena posoda za grozdje, ki se nosi na
hrbtu/ Tam je ... brjənta je, brjənta je pa tək'le, kə prí:de na və:rx ovà:lna, 'ne, 'skor rá:una in
tù: je, tù: je pa pre'cej kompli:ciranu dè:lu. [ben. it. brenta; furl. brčnte]

bušiti □ bú:šət bù:šəm dov. • **čez /predvsem pri popravilu, tudi izdelavi kadi zaradi
boljšega tesnjenja namestiti t. i. biček med nekatere doge na zgornji, odprti,
širši strani posode/ Zú:nej 'ja pəstí:š, dč zijà:, tù: kəq od ò:ka 'lax bù:šəš číəs, 'ne. Sa'mu
ukú:rt je tré:ba, pa 'je.**

cirkelj □ cí:rkəl -na m -nj cí:rkəlnu /šestilo, ki ima na obeh krakih oz. letvah kovin-
ski konici in se uporablja pri izdelavi vratc in dna oz. podnal/ Zari:šəš, puó:l pa
uóšəmind'vejst euəl, rčci:mo, tək'le prí:de, puó:l cí:rkəl uzčá:mčš, cí:rkəl ... [nem. r Zir-
kel]

cirkenga □ cí:rkəŋga -e ž -e cí:rkəŋk /podolgovat košček kovine, s katerim se (z)drgne
zunanost sodarskih izdelkov do sijaja/ Tri:kat, ta pə:ru z grùbəŋm ù:bəlčəm, puó:l is
fi:nmu ù:bəlčəm, puó:l pa še - 'jest prà:um ti:stmə cí:rkəŋga. [nem. e Zirkung]

čeber □ čə'bər čə'b'ra m čəb'rj čəb'ru /lobičajno petintrideset (lahko tudi štirideset)
centimetrov visoka lesena posoda z dvema ušesoma, debelejšim dnom in do-

gami, v kateri se tlači kuhano korenje, krompir in koleraba za prašičel/ Razli:ka je pa sà:m.ti., ti:st, kə je za štuóqat, 'ne, čə'bər, kə je za štuóqat, dabi:li prí:de, dę se na stó:učc. ⇒ **uhač** (1. pomen) • ali **čebriček za rože** /lesena posoda, navadno okrogle oblike in različnih velikosti, s kovinskimi ročaji, pritrjenimi na zgornji, prvi obroč, za okrasne rastline/ Já:, edí:n za tię čə'brc, kə má:u pagəlfā:m, za tię prí:de dvaindvē:jst dùq, za rùqže. – Dərgá:č pa čc čəbri:čək dē:lām za rùqže, mǎ:š pa puó:l spięt is ti:stmu pó:sla, pa tię ruóče kovi:nске dé:lāt.

čebriček □ čəbri:čək čəbri:čka m -j -u • **za rože** /lesena posoda, navadno okrogle oblike in različnih velikosti, s kovinskimi ročaji, pritrjenimi na zgornji, prvi obroč, za okrasne rastline/ Dərgá:č pa čc čəbri:čək dē:lām za rùqže, mǎ:š pa puó:l spięt is ti:stmu pó:sla, pa tię ruóče kovi:nске dé:lāt. = **čeber za rože**

čep □ 'čep čé:pa m -j čē:pu /ožji valjast predmet iz lesa, s katerim je zamašena odprtina, v katero se namesti pipa/ Puó:l s'ma t'lc lù:kna zvə:rtal za vó:jxa, za 'čcp, t'lc je za pí:pa, spuó:dej, čcp'rou je pravi:lno na urá:tcj za pí:pa. = **zamašek**; ⇒ **veha** (3. pomen)

črna □ čd:rna -e ž /temnejši les v sredini debla, primeren za obdelavo v sodarstvu/ **črnina** □ čərní:na -e ž -c čərní:n /organska snov trpkega okusa, ki se lahko pred prvo uporabo sodarskega izdelka po posebnem postopku izloči iz lesa/ Já:, tū: je pa adví:snu, čc, 'kək čərní:na 'uən uzé:męš. = **tanin**

daviti □ dá:ut dà:um nedov. /pri upogibanju dog s pomočjo ognja postopoma zatezati verigol/ 'š_enkət zmúó:čət, puó:l pa sà:m dá:u. ⇒ **stisniti (skup)**

dihtati □ dí:xtat dí:xtam nedov. • **sod** /zaradi tesnega prileganja neprodušno zapirati/ In sam tū:le sùq dərží:, tà:lc, tà:lc kùq, 'lej. Tū:le 'nəč, kə prí:de u'tor, sam tà:lc kùq, 'lej. Kù:kər t'lc nardí:š, tū:le dərží:.. Tū: sùq dí:xta, nabè:na drù:ga stvǎ:r. [nem. dichten] ⇒ **držati sod**

dno □ d'nu d'na m dnù:jj -ju /pri odprtih posodah spodnji, pri zaprtih spodnji in zgornji del posode/ Já:, 'tam, kə je d'nu. = **poden**

dog □ duóga -e ž -e dùq /obdelana deska za sestavljanje lesenih posod/ Já:, di:lc dabi:ma al iz žà:gc al dc-jix duóge nakuólema, čc jix nakuólema, je dó:st 'več dé:lā, je tré:ba u'sc aptǎ:sat iz žà:tlaxa pa is tá: plenká:čǎ, 'nc, da 'uən dabi:ma duóga, dərgǎ:č ...

držati □ dǎ:ržat dərží:m nedov. • **sod** /zaradi tesnega prileganja neprodušno zapirati/ In sam tū:le sùq dərží:, tà:lc, tà:lc kùq, 'lej. Tū:le 'nəč, kə prí:de u'tor, sam tà:lc kùq, 'lej. Kù:kər t'lc nardí:š, tū:le dərží:.. Tū: sùq dí:xta, nabè:na drù:ga stvǎ:r. ⇒ **dihtati sod**

durgelj □ dú:rgəl -na m -j dū:rgəlno /manjša ročna vrtalna priprava s pomično matico na spiralastem gonilu, s katero se izvrti luknjo v dno ali v dogo posode/ [srvnem. dūrkel, dūrhel]

folcati □ fǎ:lçat fǎ:lcam nedov. /delati utor/ Puó:l mǎ:m tię za štuósqat, 'nc, tū:t, pa za fǎ:lçat ... pa ... [← nem. r Falz]

gurtna □ gù:rtna -e ž -e gù:rtən /platnena naramnica pri brentil/ 'Nc, 'nc, ti:st je za gù:rtne. [nem. r Gurt] ⇒ **kavelj**

hlapec □ xlǎ:pəc xlǎ:pca m -j -u /lesena naprava, ki se uporablja kot opora, podstava pri posameznih fazah izdelave sodarskih izdelkov/ = **vajenec**

imeti □ 'mət mǎ:m nedov. • **od vrha dol** = • **od skonca dol** /izraža vertikalno smer od zgornjega roba doge proti srednjemu, širšemu delu doge oz. proti trebuhu soda/ Ad vǎ:rxa dǎ:l 'jest mǎ:m, ad vǎ:rxa dǎ:l, ot skuó:nca dǎ:l, 'jest mǎ:m štię cęntimē:tre.

- iti** □ 'jət griēm nedov. in dov. • **po letnicah** /cepiti doge in deske za dno posodja v vzdolžni smeri debelnih vlaken/ Pa 'bət. Tù: mà:š skičra, tək'le šró:k nastà:uk, skičra is bo'təm ləsiēnu gó:r tó:učēš pa vò:rx, dč dabi:š tà:ke kùose 'uən di:le. Sam 'tam grič spičt u'se pa lè:jtēncax, vé:iš. • **okoli** /z enako dolgimi šestimi koraki izmeriti obseg posode na mestu utora in tako ugotoviti polmer dna/ Šičškət gričš akù:l, kə u'tor nardi:š, gričš šičškət, 'lɛ ri:s nardi:š, pa gričš šičškət – en, dvà:, tri:, štīčr, pičt, šičst in mùōraš s'kəp pò:rt tlè:le. ⇒ **nabrati dol**
- izsekati** □ issè:ikət issè:ikam dov. • **ven** /zaradi lažjega upogibanja stanjšati dogo na sredini/ Zù:blaš, puó:l 'uən issè:ikama, 'nc, is skičra, puó:tlej se paštùosa, de se tič kuóte nardi:, de rçei:mo za tri:stu li:tru je dvà:insiēnsət širi:nc, 'nc. = **stolči ven**
- izšrajati** □ iššrà:jat iššrà:jam dov. /z udarjanjem s kladivom po notranji strani obroča doseči, da se obseg obroča ujame z obsegom soda/ Ti:st, kə se iššrà:ja guó:r, 'jest ti:smu prà:um á:mpas. [nem. schreinern] ⇒ **pošrajati**
- jemati** □ j'eṃat jé:mlem nedov. • **ven** /po posebnem postopku izločati kaj iz česal/ Sredi:ka mùōraš pa 'uən j'eṃat, 'nc, puó:l pa na təc s'traṅ, kù:kər tј dà:, na təc s'traṅ pa kù:kər tј na təc s'traṅ dà:.
- kad** □ 'kat kadi: ž kadi: -i: /velika, zgoraj širša, odprta lesena posoda, ki se uporablja za kisanje, lahko tudi za namakanje/ 'Kat se rá:p za zičle, za gruójzdc mə'lat. = **kadica** • **zautorjena** /velika, zgoraj širša, na obeh straneh zaprta lesena posoda, v kateri se namaka sadje ali hrani vino/ Bá:na je pa 'kat zaütōrjēna, dā mā: dvà: puódna. = **bana**
- kadica** □ kadí:ca -e ž -e -0 /velika, zgoraj širša, odprta lesena posoda, ki se uporablja za kisanje, lahko tudi za namakanje/ Jà:, bres ruóč je kadí:ca, rçei:mo za zičle, 'nc. = **kad**
- kanal** □ kanà:l -a m -j -u /lozek žleb v dogah, navadno štiri centimetre od roba posode, kamor se namesti dno posode/ Jà:, za tà: kanà:l nar'dət, kə puódn pri:dc nùōtər. [nem. r Kanal] = **utor**
- kavelj** □ ká:uəl ká:uəlna m -j ká:uəlnu /navadno kovinska priprava z ukrivljenim koncem začasno zapenjanje oz. pričvrščanje naramnice pri brentil/ Štičrje, puó:l pa še za ruóčā, 'nc, ti:st dvè:j klú:ke pri:deja za ruóče, vé:iš, kə je ... Jà:, dč sa z_abé:jsət, pa spuó:dej dvà: ká:uəlna, 'nc. [možnost izposoje iz it. caviglio] ⇒ **gurtna**
- ketna** □ kičtna -e ž -e kičtən /kovinska priprava iz več med seboj sklenjenih obročkastih elementov in z dvema zaponama, ki se uporablja za zatezanje dog/ Puó:l mùōraš pa še zmičrej tri: abrūče pais'kat za ù:na s'traṅ, kə se ukù:r. Kə ta pò:ru pri:dc s kičtna puó:l. [nem. e Kette] ⇒ **šponarica**
- klin** □ k'lən kli:na m -j -u • **lesen** /lesen valjast predmet za povezovanje desk v dnu posode/ Lax'ku dá:ma ləsiēne kli:ne al pa cvéá:ke. ⇒ **klinec**; ⇒ **štift**
- klinec** □ kli:nc -a m -j -u /lesen valjast predmet za povezovanje desk v dnu posode/ Če sa pa di:lc zbi:tc, puó:l pa 'jest zmičrej, 'kədərko:l puódn dè:lam, čvck nùōtər zabi:jem na srà:da puódna, čvck da palavi:cc pa is kli:ncam zabi:jem. ⇒ **lesen klin**; ⇒ **štift**
- kljuka** □ klú:ka -e ž -e klú:k 1. /lesena priprava srpaste oblike, s katero se preverja izbočenost doge, njena širina v sredini in na obeh koncih ter kot ob vzdolžnih robovih doge/ Né:j tù:k s'tar, samù: z'dej damà: dè:lama arūōdje, kà:r ga nú:cama – ù:bəłče, štùōsnjke, tič klú:ke, tù: u'se damà: nardi:ma, utūōrnjke. ⇒ **šablona**; ⇒ **štih 2**. /navadno kovinska priprava z ukrivljenima koncema, na katero je pritrjena

naramnica pri brentil/ Štiérje, puó:l pa še za ruóčã, 'ne, ti:st dvè:i klú:ke prí:deja za ruóčc, vó:iš, kə je ... Já:, dɛ sa z_abc:isət, pa spuó:dej dvà: ká:uəlna, 'ne. = roča

kobila □ kabí:la -e ž -e kabí:l /lesena priprava, navadno s štirimi nogami, na kateri se žaga, teše, oblikuje/ Já:, ta pə:ru je tré:ba dvè:i kabí:le pə'nest, pa di:le gó:r diénema

...
konec □ kuó:nc -a m -j kuò:ncu • **ta ozki /ožji del posode, navadno v njenem spodnjem delu, pri t. i. posodi za jesih in pri pinji pa izjemoma v zgornjem delu/** Ta uoskj kuó:nc je guó:rej, 'ne, ta šruòk je spuó:dej, puó:l pa na sré:t za jiésəx ižžà:gaš 'uən, 'ne. • **ta široki /širši del posode, navadno v njenem zgornjem delu, pri t. i. posodi za jesih in pri pinji pa izjemoma v spodnjem delu/** Edi:n tù: je razli:ka, dɛ je ta šrok kuó:nc spuó:dej.

ličkanje □ li:čkaje -a m /navadno suhi krovni listi, odstranjeni s koruznega storža, ki se lahko vstavlja med stične ploskve posod zaradi boljšega tesnjenja izdelkov/ Al pa akù:l utó:ra se dá:je, akù:l tèt:ix utó:ru se dá:je li:čkaje, 'ne.

locajka □ ləcà:jka -e ž -e -Ø /ročna žaga z vrvico, napeto z zatikalom in z različnimi listi, ki se uporablja za žaganje vratc in dna/ Z'dej buəma pa_is ləcà:jka krùòk nariédlj. Je tré:ba má:y namá:zat, dɛ na sti:ska.

loviti □ la'vət laví:m nedov. • **kote /pri postavljanju dog za ovalni sod in brento sproti prilagajati kot vzdolžnega roba doge kotu predhodne doge/** In t'le mùəraš tiɛ kuəte mùəraš u'se la'vət, ɛt tj ...

luknja □ lù:kje IN lù:kna -e ž -e lù:kij IN lù:kən **1. /kar nastane v dnu soda, ko se prevrta in odstrani les, in kamor se namesti pipal ⇒ veha (1. pomen) 2. /odprtina v dogi t. i. zautorzene kadi ali banje, lahko tudi posode za kis, kamor se namesti pipal/ ⇒ veha (2. pomen) 3. /odprtina v dnu čebrov za rožel/** Já:, lù:kne mà:ja ti:st, kə sa za ruóže. Ti:st mà:ja spuó:dej prevə:rtane lù:kne, 'ne, dɛ uó:da ... [možno iz nem. e Lücke]

majzelj □ mà:jzəl mà:jzla m -j mà:jzlu /dletu podobno orodje, s katerim se obdela konec obroča/ Z'dej buəma pa tapə:ru is mà:jzlam atsé:jkal ... [nem. r Meissel] = sekač

malarin □ maleri:n -a m -j -u /enoročna sekira s simetričnim kovinskim rezilom in krajšim ročajem, ki se uporablja za tesanje dog/ = plankača

malen □ má:lən -na m má:lnj mà:lno • **za grozdje /lesena naprava za ročno mletje grozdja/ • za jabolka /lesena naprava za ročno mletje jabolk/** Priéšc, briənte, má:lən za já:buka, pí:je, šká:fe, uxá:če. • **za krompir /lesena naprava za ročno mletje krompirja/** [nem. r Mühle; nem. mahlen]; [kor. nem. gruntpirn, grumper, krumpir; štaj. nem. grundbir]

močiti □ muó:čət muóčəm nedov. /medtem ko se doge upogibajo s pomočjo ognja, vlažiti notranjo in zunanjo površino soda v razmerju 2 : 1/ Ré:čma, kə tà:le mí:za, da və:rxə mùəra bət plá:men. Dɛ sa duóge i:stu, gli:x takù: garkie spuó:dej al pa na və:rx. Da və:rxə, puó:l pa muóčəš. Sà:m ...

mušter □ mú:štər mú:štra m -j mù:štru /model oz. začasni nadomestek/ Z'dej buəma abrùəčc gó:r djá:l, 'sam tù: sa 'sam za mú:štər. [nem. s Muster] ⇒ domači obroč

nabiti □ na'bət nabi:jem dov. • **gor /z udarjanjem s kladivom spraviti obroče na posodo/** 'No, z'dej je pašrà:jan abrùəč, z'dej ga buəma pa nabí:l gó:r. ⇒ stisniti (1. pomen); ⇒ udariti s kladivom

nabrati □ nab'ret nabéá:rem dov. • **dol /s pomočjo šestila ugotoviti polmer dna, ki**

predstavlja 1/6 obsega soda na mestu utora/ Zdej je tré:ba pa is cí:rkəlnam dó:l nab'ret, de bə̀oma dù:blj mičra. ⇒ **iti okoli**; ⇒ **pri okoli**

nabuhati □ nabú:ːxat nabú:ːxam dov. • **gor** /pred ukrivljanjem dog na silo in s silo namestiti obroče na zgornji del nastajajočega soda/ In kə pastà:vəš, 'jest na vé:m, t'le guó:r abrúoče puó:l na tē:j strān nabú:ːxaš guó:r, puó:l mùoraš pa še zmičrej tri: abrúoče pais'kat za ù:na strān, kə se ukú:r.

napuščati □ napú:šcat napú:šcam nedov. /pri postavljanju puščati približno milimetrski presledek med dogami na bodoči zunanji strani posode/ 'Je pa še tū: zanimi:ːy, de mùoraš na zú:nej napú:šcat, kə sùot pastà:vəš. Tək'le mùora zi'jet, zú:nej mùora zi'jet, kə puó:l ó:gi s'kəp patiégne.

narejen □ nar'jen narjé:ːna -u • **po letnicah** /izdelan iz dog in desk, ki so (bile) cepljene v vzdolžni smeri debelnih vlaken/ Tà: je pa rē:js za vičnu. Kə je pa lē:itəncax nar'jen.

nastavek □ nastà:ːyk -a m -j -u **1.** /kladivu podobno orodje, po katerem se tolče (s kladivom)/ Klá:du, já:, pa ti:st, 'jest prà:ːym nastà:vək, tē:imj. Na vé:m, kək sa t'le prē:it rē:ːklə tē:imj, sam 'jest prà:ːym nastf:vək pa klá:du ... **2.** /kleščam podobno orodje, s katerim se prime razbeljen žig črke ali številke/ 'Jest mǎ:m tak nastà:ːyk. Pri:meš čó:rka »« ...

našpičen □ našpi:ːčen -a -u /tak, ki je na obeh koncih za približno 1 cm ožji kot na sredini/ Sa'mu t'le pri:de duóga, na pri:de 'nəč našpi:ːčəna, kə pər sùođə, 'ne, duóga pri:de t'le na vð:rx, čē je uxá:č, ajt, piēdeset cē:nti pri:de na vð:rx, spú:deːj y spúođnəmu ... [← nem. e Spitze]

net □ nē:it -a m -j -u /polokrogla kovica, s katero se spoji obroč/ Znē:itət, mùorja bət nē:itj, zdej səm jix má:ːy začieːy švǎ:sat, kə na mùoram nē:itu da'bət. [srvnem. niet]

oblič □ ù:bəlč -a m -j -u /orodje za obdelovanje: izravnavanje, glajenje in krašenje lesa/ Né:ːi tük s'tar, samù: zdej damǎ: dē:lama arúođe, kà:r ga nú:cama – ù:bəlčē, štùosnjke, tič klú:ke, tū: u'se damǎ: nardí:ma, utùornjke. [nem. r Hobel] • **električni** /električno orodje za izravnavanje in glajenje lesa/ Já:, zdej je žie má:ːy na tū: pəršlú:, 'ne, iz elē:ktričnəm ù:bəlčəm, prē:it pa u'se na rúoke, prē:it u'se iz žà:ga. [nem. Elektrik, elektrisch] • **fini** /orodje z ravnim rezilom za fino obdelovanje, glajenje lesenih površin/ Tri:kat, ta pə:ru z grùoðəm ù:bəlčəm, puó:l is fi:nmu ù:bəlčəm, puó:l pa še – 'jest prà:ːym ti:stmə cí:rkəŋga. [ben. it. ali furl. fin] • **grobi** /orodje s polokroglim rezilom za grobo obdelovanje, izravnavanje lesenih površin/ Tri:kat, ta pə:ru z grùoðəm ù:bəlčəm, puó:l is fi:nmu ù:bəlčəm, puó:l pa še – 'jest prà:ːym ti:stmə cí:rkəŋga. • **mušter** /ročno orodje, s katerim se izdelujejo okrasni krogi na dnu soda in tanjša rob dna posode/ 'Jest prà:ːym fò:trə: »Dej mú:štərù:bəlč.« [nem. s Muster] • **okrogli** /ročno orodje za krožno izravnavanje notranjosti vseh sodarskih izdelkov, predvsem mesta, kamor se namesti dno posode/ 'Ma, 'jest zdej tək prà:ːym, kə fò:tər pa prekmù:rsku gavarí:, 'jest, ta akrúogloga bə̀om uzičü ... • **polokrogli** /ročno orodje za vzdolžno izravnavanje notranjosti soda/ • **ravni** /ročno orodje za vzdolžno izravnavanje notranjosti kadi in t. i. uhačev/

obrnjen □ abó:rjen -a -u • **ven** /obraten potek letnic v dogah glede na potek naravne rasti lesa/ Tū: je nùotər, sa'mu je tré:ba pa tū: gličdət, dç sa pa lē:itənce, mùorja bət pausùot 'uən abó:rjene in pər duógax, tū: səm tj prē:it pazá:bu pavē:jdət.

obroč □ abrúoč -a m -j -u /ozka ploščata kovinska priprava v obliki kroga ali elipse,

s katero se stiskajo oz. povezujejo posode/ Abrùòçe u'se damà:. 'Je pa tré:ba za en sùòt, reci:ma tri:stu li:tru, je tré:ba udá:rt is klá:dvam dvè:jki:lskëm akù:l sièdèmti:sočkàt, de je sùòt fé:rtik. • **domači /nadomestni, sodarjevi obroči, ki se zamenjajo z novimi šele potem, ko je posoda že izdelana/** Jà:, kə se abdè:laja, puó:l pa tiç damá:čc abrùòçe uzgá:meš ... ⇒ **mušter**

odnehati □ adnièxət adnièxam dov. /*popustiti, razrahljati obroče zaradi lažjega vstavljanja dna v posodo/* Šc má:u abrùòçe adnièxət.

perje □ piérje -a m • **breskovo /listi breskve, ki se prekuhajo v vodi, s katero se splashne sodarski izdelek po postopku izločitve t. i. črnine ali tanina iz lesal/** Puó:l nazà:dje pa bré:jskou piérje 'jest dá:m nùòtər, bré:jskou piérje.

pero □ pèrù: pèrièsa m -a -0 • **od ketne /zapona kot sestavni del verige, s katero se pri zatezanju dog prepenja verigo/** Tà:le pèrù: at kiçtnc mùòra bət 't'le, kə je tà: duòga, kə buò lù:kjā gò:r zvè:rtana, pa kə bùòdo u'sj nè:itj gò:r pərš'lj, tək'le ... [nem. e Kette]

pinja □ pí:ja -e ž -e -0 /*manjša lesena posoda, spodaj nekoliko širša, navadno s prostornino pet litrov, ki se uporablja za izdelovanje masla/* Prièšc, briçntc, má:løn za já:buka, pí:je, šká:fc, uxá:čc. [furl. pigne ali star. it. pigna]

pipa □ pí:pa -e ž -e -0 /*lesena priprava za odpiranje in zapiranje pretoka tekočin, pritrjena na dno soda oz. na dogo t. i. zautorjene kadi ali banje, lahko tudi posode za kis/* Puó:l pa advi:snu at əldí:, á:n čç-ij'mət na urá:tcj pí:pa, 'nc, 'tam, kə pri:dc urá:tea, é:n čç mət na urá:tcj, 'sam ti:st je slabù:, zatù: kə sa dvè:j lù:kje, 't'le je ré:čma za pí:pa, 't'le je za šrà:uf in urá:tea dō:st prè:j puòč.

plankača □ plenká:čā -e ž -e plenká:č /*lenoročna sekira s simetričnim kovinskim rezilom in krajšim ročajem, ki se uporablja za tesanje dog/* Jà:, di:lc dabí:ma al iz žà:gc al dc-jjx duògc nakuòlema, čc jix nakuòlema, je dō:st 'več dè:la, je tré:ba u'sc aptčá:sat iz žà:tlaxa pa is tá: plenká:čā, 'nc, da 'uøn dabí:ma duòga, dərgá:č ... [← nem. e Planke] = **malarin**

pobirati □ pabiérat pabièram nedov. /*pri upogibanju dog zmanjševati načrtno puščeni milimetrski presledek med sopostavljenimi dogami na bodoči zunanji strani posode/* Jà:, pa šc tù: mùòraš grú:ntat, dç tj ó:gi, kə ukú:rəš sùòt, ó:gi tj tri: stapí:nc pabi:ra.

poden □ puòdøn puòdna m -j puòdnu /*pri odprtih posodah spodnji, pri zaprtih spodnji in zgornji del posode/* Jà:, za tà: kanà:l nar'dat, kə puòdøn pri:dc nùòtər. [nem. r Boden] = **dno**

podkladati □ pətklà:dat pətklà:dam nedov. /*pri popravilu sodarskih izdelkov polagati leseno deščico pod rezilo utornika, da se ujame ustrezno razdaljo med robom popravljane posode in njenim utorom/* Puó:l pa stari:na pərpelà:ja paprà:ut, 'nc, mà:m pa ti:stc rò:čnc utùòrnjke, puó:l pa iz ró:čna, puó:l je tré:ba pətklà:dat, 'pət ...

podstavek □ patstà:uk -a m -j -u /*stolu podobna lesena priprava okrogle oblike, ki se uporablja pri izdelavi t. i. uhačev oz. posod z ušesi/* Jà:, pastà:vəš, mà:m tak patstà:uk nar'jen, pasiçbcj, 'stou p'rou za tiç uxá:čc dè:lat pa za čəb're in ga gò:r pastà:vəš, kə mà:š zaré:jzan tək'le, dvè:j zaré:jze na usá:k s'trən, kə tù:lc in 't'le dō:l ti:st ušičsa staji:ja, i:stu. ⇒ **stol**

poglihalnik □ paglixa:unjk -a m -j -u /*majhno, obliču podobno ročno orodje domače izdelave za izravnavanje zunanje površine soda, lahko pa tudi drugih sodarskih izdelkov/* [← nem. gleichen, glich, h. geglichen]

pokrov □ pak'rou pakró:va m -j pakrò:uu /*zgornji del pinje z dvema ročajema, ki*

služi za pokrivanje oz. zapiranje le-tel/ Tà:k š'təl pa še en pak'rəu g'úo:r na vè:rx pri:de, tù:k, dɛ 'uən na špri:ca, 'ne, ti:st, kə se tlà:č ...

posoda □ pasùoda -e ž -e -Ø • **ki se krivi** /*posoda, pri kateri so doge upognjene s pomočjo ognja/* Li:stauc mùora bət za tà: pasùoda, kə se kərvì: • **kovinska** /*posoda, v kateri se zakuri ogenj za upogibanje dog/* Mà:ma pasùoda, kavi:nksa, spuó:dej • **za jesih** /*spodaj širša, zaprta lesena posoda s prostornino od sto do dvesto litrov, v kateri nastaja in se hrani kis/* Za jiésəx tù:t dè:lám tiɛ pasùode ... [srvnem. ezzih]

postaviti □ pastá:ut pastà:vəm dov. • **sod** /*izdelati do faze, ko se začnejo doge upogibati s pomočjo ognja/* 'Je pa še tù: zanimí:u, de mùoraš na zú:nej napú:šcat, kə sùot pastà:vəš. Tək'le mùora zi'jet, zú:nej mùora zi'jet, kə puó:l ó:gi s'kəp patiégne.

postavljen □ pastà:ulen -a -u /*izdelan do faze, ko se začnejo doge upogibati s pomočjo ognja/* Pastà:ulen, pa kə ga ukú:rəš, sùot mùora zú:nej zi'jet, tək'le, 'lɛj.

pošpičiti □ pašpi:čət pašpi:čəm dov. /*obdelati dogo tako, da je na obeh koncih za približno 1 cm ožja kot na sredini/* In puó:l jx dà:š, razžà:gaš, zú:blaš, ti:st spuót diénema, kà:r je za'nəč, 'ne, puó:l jx pašpi:čəš, de 'tam, kə se špi:č, 'tam se dabi: tré:bux, kù:kəp je sùot uplɛt. [← nem. e Spitze]

pošrajati □ pašrà:jat pašrà:jam dov. /*z udarjanjem s kladivom po notranji strani obroča doseči, da se obseg obroča ujame z obsegom soda/* In pò:l je tré:ba, usà:zga je tré:ba pašrà:jat. [nem. schreineren] ⇒ **izšrajati**

poštosan □ paštuósan paštuóšana -u • **naravnost** /*tak, ki ima izravnane stike desk, ki sestavljajo dno posode/* Jà:, né:j tré:ba, vá:žnu dɛ je paštuósan nará:unast, sà:m tù: je vá:žnu, dɛ dí:xta na sré:jt. Dɛ je zadú:škan pa sré:jt. [← nem. stoßen, stößt, gestoßen] ⇒ **štosnik**

poštosati □ paštuósat paštuósam dov. /*oblikovati vzdolžni rob doge pod kotom tako, da je doga na bodoči zunanji strani širša kot na notranji/* Zú:blaš, puó:l 'uən issè:jka, 'ne, is skičra, puó:tlej se paštuósa, de se tiɛ kuóte nardi:, de rɛci:mo za tri:stu li:tru je dvà:insiənsət širi:nc, 'ne. [nem. stoßen, gestoßen] ⇒ **štosnik**

potegniti □ patiégənt patiégnem dov. • **skup** /*v fazi upogibanja s pomočjo ognja povsem približati doge eno k drugi/* 'Je pa še tù: zanimí:u, de mùoraš na zú:nej napú:šcat, kə sùot pastà:vəš. Tək'le mùora zi'jet, zú:nej mùora zi'jet, kə puó:l ó:gi s'kəp patiégne. • **ven/noter** /*v fazi upogibanja s pomočjo ognja povsem približati doge eno k drugi, vendar navadno ne v isti ravnini, temveč z zamikom/* Dəbiéle? Né:ijsa. Vè:iš kuà:, ó:gi é:na 'uən patiégne, é:na nùotər, 'ne.

prekrožiti □ prekuóžət prekuóžəm dov. • **na koncu** /*lizenaciti dolžino dog na zgornjem in spodnjem koncu soda in drugih posod/* Vè:iš, kuà: 'je, kə pò:l na kò:nc, rɛci:mo, čɛ bɛ člò:uk 'rat i'mu tri:stu li:tru sùot, ti: ga pò:l prekuóžəš na kuó:nc, pa ga tù:k ni:žiga nardi:š, vé:iš. ⇒ **priglihati na vrhu**

preša □ priéša -e ž -e priéš /*naprava za ročno stiskanje grozdja in drugega sadja/* Priéše, briente, má:lən za já:buka, pí:je, šká:fc, uxá:čɛ. [stvnem. p(f)ressa, srvnem. presse]

pribijač □ pərbijá:č -a m -j pərbijá:ču /*orodje, s katerim se pred t. i. netanjem preluknja obroč/* Pərbijá:č pa seká:č nú:caš.

pričvngati □ pərcvì:ngat pərcvì:ngam dov. /*pri izdelovanju soda in drugih posod s*

- t. i. cvingami, tj. kovinskimi sponami pritrđiti prve doge na nadomestni obročl* Jà:, pœrcvi:ŋgam, 'ne, is cvi:ŋga, is ... [← nem. e Zwinge] = **pripeti**
- priglihati** □ pœrgli:xat pœrgli:xam dov. • **na vrhu /izenaçiti dolžino dog na zgor-njem in spodnjem koncu soda in drugih posodl** Pa še puó:l paçá:kat, de duóge mœ:rzle rà:taja, 'ne, puó:l pa spïet naprê:j, na vœ:rx pœrgli:xat ga ... [nem. gleichen, glich, h. geglichen] ⇒ **prekrožiti na koncu**
- pripeti** □ pœr'pet pœr'pnem dov. *lpri izdelovanju soda in drugih posod s t. i. cvingami, tj. kovinskimi sponami pritrđiti prve doge na nadomestni obročl* Jà:, de se pœr'p'ne. 'Jest prâ:um cvi:ŋga al pa mizâ:rska spuŋka, 'ne. = **pricvingati**
- priiti** □ 'pœrt prî:dem dov. • **okoli /z enako dolgimi šestimi koraki izmeriti obseg posode na mestu utora in tako ugotoviti polmer dna/** Šiêškæt mùœraš pœ:rt akù:l, dœ dabi:š pœ:umiœr, pœ:umiœr krùœga, 'ne. ⇒ **nabrati dol** • **skup /po opravljenih enako dolgih šestih korakih vrniti se v začetno točko merjenja obsega posode/** Šiêškæt griêš akù:l, kœ u'tor nardi:š, griêš šîêškæt, 'l'e ri:s nardi:š, pa griêš šîêškæt – en, dvâ:, tri:, štîér, piœt, šîest in mùœraš s'kœp pœ:rt tlê:le. • **upet po /tesno se prilegati/** Dœ pri:de upïet pa sùœdœ, 'ne. Rœci:mo, 'tæk kœ tù:le gliœdâš, dœ pri:de upïet pa sùœdœ.
- radius** □ rá:dius -a m -j rà:diusu *lobseg obroça, ki se mora ujemati z obsegom soda/* De ti:st rá:dius dabi:š 'uœn. Pa sùœdœ, 'ne. Šriêga ti:sta, de dabi:š, 'ne, kù:kœr je sùœt napiœt. [lat. radius] ⇒ **šrega**
- rezilnik** □ œrzi:unjk -a m -j -u *lorodje z rezilom in dvema roçajema za obdelovanje lesa/* œrzi:unjkj? Jà:, tù:t ti:st mà:ma, sâ:m is skiœra 'uœn stó:uœcma tù:. • **okrogli /takšno orodje s polokroglim rezilom/** Za 'kat al pa za sùœt se pa ti:st (okrogli) nú:ca, rœci:mo, kœ duœga zijâ:, duœga tæk'le zijâ: in puó:l iz ù:nmu œrzi:unjkœm patiœgncš, kœ je tæk'le uvi:t. • **ravni /takšno orodje z ravnim rezilom/** œrzi:unjk – ê:dan je ravâ:n, ê:dan je za tù:, kœ, rœ:œma, kœ mlâ:jœke bœ:lma 'l'e, 'ne, kœ se mlâ:jœkj pastâ:ulaja – tù: je ti:st, kœ je ravâ:n, 'ne.
- rigelj** □ rî:gœl -na m -nj rî:gœlnu *lkos lesa, ki je pritrjen na vratca soda in služi za zapiranje le-teh; zapahl* Pó:l či:st nazâ:dje, kœ je žiœ sùœt pabrú:šœn, kuâ: 'jest vé:m, lù:kje zvœ:rtane, rî:gœl nar'jen gô:r na vœ:rx, 'ne, pó:l pa navïe abrùœœe začnem dé:lat, 'ne. [nem. r Riegel]
- roça** □ ruóœa -e ž -e ruóœ 1. *Inavadno kovinska priprava z ukrivljenima koncema, na katero je pritrjena naramnica pri brentil* Štiœrje, puó:l pa še za ruóœâ, 'ne, ti:st dvœ:ij klù:ke prî:deja za ruóœe, vé:iš, kœ je ... Jà:, dœ sa z abê:jsat, pa spuó:dej dvâ: kâ:uœlna, 'ne. = **kljuka** (2. pomen) 2. *Iroçaji pri t. i. uhaçih, navadno iz dveh daljših, polkrožno obdelanih dog z luknjo v sredinil* Jà:, sej mà:ta – abâ: (uhaç in škaf) mà:ta pa dvœ:ij ruóœœ. ⇒ **uœesa** • **kovinska /navadno kovinska priprava v obliki œrke »u«, pritrjena na zgornji, prvi obroç t. i. œebrov oz. œebriçkov za rožel** Dœrgâ:œ pa œ œœbri:œœk dœ:lâm za ruóœœ, mà:š pa puó:l spïet is ti:stmu pó:sla, pa tiœ ruóœœ kovi:nske dé:lat. ⇒ **œeber** ali **œebriçek za rože**
- sekaç** □ sekâ:œ -a m -j sekâ:œu *ldletu podobno orodje, s katerim se obdela konec obroça/* Pœrbijâ:œ pa sekâ:œ nú:caš. = **majzelj**
- sekati** □ sé:ikæt sê:ikam dov. • **med mašami /podirati drevesa v obdobju med malo in veliko mašo, tj. med petnajstim avgustom in osmim septembrom/** Lê:js se sœ:jka takù:, 'ne, mœt mà:šam, mœt mà:la má:ša pa mœt viœlka mà:šâ:; at piœtnâ:jzga auggù:sta da ô:smœga sœptê:mbrâ, kœ sa tiœ má:še. • **pozimi /podirati drevesa v jesenskem in zimskem času oz. v mesecih, katerih imena se končujejo na œrko »r«/** Dœrgâ:œ se laxkù: pa pazi:m, na ti:ste mè:jsœe, kœ se na »rœ« niœxajâ.

- skuriti** □ skú:rt skú:rəm dov. *Is segrevanjem na ognju povzročiti, da se iz lesa delno izloči tanin in da izdelek dobi končno obliko/ Zarȃt černí:ne pa zarȃt, zarȃt černí:ne – taní:na. 'Jest ga skú:rəm, usà:ʒga in djsiȃt lé:jt, vé:m, dȃ ...*
- sod** □ sùòt sùòða m -j -u *Inavadno trebušasta, lahko tudi valjasta posoda različnih velikosti z dnom na obeh koncih/ Za sùòt nú:cama xrá:stave di:le al cé:jšjevc, at čičšple, kó:stej pa axá:cija, 'ne, samù:, ná:jbù:l je xrá:stou lè:js, axá:cije, kó:stej se pa kər'vət ne dà:, 'ne. • jajčast = • ovalen /tak, ki ima ovalno obliko dna/ Jà:, šc ti:st, já:jčast. – Ová:lən sùòt je – tù: je sp'lox, 'fant. 'Tam mà:š tù:t, vé:jš, kuá: je, 'tam mà:š 'več kuòtu – 'sej né:j problè:ma ga nar'dot, 'tam mà:š kuòtu ... • okrogel /tak, ki ima okroglo obliko dna/ Sùòdȃ sa ȃ glà:ȃnəm akruòglȃ.*
- sredika** □ sredí:ka -e ž -e sredí:k *Notranji, osrednji del debla oz. mehka, gobasta vlakna, neprimerna za obdelavo/ Sredí:ka mùòraš pa 'ȃn je'mȃt, 'ne, puó:l pa na té:j s'trȃn, kù:kor tȃ dà:, na té:j s'trȃn pa kù:kor tȃ na té:j s'trȃn dà:.*
- stiskati** □ stí:skat stí:skam nedov. • skup *Ipri izdelavi soda in drugih izdelkov postavljati doge tako, da med njimi ni presledka/ Puó:l pa duòge sklà:daš in usà:ka tak'le prí:meš pa drù:ga zdrà:vən pastà:vəš, pa tà: prí:meš pa sà:m stí:skaš s'kəp, 'ne.*
- stisniti** □ stí:sənt stí:snem dov. **1.** *Is trdno namestitvijo obročev obdati in tesno povezati doge odprtih in zaprtih posod/ 'Jest š'kař stí:snem, 'ne, pastà:ȃm, stí:snem da kuó:nca. Prečžà:gam, zgli:xam, puó:l pa na ó:gi. In tù:k se usəší: še zmiȃrej, pa ží:xər je sú:x lè:js, dȃ griȃda abrùòčȃj še tù:kle napré:j. ⇒ nabiti gor **2.** (skup) *Iv določeni fazi izdelave soda z zatezanjem verige tesno povezati dogel/ Kə dvà:kat stí:snema, je tré:ba zmúó:čət spiȃt. – Kə ta pə:ru prí:de s kiȃtna puó:l. De s'kəp stí:snema. ⇒ daviti**
- stol** □ s'tou stó:la m -j stò:lu *Istolu podobna priprava okrogle oblike, ki se uporablja pri izdelavi t. i. uhačev oz. posod z ušesil/ Jà:, pastà:vəš, mà:m tak patstà:ȃk nar'jen, pasieȃej, s'tou p'rou za tiȃ uxá:čc dé:lat pa za čəb're in ga gó:r pastà:vəš, kə mà:š zaré:jzan tak'le, dvè:j zaré:jze na usà:k s'trȃn, kə tù:le in 'le dȃ:l ti:st ušieša staji:ja, i:stu. ⇒ podsta-
vek*
- stolči** □ stó:ȃčt stó:ȃčem dov. • ven *Izaradi lažjega upogibanja stanjšati dogo na sredini/ ərzí:ȃnjki? Jà:, tù:t ti:st mà:ma, sà:m is skiȃra 'ȃn stó:ȃčema tù: = izsekati ven*
- šablona** □ šablò:na -e ž -e -Ø *Ilesena priprava srpaste oblike, s katero se preverja izbočenost doge, njena širina v sredini in na obeh koncih ter kot ob vzdolžnih robovih doge/ Duòge sa narjé:ne u'se pa šablò:n, i:stu, sam né:jsa u'se gli:x šrȃ:ke, za'rat tè:iga, kə di:là na dà: 'ȃn tù:k. [nem. e Schablone] ⇒ kljuka (1. pomen); ⇒ štih*
- škaf** □ š'kař šká:fa m -j škà:fu *Navadno štirideset centimetrov visoka lesena posoda z dvema ušesoma, v kateri se hrani oz. pripravlja meso za poznejše prekajevanje/ Priȃše, briȃnte, má:lən za já:buka, pí:je, šká:fe, uxá:čc. [srvnem. schaf, stvnem. sca(p)f] = uhač (2. pomen); ⇒ uhač (1. pomen)*
- šponarica** □ špò:narca -e ž -e -Ø *Ikovinska priprava iz več med seboj sklenjenih obročkastih elementov in z dvema zaponama, ki se uporablja za zatezanje dog/ [← nem. spannen] ⇒ ketna*
- šrajati** □ šrâ:jat -am nedov. *Iudarjati s kladivom po notranji strani obroča toliko časa, da se obseg obroča ujame z obsegom soda/ Pəstí:š dà:li in ga znè:itaš, puó:l ga je tré:ba pa šrâ:jat. [nem. schreiner]*
- šrega** □ šriȃga -e ž -e šriȃk *Iobseg obroča, ki se mora ujemati z obsegom soda/ De*

- tì:st rá:díus dabí:š 'uøn. Pa sùòðə, 'ne. Šríéga tí:sta, de dabí:š, 'ne, kù:kør je sùòt napièt. [nem. e Schräge] ⇒ **radius**
- štift** □ št'əft ští:fta m -j ští:ftu /lesen valjast predmet za povezovanje desk v dnu posodel/ 'Sam panavá:t, gdù:r z'dele pørpelà: nazá:j, 'ne, paprá:ulòt, té:j, kə sa prè:j dé:lal, sa'mu sa tè:j ští:fti nùòtør. [nem. r Stift] ⇒ **lesen klin**; ⇒ **klinec**
- štih** □ št'əx ští:xa m -j ští:xu **1.** /lesena priprava srpaste oblike, s katero se preverja izbočenost doge, njena širina v sredini in na obeh koncih ter kot ob vzdolžnih robovih doge/ [nem. r Stich] ⇒ **kljuka** (1. pomen); ⇒ **šablona 2.** /ročno orodje, s katerim se na obodu dna oz. podna pred njegovim stanjšanjem označi širina utora nastajajoče posode z namenom, da se debelina roba dna ujame s širino utora/ [nem. r Stich]
- štil** □ št'əl ští:la m -j ští:lu /del t. i. štokavnika, namenjen za držanje z rokami; držalo/ Tà:k št'əl pa šc en pak'røu gùó:r na vò:rx prí:dc, tù:k, dç 'uøn na špri:ca, 'nc, tí:st, kə se tlà:č ... [nem. r Stiel]
- štokavnik** □ štùòkøuñj k -a m -j -u /sestavni del pinje, s katerim se stepa smetana, da se iz nje izloči maslo/ 'Jest prà:vøm štùòkøuñj. Jà:, Tí:st, kə je za nùòtør, kə je za tlà:čət, 'nc. [← nem. stochern]
- štosnik** □ štùòsnj k -a m -j -u /zelo velik oblič s širokim rezilom za oblikovanje vzdolžnega roba doge pod kotom tako, da je doga na bodoči zunanji strani širša kot na notranji in za izravnavanje stikov oz. daljših stranskih ploskev desk, ki sestavljajo dno posode; spehalnik/ Nè:ì tù:k s'tar, samù: z'dej damà: dè:lama arùòdje, kà:r ga nù:cama - ù:bəlče, štùòsnjke, tiç klú:ke, tù: u'se damà: nardí:ma, utùòrnjke. [← nem. stoßen, stößt, gestoßen]
- tanin** □ tani:n -a m /organska snov trpkega okusa, ki se lahko pred prvo uporabo sodarskega izdelka po posebnem postopku izloči iz lesa/ Černi:na, à:jt tù: je tani:n, 'ne. [nem. Tannin] = **črnina**
- trebuh** □ tré:bux -a m -j trebù:xu /izbočeni, širši del sodal/ In puó:l jx dà:š, ražžà:gaš, zù:blaš, tí:st spuòt diçnema, kà:r je za'nəč, 'nc, puó:l jx pašpi:čçš, de 'tam, kə se špi:č, 'tam se dabí: tré:bux, kù:kør je sùòt upièt.
- udariti** □ udá:rt udà:rəm dov. • **s kladivom** /sunkovito se dotakniti obroča z name-nom, da se le-ta prileže posodil/ Abrùòçc u'se damà:. 'Je pa tré:ba za en sùòt, reci:ma tri:stu li:tru, je tré:ba udá:rt is klá:dvam dvè:iki:lskəm akù:l siédəmti:sočkət, de je sùòt fé:rtik. ⇒ **nabiti gor**
- uhač** □ uxá:č -a m -j uxà:ču **1.** /vsaka manjša, navadno štirideset centimetrov visoka lesena posoda z dvema ušesoma: čeber, škař in uhač/ Uxá:č je, uxá:č je štò:rdesçt u'sak, tà:k narmà:løn, 'ne, za štuòkət al pa za u salamuòrjã, tù:, kə nù:caja, štò:rdesçt je u'sak pa piçtinšičzdesçt širi:ne. ⇒ **čeber**; ⇒ **škaf**; ⇒ **uhač** (2. pomen) **2.** /navadno štiri-deset centimetrov visoka lesena posoda z dvema ušesoma, v kateri se hrani oz. pripravlja meso za poznejše prekajevanje/ Uxá:č pa dc je či:m lá:ži, 'nc, kə je za salamuòrja pa za mäsù:, jà:. = **škaf**; ⇒ **uhač** (1. pomen)
- ukuriti** □ ukú:rt ukú:rəm dov. /začeti z upogibanjem dog s pomočjo ognjal/ Zdej bùòš pørš'la pagliédət, kə bùòmo ukri:l.
- usušiti se** □ usòšət se se usòší:m dov. /zmanjšati svojo prostornino zaradi izgube vode oz. vlage/ 'Jest š'kaf sti:snem, 'ne, pastà:um, sti:snem da kuó:nca. Prežà:gam, zgli:xam, puó:l pa na ó:gi. In tù:k se usòší: še zmiçrej, pa ži:xør je sù:x lè:js, dç griçda abruòçj še tù:kle naprè:j.

- ušesa** □ ušiěsa ušies m /ročaji pri t. i. uhačih, navadno iz dveh daljših, polkrožno obdelanih dog z luknjo v sredini/ Jà:, pastá:vəš, mà:m tak patstá:uk nar'jen, pasičbej, stouy p'rou za tič uxá:če dé:lat pa za čəb're in ga gó:r pastá:vəš, kə mà:š zaré:žan tək'le, dvè:i zaré:žze na usà:k s'rəŋ, kə tù:le in t'le dō:l ti:st ušiěsa staji:ja, i:stu. ⇒ **roča** (2. pomen)
- utor** □ u'tor utó:ra m -j -u /lozek žleb v dogah, navadno štiri centimetre od roba posode, kamor se namesti dno posodel/ 'Ne, duōga je na vò:rx, 'tam, kə prí:de u'tar nùotər, 'tam je tri: cəntimè:tre mùora bət dəbičla, na sré:jt mùora bət pa dčvjetnajst da dvaindvjest milimè:tru, na sré:jt, 'tam, kə se kərví:, 'ne. = **kanal**
- utornik** □ utùornjĭk -a m -j -u /lorodje za ročno vrezovanje utorov/ Né:i tù:k s'tar, samù: z'dej damà: dè:lama arùodje, kà:r ga nú:cama - ù:bəlcč, štùosnjke, tič klú:ke, tù: u'se damà: nardí:ma, utùornjke.
- vajenec** □ và:jenc -a m -j -u /lesena naprava, ki se uporablja kot opora, podstava pri posameznih fazah izdelave sodarskih izdelkov/ = **hlapec**
- veha** □ vé:jxa -e ž -e vè:jx **1.** lodprtina na vrhu soda, skozi katero se sod napolni; navadno je zamašena/ Kə je sùot čí:st fč:rtik, se pa lù:kje zvè:rtaja. Na vò:rx sùoda je vé:jxa. **2.** lodprtina v dnu t. i. zautorjene kadi ali banje, ki je lahko zamašena z zamaškom/ **3.** lesen valjast, na zgornjem koncu navadno nekoliko širši predmet, s katerim se zamaši odprtina na vrhu soda in odprtina v dnu t. i. zautorjene kadi ali banjel
- verštat** □ viérštat -a m -j viérštatu /miza, v katero se pritrdi predmet, ki se obdeluje; skobeljnik/ Jà:, tù: pa puóðən - u viérštat se up'ne, 'ne, nùotər, u viérštat se up'ne. [nem. e Werkstatt]
- viseti** □ ví:sət visí:m nedov. • **na noter** /po izenačenju dolžine dog na zgornjem in spodnjem koncu soda mora biti rob soda tako na enem kot na drugem koncu nagnjen pod določnim kotom, odvisnim od prostornine soda, proti notranjosti soda/ Kə sùot mùora bət pərgli:xan in na nùotər mùora ví:sət, kù:kər mà: tič šré:ge na vò:rx, 'ne, mùora tù:t nùotər ví:sət. Spuó:dej i:stu. = **biti na noter**
- vpet** □ upiēt -a -u /tak, ki ima (določen) obseg/ In puó:l jx dà:š, razžà:gaš, zù:blaš, ti:st spuót dičnema, kà:r je za'nəč, 'ne, puó:l jx pašpi:ččš, de 'tam, kə se špi:č, 'tam se dabi: tré:bux, kù:kər je sùot upiēt.
- vratca** □ urá:tca -e ž -e urà:tc /polkrožna lesena priprava, ki zapira odprtino v dnu soda ali bane oz. t. i. zautorjene kadil/ Puó:l pa adví:snu at əldí:, á:n čč-j'mət na urá:tcj pí:pa, 'ne, 'tam, kə prí:de urá:tca, ó:n čč mət na urá:tcj, 'sam ti:st je slabù:, zatù: kə sa dvè:i lù:kje, t'le je ré:čma za pí:pa, t'le je za šrà:uf in urá:tca dō:st prè:j puóč.
- vzeti** □ u'zet uzé:mem dov. • **ven** /po posebnem postopku izločiti kaj iz česal/ Jà:, tù: je pa adví:snu, čč, 'kəč čərní:na 'uən uzé:mčš. ⇒ **zapariti**
- zabiti** □ za'bət zabí:jem dov. • **sod** /med eno in drugo uporabo neprodušno zamašiti vse odprtine/ Al pa kə se ví:nu spí:je is sùoda, bù:ł, dč se sùot zabi:je, pa pí:pa zap're, pa pəstí:. Da drù:zga.
- zakaliti** □ zaka'lət zakalí:m dov. • **z mrzlo vodo** /po končanem zatezanju dog politi sod z mrzlo vodo, da obdrži (pri)dobljeno obliko kot dokončno/ Puó:l pa, kə je fč:rtik, kə se uxladí:, zapá:rt ga, š_enkāt, iz uò:da, iz mò:rzla, tù: je gli:x 'tak, kə bj žéló:js kalí:u, iz mò:rzla uò:da ga mùoraš zaka'lət ...
- zamašek** □ zamà:šək -a m -j -u /ložji valjast predmet iz lesa, s katerim je zamašena odprtina, v katero se namesti pipal/ Jà:, sma žič prùoibal dé:lat pa je né:i, na prí:dema s'kčp, 'ne. Bù:l zamà:ške dé:lat. = **čep**; ⇒ **veha** (3. pomen)
- zapariti** □ zapá:rt zapà:rəm dov. /s pomočjo pare povzročiti, da se pred prvo upora-

bo posode po posebnem postopku iz nje izloči črnina ali tanin! Kə ga b̥uʃ, čə ga pamí:vaʃ pa t̥u:, pa čə ga zapà:rəʃ, kə ví:nu n̥uʃt nalí:jeʃ, t̥ə buʃ papuʃkalu. ⇒ **vzeti ven zmočiti** □ zmuʃó:čət zmuʃóčəm dov. *Imedtem ko se doge upogibajo s pomočjo ognja, navlažiti notranjo in zunanjo površino soda v razmerju 2 : 1!* P̥uʃó:l pa zú:nej zmuʃóčəʃ, pa kə zú:nej uʃó:da paʃəʃí:, p̥uʃó:l je pa z̥ru za s̥kəp u'ləčt.

znetati □ znè:jtat znè:jtam dov. *Ispojiti oba konca obroča s kovicami!* Znè:jtat, mùʃrja bət nè:jt̥j, z'dej səm j̥jx má:u začiču šv̥a:sat, kə na mùʃram nè:jt̥u da'bət. [← srvnem. Niet] ⇒ **net**

zrel □ z̥ru zrè:la -u • **za vleči skup** *Istanje pri izdelavi soda, ko je mogoče začeti z zatezanjem in upogibanjem dog!* P̥uʃó:l pa zú:nej zmuʃóčəʃ, pa kə zú:nej uʃó:da paʃəʃí:, p̥uʃó:l je pa z̥ru za s̥kəp u'ləčt.

žatlaha □ žá:tlaxa -e ž -e žà:tlax *Idvoročna sekira z nesimetričnim rezilom in krajšim ročajem, ki se uporablja za klanje dog iz hlodal!* Jà:, di:le dabí:ma al iz žà:ge al de-j̥jx duʃge nakuʃlɛma, čə j̥jx nakuʃlɛma, je dó:st 'več dó:la, je tré:ba u'se aptgá:sat iz žà:tlaxa pa is tá: plenká:čá, 'ne, da 'uʃn dabí:ma duʃga, dərgá:č ... [bav.-avstr. Schatlhacke]

3 SKLEP⁹

Slovarček narečnih sodarskih poimenovanj, ki se uporabljajo v Zagradcu, sestavlja 265 iztočnic oz. slovarskih gesel. Znotraj le-teh je 225 enobesednih in 117 več kot enobesednih sodarskih poimenovanj oz. stalnih besednih zvez. Med enobesednimi termini je 159 neprevzetih oz. slovanskega izvora¹⁰ in 66 prevzetih iz tujih jezikovnih sistemov. 59 je germanskega, 7 pa romanskega izvora. Med več kot enobesednimi sodarskimi poimenovanji je največ takih, ki imajo glede na prevzetost oz. neprevzetost jedra in/ali določila domače jedro in domače določilo (92) oz. so slovanskega izvora, sledijo tista s prevzetim jedrom in domačim določilom (12), domačim jedrom in prevzetim določilom (8), najmanj pa je v celoti prevzetih, tj. tistih, ki imajo prevzeto tako jedro kot tudi določilo (5).¹¹ Vse prevzete besede tako med enobesednimi kot med več kot enobesednimi termini so izposojenke (SP 1994: 31).

V okviru enobesednih sodarskih poimenovanj je največ samostalnikov (134), sledijo glagoli (72), pridevniki (17) in tudi dva (2) prislova. Med več kot enobesednimi poimenovanji pa je največ glagolskih besednih zvez (63), sledijo samostalniške besedne zveze (47), pridevniške besedne zveze (6) in ena (1) priredna prislovna zveza.

Če torej povzamemo povedano:

1. **vseh zbranih narečnih sodarskih poimenovanj je 342,**
2. **med njimi je največ enobesednih (225 od skupno 342 oz. 65,8 %),**

⁹ Tukaj navedene ugotovitve so rezultat analize vseh 265 slovarskih gesel iz diplomskega dela. Termini so namreč samo kot neka zaključena celota (slovarček) lahko verodostojna odslkava dejanskega trenutnega stanja v (sodarski) terminologiji določenega področja.

¹⁰ Slovenskih tvorjenk iz prevzetih besed ali njihovih delov nimamo za prevzete (Toporišič 1992: 218), zato sem jih uvrstila v kategorijo naprevzetih besed oz. k besedam slovanskega izvora (npr. pricvingati, folcati). Isto velja tudi za več kot enobesedne sodarske termine oz. za stalne besedne zveze (npr. poštosan naravnost).

¹¹ Vsa prevzeta jedra in/ali določila so germanskega izvora, razen enega primera, ko je prevzeto jedro germanskega, prevzeto določilo pa romanskega izvora (*fini oblič*).

3. v veliki večini so termini slovanskega izvora (251 od skupno 342 oz. 73,4 %), med prevzetimi pa jih je največ germanskega izvora,
4. med prevzetimi enobesednimi termini je največ samostalnikov, med prevzetimi besednimi zvezami pa največ samostalniških besednih zvez,¹²
5. skupno je največ terminov samostalnikov in samostalniških besednih zvez (181 ali 53 %), sledijo glagoli in glagolske besedne zveze (135 ali 39,5 %), pridevniki in pridevniške besedne zveze (23 ali 6,7 %) in prislovi in prislovne zveze (3 ali 0,8 %).

Viri in literatura

- BEZLAJ, France, 1976, *Etimološki slovar slovenskega jezika I., A–J*, Ljubljana, SAZU, Inštitut za slovenski jezik.
- BOGATAJ, Janez, *Ljudska umetnost in obrti v Sloveniji*, Ljubljana 1993.
- DEBENJAK, Doris, 1996, *Slovar, nemško-slovenski, slovensko-nemški*, Celovec.
- DONZELLI et al., Rinaldo, *Delajmo z lesom*, Ljubljana 1983.
- KULAR ml., Miha (r. 1966), *Informatorec, stanujoč v Zagradcu* 26.
- LOGAR, Tine, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda Jež, Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1996.
- LOGAR, Tine, *Slovenska narečja, besedila*, Ljubljana 1975.
- MIHELIČ, Darja, *Zgodovina sodarske obrti na Slovenskem. Vilfanov zbornik, Pravo – zgodovina – narod (Recht – Geschichte – Nation)*, ur. Vincenc Rajšp, Ernst Bruckmüller, Ljubljana, Založba ZRC (ZRC SAZU), 1999, 659–79.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, v eni knjigi, Ljubljana 1995.
- Slovenski pravopis 1, Pravila*, Ljubljana 1994, 31.
- SNOJ, Marko, 1997, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana, 218.
- VALANT, Milan, *Zgodovina Žužemberka in Krajine*, Ljubljana 1970.
- VERBINC, France, 1976, *Slovar tujk*, Ljubljana.
- VIDMAR et al., Marjan, *Sodarstvo na Slovenskem*, Ljubljana 1966.

Okrajšave

Vse okrajšave so iz Snojevega Slovenskega etimološkega slovarja in iz Bezlajevga Etimološkega slovarja slovenskega jezika.

bav. srvnem.	bavarskosrednjevisokonemško
ben. it.	beneškoitalijansko
furl.	furlansko

¹² Med prevzete več kot enobesedne termine oz. stalne besedne zveze sem štela tudi vse tiste zveze, ki imajo prevzeto samo eno sestavino.

it.	italijansko
kor. nem.	koroškonemško
lat.	latinsko
nar. avstr. nem.	narečno avstrijskonemško
nem.	nemško
srvnem.	srednjevisokonemško
star. it.	starejšeitalijansko
stvnem.	starovisokonemško
štaj. nem.	štajerskonemško
vlat.	vulgarnolatinsko

Barrel Making Terminology from Zagradec in Dolenjsko

Summary

The local speech of the village of Zagradec belongs to the central Dolenjsko dialect and – with a few exceptions – it reflects typical central Dolenjsko phonemic and morphological features.

Suha krajina differs from other parts of Dolenjsko since it is not known as a wine growing area. This is the reason that in this area barrel making never had the status of craftsmanship and people considered it a supplemental activity or a hobby. Self-taught coopers, especially joiners and carpenters, made containers mainly for their own needs, but also for sale. It is supposed that about thirteen coopers had lived in Zagradec throughout the 20th century, and nowadays there is only one left.

In her graduation thesis the author compiled a vocabulary of dialectal cooperage -related expressions used in Zagradec. The vocabulary lists with 265 entries, which include expressions for cooper's products and their parts, tools and other implements, and for individual phases in making of containers and other products. Of the 265 dictionary entries there are 225 single-word terms and more than 117 multi-word terms or fixed expressions. Among the single-word terms there are 159 entries of Slovenian or Slavic origin and 66 borrowings: 59 are of Germanic and 7 of Romance origin. The majority of multi-word terms is represented by those with a Slovenian headword and a Slovenian modifier (92), then come the terms with a foreign headword and a Slovenian modifier (12), then those with a Slovenian headword and a foreign modifier (8), and as the least frequent there are the terms with a foreign headword and a foreign modifier (5).

Among the single-word cooperage-related terms the nouns prevail (134) instances, then follow the verbs (72), the adjectives (17) and even two adverbs; among the multi-word terms the majority is represented by verbal phrases (63), followed by nominal phrases (47), adjectival phrases (6) and one co-ordinate adverbial phrase.

- 1.1.2.1 Naglašeni
i [i] u
- 1.1.2.1.1 /i/ in /u/ nista izrazito kratka. Dolžine /a:/, /i/ in /u/ se zelo izenačujejo.
- 1.1.2.2 Nenaglašeni
i [i] u
- 1.1.2.2.1 Silabemi ɾ, ʎ, ɱ, ɲ so položajne različice zvočnikov /l m n r/; pojavljajo se predvsem v hitrem govorjenju.
- 1.2 SOGLASNIKI
- 1.2.1 Zvočniki
v [v] m [m]
v' m'
ɫ r n [ɲ]
l n'
j
- 1.2.1.1 V položaju pred sprednjimi samoglasniki palataliziranost zvočnikov ni slišna, zato v zapisih ni označena (prim. Rigler 1981: 94).
- 1.2.2 Nezvočniki
p b f
p' b' f'
t d
t' d'
c [ʃ] s z
c' s' z'
č [ʒ] š ž
k g x [ɣ]
(k' g')
- 1.2.2.1 V položaju pred sprednjimi samoglasniki palataliziranost nezvočnikov ni slišna, zato v zapisih ni označena (prim. Rigler 1981: 94).
- 1.3 PROZODIJA
- 1.3.1 Naglas ni vezan na določeno mesto v besedah.
- 1.3.2 V naglašanih zlogih poznajo govori kvantitetno nasprotje, ne poznajo tonemskega naglaševanja ter imajo dva naglasa ('V, 'V) in nenaglašeno kračino (V).

2 DISTRIBUCIJA**2.1 SAMOGLASNIKI****2.1.1 Dolgi samoglasniki**

2.1.1.1 /è:/ in /e:/ pred /j/ nista mogoča; nadomesti ju /ɛ:/, ki v nekaterih primerih alternira z /i/ – 've:ja ≈ 'vija.

2.1.1.2 /ɛ:/, ki mu sledi zlog s nesprejnim samoglasnikom, nepalatalizirani soglasnik ali zlog, ki ne vsebuje /č ž š r j/, je fakultativno nadomeščen z [e:] – z've:zda, z've:st (R mn.) (proti z've:z'de (R ed., I mn.)), 've:ta (2. os. dv.) (proti 've:te (2. os. mn.)), toda 've: (3. os. ed.)), tre:bəx (proti trɛ:p'xɛ (I mn.)); sicer pən'dɛ:lɛk pən'dɛ:lka 'ponedeljek', 've:ša (I/R ed.), s've:čka (I ed.) in tudi s've:čk (R mn.). Pri nekaterih govorcih pride fakultativno do enakega pojava, če naglašeni enozložnici, v kateri je /ɛ:/, sledi nenaglašena enozložnica s sprejnim samoglasnikom (ob navedenih omejitvah) – 'de:pa na 've:m 'zdaj pa ne vem' proti 'de:bɛ pa 'šɔ: 'zdaj bi pa šel', te're:nɛ poleg tɛ're:nɛ 'rajni'.

2.1.1.3 Prav tako ni mogoč /ã:/ pred istozložnim /v/; nadomesti ga /a:/ – (k'ra:va) k'ra:u 'krav (R mn.)'¹, k'ra:ujə 'kravji'.²

2.1.2 Kratki naglašeni samoglasniki

2.1.2.1 /i/, ki mu sledi zlog z nesprejnim samoglasnikom, nepalatalizirani soglasnik ali zlog, ki ne vsebuje /č ž š r j/, je fakultativno nadomeščen z /j/ – 'sja (poleg 'sila, toda samo 'sile, 'sil), 'zjma, 'zjm (poleg 'zima, 'zim, toda samo 'zime), p'rit (poleg p'rit) 'priti' (toda p'rit ≈ p'ridɛ 'pridi'), 'pjta (toda 'šita (R ed.)); prim. ■inža 'Inže' (← Janez).

2.1.2.2 Naglašeni /ɛ/ za /č ž š r j/ prehaja v /ə/, torej je njegova položajna različica, in v tem položaju alternira z /i/ – 'šəta ≈ 'šjta 'šilo'.

2.1.3 Kratki nenaglašeni samoglasniki

2.1.3.1 Za soglasniki /č ž š r j/ se v prednaglasnih in ponaglasnih zlogih namesto /e/ pojavlja /a/ – pras'nɛ:t, s've:ča (I/R ed., I mn.), 'kò:ža, 'gʉo:ra, 'sà:ja 'saje'. Izjema so manjšalnice iz moških osebnih imen, npr. ■tɔ:nčɛk 'Tonček'. V predponah in v nekaterih obrazilih je mogoča dvojnica /ɛ/, ki pa se čuti kot novejša in prevzeta iz knjižnega jezika – prɛ'vi ≈ pr'vi 'previj', pà:jɛk ≈ pà:jak 'pajek'.

2.1.3.2 Prednaglasni /ɛ/ alternira z /e/, za /č ž š r j/ pa tudi z /a/ – se'ljɛ ≈ se'ljɛt, črɛ'pine ≈ čr'apine 'črepinja, črepinje'.

¹ Uporabljene krajšave in simbol ■ so razumljivi iz sobesedila, natančnejšo razlago predvsem označevalnikov pa gl. v Weiss 1998: 60–61. Tem je treba dodati še: kor: 'koroško', n: 'nemško' in sr-hr: 'srbsko-hrvaško'. Znak ≈ stoji pred glasovno, oblikovno ali pomen-sko različico.

² Razporeditev naglašene /ã:/ nasproti /a:/ se v nekaterih besedah razlikuje po krajih; tako npr. predvsem v zahodnje ležeči vasi Bočna govorijo 'mã:ma, 'ã:te, 'kã:kat, 'pã:lca, s'jã:lɛ 'sejali', 'pã:nčat 'spati', 'bã:ta 'bala (del. na -l)', v Spodnjih Krašah in v vzhodnje ležeči vasi Kokarje pa 'ma:ma, 'a:te, 'ka:kat, 'pa:lca, 'sja:lɛ, 'pa:nčat, 'ba:ta; v Bočni in Spodnjih Krašah je npr. 'kã:ngta, v Kokarjah pa 'ka:ngta.

- 2.1.3.3 Za /č ž š r j/ se namesto /ɛ/ pojavlja /ə/ – 'pje:čə 'peči (R ed.)', 'kó:žə (D ed.), 'sušə (D ed.; vel. za 2. os. ed.), 'durə 'duri', 've:jə ≈ 'vijə 'veji (D ed.)'.
- 2.1.3.4 Prednaglasni /i/ za /č ž š r j/ (kadar se ne reducira popolnoma) le redko alternira z /ə/ – ži'vi ≈ ž'vi, ši'vâ:ŋka ≈ š'vâ:ŋka 'igla', ži'vjna ≈ ž'vjna ≈ žv'jna. V tem položaju se lahko pojavlja celo /i/ namesto /e/ – čičâ:na 'čežana'.
- 2.1.3.5 /a/ in /ə/ za /l/ (← l̥) in /n/ (← ñ) nista mogoča; namesto njiju nastopata /e/ in /ɛ/ – 'vəle 'volja' (I/R ed), 'kuo:nɛ 'konju', lɛ'be:zən 'ljubezen'.
- 2.1.3.6 V lahko izgovorljivih soglasniških skupinah nenaglašeni /ə/ alternira z 0 – kərjətə ≈ k'rijtə 'korito', g'rušək ≈ g'rušk 'hrušk', 'dje:sək ≈ 'dje:sk, kər'dnjna ≈ k'rānjna 'korenina', k'vâ:č ≈ k'vâč, r'ja:u ≈ r'ja:u, g'fə:p ≈ g'fə:p.³
- 2.1.3.7 Kadar stoji /u/ v vzglasju ali na začetku besede, pred katero je beseda s samoglasnikom v izglasju, lahko ima predvsem v hitrem govorjenju različico [u] – ('vê:lkega) ũ'rê:xa 'velikega oreha'.
- 2.2 SOGLASNIKI
- 2.2.1 Zvočniki
- 2.2.1.1 Zvočniki /m/, /n/ in /v/ so palatalizirani v posameznih primerih pred drugotnimi nesprednjimi samoglasniki in na koncu besed – ũ'zje:m' (≈ ũ'zje:mɛ) 'vzemi', m' (≈ mɛ) 'mi (D od jaz)', 'kuo:n' 'konj', p'râ:v'u 'pravil, pripovedoval'.
- 2.2.1.2 /v/ nastopa kot [v]; v položaju pred soglasnikom ima različico [u], ki alternira z /u/ (predvsem v počasnem govorjenju) – 'više, m'ra:ule 'mravlja (I/R ed., I mn.)'. Položajno izjemen je [u] med dvema samoglasnikoma v medmetu 'a'ua:j 'av' (← 'a:u; ≈ 'a'va:j), posamezni starejši govorniki pa izjemoma izgovarjajo [u] v takem položaju tudi še v kaki drugi besedi, npr. v 'njua 'njiva'.
- 2.2.1.3 [u] ni mogoč v izglasni skupini, ko bi pred njim stal naglašeni /u/ (← -uw, -ul) – ũ'bu 'obul', s'zu 'sezul', 'ču 'čul, slišal'.
- 2.2.1.4 /v'/ nastopa le pred nesprednjimi samoglasniki – p'râ:v'u 'pripovedoval, pravil'. Na koncu besede ni mogoč – tu in po popolni redukciji za njim stoječega sprednjega samoglasnika preide v položaj, kjer ima različico [u], ki ne more biti palatalizirana – zap'ra:ulɛ 'zapravili'.
- 2.2.1.5 /j/ ni mogoč za /i/ na koncu besede ali pred soglasniki – 'pi 'pij', 'pite 'pajte', tɛlɛ'vizi 'televizij (R ed.)'.
- 2.2.1.6 /l/ nastopa v položaju pred nesprednjimi samoglasniki. Na koncu besede ali pred soglasniki ni mogoč.
- 2.2.1.7 /l/ ni mogoč v položaju pred /a/. Nastopa pred sprednjimi samoglasniki (tudi iz prvotnega /a/), npr. žle:jf 'zavora', 'le:jdra 'lajdra', žle:jdra '(močna) veriga', 'le:jbič 'telovnik', 'le:jp'kjs 'podloga za pod komat', 'le:jkmɛstər

³ Pri starejših govornih prihaja celo do obratnega pojava, ko izgovor prvotnih soglasniških skupin olajšujejo z vrivanjem /ə/ – k'le:ša (≈ k'le:ša) 'klešče', k'nyo:f (≈ k'nyo:f) 'gumb', s'm'rê:ka (≈ s'm'rê:ka) 'smreka'.

'drzalnik', v izglasju v primerih popolne redukcije sprednjih samoglasnikov, npr. *zažje:l* (\approx *zažje:l̥*), pred nesprednjimi samoglasniki pa v primerih, ko so ti drugotni (npr. *žje:l̥* 'želel') in v nekaterih primerih v zvezi *l + 'V: + j + C* (pri čemer je 'V ali 'ó: ali 'o: ali 'e:) – ■*l̥o:js -za* 'Lojz', ■*l̥o:jzek -a* 'Lojzek', *l̥o:jtra* (\approx *le:stuca \approx *le:stvanca*) 'lestev', *l̥o:jt̥rčnek* 'lojtrnik'. Redkejšo dvojnico z [ʃ] imata *ʃa:jna* (\approx *le:jna*) 'lajna' in *ʃa:jka* (\approx *le:jka*) (slabš.) 'ženska'. Nekaterne besede, ki se začnejo na *ʃu-*, imajo dvojnico *lu-* – *ʃuč* \approx *luč*, *ʃučat* \approx *lučat* 'lučati, metati', *ʃukne* \approx *lukne*, *ʃuna* \approx *luna*, *ʃuska* \approx *luska*, *ʃušət* \approx *lušət* 'luščiti', *ʃubenjca* \approx *lubenjca* 'lubenica'; prim. še *fl̥o:ser* \approx *fl̥o:ser* 'splavar' nasproti *fl̥o:s* 'splav'.*

- 2.2.1.8 /n'/ je palataliziran tudi pri sklanjanju pridevnikov po redukciji /ɛ/ (vendar ne pred /g/) – *'ja:n m̥ə* 'enem(u)' (toda *'ja:ŋga* 'enega').
- 2.2.1.9 /m/ se pri sklanjanju pridevnikov po redukciji /ɛ/ ne palatalizira – *'s̥a:mga* 'samega', *'s̥a:m:ə* 'samemu'.
- 2.2.1.10 /n/ ima pred /k g x/ različico [ŋ] – *'b̥a:ŋka*.
- 2.2.1.11 /m/ ima pred /t/ različico [m̥] – *'šjmfat* 'udrihati |negativno govoriti|'.

2.2.2 Nezvočniki

- 2.2.2.1 V besedi in besedni zvezi nezveneči nezvočnik ni mogoč pred zvenečim in zveneči ne pred nezvenečim – *'sv̥a:dba* 'svatba', *'s̥ʃa:tka* 'sladka', *'b'ra:d ga 'b̥o:* 'brat ga bo', *'n̥u:ž b̥ɛ m̥ə ʃz̥é:ʉ* 'nož bi mu vzel', *'puklaz 'd' ga* (\approx *'puktas 't̥ɛga*) 'grbastega'.
- 2.2.2.2 Na koncu besede pred premorom so mogoči samo nezveneči nezvočniki – *'ta:rt* 'trd', *'g'ro:p* 'velik', *'b'rá:st* 'brazd'.
- 2.2.2.3 Nezvočniki (razen /č ž š/) so palatalizirani:
 – pred $\emptyset \leftarrow i$ – *'m̥a:t* 'mati'
 – pri reduciranih dvojnicah k vel. za 2. os. ed. ter pred končnicami pri vel. za 1. in 2. os. mn. ter za 1. os. dv. (ne pa tudi za 2. os. dv.) pred končnicami – *'nje:s* (\approx *'nje:s̥ɛ*) 'nesi', *'nje:s 'te* 'nesite' (toda *'nje:sta* 'nesita'; nezvočnika /b/ in /p/ na koncu osnove v velelniku za 1. in 2. os. mn./ dv. nista palatalizirana – *'p̥z̥a:bm̥ə* 'pozabimo', *'p̥z̥a:pte* 'pozabite', *'kupm̥ə* 'kupimo')
 – pred *-u* $\leftarrow -iʉ$ – *'va:z 'u* 'vozil (3. os. ed. m. sp.)', *'ndr̥é:d 'u* 'naredil', *'gr̥a:b 'u* 'grabil'
 – pred *-o* $\leftarrow -əʉ$, *-əl* – *'j̥əm 'o* 'imel', *'va:t 'o* 'hotel', *'fa:c 'o* (*'fa:cje:le*) 'ruta', *'zib 'o* (*'zib̥ɛl̥ɛ*) 'zibel', *'n̥a:z 'b 'ok* 'darilo porodnici'
 – /d/ in /t/ se palatalizirata v stranskih sklonih pridevnika pred $\emptyset \leftarrow \check{e}$ – *'rižas 't m̥ə* (\approx *'rižas 't̥ɛm̥ə*) 'črtastemu, progastemu', *'puz 'd' ga* (\approx *'pus 't̥ɛga*) 'pustega'
 – v stranskih sklonih samostalnika pred $\emptyset \leftarrow \text{ɛ} / \text{ə}$ – (*'p̥əʃɛk*) *'p̥əs 'ka* 'psiček', (*'z̥v̥ɛ:zek*) *'z̥v̥ɛ:s 'ka* 'zvezek'
- 2.2.2.4 /k'/ je palataliziran le v primeru *'né:k* (\approx *'né:k̥ \approx *'n̥é:k*) 'nekje'.*
- 2.2.2.5 V besedi nepalatalizirani nezvočnik ni mogoč pred palataliziranim, v izglasju pa ni mogoč nepalatalizirani nezvočnik za palataliziranim (izjema so seveda nezvočniki /č ž š/, ki ne morejo biti palatalizirani) – *'tumaz 'd' ga*

- 'neumnega', 'tumas't'mə 'neumnemu', d'va:js't' 'dvajset', 'kɥo:s't' (≈ 'kɥo:sət ≈ kə'sjt) 'kositi'.
- 2.2.2.6 Samo nezveneči nezvočniki so mogoči tudi na koncu besede pred samoglasnikom ali zvočnikom naslednje besede – m'la:t mɔ:š, s'ta:p u'kus 'slab okus'. (Pri redkih govorcih je glede na hitrost govorjenja in čustveno razvnetost v takem položaju mogoč tudi zveneči nezvočnik.) Zveneči nezvočniki na koncu besede se ohranjajo v pravih predlogih pred besedami, ki se začenjajo na samoglasnik, zvočnik ali zveneči nezvočnik – ud'nega 'od njega', spəd'nɔ:k 'izpod nog', braz u'čē:ta 'brez očeta'.
- 2.2.2.7 Pred zvenečimi nezvočniki ima /x/ različico [ɣ] – p'ruy ga 'mā:tra (toda p'ruX 'kila') –, /c/ različico [ʒ] – strjz bɔ 'par:šu 'stric bo prišel' –, ki je po redukciji sprednjega samoglasnika za njim lahko tudi palatalizirana – 'puz' 'ga: (proti 'puce' 'ga: kot ukaz psu 'napadi ga') –, /č/ pa različico [ʃ] – p'ruo:ž bɔ 'šɔ (toda p'ruo:č).
- 2.2.2.8 Podvojeni soglasniki, ki nastopijo zaradi samoglasniške redukcije in na morfemski meji, se izgovarjajo podaljšano, vendar pa se predvsem v hitrem govorjenju komajda ločijo od enojnih – z_é:lɛ 'z zeljem', 's_je:stɾə 's sestro', p'rite (≈ p'rite) 'pridite'.
- 2.2.2.9 V nekaterih medmetih se govorita tudi [h] in [ʔ] – ə'hə 'aha', 'na:ʔ ≈ 'na:ʔā: 'nak, ne'.
- 2.3 PROZODIJA
- 2.3.1 Dolgi samoglasniki nastopajo le pod naglasom.
- 2.3.2 Naglas ne nastopa na prvotno kratkem zadnjem zlogu večzložnic – za:s'pɛ 'zaspi (vel.)', 'tje:mən 'temen', 'pɥo:(t)p'lat 'podplat', 'çɛgən 'cigan', kəpɔ:vɔ (≈ kəpɔ) 'kupoval', 'frənce 'France', 'pa:r_nas 'pri nas', 'na:_t'le 'na tla', 'x'ra:vət 'Hrvat'.

3 IZVOR

3.1 Samoglasniki

3.1.1 Dolgi samoglasniki

- è: ← nanaglašena e v nezadnjem besednem zlogu – nē:su, 'zē:lɛ 'zelje', 'pē:ku 'pekel (del. na -l)', 'lēt 'led', 'pē:rjə 'perje; listje', 'žē:nɛn ≈ 'žē:nin (toda 'že:naska 'žē:ns'ke)
- ← e: – 'pē:tək, s'vēt prid. 'svet', 'glē:dəm, 'trēsēm, 'grē:, u'zē:mēm 'vzamem', d'vēt, 'pē:st, 'īmē: (≈ star. 'jōme) 'īmē:na 'ime'
- ← naglašena e v nezadnjem besednem zlogu – dēt:ɛle (I/R ed.), t'elē:ta
- ← naglašena ě v nezadnjem besednem zlogu – sm'rē:ka, 'lēt:tə 'leto; poletje', kəlē:nə, 'rē:pa, pəlē:nə, s'trē:xa
- ← ě:, i: pred r – z'vē:rk 'izvir', 'mē:ra 'mera; mir (R ed.), 'vē:ra, s'gē:ra
- ← u: pred r (izjemoma) – mē'xē:r (≈ mē'xur) 'mehur'

- ← *i* pred istozložnim /v/ za ustničnikoma *p* in *b* – *b'è:u* 'bil (del. na -l)', *dəb'è:u* 'dobil', *p'è:u* (≈ *p'jū*) 'pil (del. na -l)' (tudi v sestavljenkah – *pəp'è:u* (≈ *pəp'jū*) 'popil'), *pəp'è:unət* 'popivnati'
- ← *ə*: – *bə'lè:n* 'bolan', *d'è:n* 'dan', *v'è:s* 'vas', *m'è:x* 'mah', *l'è:n* 'lan'
- ← naglašene *ə* v nezadnjem besednem zlogu – *u's'è:xne* 'usahne', *prə'm'è:kne* 'premakne', *u't'è:knem* 'vtaknem'
- ← *i*: včasih za zvočnikom – *m'è:žat* 'mižati', *p'j'l'è:z'nen* 'priliznjen'
- ò:
- ← naglašene *o* v nezadnjem besednem zlogu – *x'ò:də*, *d'ò:bər*, *k'ò:ža*, *š'kò:rja*, *š'kò:da*, *n'ò:səm*, *x'ò:ja* 'jelka; hoja', *n'ò:ša*, *š'kò:da*
- ← nenaglašene *o* v nezadnjem besednem zlogu, če je bil pred njim kratek naglas – *jə'gò:da* 'jagoda'
- ← *o*: ali *ɔ*: pred istozložnim *j* – *m'ò:j*, *z m'è'nò:j*, *z d'mò:j* (≈ *z d'mɔ:j(ə)*) povdk. 'dobro'
- ← *u* pred istozložnim *r*, *j* – *k'ò:rba* 'kurba', *'čò:j(te)* 'čuj(te)'
- ← *e* (izjemoma) – *mə'čò:xa* 'mačeha'
- ← v prevzetih besedah – *'gò:rta* 'trak' (n. Gurt), *'kò:rblet* 'poganjati lmotorl' (n. kurbeln)
- ɛ: [e:]
- ← *e*: – *p'è:pe:u* 'pepel', *p'è:č*, *č'è'be:ta*, *j'è:se:n*
- ← *ě*: – *m'le:kə*, *s'v'è:ča*, *z'v'è:zda*, *b're:k*, *'me:x* 'meh', *t're:bəx*, *'l'è:te* 'leta (I mn.)', *'me:sənc* 'mesec', *'be:u*, *'be:ta*, *'b'è:le*, *s''le:p*, *s''l'è:pe*, *s''v'è:tət*, *'l'è:p*, *'l'è:pe*
- ← *ě*, ki je prišel pod naglas po premiku kratkega naglasa za zlog proti začetku besede – *z'g'r'è:šət*, *'l'è:pə* (≈ *'l'əpə*) prisl. 'lepo'
- ← *aj* – *'k'è:* 'káj' (toda *'ká:* 'káj'), *'s'è:* 'saj', *'d'è:* 'daj', *'d'è:te* 'dajte', *'d'è:ta* 'dajta', *'d'è:* ≈ *'z'd'è:* 'zdaj', *'d'è:le* ≈ *'z'd'è:le* 'zdajle'
- ← *a:j* – *te 'r'è:nə* 'pokojni', *ta 'r'è:na* 'pokojna', *'m'è:xnə* 'majhni (I mn. m. sp.)', *'m'è:xən* 'majhen'
- ← *-e:j* – *d'è'b'è:l'è:* 'debelej(š)e', *drəb'n'è:*, *g'łəb'ə'č'è:* 'globlje', *xit'r'è:*, *xləd'n'è:*, *legə't'n'è:* 'lažje', *məč'n'è:* 'močnejše', *pəčas'n'è:*, *s'v'et'l'è:*, *švax'n'è:* 'šibkeje', *t'əm'n'è:*, *p'r'è:* 'prej', *nap'r'è:* 'naprej', *zat'r'è:* (star.) 'zato(rej)'
- ← *i* v glagolski priponi – *-irati -iram* – *u'be:rat* (≈ *u'b'è:rat*) 'obirati', *ta'uf'è:rat* 'tekati', *zəp'è:rat* (≈ *zəp'è:rat* ≈ *zəp'j'è:rat*) 'zapiirati', *pəb'è:rat* (≈ *pəb'è:rat*) 'pobirati'
- ← *e* v predponi *pre-* (← *pro-*) v posameznih primerih, ko je naglašen – *nap'r'è:də* 'naprodaj'
- ← *e* + *i* v glagolu 'nimam' itd. (← *ne имамъ* – Ramovš 1936: 193–194) – *'ne:m*, *'ne:məš*, *'ne:ma* (≈ *'njam*, *'njmaš*, *'njma*)
- ← *i* v posameznih primerih – *səp'è:xat* 'sopihati', *ka'm'è:lca* 'kamilica'
- ɔ:
- ← *o*: – *'n'ɔ:s*, *'k'ɔ:st*, *'n'ɔ:č*, *'v'ɔ:s*
- ← zgodaj podaljšanega naglašene *o* – *u't'r'ɔ:k* (R mn.), *pər*

- utʀo:cex* (M mn.)
- ← *q*: – 'mʀ:š, 'gʀ:bəc, kʀʀ:p ž 'klop'
 - ← naglašene *q* v nezadnjem besednem zlogu – 'gʀ:ba, 'kʀ:ča, 'tʀ:ča, 'mʀ:ka
 - ← *f*: in *f* – 'vʀ:k 'volk', 'pʀ:n 'poln', 'vʀ:na 'volna', 'sʀ:ncɛ 'sonce'
 - ← istozložnih naglašene *ow*, *ol*, *o:w*, *o:l*, *a:w* in iz skupin *ow*, *ol* – *da'mʀ*: 'domov', *s'tʀ*: 'stol', 'pʀ: prisl. 'pol', 'ʀ:ca 'ovca; storž' (toda 'ʀ:uʀ ≈ 'ʀ:un 'oven'), *gʀ'mʀ:jə* 'grmovje', *fɛ'žʀ*: 'fižol', *gʀ'la'dʀ:n* 'lačen' (toda 'bʀ:lnɛca ≈ 'bʀ:lnjca ≈ 'bʀ:lnɛca 'bolnica, bolnišnica', kar je novejša izposojenka)
- je:
- ← *a*: v posameznih primerih – 'kʀ:m(əʀ) (≈ 'kå:m(əʀ)) 'kam(or)'
 - ← *ə* – 'tje:š -a -ə 'tešč', 'tje:mən, 'dje:š, 'vje:sɛ 'vasi (R ed., I mn.)', 'žje:rak -rka -ə 'žarek, žaltav', 'bje:det 'bedeti'
 - ← *e*, ki je prešel pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega zloga – 'žje:na, 'tje:ta, 'rje:me 'vreme'
 - ← *e*, *ě*, ki je pozno prešel pod naglas – 'pje:ta, 'rje:pəc 'rep', *pəklje:kənt* 'poklekniti'
 - ← naglašene *e*, *e*, *ě* v edinem besednem zlogu – *c'vje:k*, *xrje:n*, 'vje:č (toda *kme:t*)
 - ← *e*, *e*, *ě*, ki je prešel pod naglas po premiku cirkumfleksa na zadnjem zlogu za zlog proti začetku besede – 'mje:sə, 'tje:stə, 'sje:nə, 'pje:čə 'peči (R ed., I mn.)', 'brje:ga
 - ← *e* v predponi *pre-* (← *pro-*), ki je prešel pod naglas – *p'rje:dat* 'prodati', *p'rje:star* (*prastó:ra*) 'prostor'
 - ← *i*: pred *r* ali med dvema zvočnikoma – *u'mje:rja* 'umira', *zapje:rjam* 'zapiram', 'mje:rən (≈ 'mé:rən) 'miren'; 'mje:mə 'mimo'
 - ← v posameznih primerih prvotno prednaglasnega *o* med dvema zvočnikoma – *flje:rjan* *fler'jā:na* 'Flor(i)jan'
- uo:
- ← *o*, ki je prešel pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega zloga – 'nuo:ga, 'kuo:za, 'kuo:pɛ 'klopi (R ed., I mn.)'
 - ← naglašene *o*, *q* v edinem besednem zlogu – 'puo:t 'pôd', 'kruo:p 'krop', 'struo:k
 - ← *o*, *q*, ki je prešel pod naglas po premiku cirkumfleksa na zadnjem zlogu za zlog proti začetku besede – 'muo:tən, 'kuo:s tɛ (≈ *kəst'i*) 'kosti (R ed., I mn.)'
- a:
- ← *a*: in naglašene *a* v nezadnjem besednem zlogu – *m'ra:k*, *m'la:t -da -ə* (≈ *m'lā:t -da -ə*), 'la:s, 'bra:da, 'pa:ɥc 'palec', 'ba:la 'bala (del. na -l), 'ma:ma, 'a:te, 'ka:kat, 'pa:lca, s'ja:t (≈ s'jā:t) 'sejati lsemel', 'pa:nčat (otr.) 'spati', 'g'la:va, 'bra:da
 - ← *a*: ki mu sledi istozložni /v/ – *kra:ɥ*, *kra:ɥjə* 'kravji', *kə'va:ɥ*, *pəp'ra:ɥ* (≈ *pəp'rā:vɛ*) 'popravi'
 - ← kratkega naglašene *a* – 'ga:t 'gad', 'na:s, 'sta:r, 'bra:t 'brat', *m'ra:s*
 - ← *a*, ki je prešel pod naglas po premiku cirkumfleksa na zadnjem

- zlogu za zlog proti začetku besede – *p'ra:xə* 'prahú', *u'ra:tə* 'vratú', *s'tra:xə* 'strahú', *z'la:tə* s 'zlató', *'ta:k* 'takó'
- ← glasov, ki bi sicer dali /è:/ (gl. pri /è:/) pred istozložnim /j/ – *'ža:jn* (≈ *'ža:jŋ*) 'žejen', *'pa:js'jə* 'pasji', *'pa:jsa* 'pesa'
- ← *o* za /v/, ki je prišel pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega zloga – *'va:sa* 'osa', *'va:da* 'voda', *g'va:rət* ≈ *gə'va:rət* 'govoriti', *'va:rax* 'oreh', *'va:trak* 'otrok', *'va:kə* 'oko', *'ga:lfat* 'goljufati'
- ← *e*, *ɛ* za /č ž š r j/ – *'ša:* 'še', *'ja:dŋ* 'eden', *'ja:zɛk* 'jezik'
- ← iz *r:*, *r* (skupaj z *r*) – *'pa:rst* m/ž 'prst', *'va:rba* 'vrba', *s'ta:rt -dɛ* ž 'med m', *'sa:rne* 'srna (I/R ed., I mn.)', *'a:rjast* ≈ *'a:rjə* 'rjast'
- ← *e* v nikalnici 'ne' in v posameznih primerih po umiku naglasa nanj – *'na:_bə* 'ne bo', *'na:_m* 'ne bom', *'na:_mə* 'ne bomo' itd., *'pa:čət se* 'pečati se' (toda *pɛ'čā:m se*)
- ā: ← *a:* v posameznih primerih – *'ká:šlɛm* 'kašljam', *'krā:l*, *g'rā:t*, *u'rā:t* 'vrat (m I ed.; s R mn.)', *'jā:strap* 'jastreb', *'pā:s* 'pas', *'kā:ŋgla*, *z'lā:t* 'zlat', *'tā:k* 'tak(šen)'
- ← *a:* + *j* – *'kā:* 'káj', *z'akā:* 'zakaj'
- ← *ɛ:* za *ž* v posameznih primerih – *'žā:ja* 'žeja'

3.1.2 Kratki samoglasniki

3.1.2.1 Kratki naglašeni samoglasniki

- i [i] ← *i:* – *'sijn*, *'zjma*, *'ljst*
- ← naglašenega *i* v nezadnjem besednem zlogu – *brad'vija*, *'žjla*, *'šjla* (≈ *'šələ*) 'šilo'
- ← naglašenega *e*, *ɛ*, *ě*, pred /j/, [ɥ] – *'vija* (≈ *'vɛ:ja*) 'veja', *'rija* (≈ *'rɛ:ja*) 'reja', *b'rija* (≈ nov. *b'rɛ:ja*) 'breja', *u'dija* (≈ *u'dɛ:ja*) 'odeja', *■rə'tija* 'Doroteja', *nd'rijat se* (≈ *nd'rɛ:jat se*) 'spakovati se; slabšati se lvremel', *'bižə* ≈ *'biš* (≈ *'bɛ:(j)žə* ≈ *'bɛ:(j)š*) 'beži', *'bište* (≈ *'bɛ:(j)šte*) 'bežite', *'sijat* 'sejati ls sitoml', *'piɥcer* (≈ *'pɛ:ɥcer*) 'cepljeno drevo', *'piɥc(v)at* (≈ *'pɛ:ɥc(v)at*) 'cepiti', *'ziɥnat* (≈ *'zɛ:ɥnat*) 'zelnat'
- ← *-oji(-)* – *s'tjɛm* (≈ *stə'jim* ≈ *stə'jɛm*) 'stojim', *'bɛjm se* (≈ *bə'jim se* ≈ *bə'jɛm se*) 'bojim se'
- ← *ě* v glagolu 'nisem' itd. – *'nɛsəm*, *'nisɛ*, *'ni*
- ← *u* v edinem primeru – *mɛ'kižə -va -ə* prid. 'mehkužen'
- u ← *u:* – *'kluč*, *u'ɥup* 'olupek'
- ← naglašenega *u* v nezadnjem zlogu – *'ɥupɛm* 'lupim', *'buku* 'bukev', *'južna* 'južina, kosilo', *'kuxat* 'kuhati'
- ← izglasnih *-ul* in *-uw* – *u'bu* 'obul', *sə'zu* 'sezul', *'ču* 'slišal'
- ← *o:* v posameznih primerih – *'kumɛ* 'komaj', *pə'nɛ'gudɛt se* 'izrodititi se'
- ← *o* v prevzetih besedah – *ɛ'kurja* 'cikorija', *'muškra* 'šivilja', *'tutəŋ'grə:ber* 'grobar' (n. Totengräber), *'tutəŋ'kā:mra* 'mrliška vežica', *'furəm -rma* 'način' (n. Form), *'šudər -dra* 'gramoz'

- (n. Schoder), **■***amb'ruš -ža* 'Ambruž |gospodar v Bočni|' (← Ambrož), *t'rucat -əm* 'vztrajno trditi' (n. trotzen)
- ← onomatopejskega *u* – *kukoça 'kuka* 'kukavica kuka'
- ← *ol* – *'juša* 'jelša'
- ę
- ← dolgega naglašenegega *i* v posameznih primerih – *'zɛt 'zjda* 'zid'
- ← *ě, i*, ki je prišel pod naglas po premiku cirkumfleksa z zadnjega zloga za zlog proti začetku besede – *'lɛpə* (≈ *'le:pə*) prisl. 'lepo',
- ← *i*, ki je prešel pod naglas po premiku naglasa z zadnjega zloga proti začetku besede – *s''vɛne s* 'prašič'
- ← kratkega naglašenegega *i* – *'nɛç* 'nič', *'nɛxɕar* 'nihče', *'tɛč* (≈ *'tič*) 'ptič', *'sɛt* (≈ *'sjt*), *'mɛš* (≈ *'miš*)
- ← *u* za *l* po premiku naglasa nanj – *'lɛdɛ* 'ljudje'
- ← *e, ə* v posameznih primerih – *'mɛne* (≈ *'məne*) 'mene', *'mɛnɛ* (≈ *'mənɛ*) 'meni', *'tɛt* ≈ *'tɛtɛ* (≈ *'tət* ≈ *'tətɛ*) 'ta (I ed. m. sp.)' (po samoglasniški harmoniji)
- ← *i* v prevzetih besedah – *š'pɛl š'pile* 'igra ls kartamil' (n. Spiel)
- o
- ← kratkega naglašenegega *ə* – *'pəs, 'vəs* 'ves'
- ← *ɔ*, ki je prišel pod naglas po premiku naglasa s končnega zloga – *'zəbɛ* 'zobje', *'məškɛ* 'moški', *'vəgu -gla* 'vogal'
- ← naglašenegega *o* v nezadnjem besednem zlogu – *'vəle* 'volja (I/R ed.); olja (R ed.)'
- ← *ě, ɛ* za *lj/* – *'jətra, 'jə(te)* 'jej(te)', *'jəza* 'jeza', *u'jət -a -ə* 'ujet'
- ← *ii, i* za *lč ž š r j/* – *zəšət* 'zašiti', *'rət* 'riti (nedov.); rit', *sk'rət* dov. 'skriti', *'jət* 'iti', *'jədɛ* ≈ *'jət* 'pojdi', *'jəte* 'pojдите', *u'žət* 'užiti', *spəčət sɛ* dov. 'spočiti se', *'jəgla* 'igla', *s't'rəžba* 'striženje'
- ← kratkega naglašenegega *u* – *'tə* 'tu', *'vəš* 'uš', *k'rəx* (≈ *k'rux*), *'kəp* (≈ *'kup*), *'čət* 'slišati', *u'bət* dov. 'obuti'
- ← *u*, ki je prešel pod naglas po premiku kratkega cirkumfleksa s končnega zloga – *đ'rəgɛ* 'drugje', *'rəmen* (≈ *rə'mjɛ:n*) 'rumen', *'xədə* (≈ *'xudə*) prisl. 'hudo', *'pəstə* (≈ *'pustə*) prisl. 'pusto'
- ← kratkega naglašenegega *in* po naglasnem premiku naglašenegega *a* – **■***frənc* 'Franc', **■***frənce ■frən'cɛ:ta* 'France', *s't'rəns'kɛ* (≈ *s't'rā:ns'kɛ*) 'stranski', *'məstən -tna -ə* (≈ *'ma:stən -tna -ə* ≈ *'ma:sən -sna -ə*) 'masten'
- ← *a*: v posameznih primerih med dvema zvočnikoma – *'rəma* (≈ *'rā:ma*) ž 'rama', *p'ləmən* (≈ *p'lā:mən*) 'plamen'
- ← *a* v besedi 'kakor' – *'kəkər*

3.1.2.2 Kratki nenaglašeni samoglasniki

- i
- ← *i*, kadar se ne reducira v *lɛ/* (za *lč ž š r j/* v *lə/*) – *kɛ'pi* (≈ *ki'pi*) 'kipi', *ž'i'vi* (≈ *žə'vi* ≈ *žvi*) 'živi'
- ← *e*, kadar se ne reducira v *lɛ/* (za *lč ž š r j/* v *lə/*) – *č'ižā:na* 'čežana', *p'iɲkā:tə* (≈ *pɛɲkā:tə*) 'nalivno pero'
- u
- ← vzglasnega *u* – *u'šɛ:sə* 'uho'

- ← vzglasnega *o-* (ostane tudi v obliki s predpono) – *u'ré:xę*, (z)*u'rǎ:lę* '(z)oralí'
- ← izglasnih *-w* ali *-l* v položaju za /t/ – *'ča:ru* 'deževnik, črv', *'ba:ru* 'brv', *u'ma:ru* 'umrl'
- ← izglasnih *-il*, *-ěl* in *-iw* s palataliziranjem predhodnega soglasnika (če je palataliziranje mogoče) – *m'fǎ:t'u* 'mlatil', *'xuo:d'u* 'hodil', *p'lě:s'n'u* 'plesniv', *sp'lě:s'n'u* 'splesnel', *na'dušlu* 'nadušljiv', *z'bě:rčlu* 'izbirčen', *spurčlu* 'izbirčen [pri jedi]'
- ← izglasnega *-ow* – *zdrǫ'njku* 'zdravnikov (R mn.)',⁴ *'puo:kru* (≈ *pəkrəu*) *pəkrəva* 'pokrov'
- ← *-ew-*, *-wi-*, *-ol-* pred pripono *-ca*, *-əc* – *'le:stuca* (≈ *'le:stvəncə*) 'lestev', *'kɥo:zuc kəzɔ:ca* 'kozolec'
- ← izglasnega *-e* pri sam. s. sp. za *c, f, n* (ki ne podaljšujejo osno-
ve) – *'sɔ:nčę*, *'sa:rcę* 'srce', *'pɔ:lę* 'polje', *znd'mjē.nę*, *'za:rnę* 'zrnje'
- ← izglasnih *o, q, u, ə* za prvotno palatalnim soglasnikom – *'čę:ɥlę* (D/M/O ed.), *'va:gnę* 'ognju (D/M ed.), ognjem (O ed.)' *'tɥknę* 'luknjo (T ed.)'
- ← izglasnega *-je* – *d'rəgę* 'drugje', *'lędę* 'ljudje' (če tu ni iz *-i*)
- ← *ə* v priponi *-ək* ne za /č ž š r j b f/ – *'dē:dęk -a* 'možiček', *'lulęk -a* 'moški spolni ud', *'mucęk -c'ka* 'mucek', *pənd'e:lęk -lka*, *'mjē:sęk -a* (otr.) 'meso', *'zizęk -a* 'dojka, sesek', *'jē:zęk -a* 'manjšalnica od jez'
- ← *i* v priponi *-ika*, razen za /č ž š r j b m v/ – *mərmd'fǎ:dęka* (otr.) 'manjšalnica od marmelada', *ž'va:dęka* 'majhna žival' (← živad), *'va:dęka* 'vodica', *'žilęka* 'žilica', *'lulęka* 'žensko spolovilo', *'lizęka* (≈ *'lizika*), *'mizęka* 'mizica', *'sɔ:zęka* 'solzica', *'kɥo:zęka* 'manjšalnica od koza'
- ← nenaglasnega, tudi izglasnega *i* ne za /č ž š r j/ – *tęši* 'tišči', *'žē:nęn* 'ženin', *zędǎ:r* (≈ *zfdǎ:r*), *'ja:zęk* 'jezik', *g'rǎbęt*, *'xɔ:dęm*, *'mizę*, *p'ridę* (≈ *p'rit*) 'pridi'
- ← prednaglasnega *o, u* za *p* – *pę'le:j* 'polaj', *■pę'lǎ:nc* 'Poljanec [prebivalec Poljan (pri Rečici ob Savinji) prebivalec Polj, tj. Spodnje Savinjske doline]', *■pęstɥo:ta* 'Pustota lledinsko ime v Rovtu pod Meninol', *pęstɥi* (≈ *pəstɥi*) 'pustila', *pęlɔ'n'ǎ:k* 'polovnjak lsodl', *pę'nɔ:ca* (≈ *pə'nɔ:ca*) (slabš.) 'posoda'
- ← prednaglasnega *u* za *f, l* – *klę(n)'ča:ɥnca* ≈ *klę(n)'ča:ɥnca* 'ključavnica', *lę'be:zən* 'ljubezen', *lę'bě:nskę* 'ljubenski < Ljubno ob Savinji]', *■lę'bija* 'Ljubija lkr. imel', *lę'di* 'ljudi (R/T mn.)', *■lę'cija* 'Lucija', *lę'sjna* ≈ *lę'sjine* (≈ *lǎ'sjina* ≈ *lǎ'sjine*) '(jajčna, orehova) lupina'

⁴ V Spodnjih Krašah nekateri govorci, v Bočni pa nasploh razlikujejo *b'rǎ:tɔ -va -ə* (prid.) in *b'rǎ:tu* (R mn.) 'bratov'; oblika *b'rǎ:tɔ* v Spodnjih Krašah pri večini govorcev pomeni oboje.

- ← prednaglasnega *e*, *ě* – *mę'xé:r* 'mehur', *mę'nó:j* 'menoj', *sę'bó:j* (*≈ sę'bó:j*) 'seboj', *tę'bó:j* (*≈ tę'bó:j*) 'teboj'
- ← -*o*j v 1. ženski sklanjatvi – *s k'rǎ:vę* 's kravo' (in analogno tudi v 2. ženski sklanjatvi – *z 'nitę* 'z nitjo'; prim. Rigler 1980: 30)
- ← v prevzetih besedah – *'fę:rtęk* -- -- prid. 'gotov', *'lę:dęk* -- -- prid. 'neporočen, samski', *sę'gurnǎ* (*≈ s'i'gurnǎ*) 'gotovo'
- ø
- ← ø v priponah -*ǎc*, -*ǎr* ipd. – *x'lǎ:pǎc*, *'šudǎr* 'gramoz'
- ← ø v skupini *kǎt* – *kǎdǎ:* (*≈ g'dǎ:*), *kǎdǎ:r* (*≈ g'dǎ:r*) 'kdor', *kǎda:j* (*≈ g'da:j*) 'kdaj'
- ← ø v priponi -*ǎk*, -*ik* za /č ž š r j b f t/ – *'zǎbǎk* *≈ 'zǎ:bǎk* 'zobek', *'mǎ:čǎk* 'maček', *kǎ'nųo:fǎk* *≈ k'nųo:fǎk* 'gumbek', *s'tǎ:lčǎk*, *'tųo:rǎk*, *'nųo:žǎk*, *'pé:tǎk*, *čę'tǎ:rtǎk* *≈ čǎ'tǎ:rtǎk*
- ← *i* v priponi -*ika* za /č ž š r j b m v/ – *'lubǎka* 'ljubica', *'rjbǎka* 'ribica', *'kǎ:rbǎka* 'kurbica', *'jǎ:mǎka* 'jamica', *'ma:mǎka* 'mamica, mamka', *'sųo:vǎka* 'sovica', *'pužǎka* 'punčka |lutka|' (← puža)
- ← *o*, *q* – *zǎbǎ:* (*≈ 'zǎbǎ:*) 'zob (R mn.)', *vǎg'lǎ:* 'vogalov', *stǎ'ljca* 'stolica |pripraval', *'tję:tǎk* *≈ 'tję:tǎx* 'teloh', *sǎ'bó:j* (*≈ sę'bó:j*) 'seboj', *tǎ'bó:j* (*≈ tę'bó:j*) 'teboj'
- ← nenaglasnega *u* – *lǎšjna* *≈ lǎšjine* (*≈ lęšjna* *≈ lęšjine*) '(jajčna, orehova) lupina', *sǎšjt* (*≈ 'sušǎt*) 'sušiti', *t're:bǎx*, *b'rǎ:tǎ*, *'vinǎ* 'vino (I/T ed.)', *pǎšųo:ba* 'puščoba', (*in*)*štrǎmję:nt* 'glasbilo'
- ← prednaglasnega *ǎ* – *sǎšit* *≈ sǎšǎt* 'sešiti', *sǎšjt* prid. 'sešit'
- ← izglasnega -*i* za /č ž š r j/ – *'tǎ:čǎ* 'toči (D ed.); tolci', *'nųo:žǎ* 'noži', *'tišǎ* 'tišči (vel.)', *'pję:rǎ* (*≈ 'pję:r*) 'peri', *'vję:rjǎ* 'verjemi'
- ← izglasnih *o*, *q*, *u* ne za palatalnim soglasnikom – *'žjtǎ* (I/D/T/M/O ed.), *m'lǎ:kǎ* 'mlako (T ed.)'
- ← *a* – *sǎmǎ:težǎn* (*≈ sǎmǎ:težǎn*) 'samotežen', *■frǎn'cǎ:ta* 'Franceta (R ed.)', *'cęgǎn* (*cę'gǎ:na*) 'cigan', *k'rǎžǎn* -*a* -*ǎ* 'križan'
- ← *o*, *a* v končnicah -*om* in -*am* samostalniških sklanjatev – *s'ųo:ǎm* 's stoli', *s'krǎ:vǎm* 's kravami'
- ← nenaglasnega *r* (skupaj *z r*) – *kǎrtine* *≈ kǎrtjna*, *'kǎ:kǎr* 'kolkor', *dǎrvǎ:jǎ* 'drva (skupno ime)' (← drvovje), *stǎ'žǎj* 'stežaj'
- ← prednaglasnega *a* (skupaj *z r*) – *nǎrkǎ:za* (*≈ nar'kǎ:za*), *mǎrma'lǎ:da* 'marmelada', *kǎrbjt* (*≈ kar'bjt*) -*a* 'karbid', *pǎrtija* (*≈ par'tija*) 'delovna skupina', *xǎrpuna* (*≈ xar'puna*), *gabǎr'dę:n* 'gabarden', *mǎrkǎ:c'ja* *≈ mǎrkǎ:cija*, *'kǎ:kǎrs'kę* (*≈ 'kǎ:kǎrs'kę*) 'kokarski |< Kokarjel', *sǎrdjna* (*≈ sar'djna*) 'sardina'
- ← prednaglasnega ali nenaglasnega reduciranega *i* (skupaj *z r*) (← *ri*, tudi v predponi 'pri-') – *pǎr* 'pri', *pǎr'nę:su* 'prinesel', *■kǎrs'tjna* (*≈ ■kris'tjna*), *ǎrtine* (*≈ rǎ'tine*) 'ritina |del deblal', *pǎrvǎ:šǎt* 'privoščiti'
- ← prednaglasnega *u* (skupaj *z r*) (← *ru*) – *drǎ'ga:č* 'drugače', *drǎ'gǎ:t* 'drugod'

- ← -qj v 1. ženski sklanjatvi – s 'xišə 's hišo' (in analogno tudi v 2. ženski sklanjatvi – z 'mišə 'z mišjo')
- ← i – ■mæk'la:uš, ■šmə'xé:u ≈ ■šmę'xé:u 'Šmihel nad Mozirjem lkr. imel', məst'lé:rat ≈ məst'ré:rat (≈ męst'lé:rat ≈ męst'ré:rat) 'ministrirati', nəkó:l (≈ nękó:l) 'nikoli', ■cə'ril (≈ ■cę'ril) 'Ciril', štə'rna:jst (≈ štę'rna:jst) '14'
- ← e – p'ləmən (≈ p'lā:mən) 'plamen'
- ę [e] ← prednaglasnih e, e, ě – lə'nɯo:ba ≈ le'nɯo:ba, lę'snjka ≈ les'njka, lę'vja ≈ le'vja, plę'nja ≈ ple'nja, črępine (≈ črăpine) (I/R ed.), rę'snjca (≈ ras'njca), cę'djt ≈ ce'djt (≈ cę:cđt), lę'se:n ≈ le'se:n, snęže:n ≈ sneže:n
- ← prednaglasnega r (skupaj z r) – cęrklij 'cmerav'
- ← nenaglašenege e – pā'met -mętę
- ← izglasnega e pri sam. s. sp. ne za /č ž š r j/ – s'vęne s 'prašič', 'ka:ce s 'mucka', 'zrje:be 'žrebe', 'tje:le 'tele', 'jəme (≈ ĩmė:) 'ime'
- ← e v samostalniški priponi -er (← -ar) – m'liner -nęrja 'mlinar', m'linerca -nęrce 'mlinarica'
- ← ponaglasnega a za í, Ā – krā:le 'kralja (R/T ed., I/T dv.)', 'kɯo:ne 'konja (R/T ed., I/T dv.)', 'zje:mle 'zemlja (I/R ed.)', kə'rtine (≈ kə'rtjna) 'krtina (I/R ed.)' (← krtinja), 'sa:rne 'srna (I/R ed.)' (← srnja), 'pje:let 'peljati'
- ← istozložnega aj – u'čē:re 'včera', 'dele(te) 'delaj(te)', 'de:leta 'delajta', 'duo:mę 'doma', ■mę'dā:č (≈ ■maj'dā:č) 'Majdač |gospodar v Spodnjih Krašah|'
- ← -(e)je – vā:rčne 'varčneje', u'biųne 'obilneje', vā:rne 'varneje', 'niže 'nižje, niže', 'lušne ≈ 'lušne 'bolj prijetno', s'nāžne 'bolje'
- ← ə v pridevniški in samostalniški priponi -ək – lje:xek ≈ lje:gek 'lahek', g'lā:dek (≈ g'lā:dək), tje:nek 'tenek', s'lā:dek (≈ s'lā:dək), krā:tek (≈ Krā:tək), 'lis'tek, z've:zek, ■tə:nček -a 'Tonček', ■fra:nček -a 'Franček', 'a:tek -a
- ← i v samostalniški priponi -(n)ik – kə:tnek 'kočnik', kə:čnek 'zajčnik', 'za:jčnek 'zajčnik', 'fičnek 'novec majhne vrednosti', 'a:jdněk 'ajdov kruh'
- ← pred- ali ponaglasnega o – tēbā:k 'tobak', 'pō:vęd'ne 'povodenj (I/R ed.)' (← povodnja), 'pō:vęj 'povoj', 'vę:sek (≈ vę'suo:k) 'visok', ■pē'lō:na 'Polona', gę'fjū (≈ gal'fjū) 'goljufiv'
- ← pred- ali ponaglasnega a – makę'dā:m (≈ mak'dā:m) 'maka-dam', 'gó:lęš 'golaž', (■)tę'ljā:ŋka 'Italijanka; italijanka |pasma kokoši; puškal'
- ← i – eņe:kcija 'injekcija', varękjna 'varikina', bę'tumen 'bitumen', dę're:ktə 'direktor', z dę're:ktņę 'hitro, brez obotavljanja, naravnost liti, prtil', ubę'ra:ųnek 'obiralnik', ręšké:rat 'riskirati'
- o ← istozložnih ow, ol, aw, al (lahko tudi pred priponami, v katerih

prihaja do redukcije) – *brŕnĳca* ‘borovnica’, *głŕnjĳk* ‘glavnik’, *g'łé:dŕ* ‘gledal’, *łá:stŕka* ‘lastovka’, *'kukŕca* ‘kukavica’, *s'markŕc* ‘smrkavec’, *fŕšd'rĳt* ‘nevoščljiv’, *fŕłé:rat* (≈ *faŕłé:rat*) ‘favlirati’, *fŕle:ncat* (≈ *faŕle:ncat*) ‘lenariti’, *zrŕn* (≈ *zraŕnŕd*) predl. ‘zraven’, *fŕšĳja* ‘nevoščljivost; drobnocvetni rogovilček’, *ka'ruzŕna* ‘koruzna slama’, *'žá:gŕna* ‘žagovina’, *'dél:ŕŕn* ‘delaven’, *dé'žŕ:n* ‘deževen’, *mrŕlišŕ* (≈ *mrŕlišŕ*) ‘mravljišče’, *rŕŕĳna* (≈ *raŕĳna*) ‘ravnina’, *zdrŕnjĳk* ‘zdravnikov (R mn.; prid.)’, *b'rá:tŕ* ‘bratov (R mn.; prid.)’ (prim. op. 4) (toda *bol'niška* ‘bolniški dopust’)

- ← *el* – *čeb'ŕnák* ‘čebelnjak’
- ← ponaglasnega *o* pred raznozložnim /v/ – *ma'cé:snŕva* ‘macesnova’, *'já:łŕva*, *'tinčkŕva* ‘Tinčkova’⁵
- ← prednaglasnega *e* za *r* – *ubrŕž'łĳna* (≈ *ubrazłĳna*) ‘obrezlina’, *ra'sŕ:vát se* ‘reševati se; godovati’
- ← prednaglasnega *ve* – *žŕp'le:ĳka* (≈ *žap'leĳka*) ‘žveplenka’
- ← *o* v novejših besedah, kjer ni prešel v *ŕ* – *prŕg'rá:m*, *vŕdŕvŕ:t* ‘vodovod’
- a
- ← *a* – *ma'tinčŕk*, *g'łé:dałá*, *łá'pux* ‘lapuh’
- ← *e*, *ę*, *ĕ* v položaju za /č ž š r j/ – *črápine* (≈ *črĕpine*) ‘črepinja (I/R ed., I mn.)’, *'tŕ:ča* ‘toče, toča’, *'gŕ:ša* ‘gozd (I/R ed., I mn.)’ (← *gošč-*), *'va:rax* ‘oreh’, *'ró:ža* ‘roža’, *'ma:ča* s ‘mucka’, *'pęša* ‘pišče’, *'jó:ža* ‘Jože’, *'jŕ:ža* ž ‘Joža (I/R ed., I mn.)’, *'inža* ‘Inže [os. ime]’ (← *Janez*, *ša* ‘še’, *'já:mšak -a* ‘jamski les’, *'ka:ršán* ‘krščen’)
- ← ponaglasnega *o* pred raznozložnim /v/ (pri redkih govorcih – običajni refleks je /ŕ/) – *ma'cé:snava* ‘macesnova’, *'be:ndava* ‘Bendova’ (prim. op. 5)
- ← *o* v posameznih primerih disimilatoričnega akanja in akanja za *r*, *ł* – *'va:trak* ‘otrok’, *'p'rá:prat* ‘praprot’, *łá'buk* ‘klobuk’, *łá'pá:r* ‘lopar’, *'łá:par* ‘lapor’, *da'mŕ*: ‘domov’, *ka'ruza* ‘koruzna’, *głá'buč* ‘plešast’ (← *golobuč*), *k(ŕ)łá'riža* ‘kolesnica’ (← *koloriža*), *pa'tŕ:ĳka* (≈ *pŕ'tŕ:ĳka*) ‘potonika’
- ← *e* v posameznih primerih, predvsem za *m* – *mŕma'łá:da* ‘marmelada’, *ma'čę:des -za* ‘mercedes’, *ca'pĳn* ‘cepin’, *'cĳmat* ‘cimet’, *'žá:mat* ‘žamet’, (■) *ma'ŕ(ŕ)ká:ĳka* ≈ (■) *ma'ri:ká:ĳka* (≈ (■) *(a)me'ká:ĳka* ≈ (■) *(a)me'ri:ká:ĳka*) ‘Američanka; amerikanka [izseljenka, riba, žaga]’, *ad'na:jst* ‘enajst’
- ← prednaglasnega *ve* – *žap'le:ĳka* (≈ *žŕp'le:ĳka*) ‘žveplenka’
- ← *e* v nikalnici ‘ne’ – *na*

⁵ Pri nekaterih govorcih v Spodnjih Krašah je fakultativna različica z /a/, ki je v Bočni splošno rabljena – *ma'cé:snava* ‘macesnova’, *'be:ndava* ‘Bendova’.

3.1.2.3 Zlogotvorni zvočniki

- ɾ ← pred- ali ponaglasnega *ər* (← ri, ra, ro, ru, or, ur, ɾ, tudi v predponi pri-) – ■*kɾs'tjna* (≈ ■*kristjna*), *ɾ'tine* (≈ *rə'tine*) 'ritina ldel deblal', *pɾ'vɔ:šət* 'privoščiti', *'e:ɱkɾt*, *'xitɾ* prisl. 'hitro', *dɾ'bjt* (≈ *drə'bjt* ≈ *druo:bət*) 'drobiti', *dɾ'ga:č* 'drugače', *dɾ'gɔ:t* 'drugod', *bɾc"lā:n* 'porcelan', *kɾbɛ'rija* 'kurbarija', *kɾ'jā:va* 'kurjava', *'šudɾ* 'gramoz', *dɾ'vɔ:jə* 'drva (skupno ime)', *stɾ'žaj* 'stežaj'
- ← prednaglasnega *ər* (← ar) – ■*mɾmā'lā:da* 'marmelada', *kɾ'bjt* (≈ *kar'bjt*) -a 'karbid' (druge primere gl. pri /ə/)
- ← *ər* iz *ə* – *tɾmā'či se* 'mrači se'
- l ← *əl* iz *li*, *el* za *t*, *d* – ■*mjuo:d'lte* 'molite (vel.)', ■*rud'lj* 'Rudelj'
- ← *əl* iz *el* – ■*miklɱne* 'Mikeljni lhišno ime v Spodnjih Krašah!', *pɛ'cikl* 'kolo'
- ← *l* za istozložnim [u] – ■*pa:uɽ* (≈ ■*pa:ul*) 'Pavel(j)', *'ma:uɽ* (≈ *'ma:ul*) 'gobec prežvekovalcev'
- ɱ ← nenaglašanih *əm*, *om*, *am* – ■*njsɱ* 'nisem', *sɱ* 'sem (1. os. ed.)', *bɱ* 'bom', *zme:rɱ* 'zmerom', *tɱ* 'tam'
- ← ponaglasnega *ɛm* – *'kó:lɱ* 'premog'
- ɳ ← *ən* iz pred- ali ponaglasnega *ni* – *ɱkó:l* (≈ *nə'kó:l* ≈ *nɛ'kó:l*) 'nikoli', *pə'mé:kɱla* 'pomaknila', *pə've:zɱla* 'poveznila', *'bɔ:lɱca* (≈ *'bɔ:lnjca*) 'bolnica', *s'tje:kɱ* (≈ *s'tje:kɱɛ*) 'stakni', *'sɔ:nčɱca* 'sončnica', *'čičɱt* (otr.) 'sesti'
- ← *ən* iz kratkega *ɛ* (morda) – *'me:sɱc* 'mesec'
- ← ponaglasnih ali breznaglasnih *ən*, *əm*, *ɛm* – *'nā:radɳ* 'pripravljen', *'njsɳ* 'nisem', *'va:gɳ* 'ogelj', *'žā:lastɳ* 'žalosten', *ka'ruzɳ* 'koruzen', *'šɔ:lɳ* 'čevalj', *sɳ* 'sem'
- ← prednaglasnega ali breznaglasnega *nə* (← no) – *ɱbje:dɳ* 'nobeden', *ɳ* 'in'
- ← breznaglasnega *əm* (← am) – *tɳ* 'tam'

3.2 SOGLASNIKI

3.2.1 Zvočniki

Zvočniki so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu (Logar 1981), poleg tega pa:

- v ← iz proteze pred prvotnimi *o*, *ɔ* – *'va:ča* 'oče', *'va:pɾt* 'odpreti', *'va:gən* 'ogelj', *'va:gɾc* 'ogrc', *'va:jsɾər* 'oster', *'va:knə* 'okno', *'va:kə* 'oko', *'vəmatən* 'omotičen', *'va:n* (star., poud. ≈ *'un*) 'on', *'va:rat* 'orati', *'va:rax* 'oreh', *'va:sa* 'osa', *'va:sc* 'osat', *'va:su* 'osel', *'vəsəm* 'osem', *ub'va:s'mɛx* 'ob osmih', *'va:stat* (≈ *us'ta:t*) 'ostati', ■*va:tək* 'Otok |zaselek Bočnel', *'va:trak*s 'otrok', *'vəbəlč* 'oblič', *'vədər* 'oder', *'vɔ:zək* 'ozek', *'vərgle* 'orgle', *'vəɽ* 'olje', *'vəčəm -čma* 'očim', *'vəčəm* 'hočem', *'va:t'ɔ* 'hotel (del. na -l)', *'va:b_nɛga* 'obenj', *'va:b_nɛ* 'obnjo', *vəd* 'od |v počasnem govorjenju|', *'vəfnat* ≈ *'va:pərt* (≈ *utp're:t*) 'odpreti' (n. öffnen),

- 'vəfər 'cerkveno darovanje' (n. Opfer), 'vəɾəŋga 'način' (n. Ordnung), 'vərgnɛ ≈ vəɾəŋgɛ 'popolnoma, zelo, v veliki meri', 'vəɾʒax 'vzrok' (n. Ursache), vəɾ'le:ʏp 'dopust' (n. Urlaub), 'vəʂ 'uš'
 ← pred *i* za predpono *u-* – *u'vɛt* 'uiti' (toda *jət* 'iti')
 ← *b* pred *š* – *'na: ʏʂ* (≈ *'na: bəʂ*) 'ne boš'
 ← v glagolski priponi *-wa-* – *zaɥ'vivat* (≈ *za(ʏ)'vijat*) 'zavijati lz vozilom!' (← *zaovijati*), *pə'bɨvat* (≈ *pə'bijat*) 'pobijati', *nd'vivat* (≈ *nd'vijat*) 'navijati', *pr'dva:jʂkvat* (star.; ≈ *pr'dvā:ʒat*) 'prevažati'
 [ʏ] ← prednaglasnih *o-*, *u-* na samem začetku besede ali za samoglasnikom prejšnje besede ali vzglasnega *v-* – *se bə ʏ'bu* 'se bo obul', *se bə ʏ'bɛʏ* 'se bo ubil', *ʏz'dignɛ* 'dvigni, vzdigni'
 ← *w* pred soglasnikom – *m'ra:ʏle* 'mravlja (I/R ed., I mn.)'
 ← *l* v del. na *-l* v ednini moškega spola za naglašanim samoglasnikom (razen za *u*) – *g'rje:ʏ* 'grel', *b'rəʏ* 'bril', *b'ra:ʏ* 'bral'
 v' ← *v* pred prvotnimi *-il*, *-əl* – *p'rā:v'u* 'pripovedoval, pravil', 'živ' o 'živel'
 j ← kot prehodni *j* – *va:jstər* 'oster', *ujst'rjna* 'ostrina', 'pó:js't'ə (≈ 'pó:s't'ə) 'postelja', 'pa:js'jə 'pasji', *pejs'jā:k* ≈ *pajs'jā:k* 'pasja uta', 'pa:jsa 'pesa', *fle:jštər* 'obliž' (n. Pflaster), *pat'nó:jštər* (≈ *pat'nó:štər*) 'rožni venec [pripraval]', *pr'dna:jʂkvat* (star.; ≈ *pr'dnā:ʂat*) 'prenašati', *pr'dva:jʂkvat* (star.; ≈ *pr'dvā:ʒat*) 'prevažati', 'be:jžat 'bežati', *a'ldijə* (posam.; ≈ *d'dijə*) 'adijo', 'pó:jšpən ≈ (posam.) 'pó:jšmən 'pušpan', 'na:jgəl 'nagelj', 'ujzda (≈ 'uzda)
 ← kot proteza pred prvotnim *i*, *e*, če je ta naglašen – *jət* 'iti', 'jəde 'pojdi' (← *idi*), 'jəte 'pojdite', 'jəmet 'imeti', 'jəmə ≈ 'jəm' 'imej', 'jəme (star.; ≈ 'l'mé:) 'ime', 'jəgla 'igla', 'jəgrat se 'igrati se', 'jərxast 'irhast', 'jəskra (star.) 'iskra', 'jəsex -s'xa 'kis', 'jərp ≈ 'ja:rp 'dedič' (n. Erbe), 'jərbat 'dedovati', 'ja:dən 'eden', 'ja:na 'ena'
 ← kot proteza pred *a* v posameznih primerih – ■ *jamje:rka* (≈ ■ *(a)mje:rka* ≈ ■ *amje:rika*) 'Amerika'
 ← medsamoglasniškega *n* v edinem primeru – *ka'məjə* 'kamenje'
 ← *l* v edinem primeru – 'je:ʏkəp'lā:st 'lepilni obliž' (← levkoplast)
 l ← *l* pred sprednjimi samoglasniki, pred soglasniki in v izglasju⁶
 ← primarne skupine *tl*, *dl* pred sprednjimi samoglasniki ali na koncu besede v samostalnikih (v del. na *-l* je skupina ohranjenja) – 'vile 'vile', 'šəle ≈ 'šile 'šila (I ed.), 'le:tvə 'dleto'
 ← *gl-* v edinem primeru – 'lɛ:(te) 'glej(te)
 ← *r* v nekaterih prevzetih besedah – *p'ló:ba* (posam.; ≈ *p'ró:ba*) 'pomerjanje [še nedokončanega oblačila]' (n. Probe)
 t ← *l* pred nesprednjimi samoglasniki⁷

⁶ Izjeme gl. pri distribuciji zvočnikov – //.⁷ Izjeme gl. pri distribuciji zvočnikov – //.

- ← primarne skupine *tl, dl* pred nesprednjimi samoglasniki (v del. na -l je skupina ohranjena) – 'šəłə ≈ 'šjłə 'šilo'
- m ← *q* (v zvezi *q:m*) v edinem primeru – 'pɔ:mpək (≈ 'pɔ:ɔpək ≈ 'jɔ:žək) 'popək lna trebuhul'
- ← *n* (v zvezi *ms*) v edinem primeru – nazd're:ms'kɛ (≈ nazd're:məŋɛ) 'nazarenski' (v medmetni zvezi 'jəzəs nazd're:mskɛ)
- ← *p* v izposojenki – 'pɔ:jšmən (≈ posam. 'pɔ:jšpən) 'pušpan, zele-nika' (n. Buchsbaum)
- m' ← 'prim' (≈ 'primeŋ) 'primi', 'p'rim'te 'primate'
- n ← *ŋ* v izglasju in pred soglasniki – 'jəšprən 'ješprenj', š'kó:rən (≈ š'kó:rənc) 'škorenj', 'kuxəns'kɛ 'kuhinjski', ■'krā:nc 'Kranjec', 'krā:ns'kɛ 'kranjski'
- ← *m* pred *k* – 'sɛ:dəŋka (≈ sɛ:dəmka ≈ sɛd'mjca), 'vəsəŋka (≈ 'vəsəmka ≈ us'mjca), 'kó:leŋkišta 'zaboj za premog' (toda 'kó:lɛm 'premog')
- ← *mn* – vəs'najst '18', (s)'pɔ:net '(s)pomniti'
- ← *b* pred *č* v edinem primeru – klən'čič 'klobčič'
- ← *l* v edini prevzeti besedi – kné:bəl 'kembelj' (n. Klöppel)
- n' ← *n* – 'nja, 'va:gən 'ogenj', 'sa:rne 'srna', kərtine (≈ kərtjna) 'krtina', ləššine ≈ ləššine (≈ ləššjna ≈ ləššjna) '(jajčna, orehova) lupina' (zadnji trije primeri z naslonitvijo na pripono -(i)nja)
- ← *n* po redukciji *i* – 'un' (≈ 'unɛ) 'on(i) (3. os. ed. m. sp.)', uz'digne 'dvigni, vzdigni'
- ← *m* – 'se:n's'vetɛ ž, m mn. 'vsi sveti 11. novembra' (← *кѣ-въсѣмѣ-свѣтыимѣ – Ramovš 1924: 88)

3.2.2 Nezvočniki

Nastali so iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

- b ← *v* – 'gužba (≈ star.; 'gužva) 'gneča', 'bā:ta (star.; ≈ 'vā:ta) 'vata', 'se:rbus medm. 'servus', 'be:ks'let (star.) 'menj(av)ati' (n. wech-seln)
- ← *p* v posameznih primerih – bərc'lā:n 'porcelan', š'krəbəc 'škri-pec'
- ← *d* v edinem primeru – g'ruba 'gruda'
- c ← *s* pred *v* v posameznih primerih – c'vè:dər 'sveder', c'vɔ:ra 'svo-ra'
- ← *s* (v zvezi *səs-*) v edinem primeru – s'cé:rət se 'sesiriti se'
- ← *s* – cəkər'ljn ≈ cɛkər'ljn 'saharin', cəŋk'rɛ:t ≈ cɛŋk'rɛ:t 'straniš-če'
- č ← *t* pred *l* v edinem primeru – zd'pɛnčlet 'zaplesti, zavozlati'
- ← *ž* (v zvezi (-)žv-) v posameznih primerih c'vè:čət 'žvečiti', učvɛkljna (≈ 'čjk) '(pre)žveček'
- ← *š* v edinem primeru – va'ručka 'varuška'
- ← *šč* – slā'čjca (≈ slāš'čjca) 'sladica', slāč'ičā:rna (≈ slāš'č'ičā:rna) 'slaščičarna'

- ← *c* v edinem primeru – *ĉmyo:kat* ‘cmokati’
- ← *ds, ts, ks, cs* – *spəm'ʎa:čkɛ* ‘spomladanski’, *sɔ'da:čkɛ* ‘vojaški’, *xrə'va:čkɛ* ‘hrvaški’, *k'mɛ:čkɛ* ‘kmečki’, *zad'rɛ:čkɛ* ‘zadrečki |< Zadrečka dolina|’, *šma:rčkɛ* ‘šmarški |< Šmartno ob Dretil|’, *fab'ričkɛ* ‘tovarniški’, *dɛ:učkɛ* ‘delški |< Delce, zaselek Bočnej|’
- d ← *dš* – ‘*vič* (≈ ‘*vidɛš*) ‘vidiš’, ‘*vičte* (posam.; ≈ ‘*vit':e*) ‘vidite’
- ← *b* – ‘*gā:ɔɔt se* ‘gabiti se’, ‘*u'gā:dən* ‘ogaben’
- ← *g* pred *l* – *dle:n* (posam.; ≈ *g'le:n*) ‘glen’, ‘*ra:jk'snɛ:d'ɟ* (≈ *pə'tj'skɔc*) ‘risalni žebliček’ (n. Reißnagel)
- ← *t* – ‘*rɛ:grat -da* ‘regrat’
- ← *t* v primarni skupini *tl* v del. na *-l* – *pə'mjɛ:d'lɛ* ‘pomedli’, *sp'ljɛ:dle* (≈ *sp'ljɛ:tle*) ‘spletel’
- f ← *g* pred *t* – ‘*nūo:ft* ‘noht’
- ← *x* pred *t* – ‘*buft'ɟ* ‘buhtelj’, ‘*žjɛ:ftar* (posam.; ≈ *žjɛ:xtar*) ‘žehtar’
- ← *x* – ‘*bufən't* ‘buhniti’, ‘*fɛ:rtaf* (≈ ‘*fɛ:rtax*) ‘predpasnik’ (n. Vortuch), ‘*šʎa:uf* ‘gumijasta cev; zračnica’ (n. Schlauch)
- ← *b* – ‘*šra:uf* ‘vijak’ (n. Schraube)
- g ← *d* pred *n*, če *d* ni bil analogično vzdrževan – *g'nā:r* ‘denar’, *g'nā:rən* ‘premožen, bogat’
- ← *d* pred *l* – *g'lɛ:sən* (≈ *d'lɛ:sən*) ‘dlesen’, ‘*pɛ:ŋgəl* ‘nihalna krožna žaga’ (n. Pendel), ‘*šviŋglet* (≈ *p'ʎo:ŋkat*) ‘prepisovati lv šolil’ (n. schwindeln ‘slepariti’), ‘*g'rɛ:g'ʎca* ‘gredeljnica |pri splavul|’ (← *gredljica)
- ← *k* ali *g* – ‘*ljɛ:gek* (≈ ‘*ljɛ:xek*) -*xka -ə* ‘lahek’, ‘*mjɛ:gek* (≈ ‘*mjɛ:xek*) -*xka -ə* ‘mehek’
- ← *k* pred *r* – *grā'gul* (≈ *kra'gul*) -*e* ‘kragulj’, ‘*gruška* ‘hruška’, ‘*grā:de:nca* ‘kredenca’
- x ← *k* ali *g* pred *t* ali *k* – ‘*ljɛ:xka* ‘lahka’ (toda ‘*ljɛ:xek* ≈ ‘*ljɛ:gek*), ‘*mjɛ:xka* ‘mehka’ (toda ‘*mjɛ:xek* ≈ ‘*mjɛ:gek*), ‘*ʎa:xt* ‘komolec’, ‘*dō:xtɛr* ‘zdravnik’, ‘*ne:xtɛrnɛ* (mn.; zast.; ≈ *tɛ'ja:nɛ*) ‘nekateri’
- ← *k* pred *m* – ‘*xmā:tə* ‘kmalu’
- ← *g* v posameznih primerih – ‘*bɔ:x* medm. (toda ‘*bɔ:k* ‘*būo:ga* m) ‘bog’, ‘*bɔ'ʎo:nɛ* ‘boglonaj’, (■ *g'rɛ:gəc*) ■ *g'rɛ:xca* ‘Gregec |gospodar v Spodnjih Krašah|’
- ← *t* v edinem primeru – *prɔx* predl. ‘proti’
- k ← *tj* v primerih, ko skupina *tj* ni bila analogično vzdrževana – ‘*ke:dən* ‘teden’, ‘*trɛ:kɛ* ‘tretji’, ‘*trɛ:kɛč* ‘tretjič’
- ← *t* pred (ə)l, predvsem v izposojenkah – ‘*k'li* (≈ ‘*tli*) ‘tli (3. os. ed.)’, ‘*fɛ'zɛ:kəl* (≈ ‘*fɛ'zɛ:tɛl*) -na ‘moška nogavica’, ‘*na:kle* (≈ ‘*na:tle*) ‘na tla’, ‘*šij'kəl* ‘skodla’ (n. Schindel), ‘*šij'kler* ‘konjač; mučitelj’ (n. *Schindler?), ‘*pun'kəl* ‘cula, sveženj’ (n. Bündel), ‘*fɛ:rkəlc* ‘četrtina’ (n. Viertel), ‘*furk'ɟnɛ* m mn. ‘norčije’ (n. Vorteil), ‘*ʎo:xpa:jkəl* ‘dolbilo lozko dletol’ (n. Lochbeitel), ‘*pā'ŋkəlc* ‘trak’ (n. Bündel), (■) *pā:rkəl -na* ‘parkelj |spremljevalec Mi-

- klavžal; Parkelj |gospodar v Pustem Polju|' (kor. n. partl 'parkelj |spremljevalec Miklavža| – Lexer 1862: 17), *ra:jkəl* (n. Reitel), *šâ:rkəl* 'šarkelj'
- ← *t – p'ɾo:kɛ* prisl. 'nasproti', *nap'ɾo:kɛ* 'naproti', *'kjsəna* 'veje tise' (← tisovina), *škə'nicɛl* 'škrnicelj' (n. Stanitzel)
- ← *t* pred *n – p'ɾo:kənca* 'manjša sekira' (← protnica – Plet II: 355)
- ← *x – 'tje:təx* (≈ *'tje:təx*) -a 'teloh', *trâ:ktɛr* (≈ *trâ:xter*) 'lijak' (n. Trachter), *flak'nyo:ba* (≈ *flax'nyo:ba*) 'jasa'
- ← *p – kən'tò:fəl* (≈ *natɛ:kâ:č*) 'natikač'
- p ← *b*, predvsem v izposojenkah – *pé:rajt* -- -- prid. 'pripravljen' (n. bereit), *po:rmâšjna* 'vrtalnik' (n. Bohrmaschine), *po:štâp -ba* (≈ *'čâ:rka*) 'črka' (n. Buchstabe), *p'rəx* ≈ *p'rux* 'kamnolom; kila' (n. Bruch), *(xə:bəl)po:ŋk* (≈ *vé:rštat*) 'skobeljnik Imizal' (n. (Hobel)bank)
- ← *k – klupa* (≈ *kluka*) 'kljuka', *klupca* (≈ *klukca*) 'ščipalka'
- s ← *c – sekə'lâr* 'cirkularka, krožna žaga'
- š ← *št – pušat* 'puščati', *b'le:šət* 'bleščati', *g'ma:jnšca* 'deska, debela 12 mm', *jərpšne* 'dediščina (I/R ed.)', *dva:jšak* 'moški, rojen leta 1920' (← *dvajsetsčak), *lâ:nšak* 'lanski otrok' (← *lanščak), *go:ša* 'gozd', *grašjna* (≈ *graščjna*), *kle:ša* 'kleščice', *kəšjca* 'koščica', *ka:ršan* 'krščen', *kušar* 'kuščar', *lò:š* 'emajl', *lɛša:uŋk* 'luščilnik', *lušət* (≈ *lušt*) 'luščiti', *mašyo:ba* 'maščoba', *(za)nje:leš* '(za)nalašč', *pɛša pɛšé:ta* ≈ *pišata* s 'piščice', *plâšnâ:t* 'ploščat', *p'lò:ša* (≈ *p'lò:šca* ≈ *p'ljo:šca* ≈ *p'lâ:ta*), *puša* 'pust, neobdelan svet', *s'ɾo:šne* 'siromaštvo (I/R ed.)', *trɛ:šət*, *vɛ:ša* 'nočni metulj', *vɔ:šət*, ■*ša:uŋce* ž mn. 'Šavnice lledinsko ime na Meninil'
- ← *s* pred *k*, *t* v posameznih primerih – *škó:rja* (≈ nov. *s'kó:rja*) 'skorja', *škrine* (≈ nov. *skrine*) 'skrinja (I/R ed.)', *škə'rup* (≈ nov. *skə'rup*) 'prhljaj', *štâ:pənca* ≈ *štâ:pa* (≈ *stəp'njca*) 'stopnica'
- ← *st – na:jšəncə* 'najstnica', *d'rò:t'pé:ršna* 'žična krtača' (n. Drahtbürste)
- ← *ks* v izposojenki – *pò:jšpən* (≈ (posam.) *pò:jšmən*) 'pušpan, zeleznika' (n. Buchsbaum)
- t ← *k – pò:ltna* (≈ *pò:lkna*) '(na)oknica'
- ← *pt – tɛč'tiča* 'ptič', *tica* 'zvita ženska'
- ← *í* (v zvezi *št*) – *d'ruštne* (≈ *d'rušne*) 'družčina, družba (I/R ed.)', *kâ:šta* 'kašča'
- ž ← *z – p'râ:žəncən* 'prazničen', *u'jəžan* (del. na -n *k'ujəžət* ≈ *ujəžjt* 'ujeziti') 'jezen'
- ← *z*, *š* v izposojenkah iz nemščine – *žâ:ga* 'žaga' (n. Säge), *g'la:š g'lâ:ža* 'kozarec' (n. Glas), *župa* 'juha' (n. Suppe), *riža* 'drča' (n. Riese), *rajš -ža* 'riž' (n. Reis), *ža:jfa* 'milo' (n. Seife),

'*žonft* 'sok [iz stisnjenega jagodičevja]' (n. Sanft), '*žé:sɛʃ* 'lesen stol z naslonjalom' (n. Sessel), '*žn'ura* 'vrvica' (n. Schnur), '*žlje:xt* -- -- prid. 'hudoben' (n. schlecht), '*žnā:bla* 'ustnica' (n. Schnabel), '*žnider* 'krojač' (n. Schneider), '*žta:k* 'kraj, mesto del zemeljske površine' (n. Schlag)

3.3 PROZODIJA

3.3.1 Naglasno mesto je kot v izhodiščnem sistemu s temile razlikami:

3.3.1.1 Naglašeni so zlogi, ki so bili pred naglašeni kratkimi zadnjimi zlogi – '*va:trak* 'otrok'.

3.3.1.2 Naglašeni so nezadnji zlogi, ki so bili za naglašeni kratkimi zlogi – '*je'gó:da* 'jagoda'.

3.3.1.3 Naglašeni so zlogi, ki so bili pred dolgim cirkumflektiranim izglasnim samoglasnikom – '*le:pə* (≈ '*lepə*) prisl. 'lepo'.

3.3.2 Kolikost je kot v izhodiščnem sistemu s temile razlikami:

3.3.2.1 Dolgi so samoglasniki, ki so bili naglašeni kratki v predzadnjih ali sploh v nezadnjih zlogih (z izjemo /i/, /u/, /ɛ/, /ə/) – '*lé:tə* 'leto; poletje', '*je'gó:da* 'jagoda'.

3.3.2.2 Dolgi so e-jevski in o-jevski samoglasniki, ki so bili naglašeni kratki v edinem besednem zlogu – '*xrje:n* 'hren'.

3.3.2.3 Dolgi so samoglasniki (z izjemo /ɛ/, /ə/), ki so postali naglašeni po premiku naglasa s kratkega zadnjega zloga – '*mje:gla* 'megla'.

3.3.2.4 Dolgi so e-jevski in o-jevski samoglasniki (z izjemo /ɛ/, /ə/), ki so postali naglašeni po premiku izglasnega cirkumfleksa – '*nje:bə* 'nebo', '*le:pə* (≈ '*lepə*) prisl. 'lepo'.

,

4 IZGUBA GLASOV

4.1 SAMOGLASNIKI

i → ∅

– pri glagolu v priponi (v nedol. fakultativno) – '*kurt* (≈ '*kurət*), '*kurta*, '*njo:st*' (≈ '*njo:sət*) 'nositi', '*užje:n't*' (≈ '*užje:nət*) 'oženiti', '*bɛ:lt* (≈ '*bɛ:lət*)

– v glagolskih končnicah (v mn./dv. sed.) – '*kurmə*, '*kurte*, '*kurjə*, '*kurma*, '*kurta*; '*vič* (≈ '*vidɛš*) 'vidiš', '*vičte* (posam.; ≈ '*vit':e*) 'vidite'⁸

– pri glagolu kot velelniška pripona (v ed. fakultativno) – '*prim*' (≈ '*prime*) 'primi', '*prim'te* 'primiti', '*prjmta* 'primita', '*prj:mə* 'primimo'

– pri pomožniku (fakultativno) – '*b*' (≈ '*bɛ*) 'bi', '*s*' (≈ '*sɛ*) 'si', '*na:p*' (≈ '*na:bɛ*) 'ne bi', '*nis*' (≈ '*nisɛ*) 'nisi'

– pri pridevniku se v O mn. izgublja drugi *i* v končnici *-imi* (kar

⁸ Če bi zaradi izpada nastala težko izgovorljiva soglasniška skupina, se zvočnik v njej silabemizira – '*mis'te* 'mislite'.

- je posplošitev po D mn.) – *m'la:dɛm* – oz. prvi *i* – *m'la:d'mɛ* (star.)
- pri kazalnem zaimku – *'tət' ≈ 'tɛt'* (*≈ 'tətɛ ≈ 'tɛtɛ*) '*ta*', '*tis't*' (*≈ 'tis'tɛ*) '*tisti*'
 - pri osebnem zaimku, in sicer pri posameznih stranskosklonskih oblikah (fakultativno) – *'mən'* (*≈ 'mənɛ*), *m'* (*≈ mɛ*), '*tje:p'*' (*≈ 'tje:bɛ*), *t'* (*≈ tɛ*), '*sje:p'*' (*≈ 'sje:bɛ*), *s'* (*≈ sɛ*) '*si*' – in pri obliki '*un'*' (*≈ unɛ*) 'on(i) (3. os. ed. m. sp.)' (*nəm* itd. v or. mn./dv. je posplošitev po daj.)
 - *-i* v nekaterih prislovih – '*čā:s'*' (*≈ 'čā:sɛ*) 'včasih', (*za*)'*dyo:s't'*' (*≈ (za)'dyo:s'tɛ*), *p'rɔc'* (*≈ p'rɔcɛ*) 'precej, veliko', '*kɔ:t'*' (*≈ 'kɔ:t*) prisl. 'kod', '*gʷo:r'* 'gori', '*dʷo:l'* 'doli', '*tut'*' (*≈ tudɛ*) 'tudi', '*kó:l'*' (*≈ tʃkó: ≈ nəkó:(l) ≈ nɛkó:(l)*) 'nikoli'
 - v prvotnih priponah *-ica*, *-ika*, *-ina*, *-inja*, *-ija* v nekaterih samostalnikih – '*kukɔca*' 'kukavica', '*g'la:ɥca*, *sm'rɛ:kca*, '*buc'ka*, *■mic'ka* 'Micka', '*mó:t'ka*, *s'rɔ:t'ka* 'manjšalnica od sirota', '*ka'ruzɔna* 'koruzovina', '*sɔ'da:šne* 'vojaščina (I/R ed.)', '*društne ≈ d'rušne* 'družčina, družba (I/R ed.)', '*južna* 'južina, kosi-lo', '*s'rɔ:šne* 'revščina, siromaštvo', '*kuxne* 'kuhinja (I/R ed.)', '*kə'mé:d'ja* ž mn. 'neprijetnosti, težave', '*klafɔ:nja* (*≈ klafɔ:nija*) 'kolofonija'⁹
 - v posameznih besedah – '*mā:t'* 'mati', '*žvā:t žva:dɛ* ž 'domače živali [skupno ime]', '*s'rɔ:ta* 'sirota', '*švā:ŋka* (*≈ šəvā:ŋka ≈ š'vā:ŋka ≈ šivāŋka*) 'igla', (*■*)*(a)mer'kā:ŋka* (*≈ (■)mar(ə)kā:ŋka ≈ (■)mar'kā:ŋka ≈ (■)(a)mer'kā:ŋka*) 'Američanka; amerikan-ka [izseljenka, riba, žagal]', '*pɔ:lvɛ'nil* (*≈ pɔ:lɛvɛ'nil ≈ pɔ:livɛ'nil*) 'polivinil'
- a → ∅ – (*■*)*mer(i)kā:ŋka* (*≈ (■)mar(ə)kā:ŋka ≈ (■)mar'kā:ŋka* (*≈ (■)(a)mer'kā:ŋka ≈ (■)(a)mer'kā:ŋka*) 'Američanka; amerikan-ka [izseljenka, riba, žagal]', *■mje:rka* (*≈ ■d'mje:r(i)ka ≈ ■jd'mje:rka*) 'Amerika', *s'mé:tna* 'smetana'
- e → ∅
- '*bɔ:l*' (*≈ bɔ:lɛ*) 'bolje', *vaɲgɛ:li* *≈ vaɲgɛ:lɛm* (*≈ evan'gɛ:li*) 'evangelij', *bat'rija* 'žepna svetilka; baterijski vložek'
 - v izposojenkah iz nemščine v predponi *Ge-lge-* – *g'rəšt* *≈ g'rušt* 'leseno ostrežje' (← Gerüst), *g'vinet* 'zmagati' (← gewinnen), *g'vje:r* *≈ g'vé:r* 'puška' (← Gewehr), *k'sjxt* 'obraz' (← Gesicht), *k'sa:jt* *≈ k'sa:jtən* (*≈ kə'sa:jt ≈ kə'sa:jtən*) 'pameten' (← gesc-heit), *k'se:ft* 'posel' (← Geschäft)
 - v pridevniških končnicah – *s'tā:rga* 'starega', *s'tā:rmə* 'staremu'
- č → ∅ – *s'ja:t* *≈ s'jā:t* 'sejati lsemel'

⁹ V nekaterih besedah pride po izpadu *i* v prvotnih priponah *-ika*, *-ija* do palatalizacije – '*pā:c'ka* 'packa', '*gɔ:s'ka* (*≈ gɔ:ska*) 'goska', *pra'cɛ:s'ja* 'procesija'.

ɛ	→ ∅ – 'pa:jk (≈ 'pā:jak ≈ 'pā:jɛk) 'pajek', d'va:js't' '20', t'ridɛs't' '30'
ə	→ ∅ – pri samostalnikih v končnici -əc za zvočniki in za s – 'za:jc, 'pa:ɥc 'palec', 'sā:mc, klā:nc, 'njo:rc, 'ba:ɥc 'bavbav', k'rjɥc 'južni veter', p'rā:sc, mər'jā:sc – pri samostalnikih v končnici -ək (večinoma) – 'sē:rk 'sirek' (toda 'sē:rək -a 'sirček'), 'curk, u'pā:ŋk 'opanek', 'da:ɥk 'davek'
u	→ ∅ – s'rɔ:u (≈ s'rɔ:) s'rɔ:va -ə 'surov' – v nenaglašeni glagolski priponi -uje(-) – ('vè:rvat) 'vè:rjam 'verujem'
o	→ ∅ – 'le:c 'letos', 'lɛ:čnɛ 'letošnji', zat'rɛ: (star.; ≈ za'tɔ:) 'zato(rej)', k'rjɪə (≈ kə'rjɪə) 'korito', – (v zvezi z j) – s'tjɪm (≈ stə'jɪm ≈ stə'jɪm) 'stojim', 'bjɪm se (≈ bə'jɪm se ≈ bə'jɪm se) 'bojim se' – k (≈ kə) 'ko', z'rɔn (≈ zraɥnə) predl. 'zraven' (← *zravno), kol (≈ ukol) 'okoli' – v nenaglašeni glagolski priponi -ova- – 'vā:rvat 'vā:rjam 'pestovati' – g'ʔɔ:p (≈ gə'ʔɔ:p) -ba 'golob', klā'rɪʒa (≈ kə'ʔɔ:rɪʒa) 'kolesnica', klā'bā:r 'kolobar', 'klā:vəs klā'vəza 'kolovoz', klā'fuo:xter 'šaljivec', klā'fɔ:n(i)ja 'kolofonija', kra'bā:č 'korobač'
ʔ	→ ∅ – 'jā:pka 'jablana; jabolko'

4.2 SOGLASNIKI

4.2.1 Zvočniki

j	→ ∅ – 'pɛ:dɛ 'pojdi', 'pɛ:ma 'pojdiva', mɛ'nik 'mejnik', bə'ʒā:st 'božjast', 'zutɛ 'zjutraj', stə'jɪm (≈ stə'jɪm ≈ s'tjɪm) 'stojim', bə'jɪm se ≈ 'bjɪm se (≈ bə'jɪm se) 'bojim se' – za i v izglasju ali pred soglasnikom pri samostalniku m. sp. v I ed., pri samostalniku ž. sp. v R mn. in pred pridevniško pripono -ski – 'ki -ja 'kij', 'ʒtudi -ja, 'mɔ:rfi, (ɛ)varŋgɛ'li (≈ varŋgɛ'lɛm) 'evangelij', 'juli, 'juni, aɫ'mini, tɛlɛ'vizi 'televizij (R mn.)', 'juniskɛ 'junijski – za naglašeni e: v izglasju ali pred soglasnikom – səg'rè:(te) 'segrej(te)'
l	→ ∅ – ŋkò:l (≈ ŋkò:l) 'nikoli', 'dɥo: (≈ 'dɥo:l) 'dol(i)', 'pɥo: (≈ 'pɥo:l) 'potem', u'tā:r (≈ ul'tā:r) 'oltar'
ʔ	→ ∅ – za u na koncu besede – 'u'bu 'obul', sə'zu 'sezul', 'čəbu (čə'buʔa) m 'čebula'

- m → ∅ – *s'pɔ:net* 'spomniti', *sɛd'na:jst* (≈ *sɛdəm'na:jst*) '17', *vəs'na:jst* (≈ *vəsəm'na:jst*) '18'
- n → ∅ – *u'dɛ:n* 'ondan, zadnjič', *ma'šɛ:ta* ≈ *ma'šɛ:t(n)a* (≈ *man'šɛ:t(n)a*) 'manšeta', *mɛŋɛ'gitɛs* (≈ (nov.) *mɛŋɛŋ'gitɛs*) 'meningitis'
- r → ∅
- *'gʷo:* (≈ *'gʷo:r*) 'gor(i)', *'ka:* (≈ *'ka:r*) 'kar', *s'kʷo:* (≈ *s'kʷo:r*) 'skoraj', *'žjx* (≈ *'žjxɚ*) (v zvezi *'žjy'dā:š* 'smeš dati'), *kəm'pɛ:r* (≈ *krəm'pɛ:r*) 'krompir', *'mā:trat* (≈ *'mā:rtrat*) 'mučiti'
- v skupinah *črě-*, *žrě-* je r večinoma ohranjen – *'čɛ:uļ* 'čovelj', *'čɛ:s* (≈ *črɛ:s*) prisl. 'čez', *čaz* (≈ *čraz*) predl. 'čez'
- v → ∅ – *'sɔ:j* 'svoj', *'tɔ:j* 'tvoj', *'dɔ:jčɛk* 'dvojček', *u'bɛ:zat* 'obvezati', *lɛ'djca* (≈ *lɛd'vjca*) 'ledvica', *'sa:j* (≈ *u'sa:j*) 'vsaj', *'ča:rstən* 'čvrst'

4.2.2 Nezvočniki

- b → ∅ – *pɛdɔ:ja* ž mn. 'podboj', *m* (≈ *bɪŋ* ≈ *bəm*) 'bom', *'na:_dɔ* (≈ *'na:_bdɔ* ≈ *'na:_uļɔ*) 'ne bodo', *u'da:ržat* (≈ *ub'da:ržat*) 'obdržati', *ude'ļɔ:vət* (≈ *ubde'ļɔ:vət*) 'obdelovati'
- č → ∅ – primere gl. pri izvoru /š/ (toda *š'ča:uŋca* 'scanina', *č'aščjɛ:ŋɛ* ≈ *čɛš'čjɛ:ŋɛ* 'češčenje', *xraš'čjna* 'hrastov les', *x'ruo:šč*, *ig'riščɔ*, *kəš'čɛ:n*, *'nɛ:mš'čjna*, *peš'čɛ:n*, *vəš'čɛ:n* 'voščen')
- d → ∅ – *'pʷo:płat pɔp'łā:ta* (≈ *'pʷo:tpłat pɔtp'łā:ta*) 'podplat', *'va:pɚt* (≈ *utp're:t* ≈ *vəfnat*) 'odpreti'
- g → ∅ – *'pó:dřšak* 'Podršek |gospodar v Vologul' (← *Podgoršek)
- k → ∅ – *'ljɛ:x* (≈ *'ljɛ:xkə*) prisl. 'lahko', *'nɛ:dɛ* -ga 'nekdo', *š'f'bine* 'škrbina', *ɛ'lɛ:tərka* (≈ *ɛ'lɛ:ktərka*) 'elektrika', *up'łā:dək* (≈ *upk'ł ā:dək*) 'obkladek'
- p → ∅ – *'tɛč'tiča* 'ptič', *'tjca* 'zvita ženska'
- s → ∅ – (stst → st) *'šɛ:stɔ* '600'
- š → ∅ – *stā'čjca* (≈ *stāš'čjca*) 'slaščica' (če ni iz sladčica)
- t → ∅
- *šɛs'na:jst* ≈ *šaš'na:jst* '16', *'šɛ:sɔd'va:js't* (≈ *'šɛ:stɔd'va:js't*) '26', *žlex'nʷo:ba* (≈ *žlex't'nʷo:ba*) 'hudoba', *fajx'nʷo:ba* (≈ *fajxt'nʷo:ba*) 'vlaga', (*'ma:stən*) *'ma:sna* -ɔ (≈ *'ma:stna* -ɔ) 'masten', *məs'njca* 'mostnica', *'məs'njk* 'Mosnik |gospodar v Bočni|', *'məs'njkɛc* 'Mosnikec |gospodar v Bočni|', *'x'ra:stnikɛ* (≈ *'x'ra:stnikɛ*) 'Hrastniki lhišno ime v Spodnjih Krašah in Šmartnu ob Dretil', *'čā:sna* (≈ *'čā:stna*) 'častna beseda, (za)obljuba', *'zā:naxɛnca* 'zanohtnica', *'dva:jšak* 'moški, rojen leta 1920' (← *dvajsetščak), *fró:škat* 'zajtrkovati', (*fró:štɛk*) *fró:ška* 'zajtrk', *drušne* (≈ *društne*) ž 'družba (I/R ed.)', *'lušən* (≈ *'luštən*) *'lušna* -ɔ (≈ *'lu-*) 'ljubek, prijeten, zabaven', *'rɛ:ŋgen* (≈ *'rɛ:ndgen*) 'rentgen', *kəm'pʷo:s* (≈ *kəm'pʷo:st*) 'kompost', *'rɔ:s'fra:j* (≈ *'rɔ:st'fra:j*) -- -- prid. 'nerjaveč' (n. rostfrei)

- 'ké:r 'kateri'
- 'pé:des 't' '50'
- (stst → st) 'šē:stō 'šeststo'
- z → ∅
- 'de: 'zdaj'
- v zvezi 'jaz bom' v hitrem govoru – 'ja: m pa 'šō: 'jaz bom pa šel'

5 DRUGI POJAVI

5.1 DISIMILACIJA

- j-n ← *ɥ-n* – 'ra:jfnik 'dimnik' (n. Rauchfang)
- l-l ← *r-r* – *p'lā:t'lō:r* (≈ *p'rā:t'rō:r*) 'pečica |v štedilniku|' (n. Bratrohr)
- l-m ← *n-m* v nekaterih prevzetih besedah – '*a:ɥgəl'mā:s* 'mera na oko' (n. Augenmaß), '*re:gəl'mā:nt'l* 'dežni plašč' (n. Regenmantel)
- l-n ← *r-n* – *p'lā:t'fō:n* (≈ *p'rā:t'fō:n*) 'pekač |posodal|' (n. Bratpfanne)
- l-r ← *r-r* – *məst'lé:rat* ≈ *məst'lé:rat* (≈ *məst'ré:rat* ≈ *məst'ré:rat*) 'ministrirati', *up'el'é:rat* (posam.; ≈ *up'el'é:rat*) 'operirati', '*lé:grat* (posam.; ≈ '*ré:grat*) -da 'regrat', '*lō:r* (≈ '*rō:r*) 'cev; pečica |v štedilniku|' (n. Rohr), *p'lā:t'lō:r* (≈ *p'rā:t'rō:r*) 'pečica |v štedilniku|' (n. Bratrohr), *sekətd'rist* (zastar.) 'zavarovalniški agent, pobiralec zavarovalnine' (← asekurarist), '*ga:ɥtrōža* 'vrtnica'
- l-v ← *v-v* – *l'v'é:rca* (≈ '*iv'é:rca*) 'veverica'
- n-l ← *l-l* – *an'kə'xə:l* (posam.; ≈ *alkə'xə:l*) 'alkohol'
- n-r ← *r-r* – *bomban'dé:rat* 'bombardirati'
- r-n ← *j-n* – (■) *fō:jštner* 'logar; Fojštner |gospodar v Vologul|' (n. Forstner; prim. ■ *fō:ršt* 'Foršt |ledinsko ime v Vologul|' (n. Forst))
- r-n ← *l-n* – *ff'žā:nčək* (posam.) 'skodelica za kavo' (sr.-hr. fildžan(čič))

5.2 METATEZA

- čeb- ← *beč-* – *beč'ɔ'n'ā:k* (≈ *čeb'ɔ'n'ā:k*) 'čebelnjak'
- četv- ← *čvet-* – *čv'et'je:rən* (≈ *čet'vje:rən*) 'četver(en)', *čv'et'je:rčkə* (≈ *čet'vje:rčkə* ≈ *čet'vɔ:rčkə*) 'četverčki'
- l-r ← *r-l* – *la'vərber* (star.) 'revolver', '*le:bura* (posam.; ≈ *ra'buła* ≈ *re'buła*) 'rebula', '*l'ɔ're:ta* (≈ *r'ɔ'le:ta* ≈ *r'ɔ'le:ma*) 'roleta', '*l'əmā:ra* (≈ *u'mā:ra*) 'omara' (← almara), ■ *l'ɔ:r'fi* 'Lorfi lime psal' (← Rolf)
- m-n ← *n-m* – '*cɔ:mən* 'vzdevek' (n. Zuname)
- ɳ-l ← *l-l* – '*mj'sənle* (≈ '*mis'le*) 'mislili', '*kugl'tā:ger* 'kroglični ležaj' (n. Kugellager)
- r-j ← *j-r* – *marə'jɔ:n* (≈ *majd'rɔ:n*) 'majaron'
- r-l ← *l-r* – '*purfəl* 'smodnik' (n. Pulver)
- r-p ← *p-r* – *k'p'jva* 'kopriiva'
- r-t ← *t-r* – *prt'šil* (≈ *pet'šil*) 'peteršilj'

5.3 SEKUNDARNI GLASOVI

- ə ← ∅ – *kə'le:ša* (≈ *k'le:ša*) 'klešče', *kə'nʊo:f* (≈ *k'nʊo:f*) 'gumb',
səm'ré:ka (≈ *sm'ré:ka*) 'smreka'
- k ← ∅ – *spraškə:vət* ≈ *spra:škvat* *spraškujam* (≈ *sprašə:vət*) 'spraševati',
pra'na:jškvat -'kjam (≈ *pra'nâ:šat*) 'prenašati',
pra'va:jškvat -'kjam (≈ *pra'vâ:žat*) 'prevažati'
- m ← ∅ – *cəmpat* (≈ *cəm'pā:t*) 'copata'
- n ← ∅
- *klɛŋ'ča:uŋca* ≈ *klɛŋ'ča:uŋca* (≈ *klɛ'ča:uŋca* ≈ *klɛ'ča:uŋca*) 'ključavnica',
štrunca 'štruca', *cɛŋkrét* ≈ *cəŋkrét* (≈ *cɛkrét* ≈ *cəkrét*) 'stranišče',
'čənčkat 'čečkati', *š'te:ŋga* 'stopnica', *šprənc'é:rat* (≈ *šprənc'e:rat*) 'sprehajati se',
pa'ruŋgəl 'klad(ic)a lkos lesal' (Ramovš 1924: 102), *ənt'rije:s* (≈ *ad'rje:sa* ≈ *nas'tə:u*
nas'tə:va ≈ *nas'tu:va*) 'naslov', *'zəŋft* 'sok |iz stisnjeneja jagodičevja| (n. Sanft),
'zəŋftən 'sočen', *ž'ljŋkraf* 'žli(n)krof'
- *'de:kna* 'odeja', *'áfna* (slabš.) 'afna |človek|' (n. Affe), *'kè:tna* 'veriga' (n. Kette),
'fɛ:tna (≈ *š'mé:r*) 'mazivo' (n. Fett), *'zə:kən* 'kratka moška nogavica' (n. Socke),
kr'avâ:tna (≈ *kr'avâ:ta*), *um'le:tna* (≈ *um'le:ta* ≈ *pa'lad'čijŋka*) 'palačinka',
ma(n)šɛ:tna (≈ *ma(n)šɛ:ta*) 'manšeta', *'cɛ:ltna* 'plahta, šotorsko krilo' (n. Zelt 'šotor'),
'tâ:cna (≈ *'tâ:ca*) 'pladenj' (n. Tasse), *d'rò:t'pè:ršna* 'žična krtača' (n. Drahtbürste),
š'tre:kna 'železniška proga' (n. Strecke), *'jâ:kna* 'jakna' (n. Jacke),
'pluzna '(delovna) bluza' (n. Bluse); *'fɛ:lna* 'platišče |pri (motornem) kolesu, avtomobilu|' (n. Felge),
'fâ:ltən (≈ *'fa:ut -da*) 'zavihek |pri oblekil|', *š'né:rənc* (≈ *š'né:rənc*) 'vezalka',
'gâ:ntner 'lega |tram, hlodl|' (n. Ganter, Ganter, Gantner)¹⁰
- r ← ∅ po analogiji – *'nɛxčar* 'nihče' (Ramovš 1924: 294)
- t ← ∅ – *'bʊo:s'tne* (posam.; ≈ *'bʊo:s'ne* ≈ *'bʊo:sna* ≈ *'bə:sna*) 'Bosna'
- v ← ∅ – *'pə'só:dva* (≈ *'pə'só:da*) 'posoda'
- ʉ ← ∅ – *'a:u'sfâ:lt* (≈ *as'fâ:lt* ≈ *'a:s'fâ:lt*) 'asfalt'

5.4 RAZNO

- jg ← *g-g* po redukciji v pridevniški končnici – *'ta:jga* ≈ *'tâ:jga* (≈ *'tâ:ga*)
'takega, *'drujga* (≈ *'drug(:)a*) 'drugega', *'ka:jga* ≈ *'kâ:jga* (≈ *'kâ:ga*) 'kakega'
- ← *l-g* – *ke'ma:jgɛ* 'kaj malega'
- plak- : klap- – *plâ'kə:sat* : *klâ'pə:sat* 'pljuskatí, plunkati |v posodi, želodcul'

¹⁰ V primerih *'cè:s'tner* 'cestar', *'ko:čner* 'bajtar', *'ba:jtner* (≈ *'ba:jter*) 'bajtar' so vzroki za pojavljanje sekundarnega *n* besedotvorni.

6 BESEDILO

Pripovedovala: Antonija Levar (r. 1908, u. 1984), po domače Tinčkova Tónčka, Spodnje Kraše 1

Datum pripovedovanja: 10. april 1981

Spraševalec: Peter Weiss. (r. 1959)

Dolžina: 2'45"

pər ■'o:mrə ja s'lužla, 'pυo: ja pa nəs'è:ča b'la: s'e've:da, toða – 'čã:sə, s'e've:da, 'kè: bə 'pa: [»zagovor«]... 'kè: pa s'mə: 'jəmet çəg'njçə, kə 'dυo:ns ... 'dυo:ns 'ni n'əç s 'tã:ke 'rjè:çə nã'r'ɔ:bə, çə bə 'jəm'ɔ çəg'njçə. jə 'pa:ç 'mã:š, 'nə, 'sə: j g'lix 'ta:g 'žè:nksa kə pa druga. pa 'čè:dna, 'kək 'čè:dna ja b'la:, pa p'rijdna. j b'la: pa nəs'è:ča, 'vè:žda, 'pυo: jə ja pa ta'gυo: u ■'x'ɔ:m sp'rã:v'u, da j_ a 'gυo: za'dã:v'u, 'pυo: pa u'bè:s'u u n'ə 'kυo:šəl. ['kã: ja ... 'kã: ja 'pa: 'tɔ:?'] 'ma:rtvə. n 'tã:kle k'šjè:lčək ja 'bè:u, sm'rè:kca, [a'jã:, a'jã:] na 'tã:kale. 'pυo: j_ a pa u 'tistə u'bè:s'u. s'e've:da, 'pυo: j pa te sra'mã:k, ə, 'šɔ: pa 'təm ta'dυo:l pa čas ■'pəb'rè:ža pa 'təm ta'dυo:l, da sə ga 'vid' l'ə 'l'əçd'ə 'xυo:d'et. ə, nã'r'è:d'u ja pa 'tɔ: pə'nυo:çə. ə, 'pυo: ja [»zagovor«] ... 'pυo: pa 'na:jd'ejə 'ma:rtvə, 'nə 'jã:, s'e've:da sə 'ka: 'suml'ə, kə'dɔ: jə 'bɔ:. ja pa 'tis't'ə š'trək, 'v'è:š, ja pa 'dυo:m'ə š'trikəncə u'zè:u, j_()a pa na 'tistə u'bè:s'u. 'tistə š'trikəncə ja pa 'miličar pa pər'nè:su γ ■'žɔ:l'əm. ja pa 'rè:ku – »a pəznã:te 'k'è: 'vi 'tət'le š'trək, çə'ga:u bə 'bè:u?« (ša 'nisə 'va:ča 'tjè:d'ə 'v'è:d'l'ə, 'kã: ja b'la.) »jə,« sə 'rjè:kl'ə, »tista 'vəsən... .. š'trikəncə ja pa 'nã:ša, sə 'rjè:kl'ə, »kè: s'te jə pa 'na:jd'l'ə?« »jə 'təmle 'gυo: ja b'la:.« s'e've:da 'miličar 'tud' 'ni pə'vè:dɔ 'ka:r. »jã:, 'tista ja pa 'nã:ša.« ja pa š'trikəncə 'dυo:m'ə u'zè:u, da j_ a na 'tistə u'bè:s'u. s'e've:da. 'pυo: z b'l'ə pa u'kupe. 'jã:.

'pυo: sə ga pa 'žə 'tè:ral'ə pa 'tè:ral'ə, n 'pυo: z ga za'pa:rl'ə, s'e've:da u'sə za-sliš'vã:n'ə. 'nə, 'sə: ... 'pυo: ja priz'na:u, da jə 'ja: 'jã:. 'bo:x 'v'è:, 'kã:, 'kã: ga ja 'ta:g z'm'è:šãl'ə, pa kə ja 'bè:u ■'tinča 'čã:sə 'f'ɛ:st, 'f'ɛ:st ja 'bè:u. ■'žɔ:l'ovə [»zagovor«], ə, ■'lè:verjovə ■'mic'kə ja 'jəm'ɔ, 'tətə, k ja u ■'bó:čn'ə pər ..., ə, 'kè: ja žə 'k'è: u'žè:nena – 'tud' na znã:m pə'vè:dat, 'tut' ka pə'zã'b'əm. 'tistə ja 'jəm'ɔ. 'l'ɛ:, s'e've:da, 'd'ɛ: mə ja b'l'ə pa u š'pυo:t, kə ja çəg'njca b'la:. pa bə u'sə'ja:mə b'l'ə, kə b 'tiz'd' ga ut'r'ɔ:ka 'mè:l'a pa ... pa z'bɔ:gom, ga ja [»zagovor«] 'pa:ç 'mã:. 'jã: pa b 'na:_bl'ə n'əç.

'pυo: ja 'bè:u pa u 'rjè:stə. [a 'dɔ:gə 'ca:jta?] 'jã:, se m z'di, da j 'bè:u 'ka: 'nè:kakə, na 've:m, a j 'bè:u 'š'ɛ:st 'l'ɛ:t a j 'bè:u 'vəsəm.

Literatura

- LEXER 1862 = Matthias Lexer, *Kärntisches Wörterbuch*, Leipzig, Hirzel, 1862.
 LOGAR 1981 = Tine Logar, Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem, *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1981 (Posebna izdanja LV, Odjeljenje društvenih nauka 9), str. 29–33. (Ponatis: Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, Ljubljana, ZRC SAZU, 1996, str. 243–247.)

- RAMOVŠ 1924 = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika II: Konzonantizem*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1924 (Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani, Dela I[2]).
- RAMOVŠ 1936 = Fran Ramovš, *Kratka zgodovina slovenskega jezika I*, Ljubljana, Akademsko založba, 1936 (Akademska biblioteka 3).
- RIGLER 1980 = Jakob Rigler, Nekaj pripomb o glasovnih značilnostih gornjesavinjskih govorov, *Slavistična revija* 28 (1980), str. 21–34. (Ponatis: Jakob Rigler, *Zbrani spisi 1: Jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*, Ljubljana: Založba ZRC, 2001, str.217–228.)
- RIGLER 1981 = Jakob Rigler, Luče (OLA 10), *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine), 1981 (Posebna izdanja LV, Odjeljenje društvenih nauka 9), str. 93–101. (Ponatis: Jakob Rigler, *Zbrani spisi 1, Jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*, Ljubljana, Založba ZRC, 2001, str. 243–251.)
- WEISS 1998 = Peter Weiss, *Slovar govorov Zadrečke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami, Poskusni zvezek (A–H)*, Ljubljana, ZRC SAZU, 1998 (Slovarji).

Phonological Description of the Local Speech of Spodnje Kraše SLA 314

Summary

The article brings a phonological description of the local speech of the village of Spodnje Kraše – listed as point No. 314 in the Slovenian Linguistic Atlas (Slovenski lingvistični atlas) grid. As one of the speeches from the Upper Savinja Valley dialect it belongs to the Štajersko dialect group.

The system of the long vowels is monophthongal and diphthongal, alongside /a:/ the vowel /ã:/ is spoken: 'ma:m (gen. pl. 'mothers') as opposed to 'mã:m ('I have'). Among the short vowels there are two types of schwa, i. e. a dark one (/ə/ – mə '(to) him', sə 'they are') and a bright one (/ɛ/ – mɛ '(to) me', se – 2nd pers. sg. 'you are'). The unstressed vowels are short. – The vowels carry only dynamic stress.

The consonants are – with a few exceptions – nonpalatalized (e.g. 'žje:n – gen. pl. 'wives', 'pust – the noun 'carnival' and the adjective (describing a person) 'plain') and palatalized phonemes (e.g. 'žje:n – the imperative form for the 2nd pers. sg. 'drive', 'pus't – the imperative form for the 2nd pers. sg. 'leave').

Vowel reduction is not heavy; in some cases the consonants may also become mute.

Fonološki opis posavskega govora v Stržišču¹

Melita Zemljak

IZVLEČEK: Štajersko posavsko narečje je eno izmed manj raziskanih slovenskih narečij. Je prehodno narečje, saj se v njem prepletajo starejše dolenske in mlajše štajerske narečne značilnosti. V tem prispevku sta v obliki fonološkega opisa predstavljena glasoslovje in naglas govora vasi Stržišče z okolico, ki spada v posavski sevniško-krški govor. Zaradi obrobne lege in dnevnih migracij izkazuje stržiški govor celo nekaj značilnosti t. i. mešanih govorov. Stržiškemu govoru najbližja točka v mreži za SLA je Sevnica (Slovenski lingvistični atlas, točka 304), ki pa danes že kaže značilnosti mestne govorice.

ABSTRACT: The Štajersko dialect in Posavje is one of the least researched Slovenian dialects. It is considered as a transitional dialect because it combines older Dolenjsko and newer Štajersko dialectal features. In the form of a phonological description this article presents the phonology and the stress patterns of the local speech of the village of Stržišče and its surrounding area. This speech is a part of the Sevnica-Krško speech and because of its far-off position and daily migrations it even shows some features of the so-called mixed speeches. The nearest SLA point is Sevnica (Slovenian Linguistic Atlas, point 304), but this speech is already showing features of an urban speech.

0 Uvod

Štajersko posavsko narečje² spada med dialektološko manj raziskana narečja v Sloveniji. Ta prispevek bo skušal osvetliti glasoslovno in naglasno podobo govora vasi Stržišče (pri Sevnici), ki spada v njegov govor oz. podnarečje.

Stržišče leži v severovzhodnem delu občine Sevnica, ki je ena srednje velikih občin v Sloveniji. V hribovskih predelih občine so naselja razložena ali pa jih

¹ Članek kot poskus fonološkega opisa temelji na zbranem gradivu za diplomsko nalogo (mentorica red. prof. dr. Zinka Zorko) in na ugotovitvah, nastalih na osnovi nadaljnega zbiranja gradiva za magistrsko delo (mentorica doc. dr. Vera Smole) tudi na okoliškem območju.

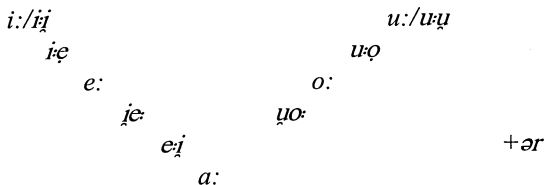
² KARTA SLOVENSКИH NAREČIJ (1993: zemljevid).

sestavljajo številni, navadno gručasti zaselki. Vasi, ki jih vežejo skupno cerkveno in upravno življenje in posledično skupne govorne značilnosti, so: Čanje, Čanjska Gora, Lončarjev Dol, Podvrh, Vranje, Trnovec in Stržišče, ki obsega Spodnje in Zgornje Stržišče ter zaselke Breg, Komorivec in Loke. Za predstavitev govora sem izbrala glavnega informatorja iz zaselka Loke.³ Govor je še posebej zanimiv zato, ker se v njem prepletajo v glasoslovju prevladujoče dolnjske, v naglasu pa štajerske narečne značilnosti.

1 Inventar

1.1 SAMOGLASNIKI

1.1.1 Dolgi samoglasniki



1.1.1.1 /i:/ in /u:/ imata prosti dvoglasniški različici /iɛ/ in /uɔ/.⁴

1.1.1.2 /i:/ ima na koncu besede in pred /h/ redko položajno različico [j:].

1.1.1.3 /u:/ in /uɔ/ imata pred mehkonebniki pogosto položajno različico [ü:] oz. [üɔ], redko celo [jü] ob mehkonebnikih, največ v notranjih zlogih.

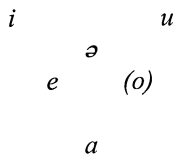
1.1.1.4 [jü:] je neobvezna položajna različica dvoglasnika /eɪ/ pred /h/. Je zelo širok samoglasnik e-jevske barve, zamolkel, proti koncu glasu izgovorno oslavljen.

1.1.1.5 /ɔr/ v dolgih zlogih je enofonemski dvoglasnik.

1.1.2 Kratki naglašeni samoglasniki

ə

1.1.3 Nenaglašeni samoglasniki



³ Glavni informator je bil Ivan Kozmus, rojen leta 1936 na Lokah.

⁴ Pri starejših govorcih sta dvoglasnika /iɛ/ ter /uɔ/ še močno zastopana, pri mlajših pa se pod vplivom knjižnega jezika vse bolj nadomeščata z enoglasniškima /i:/ ter /u:/.

1.1.3.1 Zlogotvorni zvočniki so: /l/, /l̥/, /ɲ/, /ŋ/, [ŋ].

1.2 SOGLASNIKI

1.2.1 Zvočniki

[u]			<i>m</i>
v			
	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>
<i>j</i>			
	<i>ʃ</i>		[ŋ]

1.2.2 Nezvočniki

<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	
<i>t</i>	<i>d</i>		
<i>c</i>		<i>s</i>	<i>z</i>
<i>č</i>		<i>š</i>	<i>ž</i>
<i>k</i>	<i>g</i>	<i>x</i>	

1.3 PROZODIJA

1.3.1 Naglas ni vezan na določeno mesto v besedah.

1.3.1.1 Naglašeni samoglasniki so lahko dolgi ali kratki (kvantitetna opozicija). Kratek je lahko le /ə/, ostali so podlegli štajerski tendenci podaljševanja. Nenaglašeni samoglasniki so lahko kratki.

1.3.2 Govor ne pozna tonemskega naglaševanja.

1.3.3 Iz povedanega sledi, da ima govor naglašeno dolžino in naglašeno kračino ('V:, 'V) ter nenaglašeno kračino (V).

2 Distribucija

2.1 SAMOGLASNIKI

2.1.1 Dolgi samoglasniki

2.1.1.1 Pred /j/ je možna le prosta različica /i:/ (*gəspu'di:ja/guspu'di:ja*, *ləži:ja*, *s'vi:je*, *t'ri:ja'tri:je*).

2.1.1.2 Pred /l̥/ sredi in na koncu besede se pojavlja redka položajna različica [j:] (*dəbj:ta*, *nə'dj:t*, *pərvu'lj:ta*, *ta'pj:t*, *žj:ta*).

2.1.1.3 Manj pogosti različici fonemov /u:/ ali /u:u/ sta [ü:] in [ü:u], posamično pa celo [iü]. Pojavljajo se predvsem v notranjih zlogih (*d'rü:uk*, *'l̥ü:šp*, *pə'sü:nj*, *pl'ač'ü:jem*, *'pü:ustu*, *pu'nü:jama*, *s'l̥ü:žu*, *t'jü:de*, *t'ü:ut*, *u'dü:šu*, *znü:cu*).

2.1.1.4 Dvoglasnik /i:ɛ/ se ne pojavlja v položaju pred /r/ – na tem mestu je izključno /i:/ (*'mi:ra*, *'vi:ra*, *z'vi:r*; *več'i:r*; *'pi:rje*).

2.1.1.5 Fonemi /i:ɛ/, /e:/, /i:ɛ/, /e:i/ imajo redko prosto različico [ɛ:], /u:ɔ/, /o:/, /u:ɔ/ pa [ɔ:] v besedah, prevzetih iz slovenskega knjižnega ali tujega jezika

(*dérɛktor*; 'ɛkstra, 'gɛp], 'xɛcal, k]ɛr; 'mɛtra (R ed.), *pr'ɛɕɕdnik*, *putrɛbŋ*, *raštɛ:gni*, *met* 'tɛ:m (M ed.) *na tɛrɛ:ni* (M ed.), 'tɛ:di, 'tɛ:ga, *trɛ:ba*, *udɛlɛ:nja* (R ed.), *ɥrɛ:čka*; *ɥ* 'Bòki 'Kòtarski (M ed.), 'bòdnica, *ɕɛtɔ*; *doũžnost*, *g'dɔr*, *xar'mɔnika*, 'jɔvo *na'nɔvo*, 'tɔx(k) 'lahko', 'pɔtpu'ko: *ɥnik*, *prɛ'nɔsi*, *pre'rɔ:ki* (I mn.), *s pr'ikɔ:lici* (O ed.), 'rɔ:dna, 'rɔ:jstne (T mn.), *sp'lɔ:x*, *spu'sɔ:bŋ*, *sfrɔ:ju* (R mn.), *s'vɔ:je*, *štɔ:pal*, *telefɔ:n*, *z vodo'vɔ:dni* (O ed.)).

- 2.1.1.6 Iz prvotne položajne različice dvoglasnika /eɪ/ pred /j/, /ʌ/ in [ɥ] je /e:/ postal fonem ('*ce:nt'ime:tru* (R mn.), '*ce:ɥ*, '*ɕe:ɥlu* (R mn.), '*de:jte*, '*fe:jst*, '*fre:j*, '*xte:ɥ*, '*je:mu* 'imel', '*ke:j*, '*me:l*, '*me:ɥ* 'imel', *nɛp're:j*, *p're:muk*, *pug'le:j*, '*se:det*, '*se:j* (členek), *zɔ'me:ju*, *z'de:ɬ*, '*ze:j*).
- 2.1.1.7 Iz prvotne položajne različice je v govoru zelo redki /o:/ po novejših podaljšavah, naglasnih premikih in s prevzemanjem novih besed postal fonem ('*do:ns*, *ud d'vo:jčku* (R mn.), '*go:r*; '*jo:*, '*to:xk* 'lahko', '*no:*, '*o:je:j*, '*po:* 'potem', '*s'ko:ču*, *ɥ'so:bi* (M ed.), '*s'vo:ja*, '*šo:ɥ*).
- 2.1.1.8 /jɛ/ na začetku besede neposredno za /j/ ni možen. Tu se /j/ in /j/ zlijeta v /j/ ('*je:sk* 'jezik').
- 2.1.1.9 /ɥo/ v položaju za /v/ ni možen. Tu se z njim zlije ('*ɥoda* 'voda', '*ɥole* 'vole' (T mn.), *pu* 's'ɥoji (M ed.), *za* '*ɥoglam* (O ed.), '*ɥozu* 'vozil').
- 2.1.1.10 /eɪ/ pred /ʌ/ ima neobvezno položajno različico [ǣ:] ('*ǣ:ta*, '*dǣ:ɬ*, '*mǣ:ta* 'imela', '*pǣ:lɛ:tǣ:ta*, '*pǣ'žvǣ:ta* 'preživela', '*z'dǣ:ɬ* 'zdelo').
- 2.1.1.11 /ər/ je možen samo v položaju med soglasnikoma (*pu* 'čami, *pu* 'daru (T mn.) 'po drva', '*kǣmca*, '*pǣstan*, *ta* 'pǣnu, '*pǣšu* 'prišel', '*tǣta*, '*ɥmǣnu*, '*Žigǣršk* 'Vǣrx 'Žigarski Vrh').
- 2.1.2 Kratki naglašeni samoglasniki
- 2.1.2.1 Kratki naglašeni samoglasniki so zaradi (štajerske) težnje po podaljševanju kratkih zadnjih ali edinih besednih zlogov zelo redki. Še najpogostejši je /ə/, možen tudi v nezadnjih besednih zlogih, drugi se pojavljajo večinoma kot redke proste različice dolgih samoglasnikov ('*ǣna* 'ena', '*ǣnix*, '*ǣnkɾǣt*, '*jǣ* 'ja', '*jǣs/jǣst* 'jaz', '*jǣ* 'iti', '*kǣr*, '*kǣšŋ* 'kakšen', '*mǣnde* 'menda', '*mǣslǣm* 'mislim', '*m'lǣ* 'mladi', '*nǣč*, '*nǣs* 'nas', '*p'rǣc*, '*sǣvǣde*, '*tǣkrǣt*, '*tǣst* 'tisto', '*vǣlk* 'veliki', '*zǣčnɛš* 'začneš', '*zǣle* 'sedajle', '*zǣrǣt* 'zaradi', '*žǣ* 'že').
- 2.1.3 Nenaglašeni samoglasniki
- 2.1.3.1 Vzglasni /i/ se lahko premenjuje z /j/ ('*imie/j'mie*).
- 2.1.3.2 V vzglasju se /u/ lahko premenjuje z /ɥ/ (*ɥ* '*ɥma:r* 'v omari', '*ud'ɥušu* /*ɥd'ɥušu* 'udušil', '*u'mǣrla/ɥmǣrla*, '*ɥr'ɥixtu*, '*ɥs'l'ɥuɛ* (T mn.)).
- 2.1.3.3 V vzglasju se /e/ rad reducira v polglasnik (*ǣnkɾ'ɛt/enkɾ'ɛt* 'enkrat').
- 2.1.3.4 Glede distribucije /o/, pa tudi /u/ in /a/, je potrebno poudariti, da je obravnavani govor ne samo prehodni, ampak mešan.⁵ Prisotni so tako pojavi

⁵ Prim. npr. Smole (1997: 283): »Mešani govor tudi nastane na/ob meji dveh narečij, vendar pri njem ne moremo govoriti o sistemski trdnosti. V njem se mešajo prvine obeh sosednjih narečij v tem smislu, da imamo za istovrstne jezikovne pojave nepredvidljive dvojnice. So posledica novejših narečne interference oz. trenutnega mešanja prebivalstva sosednjih narečnih območij.«

vzhodnodolenjskega položajnega akanja in ukanja⁶ (*da'ma.*, *z b'ra:tam*, *x u'ja:kam*; *bu'la:n*, *xu'dijl*, *ma'le:ɲkust*) kot štajerskega pretežnega ukanja ne glede na soglasniško soseščino⁷ (*u'čičeta*, *u'ku:ɔl*, *glu'buoka*) z vmesno, bolj knjižno stopnjo, tj. odsotnostjo obeh pojavov oz. z ohranjenim /o/ (*pu o'čičeti* (M ed.), *o'ku:l 'okoli*, *otruc*, *gospu:di* (I mn.), *ma'le:ɲkost*, *spra:ɥlamo*).

- 2.1.3.5 /a/ se pogosteje rahlo reducira v [a] (*dɔ'ma.*, *nd'prijšu*; *'a:mpak*, *'nu:tar*; *'ca:jta*, *prš'ijčq*).
- 2.1.3.6 /ə/ v razmerju do drugih samoglasnikov ne izkazuje systemske trdnosti, saj se lahko pojavlja tudi kot fakultativna različica katerega koli nenačlenega samoglasnika – zlasti ob zvočnikih in zobnikih (*əɲkrjet* 'enkrat'; *cəmp'ro:uje* 'ostrešje', *də'ma.*, *də'žijne* (I mn.), *gə'tmo:uje*, *xə'ta:rju* 'hektarjev', *lə'ku:ɥ*, *mə'nu:t*; *'dä:ɬə*, *dru:ɥgam*, *'duɔə*; *'xijə* 'hitro', *'ku:kə* 'kakor'; *kne'ti:jə* (I ed.)).
- 2.1.3.7 /j/, /j̥/, /ɲ/, /ɲ̥/, [ɲ] ne nastopajo ob samoglasnikih. Primerov za zlogotvorni /r/ ni najti, obstaja samo zveza /ə/ + /r/.

2.2 SOGLASNIKI

2.2.1 Zvočniki

- 2.2.1.1 /l/ se izgovarja pred nesprendjimi samoglasniki, najpogosteje pred /a/, /a:/ in v besednem izglasju po onemitvi zadnjega samoglasnika. Zelo pogosto je rabljen le še pri starejših govorcih (*ə'ma:ɬ ab'de:ɬane*, *ab'de:ɬa:ɥne*, *b'lu:* 'biló', *də'ž:a:ɬ*, *'dä:ɬə* 'delati', *g'lo:ɥ* 'glav', *'la:ži* 'lažje', *'mä:ɬa* 'imela', *ta m'ɬa:t*, *pre'ma:ɬ*, *ru'na:ɬ* 'ravnali', *zə'pa:ɬ*, *na ž'a:ɬa:st*).

2.2.2 Nezvočniki

- 2.2.2.1 Za zveneče nezvočnike⁸ velja prilikovanje po zvenečnosti kot v knjižnem jeziku: pred premorom in pred nezvenečimi nezvočniki izgubijo zven (*'puɔc* 'pobec'; *'tu:t* 'tudi'; *'do:ɥk* 'dolg'; *'s'ku:ɥs* 'skozi'; *'z'luošte* 'zložite').
- 2.2.2.2 Nezveneči nezvočniki so mestoma pridobili zvenečnost pred zvenečimi nezvočniki sledeče besede ali redko pred samoglasnikom iste besede.⁹
- 2.2.2.3 V primarnih in sekundarnih skupinah /tʎ/, /dʎ/ je prišlo do redukcije /l/-ja (*'buɔla* 'bodla', *'je:ɬa* 'jedla', *'kri:l* 'krilo', *'pa:la* 'padla').
- 2.2.2.4 V predložnih zvezah oz. v besedah z dvema enakima¹⁰ zaporednima soglasnikoma se v izgovoru največkrat podvajata (*'dru:ɥgga* 'drugega', *'ta:gga* 'takega', *u s 'sa:bi* 's seboj'), mestoma je čutiti tudi zlitje v en sam podaljšani glas.

⁶ F. Novak (1981: 139–145), V. Smole (1997: 281–288).

⁷ J. Toporišič (1981: 147–156), M. Orožen (1981: 157–163).

⁸ Sem so všteti tudi vsi zveneči nezvočniki, ki so prišli v tak položaj po moderni vokalni redukciji.

⁹ Primere glej pri 3.2.2.

¹⁰ Tudi izenačenima po vokalni redukciji in posledični asimilaciji.

2.3 PROZODIJA

- 2.3.1 Prevladujejo dolgi naglašeni samoglasniki.
 2.3.2 Kratki naglašeni samoglasniki kažejo močno (štajersko) tendenco daljšanja.
 2.3.2.1 Kratki naglašeni samoglasnik se pojavlja večinoma v zadnjem ali edinem besednem zlogu, po naglasnem umiku mestoma še v nezadnjem.
 2.3.3 Več naglasov imajo lahko zložene in sestavljene besede ter sklopi.

3 Izvor**3.1 SAMOGLASNIKI****3.1.1 Dolgi samoglasniki**

- i:/ij* ← stalno dolgega *i* ('l*ij*st, s'vi:ja, 'z*ij*ma, 'zi:t/z*ij*t);
 ← staroakutiranega *i* v nezadnjem besednem zlogu ('xi:ša/'xi:š*ja*, 'l*ij*pa, p'ti:či/p'ti:či, 'r*ij*ba, 'ž*ij*la);
 ← kratkega naglašenega *i* ('m*i*š, 'ni:t/n*ij*t, p'ti:č, 's*ij*t);
 ← dolgih in staroakutiranih *ě* ter dolgih *e* pred *r* ('mi:ra, 'vi:ra, z'vi:r, v*ě*:r);
 ← v izposojenkah ('mi:rkal, š'vi:rcat);
 ← *j* (< *n*) + *i*: ('i:va/'i:va 'njiva').
- u:/uu* ← stalno dolgega *u* ('lu:bje/l*u*:b*je*, 'lu:u*č*, 'l*u*:u*u*p, o'l*u*:u*u*p);
 ← staroakutiranega *u* v nezadnjem besednem zlogu ('kru:u*xa* (R ed.), 'ku:u*pa* (R ed.));
 ← kratko naglašenega *u* ('a'bu:u*t*, 'č*u*:u*t*, kru:x/'kru:u*x*, 'ku:p/'ku:u*p*, s'ku:p/'s'ku:u*p*, tju:/'tju:u*u*, tju:le/'tju:u*le*);
 ← dolgega cirkumflektiranega *o* ('bu:k/'bu:u*u*k 'bog',¹¹ gus'pu:t/'gus'pu:u*t* 'gospod',¹² 'nu:u*č* 'noč', m*ě*'su:u*u* 'meso', 'mu:u*č* 'moč', 'ru:u*u*k 'rog' s*ě*xu:u*u* 'suho').
- i*ě** ← stalno dolgega *ě* ('g'l*ie*dam, i'm*ie*:, p'i*ě*t, 'p'i*ě*t*k*, p'i*ě*st, p'l*ie*šem, p'r*ie*dem, s'p'i*ě*t, 'v*ie*žem, 'zi*ě*be, ž*ě*'b*ie*);
 ← staroakutiranega *ě* v nezadnjem besednem zlogu ('d*ie*t*ě*lla, k'l*ie*ču, p*u*k'l*ie*č*ě*t);
 ← dolgega cirkumflektiranega *e* ('čr*ě*'vi*ě*ša (R ed.), dr*ě*'vi*ě*ša (R ed.), 'l*ie*t, 'm*ie*t, p*ě*'p*ie*u, p'i*ě*č);
 ← novoakutiranega *e* v nezadnjem besednem zlogu ('k'm*ie*t*ě* (R ed.), 'm*ie*čem, p'i*ě*ku, 'r*ie*ku, 'zi*ě*le, 'ž*ie*nska).
- u*o** ← stalno dolgega *o* ('d*ru*:o*t*, 'gu:o*o*c, g*u*'t*u*:o*o*p, k'l*u*:o*o*p, kru:o*o*t, 'mu:o*o*l*ě*, 'mu:o*o*š,¹³ p'r*u*:o*o*t, 'p*u*:o*o*t, 'r*u*:o*o*p, 's*u*:o*o*t, u'tr*u*:o*o*bi);
 ← staroakutiranega *o* v zadnjem besednem zlogu ('d*u*:o*o*ga, 'g*u*:o*o*ba, 'ku:o*o*ča, 't*u*:o*o*ča);

¹¹ Tudi 'bu:ok.¹² Tudi gus'pu:ot.¹³ Tudi 'mu:š ali 'mu:š.

- ← kratkega *o* (*mu'gu:ɔ̃*);
- ← nenaglašene *o* (ki je v govoru naglašen po naliki na osnovno obliko: *'zu:ɔ̃bi* (I mn.) po *'zu:ɔ̃p*);
- ← novoakutiranega *o* v nezadnjem besednem zlogu (*'du:ɔ̃ta*, *'xu:ɔ̃ja*, *'nu:ɔ̃sɪŋ*, *'nu:ɔ̃ša*, *p'ru:ɔ̃sɪŋ*, *s'ku:ɔ̃da*, *'vu:ɔ̃ta*);
- ← dolgega cirkumfektiranega *o* v položaju pred /j/ (*g'nu:ɔ̃j*, *t'u:ɔ̃j*).
- e:* ← stalno dolgega *ě* in staroakutiranega *ě* v nezadnjem besednem zlogu v položaju pred /j/, /l/ in /ʎ/ (*'ce:ɥ*, *'če:ɥlu* (R mn.), *'de:laɫ*, *'je:l*, *'me:l*, *nəp're:j*, *z'de:f*);
- ← podaljšane ali po naliki dolgega prej kratkega naglašene *e*, *ě* in *a* (po preglasu) v enakem položaju (*pug'le:j*, *ɥse:;*, *x'te:ɥ*, *'me:ɥ*, *'se:m* (prislov); *'de:j(te)*, *'ke:j*, *'se:j*, *'ze:j* 'zdaj');
- ← v izposojenkah in knjižnih besedah (*de're:ktɔ̃ca*, *'fe:jst*, *fre:j*, *nəpode'že:lju* (M ed.), *p're:muk*, *te're:n*);
- ← v posameznih primerih po umiku naglasa (*'e:dɳ*, *'je:mu* 'imel', *'se:det* 'sedeti', *'te:di* 'tedaj').
- o:* ← dolgega *ɤ* skupaj z /ʎ/ (*'bo:ɥxa*, *'čo:ɥn*, *'do:ɥk* 'dolg' (samostalni), *'do:ɥbem*, *'ko:ɥnem*, *'mo:ɥzem*, *'po:ɥnem* 'polnim', *'to:ɥčem*, *'vo:ɥk*, *'žo:ɥna*);
- ← staroakutiranega *ɤ* (*'do:ɥga* 'dolga' (pridevnik), *'po:ɥxi* (I mn.), *'po:ɥna*, *'vo:ɥna*);
- ← *ɤ* skupaj z /ʎ/ pod kratkim naglasom (*'do:ɥk* 'dolg' (pridevnik), *'mo:ɥst*, *'po:ɥx*, *'po:ɥn*, *'to:ɥčt*);
- ← umičnonaglašene *ɤ* (*'do:ɥžɳ* 'dolžán', *'so:ɥze*);
- ← *o* in *a* različnega izvora v položaju pred istozložnim /ʎ/ (< *ɥ*, *f*) (*cəmp'ro:ɥje*, *č'fo:ɥk*, *du'mo:ɥ*, *'no:ɥ*, *'po:ɥ*, *s'po:ɥnem*; *čep'ro:ɥ*, *g'fo:ɥ* (R mn.), *p'ro:ɥ*).
- je:* ← *e*, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga (*'čjeɫ*, *'rječ'em*, *'rjeɫla*, *s'pjeɫla*, *'tjeɫa*, *'žjeɫa*);
- ← *ẽ*, ki je prišel pod naglas po poznem umiku naglasa s končnega kratkega zloga (*g'rjeɫa*,¹⁴ *klječ'u*,¹⁵ *'mjexka*, *'pjeɫa*, *'tješka*);
- ← *ě*, ki je prišel pod naglas po poznem umiku naglasa s končnega kratkega zloga (*brjeɫe*, *'vježa*, *vrjeɫe*, *žrjeɫ*);
- ← novoakutiranega *e* in *ə* v zadnjem besednem zlogu (*kmjeɫ*,¹⁶ *'njeɫ*, *p'ljeɫ*, *žrjeɫ*; *'pjes*, *'tješ(č)*, *'vjes*);
- ← kratko naglašene *ẽ* in *ě* v zadnjem besednem zlogu (*'vječ*, *'zjeɫ*, *'sjeɫ*);
- ← *a*, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga (*'čjebɔ̃*, *'mjegla*, *'pjeɫu*, *s'tjebɔ̃*);
- ← včasih iz kratko naglašene *a* v položaju za *r* (*brjeɫ* 'brat', *əŋkrjeɫ* 'enkrat').

¹⁴ Tudi še regularni refleks za *e*: *g'rjeɫa*.

¹⁵ Starejši govorniki še vedno uporabljajo regularni refleks za *e*: *klječ'u*.

¹⁶ Uporablja se tudi *kmjeɫ*, kar je nalično po stranskih oblikah (*kmjeɫa* ...).

- uo:* ← *o*, ki je prišel pod naglas s končnega kratkega zloga (*at'ruoka* (T ed.), *'guora*, *'kuopat*, *'nuoga*, *pu'nuoč*, *'puod*, *'uokn*, *'uotrak*, *za 'uoglam* (O ed.), *'kuotu*, *'kuoza*, *'kuonc*, *'luonc*, *'uosa*);
- ← *o* po poznem umiku naglasa s končnega kratkega zloga (*'muoški*, *'muotn*, *'vuogu*, *'ruoka*,¹⁷ *'tuožba*, *'suodba*);
- ← novoakutiranega *o* v zadnjem besednem zlogu (*'čuoč*, *kr'uoč*, *'kuoš*, *'kuoj*, *'puot*, *š'kuoč*, *š'truoč*).
- ej:* ← stalno dolgega *ě* (*be'se:ida*, *g're:ix*, *'le:ip*, *'le:š*, *'le:iti* (I mn.), *'me:šti* (I mn.), *m'le:ik*, *s'me:ix*, *s've:iča*, *tre:ixbux*, *z've:izda*, *m'le:it*, *p'le:it*, *um're:it*);
- ← staroakutiranega *ě* v nezadnjem besednem zlogu (*b're:iza*, *'ce:šta*, *ku'le:in*, *'le:it* (I ed.), *'me:št* (I ed.), *ne've:šta*, *pe:ina*, *pu'le:in* (I ed.), *pu've:idat*, *'re:izat*).
- a:* ← stalno dolgega *a* (*'a:pp*, *b'ra:da*, *d'va:*, *g'la:va*, *g'ra:t*, *x'ra:st*, *k'ra:l*, *ku'va:č*, *l'dga:t*, *m'la:j*, *p'ra:x*, *tra:va*, *u'ra:t* 'vrat');
- ← staroakutiranega *a* v nezadnjem besednem zlogu (*b'ra:ta* (R ed.), *k'ra:va*, *'ma:ti/ma:t*);
- ← kratko naglašenege *a* (*b'ra:t*, *'fa:nt*, *'ga:t*, *'na:s*);
- ← cirkumflektiranega *a* (*'ča:st*, *'da:n*, *'ta:n*, *'ta:š*, *'ma:x*, *'va:s*);
- ← zgodaj podaljšanege *a* (*ut'ta:u* (R mn.));
- ← novoakutiranega *a* v nezadnjem besednem zlogu (*'ga:ne*, *'ma:ša*, *pa'ma:kne*, *'pa:jsji*, *'pa:xne*, *u'sa:xne*, *'va:šk*).
- 3.1.2 Kratki naglašeni samoglasniki
- ə* ← različnih kratko in umičnonaglašanih samoglasnikov; pogosto kot dvojnična oblika različnim dolgim samoglasnikom (*'nəč/ 'ne:č*; *ənk'rat/ənk'a/ənk'rjet* 'enkrat', *'kəšn* 'kakšen', *m'la* 'mlad'; *'ənix/e:nix* 'enih', *'mənde* 'menda', *səvəde/səve:ide* 'seveda', *'vəlk* 'veliko').
- 3.1.3 Nenaglašeni samoglasniki
- i* ← nenaglašenege *i* (*ci'ga:n*, *x'i'ti:u* 'hitel', *iss'ta:rafa*, *t'i'si:it*, *zi'da:r*, *u'tru:əbi*);
- ← izglasnih *-aj*, *-oj*, *-ej*, *-je* (*u'či:ri*, *z'ju:tri*; *z'ma:ni*; *'je:špri* 'ješ-prenj'; *b'ra:ti* (I mn.)).
- u* ← nenaglašenege *u* (*ču'da:k*, *du'si:it*, *'pa:zduxa*, *su'si:it*, *tre:ixbux*);
- ← nenaglašenege *o* in *o* (po ukanju) (*du'r'i:še*, *'fa:jmuštə*, *gu'lu:əp*, *gus'pa:*, *xu'di:it*, *'ja:guda*, *ku'r'i:en*, *ku'r'i:it*, *pu'di:itja:š*, *pu'ma:gat*, *pu'ti:it*, *'sa:mu*);
- ← *au*, *ou/əu* (*dš'a:ku*, *g'li:ədu*, *'ji:šku*, *ru'na:t*; *'ce:nti'me:tru*, *'ci:mp'ru*, *'fa:ntu*, *Za'bu:ukuje*, *'če:ulu*, *'di:in'arju*);
- ← izglasnega *-eč* (*'djebu*);
- ← izglasnega *-eč* (*'li:etu* 'letel', *'či:əpu* 'čepel', *z'bu:ədu* 'zbolel');

¹⁷ Zlasti pri starejših govorcih je še prisoten regularni refleks za nosni *o* /*uo*: *'ruoka*.

- ← izglasnega -*ǣ* (*'je:mu 'imel', pǣ'ni:ǣsu, 'pǣku 'pekəl', 'pǣšu, 'ri:ǣku 'rekel', ukra:du*);
- ← izglasnega -*i* (*dǣku:ǣpu, 'du:ǣbu, 'xuo:du, 'xva:lu, kǣa:tu*).
- e ← nenaglaščenega *ě* (*ce'dǣjǣ, čre'pi:ja, le'nuo:ba, le'si:ǣn, le's'ni:ǣka, le'vi:ǣca, ple'ni:ǣca, re's'ni:ǣca, se'nu:ǣ, sme'ja:t se, te'lu:ǣ, te's'tu:ǣ, zgre's'ǣjǣ; 'su:ǣset, 'uorex, 'vi:ǣdet*);
- ← nenaglaščenega *e* (*be'se:ǣda, le'tǣjǣ* (glagol), *te'li:ǣta* (R ed.), *ve'si:ǣda, ze'lǣen; 'ni:ǣsem, 'ni:ǣsema; 'mu:ǣrje, 'ni:ǣse, 'pi:ǣče, 'pu:ǣle, 'ri:ǣče, 'ti:ǣče*);
- ← nenaglaščenega *ę* (*kl'čǣjǣ* (3. os. ed.), *pe's'tǣjǣ* (I mn.), *'ja:strep, 'pa:met, 'fa:nte, 'mi:ǣze, 'ti:ǣle, 'žǣne* (I mn.));
- ← nenaglaščenega *i* (*de're:kt, de're:ktǣrca, 'xuo:det, m'ǣa:tet, s 'tri:ǣstem, u'vi:ǣčex, z'za:dnem*);
- ← posamično iz nenaglaščenega *a* (*'mǣnde, 'mu:ǣre*);
- ← posamično iz nenaglaščenega *u* (*spes'ti:jo*).
- o ← nenaglaščenega *o* in *ǫ* v primerih, ko ni prišlo do akanja ali ukanja, najpogosteje pa pri glagolu 3. os. mn. pret. (*o'be:ǣtal, ot'slu:ǣž, so, upros'ti:l; otruo:ǣ, so'se:ǣda*).
- a ← nenaglaščenega *a* (*ga, g'li:ǣdal, 'ni:ǣgdar, tre:ǣba*)
- ← nenaglaščenega *o* in *ǫ* po akanju (*ad, ad'la:gaj, z'bra:tam, ab'dǣ:tane, na Gra:čka 'gu:ǣra*);
- ← nenaglaščenega *e* (*anǣkrǣ*).
- ǝ ← nenaglaščenega *ę* (najpogosteje ob zvočniku ali zobniku) (*kl'čǣjǣ* (R mn.), *pǣ's'tǣjǣ* (R mn.));
- ← nenaglaščenega *e* (v enakem položaju) (*bǣda:ke, š'ti:rdasǣt, 'duobǣr, kmǣti:ja, prevǣli:ǣkrǣ*);
- ← nenaglaščenega *a* (v enakem položaju) (*nǣri:ǣdu, punǣ'je:n, rǣ're:ǣdu* (R mn.), *stvǣri:ǣjǣ* (R mn.), *tǣkra:t, za'spa:t*);
- ← nenaglaščenega *i* (v enakem položaju) (*cǣmp'ro:ǣje, 'xuo:ǣdǣ, pǣ'ti:ǣku, mǣnu:t* (R mn.), *s'pǣrvǣm*);
- ← nenaglaščenega *o* (v enakem položaju) (*dǣkli:r, dǣku:ǣpu, de're:ktǣrca, nǣbǣenix* (R mn.), *tra:xtǣrji*);
- ← nenaglaščenega *u* (v enakem položaju) (*da'žǣjǣne* (I mn.), *da'ga:č, sǣxu:ǣ, š'tǣdi:ru*).

3.2 SOGLASNIKI

3.2.1 Zvočniki

Zvočniki /j, l, ɫ, m, n, r, v/ in [ɲ, ʋ] so nastali iz enakih glasov kot v izhodiščnem splošnoslovenskem sistemu,¹⁸ poleg tega pa še:

- ʋ ← posamično iz *v* med dvema samoglasnikoma (*pu'ʋe:ǣdat 'povedati' zǣʋe:ǣdu se 'zavedal se'*).
- j ← *ń* (*'ji:ǣva*¹⁹ 'njiva', *'ku:ǣj, 'ku:ǣja* 'konja', *ku're:je* 'korenje', *ku'sta:ja* 'kostanja', *s'vi:ja* 'svinja');

¹⁸ T. Logar (1981: 29–33).

¹⁹ Tudi z enoglasniškim /i:/: *'ji:va* in *'i:va*.

- ← v posameznih primerih kot prehodni *j* (*g'ru:jzdeki*, *g'ru:ǝzje*, *'pu:ǝsɫa*);
- ← v posameznih primerih kot protetični *j* (*'jǝ'iti*, *'jǝsku* 'iskal').
- l* ← *l* (*klu:ǝč*, *kra:l*, *sti:ǝle*, *'vu:ǝla*, *'če:ǝli*, *'ka:pla*, *tru:ǝbla*, *'zjemla*);
- ← prvotnih skupin *-tl-*, *-dl-* (*kri:l* 'krilo', *'ši:l* 'šilo', *u'mjɛl* 'ome-lo');
- ← skupine *-tl-*, *-dl-* v opisnem deležniku moškega in ženskega spola (*'bʉoɫa*, *'bʉoʉ* 'bodla, bodel', *c'vjeɫa*, *c'vjeʉ* 'cvetela, cvetel', *'je:la*, *'je:ʉ* 'jedla, jedel', *'pa:la*, *'po:ʉ* 'padla, padel', *p'ljeɫ*, *p'ljeʉ* 'pletla, pletel').
- l* ← *l* pred zadnjimi samoglasniki²⁰ in na besednem izglasju (*zdä:t* 'zdelo', *regu'li:rəɫa*, *štu:ʉ*, *'fo:x*, *g'fo:ʉ*).
- n* ← včasih iz *n* v vzglasju in pred soglasnikom (*ž'ni:m*, *'kuonski*).
- r* ← *r* skupaj z *ə* (*də'za:t*, *gətmo:ʉje*, *pətvɛ:č*).

3.2.2 Nezvočniki

Nastali so iz enakih glasov kot v izhodiščnem fonološkem sistemu, poleg tega pa še:

- g* ← *d* pred *n* (*g'na:r*);
- ← *d* pred *l* (*g'le:ʃtu*).
- k* ← *t* pred *l* (*k'la:ču*);
- ← *tj* (*'ke:ʃdɛ*, *kje:*, *tri:čkič*).
- x* ← *k*, *g* pred *t*, *k*, *m* (*'mjɛxki*, *'nʉoxɫ*; *'du:ǝxtɛr*, *tra:xtɛr*; *x'ma:l*);
- ← *g* posamezno v izglasju v besedi bog (*'bu:ǝx*).
- š* ← *s* po asimilaciji (*š'ča:som* 'sčasoma');
- ← *šč* (*'jǝše*, *'gʉoša*, *'tǝš*).
- ž* ← *z* pred orodnikom zaimka 'on' (*ž'ju:ǝ* 'z njo', *ž'ni:m* 'z njim').

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih nezvočnikov po prilikovanju sledečim zvenečim nezvočnikom, nezveneči nezvočniki pa bodisi iz sledečih nezvenečih nezvočnikov ali pred premorom. Isto velja tudi za nezvočnike, ki so v ta položaj prišli po redukcijah.²¹

Nezveneči nezvočniki so v nekaterih primerih pridobili zvenečnost pred zvenečimi nezvočniki sledeče besede (*'ku:ʉg bi* 'kako bi', *'tu:ʉd z vodo'vɔ:dni s'ku:ʉpno-sti* 'tudi z vodovodno skupnostjo', *ʉlse: ʉlkjɛb zə'pa:t* 'vse skupaj zaspalo', *d'va:jzd g'fo:ʉ* 'dvajset glav') ali redko pred samoglasnikom iste besede (*təgu:* 'tako').

3.3 PROZODIJA

3.3.1 Naglasno mesto je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami: naglašena sta *e* in *o*, ki sta bila prej pred naglašeni kratkimi zlogi (*'kuo:sa*, *'sje:stra*); naglašen je prednaglasni polglasnik (*'mjɛgɫa*); naglašeni so vsi samoglasniki pred prvotnimi kratkimi zadnjimi zlogi (*'ci:gan*, *'dǝkɫe*, *'uotrək*).

²⁰ Dosledneje pri starejši generaciji.

²¹ Primere glej pri 2.2.2.1.

- 3.3.2 Kolikost je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami: dolgi samoglasniki, ki so bili kratki naglašeni v nezadnjih zlogih, so se podaljšali (*dǎ:tu*, *'ja:guda*, *kra:va*, *ǫza:mem*); dolgi so tudi samoglasniki, ki so prišli pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega zloga po t. i. sekundarnem premiku (*č'lo:uk*, *r'uoosa*, *'žjēna*, *'mjēgla*); večinoma so dolgi samoglasniki v zadnjih ali edinih besednih zlogih (*b'ra:t*, *kmi:čt/kmjet*, *kru:x/kru:ux*, *'ku:p'/ku:up*, *'mišš*, *'si:t*).
- 3.3.3 Tonemskih nasprotij ni.

4 ONEMITVE

4.1 SAMOGLASNIKI

- 4.1.1 Onemevajo predvsem samoglasniki *i*, *ě* in *o* ter *əv* položaju ob zvočnikih in v izglasju.
- 4.1.1.1 Prednaglasni *i* onemi v položaju ob zvočniku, v predponi *iz-* in v nekaterih besedah v vzglasju (*b'tu*: 'bilo', *š'ruok* 'širok', *žvija* 'živina'; *sp'la:ču* 'izplačal'; *mǎ:ta* 'imela', *'ma:ja* 'imajo'). – Ponaglasni *i* onemi v priponi *-i-* glagolov IV. glagolske vrste v nedoločniku, kadar se koren končuje na zvočnik, ali za pripornikom (*b'ra:nt*, *d'ra:št* 'drážiti', *x'va:lt*, *'kju:pt* 'kupiti', *'mi:rt* 'meriti', *u'miššjt* 'umisliti se', *u'pa:st* 'opaziti') ter v nedoločniku v priponi *-ni-* II. glagolske vrste (*d'vi:gǫt*, *'ri:nt*, *spu'ta:kǫt*, *ǫsa:xǫt*, *z'məzǫt*). Onemi tudi *-i-* v priponah *-ica*, *-(i)čina*, *-ijan*, *-nica*, *-nik* (*ba:pca*, *'ju:žna* 'južina', *'ri:čūšna*, *š'ma:rǫca*, *'zi:čūšk*). – Izglasni *i* onemi v D in M ed. samostalniki I. ženske sklanjatve (*'nu:ok*, *pə'nu:ok*; *'vuo:da*, *u'vuo:t*; *š'ta:l*, *u'š'ta:l*; *u'šu:l*) in v M II. ženske sklanjatve (*pu'pa:met* 'po pame-ti'). Končni *i* onemi še v D in M ed. zaimkov (*'mjen*, *pə'mjen*; *'tjep*, *pə'tjep*), v določni obliki pridevnikov (*ta m'la:t*, *ta p'ričdǫ*), v vrstilnem števniku (*ta tričk* 'tretji') ter v prislovih (*a'ku:l* 'okoli', *pu'dni:čū* 'podnevi', *pu'nuoč* 'ponoči').
- 4.1.1.2 Nenaglašeni *ě* onemi ob zvočniku in v pridevniški končnici *-ěga* (*č'lo:uk*, *s'ja:t* 'sejati', *s'ki:ra* 'sekira', *'vej:da* 'vedela'; *d'ru:ugga/d'ru:uzga*, *nag'ra:dǫga*, *'ta:gga/ta:zga*, *v'suo:ga*).
- 4.1.1.3 Onemevanje prednaglasnega *o* je redko (*x'te:u* 'hotel'), v izglasju pa pogosto (*č'išt* 'čisto', *'kuončǫ* 'končno', *'le:jt* 'leto', *'me:št* 'mesto', *pre'ma:t* 'premalo', *pu'tre:bǫ* 'potrebno', *'trišt* 'tisto', *tškišt* 'takisto', *'tu:lk* 'toliko').
- 4.1.1.4 Onemel je tudi polglasnik v priponah *-əc* in *-ək* zadnjem besednem zlogu (*x'le:pc*, *x'la:pc*, *'kuonc*, *'kuosc*, *'pe:šk*, *'pi:čk*, *'tuork*).
- 4.1.1.5 Onemitev *e/ě* je redka (*g'na:r*, *nə'je:n*).

4.2 SOGLASNIKI

- 4.2.1 Zvočniki
- 4.2.1.1 /j/ (< *n*) pred naglašanim ali nenaglašanim *i* onemi (se z njim zlije) v vzglasju in izglasju (*'i:va/i'va*, *'uo:gi* 'ogenj', *'kuosti* 'kostanj').

- 4.2.1.2 V primerniku in presežniku se /j/ pogosto zlije z nenaglašenim *i* ('*ta:ži/fo:ži*, '*vi:šji*, '*vi:čji*; '*na:r'vi:čji*).
- 4.2.1.3 V skupini *črě-*, *žrě-* je /r/ ohranjen le v posameznih primerih (*č'rejda*, *č'rejšja*, *č'repi:ja*, *ž'rebič*), drugje je /r/ onemel (*žjebu*, '*če:u*).
- 4.2.1.4 /r/ je onemel v posameznih besedah (*pa:rkα* 'parkrat').
- 4.2.1.5 /l/ je onemel v posameznih primerih (*mi:səm/mi:sim* 'mislim').
- 4.2.1.6 /v/ se zlije s sledečim /u/ oz. /u:/ in /uo/ oz. /o:/ (*du'rriše* 'dvorišče', *x uja:kam*, '*su:j* 'svoj', '*u:s* 'voz', '*u:zi:čki* 'vozički'; '*uo:zu*, '*uoda*).
- 4.2.1.7 /n/ je onemel v posameznih primerih (*pu'si:čbi* 'posebni').
- 4.2.2 Nezvočniki
- 4.2.2.1 V skupini *pt-* onemi /p/ ('*te:č* 'ptič', '*tijči* 'ptiči').
- 4.2.2.2 V prvotnih skupinah *tl*, *dl* je /t, d/ onemel (*kri:l*, '*vi:le*, '*sa:t*, '*ši:l*, '*vi:lce*, '*le:ju* 'dleto'), enako tudi v preteklem deležniku glagolov s korenem na /d, t/ (*pa:u*, '*pa:ta*, '*b'uo:u*, '*b'uo:ta*, '*p'lje:u*, '*p'lje:ta*) in glagola 'jesti' ('*je:u*, '*je:ta*) ter po onemitvi *e* v samostalniku 'postelja' (*pu:qsla*).
- 4.2.2.3 /d/ je onemel v posameznih primerih (*ze:j* 'zdaj'), tako tudi /t/ ('*tijš* 'tisto').
- 4.2.2.4 /č/ je onemel v skupini *šč* (*ri:eušna*, '*šetijne*, '*tješ*).
- 4.2.2.5 /k/ je onemel v posameznih besedah ('*ka:šne*, '*ka:šna*, '*fo:x* 'lahko').

5 NAREČNO BESEDILO

Če ti prašič na kolinah pobegne ...

'*Ja:*, je *b'lu:u* *u:se*: '*su:orte* ...*ə*... *Ku smo se sp'ra: u*l'*tu:t*'*ka:m* *kla:t*, *pa sa b'lij* '*tu:t*'*ta:k* *gusp'u:da:rji* *ən* '*ma:t*'*fa: u*last, '*nje*: *Sa* *ən* '*ma:t*'*pə'si:čja* *rəzd'ra:žl* ...*ə*... *pa* *če se* '*ne:šji* *pra:* *u*'*ca:jt* *pu'bi:ru*, *je* '*tu:u*t' *pu'ka:du* *p'rješč*, '*nje*, *təku*: *de sŋ* *ga* '*žje* '*puo*l *na* *těre:ni* *k'la:t* ...*ə*... '*Jəs* *sŋ* '*li:etu*, *se s'po: unem*, *əŋkrjet* *sŋ* '*bi: u*'*tu:u* *kəle* *pə* *səse:idi*, *pa spes'ti:jo* *pə'si:čja* '*u:ejn*, *pa s've:de* *je* '*bi: u* *še*'*tak* *pə'ce:j*'*la: u* *fərski*, '*ne:j* '*je:mu* *vəli:k* *špi:exa* *nə'sjep*. ...*ə*... *Ker u:ča:s* *se je* *štu:* *za* *špi:ex*, *u:ča:s* *sa* '*žienske* '*mi:rl*e. '*Tu: k*le '*pərstu*'*ma:ma* *dəbi:elga*, *tri:* '*pəste*, *šti:r*'*pəste*, '*pi:et*'*pərstu*. *Gdɔ:r* *i* ... '*ki:ra* *j*'*mä:ta*, *de ga* *j* *zrə:dj:ta*, *de j*'*bi: u*'*pi:et*'*pərstu*'*djebu*, *səve:ide*, '*ta:k* *j*'*bi: u* *zənim*... '*tu:u*t' *gusp'u:di:ja* *zanəmi:ja*, '*nje*: *In smo se* '*xə:cal* ...*ə*... *pa je* ... *če se je* *gusp'u:di:ja* '*žje*'*puo*l '*tu:u*t' *iss'ta:ra:ta*, ...*ə*... *pa je* '*rjekla*: »'*Ta:ke* *pə'si:če* *nə*'*bu:* '*vječ*, *ku bum* '*jəs* *admə:ta*,« '*nje*: ...*ə*... *Səve:de* *smo se* *smi:ja:l*, '*nje*: '*To je* *ən*'*ma:t* '*xə:ca*, *ən*'*ma:t* *pa*'*re:is*, '*nje*: '*No:*, '*puo*l *smo* ... '*tu:u*t' *je* *p'rješč* *pu'bejgnu*, '*puo*l *sŋ* *ga* *pa* *za*'*ri:ep*'*ra:jdu*, *sŋ*'*li:etu* *za*'*ni:m*. *Je*'*šo: u* *u* ... *u* ... *iz* *vəsi:j*, *pa g*'*dru:ugi*'*xri:š*'*d'uo*l, '*jəs* *pa*'*kə* *za*'*ri:ep*, *de sŋ* *ga*'*puo*l *nə*'*za:j* *d'bəmu*, '*puo*-*pa*'*kə* *də're:kt*'*nu:tə* *u*'*šta:la*, *sma* *ga*'*kə* *u*'*šta:l* *kla:l*.

Əŋkrjet *se s'po: unem*, *ku sma* *pəpə*'*na:m* *dəma: kla:l* ...*ə*... *Si je* *pa*'*su:ə* *ə* *žjenu*. *Sa* *šlij* *na* *Gra:čka* *g'uo:ra* *x* *pu'ru:ok*. *In pə'spi:la*'*d'uo*l *pu* *xri:bi* *muzəka:nt*, *səve:de* *pa*'*d'uo*l '*mijm*, *g'lijx*'*mijm* '*na:še* *šta:le*. '*Mij* *se* *pa* *sp'ra: u*l*əmo*, *smo* *təst* '*ca:jt* *u* *svi:ja:ki* *b'lij*, *pa*'*ne:isma* '*ve:ijl*, *če* *sa*'*žje* *təgu*: *b'lijš*. '*Po:* *pa* *səve:ide* ...*ə*... *ška:rpa* *j*'*bla: še*'*ta:k* ...*ə*... '*jje:uše* *nəme:ist* *ška:rpe*, *urgəna:l* *bə'tu:onske*, '*nje*: *So* *b'le:*'*tijste* '*jje:uše*, *pa j*'*b'lu:*'*tijst* ...*jə*... ...*jə*... '*ma:ŋka:ta*'*ki:ra*, '*nje*: *Pa j*'*s'ko:ču*'*ki:r*

'nu:ut̪, šv̌æde, in je 'ue:šla p̌řši:ja. Pa u... P̌řši:ja pa u... 'nu:ut̪ u ǧnu:ǰpca, 'puo: pa u ǧnu:ǰpca za 'ju:i. Jo pu'dje:rema d'ku:l, 'xi:jt̪ 'ǰæ za'ku:dem, ǧta:va je še'ta:m 'ma:ɪ 'ue:ǰn gli:da:la, 'xi:jt̪ kri: p̌řst̪re:ž̌eja, pa p̌ri:je mu:žka:nt. At'ta:m pa ũle:če. »J̌ə'be:š̌ ũkre:j,« šp̌'ri:eǩu, »če'ne: 'ma: še't̪iebe!« 'Puol se pa sme:ji:ja, pa sa š̌li:ǰ 'duol ňp̌re:j. 'Na, in 'puol sma pa'mi:jt̪'ũ:ut̪'ti:jt̪ d'ba:rxal pa špu:u:cal, 'tku: de'puol, ku sa na'za:j š̌li:ǰ smo pa'ž̌ie'm̌i:ɪurǧna:l, 'tku: de šp̌ še'puoli ɛn š̌ti:ef̌an 'pi:jt̪'da: u. Šp̌'ri:eǩu: »Ze:j pa, če'č̌i:ete pu'ča:kat, bu:če pa'ž̌ie'ɪo:x ɛn'ma:ɪ p̌č̌i:enga ďbi:ɪl,« 'nje. In ťku: je bla ku'ľi:na'fe:rtik 'puol.

Otroška vragolija

'Ja:, 'tu: je b̌lu: je b̌tu:u. 'Mu:ɔ̌ɛm pu'ue:ɪdat. 'Šǰestra'Mi:ja je b̌la: 'na:jsta-reǰša, pa j'ku:xala. Sma 'm̌i:ɪ ɛn š̌pu:ɪ'xe:rt, 'ta:k'zi:dan, pa j'bi:u še'tku:, ɛn'ma:ɪ se je ka'dj:ɪ'ue:ǰn, 'mi:sim, 'tu:t'nu:ut̪ pu'ti:jt̪i'ku:u:ɔ̌ɔ̌'č̌mi, 'tku: de'ž̌ie'ne:jsi'vi:ju u ďru:k'ku:ɔ̌ɔ̌, 'nje, 'ǩje:ije'ki:r. Pa je 'tku:le žju:tri'ki:řǩət ž̌ga:ňke'ku:u:cala, pa je 'v̌rgla'ja:ǰčka 'nu:ut̪, 'nje. 'J̌as pa'ti:jt̪ č̌ez'uo:ǩn š̌pe:ju, 'u:na'ňi:j'vi:ɪdla, če ja'ǰas 'vi:ɪďn, 'nje. Pa šve:de, je š̌la: 'ue:ǰn pu'ďnu, 'ǰas pa'xi:t̪'nu:ut̪, pa ž̌li:ja šp̌ ž̌ə'je:mu p̌řšti:mana, šp̌ja'ž̌ie u'ž̌je'pi'je:mu, 'xi:jt̪'ja:ǰca'ue:ǰn, pa ǧri:ema za'uo:gľam. 'Puol pa'ǰas'ti:sta'ja:ǰčka... 'ti:jt̪ šp̌'ǰas p̌rec pu'je:u, je b̌tu: p̌rec'fe:rtik, 'nje. B̌res... ǩru:xa'tku: 'ne:ǰb̌tu:... ɛ... 'Puol šp̌ pa š̌pe:ju'nu:ut̪, 'ku:u:k se bu'ri:xťala, 'ku:u:k bu'ja:ǰčka'ue:ǰn ďba:u:la iz ž̌ga:ňku. In /SMEH/'ji:še, 'ji:še, 'ja:ǰčke'ne:ǰ. Ňəč, 'mu:oǧl a je'ri:eva žč̌i:eť ž̌ga:ňke'me:š̌at. 'Po: je pa ťki:jt̪ na ďru:ob̌n'me:š̌ala. Pa je pa'tku: 'do:u:k'me:š̌ala, šve:de'ja:ǰce'ne:ǰb̌tu:. 'P̌ənu se ji'č̌u:u:ɔ̌ɔ̌ žďi:ɪ, pa se je ďru:u:gič, pa ťri:eǩič ťki:jt̪ ňďj:ɪ, 'nje, 'puol je pa pu'š̌i:ɪnla, šve:ide, de ta'ma:ɪ'pu:ɔ̌ɔ̌'tu: 'ďi:ɪ. 'nje. 'Je, ũčas je'bi:u... je'tu:ut̪'ka:š̌n š̌p̌ǰeǩv̌rgla'nu:ut̪, al pa č̌i je ač̌vi:rke ta'p̌j:ɪ. ũčas sma 'm̌i:ɪ'ǩə p̌řka'je:n š̌p̌ǰeǩ, sma s' ťi:jt̪im za'č̌i:je:ɪ. ũčas'ne:sma ta'p̌j:ɪ ma'šti:jt̪əku:, ũsaj p̌ř nas'nje. Sa b̌li:ja'pu:ob̌er ač̌vi:rki, 'ne:ǰ... je b̌tu:u'tu:u'ǩə'fa:ǰn. Sa na ďbi:ɪl na're:ǰzale, pa če se je le'pu:u' ta'p̌j:ɪ, je b̌tu: 'ǩə'fa:ǰn, 'nje. Pa ǰb̌lu: 'fa:ǰn, če šp̌'ki:řǩət p̌ř'li:je'ta: x'ra:ɲǧɔ̌, de šp̌'ki:rga'xi:jt̪ šti:eǧnu'ue:ǰn, pa sma š̌li:ǰs'pi:eť za'uo:gľam, 'nje.

Viri in literatura

- KOLETNIK, Mihaela, Fonološki opis govora v Radencih, *Jezikoslovní zapiski* 6, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana 2000, 155–165.
- LOGAR, Tine, Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem, *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenskih i makedonskih govora, obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1981, 29–33.
- *KARTA slovenskih narečij*. Karto priredila: Tine Logar in Jakob Rigler na osnovi Ramovševe Dialektološke karte slovenskega jezika, novejših raziskav in gradiva Inštituta za slovenski jezik ZRC SAZU. Besedilo: Tine Logar. Ljubljana 1993.
- NOVAK, France, Bučka (OLA 16), *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrps-*

- skih, slovenskih i makedonskih govora, obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1981, 139–145.
- OROŽEN, Martina, Šmarje pri Jelšah (OLA 18), *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenskih i makedonskih govora, obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1981, 157–163.
- RAMOVŠ, Fran, *Historična gramatika slovenskega jezika II, Konzonantizem*, Učiteljska tiskarna, Ljubljana 1924.
- Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov, *Slavistična revija* 3 (1950), št. 1–2, Ljubljana 1950, 16–23.
- *Kratka zgodovina slovenskega jezika*, Znanstvenoraziskovalni center SAZU (ponatis izdaje leta 1936), Ljubljana 1995.
- RIGLER, Jakob, Ribnica (OLA 14), *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenskih i makedonskih govora, obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1981, 125–132.
- SMOLE, Vera, *Govor vasi Šentrupert in okolice, Glasoslovje in naglas*, Magistrsko delo, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1988.
- Govor vasi Šentrupert in okolice, *Razprave – Dissertationes XIII*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1990, 257–273.
- Slovenska narečja in zanimivejši pojavi v razvoju kratkega vokalizma, *XXXIII. SSJLK*, Ljubljana 1997, 281–288.
- Fonološki opis govora vasi Šentrupert (SLA 262), *Jezikoslovni zapiski* 4, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana 1998, 73–88.
- ŠKOFIC, Jožica, Fonološki opis govora kraja Lom pod Storžičem (SLA 204), *Jezikoslovni zapiski* 6, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana 2000, 141–154.
- TOPORIŠIČ, Jože, Vokalizem moščanskega govora v brežiškem Posavju, *Dolenjski zbornik*, Novo mesto 1961, 141–163.
- Mostec (OLA 17), *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenskih i makedonskih govora, obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1981, 147–156.
- *Enciklopedija slovenskega jezika*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1992.
- ZEMLJAK, Melita, *Govor Lok pri Sevnici*, Diplomsko delo, Pedagoška fakulteta, Maribor 1997, 285–305.
- *Govor Zabukovja nad Sevnico, Glasoslovje in naglas*, Magistrsko delo, Filozofska fakulteta, Ljubljana 2000, 193–212.
- ZORKO, Zinka, Samoglasniški sestavi v narečnih bazah, *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana 1994, 325–343.

Phonological Description of the Local Speech of Stržišče

Summary

The local speech of Stržišče (and the hamlet Loke) is a part of the Sevnica-Krško speech. This transitional speech from Posavje belongs to the Štajersko dialect and shows both older Dolenjsko and newer Štajersko features. Because of its unpredictable doublets for linguistic phenomena of the same kind, resulting from the present-day mixing of population from the neighbouring dialectal areas, this speech might be considered as a mixed one.

The quantitative opposition is still preserved but is gradually disappearing under the influence of the Štajersko dialects where the short stressed vowels are being lengthened. The influence of the Štajersko dialects caused the loss of the tonemic stress.

Besides the general Slovenian stress-shifts, the shift-back to the pre-stress vowels e and o ('kʷo:sa, 'sʲe:stra), and to the pre-stress schwa ('čʲe:bər) occurred as well in the local speech of Stržišče. This resulted in the loss of the stress pattern where the ending is stressed. Stress is also typical of all vowels before the primarily short stressed syllables ('dʲe:kle). In combination with a preposition or a prefix the long circumflex was shifted back for one syllable (met 's:abi, na'ri:ɛd] and in some words the primarily mobile stress became fixed on the analogy with the nominative case ('žʲe:lut 'žʲe:luda).

The vowel system consists of: the long stressed vowels: i:i:ɨ (with the positional variant [i:]), u:u:ɯ (with the positional variants [ü], [ü:ɯ], [iü:]), i:ɛ, u:ɔ, e:, o:, ie:, ʷo:, e:i (with the free positional variant [ä:]), a:, əɾ; the short stressed vowel ə and the short unstressed vowels: i, u, e, (o), a, ə. The syllabic sonorants are: ɭ, ʃ, ŋ, ɲ. There is no syllabic ɾ in this speech.

Quite frequently the vowels i, ɛ, o, ə become silent when in combination with a sonorant and in word-final position.

The consonant system consists of: the sonorants: ʷ, v, j, l, ʃ, r, m, n, [ŋ], and the voiced and voiceless consonants: p, t, c, č, k, b, d, g, f, s, š, x, z, ž. Peculiarities in their development are: ʃ > l; ń > j/n; in individual cases v > ʷ; the primary groups -tl-, -dl- and the -l participle of the masculine and feminine genders > l; l > ʃ before back vowels and in word-final position; the groups -dn- and -dl- > -gn- and -gl-; -tl- > -kl-; -tʲ- > -k-; -šč- > -š-; after the assimilation also -s- > -š-; the preposition z 'with' becomes ž in the instrumental case of the pronoun on 'he'; there are only individual instances where the groups -čre- and -žre- are preserved; a voiceless consonant before a vowel within a word may even become voiced, although this happens only rarely.

Fonološki opis govora Ložnice pri Žalcu (SLA 324)

Tjaša Jakop

IZVLEČEK: Krajevni govor Ložnice pri Žalcu (Slovenski lingvistični atlas, točka št. 324) spada v štajersko narečno skupino, natančneje v srednjesavinjsko narečje. Živahna preteklost kraja in njegova lega ob glavni prometnici Celje–Ljubljana je vplivala (in še vedno vpliva) na precej hiter razvoj govora in medsebojna jezikovna prepletanja, zato prihaja do raznih nepredvidljivih dvojnic za istovrstne jezikovne pojave. Tudi dolgi samoglasniški sistem je zaradi številnih položajnih in prostih različic precej zapleten.

ABSTRACT: The local speech of Ložnica pri Žalcu (Slovenian Linguistic Atlas, point 324) belongs to the Štajersko dialect group, or, more exactly, to the dialect of the Middle Savinja Valley. The vivid past of this settlement as well as its position near the major road connection between Celje and Ljubljana has influenced the relatively fast development of this speech as well as linguistic interaction resulting in various unpredictable doublets for linguistic phenomena of the same kind. Because of the numerous positional and free variants the system of long vowels is rather complicated as well.

0 UVOD

0.1 Naselje Ložnica leži kilometer in pol severno od Žalca. Ime je dobila po potoku, ki teče skozi vas. Sami prebivalci izgovarjajo ime vasi na več načinov (Lož'nica/Lž'nica/L'žica/Žica in na Lož'nic/na L'žici), sami sebe pa imenujejo Ložn'ča:n (I ed. in mn., oblika za ž. sp. je Ložn'ča:ŋka, prid. pa lož'niški).

To je dokaj urbanizirano gručasto naselje v osrčju Spodnje Savinjske doline (na prehodu iz ravnine Spodnje Savinjske doline v Ložniško gričevje). Meri 2,4 km² in ima 444 prebivalcev. Zaselka Spodnja in Zgornja Ložnica sta na obeh bregovih regulirane rečice Ložnica (omenjene že leta 1262), najnovejši del naselja pa je nastal na vzpetinici Škafarjev hrib (266 m). Spada v lokalno skupnost in upravno enoto Žalec.

0.2 Srednjesavinjski govori so na splošno malo raziskani in o njih ni na razpolago ravno veliko literature.¹ Tudi v Slovanskem lingvističnem atlasu (OLA)

¹ Tine Logar, Štajerska narečja, *JiS* 13 (1968), str. 171–175; Zinka Zorko, Štajerska narečja, *Enciklopedija Slovenije* 13, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999, str. 131–133.

srednjesavinjski govor ni predstavljen. Ložniški govor je prvi opisal Viljem Kralj v svoji diplomski nalogi iz leta 1961 in ga naslednje leto zapisal še po vprašalnici za SLA. Primerjava njegovih zapisov s sedanjimi kaže na precejšen razvoj govora v naglasnih paradigmah, v kratkem vokalizmu, kvantitetnih razmerjih in samoglasniških kvalitetah).

Medtem ko ima npr. V. Kralj (1961) vse dolge *a*-je zapisane kot zaokrožene, danes labializacije *a*-ja ni ali pa je (le v posameznih primerih) zelo šibka, zato sem jo redko zabeležila. Kralj ima za ozka sredinska samoglasnika zapisana *le é*: in *ò*:, sama pa zanj slišim tudi malo manj ozki prosti različici (*è*:/*e*: oz. *ô*:/*o*:). V primerih kratkega naglašene *i* ima Kralj (1962) še polglasnik (*'nət*, *'təč*, *'məš*, *'rət*, *'sət*, *'zət*), medtem ko sedanje stanje izkazuje kratek *i*, ki celo teži k podaljšanju (*'bik*, *'miš*, *'nit*, *'rit*, *'sit*, *'tič*). Izvorno kratki *u* je pri Kralju (1962) še kratek (*k'rux*), sedaj pa zanj slišimo tudi že dolgi *u* (*k'ru:x*), saj govor teži k daljšanju zadnjih ali edinih zlogov (npr. *'dje:š*, *k'me:t*, *'kyo:š*, *'pje:s*). Za dolgi cirkumflektirani *ə* in novoakutirani *ə* v nezadnjih besednih zlogih ima Kralj (1962) *e*-jevski refleks (*'lè:n*, *'vé:s*), danes pa (zlasti pri mlajših govorcih) prevladuje *a*-jevski refleks (*'la:n*, *'va:s*). Kralj (1961) ima zapisanih tudi še nekaj starejših oblik za O ed. ž. sp. (*s kost'jó:j*, *s kərv'jó:j*, *z noč'jó:j*), ki se ne uporabljajo več.

1 INVENTAR

1.1 SAMOGLASNIKI

1.1.1 Dolgi naglašeni samoglasniki

i: u:

è:/e: ò:/o:

[e:] [o:]

je: uo:

a:/ā:

1.1.2 Kratki naglašeni samoglasniki

i u

e ə o

ə

1.1.3 Kratki nenaglašeni samoglasniki

i u
 ə [ø]
 e o
 a

1.1.3.1 Silabemi so tudi /l/, /l̥/, /ɲ/ in [ŋ].

1.2 SOGLASNIKI

1.2.1 Zvočniki

[u] m
 v
 l r n
 j

1.2.2 Nezvočniki

p b f
 t d
 c s z
 č š ž
 k g x

1.3 NAGLAS

1.3.1 Naglas ni vezan na določeno mesto v besedi.

1.3.2 Naglašeni samoglasniki so lahko dolgi in kratki, nenaglašeni samoglasniki pa so lahko samo kratki.

1.3.3 Kratko naglašeni so lahko tudi nezadnji zlogi, in sicer zaradi krajšanja visokih, izvorno dolgih samoglasnikov ('zima, 'muxa) in mladega naglasnega umika s končnih kračin nanju ('cəgan).

1.3.4 Govor ne pozna tonemskega naglaševanja. Naglas je jakosten, meje med dolgo in kratko naglašeni samoglasniki pa so včasih nejasne.

1.3.5 Terciarnega premika naglasa v tipu *zlatō* ni (*me'sò:*, *o'kò:*, *u'xò:*, *zla'tò:*).

1.3.6 Govor ima tako dva naglasa ('V:, 'V) in nenaglašeno kračino (V).

- 2 DISTRIBUCIJA**
- 2.1 SAMOGLASNIKI
- 2.1.1 Dolgi naglašeni samoglasniki
- 2.1.1.1 Dolgi samoglasniki lahko nastopajo le pod naglasom, in sicer v vseh položajih.
- 2.1.1.2 Dolga /i:/ in /u:/ sta se povsod, razen v določenem glasovnem okolju, skrajšala ter tako prešla v sistem kratkega vokalizma. *i* je dolg samo še pred /j/, /r/ in včasih pred [u], *u* pa pred /r/. Dolga sta tudi v mlajših sposojenkah.
- 2.1.1.3 Samoglasnika /è:/ in /ɛ:/ sta prosti različici, ki nista omejeni na določene položaje; tako imamo *m'lé:k* ali *m'le:k*, *'zé:le* ali *'ze:le*.
- 2.1.1.4 Prav tako sta prosti različici samoglasnika /ò:/ in /o:/. Izgovarja se lahko *'gò:ba* ali *'go:ba*, *me'sò:* ali *me'so:*. Samo /o:/ se govori v položaju pred [u] (*'čò:un*, *'o:uca*, *'so:uze*).
- 2.1.1.5 /è:/ ni možen pred /j/ – v teh primerih imamo [e:] – *ob'le:jčt*, *sta're:jša*, *žiu'le:je*. Z [e:] se večinoma prevzemajo sposojenke z naglašnim *e*-jevskim samoglasnikom (*pe:nzija*). Podobno velja za [o:], ki se pojavlja v govoru nekoliko redkeje; najdemo ga v sposojenkah in knjižnih besedah (*'o:pčina*, *pla'fo:n*).
- 2.1.1.6 V redkih primerih (morda položajno in/ali ekspresivno) je /a:/ lahko tudi rahlo zaokrožen, zlasti za mehkonebniki (*mož'gã:ne*) in pred/za nosniki (*do'mã:*, *'lã:n* (prisl.), *'mã:ma*), vendar je tudi takrat pogostejša izgovorjava navadnega nizkega srednjega samoglasnika. Ni pa možen /ã:/ pred istozložnim /j/ ali [u] – *'ba:jta*, *'ja:jca*, *'ša:jba*; *'da:uč*, *kər'va:u*, *ro'ka:u*.
- 2.1.2 Kratki naglašeni samoglasniki
- 2.1.2.1 Možni so v vseh besednih zlogih.
- 2.1.2.2 /i/ in (redkeje) /u/ imata včasih prosti različici [i] in [u] – *gos'tjlna*, *Lož'njca*, *'mjza*, *ž'vjna*; *'suša*, *'tudi*.
- 2.1.2.3 /ə/ je mogoč v zadnjem ali edinem besednem zlogu (*'pərst*, *'tərt*), pa tudi v nezadnjem (*'čəru*, *'dərve*, *'gərJ*, *u'məru*). Najpogostejše je ob /r/; pred njim ima lahko prosto različico [ǻ] (*'pǻrst*, *s'mǻrt*), v položaju ne ob /r/ pa prosto različico [ɛ] (*'dɛle*, *'mɛnde*, *'nɛč*, *'tɛk* 'tako').
- 2.1.3 Kratki nenaglašeni samoglasniki
- 2.1.3.1 /ɨ/, /ɯ/, /ɸ/ in /ɱ/ ne nastopajo ob samoglasnikih.
- 2.1.3.2 /o/ ima pred naglasom položajno različico [o] (*kɔ'le:n*, *Lož'njca*, *pɔ'ča:s*).
- 2.1.3.3 /ə/ je najpogostejši ob zvočnikih; pred /r/ ima lahko prosto različico [ǻ] (*gr'ja:u*, *'vè:tar*), v drugih položajih pa /ɛ/ (*'e:ɲkɛt*, *'nɔ:tɛr*, *spɛt*).
- 2.1.3.4 Predvsem v položaju za zobniki ima /ɱ/ položajno različico [ɱ] (*'xɔ:dɱ*, *'ò:sɱdeset*).
- 2.1.3.5 Prosta različica fonema /i/, tj. [i], je zelo redka (*off'ci:r*, *'tudj*).
- 2.2 SOGLASNIKI
- 2.2.1 Zvočniki
- 2.2.1.1 /v/ se govori pred sprednjimi in zadnjimi samoglasniki (*k'ra:va*, *ne'vè:sta*).

- Pred soglasniki in v izglasju ima /v/ različico [ʋ] (*č'lo:uk*, *o:uca*, *'siu*), pred zvočniki pa se izgovarja kot /u/ ali /v/ (*v'rā:telu'ra:te*, *v'rje:mel u're:me*).
- 2.2.1.2 // je tudi pred zadnjimi samoglasniki srednji.
- 2.2.1.3 // se v položaju za samoglasnikom in pred premorom premenjuje z /u/ (*'da:u*, *r'o'di:u*).
- 2.2.1.4 *n* ima pred mehkonobniki /k, g, x/ položajno različico [ŋ, ɲ] (*'a:ŋgʲ*, *'firŋki*, *'l̥e:šɲk*).
- 2.2.2 Nezvočniki
- 2.2.2.1 V izglasju so mogoči samo nezveneči nezvočniki (*'zō:p*, *s'tərt* 'med', *s'n̥e:k*, *že'l̥e:s*, *'dje:š*).
- 2.2.2.2 Po zvonečnosti se nezvočniki prilagajajo sledečemu nezvočniku (*g'n̥e:st* 'gnezdo', *g'r̥ā:pt*, *'o:p̥čina*, *otp'r̥e:t*, *s'la:tka*, *'vitte* 'vidite').
- 2.2.2.3 V položaju pred /n/ se /d/ lahko izgovarja kot [g] (*g'na:r*, *d̥o'p̥o:gn̥*, *p̥o'p̥o:gn̥*).
- 2.2.2.4 V sklopu /td/ se izgovarja le /d/ ali pa tudi ta odpade (*'p̥e:(d)eset*, *š̥e:eset*, *de'v̥e:(d)eset*).
- 2.3 NAGLAS
- 2.3.1 Omejitev naglasnega mesta ni; dolgi in kratki naglašeni samoglasniki so možni v vseh besednih zlogih.
- 2.3.2 Nenaglašeni dolgi samoglasnikov govor ne pozna.
- 2.3.3 Možne so zložene in sestavljene besede z več naglasi (*'ka:mno'lō:m*, *'k̥o:l̥ŋ'kišta*, *'n̥r'b̥o:l*, *'ne:'za:konska*, *p'ra:'d̥e:d*, *'tum'xa:jt* 'neumnost', *'v̥e:'c̥e:*, *'vino't̥o:č*).
- 2.3.4 Govor ne pozna končniškega naglasnega tipa; tako imamo *'čje:b̥ər* *'čje:bra*, *s't̥je:b̥ər* *s't̥je:bra*.

3 IZVOR

3.1 SAMOGLASNIKI

3.1.1 Dolgi samoglasniki

- i:**
- ← stalno dolgi in staroakutirani *i* v nezadnjem besednem zlogu (ter včasih dolgi in novoakutirani *e*) v položaju pred /r/ – *krom'pi:r*, *'Mi:rko*, *o'bi:rat*, *'pi:rje* 'perje', *se'ki:ra*, *š'ti:r*;
 - ← stalno dolgi in staroakutirani *i* v nezadnjem besednem zlogu v položaju pred /j/ (< *ĭ*, *î*) – *gosp̥o'di:ja*, *'pi:jejo*, *sto'ji:jo*, *svi-na'ri:ja*;
 - ← stalno dolgi in staroakutirani *i* v nezadnjem besednem zlogu v položaju pred /ʋ/ – *'i:uj̥e*, *na'pi:u*, *por̥o'či:u*, *r̥o'di:u*, *'si:u*, *'ži:uci*;
 - ← včasih izglasni *i* – *d'ni*: (R, T mn.), *b'li:*, *'mi:*, *no'či:*, *'ti:*, *t'ri:*, *'vi:*;
 - ← redko /j/ + /e/ – *'i:uša* 'jelša', *'i:st* 'jesti', *'ki:* 'kje';
 - ← v knjižnih besedah – *'i:gra*, *kita'ri:st*, *k'ni:ž̥pca*, *ko'si:lo*;

- ← v prevzetih besedah (večinoma v položaju pred /r/) – *adap'ti:rat*, *'bi:rma*, *fab'ri:ka*, *fər'di:rba* 'uničiti', *off'ci:r*, *ošte'ri:ja*, *'pi:r* 'pivo', *'ri:xtat*;
- u:** ← stalno dolgi in staroakutirani *u* v nezadnjem besednem zlogu v položaju pred /r/ – *'Ju:rca*, *'ku:r* (R mn.), *'ku:rba*, *'u:ra*;
- ← izjemoma kratki *u* – *k'ru:x*;
- ← včasih zgodaj podaljšani novoakutirani *o* – *'du:bu* (del. -l), *'ku:lk*, *'u:na*;
- ← redko *o:u* – *do'mu:/da'mu:*;
- ← v knjižnih besedah – *'bu:nda*, *kul'tu:rno d'ru:štvo*, *ra'ču:n*, *s'lu:žba*;
- ← v prevzetih besedah – *'fu:jtramo*, *'ku:rzi* (I mn.), *'pu:nca*;
- é:/e:** ← stalno dolgi in staroakutirani *é* v nezadnjem besednem zlogu – *'dè:tela*, *'jè:tre*, *'pè:tek*, *pok'lè:knat*, *pər'je:u*, *te'le:ta* (R ed.), *t're:sem*, *za'čè:u*;
- ← dolgi cirkumfektirani *e* – *'lè:t* 'led', *pe'pè:u*, *dre'vè:sa* (R ed.), *s'mè:t*;
- ← novoakutirani *e* v nezadnjem besednem zlogu – *'mè:lem*, *'rè:ku* (del. -l), *'sè:dŋ*, *t'rè:k* (vrstil. števil.), *u'sè:sa* (R ed.), *'zè:le*, *'žè:nška*;
- ← stalno dolgi in staroakutirani *ě* v nezadnjem besednem zlogu – *be'sè:da*, *b'rè:k*, *'dè:l* 'delo', *ko'lè:n*, *'lè:t*, *'mè:st*, *m'lè:k*, *s'nè:k*;
- ← *ě* pred /r/ – *'cè:rku*, *x'čè:ra*, *'mè:ra*, *'vè:ra*, *zve'čè:r*, *z'vè:r*;
- ← naglašeni *ě* v zadnjem besednem zlogu v položaju pred /u/ – *g're:u*, *s'm←:u*, *z're:u*;
- ← izjemoma dolgi cirkumfektirani *ø* v nezadnjem besednem zlogu – *'vè:s*;
- ← redko iz /j/ + /e/ – *'kè:* 'kje', *lu'dè:*, *'è:rbas* 'jerbas';
- ← v prevzetih besedah – *'fè:xtat*, *'kè:tna*, *'lè:der*, *š'pè:gu*, *š'tè:ŋge*;
- ô:/o:** ← stalno dolgi in staroakutirani *o* – *'bò:bŋ*, *'gò:ba*, *k'rò:k*, *'mò:š*;
- ← dolgi cirkumfektirani *o* – *'bò:kl'bò:x*, *gos'pò:t*, *me'sò:*, *'nò:č*, *'vò:js*;
- ← novoakutirani *o* v nezadnjem besednem zlogu – *'bò:tra*, *'dò:bør*, *'xò:dŋ*, *'mò:kər*, *'nò:sŋ*, *'o:le*, *'o:sŋ*, *p'rò:sŋ*, *š'kò:rja*, *'vò:la*, *'vò:zŋ*;
- ← stalno dolgi ter staroakutirani *ŋ* v vseh besednih zlogih skupaj z [u] – *'čò:un*, *'dò:uŋ* (prid.), *'dò:užŋ*, *'sò:uze*, *'vò:una*, *'žò:una*;
- ← v posameznih primerih dolgi *ŋ* – *'sò:nce*, *'sò:nčŋca*;
- ← *o*, ki je prišel pod naglas po mlajšem naglasnem umiku – *'gò:senca*;
- ← *o* različnega izvora v položaju pred istozložnim [u] (< u, ŋ) – *č'lò:uŋ*, *mò'zò:uŋ*, *'o:uca*, *'sò:u*;
- ← naglašeni *a* v zadnjem besednem zlogu v položaju pred istozložnim [u] – *p'rò:uzap'rò:u*, *zd'rò:u*;

- ← naglašeni ə v zadnjem besednem zlogu v položaju pred [u] – šɔ:u;
- ← v prevzetih besedah – fró:štik, 'kó:ln, 'lò:dn 'trgovina', šó:štar, štró:zuk;
- je:** ← e, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga – čje:l, 'nje:sla, 'tje:ta, žje:na;
- ← ě, ki je prišel pod naglas po poznem umiku naglasa s končnega kratkega zloga – v'rje:me, ž'rje:l 'žrelo';
- ← ə, ki je prišel pod naglas po poznem umiku naglasa s končnega kratkega zloga – čje:bər, 'dje:ska, 'mje:gla, 'pje:ku (sam.), 'tje:mŋ;
- ← naglašeni ə v zadnjem besednem zlogu – 'dje:š, 'pje:s, 'tje:š;
- ← v posameznih primerih novoakutirani ə – 'gje:ne 'gane';
- ← naglašeni e, ě, ɛ v zadnjem besednem zlogu – 'dje:t 'ded', 'nje:st, p'lje:st, 'rje:p, 'vje:č;
- ← včasih stalno dolgi in staroakutirani ɛ v nezadnjem besednem zlogu – g'rje:da, 'mje:xek, 'pje:ta;
- ← e, ki je prišel pod naglas po mlajšem naglasnem umiku – 'bje:zguka;
- ← v prevzetih besedah – c'vje:k, š'tje:pix;
- uo:** ← o, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga – 'gjo:ra, 'kjo:tu, 'njo:ga, 'njo:su, 'jo:sa, 'rjo:jen, š'rjo:ka, 'jo:da;
- ← naglašena o, ɔ v zadnjem besednem zlogu – 'kjo:j, 'kjo:š/'kaš, k'rjo:p, 'pjo:t 'pod', st'rjo:k, š'kjo:f;
- ← ɔ v posameznih primerih – 'mjo:ški, 'mjo:tŋ, 'rjo:ka;
- ← o po mlajšem naglasnem umiku – 'jo:trok/'vatrok, 'pjo:plat;
- ← ɔ pod terciarnim naglasom – 'zjo:bi;
- ← v prevzetih besedah – k'njo:fl/'nof;
- [e:]** ← /ɛ:/ in /je:/ različnega izvora v položaju pred /j/ – 'be:jš (vel.), 'me:jat, ob'le:jčt, o'že:jen, 'pe:jmo (vel.), s'le:jčt, 've:ja, u'le:jčt 'vleči', žju'le:je;
- ← naglašeni ě, e, ɛ v zadnjem besednem zlogu, večinoma v položaju ob zvočniku – d're:k, x'me:u, x're:n, k'me:t, 'ne:st;
- ← /a/ in redkeje /a:/ različnega izvora v položaju pred istozložnim /j/ – 'de:j (vel.), d've:jst, 'ke:j (nedol. zaim.), 'me:jxp (I ed., mn.), 'ne:j, 'se:j, 'te:j 'tja', uk're:j 'vstran', (z)'de:j;
- ← včasih ɛ po poznem umiku naglasa s končnega kratkega zloga – 'je:zik, 'je:čmen;
- ← v posameznih primerih novoakutirani ə – 've:šk 'vaški';
- ← v novejših sposojenkah – fri'ze:r, inži'ne:r, mo'de:rŋ, 'pe:nzi-ja;
- [o:]** ← v novejših sposojenkah in knjižnih besedah – 'go:laš, 'lo:gor, 'o:pčina, pla'fo:n, st'ro:ji (I mn.), ze'lo:;
- a:/â:** ← stalno dolgi in staroakutirani a v nezadnjem besednem zlogu

- 'a:pɸ, d'va:/d'vâ:, g'ra:t, ko'va:č, k'ra:l, k'ra:valk'râ:va, 'ma:j, 'ma:t/mâ:t, p'ra:x, t'ra:valt'râ:va, ŷ'ra:t/ŷ'râ:t;
- ← dolgi cirkumflektirani ə in novoakutirani ə v nezadnjem besednem zlogu – 'ča:st, 'da:n, 'la:n, 'la:š, 'ma:x, 'ma:šal'mâ:ša, 'sa:je 'sanje';
- ← a po premiku naglasa z zadnjega naglašenege zloga proti začetku besede – p'ra:xa (R ed.), ŷ'ra:ta (R ed.), st'ra:xa, 'ta:k (prid.);
- ← v prevzetih besedah – 'a:xtat, 'fa:jn, 'fa:rbat, 'mâ:ntŷ, š'la:tat, 'ža:jfa;
- 3.1.2 **Kratki naglašeni samoglasniki**
- i**
- ← stalno dolgi in staroakutirani *i* v nezadnjem besednem zlogu – b'rje 'brinje', 'xišal'xjša, ko'sit, 'lipal'ljpa, 'list, 'riba, 'sin, s'vija, ž'vina/ž'vjna;
- ← kratki naglašeni *i* v zadnjem besednem zlogu – 'miš, 'nit, 'rit, 'sit;
- ← naglašeni *i* v izglasju – b'li, s'pi, š'li;
- ← *i* pred istozložnim /ŷ/ – 'biŷi, 'diŷji, 'siŷka, 'žiŷčɸ;
- ← *i* po mlajšem naglasnem umiku, lahko tudi po naglasni analogiji – 'pisaŋka, 'šivaŋka, k'licala, 'pisala;
- ← v prevzetih besedah – 'cigu, 'firtux, f'rišɸ, ma'šina, pe'cikŷ, 'piskɸ, 'šixt;
- u**
- ← stalno dolgi in staroakutirani *u* v nezadnjem besednem zlogu – 'buku, 'južna, k'luč, k'ruxa (R ed.), 'kura, 'lubje, 'luč'lŷč, 'lupɸ, 'muxa, p'luče;
- ← naglašeni *u* v zadnjem besednem zlogu – 'čut, 'juk, 'kup, o'but, s'kup, 'tu;
- ← -uŷ – 'ču 'slišal', na'su, o'bu, se'zu;
- ← v posameznih besedah po naglasni analogiji – 'sux (< suhó), 'pust (< pustó);
- ← v prevzetih besedah – b'luzâ, 'cukɸ, 'nucat, (s)'pucat, 'šuxi;
- e**
- ← v posameznih primerih umično naglašeni *ě* in *ə* ter novoakutirani *ə* – 'pečka, 'tenek, u'sexne 'usahne', ž'rebe;
- ← *i:* – s'vene 'prašiček', 'peše 'pišče', 'jet 'iti';
- ← izjemoma istozložni naglašeni /a:/ + /ŷ/ – m'reŷla;
- ← kratki in dolgi *o* po preglasu – p'reč, 'vejska, 'vejst 'voziti';
- ← v prevzetih besedah – beš'tek, f'rej, par'cela, 'penzŷ, p'remza, 'rekŷ, 'tepix;
- o**
- ← včasih namesto *o:/ô:* in *uo:* različnega izvora – 'mogu, ni'kol, 'tojka 'toliko';
- ← v prevzetih besedah – b'lont, 'fotɸ;
- a/a**
- ← naglašeni *a* v zadnjem besednem zlogu – b'rgat, 'gga't 'gad', s'tar, š'kgf 'škaf'; zaimki: pɸr 'naml'nəm, 'nəs, 'naš, 'taml'təm, 'vam;
- ← v posameznih primerih dolgega *a* – dɸr'gač, 'kqkršɸ, 'narta'lé:pš, z'ram;

- ← *o*, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega, redkeje dolgega cirkumflektiranega zloga – *kʌzuc*, *ˈvʌtrok*;
- ← redko v prevzetih besedah – *gˈlʌš*, *gˈlʌžuna*;
- ə [ə] [ɛ]** ← *r*: in *r* skupaj z */r/* – *ˈbʌru*, *cˈvʌru*, *čɛˈtʌrtek*, *ˈčʌru*, *ˈdʌrve*, *ˈmʌrʒla*, *ˈpʌrse*, *ˈpʌrst*, *ˈʌrš*, *sˈmʌrt*, *tɛˈpʌru*, *ˈtʌrta*, *uˈmʌru*, *ˈžʌru*;
- ← različni reducirani samoglasniki, ki so prišli pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga – *ˈcʌgan*, *ˈdʌlelˈdɛle* ‘sedaj’, *ˈmʌnde*, *ˈpʌršu*, *ˈsʌršen*, *ˈšʌrek* ‘širok’, *ˈvʌsek* ‘visok’;
- ← včasih kratki naglašeni *e*, *ě*, *a* v zadnjem besednem zlogu – *ˈvʌn* (prisl.); *ˈjʌs/ˈjes*, *ˈnʌs*, *sˈtʌr*, *ˈtʌk/ˈtɛk* ‘tako’, *ˈtʌm*, *ˈtʌt* (kaz. zaim.);
- ← redko kratka naglašena *i* in *u* – *ˈnʌč/ˈnɛč*, *ˈtʌle* ‘tule’;
- ← redko dolgi naglašeni *e* – *zˈmɛri*;
- 3.1.3 Nenaglašeni samoglasniki**
- i** ← prednaglasni (kadar se ne reducira), ponaglasni in izglasni *i* – *iˈmɛ:*, *tɪˈši*, *ˈziˈdʌ:r*; *ˈje:zik*, *ob ˈʉo:smix*, *z ˈjim*; *bˈra:ti* (I mn.), *žˈga:ŋki*;
- ← v M mn., dv. in O mn., dv. sam. ž. sp. v končnicah *-ax* in *-ami* po analogiji – *pʌr kˈra:vix*, *z beˈsɛ:dim*;
- ← v D mn., dv. sam. sr. in m. sp. v končnici *-om* po analogiji – *bˈra:tim*, *teˈlɛ:tim*;
- ← izglasni *-aj* v velelniku glagolov na *-ati*, *-am* in prislovih – *ˈdɛ:li*, *posˈluši*; *ˈkomi*, *ˈnɛ:ki*, *sˈpo:di*, *sˈkupi*, *ˈte:di* ‘tedaj’, *ˈtuki*, *ʉˈčɛ:ri*;
- ← v O ed. ž. sp. iz *-oj* – iz *ˈna:ši faˈmiliji*;
- ← včasih izglasni *-ji* – *ˈka:či* ‘kačji’, *ˈla:ži*, *ˈò:ži*, *ˈpɛ:jsi* ‘pasji’, *ˈvɛ:či*;
- u** ← prednaglasni, ponaglasni in izglasni *u* (v D, M ed. m. sp.) – *čuˈdʌ.k*, *xuˈdič*, *luˈpina*, *uˈšɛ:se*; *tˈrɛ:bux*; *bˈrʌ:tu*, *ˈkʉo:ju*, *ˈla:su*;
- ← *o* po sporadičnem ukanju v vzglasju ter predvsem za ustničniki in mehkonobniki – *ku* ‘ko’, *ˈlɛ:tus*, *ustˈrišt* ‘ostriči’, *užeˈnila* ‘omožila’, *puˈra:bmo* ‘porabimo’;
- ← izglasni *-it*, *-ět*, *-et*, *-ət* in *-at* – *ˈcigu*, *ˈdʉe:bu* (prid.), *ˈxʉo:du*, *ˈje:sku* ‘iskal’, *ˈnɛ:su*, *ˈnʉo:su*, *ˈʉo:sulˈvosu*, *ˈpʌršu*, *ˈuču*, *ˈvidu*, *ˈvʌrgu*, *zˈgubu*, *ˈživu*;
- ← izglasni *-ev* – *bˈrɛ:sku*, *bˈritu*, *pˈlitu* (prid.), *ˈrʉe:tku*; *ˈkʉo:ju* (R mn.);
- ← izglasni *-ov* – *kˈme:tu*, *ˈžɛ:ninu* (R mn.); *smˈrɛ:ku* (prid.);
- ← včasih izglasni *-vo* – *kˈlʌdu/kˈla:du*, *poˈsɛ:stu*;
- ← *-v* in *-f* za */r/* – *ˈčʌru*, *ˈdʌru*, *ˈvʌru*; *cˈvʌru*, *uˈmʌru*, *zaˈpʌru*;
- ← *-evi-*, *-vi* – *gˈlʌžuna*, *ˈpa:jčuna*, *tɛˈpʌru*;
- e** ← prednaglasni in ponaglasni *ě* – *deˈla:ɥci*, *dreˈvò:*, *leˈsɛ:n*, *resˈnica*, *seˈdɛ:t*, *teˈlò:*; *ˈʉo:rex*, *ˈsò:set*, *ˈvidet*;
- ← prednaglasni, ponaglasni in izglasni *e* – *beˈsɛ:da*, *teˈlɛ:ti*, *zeˈlʉe:n*; *ˈnʉe:sem*; *ˈmò:rje*, *pòˈle*, *ˈrʉe:če*, *ˈtʉe:če*;

- ← prednaglasni, ponaglasni in izglasni *e* – *kle'či, pe'tina; p'â:met; tje:le, 'žje:ne* (R ed./I mn. ž. sp.);
- ← včasih prednaglasni in ponaglasni *a* ob zvočniku /r/ – *Ko'čē:verji, ner'dil; kō'lō:ūret, mreū'lišē, res'sīru* (del. -l);
- ← v priponi *-ek* (< *-ək*) v položaju ob nezvočnikih – *p'ē:sek, p'ē:tek;*
- ← redko nenaglašeni *a* za *d* – *de* (vez.), *'mānde* 'menda', *se'vē:de;*
- ← naglašeni *e* po umiku naglasa s končnega dolgega zloga – *'sərce;*
- ← redko prednaglasni *i* – *de'xur, sve'jā:k;*
- o** ← ponaglasna in izglasna *o* in *o* – *'ja:godā, 'pūo:tok, 'žje:lot; 'Ma:rko, k'rā:vo, 'lipo, 'rūo:ko;* v glagolskih priponah *-mo, -jo* – *'bō:jo, 'kupmo, 'me:jamo, 'mō:rjo, nar'dijo, 've:jo, ž'vimo;*
- [o]** ← prednaglasna *o* in *o* – *glō'būo:k, kō'lē:n, mō'gō:č, o'či;*
- a** ← prednaglasni, ponaglasni in izglasni *a* v I ed. ž. sp. – *ma'line, nar'dil; 'dē:lat, 'sā:tan, 'žā:gat; g'lā:va, g'ruška, k'rā:va;*
- ← nenaglašena *o* in *e* v redkih primerih akanja – *da'mu, 'vē:varca;* v nikalnici *ne* – *na 'bō:m, na 'bō: š'lo, na 'vē:m;*
- ← *o* v O ed. sam. m. in sr. sp. – *z b'ra:tam, s 'kūo:jam, z 'vō:jzam;*
- ← v nedoločniški glagolski priponi *-na-* – *pok'lē:kmat, s'po:ūnat, ūz'dignat;*
- ə** ← nenaglašeni *ə* pred *r* – *'čje:bər, 'dō:bər, 'jē:tər* (R mn.);
- ← redko nenaglašeni *a* – *stər'niše* 'stranišče';
- ← izjemoma nenaglašeni *e* – *ən'ma:l;*
- ← *ʃ* skupaj z /r/ – *bər'zina, dər'ža:l* (del. -l), *kər'vi, ər'dē:č, ər'jā:ū;*
- ← \emptyset po onemitvi samoglasnikov *i, u, o* ob zvočnikih /r/ in /l/ – *'jutər, pər'nē:su, štər'na:jst, dər'gəč, əl'di* (R, T ed.), *'xitər* (prisl.);

3.1.4 Zlogotvorni zvočniki

- l** ← *l* in *l̥*, če se je ob njiju reduciriral samoglasnik – *'dje:bļ, 'gərļ, 'kisļca, 'misļt, pər'jā:tļca, t'rurļ; so m'la:tļ, 'nje:sļ, 'rje:kļ, u'mərļ, 'vē:dļ;*
- ← v prevzetih besedah – *kabļ, 'la:jbļc, 'mā:ntļ, 'rē:kļc, 'tē:gļc, ž'nā:bļ;*
- m** ← *m*, če se je ob njem reduciriral samoglasnik (v primerih, ko ni prešel v *n*) – *'lupm, m'la:tṃ, 'mō:lṃ, 'pē:sṃ, 'pisṃ;*
- ← v prevzetih besedah – *'birṃska, reṃma'tizṃ;*
- n** ← *n* in *n̥*, če se je ob njiju reduciriral samoglasnik – *'čje:sṃ, do'pō:gṃ, g'lje:žṃ, 'je:dṃ, 'kē:dṃ, 'lē:šṃk, 'mē:sṃc, no'bje:dṃ, o'b'lā:čṃ* (prisl.), *pe'tje:lṃ, 'pō:dṃ 'tla', pər'tisṃ* (vel.), *'sō:nčṃca, sp'rē:dṃ, t'ra:ūṃk, 'zā:dṃ;*
- ← pogosto iz *-ṃ* (predvsem v položaju za zobniki) – *'nō:sṃ, 'ō:sṃ, p'rō:sṃ, 'xō:dṃ, 'mō:rṃ, sṃ;*
- ← v prevzetih besedah – *'ca:jṃge, 'firṃki, 'žē:gṃ.*

3.2 SOGLASNIKI

Soglasniki so nastali iz enakih glasov kot v izhodiščnem sistemu (Logar 1981: 32) ali v prevzetih besedah, poleg tega pa še:

3.2.1 Zvočniki

v ← *w* pred sprednjimi in zadnjimi samoglasniki – *vin* 'vino', *vò:la*;
 ← včasih *w* pred *r* in *l* – *v'rá:te*, *v'rje:me*, *v'ra:t*, *v'la:k*;

← v posameznih primerih kot proteza pred zadnjimi samoglasniki – *'vače*, *'vejgi* 'ogenj', *'vəsu* 'osel', *'vətrək*;

u ← izglasni *l* v del. -*l* m. sp. ed. – *'da:u*, *'pi:u*, *pər'je:u*, *ro'di:u*, *'šə:u*, *za'če:u*;

← *w* v izglasju in pred soglasniki – *x'me:u*, *č'lə:uk*, *pe'pə:u*, *zd'ra:uje*, *'zi:uci*;

← včasih *w* pred *r* in *l* – *u'ra:te*, *u're:me*, *u'ra:t*, *u'le:jčt*, *u'rò:č*;

← *f*: in *ɸ* skupaj z *ə*: – *'və:una*, *'pə:un*;

j ← *ń* na začetku besede in v položaju med dvema samoglasnikoma – *čre'pije*, *gospo'dija*, *x'ra:jen* 'spravljeno', *ka'me:je*, *'ko:šja*, *je'gə:u*, *ə'že:jen*, *s'vija*;

← *ń* redko za soglasnikom – *č're:šja*, *sado'j'jā:k*;

← v posameznih primerih kot prehodni (drugotni) /j/ – *'fu:jtrat*, *'na:jgɸ*, *'vejgi* 'ogenj', *'ə:jstər*, *'pə:jsi* 'pasji', *'ujzda*, *'vò:js*, *'vò:jzek*;

← včasih kot proteza pred sprednjimi samoglasniki – *'je:dɸ* 'eden', *'je:na* 'ena', *'je:n* 'eni', *'je:ŋket*, *'je:mu* (del. -*l*), *'je:sku* (del. -*l*), *'jet* 'iti',

← v posameznih primerih mehčanja /g/ v /j/ – *'ta:jga* 'takega';

l ← *í* – *'Cje:le*, *k'luč*, *k'luka*, *k'rā:l*, *'lucki* 'ljudski', *ne'dè:la*, *'ò:gle*, *p'luče*, *'pò:le*, *'pə:stla*, *s'té:la*, *'vò:la*, *'zè:le*, *'zje:m̩la*;

← primarne skupine *tl*, *dl* – *'šil*, *'vile*, *'vilce*;

n ← *ń* v položaju za soglasnikom – *k'niga*, *'kuxna*, *'lukna*, *og'niše*, *'sukna*, *s'pò:dna*, *s'vene*, *š'kò:rni*;

← kot drugotni glas v prevzetih besedah – *'de:kna* 'odeja', *'ke:tna* 'veriga', *š'te:ŋge* 'stopnice', *špan'cirat* 'sprehajati se', *'zə:kni* 'nogavice';

r ← *r* skupaj z *ə* – *'gərɸ*, *'səršen*, *'tərn*, *'vərx*.

3.2.2 Nezvočniki

p ← *b* v nekaterih prevzetih besedah – *p'lont*, *'pə:rma'sina*;

k ← včasih *tj* – *'ké:dɸ* 'teden', *t'rè:ka* 'tretja', *tər'ki:jal'tre'ki:ja* (< tretjinja);

← v skupini *tn* – *k'nā:l* 'tnalo';

g ← v skupini *dn* – *g'na:r*, *də'pə:gɸ*, *pə'pə:gɸ*;

x ← *k* pred *t* ali *m* – *'dò:xtar*, *x'ma:l* 'kmalu';

c ← v posameznih primerih iz *ts* – *de'vè:cto*, *'sò:cka* 'soteska';

š ← *šč* – *dvo'rīše*, *'gò:ša*, *'išem*, *k'lè:še*, *kə'šica*, *'karšen* (prid.), *'kušar*, *'lušt* 'luščiti', *'ne:leš* 'nalašč', *og'niše*, *ti'ši*;

ž ← včasih č v položaju pred zvenečim soglasnikom – *do'ma:žga*,
ər'de:žga.

Zveneči nezvočniki *b*, *d*, *g*, *z*, *ž* so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z asimilacijo na sledeče nezveneče nezvočnike in v izglasju; to velja tudi za nezvočnike, ki so prišli v omenjene položaje po onemitvi samoglasnikov.

3.3 NAGLAS

3.3.1 Naglasno mesto je kot v izhodiščnem sistemu, le da so zlogi, ki so bili tam pred naglašenimi kratkimi zadnjimi zlogi, naglašeni (*žje:na*, *'kɥo:sa*, *'mje:glɑ*). Naglasni umik s cirkumflektirane zadnje dolžine ni izvršen (*ko'ló:*, *me'só:*, *u'xó:*, *zla'tó:*). Oblike z umaknjениm naglasom so večinoma analogičnega izvora (*'gó:senca*, *'sərce*, *'zəčneš*).

3.3.2 Količnost je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.3.2.1 *i*: in *u*: sta skrajšana (*'xiša*, *'muxa*).

3.3.2.2 Nekdanji kratki naglašeni samoglasniki v zadnjih ali edinih besednih zlogih so se večinoma podaljšali (*'dje:t* 'ded', *'dje:š*, *k'me:t*, *'kɥo:š*, *'pje:s*); izjema sta *i* in *u*, ki sta večinoma ostala kratka (*'miš*).

3.3.2.3. Umično naglašeni samoglasniki so kratki (*'cəgan*).

4 IZGUBA GLASOV

4.1 SAMOGLASNIKI

i – v prednaglasnih zlogih ob zvočnikih (*p'ja:ča*, *s'ró:ta*, *š'ruo:ka*, *ž'vina*, *ž'va:t* 'žival'); v predponi *pri-* se *i* pred *r* razvije v *ə* (*pər'de:lki*, *pər'je:u*, *pər'nje:s*], *pər'ja:tu*);

– v ponaglasnih zaprtih zlogih (*'južna*, *'kuxna*, *p'ridga*, *t'ra:uŋk*); v priponah *-ica*, *-ice* (*'gó:senca*, *'pa:lca*, *'vè:varca*, *'vilce*); pri tem lahko nastaneta tudi zlogotvorna *ɫ*, *ŋ* (*'bɔ:lŋca*, *'le:tŋca*, *'sò:nčŋca*, *š'mā:rŋca*, *'ustŋca*, *ve'čə:rŋce*); v glagolski priponi *-i-* v sed. ed., mn. in dv. vseh oseb (*'xɔ:dŋ*, *'xɔ:dma*, *'xɔ:tta*, *'xɔ:dmo*, *'xɔ:tte*, *'xɔ:djo*; *'vidŋ*, *'vitte* itd.); v nedoločniški priponi *-i-* (*'kupt*, *'mis*], *'nuo:st*); v del. *-l* ž. sp. ed. (*c'vil-la*, *'kupla*, *'pustla*, *'tɔ:žla*);

– v izglasju v D, M ed. večine sam. in prid. ž. sp. (*po* 'cə:st, *pər gos'tilŋ*, *u xme'la:rŋ*, *na* 'južŋ, *na* Lož'njɔ, *na* 'mis); v D, M ed. os. zaim. za 1. in 2. os. in povratnoos. zaim. (*pər* 'mje:n, *k* 'tje:p, *k* 'sje:p); v O mn. sam. m., ž., sr. sp. (*z be'sè:dim*, *z b'ra:tim*, *s te'lè:tim*); v prislovih in ostalih nepregibnih besedah (*'dɥo:st*, *o'kɔ:l*, *pɔ'lɛ:t*, *u'ča:s*); v I ed. in mn. prid. m. sp. (*te m'la:t* 'mladi', *ko'ruzŋ*); v vrstil. štev. (*te t'rɛ:k* 'tretji'); v nedoločniku (*'dè:lat*, *s'le:jčt* 'sleči', *ust'rišt* 'ostriči'); v velelniški priponi *-i-* (*'nje:smo*, *'pje:čte*, *p'rim*, *už'digŋte*); v končnici 3. os. mn. m. sp. del. *-l* (*'be:jžal*, *'dɛ:lal*, *f'rɔ:škal*, *obra'čo:val*, *dɔ'bil*, *nar'dil*, *ž've:l*); v glagolski priponi *-i-* v 3. os. ed. sed. (*'xɔ:t*);

- u** – redko v prednaglasnih zlogih (*dər'gəč, gəl'fa:t, l'de:, s'tim* 'pustim');
 – redko v ponaglasnih zaprtih zlogih (*pa:ska* 'pazduha');
 – v izglasju v M ed. sam. m., sr. sp. (*na 'kʷo:nc, po 'mē:st, ʷ 'sje:n*); v R, T dv. os. zaim. za 1. in 2. os. (*'na:j, 'va:j*); v prislovih (*x'ma:l, na 'vərx*);
- ě** – v prednaglasnih zlogih ob zvočnikih (*č'lə:ʷk, s'ja:t* 'sejati'); v pridevniški končnici -*ěga* in -*ěmu* (*'e:ŋga, 'e:nmu, 'fa:jŋga, 'na:žga, 'na:šmu, no'bje:ŋga, ob'le:jčəŋga, 'uŋga, pje:dga, 'tədga*); kot glagolska pripona v del. -*l* (*'vė:dla, 'vė:dʃ, 'vidla, 'vidʃ*);
- e/ę** – redko v prednaglasnih zlogih (*g'na:r, kuš'va:la, nar'dit*);
- o** – v prednaglasnih zlogih – v glagolski medponi -*ová-* (*kup'va:t, stan'va:t, izdel'va:t*);
 – v izglasju v I ed. sam. sr. sp. (*'čje:l, 'mē:st, p'la:tŋ, že'lė:s*); v prisl. (*'čist, 'čudŋ, 'do:bər, 'xitər, 'lušŋ, əb'lŋ:čŋ*);
- ə** – v ponaglasnih zlogih v priponah -*əc, -ək* (*ga'silc, x'la:pc, x'lə:pc, 'kʷo:nc, o'viŋk, 'pa:jk, 'tʷo:rk, z'vo:nc, 'Ža:ʷc* 'Žalec'); v nekaterih primerih za nezvočnikom pa je nenaglašeni ə ohranjen kot *e* (*mar'tinček, 'pɛ:sek, 'pɛ:tek*).

4.2 SOGLASNIKI

4.2.1 /j/ (< *j, ŋ*) je onemel v vzglasju ali vzglasju pred /i/ (*'i:uša* 'jelša', *'ė:rbas* 'jerbas', *'i:špri* 'ješprenj', *'iva* 'njiva').

4.2.2 Po redukciji samoglasnika *i* za *v* je začetni *v* onemel v besedi *'no:grət*.

4.2.3 V sklopu *pt-* pride včasih tudi do izgovorne olajšave v *t-* (*'tič*).

4.2.4 Skupini *čř-*, *žř-* sta ohranjeni (*č're:s* 'čez', *č're:da*, *čre'pije*, *č're:šje*, *č're:ve*, *ž'rebe*, *ž'rebu/ž'rje:bu*), v primeru *'čɛ:uli* pa ne.

4.2.5 OSTALI PRIMERI ONEMITEV:

b	←	∅	– <i>one'mə:gu</i> 'obnemogel',
d	←	∅	– <i>že'lə:c</i> ,
g	←	∅	– <i>'le:j</i> (vel.),
m	←	∅	– <i>sed'na:jst, os'na:jst</i> ,
t	←	∅	– <i>'ki:r</i> < kateri (toda <i>nek'ti:r</i>), <i>šes'na:jst</i> ,
z	←	∅	– <i>'de:j</i> 'zdaj'.

4.2.6 Onemitve zaradi asimilacije:

d-m	←	n	– <i>'sė:ndeset</i> ,
r-r	←	r	– <i>ma'sira, 'ma:trat, t'riket, z'ma:tran</i> ,
td	←	d/∅	– <i>'pė:(d)eset, de'vė:(d)eset, 'šė:eset</i> ,
vr	←	r	– <i>'tur</i> 'tvor',
zd (< st)	←	s/z	– <i>'pa:ska, 'pė:tŋd'vė:jzga</i> .

4.2.7 Prekozložna disimilacija:

l-l	←	n-l	– <i>'misnal</i> 'mislili',
m-n	←	ʷ-n	– <i>s'po:ʷnem, s'po:ʷnat, za'po:ʷnat</i> ,
r-r	←	j-r	– <i>'fa:jmuštar</i> ,
t-t	←	∅-t	– <i>'pʷo:plat</i> .

5 NAREČNA BESEDILA

- 5.1 V besedilih se pojavljajo naslednje oznake:²
 {I} – izpust (nezapis) daljšega besedilnega odlomka,
 {Sx} – smeh sodelujočih pri pripovedovanju,
 {Z} – zarek, tj. prekinitev stavčnega vzorca,
 .. – krajši premor informatorja.

Pri zapisovanju napovednega spremnega stavka je pred dobesednim navedkom v premem govoru namesto dvopičja uporabljen pomišljaj. Premi govor je označen z dvojnimi srednjimi narekovajem. V besedilih se pojavljajo tudi sama – kot stranska pripovedovalka oz. spraševalka. Moje besedilo se od ostalega loči po tem, da je pisano kurzivno.

Vozili smo s konji

'De:j pa ko-s 'mɔ:gu, u'ča:s si 'mɔ:gu pa 'vejst is 'kɔ:jam is 'cigunc, 'vè:te, 'tule, s 'kɔ:jam na va'gɔ:n u 'Ža:uɕ. U'sa:k 'da:n si 'mɔ:gu 'e:n va'gɔ:n na'vɔ:jst .. 'Mi smo u'ča:s 'pərš] po 'tistix vese'licax – u pon'dè:lkix je b'lo 'nər'bɔ:l xu'dič, ko to ni b'lo 'ča:sa, ni b'lo 'tè:x vese'lic 'nəč, no'bje:ne so'bò:te, vese'lice, 'sa:m ɔb ne'dè:lix. .. 'Puɔ:l je pa 'ma:ma u'ča:s – »'Ja:nko,« p'ra:u, »si že 'da:u 'kɔ:jam 'i:st?' Sɳ r'è:ku – »Sɳ 'ja: 'da:u, če sɳ g'lix 'pəršu da'mu.« Sɳ 'da:u 'kɔ:jim 'ji:st, po sɳ 'da:u pa 'i:st, po sɳ pa zas'pa:u. »'Jo:zɔs,« p'ra:u, »pè:t je 'u:ra, 'pè:t je 'u:ra.« 'Ja: 'nəč, ɔp 'še:stix si 'mɔ:gu 'bit pa žɛ 'gɔ:r na, na 'ciguncix is 'kɔ:jami pa z 'vɔ:zam, 'jɔlte, si 'e:n va'gɔ:n na'lɔ:žu do d'vè:x pɔ'pɔ:ɳ. 'Po sɳ pa u'ča:s 'gɔ:r na 'vɔ:js 'sje:du, 'vè:te. Pro'me:ta pa ni b'lo 'tedi, 'a:utu, 'e:x, no'bje:nɔa.

(Povedal Janez Zagode (roj. 1925), Ložnica, 12. 9. 1999.)

Vsi bi samo gledali, kaj se po svetu dogaja

T'rič'tɔrt va'si je penzjɔ'nistɔ. Pa de 'kɔkər 'zəčneš 'ke:j 'dè:lat, so kər 'jè:zɳ, kɔ 'zəčneš ɔpɔ'tá:t. {Sx} A 'vè:š, u'si 'ra:t po'čivajɔ, u'si bi 'sa:m gl'è:dal, 'kɔa: se po s'vè:t dɔ'ga:ja, {Sx} pa 'fa:jɳ 'jè:d] pa 'pil, e'din 'tɔ: je 'de:j. 'Nəč 'ni 've:č 'tjzga zag'na:ága, 'vè:š, pa 'nəč 'ni p'ɔ:sto'vɔ:lɳa 'dè:la 'vje:č, 'nəč no'bje:dɳ 'nɔ:če nɔ'bje:nim. Pa 'je:n d'rugim je u'sa:k 'fɔ:uš, de bi u'se 'kər ..., {Z} 'sa:m da d'rugim 'ke:j 'cərkne. {I} 'De:j 'tule 'ka:kix narkɔ'ma:nɔ še ne 'čutmo 'vɔlk. 'Təm dɔ 'Ža:uɕa so že 'pərš]. {I} 'Tək se že po'ja:ulajɔ, 'nje:, 'ta:ke t'rume. Pa .. ne 'vè:m. U 'gla:unim, 'nəč, no'bje:nɔa ne do'biš, če bi 'votu 'kej za {Z} de bi ti 'ke:j pɔ'ma:gu pər 'dè:l. U'sa:k se 'kər zɔ'va:rja, de ma ɔp'činsko pɔ'pɔ:ro pa 'ta:k. U'si 'ma:jo 'nè:ki g'ná:r, 'tək de jim 'ni t'rè:ba 'dè:lat.

(Povedal Štefan Lešnik (roj. 1949), Ložnica, 22. 2. 2001.)

² Glede načina zaznamovanja gl. še Peter Weiss, *Govori Zadrebke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami: glasoslovje, oblikoslovje in skladnja: Magistrsko delo*, Ljubljana 1990, 181 in Karmen Kenda-Jež, *Cerkljansko narečje – teoretični model dialektološkega raziskovanja na zgledu besedišča in glasoslovja* (rokopis), 2001.

Piva si ni mogel privoščiti vsak

X'me:l se je u'ča:six {Z} 'ka:m se je to .. u A'me:riko se je iz'va:žu, 'ne?: H'me:u.

X'me:u se je iz'va:žu, se've:de. Pa 'se:j še z'de:j 'tudi, 'ne:, iz'va:ža. Sam z'de:j je 'tək s'la:ba tərɡo'vina, de je tudi 'təm u .. 'tətix dər'ža:vix, 'ne:, u A'me:rik pa 'təm, kjər: so ga 'mè:l ve'lik, je tudi u'se s'lá:pš, 'ne:. Sam so se z'de:j zdru'žujejo, 'ne:, de se zdru'žujejo, de bi jim b'lo 'bò:lš. Zarat 'tè:ga 'męnde, kọ je z'de:j st'rəšņ ve'lik d'ruge pi'já:če, 'vè:te, 'ja:, st'rəšņ ve'lik d'ruge pi'já:če. P'rej pa, p'rej pa 'ni b'lo 'tətix pi'ja:č 'tò:lk, 'ne:. 'Ki:r je 'ja:buček 'jemu do'má:, de je 'ja:pke sp'rè:šu, 'ne:, pa 'ki:r so 'mè:l vi'nọ:grate, de sọ, de sọ 'mè:l 'vin pa 'tọ. 'tọ je b'lo, de bi pa 'tą 'təte, 'tətle .. 'No, 'pivo je že tut 'biu, sam 'tọ si ga 'ni 'mọgu u'sa:k pər'ųo:št, 'ne:. Tọ so 'mè:l po gos'til-nix 'tu pa 'təm, pa za {Z} 'tək za 'rè:tke pri'mę:re. Də'gəč pa k'me:ti 'tọ .. 'niso 'mè:l g'na:rij, de bi xo'dil 'pit u gos'tilno. 'Ni b'lo g'na:rij.

(Povedala Ana Lešnik (roj. 1915), Ložnica, 22. 2. 2001.)

Literatura

- JAKOP, Tjaša, *Oblikoslovje govora Ložnice pri Žalcu: Magistrsko delo*, Ljubljana 2001, 197 str. + pril.
- LOGAR, Tine, Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem, *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1981 (Posebna izdanja LV, Odjeljenje društvenih nauka 9), str. 29–33.
- KENDA-JEŽ, Karmen, Fonološki opis govora kraja Cerkno (OLA 6, SLA 166), *Jezikoslovni zapiski 5*, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana 1999, str. 201–234.
- ŠKOFIC, Jožica, Fonološki opis kraja Lom pod Storžičem (SLA 204), *Jezikoslovni zapiski 6*, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana 2000, str. 141–153.

Phonological Description of the Local Speech of Ložnica pri Žalcu (SLA 324)

Summary

The local speech of Ložnica pri Žalcu belongs to the dialect of the Middle Savinja Valley. For the time being, the quantitative opposition is still preserved: the vowels can be either long or short (the long ones can only be stressed, whereas the short ones may be stressed or not), but because the short stressed vowels lengthen in the last or the only syllable ('kųo:š) – and the long ones shorten ('miza) – the quantity of the vowels no longer tends to be relevant. Another typical feature is that the short

stressed vowels (especially *i* and *u*) can be found not only in the last or the only syllable, which is typical of the standard language and central dialects, but in other syllables as well. Besides the general Slovenian stress-shifts this speech also underwent the shift-back to the pre-stress vowels *e* and *o* ('k_uo:sa, 's_je:stra), and to the pre-stress schwa ('m_je:gl̩a).

The present-day dialect of the Savinja Valley results from contacts between the Gorenjsko and the Štajersko bases and is a relatively new conglomerate formation. While the Štajersko features show on the level of prosody (no tonemic stress), the Gorenjsko features appear mostly on the level of phonology, e.g. in the development of midvowels (there are equal narrow reflexes, i.e. è:l̩e: and ò:l̩o:, for all Proto-Slavic long stressed vowels of the *e* and *o* types). It is one of the northeasternmost speeches with an *a* vocalization of *ǣ* and *ǣ̆*-. The system of long vowels is monophthongal-diphthongal and consists of 7 phonemes: *i:*, *è:l̩e:*, *je:*, *a:l̩ã:*, *u*o:, *ò:l̩o:*, *u:*, and the two systems of short vowels have 6 phonemes each (the stressed *i*, *e*, *a*, *o*, *u* and *ə*, and the unstressed *i*, *e*, *a*, *o*, *u* and *ə*). The long *i* and *u* have shifted into the short vowel system – with the exception of a few position-dependent instances. The vowel reduction is of a medium degree. Especially the unstressed high vowels *i*, *ě* and *ə* become silent when in combination with a sonorant and in word-final position. There is no umlaut after the functionally palatal consonants *j* (<*j̆*, *ń*), *l* (<*l̆*) and *č*, *ž*, *š* in this speech. The schwa sound that used to be stressed in word-final position (in the prefixes -*ǣc* and -*ǣk*) became silent in combination with the sonorants (ga'silc, 'k_uo:nc, 't_uo:rk, 'Ža:uc 'Žalec'), while in combination with other consonants it may be preserved as *e* ('pè:tek). Some of the unstressed vowels became silent in combination with the sonorants */l/*, */m/*, */n/* and *[ŋ]* which resulted in the occurrence of the syllabic sonorants */l̩/*, */m̩/*, */n̩/*, *[ŋ̩]*.

The consonant system reflects individual specific developments: *í* lost its palatal component and became *l* ('pò:le), only the central articulation of *l* is used in this speech; in position after vowels *ń* has lost its nasal character and merged with the etymological *j* (s'vi_ja), or, in combination with a consonant, it could have lost its palatal component and became *n* ('lukna); the groups *črě-*, *žrě-* are preserved in most cases (č'rè:šja, ž'rebe); the group *šč* assimilated into *š* (k'lè:še). The primary groups *tl*, *dl* assimilated into *l* ('vilce), while the secondary groups *tl*, *dl* are preserved in most cases ('b_uo:dla). The most frequent changes are: *b/-p*, *d/-t*, *g/-k*, *z/-s*, *ž/-š*, *v/-v̆*.

Fonološki opis govora pri Sv. Ani na Kremberku v Slovenskih goricah

Mihaela Koletnik

IZVLEČEK: V članku je s fonološkim opisom predstavljen mejni govor zahodnega slovenskogoriškega podnarečja, tj. govor Sv. Ane na Kremberku v Slovenskih goricah. Ta je v Ramovševi mreži za Slovenski lingvistični atlas oštevilčen s številko 295 (Benedik 1999: 109). Ob preureditvi mreže je kraj izpadel, v mrežo pa je bil s številko 365 vključen bližnji zaselek Kremberk (Benedik 1999: 113; Koletnik 1996: 165–178). Čez Sv. Ano na Kremberku je tekla zgodovinska meja med Karantanijo in Spodnjo Panonijo (Kovačič 1928: 27–28; Murko 1962: 343), čez cerkev sv. Ane meja med jareninsko in radgonsko pražupnijo (Kovačič 1928: 64), danes pa po tej črti, tj. od Zgornje Velke na severu prek Sv. Ane na Kremberku v bližino Sv. Trojice in nato do Dvorjan pred Vurberkom ob Dravi, teče meja med zahodnim in vzhodnim slovenskogoriškim podnarečjem (Koletnik 1999: 370).

ABSTRACT: The article brings a phonological description of the local speech of Sv. Ana near Kremberk in the Slovenske gorice. It is spoken in the westernmost area of the Slovenske gorice sub-dialect. In Ramovš's SLA grid the speech of Sv. Ana carried the number 295 (Benedik 1999: 109), but after the grid had been rearranged it was left out and the speech of the nearby hamlet Kremberk was included under the number 365 (Benedik 1999: 113; Koletnik 1996: 165–178). In Sv. Ana there was a historical border between Carinthia and Pannonia Inferior (Kovačič 1928: 27–28; Murko 1962: 343), the church of St. Ann was on the border between the ancient Jarenina and Radgona parishes (Kovačič 1928: 64), and today the line starting in Zgornja Velka in the north, running through Sv. Ana, Sv. Trojica and ending in Dvorjane divides the western and the eastern Slovenske gorice sub-dialects (Koletnik 1999: 370).

0 UVOD

Sv. Ana v Slovenskih goricah (146 prebivalcev), prvič omenjena leta 1395 z imenom Okriška vas, je razloženo središčno naselje z gručastim jedrom nad zgornjo Ščavniško dolino. S položnejših južnih pobočij se voda steka v potoka Ročico in Velko. Tu se stikajo Kremberk, Krivi Vrh in Froleh. Upravne, oskrbovalne, zdravs-

tvne, izobraževalne in cerkvene ustanove so na voljo prebivalcem desetih okoliških naselij. Pomanjkanje delovnih mest in oddaljenost od večjih središč sta poglavita vzroka za izseljevanje mladih. Šola pri Sv. Ani je od leta 1800, župnija od leta 1786. Župnijska cerkev sv. Ane je bila sezidana leta 1705 na mestu prvotne lesene kapele iz leta 1654. Blizu cerkve je kužno znamenje, t. i. Pomorski križ, z napisom in letnico 1637.

1 INVENTAR

1.1 SAMOGLASNIKI

1.1.1 Dolgi samoglasniki

<i>i:</i>	<i>ü:</i>	<i>u:</i>
<i>i:̣</i>	<i>ü:̣</i>	<i>u:̣</i>
<i>i:̣ɛ</i>		<i>u:̣ɔ</i>
<i>e:</i>		<i>ɔ:</i>
<i>ie:</i>		
<i>e:̣</i>	<i>o:̣</i>	
<i>a:/ã:</i>		

1.1.1.1 Funkcijo dolgega naglašenega zložnika opravlja tudi /əɾ/.

1.1.2 Nenaglašeni samoglasniki

<i>i</i>	<i>u</i>
<i>e</i>	<i>o</i>
<i>a</i>	

1.1.2.1 Funkcijo nenaglašenega zložnika opravlja tudi /əɾ/, /ɨ/, /ɥ/.

1.2 SOGLASNIKI

1.2.1 Zvočniki

<i>v/ɥ</i>	<i>m</i>
<i>l</i>	<i>r</i>
<i>n</i>	
<i>j</i>	<i>ʃ</i>

1.2.2 Nezvočniki

<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>
<i>t</i>	<i>d</i>	
<i>c</i>	<i>s</i>	<i>z</i>
<i>č</i>	<i>š</i>	<i>ž</i>
<i>k</i>	<i>g</i>	<i>x</i>

1.3 PROZODIJA

1.3.1 Govor nima tonemskih nasprotij.

1.3.2 Naglasni vezan na določeno mesto v besedi.

1.3.3 Kolikostnih nasprotij ni; naglašeni samoglasniki so samo dolgi, nenaglašeni samo kratki.

1.3.4 Inventar prozodemov ima en dolg naglas ('V:) in nenaglašeno kračino (V).

2 DISTRIBUCIJA

2.1 SAMOGLASNIKI

2.1.1 Dolgi samoglasniki

2.1.1.1 Dolgi samoglasniki nastopajo le pod naglasom.

2.1.1.2 V skupinah *umi:*, *ubi:* se namesto /i:/ pojavlja [u:]: *'mu:jti*, *'mu:jen* 'umiti', *'bu:jti*, *'bu:jen* 'ubititi'.

2.1.1.3 /ü:ĩ/, /ü: / v vzglasju ne nastopata; dobita protetični /v/: *'vü:jš*, *'vü:ste*.

2.1.1.4 V položaju pred -u < -l se namesto /i:ĩ/ govori [i:]: *ko'si:u*, *'pi:u*, *vi'či:u*.

2.1.1.5 V položaju pred /n/, /m/, /r/ se namesto /i:č/ lahko govori [i:]: *x'ri:n*, *'si:n* 'sem', *'si:men*, *'mi:ra*, *za'mi:rli*.

2.1.1.6 V položaju pred /n/, /j/ se namesto /u:ø/ govori [u:]: *'gu:nin*, *'ku:nec*, *'ku:jĩ*.

2.1.1.7 /e:/ se redko izgovarja širše: *ve'če:r*, *ve'če:rja*.

2.1.1.8 V položaju pred /r/ se namesto /e:/ govori [i:]: *'ci:rkva*.

2.1.1.9 /o:/ je razmeroma redek samoglasnik. Pojavlja se v prevzetih in knjižnih besedah ter imenih: *'fø:lgati*, *'ti:rš'tø:k*; *mi'zø:lci*, *ni'cø:j*; *'Pø:xorje*.

2.1.1.10 /ie:/ se v nekaterih redkih položajih premenjuje z [e:]: *'pe:sji*, *'se:je*; *'re:ko*, *t're:tji*.

2.1.1.11 V položaju pred /j/ se namesto /e:ĩ/ govori [e:]: *'ve:ja*.

2.1.1.12 V položaju pred /j/, /r/ se namesto /o:u/ govori [u:ø]: *g'nu:øj*, *'lu:øj*; *'mu:ørje*.

2.1.2.13 Fonem /ã:/ je redek; lahko bi ga obravnavali že kot prosto različico /a:/.

2.1.2 Nenaaglašeni samoglasniki

2.1.2.1 Fonem /u/ je redek; govori se v knjižnih in prevzetih besedah: *dru'ži:na*, *xu'di:č*; *'a:bux*, *'kü:rbus*.

2.1.2.2 V breznaglasnicah *če*, *že* ima /e/ položajni različici [e], [i].

2.1.2.3 /ær/, /ĩ/, /ŋ/ ne nastopajo ob samoglasnikih.

2.2 SOGLASNIKI

2.2.1 Zvočniki

2.2.1.1 /v/, ki se premenjuje z nezvočnikom /f/, lahko prištevamo med zvočnike, ker pred njim lahko nastopajo zveneči in nezveneči nezvočniki.

2.2.1.2 /v/ je možen v položaju pred in med samoglasniki ter pred zvenečimi soglasniki: *'vu:øda*, *o'ta:va*, *t'ra:vník*, v *'gü:mlo*.

2.2.1.3 /u/ je možen v položaju za samoglasnikom in pred premorom: *'da:u*, *ka'di:u*, *o'ra:u*, *'pi:u*, *z'na:u* ter v redkih novejših besedah: *'A:uštija*, *'a:uto*.

2.2.1.4 Zvočniki ostajajo zveneči v vseh položajih, le /v/ se asimilira sledečemu nezvenečemu nezvočniku in da /f/: *f'sa:ki*, *op'ra:fki*, *s'la:fčki*, *'zi:jfčna*, *f'xi:šo*.

2.2.1.5 Zvočnik /v/ ne nastopa v izglasju, ampak se tam menjava s [f]: *p'ra:f*, *zd'ra:f*.

- 2.2.1.6 V izglasju se v večini primerov (redno v končnicah) namesto /m/ govori [n]: 'pi:jšen, 'ta:n, s te'lie:ton.
- 2.2.1.7 V položaju za /m/ se /n/ ne pojavlja; zanj se govori [l]: 'gü:mla.
- 2.2.1.8 V položaju pred /z/, /s/ se vzglasni /v/ izgublja: 'ze:ti, 'sa:ki.
- 2.2.1.9 /j/ se v vseh položajih govori kot pravi drsnik.
- 2.2.2 N e z v o č n i k i
- 2.2.2.1 V položaju pred /n/ se /d/ ne pojavlja; namesto njega se govori [g]: g'na:r, g'nie:s.
- 2.2.2.2 V položaju pred /l/ se za /t/ govori [k]: k'la:či, za /d/ pa [g]: g'le:jiva.
- 2.2.2.3 V položaju pred /j/ se namesto predloga z govori ž: ž 'ji:ve, ž 'jo:u.
- 2.2.2.4 V položaju pred /č/ se za /x/ govori [š]: š'če:rka.
- 2.2.2.5 V položaju pred /u/ (< -ol-) se za /t/ govori [k]: 'ku:učen 'tolčem', 'ku:ukla 'tolklja'.
- 2.2.2.6 Za /s/ se v skupini sk- govori [š]: šk'ri:ja.
- 2.2.2.7 V položaju pred /t/ se izgublja vzglasni /p/: 'ti:č, 'ti:či.
- 2.2.2.8 V položaju pred /p/ se izgublja vzglasni /s/: p're:jdna, p'ro:uti.
- 2.2.2.9 V položaju pred /c/, /n/ se izgublja /t/: m'la:ci, 'kərsni.
- 2.2.2.10 Po zvenečnosti se nezvočniki prilagajajo sledečemu nezvočniku.
- 2.2.2.11 Zveneči nezvočniki ne nastopajo v izglasju, ampak imajo tam svoje nezveneče pare.
- 2.3 PROZODIJA
- 2.3.1 Naglas je možen na katerem koli zlogu besede.
- 2.3.2 Dolgi samoglasniki so le naglašeni.
- 2.3.3 Distribucija dolgih in kratkih samoglasnikov glede na položaj v besedi ni omejena.

3 IZVOR

3.1 SAMOGLASNIKI

3.1.1 D o l g i s a m o g l a s n i k i

- i: < staroakutiranega *i* v nezadnjem besednem zlogu: 'xi:ša, 'li:pa, li'si:ca, 'ri:ba, 'zi:la;
- < staroakutiranega *i* v zadnjem besednem zlogu: 'ni:č, 'ni:t, 'sit;
- < stalno dolgega *i* pred istozložnim -u < -i: ko'si:u, 'pi:u, vi'či:u;
- < staroakutiranega *ě* v položaju pred *n*, *m* in *r*: x'ri:n, 'si:n 'sem', 'si:men, 'mi:ra, 'vi:ra;
- < v prevzetih besedah: f'ri:šna, 'ri:xtar, sfa'li:lo, š'vi:cati, 'zi:xer;
- < v imenih: Tro'ji:ca;
- < po mlajšem naglasnem umiku naglašeneга *i*: p'ri:nas, 'vi:ski 'visok'.
- ü: < staroakutiranega *u* v nezadnjem besednem zlogu: 'bü:kva, 'kü:ra, 'mü:xa, 'vü:tec, 'vü:ste 'usta';
- < staroakutiranega *u* v zadnjem besednem zlogu: f'kü:p, 'jü:k,

- k'rü:x, 'kü:p, 'tü:;*
- u: < v prevzetih besedah: *'fū:rtox, g'rü:nt, 'kü:rbos, š'tü:nfe;*
 < po mlajšem naglasnem umiku naglašnega *u: s'tü:denec, 'vü:xa.*
 < staroakutiranega *f* v nezadnjem besednem zlogu: *'vu:na, 'žu:na;*
 < staroakutiranega *f* v zadnjem besednem zlogu: *'pu:x, 'pu:n;*
 < prednaglasnega *f* po umiku naglasa s končnega kratkega zloga nanj: *'bu:xa;*
 < novoakutiranega *o* v položaju pred nosnim soglasnikom: *'gu:nin za 'ku:nec;*
 < umično naglašnega *o* v položaju pred nosnim soglasnikom: *'ku:ji, 'ku:nec;*
 < stalno dolgega *i* v skupinah *umi:, ubi: 'mu:jt, 'bu:jt;*
 < v prevzetih besedah: *'cu:krati, 'pu:cala, 'šu:xi.*
- i:i < stalno dolgega *i: k'ri:ĩš, 'li:ĩst, m'li:ĩn, 'pi:ĩšen, 'si:ĩn, 'zi:ĩma, t'ri:ĩ;*
 < v prevzetih besedah: *b'ri:ĩtof, g'li:ĩt.*
- ü:i < stalno dolgega *u: g'rü:ĩška, k'lü:ĩč, 'lü:ĩč, 'lü:ĩplen, p'lü:ĩk;*
 < po mlajšem naglasnem umiku naglašnega *u: 'lü:ĩdi.*
- u:u < stalno dolgega *f: 'du:uk, 'su:unce, 'vu:uk, 'žu:uti.*
- i:ę < staroakutiranega *ę* v nezadnjem besednem zlogu: *b'ri:ęza, 'ci:ęsta, 'di:ęto, 'mi:ęsto, ne'di:ęla, 'ri:ępa, sm'ri:ęka, že'li:ęzo;*
 < staroakutiranega *ę* v zadnjem besednem zlogu: *'di:ęt;*
 < v prevzetih besedah: *'ki:ętna, 'li:ęder.*
- u:q < staroakutiranega *q: 'gu:qba, 'ku:qča, 'tu:qča;*
 < *q* po zapoznelem umiku naglasa s končnega kratkega zloga, če se naglas ni umaknil, ko je bil *q* še dolg: *'mu:qški, 'tu:qžba;*
 < novoakutiranega *o* v nezadnjem besednem zlogu: *'bu:qžji, 'cu:qta, 'mu:qlin, 'nu:qsin, p'ru:qsin, so'bu:qta, š'ku:qda, 'u:qņ, 'vu:qzin;*
 < novoakutiranega *o* v zadnjem besednem zlogu: *k'ru:qp, 'ku:qš, 'nu:qš, 'pu:qst, 'pu:qt;*
 < prednaglasnega *o*, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga: *'du:qbra, g'ru:qza, 'ku:qť, 'ku:qsa, 'ku:qza;*
 < stalno dolgega *o* v položaju pred *j* in *r*: *g'nu:qj, 'lu:qj, 'mu:qrije;*
 < v prevzetih besedah: *k'nu:qf, 'ku:qrp, 'lu:qrfę;*
 < po mlajšem naglasnem umiku naglašnega *o*: *'bu:qgat, 'pu:qplat, 'u:qtrok, 'u:qsebe.*
- ę: < stalno dolgega *e: je'sę:n, 'lę:t, 'pę:č, 'šę:st;*
 < stalno dolgega *ę: de'sę:t, de'vę:t, g'lę:dan, i'mę:, 'pę:t, žre'bę:;*
 < stalno dolgega *ę: 'dę:jn, 'lę:jn, 'vę:s;*
 < stalno dolgega *ę* v položaju pred *j*: *'vę:ja;*
 < redko novoakutiranega *ę* v nezadnjem besednem zlogu: *'pę:sji, 'sę:ję;*

- < redko novoakutiranega *e* v nezadnjem besednem zlogu: *'nɛ:so*, *'rɛ:ko*, *t'rɛ:tji*;
- < zgodaj podaljšanega novoakutiranega *e*: *'sɛ:ster*, *žɛ:n* (rod. mn.);
- < v prevzetih besedah: *'vɛ:lbana*, *'vɛ:lp*.
- o: < v prevzetih besedah: *b'lɔ:nt*, *'fɔ:lgati*, *'xɔ:lp'ja:ren*, *'ti:rš'tɔ:k*;
- < v redkih knjižnih besedah: *mi'zɔ:lci*, *ni'cɔ:j*;
- < v imenih: *'Pɔ:xorje*.
- ie: < staroakutiranega *ɛ* v nezadnjem besednem zlogu: *'die:tela*, *s'rie:ča*;
- < staroakutiranega *ɛ* v zadnjem besednem zlogu: *'vie:č*, *'zie:t*;
- < *ɛ* po zapoznelem umiku naglasa s končnega kratkega zloga, če se naglas ni umaknil, ko je bil *ɛ* še dolg: *g'rie:da*, *'jie:čmen*, *'jie:zik*;
- < novoakutiranega *e* v nezadnjem besednem zlogu: *k'lie:plen*, *'mie:len*, *'sie:dŋ*, *'zie:lje*, *'zie:nska*;
- < novoakutiranega *e* v zadnjem besednem zlogu: *k'mie:t*;
- < prednaglasnega *e*, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga: *'mie:tla*, *'nie:se*, *'pie:če*, *'sie:stra*, *'zie:mla*;
- < novoakutiranega *ə* v nezadnjem besednem zlogu: *f'sie:xne*, *'gie:nen*, *'mie:ša*, *pre'mie:kne*, *s'nie:xa*;
- < novoakutiranega *ə* v zadnjem besednem zlogu: *'die:š*, *'pie:s*;
- < prednaglasnega *ə*, ki je prišel pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga: *'die:ska*, *'mie:gla*, *'pie:kj*, *'tie:ma*
- < v prevzetih besedah: *c'vie:k*, *p'rie:ša*;
- < po mlajšem naglasnem umiku naglaščenega *e*: *'čie:tərtek*, *p'rie:več*.
- e:i < stalno dolgega *ě*: *be'se:ɟda*, *b're:ɟk*, *g're:ɟx*, *m'le:ɟko*, *'pe:ɟsek*, *'re:ɟžen*, *s'me:ɟx*, *s've:ɟča*, *z've:ɟzda*.
- o:u < stalno dolgega *o*: *'bo:ɟuk*, *'go:ɟut*, *'mo:ɟust*, *'no:ɟuč*, *s'po:ɟuвет*, *'vo:ɟusek*;
- < stalno dolgega *o*: *'go:ɟubec*, *go'lo:ɟup*, *k'ro:ɟuk*, *'mo:ɟuš*, *ob'ro:ɟuč*, *'zo:ɟup*;
- < zgodaj podaljšanega novoakutiranega *o*: *'ko:ɟuža*, *'ko:ɟus*, *'o:ɟus* (rod. mn.);
- < po mlajšem naglasnem umiku naglaščenega *o*: *'o:ɟyje*, *p'ro:ɟuso*;
- < v prevzetih besedah: *'fo:ɟuter*, *pla'fo:ɟun*, *'šo:ɟuštär*.
- ã: < staroakutiranega *a* v posameznih besedah: *čär'pã:ɟa* 'črepanja', *s'lã:ma*, *'žã:ba*;
- < v prevzetih besedah: *'mã:ntj*, *ž'nã:ble*.
- a: < stalno dolgega *a*: *d'va:va*, *g'la:va*, *k'ra:l*, *'la:s*, *'ma:čka*, *'pa:lec*, *t'ra:va*;
- < staroakutiranega *a* v nezadnjem besednem zlogu: *d'la:ka*, *'ja:goda*, *k'ra:va*, *'ma:ti*;

- < staroakutiranega *a* v zadnjem besednem zlogu: *b'ra:t*, *'ka:t*, *m'ra:s*, *'ta:n*, *va:n*;
- < v prevzetih besedah: *'ca:jt*, *'fa:rba*, *š'pa:jza*;
- < v imenih: *'Ma:rjan*, *'Ša:vŋca*;
- < po mlajšem naglasnem umiku naglašene *a*: *'a:dvent*, *'za:čnen*;
- < izjemoma stalno dolgega *ə*: *'ča:st*, *'la:š*.
- ər < stalno dolgega in staroakutiranega *ɾ*: *'bərɸ*, *'zərŋe*; *'gərča*, *'xərβet*.

3.1.2 Nenaglašeni samoglasniki

- i < *i*: *ci'ga:n*, *i'me:.*, *zi'da:r*; *'xu:ɔdin*, *'ji:esti*, *'li:ęšnik*;
- < *u*: *ki'pü:vlen*, *vi'či:ɥ*, *zgi'bi:ɥ*; *'ku:ɔzix*, *'pa:zdixe*;
- < *o* v redkih knjižnih besedah: *mi'zo:lci*, *ni'cɔ:j*;
- < *u* v *daj*, mest. ed. m., s. sp.: *k/pər b'ra:ti*, *k/pər te'lie:ti*;
- < redko *ě*: *'u:ɔrix*;
- < v prevzetih besedah: *'lü:mpiči*, *'pe:nzija*, *'šu:xi*.
- u < v redkih knjižnih besedah: *dru'ži:na*, *xu'di:č*;
- < *ɟ*: *gu'či:jmo*; *'ja:buke*;
- < v prevzetih besedah: *'a:bux*, *'a:ntux*.
- e < *e*: *be'se:jda*, *ve'sę:la*, *že'li:ezo*; *'mu:ɔrje*, *'nie:sen*, *'tie:če*;
- < *ę*: *me'so:ɥ*, *pre'di:jvo*; *'žie:ne* (im. mn.), *'pa:met*, *'tie:le*;
- < *ě*: *se'di:ęti*, *se'no:ɥ*; *č'lu:ɔvek*, *'mie:dvet*;
- < *ə*: *'ku:ɔsec*, *'za:vec*; *'pe:jsek*, *'pę:tek*;
- < v prevzetih besedah: *'xa:mer*, *'li:ęder*, *'rie:men*.
- o < *o*: *do'ma:*, *ko'li:ęna*, *ko'va:č*; *'li:ęto*, *'mi:esto*, *m'le:jko*;
- < *ɔ*: *glo'bu:ɔki*, *klo'pi:j*; *'li:po*, *'mi:zo* (tož., or. ed.), *'žie:lot*;
- < redko *u*: *o'mę:tno*, *opo'ra:bla*; *'Ję:zos*;
- < *-il*, *-ěl*, *-al*, *-əl*: *'mu:ɔlo*, *'nu:ɔso*; *'vi:ędo*, *'vi:so*; *'ba:ro*, *k'lie:po*;
- 'pę:ko*, *'re:ko*;
- < v prevzetih besedah: *b'ri:jtof*, *'fa:rof*, *'fü:rtox*.
- a < *a*: *brada'vi:ca*, *dva'na:jst*, *ka'za:lec*; *'di:ęlati*, *'ja:goda*, *ne'di:ęla*;
- < redko *ě*: *'go:ɥsanca*, *'vi:dati*, *'vi:ędati*;
- < v prevzetih besedah: *ma'si:na*, *pla'fo:ɥn*; *'fa:šank*, *'tu:xant*, *'ža:jfa*.
- ər < *ɾ*: *ərde'či:jca*, *ər'ja:va*; *smər'di:ęti*, *tərgo'vi:na*;
- < po onemitvi istozložnega *i*, *e* in *u*: *pər'ga:jala*, *pər'nie:sla*, *pər k'ra:ji*; *'vie:vərca*; *dər'go:ɥč* 'drugič'.
- ɟ < po onemitvi samoglasnika ob *l*: *'ki:sjca*, *'ku:ɔɟ*, *'tərɟce*.
- ŋ < po onemitvi samoglasnika ob *n*: *p'lü:įžŋce*, *s'vi:ęčŋca*, *š'ma:rŋce*.

3.2 SOGLASNIKI

3.2.1 Zvočniki

Zvočniki /j l r m n/ so nastali enako kot izhodiščni splošnoslovenski glasovi, poleg tega pa še:

- v < w pred in med samoglasniki ter pred zvnečimi soglasniki: 'vu:ɔla, ne'vi:ɛsta, mrav'li:jak, v 'gü:mlo.
< redko m: 'vie:nda;
< kot proteza: 'vo:ugle, 'vü:jš, 'vü:ste;
- ɥ < -l za samoglasnikom in v izglasju: 'da:ɥ, ka'di:ɥ, pi:ɥ, z'na:ɥ.
< w v redkih posameznih besedah: 'A:ɥstrija, 'a:ɥto;
- j < ø v položaju pred /d n s š z/: 'xu:jda, 'le:jon, š'ta:jnga, 'u:ɔjstro, 'na:jšo, 'vü:jzda;
< redko r: 'fa:jməštər.
- l < n v položaju za m: 'gü:m̩la;
< ĺ: 'da:le, k'lü:ič, 'pu:ɔstela;
< redko v: 'lâ:mp;
< primarne skupine tl, dl: 'ši:la, 'vi:le.
- r < redko d: zmar'le:jta 'spomladi';
- n < ñ v izglasju in v položaju ob soglasniku: 'ku:ɔstan, 'ku:ɔnski, 'lü:jkna, 'za:dni;
< -m v večini primerov (redno v končnicah): g'le:dan, s 'si:jnon, 'ta:n;
< redko r: 'ma:ntrati, z'ma:ntrani.
- ǰ < ñ na začetku besede in v položaju med dvema samoglasnikoma: 'ǰi:va, ž 'ǰi:n; gos'tü:važe, o'ra:že, še'ti:je.

3.2.2 Ne zvočniki

Nezvočniki so se razvili iz enakih psl. glasov kot v izhodiščnem splošnoslovenskem sistemu, poleg tega pa še:

- f < w pred nezvnečimi nezvočniki in na koncu besede: bez'ga:fke, 'ži:ifčna, f'pɛ:č; p'ra:f, zd'ra:f;
< nenaglašnega vzglasnega u nezvnečimi nezvočniki: f'sie:xne, f'tɔrgan;
< začetnega pf- v starejših izposojenkah: 'fa:jməštər, 'fa:rof;
< v mlajših prevzetih besedah: 'fa:rba, k'nu:ɔf, 'za:jfa.
- š < skupine šč: 'i:jšen, k'le:jše, 'ni:še;
< s v skupini sk-: šk'ri:ja;
< x v položaju pred š: š'če:rka.
- ž < predloga z v položaju pred j: ž 'ǰi:ve, ž 'ǰo:ɥ.
- k < t v položaju pred l: k'la:čin;
< t v položaju pred u:ɥ (< -ol-): 'ku:ɥčen, 'ku:ɥkla.
- g < d v položaju pred n: g'na:r, g'nie:s;
< d v položaju pred l: g'le:jtva.

Zvneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvnečih po asimilaciji na sledeče zvneče nezvočnike, nezvneči pa iz zvnečih z ustrežno asimilacijo na sledeče nezvneče in v izglasju.

3.3 PROZODIJA

3.3.1 Naglasno mesto v besedi je podobno kot v izhodiščnem sistemu, razlike pa so naslednje:

3.3.1.1 Naglašeni so refleksi za *e*, *o* in *ə* pred naglašeni kratkimi zadnjimi zlogi: *'žie:na*, *'ku:ɔsa*, *'mie:ɡla*.

3.3.1.2 Ponovno so naglašeni samoglasniki pred zadnjimi cirkumflektiranimi dolžinami v odprtih zlogih: *b'la:go*, *'o:ɥje*, *p'ro:ɥso*, *'sie:no*, *'vü:xa*, *z'la:to*.

3.3.1.3 Naglašeni so samoglasniki (tudi v predponah in predlogih) pred nekdanjimi kratkimi naglasi na zadnjem zlogu: *'a:dvent*, *'bu:ɔgat*, *p'ri:nas*, *'pu:ɔzna*, *'u:ɔtɔren*, *'u:ɔtrok*, *'za:čnen*.

3.3.1.4 Naglašeni so samoglasniki v besednih oblikah, analogičnih po osnovni: *je 'nu:ɔsla*, *je p'ru:ɔsla*, *je 'vu:ɔzla*.

3.3.2 Kolikost je enaka kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.3.2.1 Dolgi so samoglasniki, ki so bili kratko naglašeni (akutirani) v nezadnjih in zadnjih ali edinih zlogih.

3.3.2.2 Dolgi so samoglasniki, naglašeni po umiku naglasa s končnega kratkega zloga na prednaglasne *e*, *o* in *ə*.

3.3.2.3 Dolgi so samoglasniki, naglašeni po novejših umikih s prvotnih cirkumflektiranih končnih dolžin in kračin.

3.3.2.4 Dolgi so samoglasniki, naglašeni po novejših umikih zaradi analogije.

3.3.3 'V: < vseh prvotno, umično ali po analogiji naglašeni samoglasnikov;

V < nenaglašeni samoglasnikov;

< naglašeni samoglasnikov po umiku naglasa z njih.

3.4 ONEMITVE GLASOV

3.4.1 Samoglasniki

3.4.1.1 Najpogosteje onemevajo *i*, *ě* in *ə* ob zvočnikih: *'xu:ɔdla*, *m'la:tli*, *nap'ra:vli*, *š'ta:lce*; *'ve:ɟdla*, *'vi:dla*; *'tie:dɲ*, *'ku:ɔtɟ*, *z'lo:ɥ* v redkih primerih onemeva *o*: *'ka:k*, *'ta:k*.

3.4.1.2 Pogosto onemi *i* v nenaglašenem velelniškem obrazilu v mn., dv. *za'kü:rte*, *s'pie:čta*.

3.4.1.3 Pri glagolu včasih onemeva prvotni nenaglašeni *i* v nedoločniškem obrazilu: *'ba:rat*, *ob'ra:čtat*.

3.4.2 Soglasniki

3.4.2.1 Vzglasni /v/ onemeva v položaju pred /č/, /z/, /s/: *'ča:si*, *'ze:ti*, *'sa:ki*.

3.4.2.2 Vzglasni /s/ onemeva v položaju pred /p/: *p're:ɟdna*, *p'ro:ɥti*.

3.4.2.3 Vzglasni /p/ onemeva pred /t/: *'ti:č*, *'ti:či*.

3.4.2.4 V položaju ob /c/, /n/ onemeva /t/: *m'la:ci*, *'kərsni*.

3.4.2.5 Zaradi oblikoslovnega izenačevanja se odpravlja /j/ v pregibnih oblikah pri samostalnikih na *-r*, *-rja*: *xek 'ta:ra*, *'ro:ɥmara*, *'šo:ɥštara*.

3.5 RAZLIČNO

3.5.1 Premet vzglasnega *u* v položaju pred *m* in *b*: *'mu:jti*, *'mu:jen*, *'bu:jti*, *'bu:jen*.

3.5.2 Disimilacija *r-r* > *j-r*: *'fa:jməštər*; *r-r* > *n-r*: *'ma:ntrati*.

- 3.5.3 Disimilacija *v-m > l-m*: 'lā:mp.
 3.5.4 Diferenciacija *mn > ml*: 'gū:mla.
 3.5.5 Diferenciacija *tl, dl > kl, gl*: k'la:čin, g'le:jtva.

BESEDILI (*informatorka Marija Vrečič*)

Na 'ji:vax smo 'ti:ɨstok'ra:t 'se:jali ot ko'ru:ze, 'ži:to, pše'ni:co, 'jie:čmen, 'u:ovēs, p'ro:uso, 'a:jdo, z'ra:ven še ko'no:uple pa 'le:jn, da smo si 'di:elali do'ma:čo, do'ma:če p'erte. 'Ni:ęgda še, 'mu:oji, 'mu:oji 'di:ędje so še 'nu:osli z do'ma:čiga p'la:tna x'lā:če pa s'ra:jce. 'Le:jn pa smo, g'da: je 'bi:u z'ri:el, smo ga s'pi:jpali, 'na:x smo ga 'mu:ogli na 'zie:mlo polo'ži:ti za t'ri:j 'tie:dne, da je 'gu:or 'die:š 'šo:u pa 'su:unce 'si:jalo, da se je sp'le:jxo. 'Na:x smo ga s'p'ra:vli pot st'ri:exo, v je'se:n pa smo 'tərli. 'Tie: smo 'pie:lali, se 'rie:klo v le'ni:jšņce. 'Ta:n se je s'po:ut, 'gu:ori je b'la: st'ri:exa pa 'ta:ka s'ra:mba, da smo 'nu:otter zlo'ži:ili. 'Ta:n se je 'nu:ot si'ši:ilo. S'po:ut pa je b'la: na're:ta 'pe:č. F 'ti:ɨsti so 'mu:očno 'kü:rlī, da se je 'ti:ɨsto 'fe:jst zag'ri:elo, posi'ši:ilo, ki je b'lo:u 'tərdo. 'Tie: smo pa 'mi:eli 'ta:ke 'tərlece, smo 'rie:kli, da smo s ti:ɨstimi 'tie: si 'ta:ke 'ba:šle 'ze:le v 'ro:uke pa 'tərle, ki je p'ri:šlo 'vü:n pre'di:ivo. 'No, 'to:u je 'ta:k zg'le:dlo 'ka:k 'la:si, 'ne:j. 'Ti:ɨsto 'tərdo je fk'raj s'ka:palo, ki je os'ta:lo 'sa:mo pre'di:ivo. 'Ti:ɨsto pa smo 'tie: 'na:x do'mo:u, do'ma: še s'pu:cali, 'tie: smo 'na:x, 'ti:ɨsto pa smo 'na:x po'zi:jmi p'rie:le. 'Tie: smo 'mi:ele ko'lo:uvrate pa smo p'rie:le. 'Tie: smo 'xu:odle 'so:usedan 'si:n pa 'ta: pa p'rie:li. 'Tie: so še po'ba:ri p'ri:šli, smo se 'xe:icali, 'na:x še 'ma:lo zap'le:sali. In 'ti:ɨsto, 'tie: 'na:x smo na're:dli, b'lo:u 'ta:k 'ni:ti, smo 'du:ol z'mu:otali pa op'ra:li. 'Tie: smo 'na:x 'pie:lali t'ka:lci, ki je na're:do nan p'la:tno. 'No, 'ti:ɨsto pa smo 'tie: 'na:x 'mi:eli za 'p'erte ali 'li:ęnaxle, 'ta:k smo 'pa:č 'rie:kli. 'Tie: smo 'mu:ogli še na 'ta:kix 'tərdix le'žā:ti. Ko'no:uple, 'ti:ɨste smo 'ti:ɨsto 'ta:k 'di:elali 'ka:k z 'le:jnon. Na 'zie:mlo 'da:li pa 'na:x si'ši:ili pa g'li:ix 'ta:k 'tərli.

'No, 'za:j mo pa 'ni:ęke po've:jdla. 'Ka:k so 'ni:ęgda 'ma:ti 'di:elali pa 'pie:kli do'ma: fsie:, 'ta:k še 'tū:idi 'ja:s 'za:j za 'ji:mi 'da:le 'ta:k 'di:elan. K'rū:x 'pie:čen 'ta:k. 'P'ervo si 'mu:oren p'ər'nie:sti 'mie:lo. 'Mie:lo 'ma:mo na 'di:ɨlax, 'vu:ozimo 'sa:mi s'vu:oyo pše'ni:co na m'li:jn, da 'ma:mo do'ma: 'mie:lo, pa pos'ta:vin k'va:s. 'Na:x ga za'me:jsin, na'va:dno ve'če:r, 'pu:ozno. 'Na:x še, 'tie: ga pis'ti:n, ki 'ki:jpne. 'Vü:tro pa sņ, na'va:dno 'tie: s'ta:nen že p'ər 'ca:jti pa še 'ie:nkrat za'me:jsin, g're:n za'kü:rin, da či d'va:k'ra:t k'rū:x 'me:jsin, 'tie: je 'le:jpši, 'ka:k či 'sa:mo 'ie:nkrat. 'Tie: pa ga s'pie:čen al za'kü:rin pa 'mu:oren, 'po:u 'vü:re 'mu:oren 'kü:rit. S'kü:rin t'ri:j, d'va: do t'ri:j 'ba:šle 'xu:oste. 'Pa:zit pa 'mu:ore na 'pe:č, da 'ne:j je 'gu:ori p'rie:več ali s'pu:or, da bi se zaž'ga:u. Ko k'rū:x v 'ni:čkax s'ki:jpne, ga 'die:nemo f ko'ša:re. 'Na:x še f ko'ša:rax 'ie:nkrat 'ki:jpne. Ko je 'pe:č za'kü:rjena, ga 'die:nen f 'pe:č. 'Ie:no 'vü:ro se 'mu:ore 'pie:čti. Ko je 'po:u 'vü:re f 'pie:či, ga na'va:dno 'gie:nen, ki ga 'si:n pa 'ta: 'ma:lo, ki je 'ne:j na 'ie:nen k'ra:ji, o'bərnen 'ma:lo. Čes 'po:u 'vü:re pa ga 'vü:n 'zie:men, ga s'pu:can, ga ob'ri:jšen s 'k'orpo pa ga 'ma:lo pis'ti:jn, da se 'ma:lo oxla'di:j. 'Tie: pa ga 'die:nen v v're:čke, da pos'ta:ne 'mie:xki. G'da: se p'ra:f oxla'di:j, ga pa na polo'vi:co v're:žemo, da s'pie:čen po š'ti:ri 've:ke ko'lā:če. 'Tie:

pa ga na 'po:u v're:ižen pa f xla'di:lnik, da 'ta:n z'màrznè. 'Tie: pa ga 'vü:n 'jè:mlemo, g'da: 'nü:camo.

Navedenke

- Francka BENEDIK, 1999, *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas*, Ljubljana, ZRC SAZU, 109, 113.
- Mihaela KOLETNIK, 1996, Kremberški govor, *Slavistična revija* 46, Ljubljana, št. 2, 165–178.
- Mihaela KOLETNIK, 1999, *Slovenskogoriško narečje*, doktorska disertacija, Ljubljana, Filozofska fakulteta, računalniški iztis.
- Fran KOVAČIČ, 1928, *Zgodovina Lavantinske škofije*, Maribor, Lavantinski kn. šk. ordinariat, 27–28, 64.
- Matija MURKO, 1962, *Izbrano delo*, Ljubljana, Slovenska Matica.

Literatura

- IVIĆ, Pavle, 1981, (ur.), *Fonološki opisi ...*, Sarajevo, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- KOLETNIK, Mihaela, Fonološki opis voličinskega (SLA 366) in črešnjevkega (SLA 368) govora, *Slavistična revija* 47, Ljubljana 1999, št.1, 69–87.
- KOLETNIK, Mihaela, Fonološki opis govora v Radencih, *Jezikoslovni zapiski* 6, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana 2000, 155–165.

Phonological Description of the Local Speech of Sv. Ana near Kremberk in the Slovenske gorice

Summary

The local speech of Sv. Ana belongs to the western Slovenske gorice sub-dialect of the Pannonian dialect group. The quantitative opposition between the long monophthongs or diphthongs as the successors of the permanently long vowels, and the short vowels as the successors of the old and new acute vowels in a non-final and in the final or the only syllable is not preserved. There is no tonemic stress in Slovenske gorice dialect. Both general Slovenian stress-shifts and the shift-back from the short syllable in final position to the pre-stress short vowel occurred: ženà > žèna; nogà > nòga; these newly stressed vowels have been lengthened and diphthongized. The short stress was shifted back to the pre-stress schwa as well: məglà > məgla; the reflex being the long diphthong ie.

The most recent are the stress shift-backs (1) in individual words from the primarily circumflexed long final, especially open syllable: b'la:go, 'mie:so, 'o:u:je, p'ro:u:so,

'sa:mo, 'sie:no, s'rie:bro, 'tie:sto, z'la:to, and (2) from the primarily short circumflexed syllable: 'a:dvent, 'bu:ɔgat, p'ri:nas, 'u:ɔtrok. A tendency to generalize the stress-position for all or at least for the majority of the forms of an individual word can be observed: p'ru:ɔso, p'ru:ɔsla, p'ru:ɔsli; 'zie:mi, 'zie:mte, 'zie:mta (the imperative).

The vowel system of the Sv. Ana speech consists of long stressed vowels: i:, ü:, u:, i:i, ü:i, u:u, i:e, u:ɔ, e:, ɔ:, ie:, e:i, o:u, â:, a:, ər, and short unstressed vowels: i, u, e, o, a. There are also the syllabic ər, ɫ and ŋ. The vowel reduction is not heavy; in combination with sonorants the unstressed i, ě and ə frequently become silent.

The consonant system consists of the sonorants l, r, m, n, j, ʃ and v with the variant u, and the voiced and voiceless consonants p, t, k, s, š, b, d, g, z, ž, č, f, c and x with the following peculiarities in their development: l' > l; -m > -n; n' > n/ʃ; before voiceless consonants and in word-final position v becomes f; the groups črě- and žrě- are preserved; dn > gn; mn > ml; tl, dl > kl, gl; sk > šk; xč > šč; šč > š. The consonants are muted only in some instances; in the word-initial position v is muted before č, z, s; s is muted before p; p before t, and t before c, n.

III. GRADIVO, OCENE, POROČILA

K osnovnim mehanizmom glagolsko-imenskega pregibanja v italijanščini in slovenščini

Vlado Nartnik

IZVLEČEK: Italijanščina in slovenščina kažeta nekatere podobnosti, ki lahko izhajajo iz več ko tisočletne soseščine. Značilno oblikovno podobnost predstavlja že oblikovanje polpreteklika z glagolsko-imenskim pregibanjem, ki predstavlja stičišče različnosti italijanskega in slovenskega videnja časoprostora: v jedru italijanskega videnja je sprega kot pregibanje v času, v jedru slovenskega videnja je sklanja kot pregibanje v prostoru.

ABSTRACT: Italian and Slovenian have been neighbour languages for more than one thousand years. Thus the languages show some similarities which may result from this vicinity. One typical formal similarity can be found in the formation of the present perfect tense with the verbal-nominal inflection. This represents the junction of differences between the Italian and the Slovenian view on »time-space«: the core part of the Italian view is the conjugation as inflection in time, whereas the core part of the Slovenian view is the declination as inflection in space.

Italijanščina in slovenščina sta sosedna in tudi daljno sorodna jezika. Oba jezika sta namreč indoevropska, le da je italijanščina izšla iz sredozemske latinščine, slovenščina pa iz zakarpatske praslovanščine. Latinščina se je v 2. stoletju razširila vse do Karpatov (Sedov 1997: 144 in 149), v 6. stoletju pa se je položaj obrnil tako, da je praslovanščina prodrla do Alp in Jadrana (Darovec 1992: 20 in 21). Z ustalitvijo, ki je sledila, se je nato izoblikovala tudi soseščina jugozahodne italijanščine in severovzhodne slovenščine. Več ko tisočletna soseščina je seveda lahko spodbudila razvoj nekaterih glasovnih in oblikovnih podobnosti italijanščine (I) in slovenščine (S) nasproti bolj severni nemščini (N) in češčini (Č). Značilno oblikovno podobnost naj ponazori že prosti sedanjik glagola *biti* v navedenih štirih jezikih (Gluhak 1993: 297 in 298):

N	I	S	Č
bin	sono	sem	jsem
bist	sei	si	jsi
ist	è	je	je

		sva	
		sta	
		sta	
sind	siamo	smo	jsme
seid	siete	ste	jste
sind	sono	so	jsou

Pri prvih treh osebah ednine je povsem samosvoja nemščina na skrajni levi, z drugimi tremi osebami dvojine je v števeni doslednosti nato posebna slovenščina, pri tretjih treh osebah množine je spet najbolj samosvoja nemščina, nasproti češčini na skrajni desni pa dodatno izstopa vzglasno-izglasna skladnost *s-mo s-te s-o* srednjih dveh redi, italijanske in slovenske. Števeni doslednosti slovenščine stoji nasproti italijansko ločevanje časov, ko se prostemu sedanjiku (presente – P) pridružujeta še dva prosta preteklika (Dardano – Trifone 2001: 288), nedovršni sopreteklik (imperfetto – I) in dovršni samopreteklik (passato remoto – PR):

P	I	PR	P
sono	ero	fui	sem
sei	eri	fosti	si
è	era	fu	je
			sva
			sta
			sta
siamo	eravamo	fummo	smo
siete	eravate	foste	ste
sono	erano	furono	so

Ker se po prostem sedanjiku glagola *biti* v osnovi oblikuje še zloženi polpreteklik (passato prossimo), je tu podlaga za novo podobnost italijanščine in slovenščine:

N	I	S	Č
ist gewesen	è stato	je bil	byl
	è stata	je bila	byla
		je bilo	bylo
		sta bila	
		sta bile	
		sta bila	
sind gewesen	sono stati	so bili	byli
	sono state	so bile	byly
		so bila	byla

Če ima tu nemščina po eno obliko v nezvalni osebi ednine in množine, ima italijanščina po dve, slovenščina pa po tri tako kakor češčina. Slovenščini in češčini so namreč lastne tri med sabo različne spolne končnice opisnega deležnika, medtem ko sta v italijanščini sovpadla prvi moški in tretji srednji spol (Dardano – Trifone 2001: 188), čemur je blizu tudi enačenje moškega in srednjega (S) spola v slovenski dvojini, le da tu in naprej v pogovorni zvrsti knjižnega jezika (Nartnik 1993: 64 in 65). Nasproti češčini pa je za italijanščino in slovenščino spet opazna večja skladnost končnic moškega (M) in ženskega (Ž) spola v množini (Alisova – Murav'jeva – Čerdanceva 1982: 17):

M	Ž	M	Ž	S
-o	-a	-ø	-a	-o
		-a	-e	-a
-i	-e	-i	-e	-a

Glede na to, da je opisni deležnik oblikovan po priveznem pridevniku, so deležniške končnice pridevniškemu odmevu bližnji odsev (Nartnik 1999a: 70) bolj ali manj ustreznih spolniško-samostalniških končnic:

I	S
il nonno è vecchio	ded je star
la nonna è vecchia	babica je stara
	deda sta stara
	babice sta stare
i nonni sono vecchi	dedi so stari
le nonne sono vecchie	babice so stare

Določni spolnik *il – la, i – le* pomeni vezni člen med italijanskim in slovenskim spolno-števnim odmevanjem zlasti pri končnicah samostalnikov obojega spola tipa *nipote* ter pridevnikov tipa *giovane* (Alisova – Murav'jeva – Čerdanceva 1982: 22 in 26):

I	S
il nipote è giovane	vnuk je mlad
la nipote è giovane	vnukinja je mlada
	vnuka sta mlada
	vnukinje sta mlade
i nipoti sono giovani	vnuki so mladi
le nipoti sono giovani	vnukinje so mlade

Ob določnem spolniku je italijansko razmerje samostalniških in pridevniških končnic s posebnostmi obojega (O) spola okvirno še bližje slovenskemu razmerju pridevniških in deležniških končnic (Dardano – Trifone 2001: 199):

M	Ž	O		M	Ž	S
-o	-a	-e		-ø	-a	-o
				-a	-e	-a
-i	-e	-i		-i	-e	-a

Ustrezni nedoločni spolnik nadomeščajo ob različnem besednem redu v enem in drugem jeziku kar števniki (Adorni – Primorac 1999: 14 in 64):

I	S
c'è un albero in centro	sredi je eno drevo
ci sono due alberi in centro	sredi sta dva drevesa
ci sono tre alberi in centro	sredi so tri drevesa

Italijansko končniško razhajanje spolnika oziroma števnik s samostalnikom moškega spola ednine tipa *un albero*, ki je glede na nadaljnje štetje ravno nasprotno slovenskemu primeru s samostalnikom srednjega spola ednine tipa *eno drevo*, nahaja svoj obrat tudi v slovenskem končniškem razhajanju odmerjalnega prislova (Nartnik 1997: 86) s samostalnikom srednjega spola tipa *koliko leta* v edninju kot razvojni varianti osnovne ednine *leto* in *koliko let* v dvojninju oziroma množinju kot razvojnih variantah osnovne dvojine oziroma množine *leta* (Dardano – Trifone 2001: 220):

I	S
quanto anno ha il nipote	koliko leta je star vnuk
quanto anno ha la nipote	koliko leta je stara vnukinja
quanti anni ha il nipote	koliko let je star vnuk
quanti anni ha la nipote	koliko let je stara vnukinja

Slovenščini je pač lastno ločevanje med samostalniškimi oblikami v treh osnovnih in treh razvojnih številih ob odmerjalnem prislovu, odsevalnem deležniku in odmevalnem pridevniku (Nartnik 1999b: 62):

S	
vnuk je bil moker	koliko vnuka je bilo mokrega
vnukinja je bila mokra	koliko vnukinje je bilo mokre
leto je bilo mokro	koliko leta je bilo mokrega
vnuka sta bila mokra	koliko vnukov je bilo mokrih
vnukinje sta bile mokre	koliko vnukinj je bilo mokrih
leta sta bila mokra	koliko let je bilo mokrih

vnuki so bili mokri	koliko vnukov je bilo mokrih
vnukinje so bile mokre	koliko vnukinj je bilo mokrih
leta so bila mokra	koliko let je bilo mokrih

Samostalniške končnice ednine, dvojine in množine so tako skladne s spolno-števnimi končnicami zloženega polpreteklika, končniško enačenje edninja z dvojino tipa *vnuka – vnukinje – leta* (Nartnik 1988: 378) pa nahaja svoje nasprotje v obratnem sorazmerju končnic ednine tipa *vnuk – vnukinja – leto* in dvojinja oziroma množinja tipa *vnukov – vnukinj – let*. Glede na deležniško odsevanje samostalniških končnic je sicer zanimiva celo glasovna podobnost 2 x 2 spolniških oblik italijanščine s 3 x 3 deležniškimi obrazili slovenščine (Nartnik 1995/96: 28 in 29):

M	Ž	M	Ž	S
il	la	-l	-la	-lo
		-la	-le	-la
i	le	-li	-le	-la

Hkrati je zanimivo, kako nasproti slovenskemu spolno-števnemu prepletanju deležniških obrazil tudi italijansko ločevanje vsega dveh spolov v vsega dveh številih zapleta s pomožnikom glagola *biti* trpnega polpreteklika (Dardano – Trifone 2001: 275 in 330) tekmujoči pomožnik glagola *imeti* tvornega polpreteklika (Adorni – Primorac 1999: 78 in 79):

I	S
i campi sono stati dissodati	polja so obdelana
chi ha dissodato i campi	kdo je obdelal polja
chi li ha dissodati	kdo jih je obdelal

Trpno-tvorna izbirnost italijanske sprege je tokrat nadomestek za sklanjo, ki jo ravno povzema slovensko spolno-števno ločevanje treh spolov v treh številih in njihovih variantah. Variantnost je pri tem zamejena na prva dva sklona – na nazivnik (N) in tožilnik (T), nato pa sledijo še štirje brezvariantni skloni – rodilnik (R), dajalnik (D), mestnik (M) in orodnik (O):

M		Ž		S	
N vnuk	vnuka	vnukinja	vnukinje	leto	leta
T vnuka	vnuka	vnukinjo	vnukinje	leto	leta
R vnuka		vnukinje		leta	
D vnuku		vnukinji		letu	
M vnuku		vnukinji		letu	
O vnukom		vnukinjo		letom	
N vnuka	vnukov	vnukinje	vnukinj	leta	let
T vnuka	vnukov	vnukinje	vnukinj	leta	let

R vnukov		vnukinj		let	
D vnukom		vnukinjam		letom	
M vnukih		vnukinjah		letih	
O vnuki		vnukinjami		leti	
N vnuki	vnukov	vnukinje	vnukinj	leta	let
T vnuke	vnukov	vnukinje	vnukinj	leta	let
R vnukov		vnukinj		let	
D vnukom		vnukinjam		letom	
M vnukih		vnukinjah		letih	
O vnuki		vnukinjami		leti	

Variantna zamejenost na prva dva sklona vključuje tudi možnost vplivanja na tožilnik moškega spola ednine tipa *vnuka* nasproti nemožnosti vplivanja na tožilnik srednjega spola ednine tipa *leto* (Nartnik 1999b: 60 in 63), ki se kot predložni sklon ciljne smeri sicer protistavlja naprej najprej roditelju kot predložnemu sklonu startne smeri (Erhart 1982: 94 in 95). Tako se parabolična podobnost 2 x 2 spolniških oblik s 3 x 3 deležniškimi obrazili preveša v stičišče različnosti italijanskega in slovenskega videnja časoprostora (Stepanov 1975: 139): v jedru italijanskega videnja je glagolska sprega kot pregibanje v času, v jedru slovenskega videnja je imenska sklanja kot pregibanje v prostoru.

Navedenke

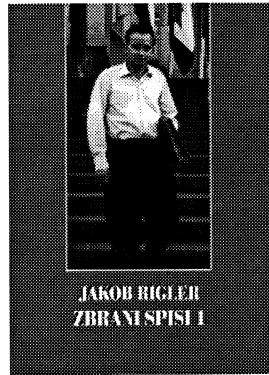
- ADORNI, Sergio, PRIMORAC, Karen, 1999, *English Grammar for Students of Italian*, London – Auckland.
- ALISOVA, Tat'jana B., MURAV'JEVA, Galina D., ČERDANCEVA, Tamara Z., 1982, *Ital'janskij jazyk*, Moskva.
- DARDANO, Maurizio, TRIFONE, Pietro, 2001, *La nuova grammatica della lingua italiana*, Bologna.
- DAROVEC, Darko, 1992, *Pregled zgodovine Istre*, Koper.
- ERHART, Adolf, 1982, *Indoevropské jazyky*, Praha.
- GLUHAK, Alemko, 1993, *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb.
- NARTNIK, Vlado, 1988, K obravnavi dvojine v povojnih slovenskih slovnica, *Obdobja 8, Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura*, Ljubljana, 375–382.
- NARTNIK, Vlado, 1993, Govorna slovenščina med knjižnostjo in neknjižnostjo, *XXIX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Zbornik predavanj*, Ljubljana, 61–67.
- NARTNIK, Vlado, 1995/96, Slovníško-slovarska delitev samostalnikov, *Slava IX/1*, 26–30.
- NARTNIK, Vlado, 1997, Slovníško-slovarski vidiki štetja in sklanje v slovenščini, *Riječ 3/1*, 83–87.

- NARTNIK, Vlado, 1999a, Večbesedni termini v Pomorski slovenščini, *Riječ* 5/1, 69–73.
- NARTNIK, Vlado, 1999b, Letonsko-slovensko prekrivanje v rabi rodilnika, *Riječ* 5/2, 59–64.
- SEDOV, Valentin V., 1997, Etnogenez slavjan v drevnosti i načale srednevekov'ja, *Problemy slavjanskoj arheologii*, Moskva, 140–153.
- STEPANOV, Jurij S., 1975, *Osnovy obščego jazykoznanija*, Moskva.

Jakob Rigler
ZBRANI SPISI 1

Jezikovnozdgodovinske in dialektološke razprave

Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU je v počastitev sedemdesletnice rojstva Jakoba Riglerja (1929–1985) pripravila njegove *Zbrane spise 1*. Rigler je bil znanstveni svetnik na Inštitutu za slovenski jezik, izredni profesor za historično gramatiko in dopisni član SAZU. Ob njegovem strokovnem delu v dialektološki sekciji, pri slovarju knjižnega jezika, pravopisu in številnih drugih publikacijah je nastalo mnogo razprav: *Zbrani spisi 1* jih vsebujejo 42, ki so razvrščene v pet razdelkov: *Razprave o razvoju slovenskega glasovja*, *Dialektološke razprave*, *Razprave o naglasu*, *Razprave o jezikovnih razmerjih* ter *Ocene in polemike*. Razprave o knjižnem jeziku naj bi prinesli *Zbrani spisi 2*.



2001, 651 str., 17 x 24 cm, trda vezava, ISBN 961-6358-32-4.

Cena: 4.480 SIT (cena vključuje 8,5 % DDV, stroški poštnine niso vključeni v ceno).

Založba ZRC

p. p. 306

1001 Ljubljana

tel.: 01 / 470 64 64

fax: 01 / 427 77 94

e-pošta: zalozba@zrc-sazu.si

Nekatera aktualna vprašanja poknjiževanja in razknjiževanja zemljepisnih lastnih imen

Silvo Torkar

IZVLEČEK: V prispevku se zavračajo čedalje pogostejši poskusi vsiljevanja narečnih oblik za že standardizirana poknjižena slovenska zemljepisna lastna imena. Predstavljena so dosedanja praksa in pravila poknjiževanja. Avtor se načelno zavzema za večje upoštevanje starejših narečnih prvin pri standardizaciji in postavlja pod vprašaj dosledno kabinetno tvorjenje stanovniških imen.

ABSTRACT: In this article the author rejects the more and more frequent attempts to impose dialectal forms for geographical names which have already been standardized. Presented here are the principles of standardization and the current practice in this field. In principle, the author argues that in the process of standardization the older dialectal features should be more thoroughly considered. At the same time he questions the strictly academic formation of names denoting inhabitants.

Vprašanje poknjiževanja zemljepisnih imen je v zadnjih letih, ko se je izrazito povečalo zanimanje za iskanje lokalne identitete in samobitnosti, ponovno prišlo v ospredje. Novonastajajoče lokalne skupnosti, turistična društva, zlasti pa novinarji in drugi pišoči ljudje skušajo predstaviti svoje lokalne posebnosti in njihova imena na čimbolj avtentičen način, s približevanjem živi ljudski izreki, pri čemer nemalokrat trčijo na že ustaljena, standardizirana poimenovanja. V tej konfliktni situaciji se iz nekakšnih domoljubnih ali čustvenostnih razlogov pogosto raje odločijo za lokalno oz. narečno obliko, odkrito zavračajoč strokovno mnenje, ki dokazuje potrebo po takšni ali drugačni stopnji poknjiženosti. To, da je namreč tudi zemljepisna imena potrebno podvreči pravilom knjižnega jezika, je bilo jasno že prvim zbirateljem teh imen v času intenzivnega iskanja podobe knjižnega jezika v 19. stol., kot sta bila slovničar F. Metelko in kustos H. Freyer. Če teh imen ne bi knjižili, bi danes pisali *Nov mejst za Novo mesto, Kamelk za Kamnik, Radolca za Radovljica* itd. V poljski in tudi v ruski onomastični literaturi se bolj kot standardizacija uporablja termin ustalanie (tudi utrwalanie) oz. stabilizacija imen, prim. poimenovanje poljske komisije: *Komisja Ustalania Nazw Miejscowości* (Polskie nazwy własne, Encyklopedia, 1998: 226).

Dejstvo je, da slovenska zemljepisna imena iz različnih vzrokov še zdaleč

niso vsa poknjižena po enotnih načelih. O zgodovini ter teoriji in praksi tega poknjiževanja je najbolj izčrpno razpravljala Alenka Šivic - Dular v svojih prispevkih *Temeljna načela pri pisanju slovenskih zemljepisnih imen* in *K normiranju slovenskih zemljepisnih imen*, ki sta nastala v okviru posebne raziskave (Šivic - Dular, 1988/89; Šivic - Dular, 1988). »Zemljepisna imena so razmeroma samostojna besedna plast v jeziku, vendar z mnogoterimi vezmi povezana s splošnim (občnoimenskim) besedjem...« (Šivic - Dular, 1988/89: 5). Avtorica ugotavlja, da zemljepisna imena knjižimo na različnih jezikovnih ravneh: na pisni, glasovni in morfološki, vendar ne na vseh enako. Najbolj neproblematično knjiženje je na pisni, ki je v glavnem avtomatično, saj ga narekuje slovenski črkopis. Nekatera poknjižena so bila sicer neustrezna, vendar zaradi dolgoletne ustaljenosti danes vsaj krajevnih imen raje ne spreminjamo več (dopuščamo npr. *Doberdob* namesto *Doberdol*, *Višarje* namesto *Lušarje*, *Viševak* namesto *Olševak*). Razmeroma celovit pregled nezborne zaznamovanosti krajevnih (brez ostalih zemljepisnih) imen na Slovenskem je podal Viktor Majdič v svojem delu *Razgledi po krajevnih imenih* (Majdič, 1996: 147–155 in 161–179). O pravopisnih vprašanjih v zvezi z zemljepisnimi imeni obstaja tudi posebna študija avtoric Metke Furlan, Alenke Gložančev in A. Šivic - Dular (Furlan, Gložančev, Šivic - Dular, 2001).

F. Metelko je l. 1823 sestavil abecedni seznam važnejših kranjskih krajev, nanj pa se je oprl H. Freyer v dvojezičnem seznamu kranjskih krajev in gradov, objavljenem l. 1846. Že tedaj je bilo zgodovinsko-etimološko načelo precej uza-veščeno, saj Freyer že piše Novo mesto (Šivic - Dular, 1988: 59).

Med krajevnimi, vodnimi in gorskimi imeni na Slovenskem je močno zastopan tip s priponskim obrazilom *-nik* oz. *-nica*: *Kamnik*, *Hrastnik*, *Stopnik*, *Kamnica*, *Koritnica*, *Češnjica*. Vsa ta imena so se do izoblikovanja in uveljavitve slovenskega knjižnega jezika v drugi polovici 19. stol. v uradni rabi pisala po tujejezičnih pravilih zapisa, predvsem seveda po nemških in italijanskih, pri čemer so zapisovalci izhajali iz žive, torej narečne oblike imena (kadar jih niso prevajali v tuji jezik). Med pojavi, ki so najbolj očitno vplivali na spremenjeno podobo govornje slovenščine po Trubarju, je t. i. moderna vokalna redukcija, torej slabljenje in opuščanje nenaglašenih vokalov. Ne le v 16., celo še v 17. in redkeje v 18. stol. se v tolminskih urbarjih pišejo nereducirane oblike imen, kot so *Coritniza*, *Camniza*, *Cosiza* (*Kojca*), *Sapulsach* (*Žabže*, zaselek vasi *Bukovo*), *Jagodischia* (*Jagršče*), *Logischa* (*Logaršče*). Pač pa se v listinah v 18. in 19. stol. namesto navedenih pojavljajo že reducirane oblike *Coritenza*, *Camenza*, *Coiza* itd. Pri poknjiževanju slovenskih krajevnih imen, še zlasti tistih, ki imajo jasne občnoimenske vzporednice, naj bi veljalo glede vokalne redukcije isto pravilo kot pri knjižnem jeziku nasploh: izhodišče je stanje sredi 16. stoletja, ko je nastal slovenski knjižni jezik (t. i. zgodovinsko načelo). Tako kot pišemo *mavrica* namesto *maverca*, *deklica* nam. *dekelca*, pišemo torej tudi *Koritnica*, in ne *Koritenca* ipd. Tam, kjer so poknjiževalci slovenskih krajevnih imen in priimkov iz reducirane **znali** rekonstruirati izhodiščno obliko (t. i. etimološko načelo), so to največkrat (ne pa vselej) tudi storili – večinoma se je to dogajalo v drugi polovici 19. stol. – zato imamo danes *Koritnica*, *Kamnica*, *Češnjica*, *Drežnica*, drugod pa, **kjer se je občnoimenska motivacija pretrgala že v narečju**, so ostale reducirane oblike *Kojca* (*Kozca* > *Kojzca* > *Kojca*), *Žabže*

(*Zápolže > Zapuže > Zapže > Žabže*), *Jagršče* (*Jágodšče > Jagdšče > Jagršče*), *Logaršče* (*Lógišče > Logaršče*).

Vodna imena na *-ica* povzročajo pri poknjževanju nemajhne težave. *Kneža* nam danes pomeni predvsem krajevno ime, čeprav je bilo prvotno to ime vode (*knez-ja voda*). Da bi ločili ime vode od imena vasi, so ljudje za vodo pozneje začeli uporabljati izpeljanko iz krajevnega imena *Kneža* in sicer pomanjševalnico *Knešca*. Če to ime poknjžimo, dobimo ime *Knežica*.

Drugače je nastalo vodno ime, ki ima v narečju obliko *Zadlašca*. Podstava zanjo je krajevno ime *Zadlaz*. Reki so torej dali ime *Zadlaška voda*, iz česar je izpeljano lahko le *Zadlaščica*.

Težava se pojavi takrat, kadar ni jasno, ali je neko zemljepisno ime bilo prvotno vodno ali krajevno. Tak je primer s *Trebušo*. Če je to bilo prvotno ime kraja oz. območja (kar se mi zdi verjetneje), je voda *Trebuščica* (< *Trebuška voda*), če pa je *Trebuša* prvotno označevala vodo, je treba narečno *Trebušco* poknjžiti v *Trebušico*.

Nekoliko drugačen primer je gorsko ime *Mangart*. To je prevzeto iz nemškega osebnega imena *Mannhart* in je bilo v slovenskih ustih prebivalcev ob vznožju gore preoblikovano v *Mangart* (Čop, 1972: 286; Čop, 1975: 62). Če domačini danes govorijo *Mangrt* (s polglasnikom), je to seveda posledica t. i. moderne vokalne redukcije, ki jo pozna večina slovenskih narečij. Med slovenskimi krajevnimi imeni je pravzaprav le malo takih, ki jih v živem jeziku (v narečju, v pogovornem jeziku) izgovarjamo prav tako kot jih zapišemo. Poskus popravljanja njihovega zapisa v smeri pogovornosti je v nasprotju s stoletnimi prizadevanji po standardizaciji slovenskih zemljepisnih imen in samo še bolj spodbuja težnje po odmikanju od slovenskega knjižnega jezika. Navsezadnje bi v želji po čimvečji avtentičnosti Bovčani lahko zahtevali, da se namesto *Bovec* piše *Bc* ali *Bec*, *Kranj* bi po tej logiki spremenili v narečno *Kran*, *Tolmin* v *Tmin* ali celo *Kmin*, *Poljubinj* v *Palbin*, *Kobarid* v *Koberd*, *Volče* v *Uče* itd. Za ohranitev pisave in izgovarjave gorskega imena *Mangart* (proti *Mangrt*) govorijo torej vsaj trije tehtni argumenti:

1. **Etimološki**: ime izvira iz nemškega osebnega imena *Mannhart*.
2. **Zgodovinski**: obliko *Mangart* najdemo že v najstarejših znanih zapisih, npr. 1740 v slovenskem opisu meja bovškega glavarstva (Beran, 1959: 31) ali celo 1573 v nemškem opisu deželskosodnih meja belopeškega gospostva¹.
3. **Normativni**, ki izhaja iz etimološkega in zgodovinskega načela ter iz pisno ustaljene rabe: izkazan je predvsem v slovenskih pravopisnih in drugih priložnostnih: Slovenski pravopis 1962 in Slovenski pravopis 2001, leksikon Slovenska krajevna imena 1985, Atlas Slovenije 1992 (2., popravljena in dopolnjena izdaja), Krajevni leksikon Slovenije 1995, učbeniki za šole vseh stopenj itd.).

Komisija za standardizacijo zemljepisnih imen, sestavljena iz geografov, jezikoslovcov in drugih strokovnjakov, večkrat pretresa pisavo tistih zemljepisnih imen, pri katerih se v javni rabi pojavljajo dvojnice. Pri obravnavi dvojnic *Mangart*

¹ Štajerski deželni arhiv v Gradcu, Sachabteilung der Hofkammer, Karton 91, Heft 24, f. 31: Der Herrschafft Weissenfelt Landtgerichts Confinen Beschreibung

in *Mangrt* je ugotovila, da je upravičena pisava z *a*, torej *Mangart*. Zato je bilo v novih izdajah Atlasa Slovenije to ime popravljeno in geografi ga dosledno uporabljajo v vseh svojih publikacijah,² enako se ravnaajo tudi lektorji (ker jih k temu obvezujejo obstoječi priročniki). Še bolj kot pisava standardiziranega gorskega imena *Mangart* je obvezujoča pisava krajevnega imena *Log pod Mangartom*. To ime je vpisano v vseh listinah od osebnih dokumentov domačinov do različnih podatkovnih baz na občinski in državni ravni, ki so danes v pretežni meri računalniško podprte. Zaradi napačno razumljenega domoljubja oz. samobitnosti («Za Ložane je žaljivo, če *Mangrt* pišemo z *a* med *g* in *r*«, piše K. Roš v prispevku *Zakaj je prav Mangrt* v Delu 29. XI. 2000, s. 5) pa tudi zaradi nepoučenosti o načelih poknjiževanja slovenskih krajevnih in drugih zemljepisnih imen so nekateri novinarji ob sklicevanju na domače »ljubitelje izvirnega jezika« pripravljani iti v boj za nacionalno uveljavitev **neknjižnih** prvin v krajevnih imenih. O tem, kako (ne)zanesljiv je jezikovni čut domačinov – ljubiteljev, nam med drugim priča primer *Učje*. Do pred desetimi leti je na Žagi pri Bovcu na kažipotu za mejni prehod pisalo *Učēja* (prim. dopis inž. D. Cafuta v Delu z dne 1. marca 1990). Očitni italijanizem so nato popravili (rezijanska vas in potok *Učja* z naglasom na zadnjem zlogu), toda med domačini na Bovškem je trdno prevladovalo mnenje, da je pravilna pisava in izreka z [e] in da so jim s popravkom storili krivico. Takih primerov je na Bovškem še nekaj. Številni ljudje izgovarjajo imeni *Predel* in *Rabelj* po tuje, namreč *Predil* in *Rajbelj* (narečno bovško sicer *Perdol*, kar bi navajalo na možnost poknjiženja v *Predol*), vendar je v teh primerih jezikovna zavest »ljubiteljev izvirnega jezika« in novinarjev zadosti visoka, da ne oporekajo poknjiženima imenoma *Predel* in *Rabelj*, saj priznavajo, da so se domačini tuje izgovarjave lahko tudi »navzeli« (K. Roš, Delo, 29.XI.2000).

Poknjiževanje zemljepisnih lastnih imen sega tako na pravopisno kot na glasovno, oblikoslovno in besedotvorno ravnino. Naperjeno je še zlasti proti moderni vokalni redukciji kot mlajšemu narečnemu pojavu, ki je povzročil še vrsto drugih glasovnih sprememb in se ji zagovorniki narečnih oblik le s težavo odpovejo.

Poglejmo si najbolj značilne primere poknjiženj, ki pa v praksi niso vsa izpeljana.

Pravopisna ravnina

1. izpuščanje *e*-ja pred neobsamoglasniškim *r*-om (Majdič, 1996, 154): *Gabrje*, vendar tudi še *Gaberje*.

Glasovna ravnina

1. odprava akanja: *Grahaua* > *Grahovo*;
2. etimološka rekonstrukcija soglasniških sklopov *nj* in *lj* iz narečnih *jn* in *jl* (ponekod, zlasti v gorenjščini *n* in *l*), refleksih za praslovanska *ń* oz. *l'*: *Konjsko*, *Kranj*, *Poljubinj*;
3. etimološka rekonstrukcija *o* iz narečnega *u*, refleksa nekdanjega *o*: *Vujsko* > *Vojsko*, *Dule* > *Dole*;

² Med redkimi izjemami je J. Kunaver, gl. njegov članek *Obrobje* in »obrobje« v geografski podobi Slovenije, na izbranih primerih, Zbornik predavanj 37. Seminarja SJLK, Ljubljana 2001, 222.

4. odprava parazitskega *j*: *Gojzd* > *Gozd*, *Pejčine* > *Pečine*, vendar je ostalo *Ojstrica*, *Ojstro* nam. *Ostrica*, *Ostro*.

Besedotvorna ravnina

- a) obnovitev soglasniškega sklopa *šč* < *š* pri morfemu *-išče*: *Stražišče* < *Stražiše*; nedosledno izpeljana, npr. *Laniše*, *Ržiše*;
- b) obnovitev priponskega obrazila *-ec* < *-əc* < *-ьць* ob pisni zahodnoslovenski varianti *-ic* in narečnih oblikah *-c* in *-ac*: *Studenec*, *Studenic*, *Studenc*; *Gradac*;
- c) obnovitev priponskega obrazila *-ica*, okrnjenega zaradi moderne vokalne redukcije: *Belca* > *Belica*, *Podblica* > *Podbelica*, prim. stan. ime *Podbelec* in prid. *podbelški*, *Knešca* > *Knežica*, *Lublanca* > *Ljubljanica*, *Češence* > *Češnjice*, *Rašca* > *Raščica*;
- d) obnovitev priponskega obrazila *(-ov)-ik* z izhodiščem v praslovenskem *-ikъ*, pri izpeljankah iz podstave s pomenom drevesne vrste (Šivic - Dular, 1989: 233–237), ki pa spet ni dosledno izpeljana: *Višnjevik* za narečno *Višnjevč*, 1288 *Visneuicho* in *Wisnivich*, 1314 *Visgnuiuch* (Otošec, 1995: 36, 39, 78), vendar *Brezovk*, *Drnovk*, ki sta obdržala narečno obliko (nam. *Brezovik* in *Drnovik*), pri *Višnjeviku* pa so brez potrebe prenesli naglas z drugega na prvi zlog.

Ne zdi se mi smiselno poknjiževanje **vseh** narečnih prvin v tistih zemljepisnih lastnih imenih, ki imajo jasne občnoimenske vzporednice. Pri standardizaciji velja odpravljati predvsem mlajše narečne pojave, ki so večinoma razmeroma dobro dokumentirani, ne pa starih narečnih posebnosti, ki včasih segajo daleč v preteklost in so danes dragocen jezikovni relikv. Zato naj nas ne bi motila Dombrava, ki slovi po svojem arhaičnem nosniku za razliko od številnih Dobrav, naj se ve, kje so *Črešnjice* in kje so *Češnjice*, kje so *Gruškovci* in kje *Hruškovci* (tu so večinoma standardizirane kar žive ljudske oblike). Zato tudi ne bi bilo nič narobe, če bi bili v krajevnih imenih ohranili tudi variantnost *vas* : *ves*, ker kaže na zelo staro poselitveno ločnico. Seveda zdaj tega po skoraj sto letih ni več smiselno spreminjati. Po mnenju A. Šivic - Dular v takih primerih »ne bi bilo smiselno na novo uvajati narečnih oblik in krniti z veliko truda doseženo enotnost« (Šivic - Dular, 1988/89: 7). Na težave poknjiževalcev kaže primer *Vučje vasi*: *vas* so poknjižili iz narečnega *ves*, medtem ko so relativno mlajši narečni pojav prehoda *ol* > *u* v prvi sestavini pustili nepoknjiženega, pač pa so tolminske *Uče* kljub temu poknjižili v *Volče*. Če iz *Sedla* blizu Kobarida niso naredili *Sela*, je za to zaslužna ljudskoetimološka naslonitev na občno ime *sedlo*, obenem pa se je za ljudsko obliko *Staro sedlo* verjetno zaradi tradicije italijanskih zapisov že zgodaj uveljavila različica *Staro selo*). Če niso poknjižili številnih *Humov* v *Holme* (prim. priimek *Humar* in enkratni primer poknjiženja v *Holmar*³), je najbrž prav tudi, da dopustimo in s tem regionalno spe-

³ Tu je treba povedati, da priimki niso podvrženi takšni standardizaciji glede na knjižni jezik kot zemljepisna imena in prav to je nemalokrat povzročilo cepitev enega priimka na cel kup novih, ki se med seboj neznatno razlikujejo. Niso tako redki primeri, ko ljudje spreminjajo priimke iz estetskih, numeroloških ali kakšnih drugih nejezikoslovnih razlogov.

cificiramo, kje je *Kovk* in kje *Kuk*, kje je *Rovt* in kje *Rut*. Kar zadeva slovenske kraje v Slovenski Benečiji in Reziji, se mi zdi utemeljen sklep z Javnega posveta o zemljepisnih imenih, po katerem se zaradi tamkajšnjega šibkega poznavanja in rabe slovenskega knjižnega jezika navedena imena poknjižuje v zelo omejenem obsegu, ker »jih sicer domačini ne bi več prepoznali« (Šivic - Dular, 1988/89: 7).

Posebno poglavje, ki se ga tu samo dotaknem, ker je preveč obsežno in tudi kočljivo, je vprašanje stanovniških (prebivalskih) imen in pridevnikov iz krajevnih imen. Tu se mi zdi precej vprašljivo kabinetno tvorjenje umetnih, mrtvorojenih oblik glede na edino žive, v stoletjih rabe izbrušene laže izgovorljive, da ne rečem celo elegantnejše oblike, npr. *Ivanjeseljan* namesto *Ivanjec*, *Igavaščan* namesto *Igovvec*, *Stojanskovrščan* nam. *Stojanec*, *Višnjegorčan* (ko bi bil vsaj *Višnjegorec*) nam. *Višnjan*, *Marežižan* nam. *Marežgan* in še cela vrsta drugih. Seveda so tudi primeri, ko se z umetno obliko stanovniškega imena olajša razumevanje, za prebivalce katerega od krajev z enakim ali podobnim imenom gre, in v takem primeru se mi zdi umetna oblika za pomožno rabo smiselna. Po drugi strani imamo včasih celo po deset in več enakih ali zelo podobnih krajevnih imen, kjer so domačini razvili enake ali pa tudi različne oblike stanovniških imen (npr. *Bukovo*, *Bukovje*, *Bukovica*, *Bukovec* ipd., ali *Loka*, *Gorica*, *Brezje* itd.), kjer pa knjižne, umetno ustvarjene oblike stanovniških imen prav nič ne prispevajo k natančnejši identifikaciji, temveč jo prej otežujejo.

Med zemljepisnimi imeni, ki so pogosto predmet samovoljnega zapisovanja, so tudi ulična imena. Tako najdemo v Stražišču pri Kranju ulično ime *Pot na Jošta*, ki je v nasprotju z normo slovenskega jezika, saj je *Jošt* oz. *Sv. Jošt* gorsko ime, sicer izsvetniško, a vendar gorsko (predstavljajmo si za primerjavo *Pot na Everesta*). Pred nedavnim pa je občinska uradnica v Novi Gorici dosegla, da so stranki v novo osebno izkaznico zapisali ulično ime *Pot na Drage* z malo začetnico v obeh neprvih sestavinah in ni pomagalo dokazovanje, da gre pri *Dragah* za ledinsko ime. Še več, da bi se uradni zapisi poenotili, so občinski uradniki zamenjali tudi ulične napise, kjer so bile dotlej *Drage* zapisane z veliko začetnico.⁴

Literatura

- BERAN, Jaromir (1959), Doneski k zgodovini prava na Goriškem, *Zbornik znans-tvenih razprav Pravne fakultete* 28, Ljubljana 1959, 5–50.
- ČOP, Dušan (1975), Tri gorska imena: Stenar, Prisank in Mangart, *Onomastica Jugoslavica* 5, 57–62.
- ČOP, Dušan (1972), Raba krajevnih imen in Slovenski pravopis 1962, *Prostor in čas*, 284–287.
- FURLAN, Metka, GLOŽANČEV, Alenka, ŠIVIC - DULAR, Alenka (2001): *Pravopisno ustrezen zapis zemljepisnih in stvarnih lastnih imen v Registru zemljepisnih imen in Registru prostorskih enot*, Ljubljana.

⁴ Pravopis solkanskih ulic, 1001 – solkanski časopis, št. 25, leto VII, 22. junij 2000, 3.

- MAJDIČ, Viktor (1996), *Razgledi po krajevnih imenih. Slovenska krajevna imena v luči slovnične obravnave*, Ljubljana. 147–155 in 161–179.
- OTOREPEC, Božo (1995), *Gradivo za slovensko zgodovino v arhivih in bibliotekah Vidma (Udine)*, Ljubljana, 36, 39, 78.
- Polskie nazwy własne, *Encyklopedia* (1998), pod redakcją Ewy Rzetelskiej - Felleszko, Warszawa–Kraków.
- ŠIVIC - Dular, Alenka (1988/1989): Temeljna načela pri pisanju slovenskih zemljepisnih imen, *Jezik in slovstvo* 34, št. 1–2, , 3–14.
- ŠIVIC - Dular, Alenka (1988): K normiranju slovenskih zemljepisnih imen, *XXIV. seminar SJLK, Zbornik predavanj*, Ljubljana 1988, 55–66.
- ŠIVIC - Dular, Alenka (1989): Besedotvorne vrste slovenskih zemljepisnih imen. Na gradivu do leta 1500, *Obdobja 10, Srednji vek v SJLK*, Ljubljana 1989, 229–244.

Andreja Žele
VEZLJIVOST V SLOVENSKEM JEZIKU

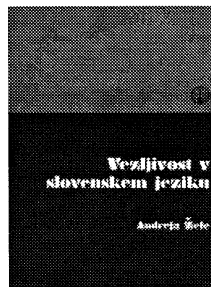
(s poudarkom na glagolu)

Avtorica v tem strokovnem priročniku s tridelno zgradbo sistematizira slovensko (glagolsko) vezljivost: v krajšem prvem delu je opredelila osnovne pojme in predstavila teoretična izhodišča razprave; v drugem delu je zbrala in komentirala dosedanje predstavitve in obravnave vezljivostne teorije v slovenskem in tujem jezikoslovju; v tretjem najboljšeješem delu pa je s sinhrono obravnavo vezljivosti v slovenskem knjižnem jeziku izoblikovala vezljivostno tipologijo slovenskih glagolov.

Razprava je prvo monografsko delo s to tematiko pri nas. Namenjena je predvsem študentom in profesorjem slovenskega knjižnega jezika, hkrati pa predstavlja znanstveno zasnovo za izdelavo *Vezljivostnega slovarja slovenskega knjižnega jezika*.

2001, (zbirka *Linguistica et philologica*, 4), 303 str., 17 x 24 cm, broširana, ISBN 961-6358-35-9.

Cena: 2.980 SIT (cena vključuje 8,5 % DDV, stroški poštnine niso vključeni v ceno).



Založba ZRC

p. p. 306

1001 Ljubljana

tel.: 01 / 470 64 64

fax: 01 / 427 77 94

e-pošta: zalozba@zrc-sazu.si

Slovenski nacionalni korpus idejni osnutek projekta

Primož Jakopin

1. UVOD

Vsenarodni korpus besedil v slovenskem jeziku je naloga, ki čaka na izvedbo že skoraj deset let (možna angleška prevoda sta *Slovenian National Corpus* in *Bank of Slovenian*). Taki korpusi, ki obsegajo kar najbolj popoln izbor pisanih, pa tudi govornjenih besedil, spadajo že nekaj časa med osnovna izobraževalna in razi-skovalna orodja nekega jezika (npr. Sinclair 1992). Uporabni so

- pri gradnji slovarjev: osnovnega slovarja jezika, terminoloških slovarjev, frazeološkega slovarja, slovarja sinonimov, lematizacijskega slovarja, dvojezičnih slovarjev
- za spremljanje stanja v jeziku
- pri ugotavljanje neologizmov
- za preverjanje jezikoslovnih hipotez
- pri izdelavi orodij za strojno prevajanje
- v literarni teoriji
- pri pouku jezika
- pri razvedrilu (sestavljanje in reševanje križank, ugibanje besed)
- za enciklopedično rabo, kot vir podatkov o vseh področjih dejavnosti nekega naroda.

Potem ko so bili besedilni korpusi v začetku devetdesetih let zgrajeni v tehnološko naprednejših, predvsem zahodnih okoljih, npr. Britanski nacionalni korpus (100 milijonov besed, od tega 2 milijona s preverjenimi oblikoslovnimi oznakami) so jih v drugi polovici prejšnjega desetletja dobili tudi manjši narodi iz naše jezikovne skupine. Primera sta Češki nacionalni korpus (100 milijonov besed) in Hrvaški nacionalni korpus (30 milijonov besed).

2. SEDANJE STANJE

V tem času so pri nas nastale 3 večje spletne besedilne zbirke (Jakopin 2000) od katerih sta dve, Korpus FIDA (Gorjanc 1999) in BESEDA (Jakopin 2000a) organizirani na način tujih besedilnih korpusov (začetek delovanja obeh v letu 1999); tretja, Zbirka slovenskih literarnih besedil Mirana Hladnika (Hladnik 1995) pa je bila na splet postavljena že nekaj let prej.

2.1 FIDA

Korpus FIDA obsega 100 milijonov besed v glavnem časopisnega jezika zadnjih nekaj let, namenjen je predvsem za interno rabo glavnih ustanoviteljic (priprava slovarjev založbe DZS, koordinatorja projekta, izdelava črkovalnikov podjetja AMEBIS, uporaba pri pouku slovenske slovnice na Filozofski fakulteti v Ljubljani) in ni javno dostopen. Korpus FIDA je bil v celoti financiran s strani obeh komercialnih partnerjev (DZS in AMEBIS).

2.2 BESEDA

Korpus BESEDA oziroma Nova BESEDA deluje v okviru Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (ISJ), trenutno je v njem 50 milijonov besed časopisnega (DELO) in leposlovnega jezika (48 avtorjev), ki so poleg konkordančnika na razpolago tudi v obliki frekvenčnih abecednega in odzadnjega slovarja besednih oblik. Besedila v njem so prečiščena in označena do ravni povedi, pribl. milijon besed pa ima preverjene oblikoslovne oznake, tako da je mogoče iskanje tudi po slovničnih kategorijah in izrazih. Korpus vsebuje med drugim celoten opus Cirila Kosmača, v pripravi pa je razširitev na 75 milijonov besed in dopolnitev z opusom Ivana Cankarja. Korpus ni namenjen samo leksikografskemu delu na Inštitutu ampak tudi za najširšo rabo (npr. Grzybek 2000), je javno dostopen in v slabih dveh letih je doživel preko 18.000 obiskov. BESEDA je bila postavljena z zelo skromnimi davkoplačevalskimi sredstvi predvsem iz rednega dela v okviru ISJ.

2.3 Projekt TRUBAR

Slovenska Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK) zbira in hrani, kot obvezni izvod, vso tiskano produkcijo v našem jeziku, ki vsebuje tudi publikacije, izdane v elektronski obliki (npr. Slovar slovenskega knjižnega jezika na CD ROM-u). Sredi devetdesetih let je bila v NUKu nekaj časa predmet razprave ideja, na kratko imenovana Projekt TRUBAR, o tem, da bi poleg izvodov publikacij v papirni obliki zbirali in hranili tudi elektronske predloge, iz katerih ta dela nastanejo. Zadeva se je nekako ustavila pri spremembah Zakona o obveznem izvodu, ki bi bile potrebne za doseg tega cilja.

3. PREDLOG IZVEDBE

3.1 Obseg

Če je prvi besedilni korpus, Brownov korpus (Kučera 1967) obsegal le milijon besed in je bil sestavljen iz 500 odlomkov besedil po 2000 besed, so korpusi devetdesetih let praviloma stokrat večji, še vedno pa sestavljeni iz odlomkov. Korpusi, ki so trenutno v pripravi, primer je Ameriški nacionalni korpus (MacLeod idr. 2000), segajo znatno čez te meje, se pa še vedno ne upajo odločneje približati idealu. Idealen korpus nekega jezika bi namreč najprej moral vsebovati vse publikacije, objavljene v tem jeziku, potem pa še vse ostalo, osebna sporočila, govorjene vire in drugo.

Zmožnosti sodobnih računalnikov postajajo tako velike, da bi bilo tehnično že zdaj povsem izvedljivo, elektronske kopije tekoče slovenske tiskane produkcije

sproti vključevati v korpus. Letni prirast slovenskih knjižnih del je pribl. 4000 enot (velikostnega reda 50 milijonov besed), periodičnih publikacij, časopisov in revij pa približno za petkrat več (velikostni red 250 milijonov besed, v časopisu DELO je letno npr. objavljenih okoli 20 milijonov besed). Skupaj velikostnega reda 300 milijonov besed letno, kar je sicer veliko, a še vedno le desetina diskovne kapacitete povprečnega danes prodanega namiznega računalnika (2 GB proti 20 GB).

Tako zastavljen Slovenski nacionalni korpus bi imel izreden splošnouporaben enciklopedični pomen, ki ga sedanji svetovni korpusi nimajo.

3.2 NUK in ISJ

Drugo, predvsem organizacijsko vprašanje je seveda, kako vse to zbrati, obdelati, shraniti in dati na uporabo za proučevanje in poučevanje slovenskega jezika v obsegu in na način, ki ne bi krnila avtorskih pravic njihovih lastnikov. Kot naravna partnerja v ta kontekst sodita Narodna in univerzitetna knjižnica ter Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Prva kot matična knjižnica za zbiranje in hranjenje vsega slovenskega besedilnega gradiva, drugi kot osrednja znanstvena ustanova za pripravo slovarskih in drugih jezikovnih virov v slovenskem jeziku, z že delujočim spletnim besedilnim korpusom.

Partnerja, tudi če vzamemo ZRC SAZU širše, sta prostorsko v neposredni bližini, raziskovalci obeh se poznajo in srečujejo ob mnogih priložnostih, med obema hišama, ki sta v zadnjih letih napravili pomembne korake pri uporabi računalnikov in posodobitvi ustrezne opreme, pa je tudi zelo hitra internetna povezava. Sinergijski učinek podjetja, kakršno je Slovenski nacionalni korpus, bi bil za obe ustanovi nedvomno velik.

3.3 Postavitev korpusa

Organizacijske in vsebinske priprave na postavitev Slovenskega nacionalnega korpusa bi bilo mogoče opraviti v nekaj letih - podrobnejši časovni okvir je podan v posebnem razdelku. Najprej bi bilo potrebno skleniti dogovor o sodelovanju pri projektu med obema partnerjema, NUK in ISJ (oz. ZRC SAZU), ki bi opredelil tudi sodelujoče delavce obeh strani, udeleženo programsko in strojno opremo. V tem obdobju bi začeli z obveščanjem glavnih potencialnih donatorjev besedil o projektu in nadgrajevali obstoječi korpus (ISJ) z besedili, dobljenimi na ta način kot prostovoljni prispevek.

V tem času bi se poskusili na Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport (MŠZŠ) in Ministrstvu za informacijsko družbo (MID) dogovoriti o načinu vključitve projekta v ustaljene tokove financiranja, ter kako pospešiti sprejem zakona o elektronski kopiji obveznega izvoda. Obenem bi za začetek skušali tudi izposlovati dogovor o obvezni donaciji vseh besedil (npr. učbenikov), sofinanciranih s strani MŠZŠ v korpus. Dograjevali in izpopolnjevali bi programsko opremo za uporabo in delovanje korpusa.

Vzporedno bi ustanovili konzorcij sponzorjev in skušali zanj pridobiti najpomembnejše založniške in časopisne hiše ter najpomembnejša podjetja s področja prodaje računalnikov in programske opreme (npr. IBM Slovenija, Microsoft Slovenija) ter izdelave programske opreme (npr. Hermes Softlab).

Ko bi bili vsi trije pogoji (financiranje s strani MŠZŠ, Zakon o elektronskem

obveznem izvodu, konzorcij sponzorjev) izpolnjeni, bi ustanovili organizacijsko enoto Slovenski nacionalni korpus in ta bi začel normalno poslovati.

3.4 Naslovne domene

Da bi bil zagotovljen kar najenostavnejši dostop do posameznih delov korpusa in njihovo kombiniranje, obenem pa omogočeno tudi oblikovanje podkorpusov za posebne namene, ki bi se jih dalo pri iskanju obravnavati ločeno, bi bila vsa v korpus vključena dela opremljena s kratkimi govorečimi oznakami.

Primeri so npr. oznaka D_99X30, kjer pomeni D časopis DELO, 99X30 pa oznako za izdajo dne 30. oktobra 1999 ali SL_KC_ kjer pomeni SL slovensko leposlovje, KC pa oznako za vsa dela Cirila Kosmača ali I_ kot oznako del v korpusu, namenjenih potrebam sekcij Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (naprej razčlenjenih v I_L_, I_E_, I_D_, I_T_ in I_H_).

3.5 Drugi udeleženci projekta

Že kmalu po začetni fazi projekta bi bilo treba k sodelovanju pritegniti še nekaj drugih ustanov, tako glede uporabe korpusa kot reševanja strokovnih vprašanj. Tu je najprej mišljena osrednja visokošolska izobraževalna ustanova za slovenski jezik in književnost, potem pa, predvsem glede govorenega dela korpusa in s tem povezanih nalog, nosilci razvoja z govorom povezanih tehnologij.

Umestitev korpusa v mednarodni prostor terja navezavo stikov in sodelovanje s sorodnimi, predvsem evropskimi projekti in jezikovnimi viri, kakršni so Češki nacionalni korpus, Ameriški nacionalni korpus, Projekt vseevropskih jezikovnih virov (npr. TELRI) in ustrezni raziskovalni arhiv, primer je Tractor.

Za uspešno delovanje in širitev korpusa bi bil potreben velik finančni napor, ki bi terjal vključitev konzorcija sponzorjev (zgled je Ameriški nacionalni korpus). Tu so mišljeni tako velike založniške in časopisne hiše, ki bi z zgodnjo vključitvijo v projekt zelo povečale svojo prepoznavnost in vidnost svojih del (šolska primer sta npr. Enciklopedija Slovenije založbe Mladinska knjiga in DELO, osrednji slovenski dnevnik) kot tudi drugi sponzorji zunaj založniškega in časopisnega okolja, ki bi z vključitvijo v projekt utrdili svoje mesto v slovenskem prostoru.

3.6 Vprašanje avtorskih pravic

Besedila, shranjena v korpusu, ne bi bila spletno dostopna niti v izvorni obliki niti v celoti. Uporabljena bi bila le za izdelavo kumulativnih statističnih kazalcev jezika, kakršni so recimo sezname besed ali besednih zvez, in v konkordančnih seznamih, a tam le v obliki ožjega citata, se pravi ne več kot treh povedi - tekoče povedi, povedi pred njo in povedi za njo.

Korist za lastnika avtorskih pravic danega besedila bi bila v tem, da bi uporabnik v konkordančnem seznamu vsake poizvedbe po korpusu imel, za vsak najdeni primer posebej, kazalec na vir, iz katerega je bil črpana pojavitev iskanega jezikovnega ali informacijskega izraza (npr. *pridevnik pridevnik pridevnik samostalnik* ali *na licu mesta* ali *sonaravna uporaba gozda*) in njegovo ožje sobesedilo. Tako bi bil usmerjen naprej v tiskani izvod publikacije, ga morda tudi kupil, ali pa se, v primeru da bi lastnik avtorskih pravic besedilo ponujal na spletu v elektronski obliki, preko kazalca lahko preselil na njegovo spletno stran s plačljivim celotnim delom.

4. OKVIRNI TERMINSKI NAČRT

1. 2002

- sporazum med ZRC SAZU in NUK o izvedbi projekta
- izbor sodelavcev
- izbor programske opreme
- postavitve zrcalne kopije obstoječega korpusa tudi na strežniku NUK
- prizadevanje za financiranje projekta s strani MŠZŠ in MID ter za sprejem ustreznih podpornih aktov na Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport

2. 2003

- iskanje sponzorjev
- kvalitetna dopolnitev korpusa z oblikoslovno označitvijo 5 milijonov besed s strani ISJ
- kvantitetna dopolnitev z novimi, na prostovoljni osnovi pridobljenimi besedili
- izpopolnjevanje in dopolnjevanje programske opreme
- seznanjanje medijev in javnosti o projektu

3. 2004

- sprejem zakonodaje o obveznem elektronskem izvodu z ustreznim zavarovanjem avtorskih pravic
- odobritev financiranja s strani MŠZŠ in MID
- ustanovitev konzorcija sponzorjev
- ustanovitev organizacijske enote Slovenski nacionalni korpus

4. 2005

- preizkus programske opreme z dnevnim dodajanjem vseh novih besedil
- postavitve hitrega strežnika s korpusom
- domača in mednarodna promocija korpusa
- začetek normalnega poslovanja Slovenskega nacionalnega korpusa.

5. SODELAVCI

V prvih fazah, na začetku projekta, bi sodelovali predvsem delavci iz vrst ISJ in NUK, kasneje pa bi za delovanje in širitev korpusa skrbela manjša, za določen čas (postavljen s strani glavnega financerja, praviloma 5 let) angažirana skupina, združena v posebni, s strani ZRC SAZU in NUK ustanovljeni organizacijski enoti:

1. vodja in koordinator, z znanji s področja računalniškega jezikoslovja, skrbi za implementacijo korpusa, sodeluje pri vseh opravilih v zvezi s projektom

2. tajnik in manager, skrbi za promocijo projekta, za stike z uporabniki, dobavitelji besedil, s financerji ter sponzorji, sodeluje pri pripravi besedil

3. oskrbnik podatkovnih zbirk in spletnih strani, z računalniškimi znanji in smislom za jezikoslovje, odlično obvlada angleški jezik

4. uredniki besedil, jezikoslovci slovenisti z znanjem tujih jezikov, z interesom za naravoslovje in računalništvo.

Vsi zgoraj navedeni so moškega spola, mišljena pa sta seveda enakovredno oba spola.

6. OPREMA

Sem spadata predvsem programska in strojna oprema, pri čemer je prva ključnejša in v marsičem pogojuje izbor druge.

6.1 Programska oprema

Pri izbiri ustrezne programske opreme za projekt se je potrebno najprej odločiti ali izbrati eno od že obstoječih rešitev ali iti v razvoj nove, lastne. Glede na to, da je za tako nalogo potreben obsežen softver, z velikimi stroški in dolgim časom, ki je potreben za razvoj in izpopolnitev, je očitno primernejša prva možnost, izbira že obstoječe programske opreme.

Naslednja odločitev se nanaša na izbor domačega ali tujega softvera; obe plati imata dobre in slabe strani. Tujo tovrstno opremo je v akademske, se pravi izobraževalne in raziskovalne nepridobitne namene mogoče dobiti brezplačno, z upoštevanjem ostalih pogojev, ki morajo biti izpolnjeni (npr. operacijski sistem strežnika). V naši širši okolici je najbolj uveljavljen sistem Corpus Workbench, vir je Institut für machinele Sprachverarbeitung iz Stuttgarta, ki je bil med drugim uporabljen pri Češkem nacionalnem korpusu in pri sicer majhnem korpusu na Odseku za inteligentne sisteme Inštituta Jožef Stefan; sistem teče na operacijskih sistemih Solaris in Linux. Domači alternativni sta sistem ASP32, uporabljen pri FIDI (avtor podjetje Amebis) in NEVA, uporabljena pri BESEDI oz. Novi BESEDI (avtor pisec teh vrstic); oba sta napisana za operacijski sistem Windows NT oz. Windows 2000.

Glede na to, da je tujo rešitev zelo težko (oz. drago) spreminjati ali prilagajati lastnim potrebam in tudi glede na to, da sta oba domača sistema že uveljavljena in preizkušena z nekajletno uporabo, ter da je na obeh sodelujočih ustanovah, ISJ in NUK, večje število delavcev, ki poznajo programsko opremo za pripravo ustreznih podatkovnih zbirk, je nedvomno ustrežnejša domača rešitev.

6.2 Strojna oprema

Strojna oprema, potrebna za izvedbo projekta, je v večji meri že pri obeh partnerjih. Potreben bi bil še en zmogljiv strežnik ter osebni računalniki novih sodelavcev z ustrezno dopolnitvijo mrežnih povezav.

7. ZAKLJUČEK

Podanih je bilo nekaj misli, kako postaviti Slovenski nacionalni korpus v obliki, skladni s potrebami širše skupnosti uporabnikov, raziskovalcev in učiteljev našega jezika, s sedanjim trenutkom, sodobnimi tehnološkimi možnostmi, o rešitvi, ki bi močno prispevala k utrditvi in okrepitvi slovenske jezikovne in narodne identitete in ki bi pomenila tudi izviren prispevek k reševanju teh problemov v širšem, svetovnem merilu.

Čas je dozorel in več znamenj kaže, da utegne do realizacije projekta, take ali drugačne, priti v letu ali dveh.

Viri in literatura

- GORJANC, V. (1999), Korpusi v jezikoslovju in korpus slovenskega jezika FIDA. *Zbornik predavanj / 35. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 47–59.
- GRZYBEK, P. (2000), Pogostnostna analiza besed iz elektronskega korpusa slovenskih besedil, *Slavistična revija* 48/2, 141–157.
- HLADNIK, M. (1995), Elektronski literarnovedni viri in računalniško pisanje, *Jezik in slovstvo* 40, št. 7, 243–254.
- JAKOPIN, P. (1999), Slovenian National Corpus from Fiction to Reality, Predavanje na 31. kongresu American Association for the Advancement of Slavic Studies, St. Louis, MO.
- JAKOPIN, P. (2000), Slovenian texts on the internet, *Zapiski*, May 2000, 7, 4–7.
- JAKOPIN, P. (2000a), BESEDA – a text corpus of Slovenian, *Digital resources for the humanities, conference abstracts*, University of Sheffield, 70–72.
- KUČERA, H. & Winthrop, F. (1967), *Computational Analysis of Present-Day American English*, Brown University Press, Providence, RI.
- MACLEOD, C., Ide, N., Grishman, R. (2000), The American National Corpus, Standardized Resources for American English, *Proceedings of the Second Language Resources and Evaluation Conference (LREC)*, Atene, 831–836.
- SINCLAIR, J. (1992), *Corpus, concordance, collocation*, Oxford University Press, Oxford.

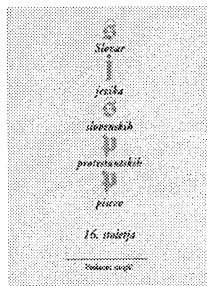


SLOVAR JEZIKA SLOVENSКИH PROTESTANTSКИH PISCEV 16. STOLETJA

Poskusni snopič

*Sestavila Majda Merše in France Novak
s sodelovanjem Francke Premk*

Sekcija za zgodovino slovenskega jezika pri Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU pripravlja *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*. Gradivo zanj je bilo zbrano s popolnim izpisom protestantskih slovenskih tiskanih del, ki so izhajala v letih od 1550 do 1595, in presega tri milijone izpisov na listkih. Namen poskusnega snopiča je predstaviti zamisel tega zgodovinskega slovarja, opozoriti strokovno javnost na bogastvo podatkov, ki jih nudi popolni izpis besedil slovenskih protestantskih piscev, in zbuditi javno razpravo o predlaganih rešitvah. V snopiču predstavljena in uporabljena slovaropisna načela so v kritično presojo ponujena predvsem jezikoslovcem, dragocene pa bodo tudi morebitne pripombe in želje potencialnih uporabnikov drugih strok.



2001, 131 str., 17 x 24 cm, broširana, ISBN 961-6358-27-8.

Cena: 1.440 SIT (cena vključuje 8,5 % DDV, stroški poštnine niso vključeni v ceno).

Založba ZRC

p. p. 306

1001 Ljubljana

tel.: 01 / 470 64 64

fax: 01 / 427 77 94

e-pošta: zalozba@zrc-sazu.si

Slovenski nacionalni korpus Maks na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU: utemeljitev

Peter Weiss

0.0 Na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU je nujna vzpostavitev korpusa (predvsem zbirke zapisanih besedil, tudi iz prvotno govorjenih besedil, ki bo služila kot osnova za besedno zbirko, vse to pa za jezikoslovno analizo in opis), iz katerega se bo dalo pridobivati veljavne jezikoslovne podatke za različna slovarska dela in za druge jezikovne raziskave na inštitutu in širše.* Pri tem je, pač zaradi trenutno največjih potreb v leksikološki sekciji, na prvi stopnji mišljena zbirka sodobnih besedil v knjižnem jeziku, medtem ko za zdaj puščam ob strani npr. terminološke, narečne in jezikovnozdgovinske besedilne in (večinoma iz njih nastale ali nastajajoče) besedne zbirke, ki se pripravljajo drugače in v ustreznih sekcijah, in tiste, ki niso niti še začete, kot je npr. zbirka besedil splošnega pogovornega jezika. Vsekakor bo treba v najkrajšem času v slovenski nacionalni korpus vključiti tudi zbirke iz drugih sekcij, na tehnično ustrezen način pa v korpusu ali vsaj v zbirki, vzporedni s korpusom, predstaviti tudi starejše gradivo, ki se hrani na inštitutu, npr. vse tisto, ki je v leksikološki sekciji služilo za izdelavo Slovarja slovenskega knjižnega jezika (SSKJ); vse to naj bi bilo splošno dosegljivo na internetu.

0.1 Pravzaprav je bistveno povedal že Vojko Gorjanc leta 2000 (Gorjanc 2000: 337): »Kaže [...], da se v slovenskem prostoru pripravlja [Fidi] konkurenčni korpusni projekt. Zbirka slovenskih besedil z imenom Cortes se je s spletnih strani Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani preselila na spletne strani ZRC SAZU in dobila tudi novo ime – Beseda: Besedilni korpus na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Kot lahko beremo na spletnih straneh, »je ena izmed postaj na poti do *Slovenskega nacionalnega korpusa*, najširši raziskovalni in izobraževalni javnosti namenjene zbirke slovenskih besedil. V njem so na nov način predstavljena leposlovna dela, sicer urejena in obdelana na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU« (<http://bos.zrc-sazu.si/beseda.html>). Lahko torej predpostavljamo, da bomo za slovenščino dobili še en besedilni korpus, ki bo tokrat nastal v okviru eminentne znanstvenoraziskovalne institucije, bo tako v celoti tudi državno financiran in posledično temu popolnoma odprt za strokovno in tudi nestrokovno javnost. Ker nastaja pod okriljem Inštituta za slovenski jezik, predvidevamo, da bo zgradba korpusa prilagojena projektom, ki potekajo v okviru omenjenega inštituta [...], torej predvsem raznovrstnim slovarskim diahronim (kar nekaj

* Osnovno različico besedila sem oblikoval na pobudo predstojnice inštituta, prof. dr. Varje Cvetko Orešnik, kot gradivo za (do decembra 2001 edini) sestanek glede slovenskega nacionalnega korpusa, ki je bil 19. julija 2001 na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

besedil v Besedi je iz 19. stoletja) in sinhronim opisom slovenskega jezika, v tem trenutku predvsem leposlovnega.«

1.0 Za slovenščino je na razpolago nekaj besedilnih zbirk v elektronski obliki, ki bi lahko služile za pripravo slovarjev sodobnega jezika in za potek drugih jezikovnih raziskav na inštitutu, vendar pa s tega stališča vse kažejo pomanjkljivosti.

1.1 Zbirka slovenskih leposlovnih besedil, ki jo na Filozofski fakulteti ureja Miran Hladnik (<http://www.ijs.si/lit/leposl.html>), vsebuje večinoma posodobljena starejša besedila; ta niso povezana v enoto, ki bi jo obvladal en sam iskalnik, ali pa so vključena v drugi dve slovenski zbirki besedil.

1.2 Besedilni korpus na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU Nova beseda, ki ga je na ZRC SAZU oblikoval Primož Jakopin (http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html), zajema večinoma publicistična besedila iz Dela v preteklih letih in je za delo v leksikološki sekciji zvrstno veliko preozek. Za obvladovanje tega korpusa je zasnovan zmogljiv iskalnik Neva, ki ga avtor Primož Jakopin še razvija. Odlika tega korpusa je, da je prosto dostopen prek interneta.

1.3 Korpus slovenskega jezika Fida, ki ga pripravlja skupina ustanov pod vodstvom DZS (<http://www.fida.net>) (prim. Gorjanc 2000; Vintar 2000, obakrat z navedeno literaturo) je gradivsko še najbližje inštitutskim potrebam in je po številu besednih oblik fascinanten, vendar pa je le delno primeren za izdelovanje slovarjev.

1.3.1 Tako rekoč nepremostljiva ovira za rabo korpusa Fida na inštitutu je, da si ta za plačilo sicer lahko zagotovi dostop do korpusa Fida, ne sme pa odlomkov iz njega uporabiti v svojih slovarjih. Tudi če te ovire ne bi bilo, bi se ob navezanosti samo na Fido leksikološki sekciji ob marsikdaj pičlem dotoku denarja kaj hitro zgodilo, da bi ostala brez edine osnove, iz katere bi lahko črpala gradivo za svoje slovarje, to pa bi hkrati pomenilo konec katerega od projektov ali vsaj hud zastoj in moteč nemir pri delu.

1.3.2 Korpus Fida je zasnovan ambiciozno in ima zelo privlačen programski vmesnik, jezikoslovna obdelava pa je – po izkušnjah, ki jih imam iz omejenega dostopa – večasih zelo približna (oblika *tema* ima npr. pripisane iztočnice *téma*, *temà* in *ta* zaim.).

1.3.3 Če bi na Fido vezana skupina (leksikološka sekcija) ugotovila, da kako strokovno področje (terminologija) v Fidi ni zastopano ustrezno in zadostno, bi lahko šla v zbiranje tega gradiva sama (in bi ga potem morda kvečjemu lahko vključila v korpus), malo verjetno pa je, da bi brez večjih finančnih vložkov to naredili pri Fidi po naročilu inštituta ali sami od sebe, saj njihov način zbiranja besedil takega postopka, kolikor je znano, ne predvideva.

1.3.4 Čeprav je cena dostopa do gradiva Fide določena, pa je nedoločljiv znesek, ki bi bil z njo porabljen do konca slovarskega projekta, celo če bi bilo gradivo za slovaropisce pri konkretnem projektu idealno. Slovarskih del niti izkušeni slovaropisci ne znajo načrtovati realno, saj vsaka motnja povzroči poznejši izid slovarja in torej tudi poznejšo povrnitev vloženih sredstev, od nikoder pa ni mogoče vzeti časa, da bi zmanjšali rok, ki je bil na začetku določen za izdelavo slovarja. Tako recimo slovaropisec Ladislav Zgusta ocenjuje običajne zakasnitve

pri izdelavi slovarjev glede na prvotne načrte na 100–150 odstotkov. Natančnejša ocena časa, ki je potreben za izdelavo slovarja, je po njegovem možna šele približno na polovici opravljenega dela (Zgusta 1991: 325).

1.3.5 Fida vključuje v svojo ponudbo tudi izpis o viru iz Cobissa. Stvar moralne presoje in ne toliko preverljivih in dokazljivih postopkov je, ali je v ceno, po kateri »uredništvo besedilnega korpusa FIDA« pri DZS daje zbirko v uporabo (v drugi polovici leta 2001 za posameznika 8000 tolarjev na mesec), vključen tudi podatek iz Cobissa, ki ga sploh ne bi smeli prodajati.

2.0 V miniaturnih slovenskih razmerah in ob zbirki, kakršna je Fida, je še en korpus res videti razkošje, vendar za slovenski nacionalni korpus, ki bi nastajal na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, govorijo tile razlogi.

2.1 Inštitut je po položaju edini dolgoročno primeren za trajno hranjenje, razvijanje, večanje in obdelavo besedilne in predvsem besedne zbirke, tudi zato, ker ima recimo že samo v leksikološki sekciji primerljivo listkovno gradivsko zbirko, iz katere je bil izdelan SSKJ in ki bi jo bilo treba izpopolnjevati in nadgrajevati. Zbiranje gradiva je za delo na inštitutu, če hoče opravljati slovaropisno dejavnost in jezikovne raziskave, ena od temeljnih in trajnih nalog, ne pa kaka stranska in trenutna.

2.2 Inštitut mora biti pri besedilni zbirki neodvisen od zunanjega vira in zunanjih ponudnikov, saj si ne sme privoščiti zastoja pri dostopu do jezikovnih podatkov, na osnovi katerih je njegovo delo sploh možno.

2.3 Inštitut si mora pridobiti pravico do pridobitve čim več raznovrstnih besedil. Prizadevati si mora tudi za zastojnsko pridobitev predvsem elektronskih virov in pretehtati poti, da pride do njih. Načrt, pobudo za zbiranje in materialne osnove zanj in potem tudi za osmislitev tega dela (obdelavo gradiva za jezikoslovne, predvsem slovaropisne potrebe) mora zagotoviti sam, to pa mu bo dajalo možnost izbire in zagotavljal kakovost, ki je pomembnejša od velikega (npr. nekajstomilijonskega) števila besednih oblik v korpusu.

2.4 Inštitut mora pridobljeno gradivo oblikovati po svojih merilih in potrebah, in sicer tako na široko, da bo mogoče v oblikovani zbirki dobiti najrazličnejše jezikovne in jezikoslovne podatke. Moral bo določiti količino podatkov, s katerimi bi bila opremljena posamezna besedila in posamezne oblike besed, in sicer tako, da čas, vložen v obdelavo, ne bi šel na škodo kakovosti in količine – uravnoteženo torej. Merila morajo biti zapisana in se bodo sčasoma dopolnjevala in smiselno širila.

2.5 Poleg računalniškega vnosa je treba natisnjene (knjige, časopise ...) in druge materialne vire (elektronske ter zvočne, video- in fotografske posnetke) arhivirati, saj je elektronsko gradivo v primerjavi z izvornikom lahko pomanjkljivo in ga je treba preverjati po izvorniku in izpopolnjevati. Bibliografski podatek iz Cobissa v Fidi je za opis določenega članka premalo, iskanje v danes sicer ne preveč oddaljeni Narodni in univerzitetni knjižnici pa zelo zamudno in neudobno. (Nihče ne more zagotoviti, da NUK nekoč ne bo zelo daleč od inštitutske zbirke, saj se lahko kdaj preselita tako NUK kot inštitut.) Delavci inštituta, predvsem tisti pri korpusu, morajo imeti materialne vire za korpus vedno pri roki, zato jih tudi ne bi

smeli izposojati na dom, ampak bi bili dosegljivi edinole na samem inštitutu, približno tako kot npr. v nekaterih knjižnicah dela, do katerih je mogoče priti samo v čitalnici.

2.6 Na inštitutu so v nastajanju druge zbirke (terminološke, jezikovnozgodovinske, narečne ...), ki jih je ob primerno zasnovani programski opremi treba čim prej vključiti v nacionalni korpus ali pa se jih bo (npr. poskenirane listke sedanjih listkovnih kartotek) dalo vsaj priključiti k njemu. To je prednost, ki je druge ustanove nimajo.

2.7 Potreba po čim večji popolnosti elektronske zbirke bo spodbudila zbiranje tistih virov, ki zbiralcev in upraviteljev zbirk doslej niso zanimali. Tako so za jezikoslovno delo recimo zelo pomembni ustni viri, ki so vključeni v zbirke knjižnega jezika le priložnostno (Gorjanc 1999: 54). Razlog za to je na dlani: za osnovni zapis ene ure govora je potrebnih približno deset ur dela, natančnejši zapis pa zahteva do 25 ur (Kennedy 1998: 81). Vendar pa je jezikovni opis knjižnega jezika brez teh virov lahko zelo neuravnotežen (prim. Kennedy 1998: 182). To je nujno že kratkoročno.

2.7.1 Na primere, ki izkazujejo potrebo po vključevanju ustnih virov v slovarske gradivske zbirke, sem naletel sam kot narečni slovaropisec in dialektolog, saj delam izključno s prvotno govorjenimi besedili, ki jih moram za objavo šele zapisati. Tale pojav je znan vsaj še v pogovornem jeziku: števniki v datumu pomenijo v nizu vrstilnih števnikov od *prvi* do *dvanajsti* mesece od januarja do decembra, in sicer za obveznim vrstilnim števnikom (od *prvi* do – glede na število dni v posameznem mesecu – *enaintrideseti*, *trideseti*, *osemindvajseti* ali *devetindvajseti*), ki pomeni dan v mesecu, in pred neobveznim glavnim števnikom, ki pomeni letnico, ali pred vrstilnim števnikom, ki mu po navadi sledi samostalnik *leta*. V izgovorjenem »Rojen je bil trinajstega desetega (tisoč devetsto) sedemindvetdeset« (datum je seveda zapisan s številkami, recimo kot *13. 10. 1997*) se ve, da *desetega* pomeni 'oktober': na listkih v listkovni kartoteki leksikološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU tovrstnega podatka ni, najbrž zato, ker se uresničuje v govorjenem jeziku, lahko pa tudi zato, ker na njih niso zapisane številke. Zato v SSKJ-ju v geslu *deseti* ne najdemo podatka, da je lahko ta vrstilni števniki tudi sopomenka za 'oktober', čeprav njegova raba v tej vlogi v govorjenem jeziku (v pisnem se pač uresničuje s številko) ni ravno redka. (O tem Weiss 2000: 188, 191, op. 2. Slovarsko je to uresničeno v poskusnem zvezku slovarja govorov med Gornjim Gradom in Nazarjami (Weiss 1998) v geslih *drugi*, *četrti*, *deveti*, *deseti*, *enajsti* in *dvanajsti*.)

2.8 Slovarji, izdelani iz korpusa, bi bili ažurnejši, saj bi se jih na ta način dalo sestavljati hitreje, kar bi pospešilo čas od njihovega zasnovanja do izdaje in torej hitrejšo uresničevanje tudi večine spremljevalnih projektov, zastavljenih na inštitutu.

3.1 Vzpostavitev korpusa, iz katerega bi izšla zbirka besed, zahteva dostop do besedil, ki si ga inštitut lahko omogoči s sistemskim dotokom besedil. To bi se dalo uresničiti s pomočjo dveh ministrstev, ki sofinancirata slovensko šolsko učbeniško in znanstveno literaturo ter slovensko leposlovje – to sta ministrstvi za šolsko

in raziskovalno ter kulturno področje. (Najbrž ni prav smiselno, da bi predlagali zakon o obveznem izvodu rokopisa v elektronski obliki, saj je postopek za sprejem zakona zapleten in dolgotrajen, hkrati pa bi zakonska prisila gotovo naletela na občutljivo področje avtorskih pravic.) Drugi vir bi zagotavljal elektronska besedila, ki bi jih dobili zastonj od avtorjev in založnikov, za kar bi morali čim prej začeti stalno zbiralno akcijo. Tretji vir bi bila javno dostopna besedila (npr. zakonov ipd., ki so objavljena tudi na internetu). Četrti vir bi bila določena dela, ki bi jih poskenirali ali pretipkali. V poštev bi prišlo še zajetje drugega gradiva z interneta ali nakup elektronskega vira, če bi bili zanj zainteresirani. – Posebno področje predstavlja zapis govornih besedil in podnaslovov pri tujejezičnih filmih na televiziji in videoposnetkih, ki pa so prvotno tako zapisani v računalniški obliki.

3.2 Darovalci elektronskega gradiva bi bili navedeni na vidnem mestu na internetni strani, kjer bi bil na razpolago korpus, navedli pa bi jih tudi v posameznih slovarjih, ki jih bo z upoštevanjem njihovega deleža izdal inštitut. Novi darovalci bi bili ob ustrezni medijski spodbudi pripravljene prispevati novo gradivo tudi zaradi ugleda ali reklame, kar bi inštitut lahko izkoristil. Slovarji bi bili na ta način cenejši, kar vse bi se na prijazen način povrnilo darovalcem in javnosti.

4.1 ZRC kot krovni upravitelj tako pridobljenega gradiva mora pripraviti tipizirano besedilo pogodbe, ki naj bi jo sestavil strokovnjak s področja avtorskega prava, v njej pa mora biti dajalcu (elektronskega) besedila zagotovljeno, da inštitut besedila ne bo uporabljal v druge namene kot v raziskovalne (kar bi potem moralo biti specificirano, saj bi inštitut iz njega vendarle smel uporabiti iztržke iz njega za svoje slovarje in vsi drugi raziskovalci in ustanove za svoja dela) in da bo inštitut prirejeno in urejeno gradivo, ki ga brez velikega truda ne bi bilo mogoče rekonstruirati v prvotno besedilo, dajal uporabnikom zastonj (prek interneta, na samem inštitutu, kjer bi bila na razpolago tudi dokumentacija ...).

4.1.1 Ta zamisel se zdi morda zaletava, vendar je inštitut kot upravitelj korpusa v tolikšni prednosti, da se mu zunanjih uporabnikov, ki bi bili npr. morebitni pisci slovarjev, ni treba bati. Hkrati bi inštitut na ta način širil in spodbujal jezikovne raziskave in nastajanje drugih slovarjev, navsezadnje tudi konkurenčnih, sploh pa tistih, ki jih sam ne namerava izdati. Tudi s tem bi preganjali morebitne strahove imetnikov avtorskih pravic pri darovanju elektronskih del, ki bi jih na inštitutu arhivirali in jih po presoji vključili v nastajajoči nacionalni korpus.

4.1.2 Vsekakor si inštitut pri pridobivanju elektronskih besedil ne sme privoščiti nerodnosti, kakršna je zapisana v pogodbi, ki jo z imetniki pravic kot darovalci elektronskih besedil za projekt FIDA sklene DZS, ki je po pogodbi »imetnik avtorskih pravic naročnik« (<http://www.fida.net/slo/pogodba/dzs-fida.html>): v členu 1 je zapisano, da »projekt korpusa slovenskega jezika FIDA [...] obsega zbiranje besedil različnih vrst za namene elektronske analize, obdelave, označevanja, reproduciranja in druge uporabe njihovih besed, besednih zvez ali stavkov« – *in druge uporabe* pomeni prodajo dostopa do korpusa. Seveda se inštitut ne more omejiti npr. na elektronsko analizo, ki bi lahko onemogočila izdajanje slovarjev, izdelanih na osnovi takega korpusa.

4.2 Posebno pogodbo bo treba pripraviti za vse (zunanje in notranje) upo-

rabnike elektronske zbirke, z morebitno posebno obravnavo tistih, ki bi želeli priti do elektronskih virov za skladišne in besediloslovne raziskave.

4.3 Tretjo vrsto pogodbe bi bilo treba pripraviti za delavce inštituta, posebno za tiste, ki bi imeli dostop do celotnih besedil v elektronski obliki, torej še ne urejenih v zbirke besed (npr. v konkordance).

4.4 Strokovnjaki za avtorsko pravo bi morali povedati, koliko besedila in v kakšni obliki (za slovar, konkordanco na cedeju ...) inštitut sploh sme uporabiti ter kaj morajo vsebovati pogodbe z imetniki avtorskih pravic. Z njihovega stališča in potem tudi s stališča uporabnikov, kakršen je v konkretnem primeru inštitut, bo treba poznati status javno izvedenih govornih besedil (radio, televizija, film, gledališče, druge javne prireditve ...).

5.0 Inštitut mora oblikovati stalno strokovno skupino, ki bo skrbela za izpopolnjevanje in širitev zbirke. V skupini bi moral jezikoslovec paziti na uravnoteženo zastopanost raznovrstnih besedil in tesno sodelovati z jezikoslovno usmerjenim računalniškim strokovnjakom, ki naj bi znal izdelati, prilagoditi ali naročiti izdelavo programskih orodij, s katerimi se bo dalo uporabljati zbirko (tudi na internetu).

5.1 Skupina, ki bi delala pri zbiranju besedil, bi sicer res bila servis, vendar pa bi bila – če pogledamo drugače – neizogibna osnova za drugi servis, tistega, ki bo izdeloval nove slovarje in druga jezikoslovna dela. Na začetku bi morala biti skupina (tudi zaradi količine zbranih besedil) manjša, hkrati bi morala vzpostaviti sodelovanje z računalniškim strokovnjakom, potem pa bi se razširila predvsem z mlajšimi sodelavci.

5.2 Skupina bi besedila na začetni stopnji preverjala po objavah, potem pa bi jih opremljala tako, da bi se vire dalo izbirati (filtrirati) npr. po obdobjih, zvrsteh, glede na stroke, kar bi lahko služilo tudi za terminološke raziskave in za predstavitve posameznih strok, ipd. Na ta način bi lahko bila v bodočem korpusu besedila iz vseh obdobj – meja, pri katerih se začnejo sodobna, tista, ki pridejo v poštev za sodobne slovarje, bi se določala sproti.

5.2.1 Pridobljene elektronske vire bi na inštitutu imeli *pravico* uporabiti za zbirko, torej v korpus ne bi nujno vključili vseh. Prav tako bi se bilo treba ob vsakem posameznem delu sproti odločiti, kaj iz njega bi prišlo v korpus, saj vanj iz knjig najbrž ne bi vključevali npr. kazal ter morebitnih imenskih, besednih in stvarnih seznamov, poglavij z literaturo ipd. Skupina bo odločala, katera dela uporabiti v celoti in katera delno, možno pa bi moralo biti tudi paberkovalno izpisovanje in izpisovanje posameznih besed (seveda z ustreznim okoljem), kar vse bi moralo biti kadar koli preverljivo (prav tako z ustreznim filtriranjem).

5.2.2 Nekdo v tej skupini bi moral biti zadolžen za zbiranje novih elektronskih virov.

5.3 Delo računalniškega strokovnjaka v skupini bi obsegalo tudi pretvorbo pridobljenih besedil iz različnih datotek, pripravo programskih vmesnikov in opremljanje gradiva tako, da bi ga uporabniki znali uporabljati sami in po ustreznih merilih (s filtri) v njem ustrezno iskati. Skrbel bi tudi za pripravo elektronskih izdaj, kot

je npr. konkordanca na cedeju, morda pa tudi za pripravo iz korpusa izvirajočih del v elektronski obliki.

5.4 Inštitutski uporabniki (predvsem pri konkretnih slovarskih projektih) bi po svojih potrebah lahko pri skupini za korpus naročali izpise posameznih besed, besednih družin, strok iz posameznih zvrsti in vrst besedil, in sicer v računalniški obliki (če tega ne bi znali narediti sami) ali pa v obliki natisnjenih konkordanc oz. listkov (kar bi spet morda lahko natisnili sami). Konkordance so lahko tudi odzadnje, izdelati se da tudi sezname besed z določenimi črkovnimi skupinami na meji besed ali znotraj njih ipd.

5.5 Čim prej bo treba organizirati elektronski zapis govornih besedil, kar bi bila prednost nacionalnega korpusa slovenskega jezika (prim. Stabej – Vitez 2000; Žibert – Mihelič 2000). Zapis prvotno govornih besedil, ki je primeren za resne jezikoslovne raziskave, namreč zahteva velika finančna sredstva. Hkrati bo vključitev govornih besedil v elektronsko zbirko posredno omogočala preverjanje pri izdelavi zelo potrebnega slovenskega izgovornega (ali pravorečnega) slovarja, z večanjem računalniških strojnih in programskih zmogljivosti ter širitvijo korpusa pa hkratno računalniško »izpisovanje« zapisanega in izgovornega dela besedila ter predvajanje zvočnega ali filmskega posnetka. To se danes že uresničuje pri posameznih geslih tujih slovarjev in podobnih del, ki jih dobimo na cedejih. Na ta način – z upoštevanjem govornega jezika – izdelani slovarji bi lahko bili opremljeni z napisom *iz dejanskega jezika* (nekaj podobnega srečamo v drugi izdaji slovarja Cobuild), kar bi bila ne samo reklamna poteza, ampak tudi dokaz slovaropisne rasti na inštitutu in napredka slovenskega slovaropisja sploh.

5.6 Korpus mora omogočiti dostop ne samo do občnih besed (samo te vsebuje kartoteka za SSKJ), ampak tudi do lastnih imen in drugih jezikovnih sestavin, kot so ločila, posebni znaki, morda tudi slike in fotografije: iz zbirke naj bi se dalo izvedeti, v katerih vrstah besedil in v katerih sobesedilih se uporablja znak &, prav tako mora biti iz korpusa za morebitne raziskave slovenskega pravopisja razvidno, kako se pišeta vezaj in pomišljaj (v katerih vlogah in ali stično ali nestično), kako je s pisanjem znaka za 'stopinja Celzija' ipd.

5.6.1 Da bo to izvedljivo, bo treba besedila pretvoriti v znakovni nabor unicode (z vsega nad 65.500 znaki), hkrati pa bo moral inštitut začeti uveljavljati slovenski podstandard v okviru unicoda. Tako bi s posebnimi slovenskimi črkami in znaki zapolnili zdaj prazno neuradno področje s 6400 znaki, na katerem bi se znašli znaki iz bohoričice, metelčice, dajnčice in od drugod (iz ne samo slovenske dialektologije, iz zapisa govornega jezika idr.), ki jih v standardu unicode ni. Razmišljanja v to smer za slovenščino so bila že objavljena, vendar se do zdaj niso uresničila (Peterlin – Košir – Erjavec 1998). To je sicer druga, vendar nujna naloga, ki omogoča trajno ureditev in vzpostavitev slovenskega nacionalnega korpusa na inštitutu, hkrati pa bi se s tem uveljavilo in utrdilo mesto te ustanove pri jezikovnih raziskavah.

5.7 Rezultati sedanjega iskanja po zbirkah besedil sicer dajo podatek o viru, vendar pa ne dovolj natančnega in tudi ne neposredno uporabnega podatka o mestu posamezne iskane in najdene besede. V Novi besedi je podatek, da se določena beseda nahaja v npr. 273. povedi v Delu z dne 22. februarja 1999, slabo in le po-

sredno uporaben za dokumentiranje ponazarjalnega primera v slovarju. Fida v ta namen navaja prav tako malo povedno številko odstavka v določenem delu. V inštitutskem korpusu bo moral biti podatek o mestu določene pojavitve pri natisnjenih delih natančnejši, tak, da bi ga bilo mogoče splošno preveriti v izvirnem, predvsem natisnjenem delu in da bi ga bilo mogoče uporabiti ob navedku v samem slovarju.

5.8 Na inštitutu bi korpus omogočal preizkušanje lematizacijskega slovarja (dejansko programa), ki je v delu (prim. Jakopin – Bizjak 1997), hkrati pa bi se z uporabo tega slovarja zmanjševala količina novih besed v nastajajočem korpusu, ki jih samodejna lematizacija še ne zajame.

5.9 Delo posameznikov iz korpusne skupine mora biti izkazano v slovarjih kot končnih izdelkih kot njihov prispevek, hkrati pa bi ta skupina lahko pripravljala samostojne besedoslovne in slovaropisne raziskave in dela; slovar neologizmov je le eno od njih.

5.9.1 Vsake toliko časa bi bilo treba za javnost (kljub dostopnosti gradiva na internetu) narediti izbor iz celotnega gradiva, ki bi bil objavljen na cedeju ali podobnem nosilcu podatkov; to bo dobro tudi za dokumentiranje stanja v določenem času. Primer za to je Cobuild, ki izdaja cedeje z npr. nekaj milijoni ponazarjalnih primerov rabe besed, izbranih iz korpusa v obliki konkordance. Možnost takega izdajanja iztržkov (ne besedil!) v elektronski obliki je treba predvideti v pogodbah o pridobivanju gradiva z darovalci besedil.

5.9.2 Skupina, ki bo skrbela za preurejanje besedil v besedno zbirko, bi lahko predvsem za šolsko rabo v knjižni obliki pripravljala delovne zvezke z izvlečki iz konkordance (primer za izvlečke iz zbirke The Bank of English pri Cobuildu je Thompson 1995).

5.10 Skupini bi svetovali uporabniki iz inštitutskih sekcij in morda tudi zunanji uporabniki, ki bi skupini posredovali izkušnje in zahteve pri raziskavah in opravilih v posameznih sekcijah in morda drugod, kar bi omogočalo rast in napredek zbirke.

5.11 Skupina bi morala imeti na inštitutu zagotovljen poseben delovni prostor in prostor za dokumentacijo (arhiv).

6.1 Zbiranje besed na osnovi besedil je za inštitut prestižna zadeva, saj na Slovenskem nobena ustanova ne more prevzeti in osmisлити tako zbranega gradiva. Narodna in univerzitetna knjižnica sicer lahko zbira elektronska besedila, nima pa potem s tem gradivom kaj početi. Novi Zakon o knjižničarstvu, ki ga je 24. oktobra sprejel Državni zbor Republike Slovenije (http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/sprejeti_zakoni/sprejeti_zakoni.html), ne ureja načrtnega zbiranja elektronskih rokopisov, za kar gre pri obveznem izvodu, ampak le zbiranje elektronskih publikacij (npr. programov na disketah in cedejih).

6.2 Vodilo naj bo kakovost, ne količina: pomembno je, da posamezne delovne skupine na inštitutu (recimo za enozvezkovni slovar) dobijo za delo kakovostno gradivo, ki bo neposredno uporabno, manj bistveno pa je veliko število besednih oblik, saj je npr. za sto milijonov besed, če bi jih pregledovali po osem ur na dan deset mesecev (na mesec računam 22 delovnih dni) na leto (kar je nemogoče) in pri tem porabili za vsako deset sekund (v tem času marsikdaj ni mogoče ugotoviti

niti besedne vrste), potrebnih več kot 157 delovnih let enega človeka. Z uporabo samodejnega lematiziranja se bo ta čas sicer zmanjšal, vendar bo še vedno veljalo, da je ogromna količina gradiva, ki bi ga bilo treba pregledovati neurejenega (recimo nelematiziranega ali slabo lematiziranega), lahko za delo medvedja usluga. Seveda je na inštitutu dobro imeti tako veliko zbirko, preprosto nujna pa je pri določenih raziskavah, recimo pogostnostnih, ki zahtevajo veliko količino besed oz. besednih oblik.

6.3 Inštitut bi za delno pokritje stroškov, ki bi jih imel s pripravo zbirke, lahko našel dovolj močne sponzorje.

7.0 Januarja leta 1993 sem na inštitutu podrobno predstavil preureditev besedil v konkordance z upoštevanjem takratnega stanja računalniških zmogljivosti, ko si ni bilo mogoče predstavljati, da se bo v drugi polovici leta 2001 dalo kupiti 40-gigabajtni trdi disk za manj kot 40.000 tolarjev; predlog na inštitutu ni bil upoštevan. Tedaj sem predlagal, da bi se besedilna zbirka in iz nje nastala konkordanca po našem odličnem slovaropiscu Maksu Pleteršniku imenovala *Maks*, kar ob utemeljivosti slovenskega nacionalnega korpusa ponavljam. Čeprav ime samo ni bistveno, pa je vendarle nerodno, če se poimenovanje korpusa prepogosto spreminja ali če se korpus ne imenuje dovolj razločevalno – če se skoraj ravno tako kot priložnostno po slovensko Microsoftov urejevalnik besedil word (njegovo ime se sloveni redkeje, kot se ime operacijskega sistema windows v okna) – ali svetopisemsko besedilo z iskalnikom na cedeju, ki se imenuje Beseda 98. Torej: *Slovenski nacionalni korpus Maks*.

Navedenke

- Gorjanc 1999 = VOJKO GORJANC, Korpusi v jezikoslovju in korpus slovenskega jezika FIDA, *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Zbornik predavanj* 35 (1999), 47–60.
- Gorjanc 2000 = VOJKO GORJANC, Nekatere možnosti jezikoslovne izrabe enojezikovnih korpusov, *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Zbornik predavanj* 36 (2000), 335–348.
- Jakopin – Bizjak 1997 = PRIMOŽ JAKOPIN – ALEKSANDRA BIZJAK, O strojno podprtem oblikoslovnem označevanju slovenskega besedila, *Slavistična revija* 45 (1997), št. 3–4, 513–532.
- Kennedy 1998 = GRAEME KENNEDY, *An Introduction to Corpus Linguistics*, London – New York, Longman, 1998.
- Peterlin – Košir – Erjavec 1998 = PRIMOŽ PETERLIN – ALEŠ KOŠIR – TOMAŽ ERJAVEC, Digitalni zapis slovenskih znakov, *Jezikovne tehnologije za slovenski jezik, Zbornik konference – Language technologies for the Slovene language, Proceedings of the conference*, ur. Tomaž Erjavec – Jerneja Gros, Ljubljana, Institut Jožef Stefan, 1998, 128–132.
- Thompson 1995 = GEOFF THOMPSON, *Collins Cobuild – Concordance Samplers* 3, *Reporting*, London, HarperCollins, 1995.

- Stabej – Vitez 2000 = MARKO STABEJ – PRIMOŽ VITEZ, KGB (korpus govornjenih besedil) v slovenščini, *Jezikovne tehnologije, Zbornik konference – Language technologies, Proceedings of the conference*, ur. Cene Bavec idr., Ljubljana, Institut Jožef Stefan, 2000, 79–81.
- Weiss 1998 = PETER WEISS, *Slovar govorov Zadrečke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami, Poskusni zvezek (A–H)*, Ljubljana, ZRC SAZU, 1998 (Slovarji).
- Weiss 2000 = PETER WEISS, Slovensko (narečno) slovaropisje leta 1999, *Zbornik Slavističnega društva Slovenije 10 = Slovensko jezikoslovje danes in jutri, Slovenski slavistični kongres, Celje, 1999*, Ljubljana, Slavistično društvo Slovenije – Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2000, 185–194.
- Zgusta [1971] 1991 = Ladislav Zgusta, *Priručnik leksikografije*, prev. Danko Šipka, Sarajevo, Svjetlost, 1991.

Joint International Meeting on Geographical Names

Združena mednarodna konferenca
o zemljepisnih imenih

Alenka Gložančev

ABSTRACT: The Joint International Meeting on Geographical Names of the United Nations Group of Experts on Geographical Names (UNGEGN) working group was held in Ljubljana, Slovenia, from 18th to 20th April 2001. The report presents six conference themes, e.g. a uniform method for compilation of gazetteers suitable for digital processing and issues concerning the standardization of geographical names with special attention paid to exonyms and transliteration methods. An important conclusion made at the conference was to present UNGEGN on a website (to be prepared by the Slovenian team). The website will provide the easiest and the fastest access to various gazetteers and to the standpoints of the interdisciplinary expert groups from UNGEGN member states to the field specialists from all over the world.

1 V Ljubljani je bila od 18. do 20. aprila 2001 konferenca z naslovom *Joint International Meeting on Geographical Names*. Srečanje, ki je potekalo v prostorih Geodetske uprave Republike Slovenije, je v sodelovanju s Komisijo za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije in z UNGEGN Working Group on Gazetteers and Toponymic Data Files organizirala Geodetska uprava Republike Slovenije.

2 *Joint International Meeting on Geographical Names*¹ je bilo simpozij-sko srečanje na visoko institucionalizirani ravni. Povezalo je namreč dve mednarodni telesi v sklopu krovne institucije, ki deluje v okviru OZN in se ukvarja s problematiko zemljepisnih imen, to je *United Nations Group of Experts on Geographical Names*² (= UNGEGN): prvo od obeh teles je *Working Group on Gazetteers and Toponymic Data Files of United Nations Group of Experts on Geographical Names*³, drugo pa je *East Central and South-East Europe Division of the United Nations Group of Experts on Geographical Names*⁴. Slovenija je preko interdisci-

¹ Neuradni prevod: Združena mednarodna konferenca o zemljepisnih imenih.

² Neuradni prevod: Ekspertna skupina za geografska imena pri Združenih narodih.

³ Neuradni prevod: Delovna skupina za imenike in toponimske podatkovne baze Ekspertne skupine Združenih narodov za zemljepisna imena.

⁴ Neuradni prevod: Sekcija vzhodne srednje in jugovzhodne Evrope za zemljepisna imena pri UNGEGN-u.

plinarno zasnovane *Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije*⁵ vključena v regijsko skupino *East Central and South-East Europe Division of UNGEGN* (katere članice so poleg Slovenije še Albanija, Bolgarija, Bosna in Hercegovina, Ciper, Češka, Grčija, Hrvaška, Jugoslavija, Madžarska, Makedonija, Poljska, Slovaška, Turčija in Ukrajina). Na 14. regionalni konferenci UNGEGN-a v Budimpešti leta 1998 je bila Slovenija izbrana tudi za vodenje te skupine v mandatnem obdobju 1998–2002. Pri nas je vključenost slovenskih strokovnjakov v to strokovno mednarodno povezavo skoraj neznana, zato se mi zdi potrebno ob poročilu o konkretni konferenci vsaj v glavnih obrisih nakazati institucionalno strukturo.

16th *Regional Conference of East Central and South-East Europe Division of UNGEGN*⁶ se je na podlagi dogovora na 20. srečanju UNGEGN-a januarja 2000 v New Yorku pridružilo še zasedanje *Meeting of the Working Group on Gazetteers and Toponymic Data Files*;⁷ tako so se konference udeležili tudi predstavniki iz drugih regijskih sekcij UNGEGN-a (npr. iz Avstrije, Finske, Italija, Kanade, Latvije, Litve, Nemčije, Velike Britanije, ZDA), s čimer je le-ta preseгла regijske okvire in dobila širši mednarodni značaj.

3 Poročilo o konferenci podajam v šestih tematskih sklopih: (1) gazetirji in toponimske podatkovne baze, (2) eksonimi, (3) standardizacija zemljepisnih imen, (4) možnosti za kontinuirano delovno komunikacijo, (5) medinstitucionalne povezave, (6) bližnje konferenčno srečanje in delovne teme.

(1) **Gazetirji in toponimske podatkovne baze**⁸

Posamezne komisije so predstavile svoje pristope pri oblikovanju toponimskih imenskih seznamov; ob tem so bile obravnavane zlasti dileme glede vključevanja različnih parametrov v toponimske podatkovne baze, saj naj bi bile le-te za mednarodno digitalno uporabo izdelane čimbolj enotno. Zanimiva je bila osvetlitev odnosa med uradnimi in t. i. geografskimi imeni z vidika identifikacije bodisi v gazetirjih oz. siceršnjih tiskanih besedilih ali na zemljevidih in problem vključevanja uradnih imen na narodnostno dvo- ali večjezičnih področjih. V okviru tega je posebno pozornost vzbudil referat Jörna Sieversa iz Nemčije, ki je predstavil težavnost izdelovanja gazetirja za področje Antarktike (Composite Gazetteer of Antarctica): Antarktiko kot politično eksteritorialno področje namreč raziskujejo razisko-

⁵ Komisija s tem uradnim imenom je bila potrjena februarja 2001, sicer (z imenom Komisija za standardizacijo zemljepisnih imen) kontinuirano deluje od leta 1995, njeni začetki pa segajo že v leto 1986; oblikovana je interdisciplinarno, v njenem članstvu so ves čas tudi jezikoslovci (v prvotni komisiji: akad. dr. Franc Jakopin, dr. Breda Pogorelec, dr. Alenka Šivic-Dular; v sedanji komisiji: dr. Metka Furlan, mag. Alenka Gložančev, dr. Alenka Šivic-Dular).

⁶ Neuradni prevod: 16. regijska konferenca sekcije UNGEGN-a za vzhodno srednjo in jugovzhodno Evropo.

⁷ Srečanje Delovne skupine za gazetirje in toponimske podatkovne baze.

⁸ Gazetir = imenik, tiskani imenski seznam v knjižni obliki; toponimska podatkovna baza = imenski seznam v digitalni obliki.

valci iz različnih držav, kar posledično pomeni tudi različna imena za posamezne topografske objekte in s tem pogojuje specifičnosti pri oblikovanju toponimskih podatkovnih baz za področje Antarktike. Zaradi večjezičnosti sta Composite Gazetteer of Antarctica in Nordic Database⁹ še posebej težavni nalogi in kot taki ponujata v premislek številne obdelovalne parametre.

Načine in probleme pri izdelave nacionalnih gazetirjev in imenskih podatkovnih baz so v svojih referatih predstavili udeleženci iz Slovenije, Združenih držav Amerike, Nemčije, Finske, Madžarske, Češke, Slovaške, Poljske, Latvije. Diskusija po t. i. nacionalnih referatih na to temo je nakazala načine, kako bi lahko, tudi upoštevajoč specifične potrebe na določenih področjih, vendarle oblikovali kvalitetne, po enotnih načelih oblikovane gazetirje, saj samo taki omogočajo mednarodno primerljivost topografskih objektov oz. poimenovanj zanje.

(2) Eksonimi

Na kulturne, zgodovinske in politične vidike eksonimov je opozoril tudi Milan Orožen Adamič (predsednik Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije); problematika eksonimov v slovenščini je namreč občutljiva zlasti zaradi neprekrivnosti slovenske etnične in politične meje (od tod različen dejanski status treh »stopenj« eksonimov, npr. Dunaj (Wien) : Celovec (Klagenfurt) : Beljak (Villach)). Diskusija o problematiki eksonimov in zlasti njihovi standardizaciji se je nadaljevala tudi naslednji dan, zelo izdelane poglede nanjo je predstavil Pavel Boháč s Češke.

(3) Standardizacija zemljepisnih imen

Zemljepisna imena so tisto področje jezika in znotraj tega lastnih imen, ki povezuje jezikoslovne in kartografske strokovnjake iz različnih delov sveta, presega formalne državne in celo celinske meje. Zato so v lastnoimenskem fondu tako pomembna in zaradi njihove svetovne komunikacijske vloge tudi predmet standardizacije. Nestandardizirana zemljepisna imena, različno zapisana po raznih publikacijah, na zemljevidih in v atlasih, povzročajo namreč nejasnosti, napačne zapise ali celo napačno identifikacijo geografskega objekta. Standardizacija oz. enotne mednarodne standardizacijske norme pa so zaradi geografskih, upravnih in jezikovnih razlik zapleten problem, ki mu bo treba posvetiti še veliko delovne energije.

(4) Možnosti za kontinuirano delovno komunikacijo

Eden od pomembnih sklepov je bila odločitev za *internetno spletno stran*. Konference delovnih teles UNGEGN-a na različnih ravneh so seveda nepogrešljiva priložnost za živo sočasno strokovno izmenjavo mnenj in izkušenj med strokovnjaki, spletna stran pa bo ustvarjala t. i. internetni arhiv UNGEGN-a, kar je velikega pomena za hitro iskanje referenc, za možnost učinkovitega nekonferenčnega delovnega posvetovanja ter povezave z drugimi ustreznimi spletnimi stranmi. Za oblikovanje in vodenje spletne strani je bila zadolžena Slovenija (naslov: [⁹ Neuradni prevod: Composite Gazetteer of Antarctica = Sestavljeni imenik za Antarktiko; Nordic Database = Nordijska podatkovna baza.](http://www.zrc-</p></div><div data-bbox=)

sazu.si/uneggn/). Mnenja in pripombe glede osnovne strukture spletne strani naj bi člani poslali do srede maja 2001, obvestilo o odprtju te spletne strani pa bo objavljeno junija 2001 tudi v reviji UNEGGN Newsletter. Oblikovalec spletne strani (Milan Orožen Adamič) bo hkrati kontaktna oseba; člani UNEGGN-a naj na njegov naslov pošiljajo obvestila o aktivnostih, predloge in zlasti delovno gradivo, kar vse bo sproti vključeno v spletno stran.

(5) Medinstitucionalne povezave

Zaradi interdisciplinarne toponimske tematike (geografske, jezikoslovne, kartografske, geodetske), njene globalnosti in s tem povezane standardizacijske in posebej tehnično izvedbene problematike pri izdelavi toponimskih digitalnih baz in gazetirjev se bo UNEGGN skušal povezati z naslednjimi institucijami: International Organization for Standardization (ISO), zlasti z njegovim delovnim telesom



Skupinska slika pred stavbo Geodetske uprave Republike Slovenije; 18. 4. 2001 (na njej žal ni vseh udeležencev): od leve proti desni: Milan Orožen Adamič (Slovenija), Božena Lipej (Slovenija), Béla Pokoly (Madžarska), Radomíra Smyčková (Slovaška), Caroline Burgess (Velika Britanija), Randall E. Flynn (ZDA), Jurij Mlinar (Slovenija); nadalje od leve proti desni: Helen Kerfoot (Kanada), Izabella Krauze-Tomczyk (Poljska), Isolde Hausner (Avstrija), Vita Strautniece (Latvija), Mara Šterna (Latvija), Mária Kovačová (Slovaška), Jörn Sievers (Nemčija), Simona Klasinc (Slovenija), Giovanni Orru (Italija), Menelaos Christodoulou (Ciper), Prodromos Vasileiou (Ciper), Alenka Gložančev (Slovenija), Pavel Boháč (Češka), Pier-Giorgio Zacchedu (Nemčija), Marjana Duhovnik (Slovenija), Borut Peršolja (Slovenija), Matej Gabrovec (Slovenija), Faruk Selesković (Bosna in Hercegovina), Janis Nagelis (Latvija), Temu Leskinen (Finska).

Technical Committee of ISO, v okviru katerega deluje ISO/TC 211 (za geografske informacije); UNICODE (konzorcij za šifriranje standardov); Center for Global Referencing Research (CGRR), ki deluje v okviru University of California; Environmental Systems Research Institute (ESRI); Scientific Committee on Antarctic Research (SCAR); US National Geographic Society.

(6) Bližnje konferenčno srečanje in delovne teme

Avgusta 2002 bo v Berlinu 8. konferenca Združenih narodov za standardizacijo zemljepisnih imen (UNCSGN¹⁰). Glavna tema bo torej standardizacija zemljepisnih imen, pri čemer bo posebna pozornost namenjena vprašanju standardov tekstovnega zapisa. Udeleženci srečanja so ponovno poudarili potrebo po določitvi transliteracijskih načinov za številne jezike z nelatinično pisavo (npr. za arabsko geografsko področje) ter nujnost, da se v latinični pisavi ohranijo posebne črke (ki jih imajo pisave nekaterih jezikov) in diakritična znamenja, ki se pojavljajo v zemljepisnih imenih. Dostikrat obstoječi računalniški programi niso sposobni registrirati teh znakov. Izoblikoval se je sklep, da bi na 8. konferenco povabili razne družbe za softver in digitalno procesiranje. Da bi lahko te čim bolj konstruktivno sodelovale, naj bi jih že pred konferenco seznanili s problemi glede kodiranja; sklicatelj naj oblikuje koncept zapisa, ki naj se vključi v uradno vabilo že omenjenim računalniškim družbam. Na 8. konferenci UNCSGN bo predstavljen tudi dokument z jasnimi načeli in konkretnimi navodili za oblikovanje toponimskih podatkovnih baz in gazetirjev.

4 Ker je bila konferenca *Joint International Meeting on Geographical Names* že zaradi same teme, namreč imen, neodtujljivo povezana z jezikom, naj v tem poročilu napišem še nekaj glede tega: Delovni jezik je bila ves čas le angleščina; morda so tudi zato udeleženci tako z navdušenjem in odobravanjem prisluhnili, ko je po uvodnih pozdravih gostitelja in drugih predsedujočih z rahlim časovnim zamikom Milan Orožen Adamič kot predsednik Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije presenetil še s pozdravom in gostoljubnim ogovorom v slovenščini. Ker pri organizaciji mednarodnih konferenc v Sloveniji slovenščina žal pogosto ostaja prezrta že pri formalnih uvodnih pozdravnih nagovorih, je bil ta, čeprav majhen korak, razveseljiv odsev spoštovanja slovenskega ustavnega določila glede rabe slovenskega jezika.

5 Po dveh delovnih simpozijских dneh se je tretji dan na izletu proti Krasu in Primorski vse tja do Pirana konstruktivni delovni odnos med udeleženci razvedril še v neformalno prijateljsko razpoloženje. – V kolikšni meri v državi Sloveniji spoštujemo norme glede rabe jezika in pravne formalnosti v zvezi z njim, so se udeleženci lahko prepričali tudi v Kopru in Piranu ob dvojezičnih napisih na uradno dvojezičnem slovensko-italijanskem območju.

6 Delovno in prijateljsko srečanje strokovnjakov različnih strokovnih po-

¹⁰ UNCSGN = United Nations Conference on Standardization of Geographical Names.

dročij iz različnih dežel ob isti tematiki nedvomno bogati posameznikovo delovno obzorje; s tega vidika je tudi ta mednarodna konferenca nedvomno dosegla svoj namen. – Naj na koncu poročila z veseljem zapišem še, da so udeleženci Sloveniji za vodenje regionalne skupine UNGEGN-a v obdobju od 1998 dalje in še posebej za organizacijo Joint International Meeting on Geographical Names izrazili vsestransko priznanje.

Alenka Gložančev, Imena podjetij kot jezikovnokulturno vprašanje

Rokus, Ljubljana 2000, Slavistična knjižnica 3

Janez Keber

Devet leti po prvi knjigi Alenke Gložančev *Enobesedna imena slovenskih podjetij*, ki jo je leta 1991 izdal Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, je Slavistično društvo Slovenije kot tretjo knjigo zbirke Slavistična knjižnica izdalo drugo z naslovom *Imena podjetij kot jezikovnokulturno vprašanje*. Kot kaže že naslov, je knjiga rezultat nadaljnjega raziskovanja posebnega dela imenoslovja,¹ ki je v desetletju po osamosvojitvi postalo še posebno aktualno. Poimenovalni procesi na področju imen podjetij so bili v tem obdobju zelo razgibani in intenzivni. Tedaj je bilo namreč ustanovljenih na stotine novih zasebnih podjetij in in z njimi se je pojavilo prav toliko novih imen.

Knjiga *Imena podjetij kot jezikovnokulturno vprašanje* je sestavljena iz naslednjih poglavij:

VSEBINA, KNJIGI NA POT, UVOD, JEDRO, SKLEP, VIRI IN LITERATURA, SEZNAM OBRAVNAVANIH IMEN SLOVENSКИH PODJETIJ, POVZETEK V SLOVENŠČINI, POVZETEK V ANGLEŠČINI (SUMMARY), O AVTORICI, IZ RECENZIJE, OŽIVLJENI ZBIRKI NA POT.

Pri raziskavi imen slovenskih podjetij, ki je vsebina predstavljane knjige, se je avtorica omejila na enobesedna imena, analizo pa je opravila za dve obdobji: prvo temeljno, za imena podjetij, registriranih do leta 1989, drugo za imena podjetij, registriranih po letu 1989. Leto 1989 je razmejitveno, ker je za do tedaj *družbe*

¹ O pomembnosti tega dela imenoslovja najboljše govorijo besede avtorice Alenke Gložančev v prvem odstavku prvega poglavja: »Imena podjetij so področje jezika, ki enakovredno z drugimi odseva jezikovno kulturo naroda v določenem času. Zaradi imenske tipike, poslovne vloge in zlasti propagandnooglaševalske naravnosti je položaj imen podjetij zelo izpostavljen, zato je razumljivo, da so kljub sorazmerno majhnemu deležu v celotnem besedišču kakega jezika poslovna imena oz. natančneje, imena podjetij deležna precejšnje pozornosti tako splošne kot strokovne marketinške in jezikoslovne javnosti.«

Avtorica je leta 1998 opravila magisterij z magistrsko nalogo *Enobesedna imena slovenskih podjetij*. Še pred tem so kot sproti rezultat njenega raziskovanja izšli članki, kot *Enobesedna imena zasebnih podjetij v naselju Fužine v Ljubljani (Jezikoslovni zapiski 1 (1991), 87–98)*, *Tudi poslovno ime je kot zrcalo (Jezikoslovni zapiski 2 (1995), 49–61)*, *Imena slovenskih podjetij in jezikovnokulturna politika, Jezik in čas, zbornik, Razprave Filozofske fakultete, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, ur. Ada Vidovič Muha, Ljubljana 1996, 93–106*; *Imena podjetij – tudi leksikografsko vprašanje, Filologija, Zagreb 1998, knj. 30/31, 459–469*, *Poskus predstavitve odnosa do tujejezičnih imen slovenskih podjetij v luči statistične analize, Jezikoslovni zapiski 4 (1998), 149–164*.

na podjetja veljal *Zakon o združenem delu*, ki ga je leta 1989 zamenjal *Zakon o podjetjih*, urejajoč tudi zakonodajo s področja zasebnega podjetništva. Glavne cilji raziskave pa so bili:

S popisom in analizo razmer na področju enobesednih imen slovenskih podjetij opraviti začetno stopnjo sistematične strokovne obravnave tega za jezikovno kulturo in sociolingvistiko pomembnega področja.

Podati besedotvorno analizo enobesednih imen slovenskih podjetij kot primer tovrstne analize stvarnih lastnih imen z oglaševalsko naravnostjo.

Ugotoviti in podati tipologijo pomenskih izvorov imen podjetij.

Podati vzroke za dajanje tujejezičnih imen slovenskim podjetjem.

Identificirati funkcijske razloge za odklanjanje tujejezičnih imen slovenskih podjetij.

Na podlagi analize razmer zarisati vsaj osnovne poteze primerne jezikovno-kulturne strategije, ki bi brez ostrega purizma vodila k razvijanju domačega (slovenskega) jezika tudi na tako posebnem imenskem področju, kot so poslovna imena oz. določneje, imena slovenskih podjetij.

Osrednji del obravnavane knjige – avtorica ga poimenuje **JEDRO** – obsega naslednja poglavja:

1. TIPOLOŠKI POPIS IN ANALIZA ENOBESEDNIH IMEN SLOVENSkih PODJETIJ

2. RAVNI PROBLEMSKOSTI PRI ENOBESEDNIH IMENIH SLOVENSkih PODJETIJ

3. PREDLOGI ZA JEZIKOVNOKULturno USMERJANJE V SMISLU GOJITVE IN RAZVIJANJA DOMAČEGA JEZIKA TUDI V POSLOVNEM IMENOTVORJU – NAČINI IN SREDSTVA.

Našteta poglavja so razdeljena na podpoglavja, ta pa naprej na številne s številkami označene vsebinske enote in podenote, kar nam omogoča, da v VSEBINI (v tej je seznam poglavij, podpoglavij ter vsebinskih enot in podenot) najdemo to, kar nas trenutno v zvezi z imeni podjetij zanima. Če pa hočemo najti v knjigi kako konkretno ime podjetja, pogledamo v **SEZNAM OBRAVNAVANIH IMEN SLOVENSkih PODJETIJ**, ki je na koncu knjige za poglavjem **VIRI IN LITERATURA**.

Poglavje 1 ima npr. podpoglavji **1.1 ENOBESEDNA IMENA SLOVENSkih PODJETIJ, REGISTRIRANA DO LETA 1989**, in **1.2 ENOBESEDNA IMENA SLOVENSkih PODJETIJ, REGISTRIRANIH PO LETU 1989**.

Podpoglavje 1.1 vsebuje 31 oštevilčenih vsebinskih enot, npr. **1.1.1 Prekategorizirana imena podjetij**, **1.1.1.1 Imena podjetij, nastala z občnobesedno prekategorizacijo**, **1.1.2 Izvirno tvorjena imena podjetij**, **1.1.2.1 Izvirno tvorjena imena podjetij, oblikovana po občnobesednih, tradicionalnih besedotvornih načinih**, **1.1.2.1.1 Izvirne izpeljanke**, **1.1.2.1.2 Izvirne zloženke**, **1.1.2.1.2.1 Izvirne zloženke iz domačih besed**, **1.1.2.1.5 Konverzna imena**, **1.1.2.1.6 Kراتična imena**, **1.1.2.6.2.3 Pomenska načela** itd.

V vsebinski podenoti **1.1.2.1.1 Izvirne izpeljanke** najdemo npr. naslednja imena podjetij: ljubljanska Industrija izolacijskih materialov **Izolirka**, ljubljanska

tovarna kemičnih sredstev **Belinka**, ljubljansko trgovsko podjetje **Metalka**, sevniška Industrija otroške konfekcije **Jutranjka**, ljubljanska Tovarna zaves **Velana**, žirovska Tovarna obutve **Alpina**. Značilno za te izpeljanke je ženski spol, ki je utemeljen z navezavo na besede *tovarna*, *trgovina*, *industrija*. Avtorica pa meni, da to ne bi smelo biti ovira za tvorbo izvirmih izpeljanka moškega spola, ki bi lahko popestrile izbor imen podjetij.

V vsebinski podenoti **1.1.2.1.3 Izvirni sklopi** je navedeno ime ljubljanskega gostinskega podjetja **Dajdam**, v vsebinski podenoti **1.1.2.1.4 Izvirne sestavljenke** pa ljubljansko podjetje za mednarodno trgovino **Intertrade** in ljubljansko podjetje **Supermarket**. Številnejša z imeni podjetij je vsebinska podenota **1.1.2.1.5 Konverzna imena**: ljubljansko podjetje za izdelavo jeklenih konstrukcij in dvigal **Mostovna**, mariborsko podjetje **Metalna**, slovenjgraško lesnopredelovalno podjetje **Lesna**, ljubljanska tovarna **Dekorativna**, ljubljanska Industrija papirja in embalaže **Kartonažna**, tovarna papirja **Sladkogorska**, ljubljanska prehrabena industrija **Kolinska**; dalje imena nastala po medjezikovni konverziji: ljubljansko gradbeno podjetje **Universal**, ljubljansko podjetje za grafično dejavnost in knjigotštvo **Orbital**, ljubljanski center za tehnološke inovacije **Novum**, mariborsko prevozno in turistično podjetje **Certus**, ljubljanska tovarna tekstilnih potrebščin **Utensilia**, ljubljansko trgovsko podjetje **Sanitaria**, ime podjetja **Agraria**.

V podpoglavju **1.2** sta v vsebinski enoti **1.2.1.1.1 Preprosta imena** navedeni ime trgovine s čevlji **Korak**, ki z namembnostjo prodajnih artiklov označuje vrsto prodajalne, in metonimično ime papirnice **Pero**, ki navaja enega od prodajnih artiklov. V istem podpoglavju pa so v vsebinski podenoti **1.2.1.1.2 Atraktivna imena**² obravnavana imena: ime trgovine s šolskimi potrebščinami **Salamander**, trgovina s čevlji, športno obutvijo ter usnjeno galanterijo **Gazela**, ime podjetja **Ameba**, s katerim so lastniki hoteli poudariti svojo fleksibilnost, željo prilagoditi se strankam (poimenjenje izraza za *žival*); trgovina s šolskimi potrebščinami **Tinta**, trgovina s tekstilno galanterijo **Cof**, atelje starinskih predmetov **Marajna** (*stilno zaznamovane besede*); trgovina z volno, tekstilnimi izdelki in modnimi dodatki **Štrenca**, trgovina s tekstilnimi izdelki **Nitka**, trgovina z mešanim blagom **Košek**, podjetje **Mehurček**, katerega osnovna dejavnost je pranje (*besedotvorna manjšalnost*), podjetje za izdelavo in popravilo industrijske elektronike in avtomatike **Watt**, trgovina z optičnimi pripomočki **Prizma**, podjetje **Bit** (*terminološke besede*); trgovina z različnimi drobnimi razvedrilnimi predmeti **Varianta**, trgovina za šport in prosti čas **Partner**, podjetje **Aspekt** (*prevzete mednarodne besede*); prodajalna tekstilnih izdelkov za dojenčke in predšolske otroke **Yunior**, podjetje za izdelavo navtične opreme **Nautilus**, podjetje za plastifikacijo grafičnih izdelkov **Tree**, podjetje **Seaway** (prvi prevzem *občne besede iz tujega jezika*).

V povzetku prvega poglavja (str. 89) je avtorica med drugim o tujejezičnih imenih zapisala: »Po letu 1989 je tujejezičnost, zlasti angleškost, kot eden od treh novih težiščnih poudarkov v tipologiji imen zasebnih podjetij (*domačijskost* (1), *zasebnoimenskost* (2), *tujejezičnost* (3)) res zelo očitna; vendar je treba to do neke

² Atraktivna imena so razložena takole: Za atraktivna imena štejemo metaforična imena.

mere pripisati tudi odstotkovno večji, naraščajoči množini zasebnih podjetij. Kljub temu pa je res, da so tujejezična imena slovenskih podjetij zelo pogosta...«

V drugem poglavju z naslovom **2 RAVNI PROBLEMSKOSTI PRI ENOBESEDNIH IMENIH SLOVENSkih PODJETIJ** je v uvodnem delu poudarjeno, da so domača imena podjetij nekako zunaj kritiške pozornosti, njihovi oblikovalci, tudi zasebni, pa se po svojih močeh trudijo izoblikovati učinkovito ime za svoje podjetje. Slovenistična stroka po njenem mnenju zamuja pri ustvarjanju teorije poslovnoimenskega besedotvorja, zato tudi še *ni meril oziroma načel za poslovno imenotvorje*. Življenje (praksa) je torej pred teorijo. Nasprotno domačim imenom podjetij so tujejezična imena slovenskih podjetij že vrsto let pod kritičnim drobnogledom zlasti strokovne in tudi t. i. ljubiteljske javnosti. Načelno odklanjanje tujejezičnih, zlasti angleških imen slovenskih podjetij sicer ni nič novega, nov pa je poudarek: v 70- in 80-ih letih so bila ta imena proglašana le za slovenščino moteč pojav, zdaj pa se jim z jezikovnokulturnega vidika pripisuje usodnejši pomen. V časopisju lahko spremljamo polemike, v katerih je poudarjena *ogroženost slovenščine*. Uvodni del zaključí z besedami:

Tujejezična imena slovenskih podjetij so že dalj časa, sploh pa po letu 1991, zelo izpostavljen problem slovenske jezikovne kulture: prikazovana so kot najbolj moteč, jezikovnokulturno nezaželen segment, ki pa ima vztrajne zagovornike med propagandnooglaševalsko javnostjo. Kljub številnim drugim, celostno jezikovno gledano globljim problemom, so postala nekakšen »preizkusni kamen« učinkovitosti uradne jezikovnokulturne politike.

V podpoglavju **2.1 ANALITIČNA OBRAVNAVA ODNOSA DO TUJEJEZIČNIH IMEN SLOVENSkih PODJETIJ** skuša avtorica odnos do problematike tujejezičnih imen podjetij nekoliko podrobneje osvetliti, kar napoveduje z naslovi vsebinskih podenot: **2.1.1 Začetek empiričnega raziskovanja**, **2.1.2 Potreba po oblikovanju meril za registracijo tujejezičnih imen slovenskih podjetij**, **2.1.3 Strokovni model, upoštevajoč konsenz govorcev določenega jezika (v našem primeru slovenščine)**, **2.1.4 Statistična pilotska raziskava o odnosu do tujejezičnih imen slovenskih podjetij kot začetek širše javnomnenjske statistične analize**. V nadaljevanju natančno opiše izvedbo in rezultate statistične pilotske raziskave, v kateri je na izbrana anketna vprašanja o primernosti registracije 11 enobesednih tujejezičnih imen slovenskih podjetij³ odgovarjalo 15 doktorjev znanosti različnih inštitutov ZRC SAZU. Svojo raziskavo končuje z besedami: »Poleg tega je ta pilotska raziskava, čeprav opravljena v »pomajšnanem merilu« širše statistične javnomnenjske raziskave, nakazala verjetnost, da bi bila tudi pri raziskavi na širšem vzorcu tujejezična imena slovenskih podjetij glede primernosti za registracijo ocenjevana sorazmerno strogo.«

V tretjem poglavju obravnavane knjige z naslovom **3 PREDLOGI ZA**

³ Izbrane enote oziroma tujejezična imena slovenskih podjetij v anketi so: **Advoconsult, Bioway, Cometours, Interline, Medex, Seaway, Tectum, Truebar, Tilia, Unitime, Yamčica.**

JEZIKOVNOKULTURNO USMERJANJE V SMISLU GOJITVE IN RAZVIJANJA DOMAČEGA JEZIKA TUDI V POSLOVNEM IMENOTVORJU – NAČINI IN SREDSTVA avtorica uvodoma ugotavlja, da se je na različnih ravneh, tudi v pilotski raziskavi pokazalo, da odnos splošne in strokovne javnosti povečini ni naklonjen tujejezičnim imenom podjetij, čeprav del javnosti, zlasti propagandnooglaševalski strokovnjaki, v njih vidijo možnost za učinkovita imena slovenskih podjetij. Da pa bi slovenski jezik dosegel svojo polno funkcionalnost, bi morali v njem razvijati tudi tako specifično funkcijsko zvrst, kot so imena podjetij. Za to pa je treba med drugim »pridobiti soglasje in voljo« oblikovalcev imen.

Avtorica nadalje meni, da bi bil *zakonski način prepovedi registracije tujejezičnih imen slovenskih podjetij* le kratkoročen in malo obetaven prijem, saj je izbira imen najbolj svobodno in demokratično področje jezika. Če pa bi že pristali na zakonsko regulativo, bi morala stroka najprej izdelati merila za sprejemljivost oziroma nesprejemljivost tujejezičnih imen slovenskih podjetij. Za usmerjanje h gojitvi slovenskega jezika v imenih podjetij se ji zdita ustrezni tudi naslednji dve možnosti: 1. poskus spremembe vedenjskega vzorca pri izbiri imen, kar bi lahko dosegli s prepričevalnim modelom propagande, in 2. s poslovnoimenskimi priročniki, tudi slovarskega tipa, ki bi s preglednostjo in raznovrstnostjo primerov lahko vzbudili jezikovnokulturno sprejemljive zamisli za nova imena podjetij.

V nadaljevanju sta v podpoglavjih **3.1 JEZIKOVNOKULTURNA POLITIKA IN KOMUNIKOLOŠKE MARKETIŠKE METODE** in **3.2 POTREBA PO JEZIKOVNOKULTURNIH PRIROČNIKIH S KONKRETNO POSLOVNOIMENSKO TEMATIKO** zelo natančno in razvejeno, tj. s številnimi vsebinskimi podenotami, prikazani omenjeni dve možnosti. To je razvidno že iz njihovih naslovov, npr. **3.1.1 Prepričevalni model propagande ob jezikovnokulturni problematiki tujejezičnih imen slovenskih podjetij**, **3.1.1.1 Shema prepričevalnega modela propagande**, **3.1.1.1.1 Aplikacija prepričevalnega modela propagande na problematiko tujejezičnih imen slovenskih podjetij**, **I. Informativno komuniciranje**. V slednjem se avtorica v 2. koraku, tj. razlagi podatkov in informacij, osredotoči na **razlago razlogov za izbiro tujejezičnih imen** za slovenska podjetja. Te razloge vidi v naslednjih štirih ravneh:

1. Ker ni noben jezik samozadosten, je treba upoštevati **medjezikovno prepletanje**, pri katerem se navadno pokaže vpliv vodilnega svetovnega jezika, tj. angleščine.

2. Zavedati se je treba tudi dejstev, o katerih govori **teorija jezikov v stiku**. Na najbolj preprost način pride do tega že zaradi učenja angleščine v slovenskih šolah.

3. Vzroke za izbiranje tujejezičnih imen za slovenska podjetja je treba iskati predvsem v **imenski tipiki**. Ime naj bi tem bolj občutili kot ime, čim dlje je od nam znane občne besede. Imenski tipiki se pridružuje še poslovna vloga imen podjetij, zaradi katere je njihova propagandna funkcija stalna.

4. Do neke mere pa je treba vzroke za dajanje tujejezičnih imen slovenskim podjetjem iskati v **miselni ležernosti**, **neustvarjalnosti** in obenem želji po ekstragantnosti. Zakon o podjetjih je sprostil tudi 425. člen, ki je bil v Zakonu o zdru-

ženem delu (»Firma mora biti v jeziku, ki je v uradni rabi v kraju, kjer je sedež organizacije združenega dela.«). Tovrstni člen je bil znova uveden v novem Zakonu o gošpodarskih družbah leta 1993, a očitno nima pravega učinka.

V 3. koraku je v okviru dodatnega pojasnjevanja razlage z namenom spodbuditi sprejemanje koncepta ugotovljeno, da je treba pojasniti **razloge za odklanjanje tujejezičnih imen** slovenskih podjetij. Tujejezična imena je mogoče zavrniti a) že z vidika **predstavitvene funkcije**, tj. da ima uporabnik, prejemnik pravico ime dojeti tudi pomensko, kar v največji možni meri lahko izpolni v domačem jeziku, b) z vidika **vplivajske funkcije**, ker gre pri tujejezičnih imenih za vplivanje tujega in s tem za materialno kulturno in jezikovno zapostavljanje domačega, c) z vidika **estetske funkcije**, tj. zaradi tujih črkovnih sklopov v tujejezičnih imenih, ki povzročajo pisno-bralne težave in si jih je težko zapomniti.

Ob navedenih funkcijskih razlogih pa je glavna utemeljitev za odklanjanje tujejezičnih imen slovenskih podjetij **potreba po polnejšem uveljavljanju in razvijanju slovenščine tudi v poslovnem imenotvorju**.

Iz drugega podpoglavja **3.2 POTREBA PO JEZIKOVNOKULTURNIH PRIROČNIKIH S KONKRETNO POSLOVNOIMENSKO TEMATIKO** bi tu omenil najpomembnejšo podenoto **3.2.1.5 Slovar imen slovenskih podjetij**. Avtorica se je pri predstavitvi predloga za slovar omejila na zasnovo slovarja enobesednih imen slovenskih podjetij, katerega osnovni namen je **jezikovnokulturnovzgojni**. Zajel naj bi okrog 500 enobesednih imen slovenskih podjetij, kar je dovolj obsežen vzorec za prikaz tipologije imen slovenskih podjetij in tudi dovolj velik za ponazoritev različnih tipov in vprašanj v tej veji imenoslovja. Slovar naj bi bil namenjen za splošno in za strokovno rabo. Kot priročnik bi imel pomembno vlogo, ker bi vzpodbujal in usmerjal k rabi slovenskega jezika pri izbiri ali tvorbi imen slovenskih podjetij. Zelo natančno in izčrpno predstavitev zasnove *Slovarja enobesednih imen slovenskih podjetij* je avtorica ponazorila s 16 primeri konkretnih slovarskih sestavkov: **Alko, Adolf Lorant, Alpetour, Certus, Elan, Eta, Kolinska, Labod, LTH, Meblo, Metalka, Metka, Pekatete, Seaway, Šešir, Zlatorog**. Glede na ponazoritve, ki imajo trdno izhodišče v predstavljeni zasnovi, bi bil *Slovar enobesednih imen slovenskih podjetij* zelo zanimiv. Zaželimo avtorici dveh temeljnih knjig s področja imenoslovja slovenskih podjetij dovolj ustvarjalne energije, da s tem slovarjem zaokroži in kompletira svoje raziskovanja tega pomembnega dela slovenskega imenoslovja.

To je moja predstavitev ene od redkih imenoslovnih knjig, ki občasno izidejo v slovenskem prostoru. Iz vsebinsko izredno razčlenjenega besedila sem izluščil zanimivejše vsebinske enote ali podenote. Te naj bi nakazale nekaj bistvenih razsežnosti knjige. Ta je plod avtoričinega kontinuiranega raziskovanja posebnega odseka slovenskega imenoslovja, ki ga s svojima knjigama ob številnih člankih dostojno predstavlja tudi v evropskem prostoru. Knjiga je izredno aktualna tudi glede rabe slovenščine v javnosti, saj se suvereno, a brez kakršnega koli purizma sooča z na splošno nepriljubljeno rabo tujejezičnih imen podjetij. Ta se je zlasti razbohotila po osamosvojitvi, ko je nastalo na stotine novih zasebnih podjetij. V knjigi je za izboljšanje stanja ponujenih več možnosti, o čemer je po ugotavljanju

problemskosti v drugem poglavju govora zlasti v tretjem poglavju. V prvem poglavju so vsestransko analizirana enobesedna imena podjetij v dveh obdobjih, tj. v prvem do leta 1989, v drugem do leta 1998. S tem avtorica pripomore k boljšemu poznavanju nastajanja in ustroja teh imen, kar se navezuje na v tretjem poglavju ponujene možnosti preprečevanja pretirane rabe tujejezičnih imen slovenskih podjetij. Pri tem si avtorica ne obeta uspeha s prepovedovanjem rabe tujejezičnih imen podjetij, zakonska regulativa pri registraciji takih imen pa bi morala izhajati iz strokovno izdelanih meril. Zavzema se za prepričevalni dialog z oblikovalci tujejezičnih imen slovenskih podjetij, ki bi jih morali vzpodbujati k rabi slovenskih jezikovnih sredstev in celotnega občnoimenskega besedja, tudi narečnega. Med predvidenimi slovenskimi pripomočki za uspešno rabo slovenskega jezika pri oblikovanju imen podjetij je na najvidnejšem mestu *Slovar enobesednih imen slovenskih podjetij*, ki ga predstavlja z izčrpno zasnovo, ponazorjeno s konkretnim prikazom slovarskih sestavkov.

Knjiga je skrbno sestavljena in oblikovana, pisana zelo racionalno v doganem ter razumljivem jeziku. Naj ostanem pri teh besedah, ker bi težko našel drugačne besede pohvale, kot jih najdemo v recenziji prof. dr. Toma Korošca, ki je dodana na koncu za kratko predstavitev avtorice. Slavističnemu društvu lahko samo čestitamo, da je delo izbralo kot prvo za oživljeno zbirko Slavistična knjižnica, kateri po tako uspešnem startu želimo še mnogo podobnih pomembnih del.

KRIZA REVIJE »DOM IN SVET« LETA 1937
Zbornik dokumentov

Uredil Marjan Dolgan

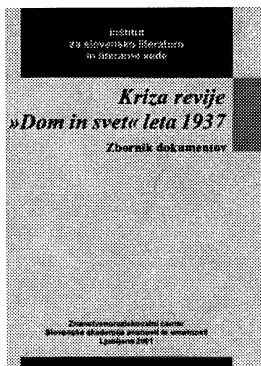
Zbornik prinaša znane in tudi doslej neznanе dokumente, povezane s krizo enega najpomembnejših slovenskih literarnokulturnih glasil prve polovice 20. stoletja. Kriza, ki je izbruhnila zaradi objave Kocbekovega članka *Premišljevanje o Španiji*, je povzročila v takratnem katoliškem taboru usodno razcepitev slovenskih sil in svoj vrhunec dosegla med drugo svetovno vojno. Šele iz objavljenih dokumentov postanejo razvidne razsežnosti nastalega nazorskega razkola, zato knjiga ne bo zanimiva samo za literarne in politične zgodovinarje, kulturologe ter sociologe, temveč za vsakogar, ki ga privlači novejša slovenska zgodovina.

Opombe so delo Ane Koblar Horetzky, spremno študijo je prispeval Matija Ogrin.

2001, 472 str., 15 x 20,5 cm, broširana, ISBN 961-6358-44-4.

Izdajatelj: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU.

Cena: 3.180 SIT (cena vključuje 8,5 % DDV, stroški poštne niso vključeni v ceno).



Založba ZRC

p. p. 306

1001 Ljubljana

tel.: 01 / 470 64 64

fax: 01 / 427 77 94

e-pošta: zalozba@zrc-sazu.si

Dr. Nikolai Mikhailov, Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine – Rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550), Trst, Mladika, 2001 (Ob izidu knjige)

Irena Orel

Pri založbi Mladika v Trstu je spomladi izšel slovenski prevod monografije *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine – Rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)* mladega ruskega jezikoslovca, preučevalca baltske in slovanske mitologije, romanista, klasičnega filologa, slavista in slovenista dr. Nikolaja Mikhailova, ki se tudi poklicno od leta 1998 posebej posveča slovenistiki kot profesor slovenščine in predstojnik katedre za slovenistiko na Univerzi v Vidmu. Delo je nastalo po sistematični raziskavi slovenskih pisnih dokumentov izpred več kot pol tisočletja. Ob tem dragocenem znanstvenem prispevku avtorja k zgodovini slovenskega jezika ne moremo mimo dejstva, da je v povojnem obdobju prvi zbral, pregledal, predstavil in ovrednotil slovensko jezikovno dediščino v času po Brižinskih spomenikih in pred začetkom protestantskega knjižnega razcveta.

Verjetno ni naključje, da je knjiga izšla prav med Slovenci v Trstu, saj so med deseterico daljših srednjeveških besedil kar trije z beneškoslovenskega jezikovnega območja, s skrajnega zahodnega roba slovanskega sveta, stičišča z romanskim in germanskim življem, kjer se je slovenski jezik gojil, krepil in ohranjal na vsej burni in razburkani zgodovinski poti (Videmski rokopis iz l. 1458 z imeni števnikov, Starogorski rokopis z zapisi treh molitvenih obrazcev iz Stare Gore (Castelmonte) nad Čedadom (1492–98) ter Černjejski ali beneškoslovenski rokopis z 52 slovenskimi zaznamki ustanovnih maš z Gorenje Černjeje v Terski dolini (od 1497 dalje). Zato je delež tujerodnega znanstvenika, avtorja monografije, ki je posvetil svoje sveže ustvarjalne sile in raziskovalno moč prav odstiranju prahu pozabe z našega najbolj oddaljenega in mračnega srednjeveškega pismenstva, toliko večji, saj je zapolnil zevajočo vrzel v kulturno- in jezikovnozgodovinskem preučevanju predknjižnega obdobja. Bera slovenskih pisnih virov je morda skromna le po obsegu, fragmentarnosti, vsekakor pa ne po besedilni raznovrstnosti in večfunkcionalnosti ter jezikovni nadnarečnosti oz. večnarečnosti, ki nas nehote sili k misli, da se je že tedaj izoblikoval pisni jezik za splošnejšo rabo, ki ni izhajal le iz določenega narečja oz. govora, temveč je moral vsebovati povezovalne prvine širšega prostora. Slovenski jezik je že v zadnjih stoletjih srednjega veka dosegel raven, ki je omogočila izražanje tako nabožnih, uradovno-pravnih kot tudi umetnostnih vsebin, in nudil trdno podlago, na kateri je v novem veku lahko v novih družbenih in ob boljših tehničnih pogojih pred 401 letom nastala prva slovenska knjiga, da se je lahko razbohotil kar v 53 protestantskih tiskih.

Tisoč let slovenskega jezikovnega obstoja se odraža v svoji prvi predknjižni polovici v 14 doslej evidentiranih rokopisnih zapisih (z eno izjemo, tj. interpolira-

nimi slovenskimi besedami v nemškem tiskanem protipuntarskem letaku iz l. 1515). Po zadnji znanstvenokritični izdaji naših najstarejših srednjeveških rokopisov, tj. Brižinskih spomenikov, pri SAZU v Ljubljani ter izdaji Stiškega rokopisa s študijami l. 1992 pri Državni založbi Slovenije smo Slovenci po zaslugi avtorja dobili celostni prikaz, novo skupno objavo, strokovnoliterarni pregled vseh obravnav in omemb ter jezikoslovno obdelavo vseh 13 doslej znanih in ohranjenih srednjeveških rokopisov in fragmentov, ki so nastali po Brižinskih spomenikih do začetka slovenskega knjižnega jezika v drugi polovici 16. stoletja.

Filološko in jezikoslovno znanstveno delo, delno predstavljeno v knjigi, je sad avtorjeve doktorske disertacije, ki jo je pripravljal od junija 1996 do februarja 1998 in istega leta uspešno zagovarjal na Rijksuniversiteit v Leidnu na Nizozemskem pri prof. dr. F. Kortlandtu. Kot je avtor poudaril v uvodu k objavljeni doktorski disertaciji v nemškem jeziku l. 1998, je bil namen dela »obnovljena objava in zgodovinskojezikovna analiza nekaterih »zgodnjeslovenskih« (izraz uporabi namesto dvoumnega pridevnika »staroslovenskih«) rokopisov 14., 15. in 16. stoletja do prve slovenske tiskane knjige l. 1550«. Predhodno je moral avtor po knjižnicah in arhivih poiskati izvornike (razen dveh izgubljenih, in sicer Auersperškega in Kranjskega rokopisa, je ugotovil, da je izginil tudi Starogorski rokopis iz videmskega nadškofijskega arhiva), jih natančno grafološko pregledati in na novo zapisati. V svoji doktorski disertaciji jih je nato natančno jezikovno razčlenil, kritično objavil in ovrednotil delež do sedaj odkrite slovenske jezikovne zapuščine v predknjižnem obdobju. Raziskovalne rezultate je predstavil kar v treh knjigah, ki so izšle v različnih jezikih: italijanskem (1997), nemškem (1998) in sedaj tudi slovenskem (2001). To obdobje je po avtorjevem mnenju ostalo neraziskano iz več razlogov: objektivni vzrok je majhno število rokopisov oz. slovstvenih virov v obdobju med prvimi zapisi (Brižinski spomeniki) in prvo knjigo, subjektivni pa osredinjenost na dva najpomembnejša mejnika (izhodišče zgodovine slovenskega jezika in reformacija). Neravnotežje v preučevanju jezika v obdobju med obema mejnikoma je s to monografijo uravnovešeno, saj je z znanstvenim jezikoslovnim in filološkim opisom 13 zvrstno različnih slovenskih zapisov v drugem tisočletju srednjega veka potrjeno pisno izročilo in večzvrstna raba slovenskega jezika ob latinskem in nemškem: poleg nabožnih (Celovski/Rateški rokopis (1362–1390), Stiški rokopis (1428–1440), Starogorski rokopis (1492–1498), Načrt za pridigo (16. stol.)) so to tudi pravna (Kranjski rokopis iz verjetno prve polovice 16. stoletja), uradovno-administrativna (Černjejski rokopis (od 1497 dalje)), umetnostna – slovenski verzi (Oswald von Wolkenstein (1416/1417), Auersperški rokopis (15. stoletje), velikonočna kitica Stiškega rokopisa (1440), Ain neues lied von den kraynerischen bauren (1515) kot prvi tiskani dokument s slovenskim jezikom) in tematska besedila oz. zapisi (zapis pozdrava koroškega vojvode B. Spanheimskega v pesniškem delu Frauendienst Ulricha von Li(e)chtensteina (1227), Videmski rokopis s števniki (1458), Škofjeloški rokopis z imeni mesecev (1466) ter po l. 1997 odkrit tribesedni zapis Wiljema Praunpergerja iz l. 1544 v Turnirski knjigi Gašperja Lambergerja (iz knjige D. Kosa).

Knjiga, odeta v zimzelene platnice z belimi sledovi zapisanih besed iz Černjejskega rokopisa, obsega čez 250 strani. Slovenska izdaja je v primerjavi z objavo celotne disertacije v nemški izdaji manj obsežna in poljudnejša, saj izpušča vse

jezikovne komentarje kot tudi ves kritični aparat pri objavah spomenikov. V predgovoru je avtor poudaril, da slovenska izdaja monografije o zgodnjeslovenskih jezikovnih rokopisih ne pomeni prevoda, temveč skrajšano in dopolnjeno (zlasti bibliografsko) verzijo z objavo vseh doslej znanih besedil. Vsebuje I. razdelek z naslovom *Zgodovina preučevanja zgodnjeslovenskih rokopisov*, in sicer: 1. splošni seznam, 2. zgodnjeslovenski rokopisi v strokovnih in znanstvenih delih (od Radicsa 1879 do Mikhailova 1997a); 3. objave in raziskave posameznih (13) rokopisov. Prvo poglavje je – kot v obeh prejšnjih knjigah – namenjeno pregledu zgodovine preučevanja zgodnjeslovenskih jezikovnih spomenikov: v prvem razdelku po avtorjih, v drugem po jezikovnih spomenikih, oboje urejeno v kronološkem zaporedju. Prispevek raziskovalcev tega obdobja slovenskih pisnih virov oz. pregled razprav je avtor obdelal v 24. enotah: prvo mesto pripada P. Radicsu, ki je skušal sistematično naštet, delno reproducirati in podati nekaj ugotovitev o vlogi slovenskega jezika v srednjem veku (LMS 1879), sledijo še razpravljanja V. Oblaka (1889), J. Glaserja (1894), J. Grudna (1911), L. Lenarda (1913), F. Ramovša (1924), F. Kidriča (1928/32; 1938), M. Kosa (1931), I. Grafenauerja (1931, 1934/35, 1942, 1973), F. Petreta (1955), L. Legiše, F. Tomšiča (1956), J. Pogačnika (1961, 1972, 1990), A. Cracine (1973), B. Pogorelec (1974), E. Stankiewiczza (1981), J. Toporišiča (1981, 1991), R. Lenčka (1982), V. Habjana (1988), S. Bonazze (1988), N. Mikhailova (1997). Obravnava jezikovnih spomenikov po avtorjih s splošnega strokovnoliterarnega stališča je prikazana tudi v preglednici. Avtor ugotavlja, da sta samo dva avtorja (Radics, 1879, in Lenard, 1913) skušala zajeti vse rokopisne dokumente in nekatere tudi reproducirati in kulturno-zgodovinsko ali jezikovno analizirati. Drugi del prvega poglavja zajema predstavitev objav in raziskovanja posameznih (13) zgodnjeslovenskih rokopisov. Na koncu poglavja sta dodani še dve preglednici: tabela z datacijami vseh rokopisov pri posameznih raziskovalcih in »geografija zgodnjeslovenskih jezikovnih spomenikov« s podatki o zapisovalcu, mestu nastanka, kraju odkritja in sedanjem nahajališču rokopisa.

Osrednji drugi razdelek (*Zgodnjeslovenski rokopisni dokumenti*) zajema novo izdajo devetih obsežnejših rokopisov: Celovškega/Rateškega, Stiškega, Kranjskega, Videmskega, Škofjeloškega, Starogorskega, Černejškega, Auersperškega rokopisa in Načrta za pridigo, vendar brez obsežnih tekstoloških in jezikoslovnih komentarjev, ki jih vsebuje nemška objava celotne disertacije (*Frühslowenische Sprachdenkmäler – Die handschriftliche Periode der slowenischen Sprache (XIV. Jh. bis 1550)*, Studies in Slavic and general Linguistics, Rodopi, Amsterdam – Atlanta, GA 1998). Izdaja zajema izvorna besedila v avtorjevem zapisu, sledi »fonetični prepis«, ki je pravzaprav le poknjžjen zapis izvirnika, in priredba besedil v sodobni slovenščini. Slabo polovico knjige zajemajo dodatki: seznam literature, dragoceno abecedno urejeno kazalo citatnih oblik z navedbo mesta ter okrajšanim virom (52 strani), nadalje prvič objavljena avtorjeva bibliografija (133 bibliografskih enot), ter 16 reprodukcij spomenikov (Rateškega, Videmskega, Škofjeloškega, Černejškega (11 strani) in Načrta za pridigo). Knjigo je uredila in besedilo jezikovno redigirala Ivanka Hergold, prevedla Helena Ošlak, oblikoval pa Matej Sušič.

Avtor je v tretjem sklepnem poglavju začrtal tudi nadaljnje naloge raziskovanja jezika v rokopisnem obdobju: opis stanja jezika (poskus rekonstrukcije tudi

za nezajeta področja v vzhodnem in južnem delu slovenskega ozemlja) in pravilna zgodovinska uvrstitev jezika in njegovih nosilcev v etnogenetski in jezikovni razvoj Slovencev, prevajalska tradicija (iskanja virov) in sožitja slovenščine z drugimi jeziki, težnja po oblikovanju knjižnega jezika. Avtor mešani jezik spomenikov z različnimi narečnimi značilnostmi, ki kaže na nedoslednosti in je »znamenje jezikovne neustaljenosti« (Sklep, 137), razlaga tudi kot »prizadevanje za skupni standardni jezik, »težnjo po formiranju slovenskega knjižnega (pisnega in ustnega) jezika, ki naj bi bil razumljiv za večino ljudi« (137). Odpira pa tudi vprašanje kronologije nekaterih glasoslovnih in oblikoslovnih pojavov. Ob koncu izraženo avtorjevo upanje, da bodo rezultati »pripomogli k novim pogledom na zgodovino slovenskega jezika in nemara pomenili tudi neke vrste spodbudo ter izhodiščno gradivo za nastanek nove zgodovine slovenskega jezika, kar se je, kot upamo, izkazalo za potrebno« (139), je nedvomno utemeljeno, saj je s svojim strokovnim pregledom in jezikoslovnim opisom omogočil celosten vpogled v ohranjeno rokopisno zbirko predknjižnega obdobja.

Izčrpna in sistematična monografija o zgodnjeslovenskih jezikovnih spomenikih dr. Nikolaja Mikhailova je celovit besedilni in literarnozgodovinski prikaz ohranjenih pomnikov v predknjižnem, kulturnem obdobju slovenskega jezika in neprecenljiv prispevek k jezikovni in kulturni zgodovini slovenskega jezika, ki je tako tuji in sedaj tudi širši slovenski javnosti, učiteljem in študentom, jezikoslovcem in vsem zainteresiranim približala izredno pomembno in nezanemarljivo, a malo poznano in raziskano poznosrednjeveško obdobje slovenskega pismenstva, ki bo morda z novimi odkritji še nadalje razširjalo in dopolnjevalo vedenje o začetnih razvojnih stopnjah slovenskega jezika.

Razlagalni slovarji ruskega jezika

Jurij Rojs

V zapisu sem zajel prikaz slovarjev rusko-ruskega jezika. Leksika sodobnega ruskega knjižnega jezika je podana v Razlagalnem slovarju pod uredništvom D. N. Ušakova (1934–1941), v 17-delnem slovarju Akademije znanosti Sovjetske zveze (1950–1965), v enozvezkovnem slovarju S. I. Ožegova in N. Ju. Švedove (1995).

V 18. stol. je bil najpomembnejši Slovar Akademije Rossijske v šestih delih (1789–1794). V 19. stol. je dal neizbrisen pečat ruskemu jeziku slovar V. I. Dalja: *Tolkovyj slovar' živogo velikoruskogo jazyka* (1880–1882) Vladimirja Ivanoviča Dalja, ki je bil sicer po izobrazbi zdravnik. Večkrat je menjal poklic. Bil je mornar, vojaški zdravnik, služboval je tudi na več vodilnih mestih v carski Rusiji. Slovar je delal 47 let. V leksikografiji je ta slovar izjemnega pomena. Dalj je zbral več kot 200.000 besed. S kamelama je potoval po obširnem ruskem ozemlju in zbiral žive ruske besede. Ko se mu je ena kamela izgubila, je skoraj napravil samomor.

Prav gotovo zasluži pozornost tudi razlagalni slovar ruskega jezika v štirih knjigah, ki ga je izdala ruska Akademija znanosti (1981–1984). Imenuje se *Malen'kij akademičeskij slovar'* (kratica MAS).

V 90-ih letih so začeli v Rusiji izdajati najobširnejši rusko-ruski slovar v dvajsetih delih, ki se imenuje *Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka*. Izdaja ga Institut ruskega jezika, glavni urednik je K. S. Gorbačevič. To je druga, predelana in razširjena izdaja BAS-a.¹ Izdaja ga založba "Russkij jazyk" v Moskvi od 1991. Doslej so izšli štirje deli: I. 1991, obsega gesla črk A–B (str. 39–281); II. 1991, obsega gesla črke V (str. 7–959) in je najobsežnejši; III. del vsebuje gesla črke G (str. 7–400) in IV. 1993, ki obsega gesla črke D (str. 7–573).

V I. delu beremo na str. 4: "V slovar je zajetih več kot 120.000 besed in je razlagalno normativen z elementi historizmov. V njem je podan leksikalni fond ruskega jezika od obdobja Puškina do današnjih dni. V drugi izdaji so upoštevane normativne spremembe, ki so se dogodile v besednem zakladu ruskega jezika. Leksikalno grafična informacija je približana sodobni ravni znanstvenega vedenja o jeziku. Slovar je namenjen specialistom – jezikoslovcem, predavateljem ruskega jezika in vsem, ki jih zanima življenje besed in norma knjižnega jezika."

Čeprav so izšli le štirje deli, lahko napišemo oceno oziroma prikaz tega imenitnega dela ruskih jezikoslovcov. Prvi BAS je izšel v letih 1950–1965. Bilo ga je težko kupiti, ker je bila njegova naklada prenizka, če upoštevamo razširjenost ruskega jezika ne le v sami Sovjetski zvezi, ampak tudi drugod po svetu. Po zmagi

¹ BAS je kratica za Bol'šoj akademičeskij slovar'.

nad nemškim nacizmom in japonskim imperializmom so nastopili za ruski jezik boljši časi, bilo pa je tudi obdobje izstrelitve prvega satelita okrog Zemlje in prvega človeka v vesolje.

Pri prvem BAS-u (1) je sodelovalo kar 12 urednikov – znanih ruskih jezikoslovcev. Glavni urednik je bil dopisni član Akademije znanosti ZSSR V. I. Černyšev. Tu srečamo še imena, kot S. P. Obnorskij, V. V. Vinogradov, E. S. Istrina ... Glavni urednik v drugem BAS-u je dr. filoloških znanosti K. S. Gorbačevič, v glavnem uredništvu je še sedem članov, ki še niso sodelovali pri prvi izdaji. Nekateri od tistih so že umrli (S. P. Obnorskij, V. V. Vinogradov...).

V Uvodu k drugi izdaji beremo: "BAS je dobil široko družbeno priznanje, uporabljajo ga jezikoslovci, literarni zgodovinarji, zgodovinarji, prevajalci..." (str. 5). Na tem slovarju temelji več nacionalnih slovarjev v nekdanji ZSSR. Od prve do druge izdaje BAS-a so pretekla več kot tri desetletja. V Rusiji se je v tem času znanost zelo razvila. Potrebno je bilo kodificirati mnogo novih leksemov in frazemov. Novi slovar bo vseboval več frazemov, kot jih ima frazeološki slovar Molotkova.² Škoda je, ker niso v BAS-u II frazemi naglašeni po sestavinah, kar je naredila npr. zagrebška rusistična frazeološka šola pod vodstvom akademikinje Antice Menac in profesorja Milenka Popovića.³ Ruski jezikoslovci, uredniki druge izdaje, pojmujejo frazeologijo v širšem smislu (npr. koncepcija N. M. Šanskega⁴) v primerjavi s frazeologijo v ožjem pomenu (koncepcija A. I. Molotkova).⁵

BAS ima 22 paragrafov (Slovar slovenskega knjižnega jezika 228).⁶ V prvem obravnava aktualizacijo in dopolnitev sestave slovarja, v četrtem stilno oznako besed z vidika sodobne norme. Navaja kratice in okrajšave, ki jih ne najdemo v drugih slovarjih ruskega jezika, npr. v MAS-u.

Veliko besed se v ruščini začenja z latinskimi (vpliv zahodne kulture) in grškimi (vpliv Bizanca) prefiksi, npr. **anti-** (120 besed): **antialkogó'nyj**, **antinomčeski**... in **arhi-** (27 besed): **arhieréj**, **arhitráv**... Besede so opremljene s stilnoplastnimi oznakami, ki upoštevajo preteklo in sedanjo normo – premiki so opazni, vendarle dokaj redki, npr. I.: **akrostih** in **akróstih**... Nevtralni so izrazi: **abház-abházec** – **abhazy-abhazy**. Pogovorne so npr. besede: **bespámjatnyj**, **bodrjačók**, **vjazók**. Ljudsko zastareli so izrazi: **byt'ě**, **vshódnja**, **dlinotá**... Oznaki niž. in pog. imajo besede: **al**, **áli**, **barýga**, **bodjága**, **vernják**, **gnedúha**, **dobýčlivost'**...

Časovno-frekvenčni kvalifikator in arh. imajo besede: **antik**, **ánghlickij**, **graničnyj**, **gran'**, **dátel'**; **dvoebráče**, **dobróta**, **dobýtok**... Vzporedno z razlaganjem pomena besede so navedene književne ponazoritve, tako npr. ima iztočnica **ámvra**, ki je zastar., ponazoritev v citatu: ... drug fatu brosaet /Amvru s kudrej otrjasae (Tjutčev; beseda živi tudi na zah., sev., jugu); **bivák**, **bivuák**: Vstopiv v Rumyniju, nužno spat' uže na bivakah. Segodnja spali na vozduhe v pervyj raz

² Frazeologičeskij slovar' ruskogo jazyka, Moskva 1967.

³ Rusko-horvatskij ili serbskij frazeologičeskij slovar', Zagreb 1979–1980.

⁴ N. M. Šanskij, Leksikologija sovremenogo ruskogo jazyka, Moskva 1972.

⁵ A. I. Molotkov, Osnovy frazeologii ruskogo jazyka, Leningrad 1977.

⁶ A. Menac i M. I. Il'jaš, Leksika i frazeologija sovremenogo ruskogo literaturnogo jazyka, Zagreb 1971. Slovar slovenskega knjižnega jezika I.–V. 1970–1991.

(Garš. Pis'mo E. S. Garšinoj, 13. maja 1887⁷); **vovóda**, -y. (Puškin: Pozdno nočiju iz pohoda/Vozvratilsja vovoda). Ponazoritvam besed z navedki iz ruske književnosti so dodani še podatki o tem, v katerem slovarju jih lahko najdemo, npr. **gajdúk** je že registriral Sreznevskij, Polikarpov, 1704; Slovar Akad., 1790, Gejm, 1799; Janovskij, 1803; Sokolov, 1834. Geslo **gnjaúr** ponazori slovar z L. N. Tolstojem: "On govorit: Vy nevernye, gjaury, začem svin'ju edite?" Veliko okazionalizmov srečamo v vseh štirih delih druge izdaje BAS-a (A. Solženicyn: **dáby** in **dabý**); **deklarácija** (izpoved ljubezni).

Druga izdaja BAS-a ima precejšnje število (več kot prva) pokrajinskih (rus. oblastnyh) besed, npr.: **ážno** in **ážnó**, **azjam**; **bába** (slov. pelikan), **bábka**, **bájda**, **válka**, **váluh** in **valúh** (kastriran oven), **valušók**, **varók**; **gaj**, **gajdá**, **gajnó**, **gajtán**. Zast. in pokrajinsko (obl.) je **dále**, **dektjár'**; **detóvnik**, **dežá**, **děžka**.

BAS II vsebuje veliko besed in besednih zvez – klišejev iz ljudske tvornosti. Iz jezika pravljic je stalna besedna zveza **Žili byli ded da baba...**, **baba – jaga** (**kostjanaja noga**). V slovarju je veliko krilatic, pregovorov in rekov (znanega ali neznanega avtorja), npr. **búrja v stakane vody** – gre za frazem, ki ga označuje tilda). Navajam besedne zveze, rus. slovosóčetanija, nem. die Wortverbindung) s podstavo **vodá**: **Vodoj ne rozol'ěš'**; **kak dve kapli vody (pohoži)**; **kak, búdto, slóvno v vodu gljadet' / smotret'**; **obdát'**, **okatít'** (**holódnoj**) **vodój**; **oprýsnut'**, **okatít'** idr. **živój vodój**; **sed'mája vodá na kiselé**; **byt' / hodít'** ipd. **kak v vodu opúščennyj**; **kak slóvno, búdto v vodu kánul**; **mnógo, skól'ko, nemálo** idr. **vodý utekló s teh por, s togo vrémeni**; **hot' v vodu brósit'sja...**

V drugi izdaji BAS-a je tako kot v prvi navedena frazeološka podstava s sestavinami, v besednem gnezdu pa je navodilo, katera beseda nastopa kot podstava ali sestavina: **Vílami na vodé, po vodé pisano** (podstava je naglašena, sestavine pa ne).

Opisi posameznih gesel se v prvi in drugi izdaji ne ujemajo. Izbral sem le eno geslo, ki potrjuje omenjeno trditev, tj. **abonement**, -a. V besednem gnezdu so navedene še besede **aboneméntnyj**, **abonént**, **abonéntka**, **abonéntnyj**, **abonírovat'**, **abonírovat'sja** (prva izdaja) : **abonemént**. -a, tj. samostojna iztočnica z razlago. V gnezdu omenjene besede so torej obravnavane kot samostojne iztočnice po abecednem redu: **aboneméntnyj**, **abonént**, **abonéntnyj**, **abonírovat'**, **abonírovat'sja** (druga izdaja). Ob glagolu je navedena še oznaka vida in spregatve, navedeni so tudi spol, sklon, število in sklanjatev (samostalniki pluralia tantum so navedeni v imenovalniku), podana sta tudi naglas in stilna oznaka. Naveden je tudi prenesen pomen. V slovarju so označeni tudi homonimi. Samostalniki (v im. ed.) so navedeni najprej, sledijo jim druge besedne vrste, ki so sproti razložene (seveda z navedki iz književnih del različnih ustvarjalcev ruske besede). VII. poglavje obsega rusko frazeologijo (§ 18, 19 in 20). VIII. poglavje ima npr. naslov Obnovitev ponazarjalnega gradiva, v zadnjem IX. pa so obširno navedeni leksikografski pripomočki in slovarsko gradivo: Bol'shaja Sovetskaja enciklopedija, Sovetskij enciklopedičeskij slovar', MAS, S. I. Ožegov in N. Ju. Švedova, Tolkovij slovar' rus-

⁷ Isto besedo navaja Škol'nyj slovar' ustarevših slov russkogo jazyka po proizvedenijam russkih pisatelej XVIII–XX vv., Moskva 1996 (R. P. Rogožnikova, T. S. Karskaja).

skogo jazyka, Slovar' russkih narodnyh govorov, Sreznevskij, Materialy, Dal', TSRJA Ušakova, Fasmer–Trubačev, Enciklopedičeskij slovar' russkogo jazyka.

BAS II ima natisnjen Uvod iz prve izdaje, prav na koncu pa še seznam kratic in stilno-plastnih kvalifikatorjev. Razveseljivo je spoznanje, da obravnavani slovar navaja poleg ruskih še okrajšave za slovenski, srbski in hrvaški. Uvod konča s seznamom grafičnih znakov (znak kvadrateg uporablja v dveh primerih: a) za razlago znotraj citata (pri osebnih zaimkih, psevdonimih in imenih živali) in b) za navodila o rabi imen in priimkov govoreče osebe v dramskih besedilih).

Z obravnavanim BAS-om II se bo srečal vsak, ki se resno ukvarja z ruskim jezikom. Vprašanje pa je, kdaj in ali bomo dočakali izid celega slovarja, tj. vseh 20 delov.

L. Olivová-Nezbedová, J. Malenínská: **Slovník pomístních jmen v Čechách** **(Úvodní svazek)**

Academia (Akademie věd České republiky, Ústav pro jazyk český),
Praga 2000, 169 str.

Jožica Škofic

IZVLEČEK: V članku je predstavljen Uvodni zvezek k Slovarju nenaselbinskih zemljepisnih lastnih imen na Češkem (Slovník pomístních jmen v Čechách, Úvodní svazek), ki ga je leta 2000 v Pragi izdala Academia. Slovar nenaselbinskih zemljepisnih lastnih imen na Češkem bo imel karte najpogostejših leksikalnih enot in bo obsegal okrog 45000 geselskih člankov s pol milijona imen, zbranih na Češkem v letih 1963–1980.

ABSTRACT: The article presents the Introductory Volume to the Dictionary of Microtoponyms in the Czech Republic (Slovník pomístních jmen v Čechách, Úvodní svazek) published in Prague by Academia in the year 2000. The Dictionary of Microtoponyms in the Czech Republic will include maps for the most frequent lexical units. It will comprise approximately 45,000 entries dealing with 500,000 microtoponyms collected between 1963 and 1980.

Češka onomastika ima z deli A. Profousa, L. Hosáka, R. Šrámka, K. Olive, V. Šmilauerja in drugih oz. z njihovimi raziskavami naselbinskih/krajevni lastnih imen bogato tradicijo, avtorji *Slovníka pomístních jmen v Čechách* pa želijo z njim postaviti temelj sistematičnemu raziskovanju jezikoslovnega in imenoslovnega vidika češke mikrotoponimije, saj analiza polnopomenskih leksikalnih enot, ki se pojavljajo v nenaselbinskih zemljepisnih lastnih imenih po besedah ene od avtoric in piske predgovora Libuše Olivové-Nezbedové omogoča tudi globlje poznavanje besednega zaklada (češkega) jezika, občnih besed in njihovih pomenov, razširjenosti posameznih apelativov, besedotvornih načinov ter glasoslovnih sprememb in njihove razširjenosti. Slovar omogoča tudi primerjavo med naselbinskimi in nenaselbinskimi zemljepisnimi lastnimi imeni ter različnimi poimenovalnimi postopki v preteklosti in sedanjosti, na njegovi osnovi pa bo mogoče iskati tudi tuje prvine v teh poimenovanjih. Slovar naj bi postal tudi temelj za interdisciplinarne študije o pretekli naseljenosti in socialni razslojenosti podeželja ter o načinih gospodarjenja

in izkoriščanju naravnih virov. Slovar nenaselbinskih zemljepisnih lastnih imen na Češkem prinaša imena, ki so bila v rabi na Češkem v drugi polovici 20. stoletja – prinaša torej sinhrono narečno gradivo in je sinhroni topografski slovar, na nekaterih mestih prepleten z elementi zgodovinskega topografskega slovarja. V približno 45000 geselskih člankih je obdelanih pol milijona dokumentiranih imen, zbranih na ozemlju Češke v letih 1963–1980.

Knjiga *Slovník pomístních jmen v Čechách, Úvodní svazek*, je sestavljena iz več delov. Uvodnim poglavjem (Predgovor, Seznam krajšav in znakov ter Zemljevid Češke z vrisanimi orientacijskimi točkami, tj. sedeži nekdanjih sodnih okrajev) sledi obširna predstavitev Slovarja in njegovega nastajanja ter zgradbe geselskih člankov (avtorica L. Olivová-Nezbedová) ter izbor iz obdelanih geselskih člankov, katerih avtorici sta L. Olivová-Nezbedová in Jitka Malenišská. Zadnje poglavje je obširen bibliografsko urejen seznam virov in literature, med katero najdemo tudi štiri slovenska dela: R. Badjura, Ljudska geografija, Terensko izrazoslovje (Ljubljana 1953), F. Bezljaj, Etimološki slovar slovenskega jezika I–III (Ljubljana 1976, 1982, 1995), F. Bezljaj, Slovenska vodna imena I (Ljubljana 1961), D. Ludvik, Nekaj hidronimov na Slovenskem (Slavistična revija 20, 1972, str. 181–205).

Slabost seznama krajšav in znakov je, da so avtorji za nekatere pomene uporabili različne znake (na primer: < in ← 'oblika pred znakom se je razvila iz oblike za njim') oz. so nekatere krajšave (n., p., pol., s., sv.) uporabili v več pomenih (na primer: n. 1. 'nad', 2. 'následující', 3. 'nebo'), kar je kljub možnosti, določiti pravi pomen krajšave s pomočjo sobesedila, gotovo moteče in bi bilo bolje, če bi za vsak izraz uporabili različno krajšavo – posebno, ker avtorji tudi sicer uporabljajo različne tipe krajšanja: kratice iz ene (A 'apelativum') ali več črk (AV ČR 'Akademie věd České republiky', SaS 'Slovo a slovesnost', VJ 'vlastní jméno'), krajšave s piko za eno (č. 'číslo') ali več črkami (atd. 'a tak dále') ali krajšave zloženek in besednih zvez (čes.-mor. 'česko-moravský', po Kr. 'po Kriristu').

Glede lokalizacije nenaselbinskih zemljepisnih lastnih imen v Slovarju nadaljujejo s tradicijo iz dela A. Profousa Krajevna imena na Češkem – za posameznim nenaselbinskim imenom je navedena krajšava sedeža bivšega sodnega okraja in za poševnico ime katastrske občine ali naselja, v katerega bližini se nenaselbinsko ime pojavlja (krajšave sedežev bivših sodnih okrajev so povzete iz dela V. Šmilauerja Naselitev Češke v luči krajevnih imen).

Na straneh 21–58 avtorica L. Olivová-Nezbedová predstavlja zgodovino nastajanja Slovarja nenaselbinskih zemljepisnih lastnih imen/mikrotoponimov na Češkem in ovire, ki so jih avtorji Slovarja morali pri tem premagovati, navaja pogoje in temeljna (jezikoslovna, geografska idr.) dela, ki so omogočili nastanek Slovarja, razčlenjuje imensko gradivo v njem, glede na vrsto poimenovanih objektov ter povezanost imena in objekta, starost imen, pogostost pojavljanja v različnih delih Češke, prehajanje iz naselbinskega lastnega imena v nenaselbinsko lastno ime in obratno. Avtorica v tem poglavju na kratko predstavi tudi jezikovno stran teh imen (podrobneje je bila ta razčlenjena v monografiji *Pomístní jména v Čechách* (Praga: Academia, 1995), predstavljeni v *Jezikoslovnih zapiskih* 3, 1997, str. 249–255): njihov izvor in (besedo)tvorni način, spreminjanje njihove podobe v zgodovinskih virih, glasoslovno, oblikoslovno ali leksikalno knjižno/narečno obliko.

Za pravilno branje in razumevanje podatkov je posebno pomembno poglavje Zgradba geselskega članka v Slovarju. Geselski članki so sestavljeni takole (vsi razdelki niso nujno zastopani v vsakem geselskem članku):

– geselska beseda/iztočnica/ime v imenovalniku ednine (oz. množinski samostalnik v imenovalniku množine) pri samostalnikih in imenovalniku ednine moškega spola pri pridevniki in posamostaljenih pridevniki, zapisana v verzalkah; iztočnice s šestimi ali več pojavitvami imajo tu zapisano tudi frekvenco pojavljanja;

– slovnična oznaka iztočnice (če gre za dve enakopisni besedni vrsti, sta obravnavani v istem geselskem članku, a vsaka posebej za svojo rimsko številko I ali II);

– zapis imena z lokalizacijo: **1 a** brezpredložna imena (z razdelki: enobesedna imena, dvobesedna imena z ujemalnim prilastkom, večbesedna imena z veznikom *in* ali brez njega, množinska imena – razdeljena po Šmilauerjevi semantični klasifikaciji zemljepisnih lastnih imen – itd.), **1 b** predložna imena; izpisana so tudi imena iz katastrov, knjig in časopisov, arhivov in muzejev – vse znotraj geselskega članka razvrščeno po abecedi, tudi končaji različnih (predložnih) oblik;

– poimenovani objekti: **2 a** poimenovani z brezpredložnimi imeni, **2 b** poimenovani s predložnimi imeni (oboje s frekvenco pojavljanja tudi pri imenih, ki imajo do pet pojavitev; največja frekvenca je poudarjena s krepkim tiskom); kadar se lastno ime iz iztočnice geselskega članka pojavlja v različnih oblikah in besednih zvezah, je z nadpisano številko pojasnjeno, na katere vrste objekt se zapis nanaša;

– **3** razlaga (izvor – iz lastnega, npr. osebnega, ali občnega imena; tvorjenost; prevzetost osnove iz tujega jezika; motivacija – tudi z zgodovinskimi podatki o objektu, če ni bilo mogoče najti ustreznega apelativa, s katerim bi bilo mogoče pojasniti pomen; razvoj – npr. različne glasovne spremembe v narečni obliki imena; jezikovna oblika);

– **4** enakopisna/enakozvočna krajevna imena (izvorna povezanost s krajevnimi imeni);

– **5** kazalka od osnovne besede k tvorjenkam oz. od tvorjenke k osnovni besedi (ta razdelek je osnova za različne besedotvorne študije); nekatere tvorjenke iz obstoječega osnovnega imena (tj. posamostaljeni svojilni pridevniki iz samostalnškega imena in množinski samostalnik) in glasovne različice so v slovarju predstavljene v podgeslih;

– za pomišljajem na koncu geselskega članka je kratica avtorja geselskega članka;

– geselski članki besed – imen, ki imajo šest ali več pojavitev (lahko v različnih oblikah in besednih zvezah), imajo tudi karto, na kateri je ob kratki kraja s številko pojavitev imena prikazana tako lokalizacija/razširjenost kot frekventnost/pogostost posameznih leksikalnih enot – imen;

– kazalna gesla (od neknjižnih različic h knjižnim različicam, če taki zapisi obstajajo, in od tvorjenk k osnovnim, tj. netvorjenim besedam) omogočajo še večjo preglednost slovarja.

Zanimiv je tudi zadnji del tega poglavja, v katerem avtorica predstavlja nastajanje slovarja od zbranega in na kartotečnih listkih izpisanega gradiva do raču-

nalniško obdelanega ter strokovno pregledanega in analiziranega zapisa imen v geselskih člankih Slovarja nenaselbinskih zemljepisnih lastnih imen na Češkem.

Nemškemu povzetku tega poglavja sledi izbor obdelanih geselskih člankov. Skupaj jih je v Uvodnem zvezku 112, od črke A do Z (od vključno črke L 10 geselskih člankov – skupaj s kazalčnimi gesli), 34 geselskih člankov pa je opremljenih tudi s kartami.

Uvodni zvezek slovarja *Slovník pomístních jmen v Čechách* je zanimivo in obsežno znanstveno delo, ki bo z izidom celotnega slovarja nedvomno pomembno ne le za češko onomastiko, jezikoslovje in druge družboslovne stroke, ampak bo pomemben pripomoček pri izvedbi podobnih (ali manj obsežnih) projektov tudi drugod po svetu.

Prvi zvezek Slovarja srbskih govorov Vojvodine

Peter Weiss

Rečnik srpskih govora Vojvodine 1: A–B, ur. Dragoljub Petrović, Novi Sad: Matica srpska – IK Tiski cvet, 2000 (Leksikografska izdanja 3; Dijalekatski rečnici 2), 162 str.

IZVLEČEK: V članku je predstavljen prvi zvezek Slovarja srbskih govorov Vojvodine (*Rečnik srpskih govora Vojvodine*, z uvodom in besedami, ki se začnejo s črkama A in B) iz leta 2000. Poudarjeni so osnovni podatki iz slovarskega uvoda, ob zelo dobro izdelanem slovarju pa je govor o posameznih rešitvah.

ABSTRACT: The article presents the first volume of the Dictionary of Serbian Speeches in Vojvodina (*Rečnik srpskih govora Vojvodine*, including an introduction and the words beginning in A and B), issued in the year 2000. Special attention is paid to basic information from the introduction and, on the basis of this excellently compiled dictionary, individual lexicographic solutions are discussed.

1.0 Na Filozofski fakulteti v Novem Sadu oz. na Oddelku za književnost in jezik Matice srbske v Novem Sadu od leta 1980 organizirano zbirajo narečno besedje. Leksikološke raziskave govorov Vojvodine so se sicer začele že prej, pred dobrimi tridesetimi leti, na Inštitutu za jezikoslovje, ki je bil leta 1979 priključen Inštitutu za južnoslovanske jezike Filozofske fakultete v Novem Sadu. V kartotečno zbirko so vključili posamezna že objavljena tudi lastna dela – monografske izdaje in obsežnejše razprave –, ki so bila primerna za predstavitev besedišča. Dragoljub Petrović je tedaj pripravil osnovna navodila za zapisovanje narečnega besedja Vojvodine. »Pri zbiranju preostalega gradiva so bili udeleženi sodelavci zelo različnih profilov: od strokovno usposobljenih raziskovalcev slovaropiscev, študentov srbskega jezika, novinarjev in publicistov do amaterjev entuziastov« (str. 9). Prvi zvezek slovarja so od leta 1995 sestavljali Dragoljub Petrović, ki ga je tudi uredil, ter Svetlana Malin-Đuragić, Dejan Miloradov in Kaća Sunajko. Vanj je uvrščeno le preverjeno gradivo, kot je zagotovljeno v predgovoru (str. 9–10).

1.1 Kot je zapisano v Uvodu (str. 11–20), naj bi slovar »kar se da popolno predstavil besedni repertoar tega področja srbskega jezikovnega prostora. Zato ni zamišljen kot *diferencialni* slovar, *popoln* pa bo toliko, kolikor je – vsaj za zdaj – popolna njegova kartoteka, pri čemer je na tak njegov obseg odločilno vplivalo razumevanje, da je vsaka beseda *narečna* takrat, ko jo srečamo kot sestavino določenega *narečnega besednega sistema*, ne glede na to, kakšen je njen odnos do standardnega jezika.« (Str. 11) Gradivo so sistematsko »zbirali v vaseh s prvotno domačim

prebivalstvom na prostoru dveh vojvodinskih narečnih kompleksov (šumadijsko-vojvodinskega in smederevsko-vršaškega)« (str. 11), medtem ko je z drugih dveh področij – mlajšega ikavskega in slavonskega – povsem fragmentarno: tako iz Slavonije niso mogli pridobiti niti enega zanesljivega zbiratelja (»edina zbirka, ki smo jo dobili s tega področja, obsega okoli 2000 listkov, vendar pa je med njimi malo takih besed, ki bi tudi sicer lahko bile uvrščene v slovar, ker niso onaglašene, mnoge niso opremljene z nujnimi slovničnimi podatki, mnoge pa nimajo jasno definiranih niti pomenov«, str. 11). Gradivo iz siceršnjih pisnih virov – iz etnološko-zgodovinskih virov in iz umetniških del – je v slovar vključeno v sorazmerno omejenem obsegu (str. 12). Po zagotovitvi iz uvoda (str. 12) srečamo lastna imena v slovarju edinole v stalnih frazeoloških zvezah, vendar pa sta npr. besedi *Bog* in ljubkovalnica iz otroškega jezika *Boga* 'Bog' (izpeljanka iz nje prav tako v otroškem jeziku je *Bogin* 'Božji') kljub temu predstavljeni v celoti, tudi z bogato frazeologijo, v kateri nastopa beseda *Bog* (ki je v ednini vedno pisana z veliko, npr. v frazemih *idi s milim Bogom*, *krasti Bogu dane*, *ko Bog* ali *Bog i batina*).

1.2 V uvodu izvemo vse bistveno o sestavi slovarja in iztočnice, o slovničnih podatkih, o t. i. stilističnih označevalnikih, o pomenu, o ponazarjalnem gradivu in zemljepisni razširjenosti leksema, o frazeoloških zvezah, o različicah in sopomenkah, o posebnih pripombah (ki lahko stojijo povsem na koncu gesla, v njih pa so navedene zanimivosti o etnografskih podrobnostih ali o ljudski duhovni in materialni kulturi), pa tudi o grafičnih simbolih. Sledijo še krajšave virov in literature, seznam darovalcev gradiva in krajšave krajev, iz katerih izvira gradivo, vključeno v slovar (»gradivo za slovar je zbrano [...] iz več kot dvesto vojvodinskih vasi« (str. 18) – bolje bi bilo reči krajev, saj npr. Zrenjanin, Sombor, Pančevo in Vršac pač niso vasi –, deset krajev pa je tudi iz Romunije in Madžarske (str. 27)); ta del dopolnjuje »mreža točk, iz katerih je gradivo, vključeno v slovar« (str. 28), s čimer se tudi končuje uvod. Pri tolikšnem številu okrajšav, ki zlahka postanejo nepregledne, bi bilo poleg sedanje razvrstitve po posameznih zemljepisnih področjih/pokrajinah (Srem, Bačka, Banat ter kraji v Romuniji in na Madžarskem) smiselno navesti še azbučno zaporedje vseh krajev in azbučno zaporedje vseh krajšav za kraje (s pripisanimi ustreznimi podatki, nekako takole v ustrezni grafični preureditvi: *Berkasovo – Be – Srem* in *Be – Berkasovo – Srem*). Teh 226 krajev iz Vojvodine ter po pet iz Romunije in Madžarske (skupaj torej 236) bi tako lažje locirali tudi tuji uporabniki slovarja. (Ustrezni seštevki po pokrajinah in po državah bi lahko bili objavljeni že v samem uvodu k slovarju: Srem in Banat po 78, Bačka 70. Vsi ti podatki pričajo o sorazmerno gostem zajemu gradiva, če jih npr. primerjamo z mrežo krajev za Slovenski lingvistični atlas, ki šteje 406 govorov (Benedik 1999: 23).) Iz gradiva v slovarju, ki je opremljeno s temi okrajšavami, tj. zemljepisnimi označevalniki, bi se pri vsakem leksemu dalo izdelati zemljevid razširjenosti leksema in določenih oblik ali različic, pa čeprav samo naglasnih. (Toda prim. tule točko 2.15.) – V zapisih za Slovanski lingvistični atlas so od vojvodinskih govorov upoštevane štiri točke iz Vojvodine (Sivac, Jazak, Bašaid in Uljma) in ena iz Madžarske (Lovra – Lórév) (Fonološki opisi 1981:449–457, 491–496).

1.3 Slovar srbskih govorov Vojvodine je v napisan v cirilici in urejen azbučno. Sam zapis narečnega gradiva v njem nima posebnosti, kot smo jih marsikdaj

vajeni pri narečjih – glasovnih razlik in različic pač ni veliko, kar se vidi tudi iz Fonoloških opisov iz leta 1981. V uvodu je na str. 19 povedano, da manjši fonetični odtenki, »kot so npr. barva samoglasnikov (njihov bolj odprt ali zaprt izgovor) ali oslavljen izgovor posameznih soglasnikov«, niso označeni, tudi v primerih, ko so v izvornem besedilu bili zapisani, ne. Tako je »iz čisto praktičnih razlogov – da bi bilo besedilo slovarja bistveno poenostavljeno in da ne bi bilo obremenjeno s takimi podrobnostmi«. – Od posebnih znakov je uporabljen le cirilski *s* (tj. *з* (*dz*), npr. v besedah *buža* ‘ustnica’ ali *bronžirati* ‘bronsirati’ – v makedonščini je sestavina knjižnega jezika), ki stoji v azbuki med črkama *z* in *j*, kar v uvodu k slovarju ni pojasnjeno.

1.4 V geslu sledijo iztočnici morebitne različice, ki po mnenju sestavljalcev spadajo skupaj. Iztočnica vsebuje naglasni podatek, če je ta v geslu edini; kakor hitro jih je več, je vsakokratni zapisan ali za ustreznim pomenom (npr. v geslu *bulbija*), če jih je več pri istem pomenu, pa pred nizom ustreznih ponazarjalnih primerov (npr. v geslu *buva*). Iztočnici sledi besednovrstni podatek in pri nenevtralnih besedah še označevalnik. Treba je pohvaliti dobro rešitev pri dvovidskih glagolih, ki imajo pripisan podatek (*ne*)*svr* ‘svršeni i nesvršeni vid’. (Tam, kjer pričakujemo besednovrstni podatek, to seveda pomeni *dovršni in nedovršni glagol* ipd., tako kot tudi *m*, *ž* ali *s* v geslih ne pomeni *moški spol*, *ženski spol*, *srednji spol*, kot piše v slovarju na str. 21, ampak *samostalnik* ustreznega spola. To je pogosta napaka tudi v drugih slovarjih in jezikoslovnih delih, npr. v peti izdaji pravil Slovenskega pravopisa iz leta 1997, kjer je krajšava *m* na str. 8 razložena kot ‘moški spol, moškega spola’, čeprav je npr. na str. 137 uporabljena ob besedi *tati*, kjer je besednovrstni podatek, ki seveda pomeni ‘samostalnik moškega spola’. Slovar slovenskega knjižnega jezika in Slovenski pravopis 2001 ločita *m* in *m.*, kot je treba, kar se vidi z vsakokratnega seznama krajšav.)

1.4.1 Pomen je, kadar se ujema s pomenom v enakem geslu v standardnem jeziku, samo nakazan, in sicer z enačajem v krogu, za svetlo puščico pa stoji sopomenska narečna različica, pri kateri je navedena ustreznna razlaga. Sledijo ponazarjalni primeri, ki so vedno opremljeni z zemljepisnim označevalnikom, isti naglasni tip pa lahko ima pripisane še druge točke, kjer je bil zapisan; teh je včasih tudi več deset (npr. v geslih *astal* in *bokal*).

1.4.2 Za vodilčno črno puščico so navedene glasovne in oblikovne različice ali pa sopomenke. (Svetla puščica je razlikovalno domiselno uporabljena v kazalčnih geslih.) Za kvadratom so navedene »stalne zveze, v katerih besede ohranjajo svoje osnovne pomene«, npr. za čije *babe zdravlje* ‘za čiju ljubav, kad neшто ne vredi truda’ (str. 19), za trikotnikom »frazološke zveze, katerih pomen se uresničuje šele v celoti izraza«, npr. *jager banda* ‘grupa lovaca’ (str. 19). Meja med enim in drugim je zelo nejasna; tako je zveza *kad je bal, nek je bal* ‘kad se troši neka se troši, i sl.’ (v geslu *bal*) postavljena za trikotnik. Za pravokotnikom so navedeni primeri ali fraze, v katerih »se v ponazorilu iztočnice pojavlja kaka zanimivejša oblikovna posameznost«, kar bomo našli v uvodu na str. 19 v geslu *voleti* (ki ga v slovarskem delu še ni; primere iz slovarja prepisujem večinoma brez naglasnih znamenj): »Najvolijem kad je tišina dok spavam«. V nekaterih geslih so navedena tudi podgesla. – Uporabljenih je še nekaj vrst puščic, med katerimi je treba omeniti

dvosmerno za označevanje protipomenk (str. 20). Nerazložena je ostala vijuga (tilda), ki nadomešča iztočnico npr. v geslih *am* in *baksuz*.

1.4.3 V uvodu na str. 12 je rečeno: »Besed, ki so prišle v narečje v novejšem času kot pridobitev t. i. civilizacijske leksike (kot so *frižider*, *televizija*, *elektrika* ipd.), slovar prav tako [namreč tako kot lastnih imen – P. W.] ne registrira.« Tovrstne omejitve so v narečnih slovarjih pogoste, vendar tudi dovolj nedoločne in izmuzljive (prim. Šojat 1985: 351). Če v slovarju ni besede *elektrika* (govorim na splošno, ne o primerih iz konkretnega slovarja), v njem ne bi smelo biti tudi nič takega, kar za svoje delovanje potrebuje elektriko (poleg že navedenih besed še *radio*, *zamrzovalnik* ipd., *sesalnik* ipd., *vrtalnik* ipd. ...), kar bi bila z jezikoslovnega stališča velika škoda. Nekatere od teh besed namreč izkazujejo zanimive in širše sledljive jezikovne razvoje (narečno *alkohol* in *ankohol* npr. v slovenskih in poljskih narečjih – prim. ti dve gesli v Weiss 1998 in v SGP 1), ki pa so seveda lahko tudi v redko rabljenih, starinskih in zastarelih (ne več aktivno rabljenih) besedah, zato tudi merilo pogostnosti ne more biti odločilno (Šojat 1985: 352). (Če je merilo zajetja besedja v narečni slovar tehnična opremljenost kmetije in če konj in njegova oprema prideta v poštev, traktor in naprave v zvezi z njim pa ne, potem za slovar narečje umre, ko pogine zadnji kmečki konj na obravnavanem področju. Vendar pa stvari – na srečo – niso tako preproste.) Tako v Slovarju srbskih govorov Vojvodine najdemo besede *avto* z različicami *afto*, *avtomobil* in *auto*, potem *avtobus* z različicami *aftobus*, *anibus* in *auftobus*, ter *asfalt*, *antena* 'pipak' (tj. 'tipalka (pri čebeli)') in *abolanta* 'ambulanta' z različico *abulanta*, kar je seveda prav, se pa nikakor ne da reči, da so vse te besede v vojvodinskih govorih starejše kot beseda *elektrika*. Ker naj bi bil v slovarju poleg jezikovnih dejstev predstavljen tudi materialni in duhovni svet določenega področja, je zelo nevarno postavljati omejitve. S sprejemanjem novosti kaže narečje tudi sposobnost prilagajanja, saj vedno poimenuje, kar mora in kar se v njem uporablja iz potrebe – pa tudi iz larpurlartizma. V njem se torej uresničuje vse nujno – potencialne besede (izraze) si lahko privošči knjižni jezik z jezikovno politiko, predpisovanjem in normiranjem, tega pa v narečju ni. Narečje premore veliko poimenovalno moč in slabo je, če narečni slovar to tvornost zaradi prestrogih pravil prezre.

1.4.4 Tisk v slovarju je zelo lep in skrben računalniški vnos si zasluži veliko pohvalo.

2.0 K nekaterim posameznostim v slovarkem delu (str. 31–161).

2.1 V zaporedju *avštok² / afštok / avštuk / afštuk*, kjer so vse sestavine pisane polkrepko, je iztočnica vendarle samo prva beseda, kar vidimo po pripisanem indeksu in iz gesla *akštok*, kjer je *avštok* zapisan kot vodilka – različice so pripete k iztočnici.

2.2 V geslu *brkonja* je naglas zapisan na kazalčni besedi (*brka*), kar je spregled.

2.3 Škoda, ker v slovarju niso navedene tudi knjižnojezikovno-narečne kazalke, npr. od *ambulanta* k *abolanta* ali od *austrijski* k *avstrinski*, saj marsikatera beseda s stališča srbskega knjižnega jezika v njem ni mogoče najti.

2.4 Stranskosklonske posebnosti so včasih navedene v polkrepki, drugič pa

бомбардѐр -ѐра м ☉. — ...[пчела] на-
лѐпи клѹпче и йде као бомбардѐр, на
нѐге се жути прр (Из — Вш).

бомбардовати -ујем несвр ☉; *бѐмбар-
довати*. — Нѐ знам дѐ су бѐмбардова-
ли... (Т). — Чѹла сам да је бѐмбардован
Београд и да је мнѐго људи страдало (А
— Цп); *бомбррдовати*. — И днда бом-
бррдуједу сѐло (Из — Вш).

бѐмбница ж ⇒ *ѹмбоца*. — Мй смо нѐ-
кад бѐмбнице пррвили, мѐхали шљйву
(Бђц).

бомбона / бонбона ж ☉; *бомбѐна*. —
Бѐли су зрдовољни кад дѐбију од ѐне
кѹме нѐколико бомбѐна (НС). — У тор-
бйчицу мѐте мрло бомбѐна (Из). — Идѐ-
ду да јѐду бомбѐне (Ј — Л; Кв; НМ Вш);
бомбѐна. — Нйје знрла штр је чукулрда и
бомбѐна (СКм — С) [36ДТ 299].

бѐн м ☉. — И кѐ ће йћи да ѐре зрдру-
ги и држави, е трј ће дѐбити бѐнова, па
ће мѐћи мрло пазррити (Де — Кв; Км
Вш).

бонбѐнција м ‘посластичар који про-
изводи и продаје бомбѐне’ (С).

бѐниш м риб ⇒ *бабак 1* (Пд) [СхЛР].
бѐнца ж 1. ‘мршава крава’; 2. прен
‘мршава, погурена жена’. — Пррва си
бѐнца (НМ).

бѐпка ж обично мн бѐпке ⇒ *боба* (Ло).
бѐпкица ж дем бѐпка, обично мн бѐп-
кице. — Кѹпила сам матерйјрл на бѐп-
кице (Ло).

бѐр м бот ‘врста четинара, Pinus’. —
Трј мѐд сам цѐдио од бѐра (Из — Бц; С;
Вш); *бѐли* ~ ‘Pinus silvestris’, *цѐрни* ~ ‘Pi-
nus nigra’ (Бц Св Сс; О).

бѐра ж 1. ☉ (Јк; С К Кв Вш); 2. ‘на-
бор (на тканини и сл.)’ (С; Вш); *чйзме*
на ~ ‘чйзме са меким сарама’; 3. ‘лини-
ја’ (К); *дѐнац на* ~ (К); пчел ⇒ *йрсѐен*
(Ид) [ПчТВ].

боранија ж бот ‘Phaseolus vulgaris’; *бо-
ррнија* (СтС; Н Чу Г ЖБ К Кв Ти Мш;
НМ); *боранија* (Из); → *буранија, зелен*
йасуљ, ласрина усра, йасуљ у зелен.

△ Сйтна *боррнија* ‘неважан, безнача-
јан човек (људи)’ (С Кв).

борати -ам несвр ‘угађати’ (Ад).

Stolpec iz Slovarja srbskih govorov Vojvodine 1 (str. 125)

v navadni pisavi: **auto** mn **autovi** m, toda **avto / afto** -a/-ova Nmн -ovi m; **bala**² ж
obično mn **bale**; **brk** m obično mn **brkovi** **brkova**, **antena** ж пчел obično mn **antene**, **brat** m
mn **braća**. Okrajšanja stranskih oblik torej niso enotna. Kot je bilo rečeno že glede
iztočnice in različic k njej, bi bilo najprimerneje pisati polkrepko le iztočnice in
podiztočnice. — Spregled je **agovati agujem** (tako še v geslih *adutirati* in *bariti* —
sedanjiška oblika ne bi smela biti pisana polkrepko). — V geslu *arnjevi* je besedno-
vrstno-slovnični podatek mn m (sestavini v njem bi morali biti zamenjani), kar je v
nasprotju s podatkom ž pl t (‘pluralia tantum’) v geslu *mrežage*. Kot kažejo tukajšnji
primeri s prav majhnimi črkami pisanih besednovrstnih in slovničnih podatkov, bi
bilo dobro temeljito premisliti zaporedje, v katerem naj si sledijo.

2.5 Iztočnici *ajnfaħ* ‘jednostruk, jednostavan, prost’ (s primerom »Ne vo-
lim takvo ajnfaħ tkanje«) in *ajnferbih* ‘iste boje (u kartanju)’ (s primerom »Lako je
tako dobiti kad je bio ajnferbih«) nista prislova, kot je zapisano, ampak nesklonlji-
va pridevnika.

2.6 Besednovrstni podatek manjka v geslih *ajak* (tu gre za medmet) ter *bla-
titi* in *blejati*.

2.7 V uvodu na str. 19 piše, da so z enačajem v krogcu označene »tiste
besede (ali njihovi pomeni), ki jih je treba šteti za standardizirane in v tem smislu je
naš znak zamenjava za opuščen leksični pomen«. To ni dovolj natančno, saj upo-
rabnik ne more vedno vedeti, kolikšen je pomenski obseg določene besede v srb-
skem knjižnem jeziku, sploh pa bo to večja težava čez čas, ko se bo število pome-
nov morda povečalo ali zmanjšalo. Glede na pomenske razvrstitve in predstavitve

razlag je zelo vprašljivo, ali je prostorski in siceršnji prihranek (zaradi iskanja primerne formulacije) pri pomenih besed, ki se prekrivajo (besede in pomeni) s knjižnimi, tolikšen, da jih je mogoče skrčiti na enačaj v krogcu. Besede namreč sčasoma dobivajo nova pomenska težišča (kot se je v zadnjem poldrugem desetletju zgodilo z besedo *miška*), ki čez nekaj desetletij ne bodo več iste, kot so danes, tako da bi uporabnik narečnega slovarja moral pri osnovnih pomenih poseči po slovarju srbskega knjižnega jezika. Enačaj v krogcu je zapisan namesto prve razlage v geslu *bik*, začuda pa v geslu *buva* najdemo (edino) razlago 'insekt koji živi na telu životinja, Pulex' z označevalnikom *zool(oško)*. Ta podatek namesto enačaja v krogcu je treba razumeti takole: (osnovni) pomen vojvodinskega narečnega leksema *buva* se ne ujema in ne pokriva z (osnovnim) pomenom srbskega knjižnega leksema *buva*, kar pa se zdi komajda verjetno. Možno je seveda, da je srbska knjižna oblika tega leksema drugačna. (Vendar v razlagi leksema *buvaroš* beremo: 'koji je pun buva (o psu, mački i sl.)', kar priča, da je v razlagalnem jeziku vojvodinskega narečnega slovarja, ki je gotovo srbski knjižni jezik, uporabljen leksem *buva*.) Druga, zelo neverjetna možnost je seveda, da imajo v Vojvodini bolhe res le živali, ljudje pa ne, neverjetna glede na to, da se v geslu *buva* v ponazarjalnem gradivu najdejo tudi primeri kot »Buve me pojedose«, frazem *biti pun buva* pa pomeni 'biti nemiran, nestašan (o detetu)'.

2.8 Očitno je treba ob pomenu iz srbskega knjižnega jezika, kar je označeno z enačajem v krogcu, upoštevati tudi stilne ipd. označevalnike: tako recimo leksem *budala*, ki v slovarju nima pripisanega označevalnika, najbrž ni nevtralen ne v enem ne v drugem sistemu.

2.9 Pripisane razlage so večinoma dobre. Pri besedah iz rastlinstva, živalstva in celo medicine so prevečkrat uporabljena latinska poimenovanja, kar glede na druge razlage pomeni manjšo obvestilnost (npr. *bosiljak* bot 'Ocimum basilicum L.', *bruk / bruh* m med 'Hernia, kila', *bedrenica* ž med past 'bolest papkara, Antrax' – nejasno je, zakaj bi bilo treba tudi latinske medicinske izraze pisati z veliko začetnico). – Marsikdaj je razlaga zapisana na način *vrsta ...*, kar kaže na odvisnost od pičlih podatkov v gradivu (npr. *borer* 'vrsta obučarske igle', medtem ko v geslu *bodo-šilo* ohlapno razlago 'vrsta šila' močno dopolnjuje ponazarjalni primer). – Včasih je treba razlage kombinirati z označevalnikom, kar je v slovarju dobro rešeno: *buvetina* je »augm buva«, *buvida* pa »dem buva« – avgmentativ in deminitiv torej. – Spregljed je neujemanje sestavin v razlagi v geslu *badnjača*: 'pogača (kolač) koji se peče i jede na Badnji dan'.

2.10 V razlagah so pri samostalnikih z nadpomenko 'človek/oseba' različne rešitve, ki bi se jih dalo večinoma poenotiti: 'onaj koji ...' (npr. *alavko*, *aminaš*), 'onaj ko ...' (npr. *arendar*), 'čovek koji ...' (npr. *ajleger*, *alas*, *ambredžija*), 'osoba koja ...' (npr. *aranžer*, *brlja*²), 'koji je ...' (npr. *buvaroš*) – zadnji način je sicer prihranjen za pridevnike (npr. *budalast* 'koji je kao budala', *alamunjast*).

2.11 Pomenska členitev je nasploh izpeljana natančno. Do napake je prišlo nekajkrat, ko naj bi bili posamezni pomeni ločeni s črkami (a, b, v ...), npr. v geslih *avcug* in *baksuz*, kjer je s črko a označen le drugi pomen.

2.12 V slovarju ni besede *burencad*, ki je zapisana v ponazarjalnem gradivu v geslu *balon*.

2.13 Velika začetnica je po nepotrebnem uporabljena prevečkrat: na začetku posameznih razdelkov s stalnimi zvezami je zapisana velika (npr. *Jager-banda* v geslu *banda*), le enkrat je mala (v geslu *balon*, in sicer *balon-mantil*). Veliko začetnico je priporočljivo ohraniti za lastna imena. Kljub končnemu ločilu (večinoma piki) na koncu posameznih gesel v Slovarju srbskih govorov Vojvodine se iztočnica v novem geslu (ali podiztočnica ali okrajšava slovničnega podatka pred podiztočnico v podgeslu) vendarle piše z malo začetnico – v starejših slovarjih (recimo v Srbskem slovarju Vuka Stefanovića Karadžića iz leta 1818) so zaradi pike na koncu posameznih gesel tudi vse iztočnice pisane z veliko začetnico.

2.14 Zavajajoča je interpunkcija, ki ni izbrana najbolj premišljeno: »**bola / bolja** ž ⇒ *bolest; bóla*. – Vidi se da ima neku bolu, tako je žut i oči mu upale (J). – [...] ón od óte bóle je úmro (Vš); *bólja*. – ... s ótom njégovom bóljom (SC). – [...]« Tu besedi *bóla* in *bólja* uvajata ponazarjalne primere, česar po hierarhiji uporabljenih ločil in po vrstah tiska ne bi mogli soditi. Primernejša rešitev se ponuja kar sama od sebe.

2.15 Pri razlagi istega frazema na različnih mestih je kdaj prišlo do razhajanj: frazem *Bog i batina* je v geslu *batina* razložen kot 'neograničena vlast' in naj bi bil zapisan v Futogu, medtem ko mu je v geslu *Bog* pripisana razlaga 'jedina vlast', frazem pa naj bi bil zapisan v Novem Miloševu in v Vršču. Frazem *ko Božić i Badnji dan* je bil, kot izhaja iz gesla *badnji*, zapisan v Somborju in Vršču, medtem ko v geslu *Božić* piše, da le v Vršču.

2.16 V slovarjih in predvsem v poskusnih snopičih slovarjev pogosto srečamo neskladje, ko se vzorci gesel iz slovarskega uvoda, s katerimi so pojasnjeni pojavi v slovarskem delu, razlikujejo od izvedb v slovarskem delu, čeprav bi morale biti te največkrat preprosto preslikane, to pa tudi pomeni, da je bilo eno izpopolnjeno (po navadi so to slovarski sestavki), drugo pa ne (po navadi slovarski uvod, ki je nastal že prej, ob snovanju slovarja). Tako v vojvodinskem slovarju v slovarskem delu najdemo v geslu *adutirati* razlago 'igrati adutom', v slovarskem uvodu (str. 13) pa 'igrati najjačim kartama'; v tem geslu v podgeslu *adutnuti* ni razlage, v slovarskem uvodu pa je 'odigrati najjačom kartom'. Neskladje je še v geslih *babica*² (v slovarju 'manji nakovanj za otkivanje kose' in v uvodu na str. 13 'mali ...') in *alka* (v pomenu 1g 'deo na jaslama za koji se privezu krave i konji', v uvodu na str. 17 pa '... se vezuju ...'). Tovrstnih spregledov seveda ne more biti v tistih slovarjih, ki v uvodih navajajo le geselsko iztočnico in s tem uporabnika napotijo na besedilo in utemeljitev povedanega v samem geslu, in v tistih neredkih, ki sploh nimajo dovolj obsežnega (»poštenega«) uvoda, kar pa je zelo slabo.

3.0 Slovar srbskih govorov Vojvodine je s širokim zajetjem in bogastvom predstavljenega besedja ter z večinoma natančno pomensko razčlenitvijo, doslednim ponazarjanjem ter diatopično dokumentiranostjo besed in oblik zelo dober izdelek. Ob prvem zvezku sebi in vsem drugim želim čim prej vse zvezke tega slovarja, vem pa, da brez dobrih želj kolektivu, ki ga izdeluje, ne bo šlo – in samo z njimi gotovo tudi ne. Najbrž bi bilo marsikaj pomenskega v tem slovarju veliko bolj enoumno in enotno, če bi se pisci pri izdelovanju lahko oprli na kak dovolj razširjen (mor-

da enozvezkovni) razlagalni slovar srbskega jezika. Toda ta želja spada že v kako drugo slovaropisno zgodbo. Morda je za slovaropisno plat Slovarja srbskih govorov Vojvodine dovolj velika pohvala, če rečem, da bo v njem lahko marsikaj koristnega našlo tudi srbsko knjižno slovaropisje.

Navedenke

- Benedik 1999 = FRANCKA BENEDIK, *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA)*, Ljubljana, Založba ZRC, 1999.
- Fonološki opisi 1981 = *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenač-kih i makedonskih govora obuhvačenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1981 (Posebna izdanja LV, Odjeljenje društvenih nauka 9).
- SGP 1 = *Słownik gwar polskich 1, A–Baga*, ur. MIECZYŚLAW KARASZ – JERZY REICHAN, Wrocław itd., Wydawnictwo PAN, 1982.
- Šojat 1985 = ANTUN ŠOJAT, *Zasade rječnika hrvatskih kajkavskih govora, Hrvatski dijalektološki zbornik 7* (1985), zv. 1, str. 337–361.
- Weiss 1998 = PETER WEISS, *Slovar govorov Zadrečke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami, Poskusni zvezek (A–H)*, Ljubljana, ZRC SAZU, 1998 (Slovarji).

Pomemben prispevek k slovenski leksikologiji

Andreja Žele

Knjiga *Slovensko leksikalno pomenoslovje (Govorica slovarja)* redne profesorice slovenskega knjižnega jezika in stilistike na slavističnem oddelku Filozofske fakultete dr. Ade Vidovič Muha je med drugim tudi prepotrebno temeljno delo za slovensko slovaroslovje in slovaropisje. Doslej je bilo namreč slovensko slovaroslovje obravnavano samo v posameznih, razmeroma redkih, razpravah, torej fragmentarno.

To monografsko delo, ki ga je leta 2000 izdal Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani, obsega pet vsebinskih poglavij, ki se, izvzemši prvega zgodovinskorazvojnega, medsebojno dopolnjujejo in nadgrajujejo: I Začetki moderne leksikografije na Slovenskem, II Pojem *leksem*, III Pomeni leksemov, IV Pomenska razmerja znotraj leksema, V Medleksemska razmerja; v Dodatku so dodane štiri razprave, ki so s teoretičnimi utemeljitvami /ne/posredno tematsko povezane s problematiko leksikalnega pomena. Večjo preglednost obravnavane snovi in hkrati zmožnost celovitejšega dojetja pomenoslovne problematike omogočajo binarni grafi – obenem so to tudi grafični povzetki predhodno analizirane snovi.

Osnovne stalnice skozi celotno delo so: – definicije osnovnih pomenoslovnih pojmov, – sistematizacija pomenoslovne terminologije v slovenskem jezikoslovju (izpostavljanje, presojanje ustreznosti in reševanje posameznih strokovnih poimenovanj), – sprotno utemeljevanje povedanega s ponazarjalnim gradivom (zglede – dobesedni ali prirejeni – so iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika I–V in iz gradiva, zbranega predvsem v diplomskem seminarju pri avtorici na slavističnem oddelku Filozofske fakultete). Potrjevanje povedanega z zgledi iz SSKJ je hkrati nanovo ovrednotilo posamezne slovarske rešitve v SSKJ. Skratka, vzajemnoodvisnostna razmerja znotraj celotnega jezikovnega sistema so tokrat predstavljena s pomenoslovnega vidika.

Hkrati pa delo ravno zaradi tako široko zastavljene večravninske, tudi zunajjezikovnosistemske, obravnave pomenskosti, omogoča različna problemska branja. V tej predstavitvi se omejujem predvsem na tiste ugotovitve in obravnave, ki lahko neposredno koristijo slovarskemu delu in ga izboljšujejo.

Pri avtoričinem ovrednotenju dosedanjega slovarskega dela z vidika moderne leksikologije je izpostavljeno za sredino 19. stoletja izredno pronicljivo Miklošičevo in Levstikovo razmišljanje o slovarju takratne sodobne slovenščine kot najrazpoznavnejšem izrazu posebnosti in enkratnosti kulturnega in sploh družbenega slovenskega sveta (11–16). V tej zvezi je opozorjeno na Miklošičev rokopisni slovar z opombo, da ni dosegljiv, zato ni možno oceniti dejanski Miklošičev delež pri

Pleteršnikovi uslovaritvi slovenskega jezika. Razvojno, ob Pleteršnikovi sposobnosti uskladiti in uslovariti aktualni jezikovni in jezikoslovni razvoj, avtorica opozori na bistvene dosežke nekaj več kot šestdeset let mlajšega petzvezkovnika – Slovarja slovenskega knjižnega jezika (SSKJ). Izpostavljeni zgoščeno argumentirani vidiki (15–16), ki so vplivali na zasnovo petzvezkovnika, onemogočajo nadaljnje pavšalno kritiziranje ali hvaljenje. Hkrati pa so za slovaropisca dobro orientacijsko izhodišče za naprej.

Kot že rečeno, se je avtorici pri definiranju pomenoslovnih pojmov sistematizirala za slovensko jezikoslovje prepotrebna pomenoslovna terminologija. Omejenjena sistematizacija se kaže pri izpostavljanju definicijskih razmerij leksikologija (slovaroslovje) : leksikografija (slovaropisje), sem (pomenska sestavina) : semem (pomen) : semantem (pomenje), leksem : jezikovni izraz s sprotnimi opombami, da še nimamo ustreznega oz. z vidika označene pojmovnosti enakovrednega domačega izraza za leksem, da tudi izrazi besedni zaklad, besedje ali besedišče niso enakovredni mednarodni leksiki. V teh primerih se avtorica največkrat sklicuje na definicije v Enciklopediji slovenskega jezika (1992), tudi na definicije v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (I, 1970); za pomenko J. Müllerja pa npr. predlaga rešitev v smislu pomenka = verbalizirani pomen, iz česar sledi razmerje pomen : pomenka = lastnost : nosilec lastnosti (46). Izvorno/prvotno neizrazljivi temeljni enoti pomenoslovja kot sta pomen in pomenska sestavina avtorica glede na označeno poveže v razmerja kategorialni slovarski pomen : kategorialne slovarske pomenske sestavine (KPS), denotativni slovarski pomen : uvrščevalne + razločevalne pomenske sestavine (UPS + RPS). Koristna in širše jezikoslovno potrebna oz. kar nujna, predvsem za urejeno jezikovnosistemsko razmišljanje, je izpostavitve ločevanja med slovarskimi kategorialnimi pomenskimi lastnostmi (spol, števnost, oseba, vid, intenčnost), ki so zaradi vključenosti v denotativni pomen hkrati tudi že njegove kategorialne pomenske sestavine, in med skladijskimi kategorialnimi lastnostmi kot so npr. število, sklon, čas, naklon, način. Na to se navezuje bistvena trditev, da so kategorialne pomenske sestavine s skladijskimi vlogami v dialektičnem razmerju: "/.../ prepoznavnost določene skladijske vloge je pogojena z določenimi kategorialnimi lastnostmi in obratno – o kategorialnih lastnostih brez določene skladijske vloge ne moremo govoriti"(30), in še "Stalnost skladijskih funkcij je pogoj za stalnost kategorialnih lastnosti in s tem tudi odprto stalnost (dinamičnost) besednih vrst /.../ določena množica besed je prek svojih kategorialnih lastnosti potencialna nosilka določene skladijske vloge"(31). Tako je osmišljena izhodiščna skladijskofunkcijska delitev besednih vrst na stavčnočlenske in nestavčnočlenske, prikazana tudi z binarnim grafom (31). Pri spremembah kategorialnih lastnosti je potrebno izpostaviti argumentirano potrjevanje povedkovnika kot besedne vrste in samostojne (pomenskosestavinske) slovarske enote, ko beseda v povedkovodoločilni vlogi izgubi sposobnost izražanja spola in hkrati pridobi sposobnost izražanja časovno omejenih lastnosti, npr. *Alenka je (bila) (dober) človek* (31), hkrati povedkovodoločilni samostalnik izgubi vpliv na vezni glagol, npr. *Soseda sta copata, Sosed je (bil) lisica* (33); s pridobitvijo števnosti lastnost preide v nosil-ca/-ko lastnosti, npr. *občudovati naravne lepote* (33) ipd. Znotrajleksemsko se možna povedkovniškost dokazuje z možnostjo dvakratne uporabe istoizraznice v smiselnem stavku, npr. *Člo-*

vek je človek (125), in da vsi pomeni npr. leksema *človek* na tak način lahko tvorijo smiselne lastnostne stavke. Z vidika prenesenega pomena je tudi opozorjeno, da je takšen metaforični povedkovnik šele prehod k popolni leksikalizaciji metaforičnega pomena (148). Na nedokončano leksikalizacijo drugotnega (metaforičnega) pomena avtorica opozarja v SSKJ npr. pri besedi *lisica*. Ponazarjalni zgled *Ne zaupam ji, to je lisica* ni (še) skladen s pomensko razlago ekspr. 'zvit, prebrisan človek, zlasti ženska' (33).

Pri (metajezikovnem) ubesedenju pomenskih sestavin, ki je torej vezano na slovarske predstavitve oz. na slovarske razlage, avtorica po A. Wierzbicka izpostavi razmerje prototipska semantika : prototipsko slovaroslovje, ki zagovarja tezo, da je pri nastajanju posameznih pojmov potrebno izhajati iz bioloških zmožnosti človeka in iz njegovega izkušenskega delovanja in da "/.../ pri prototipski semantiki /gre/ za oblikovanje pojmovnega »portreta«, ki ga asociirajo posamezni leksemi, zato za sestavo slovarskega pomena ni potrebno »ekspertno znanje«. /.../ Kot poudarja A. Wierzbicka, mora dobra slovarska razlaga vsebovati samo tiste komponente, ki so postale sestavina določene besede" (50). In kot ugotavlja avtorica, se je v tem smislu SSKJ ustrezno predstavil, kar potrjuje s slovarskimi zgledi. Avtorica predstavlja prototipsko semantiko s tristopenjsko pojmovno hierarhizacijo – bazična pojmovna ravnina z nad- in podpomensko pojmovno ravnino: bazični leksemi (označeni poševno) predstavljajo pričakovano rabo govorečega, npr. *žival – pes – bokser*, sadje – *jabolko – jonatan* (51). Upoštevani so seveda samo leksemi s srednjo (pomensko) vrednostjo – tj. občna imena, ki tvorijo t. i. obsegovno jedro slovarja, medtem ko so lastna imena opredeljena kot leksemi s pomensko vrednostjo blizu 1 (možno je le razmerje s posameznim) in slovarsko določena samo s kategorialnimi pomenskimi sestavinami, iz česar sledi, da je njihova slovarska vrednost prekrivna z besedilnim pomenom.

Glede na urejenost uvrščevalnih in razločevalnih pomenskih sestavin znotraj leksemskih pomenov avtorica ločuje t. i. endogene lekseme z notranjo hierarhično pomenskosestavinsko zgradbo z notranjo (predvidljivo) uvrščevalno sestavino (sem sodijo samostalniki in glagoli) in t. i. eksogene lekseme z zunanjo hierarhično pomenskosestavinsko zgradbo s skupkom razločevalnih pomenskih sestavin, ki so hkrati nekakšne povezovalne pomenske sestavine, ki določajo možno zunanjo uvrščevalno sestavino. Med eksogene lekseme potemtakem sodijo pridevniki, prislovi in povedkovniki. Predlogi in vezniki pa so leksemi s posebnim (slovničnorazmernim) denotatom prirednih/podrednih razmerij. Zbir medsebojno hierarhično povezanih UPS izoblikuje pomensko piramido tipa *kar > bitje > žival > domača žival > pes > lovski pes > jazbečar* (60); ugotavljanje UPS je z vprašalnico *kaj*, ugotavljanje RPS je z oziralnima zaimkoma *ki, kateri* (55).

Z vidika leksema kot jezikovnega znaka pa so navedena tudi izrazna merila – leksem je lahko beseda, stalna/avtomatizirana besedna zveza in leksikalizirana krajšava (pisna in glasovna tipa *Nama* in *S [es]* za 'stavek'), npr. *gozd, črni bor, filofaks* ipd (22–23).

Pri večbesednih leksemih velja opozoriti, da so obdelane tudi skladenjsko-pomenske vloge pridevnikov v levem prilastku (26–28), posebej je opozorjeno na posebnosti: – pri strokovnih besednih zvezah so izločeni lastnostni pridevniki in

svojljni pridevniki z edninsko pretvorbno možnostjo, npr. *lepa rdeča gerbera, sosedove gerbere, zahtevna skladnja* ipd.; –netvorjeni lastnostni pridevniki barve/mere ali podobnostni pridevniki so v strokovnih zvezah ob terminološkem jedru lahko konverzni vrstni, npr. *beli fosfor, lahki bencin, svileni papir* ipd.; – izsvojljni vrstni, izkrajevni/izčasovni vrstni pa kljub neterminološkemu jedru besedno zvezo lahko leksikalizirajo in hkrati terminologizirajo, npr. *belgijski konj, bruseljska čipka, idrijska čipka, baročna ura* ipd.; – zveze z nekonverznimi izsamostalniškimi vrstnimi pridevniki so zagotovo strokovne, npr. *fosforna moka, samostalniška beseda* ipd. Tu se razlaga še dodatno teoretično dopolnjuje z razpravama Merila pomenske delitve nezaimenske pridevniške besede in Pomenske skupine nekakovostnih izpeljanih pridevnikov v Dodatku. Pri popridevljanju in posamostaljanju je opozorjeno tudi na možno homonimno zavajanje z nestrokovnimi zvezami, npr. filoz. *volja do moči* : *močna volja*, biol. *boj za obstanek* : *bojevati se za obstanek*.

Z vidika pomena imajo leksemi kot slovarske enote obvezne in možne pomen. Med obvezne sodita kategorialni in denotativni slovarski pomen, med možne pa konotativni pomen. Kategorialni slovarski (slovnični) pomen je določen s kategorialnimi (imenskimi in glagolskimi) pomenskimi sestavinami (KPS) in vključuje še besedotvorni pomen, ki izhaja iz pomenske podstave (stavčne) povedi (29).

Tako se z vidika pomenoslovja aktualizira avtoričino *Slovensko skladijsko besedotvorje ob primerih zloženek* (SSB 1988). Predstavljena je delitev obrazil glede na pomen oz. izvor (podrobneje v SSB): – obrazila z denotativnim (in hkrati slovničnim) pomenom: (*brat*)-*ec*, (*pra*)-(ded), (*lov*)-*ec*, (*pod*)-*streš*-*je*, (*vrv*)-*o*-*hod*-*ec*; – obrazila s samo slovničnim pomenom: (*angor*)-*a*-(volna), (*pod*)-*streš*-*je*, (*vrv*)-*o*-(*hod*-*ec*).

Tu bi s pomenskoskladijskega, in deloma tudi s tvorbno-pretvorbena, vidika izpostavila še avtoričino delitev prislovov na propozicijske (stalne – krajevne/časovne, nestalne – vzročne) in modifikacijske (vrstne, npr. *politično, ambulantly, slovensko, vojaško*, in lastnostne – samoobglagolske npr. *lepo, dobro*, in ob vseh besedah, npr. *močno, zelo*) (37). V nadaljnje jezikoslovno premišljevanje nam avtorica ponuja možne rešitve v smislu, da v primeru vzročnih prislovov denotat vzročne stavčne/nestavčne (samostalniške) besedne zveze odloča o eventualni propozicijski vrednosti prislova vzroka, in ali gre pri (modifikacijskih) vrstnih prislovih tipa *ambulantno pregledati, laboratorijsko preveriti* (z možnima smiselima pretvorbama 'pregledati v ambulanti' in 'preveriti v laboratoriju') samo za posebno vrsto (propozicijskih) okoliščinskih prislovov na drugi ravni.

Denotativni pomen navadno odslikuje predmetnost, lahko pa tudi govorno dejanje. Medmet in členek imata za denotat (uslovarjeno) govorno dejanje – medmet je leksem z denotatom celovitega govornega dejanja in členek pa leksem z denotatom kot sestavino/dopolnilom drugega govornega dejanja.

O t. i. dvojni pomenski obremenitvi leksema avtorica govori v primerih, ko ima leksem poleg denotativnega še konotativni pomen. Slednji se pojavi, ko tvorec v objektivno razmerje vnese subjektivni vidik. Obravnavana je konotativnost, izražana s prvinami čustvenosti, kronološkosti in zvrstne stilnosti. Prvotna konotativnost z inherentnimi konotativnimi prvinami, npr. *baba, baraba; bosonog* : *bosopet, ata* : *atek; cvek* : *žebelj*; smiselna je tudi pripomba, da je drugotna konotativnost z

adherentnimi konotativnimi prvinami mogoča pri leksemih, ki so najmanj dvopomenski, npr. *praskati* 'pisati', *plesniv* 'osivel, star'. Podani so praktični primeri z oznako ozko knjižno (102–110). Opozorjeno je tudi na razvoj konotativnih pomenov v smislu: *beg* > *beg časa* (ekspr.) : *baročni* (term.) > *baročna pisava/ženska* (ekspr.); pri npr. *bajati* > premik iz 'prerokovati, čarati' v 'pripovedovati kaj neverjetnega' ipd.

Pri sporočanjško-pragmatičnem pomenu imamo popis t. i. uslovarjenih sporočanjških (komunikacijskih) in pragmatičnih prvin primerjalno z angleškim slovarjem Collinsa Cobuilda ('1995, 1997), ki temelji na sporočanjški vlogi jezika in je kot primerek novega tipa slovarja nastal na podlagi računalniškega korpusa – korpus je omogočil označitev vseh besedilnih in zunajbesedilnih okoliščin rabe.

Tudi tu je narejeno novo ovrednotenje SSKJ-a z vidika znotrajjezikovnih (nagovor, opozorilo, pozdrav, kletvica/psovka) in zunajjezikovnih okoliščin: O_1 = opredelitve kraja in časa, O_2 = prepoznavanje družbenega in političnega vzdušja časa, O_3 = okoliščine, ki opozarjajo na različne znotrajjezikovne posebnosti leksema (izrazi posameznih avtorjev / filozofskih šol ipd.) (86–97).

Z vidika pomenskohierarhične zgradbe slovarskega članka je za slovaropisca še posebej aktualna predstavitev možnih pomenskih razmerij znotraj leksema. Obravnavani sta enopomenskost kot bistveno načelo terminološke leksike in večpomenskost, ki je tipična lastnost občne leksike in je ne smemo zamenjevati z večleksemskostjo pri enakoizraznicah.

Glede na razmerje leksem : jezikovni znak imajo enopomenski leksemi simetrični (skladni) jezikovni znak, večpomenski leksemi pa imajo asimetrični (neskladni) jezikovni znak. Avtorica je večpomenskost tipizirala kot pomensko vsebovanost in kot pomenske prenose glede na bližino (sinekdoha, metonimija) ali podobnost (metafora).

Pomenska vsebovanost obsega znotrajleksemsko hierarhično nad-/podpomensko ureditev pomenja leksema (zglede za *človek* > iz njega še *mož*, *ženska*). Predstavljena je implikacija več pomenov v glavnem/izhodiščnem pomenu in hkrati tudi vzporedna podpomenskost.

Pri pomenskih prenosih je izhodiščna ugotovitev, da med pomeni ni mogoče vzpostaviti nad- in podpomenskosti. Tako je sinekdoha predvidljivo hierarhično (krožno) preurejanje pomenskih sestavin, tako da se število in vrsta pomenskih sestavin ohranjata, npr. *hruška* > 1. 'drevo s pečkastim sadežem' <> 2. 'sadež drevesa'; *rep* > 1. 'del trupa živali' <> 2. 'žival z repom'. Pri metonimiji pa gre za zapolnjevanje poimenovalne praznine (t. i. katahreza) z novo predvidljivo uvrščevalno sestavino – gre lahko za hierarhično vzporedne metonimične pomene, npr. *glina* > 1. 'usedlina za lončarstvo' > 2. 'izdelki iz gline'; *hrast* > 1. 'les hrasta' > 2. 'pohištvo iz hrasta'; *banalnost* > 1. 'lastnost banalnega' > 2. 'ravnanje glede na to banalnost' ipd. Metonimične terminološke zveze so skupi (spremeni se ena od sestavin): – metonimija v jedru, npr. *neopravičena ura* 'UPS – izostanek RPS – od ure', *parno kladivo* 'UPS – stroj RPS – s kladivom'; – metonimija v prilastku, npr. *logaritemski papir* 'UPS – papir RPS – z mrežo za logaritme', *črna maša* 'UPS – maša RPS – v črnih oblačilih'. Metafora je vnašanje novih pomenskih sestavin na podlagi medsebojnega vplivanja vsebin dveh denotatov, npr. *roka* > 'človeška okončina / del stroja'.

Lastnosti motivirajočega pomena (P^m z UPS^m) se posplošijo na celotni pojmovni svet, pri čemer je metaforični pomen obvezno sestavljen tudi iz konotativnega dela (ekspresivno, slabšalno ipd. + metaforični pomen P^{mf}).

Metaforičnost v terminih: – vezana na jedrni del, npr. *udarna igla* 'del orožja kot igla', *basovski ključ* 'znak kot ključ na začetku črtovja'; – vezana na jedro in prilastek, npr. *pasji jezik*, *pasji zob*, *mačje uho* ipd.

Obravnavava se za konec razširi še na pomenska in izrazna razmerja med leksemi (157–185). V okviru medleksemskih pomenskih razmerij avtorica predstavi objektivno (medjezikovno, znotrajjezikovno) sopomenskost in subjektivno (z upoštevanjem čustvenosti ali jezikovne politike) sopomenskost, dopolnjevalno protipomenskost (*noč ali dan*, *da ali ne*, *konkretno ali abstraktno*) in nasprotnostno protipomenskost (*hladen – mrzel*, *pameten – neumen* ipd.) in še nad-/podpomenskost kot tipični razmerji v slovarskih pomenskih razlagah. Pri medleksemskih izraznih razmerjih sta podrobneje predstavljeni enoizraznost in izrazna podobnost.

Sicer pa je *Slovensko leksikalno pomenoslovje* takšne vrste znanstveno delo, da nam vsako vnovično branje odkriva nova spoznanja, hkrati z njimi pa se vsakič odplasti in odpre tudi nekaj novih problemov – ponuja ugotovitve in daje pobude.

Vasilij Abajev 1900–2001

Silvo Torkar

Le nekaj mesecev potem, ko so najuglednejši moskovski jezikoslovci pripravili veliko svečanost ob stoletnici rojstva Vasilija Abajeva, enega najpomembnejših primerjalnih indoevropskih jezikoslovcev 20. stoletja, patriarha ruske iranistike, enciklopedista osetinskega jezika in folklore, se je (18. marca) njegovo življenje utrnilo. Zaradi izjemne osebne skromnosti in nevključevanja v vsakršne klanе so o V. Abajevu v medijih, celo v strokovnih, razmeroma malo pisali. Šele ob stoletnici je Ruska akademija znanosti (RAN) izdala knjigo o življenju in delu velikega učenjaka izpod peresa njegovega učenca in rojaka Mahometa Isajeva, opremljeno s predgovorom akademika Olega Trubačova in z bibliografijo del slavljencea.¹ V resnici gre za ponatis širši javnosti praktično nedostopnega besedila iz leta 1980, ki je izšlo v skromni knjižici pri založbi Ir² v Ordžonikidzeju (od leta 1990 spet Vladikavkazu), glavnem mestu Severne Osetije – Alanije.

Polmilijonski osetinski narod, potomec nekdanj mogočnih ljudstev Skitov, Sarmatov in Alanov, je znan po dveh osebnostih, ki sta ključni za poznavanje in razumevanje njegove jezikovne in kulturne identitete. Prvi je Kosta Hetagurov, pesnik, utemeljitelj sodobne osetinske literature in vsestranski nacionalni buditelj (1859–1906), drugi je Vasilij Abajev, jezikoslovec in folklorist, avtor impresivnega *Istoriko-etimološkega slovarja osetinskega jezika* v petih debelih knjigah³ in številnih znanstvenih monografij.

Vasilij ali tudi Vaso Abajev se je rodil 15. decembra 1900 v visokogorski vasi Kobi ob Vojaški gruzinski cesti. Po končani klasični gimnaziji v Tiflisu (Tbilisiju) leta 1918 je nekaj let poučeval v rojstni vasi, nato pa je študiral iranistiko na univerzi v Leningradu. Na predlog znamenitega jezikoslovca Nikolaja Marra je tam leta 1928 opravil tudi podiplomski študij. Znanstvene naslove je pridobil brez zagovorov, na podlagi izjemnih dosežkov (leta 1935 in 1962). Pred vojno je delal v Leningradu, med vojno pa po srečnem naključju v Severni in Južni Osetiji. Po zna-

¹ Isaev, M.I., Vasilij Ivanovič Abaev, Moskva, »Nauka«, 2000.

² *Ir* je osetinsko etnično samopoimenovanje. Ime *Osetija* (dobesedno *Oseti*) je gruzinsko in je prešlo v vse evropske jezike. Izpeljano je iz etnonima *Os* in pomeni deželo, kjer *Osi* živijo (prim. še *Rusi – Ruseti*). *Osetin* je rusko poimenovanje za pripadnika obravnava-nega naroda, v slovenščini ime ni docela ustaljeno: *Osetinec*, *osetinski*, *osetinščina*, v rabi je tudi *Oset*, *osetski*, *osetščina* (prim. nam najbližjo podobno podaljšavo *Dalmatinec*, *dalmatinski* iz podstave *Dalmatia*).

³ Abaev, V.I., *Istoriko-etimološki slovar' osetinskega jezika*, T. I (1958), T. II (1970), T. III (1979), T. IV (1989), T. V– Kazalo (1995), Moskva – Leningrad.

nem Stalinovem članku v Voprosih jazykoznanija leta 1950, s katerim je bil končno presekan marristični voz, so ga najvišje avtoritete v tedanji akademski srenji na čelu z V.V. Vinogradovom obtožile marrizma in čeprav je prepričljivo zavrnil vse očitke, je že kazalo, da ga bodo zaprli. Kljub temu da ni bil član partije in je zavestno izbral življenje »apolitičnega« znanstvenika, ga je tedaj sam Stalin, ki je včasih pokazal spoštovanje do pogumnih osebnosti, premestil iz Leningrada v Moskvo za namestnika V. V. Vinogradova, direktorja akademijskega Inštituta za jezikoslovje. Tu je v sekciji za iranske jezike delal do upokojitve l. 1970.

Seznam znanstvenih del V. Abajeva obsega nad 300 enot, od tega trideset monografij. Področja njegovega dela so bila: jezikoslovje (iranistika, teorija jezika, izvor jezika v zgodnjih stadijih, teorija etimoloških in zgodovinskojezikoslovnih raziskav, indoevropsko in kavkaško jezikoslovje), vprašanja folkloristike, literarne vede, mitologije, religije, kulturne zgodovine in etnologije iranskih narodov.

Njegova prva znanstvena objava je razprava *Ob udarenii v osetinskom jazyke* (1924). Poleg številnih dialektoloških razprav sta, kar zadeva raziskave na sinhroni ravni, zelo pomembna njegova *Russko-osetinskij slovar'* in *Osetinsko-russkij slovar'* (1950 in 1952) ter *Grammatičeskij očerk osetinskogo jazyka* (1952). Poglavitno mesto v raziskovalnem delu V. Abajeva pa zavzemajo njegove raziskave na diahroni ravni, saj je jezik dojemal kot zgodovinski pojav, ki je najtesneje povezan z zgodovino naroda, njegove kulture, filozofskih in verskih nazorov ter vsakdanjega življenja. Program svojih raziskav je najbolj natančno sformuliral v razpravi *Proišoždenie i kul'turnoe prošloe osetin po dannym jazyka (lingvističeskoe vvedenie v istoriju osetinskogo naroda)*, ki uvaja njegovo prvo veliko, celih 600 strani obsegajočo knjigo *Osetinskij jazyk i fol'klor*.⁴

Večji del svojega življenja je posvetil uresničevanju tega monumentalnega raziskovalnega programa. V. Abajev je dal izjemen prispevek k raziskovanju vprašanja o starodavnih prednikih osetinskega jezika, namreč o bolj oddaljeni skitščini in nekoliko bližji alanščini. Ugotovil in preiskal je kavkaške substratne prvine v osetinščini. V delu *Skifo-evropejskie izoglossy*⁵ je V. Abajev prikazal v osetinščini poteze, ki jo zbližujejo s slovanskimi, baltskimi in germanskimi jeziki. Kot jezikoslovec se je posvečal raziskavam vseh ravnin jezika, najbolj pa ga je pritegnila leksika. Največji dosežek njegovega znanstvenega opusa je pač petzvezkovni Zgodovinsko-etimološki slovar osetinskega jezika, ki ga je sam pisal celih sedemdeset let in za katerega je izjemoma še pred izidom zadnje knjige prejel leta 1981 najvišje priznanje, Državno nagrado. V slovar je avtor pritegnil gradivo iz 190 jezikov in narečij. Poleg treh temeljnih načel, namreč fonetičnega, morfološkega in semantičnega, je V. Abajev pri pisanju tega dela kot četrti kriterij v veliki meri upošteval tudi

⁴ Abaev, V. I., *Osetinskij jazyk i fol'klor*, Leningrad 1949.

⁵ Abaev, V. I., *Skifo-evropejskie izoglossy*. Na styke Vostoka i Zapada, Moskva 1965. Zelo podroben kritičen pretres te razprave podaja V. Cvetko Orešnik v svoji knjigi *K metodologiji preučevanja baltoslovansko-indoiranskih jezikovnih odnosov*, Ljubljana 1998, na str. 66–81. V svoji študiji avtorica razčlenjuje še štiri krajše razprave V. Abajeva.

»zgodovinski kontekst« oz. realije. Etimolog mora biti po Abajevu bolj kot vsak drug jezikoslovec oborožen s poznavanjem zgodovine, kulture, etnografije, folklore, arheologije ipd. Slovar je zato zanimiv tudi za zgodovinarje in etnologe. V njem najdemo prvine petih različnih tipov slovarjev: 1. dvojezičnega (je osetinsko-ruski), 2. razlagalnega (dokumentiran je z iztržki iz folklornih in literarnih besedil), 3. etimološkega (iranski prototip, indoevropski prototip, novo- in srednjeiranski jeziki, avestijski, staroperzijski, staroindijski, slovanski, baltski, germanski, toharski, italjski, keltski, grški, armenski, hetitski jezik), 4. zgodovinskega, 5. slovarja pojmov s področij materialne kulture, etnografije, folklore, religije.

Akademik Oleg Trubačov je o etimološkem opusu Abajeva rekel, da njegova etnolingvistična rekonstrukcija zgodovine malega naroda vodi v takšne daljave in prejema takšne razsežnosti, da lahko pred njimi ostrmiš.

Pomen Slovarja je toliko večji, če vemo, da gre v primeru osetinščine za t.i. mladi književni jezik, saj so prve zapise osetinskih besed napravili učeni tuji popotniki šele konec 17. stol. (če seveda ne štejemo alanskega napisa - z grškimi črkami – na nagrobnem kamnu iz X.–XII. stol., najdenem leta 1888 ob reki Zelenčuk, ali pa seznama besed v jeziku madžarskih Alanov, t.i. Jasov⁶, v listini iz leta 1422), prve knjige pa so s konca 18. stol. Prvi poglobljeni raziskovalec osetinskega jezika je bil šele A. Šegren, avtor znanstvene Osetinske slovnice s priloženim osetinsko-ruskim in rusko-osetinskim slovarjem.⁷ Pravi utemeljitelj vede o osetinskem jeziku in kulturi pa je bil Vsevolod F. Miller, slavist, iranist in kavkazolog, znan po svojih »Osetinskih etjudah«⁸ in še zlasti po Osetinsko-rusko-nemškem slovarju, ki pa je izšel šele posmrtno.⁹

V. Abajev je bil tudi odličen raziskovalec severnokavkaškega ljudskega epa o junakih Nartih, ki se je pri Osetincih ohranil v večji meri kot pri sosednjih narodih. O njem pravi, da predstavlja poetizirano in fantastično avtobiografijo alanskega ljudstva, v kateri se je odsvitala zgodovina njegovega vsakdanjega življenja in pogleda na svet. Veliki francoski raziskovalec indoevropske mitologije in kavkazolog George Dumézil v svojem delu *Mit in ep* (1968) med drugim poudarja, da pomembnost Osetincev, tega malega severnokavkaškega ljudstva, za vse oblike primerjalnih študij samo narašča.

Ko so delovni in življenjski opus V. Abajeva ocenjevali njegovi mlajši kolegi, je bilo o njem med drugim rečeno:¹⁰ »Znanstvenike navadno delimo na dva tipa: eni razpletajo zapleteno, drugi po svojih močeh zapletajo preproste stvari. O Abajevu lahko mirno trdimo, da je občutno prispeval k razpletanju klobčiča izjemno zapletenih temeljnih problemov humanističnih znanosti«.

⁶ Kaloev, B. A., Vengerskie alany (jasy). Istoriko-etnografičeskij očerk, Moskva 1996.

⁷ Šegren, A., Osetinskaja grammatika, Sankt-Peterburg 1844.

⁸ Miller, Vs., Osetinskie etjudy, I–III, Moskva 1881–1887.

⁹ Miller, Vs., Osetinsko-rusko-nemckij slovar'. Pod redakcijej i s dopolnjenijami A.A. Frejmana, I–III, Moskva 1927–1934.

¹⁰ Efimov, V. A., Vasilij Ivanovič Abaev (1900–2001), Voprosy jazykoznanija, 2001, št. 4, 157.

Navodila avtorjem

Jezikoslovni zapiski so periodično glasilo *Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*, ki izhaja enkrat na leto. Uredništvo sprejema prispevke do konca maja v tekočem letu, glasilo pa izide v zadnjih mesecih leta. Razen delavcev *Inštituta* so k sodelovanju vabljeni tudi drugi raziskovalci slovenskega jezika. Uredništvo bo za pisanje posebej vzpodbujalo mlade raziskovalce in raziskovalke, kar je tudi priporočilo *Ministrstva za šolstvo, znanost in šport*.

Predviden okvirni obseg člankov je ena avtorska pola, tj. 16 strani s po 30 vrsticami, za razprave po dogovoru z uredništvom tudi več. Poročila naj bi obsegala do pet, recenzije, predstavitve ali kritike jezikoslovnih del do 10 strani. Tekste, ki morajo biti izvirni in še ne objavljeni, je treba oddati uredništvu na disketi 3,5 in vnesene v oknih v programu *Word 6* ali *7 (95)* ter v pisavi *Times New Roman CE* (velikost 10). Če avtor uporablja *Word 97* (ta ni kompatibilen s programom za postavljanje knjig), **morajo biti vsi posebni in naglašeni znaki** vzeti iz Wordovih naborov Brane 1, 12, 3, 4. Pri tabelah, grafih ipd. je treba upoštevati format **Jezikoslovnih zapiskov**. Pri pisanju naj avtorji ne uporabljajo slogov. Oblikovanje prispevka naj prepustijo *Založništvu ZRC*, označene so lahko pisave **krepek**, *ležeče*, podčrtano. Za številko opombe na dnu strani je treba vstaviti en tabulator. Disketi naj bo priložen iztis na formatu A 4 v dveh izvodih. Razprave in članki morajo imeti na začetku slovenski izvleček. Temu bo sledil angleški prevod izvlečka. Na koncu bo angleški povzetek (avtorji naj slovenski izvleček in povzetek odtisnejo posebej za prevajalko). Pred povzetkom mora biti pri člankih in razpravah seznam virov in literature, ki se nanaša na obravnavano tematiko. Pri tem naj se avtorji ravna po zadnji številki **Jezikoslovnih zapiskov**. Pri navajanju virov in literature je zaželeno, da se ime, ki je zapostavljeno priimku z vejico, (po možnosti) navede neokrajšano.

Vse prispevke preberejo člani uredniškega odbora, ki članke in razprave praviloma tudi recenzirajo. Priporočila in popravki članov uredniškega odbora oziroma recenzentov so posredovani avtorjem, da jih upoštevajo in jih pred oddajo v tisk vnesejo na disketo.

Uredniški odbor **Jezikoslovnih zapiskov** si pri pripravljanju glasila želi čim širšega sodelovanja. Zato poziva sodelavce in bralce glasila ter vse zainteresirane, da pošiljajo svoje predloge in mnenja v zvezi z obliko in vsebino glasila ter delom uredniškega odbora. Objavljeni bodo v razdelku ODMEVI.

Naslov uredniškega odbora **Jezikoslovnih zapiskov**:

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Gosposka 13, 1000 Ljubljana, Slovenija

Telefon: 01 4706 160, faks: 01425 77 96, e-pošta: ISJ@zrc-sazu.si

Glavni urednik: 01 4706 177; e-pošta: keber@zrc-sazu.si.

ISSN 0354-0448



9

770354

044012